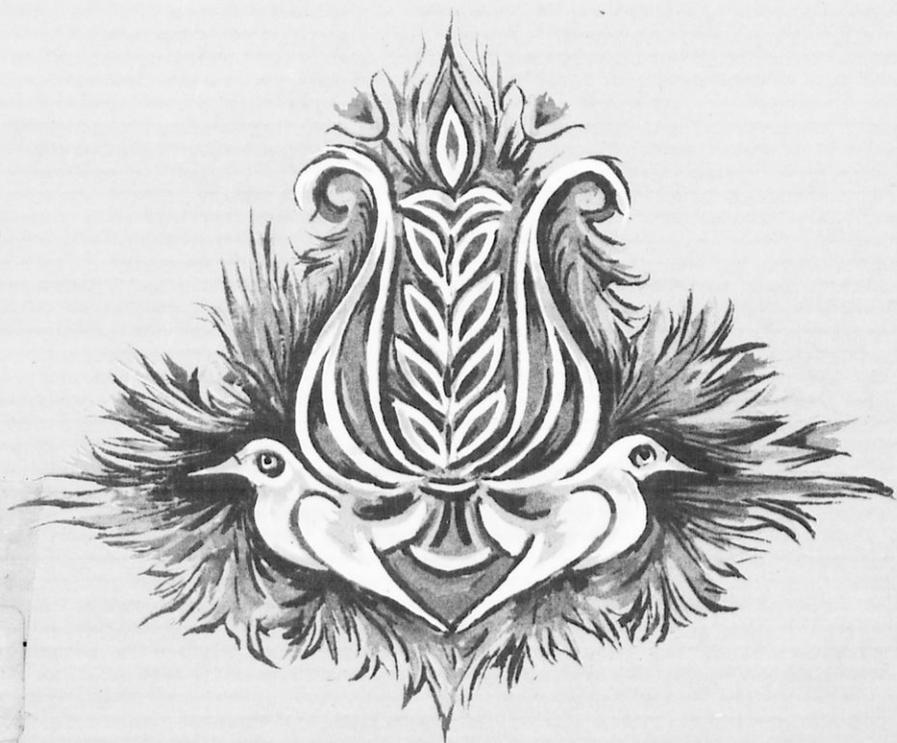

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ — ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Β/Γ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΚΕΝΤΡΙΟ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ

ΣΤ

89

ΣΧΒ

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

Γρηγοριάδης, Ν.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
47E
ET2B
32

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Αρ. Σειρ. Βιβλίων
3257 1582

Ἡ ἐπιλογή καί ἡ διδακτική ἐπεξεργασία τῶν κειμένων ἐγίνε μέ τήν ἐποπτεία τοῦ Προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ κ. Ἀλεξ. Καρανικόλα.

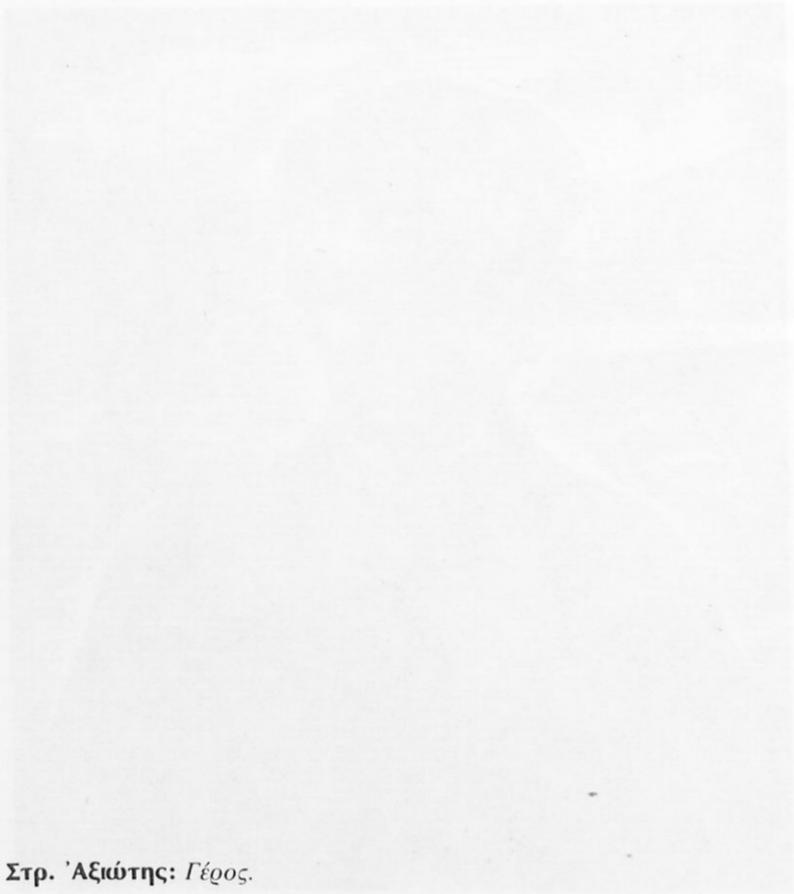
Ι. Ἡ Θάλασσα

Θάλασσα πικροθάλασσα καί πικροκυματούσα,
ὄλοι σέ λένε θάλασσα κι ἐγώ σέ λέω ἀνθούσα.

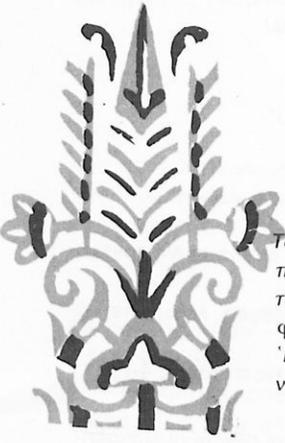
(Δημοτικό)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στρ. Άξιότης: Γέρος.

Τό τρελοβάπορο

τραγούδι

Τό τραγούδι είναι ἀλληγορικό. Τρελοβάπορο είναι ἡ Ἑλλάδα, πού ταξιδεύει μέσα στό χρόνο. Στίς δυό πρώτες στροφές τό ταξίδι ἀρχίζει παράδοξα: βγαίνει στά βουνά καί τήν ἀγκυρα φουντάρει στίς κουκουναριές. Ὅμως τό τρελοβάπορο-Ἑλλάδα κατορθώνει πάντοτε νά συνεχίζει τό ταξίδι του καί νά ξεπερνᾶ κάθε δυσκολία.

Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στά βουνά
κι ἀρχίζει τίς μανοῦβρες «βίρα-μάνια»*

Τήν ἀγκυρα φουντάρει* στίς κουκουναριές,
φορτώνει φρέσκο ἀέρα κι ἀπ' τίς δυό μεριές.

Εἶναι ἀπό μαύρη πέτρα κι εἶναι ἀπ' ὄνειρο
κι ἔχει λοστρόμο* ἄθῳ, ναύτη πονηρό.

Ἐπό τά βάθη φτάνει τούς παλιούς καιρούς,
βάσανα ξεφορτώνει κι ἀναστεναγμούς.

Ἐλα Χριστέ καί Κύριε, λέω κι ἀπορῶ,
τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο,

Χρόνους μᾶς ταξιδεύει, δέ βουλιάξαμε,
χίλιους καπεταναίους τούς ἀλλάξαμε.

βίρα: (προστ. τοῦ βιράρω): τράβα, π.χ. τήν ἀγκυρα, γιά νά φύγει τό πλοῖο.

μάνια: (προστ. τοῦ μαινάρω): χαλάρωσε, μάζεψε τά πανιά, γιά νά σταματήσει τό πλοῖο.

φουντάρω: ρίχνω μέσα στή θάλασσα.

λοστρόμος: βαθμοφόρος τοῦ ναυτικοῦ.

Κατακλισμούς ποτέ δέ λογαριάσαμε,
μπήκαμε μέσ στά όλα και περάσαμε

Κι ἔχουμε στό κατάρτι μας βιγλάτορα*
παντοτινό τόν "Ἥλιο τόν 'Ἠλιάτορα!"

Ἐρωτήσεις

1. Στίς δύο πρῶτες στροφές τό ταξίδι ἀρχίζει παράδοξα. Τί ἐπιδιώκει νά τονίσει μ' αὐτό ὁ ποιητής;
2. Στήν τρίτη στροφή ὁ κάθε στίχος ἔχει κι ἀπό μίαν ἀντίθεση. Μπορεῖτε νά βρεῖτε τί ἐπιδιώκει μ' αὐτές τίς ἀντιθέσεις ὁ ποιητής;
3. Πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τήν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας στίς στροφές 4-7;
4. Τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τήν τελευταία στροφή;
5. Νά βρεῖτε τό εἶδος τῆς ὁμοιοκαταληξίας καί νά προσέξετε πῶς ὁμοιοκαταληκτοῦν οἱ στίχοι σέ ὀρισμένες στροφές.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ὀδυσσεά Ἀλεπουδέλη. Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα καί παρακολούθησε μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοῦς σημαντικότερους σύγχρονους ποιητές μας πού ἀνανέωσε τήν ἑλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αἰσιοδοξία πού ἐκφράζει τό ἔργο του. Ἐμφανίστηκε στό γράμματά μας τό 1935, ἐποχή πού ἡ ἑλληνική ποίηση βρισκόταν ἀκόμη κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή τοῦ ποιητῆ Καρυωτάκη καί ἦταν γεμάτη μελαγχολία καί ἀπαισιοδοξία. Ἐκτός ἀπό ποίηση ἔγραψε δοκίμια καί μελέτες. Ἔργα του: α) ποίηση: *Προσανατολισμοί*, *Ἥλιος ὁ πρῶτος*, *Ἄσμα ἠρωϊκό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας*, *Ἄξιον ἐστί*, *Ἐξι καί μιά τύψεις γιά τόν Οὐρανό*, *Τό φωτόδεντρο* κ.ά. β) μελέτες-δοκίμια: *Ἀνοιχτά χαρτιά*, *Ἡ μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη* κ.ά. Ἐπίσης ἐξέδωσε μεταφράσεις ξένων ποιητῶν μέ τόν τίτλο *Δεύτερη γραφή*.

βιγλάτορας: παρατηρητής.

ἠλιάτορας: λέξη πλαστή. Κατά τό βιγλάτορας (ἀπό τό βίγλα) ἔγινε ἠλιάτορας (ἀπό τό ἥλιος).

Ἡ θάλασσα

Τό ἀκόλουθο κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο διήγημα τοῦ Ἀνδρέα Καρκαβίτσα, πού περιέχεται στή συλλογὴ του Λόγια τῆς πλῆρης. Ὅλα τὰ διηγήματα τῆς συλλογῆς ἀναφέρονται στὴ ζωὴ τῆς θάλασσας.

Ο πατέρας μου – μύρο τὸ κύμα πού τὸν τύλιξε – δέν εἶχε σκοπὸ νά μέ κάμει ναυτικό.

– Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχειό! Δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾶς πού χαμογελά, πού σοῦ τάζει θησαυρούς, Ἄργά γρήγορα θά σοῦ σκάψει τὸ λάκκο ἢ θά σέ ρίξει πετσί καί κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καί τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στοῦ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στοῦ παλαμάρι*. Μά δέν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καί οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τούς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενέ νά ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καί στενάζοντας ἔλεγαν:

– Ἡ θάλασσα δέν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τους ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησί ὀλάκερο μπορούσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τὰ χρήματά τους. Μά ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νά χτίσει μεγαλύτερο καράβι· ποιός νά πρωτογίνει καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνά τὰ λόγια τους καί τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μέ τὰ ἔργα τους, δέν μπορούσα νά λύσω τὸ μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκό ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκείνες τίς ψυχές καί τίς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στειρολίθαρα*.

παλαμάρι: χοντρό σκοινί· μ' αὐτὸ δένουν τὰ πλοῖα στὴ στεριά.

ἄρμενα: τὰ κατάρτια καί τὰ πανιά τοῦ πλοίου.

στειρολίθαρα: τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου δέν ὑπάρχει καθόλου βλάστηση.

‘Αλλά τό ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπό μικρός τήν ἀγαπούσα τή θάλασσα. Τά πρῶτα βήματά μου, νά εἰπείς, στό νερό τά ἔκαμα. Τό πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπό λουμίνια* μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθό στή μέση γιά κατάρτι, μέ δυό κλωστές γιά παλαμάρια, ἓνα φύλλο χαρτί γιά πανάκι καί μέ τήν πύρινη φαντασία μου πού τό ἔκανε μπάρκο* τρικούβερτο*. Πῆγα καί τό ἔριξα στή θάλασσα μέ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλεις, ἤμουν κι ἐγώ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὄμως τό ἀπίθωσα, καί βούλιαξε στόν πάτο. Μά δέν ἄργησα νά κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπό σανίδια. Ὁ ταρσανάς* γιά τοῦτο ἦταν στό λιμανάκι τοῦ Ἄι-Νικόλα. Τό ἔριξα στή θάλασσα καί τ’ ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τήν ἐμπατή τοῦ λιμανιοῦ, πού τό πῆρε τό ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρῶτος στό κουπί, στό κολύμπι πρῶτος· τά λέπια μοῦ ἔλειπαν.

– Μωρέ γειά σου, κι ἐσύ θά μᾶς ντροπιάσεις ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ’ ἔβλεπαν νά τσαλαβουτῶ σάν δέλφινας.

Ἐγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δεῖξω προφητικά τά λόγια τους. Τά βιβλία – πῆγαινα στό Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι – τά ἔκλεισα γιά πάντα. Τίποτα δέν ἔβρισκα μέσα νά συμφωνεῖ μέ τόν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἀψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μέ τά ἠλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τά φανταχτερά ρούχα· οἱ γέροντες μέ τά διηγήματά τους· τά ξύλα μέ τή χτυπητή κορμοστασιά, οἱ λυγερές μέ τά τραγούδια τους:

“Ὀμορφος πού ναι ὁ γεμιτζής* ὅταν βραχεῖ κι ἀλλάξει
καί βάλει τ’ ἄσπρα ρούχα του καί στό τιμόνι κάτσει.

Τό ἄκουα ἀπό τήν κούνια μου κι ἔλεγα πώς ἦταν φωνή τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινουῖσε τούς ἄντρες στή θαλασσινή ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγώ νά γίνω γεμιτζής καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στό τιμόνι. Θά γινόμουν ὄμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θά μέ καμάρωνε τό νησί! Naί· τήν ἀγαπούσα τή θάλασσα! Τήν ἔβλεπα νά ἀπλώνεται ἀπό τ’ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται στά οὐρανοθέμελα σάν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχιζα νά μάθω τό μυστικό της. Τήν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νά δέρνει μέ ἀφρούς τ’ ἀκρογιάλι, νά καβαλικεύει τά χάλαρα*, νά σκαλώνει στίς σπηλιές, νά βροντᾶ καί νά

λουμίνια: φιλιάκια γιά τό καντήλι.

μπάρκο: μεγάλο ἰστιοφόρο.

τρικούβερτο: μέ τρία καταστρώματα (κουβέρτες).

ταρσανάς: ναυπηγεῖο.

γεμιτζής: ἔμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος.

χάλαρα: τόπος μέ βράχους ἢ γκρεμούς.

ήχαι, λές και ζητούσε νά φθάσει στήν καρδιά τής γής, γιά νά σβήσει τίς φωτιές τής. Κι έτρεχα μεθυσμένος νά παίξω μαζί τής, νά τή θυμώσω, νά τήν αναγκάσω νά μέ κυνηγήσει, νά νιώσω τόν άφρό της επάνω μου, όπως πειράζομε άλυσσοδεμένα τ' άγρίμια. Καί όταν έβλεπα καράβι νά σηκώνει τήν άγκυρα, νά βγαίνει από τό λιμάνι καί ν' άρμενίζει στ' άνοιχτά, όταν άκουα τίς φωνές τών ναυτών πού γύριζαν τόν άργάτη*, καί τά κατευοδώματα τών γυναικών, ή ψυχή μου πετούσε θλιβερό πουλάκι επάνω του. Τά σταχτόμαυρα πανιά, τά ολοφούσκωτα σκοινιά τά κοντυλογραμμένα, τά πόμολα* πού άφηναν φωτεινή γραμμή ψηλά, μ' έκραζαν νά πάω μαζί τους, μου έταζαν άλλους τόπους, ανθρώπους άλλους, πλούτη, χαρές. Καί νυχτόημερα ή ψυχή μου κατάντησε άλλον πόθο νά μήν έχει παρά τό ταξίδι. Ακόμη καί τήν ώρα πού έρχόταν πικρό χαμπέρι* στό νησί καί ό πνιγμός πλάκωνε τίς ψυχές όλων καί χυνόταν βουβή ή θλίψη από τά ζαρωμένα μέτωπα ως τ' άψυχα λιθάρια τής άκρογιαλιάς: όταν έβλεπα τά όρφανοπαίδια στούς δρόμους καί τίς γυναίκες μαυροφόρες: όταν άκουα νά διηγούνται ναυαγοί τό μαρτύριό τους, πείσμα μ' έπιανε πού δέν ήμουν κι εγώ μέσα: πείσμα καί σύγκρου μαζί.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. Έλειπε ό πατέρας μέ τή σκούνα* στό ταξίδι. Μίσευε κι ό καπετάν Καλιγέρης ό θεϊός μου γιά τή Μαύρη θάλασσα. Του έπεςα στό λαιμό: τόν παρακάλεσε κι ή μάνα μου από φόβο μήν άρρωστήσω: μέ πήρε μαζί του.

– Θά sé πάρω, μου λέει, μά θά δουλέψεις: τό καράβι θέλει δουλειά. Δέν είναι ψαρότρατα νά 'χεις φαί καί ύπνο.

Τόν φοβόμουνα πάντα τό θεϊό μου. Ήταν άγριος καί κακός σ' έμένα, όπως καί στούς ναύτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Αλιτζέρι – πάρα μέ τόν Καλιγέρη, έλεγαν, γιά νά δείξουν τήν άπονιά του. Κι ό λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον άπελπισμένοι πήγαιναν στή δούλεψη του. Μά ό μαγνήτης πού έσερνε τήν ψυχή μου, έκαμε νά τά λησμονήσω όλα. Νά πατήσω μία στήν κουβέρτα*, έλεγα, καί δουλειά όση θές.

Άληθινά ρίχτηκα στή δουλειά μέ τά μούτρα. Έκαμα παγνίδι τίς άνεμόσκαλες. Όσο ψηλότερα ή δουλειά, τόσο πρόθυμος εγώ. Μπορεί ό θεϊός μου νά ήθελε νά παιδευτώ από τήν αρχή, γιά νά μετανιώσω. Από τήν πλύση τής κουβέρτας στό ξύσιμο: από τό ράψιμο τών πανιών στών

άργάτης: τό βαρούλκο.

πόμολα: τά όρειχάλκινα εξαρτήματα του πλοίου.

χαμπέρι: είδηση.

σκούνα: ίστιοφόρο μέ δυό κατάρτια καί τετράγωνα πανιά.

κουβέρτα: τό κατάστρωμα.

σκοιινῶν τό πλέξιμο· ἀπό τό λύσιμο τῶν ἀρμένων στό δέσιμο. Τώρα στήν τρόμπα* τώρα στόν ἀργάτη φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέβαινα ψηλά στή σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τή θάλασσα νά σκίζεται καί νά πισωδρομεῖ ὑποτακτική μου. Τόν ἄλλον κόσμο, τούς στεριανούς, μέ θλίψη τούς ἔβλεπα.

– Ψέ!... ἔλεγα μέ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

Ἑρωτήσεις

1. Οἱ ναυτικοί ἔλεγαν: «ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου». Τί ἐννοοῦσαν;
2. Ὁ συγγραφέας λέει: «ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοί τους ὄχι κλῆμα, ἀλλά καί νησί ὀλάκερο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τά χρήματά τους. Μά ὅλα τά ἔριχναν στή θάλασσα». Μπορεῖτε νά ἐξηγήσετε γιατί;
3. Ποιό εἶναι τό γενικό συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό τό ἀπόσπασμα;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865-1922). Γεννήθηκε στή Λεχαινά τῆς Ἡλείδας. Σπούδασε ἱατρική στήν Ἀθήνα καί ὑπηρετήσε πρῶτα ὡς ὑγειονομικός γιατρός σέ ἀτμοπλοϊκή ἐταιρεία καί ἀργότερα ὡς στρατιωτικός γιατρός. Ἀνέπτυξε πλούσια ἐθνική καί φιλολογική δράση. Ἐγραψε τά πρῶτα διηγήματά του στήν καθαρεύουσα. Ἀργότερα δέχτηκε τήν ἐπίδραση τοῦ Ψυχάρη καί ἔγραφε μόνο στή δημοτική. Ἔργα του: *Ἡ Λυγερή*, *Ὁ Ζητιάνος*, *Λόγια τῆς Πλώρης*, *Παλιές ἀγάπες*, *Ὁ ἀρχαιολόγος* κ. ἄ. Τό ἔργο τοῦ Καρκαβίτσα διακρίνεται γιά τό ἠθογραφικό περιεχόμενό του, τόν πλοῦτο τῶν παραδόσεων καί τήν περίτεχνη γλώσσα του.

τρόμπα: ἀντλία.

καλαφάτισμα: τό φράξιμο τῶν ρωγμῶν ἐνός σκάφους.

σταύρωση: τό σημεῖο τοῦ καταρτιοῦ, ὅπου εἶναι τοποθετημένη ἡ κεραία.

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς

‘Ο Ουράνης αγαπούσε πολύ τὰ ταξίδια, καί τίς εντυπώσεις του ἀπ’ αὐτά, ὅπως ξέρουμε, τίς ἔδωσε στά ταξιδιωτικά του βιβλία. Παρακολούθησε ἀπό κοντά τή ζωή τῶν ναυτικῶν μέσα στά πλοῖα καί στά μεγάλα λιμάνια τοῦ ἐξωτερικοῦ. Γι’ αὐτό οἱ εἰκόνες πού μᾶς δίνει ἀποτελοῦν μιά ζωντανή καί γνήσια μαρτυρία.

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς...

‘Εκείνους πού, αὐτή τήν ὥρα, γυρνοῦν στούς μεγάλους δρόμους τοῦ ‘Αμβούργου* ἢ τοῦ Μοντεβίδεο*, ντυμένοι μέ τὰ καλά τους ροῦχα, χαρούμενοι σάν μαθητές λυκείου, πού ἔχουν ἐξοδο καί πού κοιτᾶν μέ τήν ἴδια μαγεμένη περιέργεια τίς βιτρίνες τῶν καταστημάτων καί τίς γυναῖκες πού περνοῦν.

‘Εκείνους πού κάνουν μακρινά ταξίδια μέ γέρικα κι ἀργοκίνητα φορτηγά καί πού, καθισμένοι στό κατάστρωμα, διηγοῦνται μεταξύ τους ἱστορίες τῆς ζωῆς τους ἢ καπνίζουν σιωπηλοί – κοιτάζοντας νά κατεβαίνει ἡ ὠκεάνια νύχτα.

‘Εκείνους πού ἔχουν μείνει χωρίς δουλειά καί περνᾶν τίς ὥρες τους στά μικροκαφενεῖα τῶν λιμανιῶν, παίζοντας χαρτιά, λιπαρά ἀπό τήν πολλή μεταχείριση, ἢ μετρώντας καί ξαναμετρώντας, σκεφτικοί, τὰ λεφτά πού τούς ἀπομένουν καί πού τὰ ἔχουν βγάλει προσεχτικά ἀπό τὰ βάθη τοῦ κόρφου τους.

‘Εκείνους πού τίς μεγάλες μονότονες ὥρες τοῦ πλοῦ, καθισμένοι στίς κουκέτες* τους, βγάζουν ἀπό τὰ βάθη τῶν σάκων τους τίς ἀναμνήσεις τους: ξεθωριασμένες φωτογραφίες, κιτρινιασμένα γράμματα μέ καμπουριασμένους χαρακτήρες, καρτποστάλ μέ λουλούδια ἢ ὠραίες, σάν κοῦκλες, γυναῖκες, ξενικές δεκάρες, σουγιάδες καί μεταξωτά

**Αμβούργο*: λιμάνι τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

**Μοντεβίδεο*: Πρωτεύουσα τῆς Οὐρουγουάης, πού βρίσκεται στή βορινή ἀκτή τοῦ κόλπου τοῦ Ρίο ντέλα Πλάτα.

**Κουκέτα*: κρεβάτι στά πλοῖα.

μαντίλια· και πού, μέ τό πρόσχημα νά τά ταχτοποιήσουν, ξεχνιούνται – ώρα – κοιτάζοντάς τα...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού κάνουν οίκονομίες, γιά νά στέλνουν έπιταγές στό σπίτι τους, εκείνους πού αγοράζουν φτηνά μυρωδικά ή έξι πήχες μεταξωτό γιά τίς άρραβωνιαστικές τους – και κείνους πού δέν έχουν κανένα στόν κόσμο κι έχουν άφοσιωθεί σ' έναν παπαγάλο ή έναν πίθηκο, πού λιώνουν από νοσταλγία γιά τά δάση τους...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού άρρωσταίνουν και τούς κατεβάζουν σέ διάμεσα λιμάνια, γιά νά τούς αφήσουν, μόνους και ξένους, σέ πένθιμα δημόσια νοσοκομεία και πού ή άνάρρωσή τους, άνάμεσα σ' άλλα ανθρώπινα ναυάγια, είναι πιό πένθιμη κι από τήν άδιαφορία γιατρών και νοσοκόμων τίς μέρες του πυρετού και του άγκομαχητού τους...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού πεθαίνουν στό ταξίδι και τούς πετούν στην άπέραντη κι άδιάφορη θάλασσα κι ύστερα παραδίνουν τό φτωχό σάκο τους, μέ τά παλιά τους τά ρούχα, τό μεγάλο νικελένιο ρολόι τους, τά ξεθωριασμένα γράμματα, τούς σουγιάδες, τίς ξενικές δεκάρες και τό πήλινο άγαλματάκι πού παριστάνει τήν Έλευθερία του λιμανιού τής Νέας Ύόρκης, σ' ένα Προξενείο, άπ' όπου κανένας, κανένας ποτέ δέ θά τόν ζητήσει...

Έρωτήσεις

1. Ποιά στοιχεία δίνει τό κείμενο γιά τή ζωή τών ναυτικών μακριά από τήν πατρίδα τους;
2. Μέ ποιά διάθεση έγραψε τό χρονογράφημά του ό συγγραφέας; Ποιά λέξη κατέχει ιδιαίτερη θέση στην έκφραση αυτής τής διάθεσης;
3. Γνωρίζετε άν ή ζωή τών ναυτικών εξακολουθεί νά είναι όπως τήν περιγράφει ό Ούράνης ή μήπως έχει αλλάξει;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο του ποιητή Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τής Κυνourίας και έζησε γιά ένα διάστημα στην Κωνσταντινούπολη. Πήγε στην Εύρώπη νά σπουδάσει Γεωπονία, αλλά διέκοψε τίς σπουδές του και άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έργα του: α) ποιητικά: *Σάν όνειρα*, *Spleen*, *Νοσταλγίες*, β) πεζά: *Μορφές και τοπία τής Ίσπανίας*, *Σινά*, *τό Θεοβάδιστον όρος*, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στην Έλλάδα*. Η ποίησή του διακρίνεται γιά τήν έντονη νοσταλγία και τό αίσθημα τής φυγής. Σημαντική του προσφορά ήταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ. Γουναρόπουλος: *Ψαρόβαρκες.*

['Ο σφουγγαράς]

Τό παρακάτω κείμενο είναι ένα απόσπασμα από τό βιβλίο Τά παιδιά του 'Ηλιου καί τής Θάλασσας. 'Αναφέρεται στή ζωή μιᾶς οἰκογένειας σφουγγαράδων σέ ἕνα νησί ἀπό τά Δωδεκάνησα.

Εξι χρόνια δούλεψα κοντά στό μαστρο-Μανόλη καί, ὁ Θεός ν' ἀναπάψει τήν ψυχή του, ἔγινα μάστορας καλός.

Ὁ μαστρο-Μανόλης, πού λές, πέθανε στά χρόνια τοῦ πολέμου, νέος ἀκόμη ἄντρας, γερός, γύρω στά πενήνταέξι του. Ἦρτε ἡ πείνα καί ἡ στέρση, ἔλειψε τό καρβέλι καί τό προσφαί καί πέθανε ἀπό ἐξάντληση. Κι ἐγώ, πού ὁ πατέρας ἤθελε νά μέ προστατέψει ἀπό τή θάλασσα, τά 'φερε ἡ κατάρα νά μπῶ στά σφουγγαράδικα καί μάλιστα σέ σκάφαντρο. Καί νά γιατί.

Στά δεκαεννιά μου χρόνια ἤμουνα πιά καλός μαστοράκος. Δούλευα πάντα μέ τό μαστρο-Μανόλη καί μέ πλέρωνε μεροκάματο γερό, ματορικάτο.

Ἄνήμερα τῆς Παναγιᾶς, δεκαπενταύγουστος, ἤμασταν στήν ἐξοχή, στήν ἄλλη μεριά τοῦ νησιοῦ, σάν μάθαμε πώς κάτω στό λιμάνι ἦρθε τό «πακέτο».

«Πακέτο» στήν πατρίδα, τό σφουγγαρότοπο, λέμε τό μεγάλο πλεούμενο πού φεύγει τόν Ἰούλη ἀπό τό νησί, μέ τρόφιμα καί γαλέτα καί λογῆς δέματα, «πάκα», γιά τούς σφουγγαράδες μας πού τά στέλνουν οἱ φαμίλιές τους.

Πάει τό πλεούμενο κάτω στή Μπαρμπαριά*, τροφοδοτεῖ τά σφουγγαράδικα, παίρνει τό σφουγγάρι ἀπό τίς βάρκες, τίς «γιαλάδικες» πού λέμε, καί τά μηχανοκάικα, τό φέρνει στό νησί, τό κλειδώνουν στίς ἀποθήκες, ὡς νά σκολάσουν οἱ ἄνθρωποι μας, νά γυρίσουν στήν πατρίδα καί τό πουλήσουν.

– Ἄντες, γιέ μου Στάθη, μιλά ἡ μάνα, κατέβα στό λιμάνι νά μάθεις τά χαμπέρια* τοῦ πατέρα. Βρές τόν καπετάνιο κι ἀρώτησέ τον ἂν τόν εἶδε κι ἂν εἶναι καλά.

Μπαρμπαριά: τό βόρειο τμήμα τῆς Ἀφρικής πού ἐκτείνεται σέ ὅλη τή Μεσόγειο, ἀπό τήν Αἴγυπτο μέχρι τόν Ὠκεανό.

χαμπέρια: εἰδήσεις.

Κατέβηκα στο καϊκι, αντάμωσα τό μούτσο*. Πέρασα από τό καφενεϊό τής πιάτσας*, μά δέν ήτανε. Πήρα τήν απόφαση καί πήγα στο σπίτι του, τόν βρήκα νά πίνει καφέ καί νά καπνίζει ναργιλέ. Τόν χαιρέτησα, μά δέ μου 'δωσε τό χέρι.

– Κάτσε, είπε μονάχα καί στράφηκε στή γυναίκα του: Φτιάξε καφέ του Στάθη.

– Καπετάνιο, σπολάτη*, μά μήν μπαίνετε σέ κόπο, δέν ήρτα γιά τόν καφέ, παρά νά μάθω νέα γιά τόν πατέρα μου.

– Πώς τόν πίνεις, ρώτησε λές καί δέν άκουσε, βαρύ γιά μέτριο;

– Όπως καί νά 'ναι, είπα, μά δέν είναι καθόλου ανάγκη. Γιά τόν πατέρα μου ήρτα νά μάθω άν έλαχε νά τότε δείξ.

Κούνησε τό κεφάλι καί γουργούρισε τό ναργιλέ του. Τόνη γνώριζα άνθρωπο πολλά βαρύ, λιγόλογο καί δέν πήγε ό νοϋς μου σέ κακό. Ήρτε ό καφές, τόν ήπια.

– Πάρε τσιγάρο, είπε ό καπετάνιος καί μου άπλωσε τήν καπνοσακούλα του.

– Φχαριστώ, δέν καπνίζω. Τόν είδες τόν πατέρα μου, καπετάνιο; Σου 'δωκε κανένα μήνυμα γιά τή μάνα μου, γιά μάς;

– Δέν τόν είδα, είπε μονάχα, μά μήνυμα σάς έφερα.

Περίμενα ν' άκούσω τί λογιής ήτανε τό μήνυμα, μά δέ ματαμίλησε. Κάπνιζε άμίλητος καί σκεφτικός. Κάποτες άκούμπησε τό λουλά καί σηκώθηκε βαρύς.

– Χάιντε, πάμε στο καράβι.

Φτάξαμε κάτω στο μόλο καί λέξη δέ σταυρώσαμε. Έγώ μονάχαμίλαγα του νοϋ μου, μά τόν καπετάνιο δέν τόν άρώταγα.

Περάσαμε τό μαδέρι* πού δένει στεριά μέ καϊκι, πατήσαμε τήν κουβέρτα* κι έτρεξε ό μούτσος πού ήτανε μπρός στήν πλώρη.

– Καλώς τόν κατεπάνιο μου... έκανε ταπεινά.

Σκουντούφλης, δέμίλησε. "Άνοιξε μέ τό κλειδάκι τό λουκέτο τής κάμαρης του, κατέβηκε τό σκαλάκι.

– Έλα κάτω, Στάθη, φώναξε.

Κατέβηκα, λιγοστό τό φως. Ό καπετάνιος στεκόταν καταμεσής τής κάμαρης. "Έγνεψε μέ τό σάγουνο* τή γωνιά.

μούτσος: ναυτόπουλο.

πιάτσα: πλατεία, αγορά.

σπολάτη: εύχαριστώ (άπό τή φράση: εις πολλά έτη).

μαδέρι: σανίδα.

κουβέρτα: κατάστρωμα πλοίου.

σάγουνο (ή σάγουλο): σκονιά πλοίου.

- Νά τά χαμπέρια του, εἶπε.

Ήταν ἕνας ναυτικός σάκος γιομάτος καί δεμένος. Στό μάκρος του ἔγραφε τ' ὄνομα τοῦ πατέρα μου.

Μοῦ χώθηκε μαχαίρι στήν καρδιά - ἴσαμε τό μανίκι.

- Τί εἶναι, καπετάνιο;

- Τά πράματά του. Πάρ' τα.

- Καί ὁ πατέρας μου;

Κοίταξε κατά τό πορτάκι, τό ἄνοιγμα. Ἐχωσε τό χέρι στήν τσέπη καί πήρε τήν καπνοσακούλα του. Πῆρε καπνό, τό 'βανε μέσα στό τσιγαρό-χαρτο καί τό 'στριψε ἀργά μέ τά χοντρά, σκληρά δάχτυλά του, καί τό κράτησε ἀσάλιωτο. Ἐστρεψε τά μάτια καί μέ κοίταξε.

- Ἄκουσε, Στάθη γιέ μου... Ἄντρας εἶσαι μαθές, τώρα θά γένεις καί πατέρας. Πατέρας τῆς φαμελιᾶς τοῦ πατέρα σου.

- Χάθηκε ὁ πατέρας μου; φώναξα λές κι ἔκανα τό νοῦ μου ψεμα-τάρη καί δέν τό 'χα καταλάβει.

Κούνησε μονάχα τό κεφάλι καί δέ μίλησε.

Μέ τόν καιρό ρώτησα νά μάθω πῶς ἔγινε ὁ χαμός του.

- Τό ψάρι, εἶπε μονάχα.

Σάλωσε τό τσιγάρο του, μά δέν τό ἄναψε.

- Τή μοίρα μας μαθές τήν ξέρεις, Στάθη. Τή μοίρα λέω τοῦ σφουγ-γαρά. Πάλι σώπασε καί πάλι εἶπε: Ἐγώ θά βγῶ ἀπάνω νά καπνίσω κάνα δυό τσιγάρα, ἐσύ μείνε, πάλεψε μέ τόν πόνο σου καί νίκησέ τον. Ἐγι-νες πατέρας τώρα, καί ὁ πατέρας χρέος του νά 'χει καρδιά δυνατή, νά βαστᾷ τόν ἀντιμάμαλο*.

Ἀπόμεινα κάμποσο νά σκέφτομαι, μά τί νά σκεφτῶ; Τό 'να πίσω ἀπό τ' ἄλλο: ὁ πατέρας πού χάθηκε, ἡ μάνα πού περιμένει νέα του, οἱ ἀδερφές πού μένουν ὀρφανές. Τί νά σκεφτῶ, πού ὅλα μπερδεύονταν κουβάρι μέσα στό μυαλό μου καί τό ματῶναν. Ἦμουν τσακισμένος. Ἐνιωθα τή δυστυχία σάν μυλόπετρα. Μονομιᾶς κατάλαβα πόσο μικρός ἦμουν, ἀδύνατος, μπρός στή φουρτούνα πού 'χα ν' ἀντιπαλέψω.

Πῆρα τό μαντίλι καί σκούπιζα τά μάτια καί τά μάγουλά μου, μά τό δάκρυ δέν εἶχε στερεμό.

Περπάτηξα λίγο ἴσαμε τό σάκο, τόν ἄγγιζα, τόν χάιδεψα, τόν ἀγκά-λιασα σφιχτά καί ξέσπασα σέ κλάμα.

- Πατέρα μου... πατέρα μου καλέ...

Κατέβηκε ὁ καπετάνιος, μέ πήρε ἀπό τούς ὠμους.

- Ντροπή! Ντροπή! μωρέ Στάθη. Σκέψου πῶς τώρα δά μονομιᾶς

ἀντιμάμαλο: ὁ ἀντίχτυπος τῶν κυμάτων στήν ἀκτή, τό κύμα πού παλινδρομεῖ.
Ἐδῶ μεταφ.

πρέπει νά γενεῖς ἄντρας. Φανέρωσε το. Ὁ ἄνθρωπος, λένε, πού δέν ἔμαθε ἀπό πόνο, μένει πάντα παιδί.

— Ἦταν καλός πατέρας ὁ πατέρας μου, καπετάνιο.

— Ναί, μωρέ παιδί, ἦταν καλός ἄνθρωπος καί καλός φαμελίτης ὁ πατέρας σου, μά βλέπεις, σοῦ τό 'πα δά, τούτη εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ νησιοῦ μας. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι κερδίζουν τό ψωμί τους μέ τό δρωτάρι τους, ἔμεῖς μέ τό αἷμα μας. Αὐτό εἶναι μαθές τό ριζικό μας.

Ἔδεσα κόμπο τήν καρδιά μου, ἀγκάλιασα τό σάκο, τόν ἔφερα ἀπάνω στήν κουβέρτα καί τόν σήκωσα στόν ὦμο.

— Ἄκουσε, Στάθη, μίλησε πάλι ὁ καπετάνιος, εἶπαμε νά φανεῖς ἄντρας. Κλάψετε τόν ἄνθρωπό σας σεμνά καί φρόνιμα, ὄχι ντροπές. Κι ἄν καμιά φορά μέ χρειαστεῖς, μήν κομπιάσεις. Ἔλα μέ τό θάρρος καί πέσ μου τόν πόνο σου. Ἐμεῖς οἱ θαλασσινοί μιά φαμίλια εἶμαστε μαθές.

Δέ θά ἱστορήσω μέ λόγια πολλά τόν πόνο μας. Ἡ μάνα ν' ἀκούσει τό μαντάτο ἔσυρε φωνή ψιλή κι ἔπεσε ξερῆ. Οἱ ἀδερφάδες, ἀντίς νά πασκίσουν νά τή συνφέρουν, πέσαν ἡ μιά δεξιά της, ἡ ἄλλη ζερβά, σέρνανε φωνές καί κλαίγανε.

Τό χαμπέρι, ἀπό γειτονιά σέ γειτονιά, σάν ἀγερικό, ἀπλώθηκε στήν πόλη καί γυναῖκες μαυροντυμένες μπουκάρανε τό σπίτι μας, τήν αὐλή καί τό δρόμο.

Οἱ δικές μας εἶχανε ἀπλώσει καταμεσῆς τῆς κάμαρης τό σκολιάτικο* κοστούμι τοῦ πατέρα, τά ψηλοτάκουνα παπούτσια μέ τά σταυρωτά κουμπάκια, τό γαλάζιο κασκέτο, τό κομπολόι του μέ τίς χοντρές χάντρες, κι ἀπάνω* ἀπό τό κασκέτο, ἀκουμπισμένη στό σκαμνί, τή φωτογραφία του. Πλαί στό κοστούμι, ἓνα λαγήνι μέ νερό κι ἓνα θυμιατό μέ μοσκολίβανο. Δεξόζερβα τῆς φωτογραφίας δυό χοντρές λαμπάδες πού λιώνανε μέσα στή φλόγα τους.

Ἦρθαν οἱ κλάφτρες, κάτσανε καταγῆς γυροτρόγυρα μέ τά μαλλιά ξέπλεκα ριγμένα στό στήθος, καί μέ τίς φωνές τους καταριοῦνταν τό χάρο, τή θάλασσα, τό ψάρι καί τό σκάφαντρο.

Μοιρολογοῦσαν τόν πατέρα μου, μ' ἀπό τίς λαβωμένες καρδιές τους, τό καταλάβαινες, ἔβγαινε πόνος καί καημός γιά τόν ἐδικό τους ἄνθρωπο πού χάθηκε σέ ἄλλη ἐποχή. Σπάνιο σφουγγαράδικη οἰκογένεια νά μήν ἔχει τό νεκρό της, παρμένο ἀπό θάνατο τραγικό.

Θυμοῦμαι· πρώτη ἄρχισε ἡ μάνα μου νά χτυπάει τό στήθος μέ τίς ἀπαλάμες της καί νά μοιρολογᾷ.

σκολιάτικος: γιορτινός.

*Φαρμακερή τήν ἔριξες, Χάρε, τή σαῖτα
καί βάρεσές μου τήν καρδιά νά κλαίω μέρα νύχτα.
"Ὀρη καί κάμποι καί βουνά φυέστε* ἀπό μπροστά μου
νά μὴν ἔρτεῖ καί κάψει σας ἡ λαύρα τῆς καρδιᾶς μου.*

"Ὑστερα βάλθηκαν οἱ κλάφτρες νά συρομαδιοῦνται καί νά λένε τραγουῖδια τὰ πάθη τὰ δικά τους. Κύλαγε σταλαματιά σταλαματιά ἢ πίκρα, ξεχειλίζε ὁ καημός.

Κύλησε ὁ καιρός, ἤρθανε μέρες δύσκολες, ἄναψε πόλεμος στεριά καί θάλασσα, κοπήκαν οἱ δουλειές, ὁ κόσμος σταμάτησε νά χτίζει.

Σάν ὁ μαστρο-Μανόλης ἔβρισκε δουλειά, ἔστελνε στό σπίτι τῆ γυναίκα καί μέ φώναζε. Παιδιά δέν τοῦ ἔδωκε ὁ Θεός, μά εἶχε μιὰ κόρη, ψυχοκόρη, πού τήν ἀγάπαγε πλιότερο ἀπό παιδί του κι ὁ ἥλιος, πού λέει ὁ λαός μας, δέν τήν ἔβλεπε. Πήγαινα, τόν ἔβρισκα.

–"Ἐλα τό πουρνό πουρνό νά πιάσεις δουλειά στοῦ Μικέ τοῦ Μακαρέλη. Λίγη ἡ δουλειά, μά τί νά γένει. "Ὅσο ἐγώ δουλεύω, θά δουλεύεις κι ἐλόσου, μπρέ Στάθη παιδί μου.

Κι ἓνα βράδυ τό ἴπα τῆς μάνας: Θά πάω μέ τὰ σφουγγαράδικα.

"Ἐβανε τὰ κλάματα κι ἔσυρε φωνή πού ἀκόμη τῆ νιώθω κρεμασμένη ἀπ' τό λαιμό μου.

–"Ὅχι, γιέ μου, δέ θά πᾶς στό σφουγγάρι ἐσύ. Θυμήσου τό λόγο τοῦ πατέρα σου: τήν κατάρα μου νά ἔχεις σάν πᾶς στό βουῖτος* – ἔτσι τό ἴπε.

– Δέ θά βουτῶ, μάνα. Θά μείνω στήν κουβέρτα. Δέ θά μπαίνω στή θάλασσα.

Τῆς ξήγησα πώς τό καρβέλι πιά δέ βγαίνει στή στεριά καί ἄλλο δέ μένει παρά νά ξενιτευτῶ γιά χρόνια ἢ νά μπῶ στά σφουγγαράδικα.

–"Ἄν πάω στά ξένα, μάνα, θά μέ φάει ἡ ξενιτιά. Στή θάλασσα θά μπῶ ἓνα καλοκαίρι, δυό τό πολύ, ὥσπου ν' ἀνοίξουν οἱ δουλειές τῆς στεριάς, νά χτίζουν πάλι οἱ ἄνθρωποι. Καί νά, ὄρκο σοῦ κάνω, στόν τάφο τοῦ πατέρα ὀρκίζουμαι, ὁ κόσμος νά χαλάσει, δέ θά βουτήξω. "Ἄν μείνω στή στεριά, θά πεινάσουμε τό ψωμί κι εἶναι ντροπῆς στόν κόσμο καί ἀμαρτία στό Θεό.

"Ἐτσι βρέθηκα στή μπρατσέρα* τοῦ καπεταν-Νικήτα.

φυέστε: φύγετε.

βουῖτος: βουτιά, κατάδυση.

μπρατσέρα: εἶδος καϊκιῦ.

Ερωτήσεις

1. Μέ ποιές ενέργειες αποφεύγει να απαντήσει άμεσα ο καπετάνιος στις ερωτήσεις του Στάθη και γιατί; Τί άνθρωπος φαίνεται από τη συμπεριφορά του;
2. Νά βρείτε μέ φράσεις του κειμένου: α) ποιά διέξοδο έχουν οι νησιώτες για να επιβιώσουν και β) ποιά είναι ή ζωή των σφουγγαράδων.
3. Νά συγκεντρώσετε πρώτα τίς λέξεις του κειμένου πού αναφέρονται στο ναυτικό βίο και νά βρείτε σέ ένα λεξικό τήν έτυμολογία τους. Προσπαθήστε νά δικαιολογήσετε μέ τίς γνώσεις σας από τήν ιστορία τήν καταγωγή αύτων των λέξεων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΚΛΗΣ. Γεννήθηκε τό 1909 στήν Κάλυμνο. Έργάστηκε γιά πολλά χρόνια στό έμπόριο σπογγαλιείας. Ταξίδεψε στήν Εύρώπη και στήν Άφρική. Άσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. Στο έργο του απεικόνισε μέ ρεαλισμό τήν τραχιά ζωή των σφουγγαράδων. Έργα του: α) διηγήματα: *Οι κολασμένοι τής θάλασσας, Οι βάρβαροι, Δέν υπάρχουν άμαρτωλοί* β) νουβέλες: *Τό ανθρώπινο πάθος, Τ' άδέρφια μου οι άνθρωποι, Κοντραμπατζήδες του Αίγαίου* κ.ά. γ) Θεατρικά: *Σαμουήλ*. Μετέφρασε επίσης τά *Γρανάζια* του Ζάν Πώλ Σάρτρ, τό *Τόντα Ράμπα* του Ν. Καζαντζάκη κ.ά.

Θέμος Ποταμιάνος

Οί ακόλουθοι τής τράτας

Είναι γνωστό ότι στό βυθό μόνο ένας νόμος υπάρχει: τό δίκαιο του ισχυροτέρου. Αυτό ρυθμίζει τίς σχέσεις των ψαριών. Είσαι ισχυρός; Έχεις δίκιο. Είσαι αδύνατος; Έχεις άδικο. Έχεις στόμα μεγάλο και σαγόνια γερά; Τρώς! Έχεις στόμα μικρό και σαγόνια αδύνατα; Τρώγεσαι! Μή στενοχωρείσαι όμως. Έως νά φαγθεις, θά φας κι έσύ άρκετούς, πίο αδύνατους από σένα. Κοντολογίς στό βυθό βασιζεται κανείς μόνο στή δύναμή του, στό άνάστημά του, στα δόντια του, στ' άγκάθια του

καί στή γρηγοράδα του. Γιατί τό παιγνίδι ἐκεῖ πέρα παίζεται μέ ἀνοιχτά χαρτιά. Ὅποιος πεινάει, στρώνει τόν ἄλλο στό κυνήγι καί, ἂν τόν φτάσει, τόν τρώει. Ἀρκεῖ νά εἶναι τοῦ χεριοῦ του. Αὐτό βέβαια εἶναι ληστρικό, ἀλλά δέν παύει νά εἶναι καί ἵπποτικό*. Κύριε, σέ προσβάλλω κατά μέτωπο. Δέν πλησιάζω μέ μπαμπεσιά. Ἄν μπορεῖς, φυλάξου.

Μολαταῦτα τά πράγματα δέ γίνονται πάντοτε ἔτσι. Στιγμές στιγμές τό κυνήγι γίνεται μέ μπαμπεσιά, μέ ἐνέδρα. Ἐδῶ πλέον δέν μπορούμε νά μιλοῦμε περί ἵπποτισμοῦ. Ἐπάρχει ὅμως καί μία περίπτωση χειρότερη ἀκόμα. Ἐπάρχουν ψάρια δυνατά, πού ἐπιτίθενται ἐναντίον ἀρρώστων, ἐναντίον τραυματιῶν καί ἐναντίον αἰχμαλώτων. Αὐτό στή διεθνή καί παγκόσμια γλώσσα λέγεται ἀνανδρία. Σ' αὐτή λοιπόν τήν ἀνανδρία καταφεύγουν συχνά μεγάλα καί δυνατά ψάρια, διάσημοι «κυνηγοί» τῆς θάλασσας, μέ τέλεια ὄπλα. Τό λαβράκι, πρῶτο πρῶτο. Τό μανάλι. Ὁ λοῦτσος. Καί αὐτή ἀκόμα ἡ ζαργάνα. Ἀντί νά κυνηγοῦν ψάρια ἐλεύθερα, ρίχνονται ἐναντίον τῶν αἰχμαλώτων.

Ἄσοι συνηθίζουν νά παρακολουθοῦν τίς τράτες πού καλάρουν*, γίνονται συχνά αὐτόπτες μάρτυρες παρομοίων σκηνῶν. Πίσω ἀπό τό «σάκο» τῆς τράτας, πού τραβοῦν ἔξω οἱ ψαράδες, παρουσιάζονται τά λαβράκια. Ἀκολουθοῦν. Κόβουν βόλτες γύρω ἀπό τό σάκο, πού εἶναι γεμάτος ψάρια. Κι ἐνῶ οἱ μαρίδες καί οἱ ἀθερίνες ἀγωνίζονται σκληρά νά ξεφύγουν ἀπό τό ψιλό «μάτι» τοῦ δίχτυοῦ, τά λαβράκια περιπολοῦν, γιά νά χάψουν ὅποιο ψαράκι ξεμπουκαρεῖ! Τό μάτι τους παίζει ζωηρό. Κοιτάζουν ἀπληστα γύρω τριγύρω, μήν τοῦς ξεφύγει κανένα ψαράκι, ἀπό ἐκεῖνα πού κατορθώνουν νά σπάσουν τόν κλοιό. Μοιάζουν σάν τά τσακάλια πού ἀκολουθοῦν τό λιοντάρι, ὅταν σέρνει στά δόντια του τή σκοτωμένη ἀντιλόπη, γιά νά φάνε ὅ,τι ἀπομείνει. Ὅ,τι περισσέψει ἐκεῖ, εἶναι γιά τά τσακάλια. Τό ἴδιο καί ἐδῶ. Ὅποιο ψάρι ξεφύγει ἀπό τό «σάκο», εἶναι γιά τά λαβράκια. Μέ μία διαφορά: ὅτι τά μέν τσακάλια ἀκολουθοῦν ἀπό μακριά, ἐνῶ τά λαβράκια στριφογυρίζουν διαρκῶς κοντά, κι ἀρπάζουν τίς μαρίδες μπροστά ἀπό τά μάτια τῶν ψαράδων.

Φτάνουν ἔξω γιά ἔξω, στό σημεῖο ἀκριβῶς ὅπου οἱ ψαράδες σηκῶνουν τό σάκο μέ τά χέρια. Ξέρουν ὅτι ἐκεῖ ἀκριβῶς ξεφεύγουν καί ξενερίζουν οἱ περισσότερες μαρίδες. Δέν τοῦς γλιτώνει καμιά, γιατί εἶναι ὅλες ἐξαντλημένες ἀπό τήν τλαιπωρία. Μόλις μποροῦνε καί κινοῦνται μέσα στό νερό. Εὐκόλη λεία γιά τά λαβράκια.

ἵπποτικός: αὐτός πού συμπεριφέρεται σάν ἵππότης· μιά ἀπό τίς βασικές ἀρχές στίς μονομαχίες τῶν ἵπποτῶν ἦταν ἡ ἐντιμότητα.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα.

Αυτή όμως ή ανανδρη πράξη δέν μένει άτιμώρητη. Ένώ τά λαβράκια περιμένουν τίς μαρίδες, όρισμένοι άνθρωποι, ψαράδες τής περιστάσεως, περιμένουν τά λαβράκια. Έχουν έτοιμες τίς πετονιές, δολωμένες μέ μαριδάκι ζωντανό, καί τίς πετάνε. Τά λαβράκια όρμουν καί πιάνονται. Έτσι άκριβοπληρώνουν τά έγκλήματά τους.

Όταν φύγει ή τράτα, τά λαβράκια έξακολουθοϋν νά περιπολοϋν άρκετή ώρα στό μέρος τής καλάδας. Έκει ή θάλασσα είναι γεμάτη υποσχέσεις. Κάποια μαρίδα θά ύπάρχει ακόμα, μισοσκοτωμένη, στό βυθό. Η κάποια άλλη τράτα θά έρθει νά καλάρει. Υπολογίζουν κυρίως τίς μαρίδες πού βουλιάζουν. Γιατί τίς άλλες τίς μαζεϋουν οί γλάροι καί οί γαβριάδες τής άκρογιαλιās.

Τήν ίδια δουλειά μέ τά λαβράκια κάνουν κι οί ζαργάνες. Αυτές περιπολοϋν στήν επιφάνεια κι άρπάζουν τίς μαρίδες μέσα άπό τό στόμα τών γλάρων. Αλλά καί οί γλάροι δέν μένουν άνεργοι. Για κάθε μαρίδα πού χάνουν άποζημιώνονται μέ μιά μικρή ζαργάνα... Όμως καί οί ψαράδες έπωφελοϋνται άπό τήν περίσταση. Έφοδιασμένοι μέ έλαφρά πεταχτάρια, δολώνουν άμέσως μαριδάκι καί κάνουν θραύση στίς ζαργάνες. Έκει λοιπόν μπορεϊ κανείς νά γεμίσει εύκολα ένα πανέρι. Γιατί οί ζαργάνες πέφτουν κοπαδιαστές. Καί, γλυκαμένες άπό τά ψαράκια, ταιμποϋνε σάν στραβές. Απαραιτήτως όμως πρέπει νά δολώνει κανείς φρέσκο μαριδάκι, γιατί αυτό τραβάει, τήν ώρα εκείνη, ή όρεξή τους. Για μαριδάκι ήρθανε εκεί πέρα, μαριδάκι φάγανε καί μαριδάκι έξακολουθοϋν νά θέλουν. Δέν έννοοϋν ν' αλλάξουν... πιάτο.

Έρωτήσεις

1. Ό νόμος πού όνομάζεται *δίκαιο του ισχυροτέρου* είναι άνεκτός στήν κοινωvία τών ανθρώπων; Νά δικαιολογήσετε τήν άπάντησή σας.
2. Μπορεϊ τό κείμενο νά ένταχθεϊ σ' ένα άπό τά γνωστά σας λογοτεχνικά είδη του πεζοϋ λόγου; Αν όχι, γιατί;
3. Ποιός είναι ό σκοπός του συγγραφέα;

ΘΕΜΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ (1895-1973). Γεννήθηκε στήν Άνωμεριά τής Κεφαλλονιάς καί ύπηρετήσε ως άντιπλοίαρχος στό πολεμικό ναυτικό. Έγραψε πολλά κείμενα σχετικά κυρίως μέ τά ψάρια καί τά άλλα ζώα τών ελληνικών θαλασσών μέ περιεχόμενο τερπνό καί διδακτικό. Έργα του: *Ιστορίες τής άνοιχτής θαλάσσης, Θαλασσινές σελίδες, Έδω βυθός, Τά ψάρια καί ή μαγειρική τους*.

Μιά πίκρα

Ὁ ποιητής, ὅπως ξέρουμε, ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια στὸ Μεσολόγγι. Αὐτὰ ἀναπολεῖ στὸ ποίημά του.

Τὰ πρῶτα μου χρόνια τ' ἀξέχαστα τὰ ἔζησα
 κοντὰ στ' ἀκρογιάλι,
στή θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
στή θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Καὶ κάθε φορά πού μπροστά μου ἡ πρωτάνθιστη
 ζωούλα προβάλλει,
καὶ βλέπω τὰ ὄνειράτα κι ἀκούω τὰ μιλήματα
τῶν πρῶτω μου χρόνω κοντὰ στ' ἀκρογιάλι.

στενάζεις, καρδιά μου, τὸ ἴδιο ἀναστέναγμα:
 Νά ζοῦσα καὶ πάλι
στή θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
στή θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη!

Μιά μένα εἶν' ἡ μοῖρα μου, μιά μένα εἶν' ἡ χάρη μου,
 δὲ γνώρισα κι ἄλλη:
Μιά θάλασσα μέσα μου σά λίμνη γλυκόστρωτη
καὶ σάν ὠκεανὸς ἀνοιχτὴ καὶ μεγάλη.

Καὶ νά! μέσ στὸν ὕπνο μου τὴν ἔφερε τ' ὄνειρο
 κοντὰ μου καὶ πάλι,
τὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
τὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Κι ἐμέ, τρισαλίμονο! μιά πίκρα μέ πίκραινε,
 μιά πίκρα μεγάλη,
καὶ δέ μοῦ τὴ γλύκαινες, πανῶριο ξαγνάντεμα
τῆς πρῶτης λαχτάρας μου, καλὸ μου ἀκρογιάλι!

Ποιά, τάχα, φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
καί ποιά άνεμοζάλη,
πού δέ μου τήν κοίμιζες καί δέν τήν ανάπαιες,
πανώριο ξαγνάντεμα, κοντά στ' άκρογιάλι;

Μιά πίκρα είν' άμίλητη, μιά πίκρα είν' άξήγητη,
μιά πίκρα μεγάλη,
ή πίκρα πού είν' άσβηστη καί μέσ στον παράδεισο
των πρώτω μας χρόνω κοντά στ' άκρογιάλι.

Ερωτήσεις

1. Ποιά νομίζετε πώς είναι ή πίκρα του ποιητή; Ποιός στίχος δείχνει ότι ή πίκρα αυτή δέν μπορεί νά σβήσει ποτέ;
2. Μέ ποió φυσικό στοιχείο είναι δεμένα τά παιδικά χρόνια του ποιητή; Πώς τό προβάλλει;
3. Νά διαβάσετε, όσοι μπορείτε, τό ποίημα του Παλαμά *Τό Μεσολόγγι* καί νά βρείτε τά κοινά στοιχεία πού έχει μέ τό ποίημα αυτό.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στην Πάτρα από γονείς Μεσολογγίτες. Μικρός όρφάνεψε καί πέρασε τά παιδικά καί εφηβικά του χρόνια στό Μεσολόγγι. Πήγε στην Άθήνα νά σπουδάσει Νομικά, αλλά άφοσιώθηκε στην ποίηση καί στά γράμματα.

Επί τριάντα χρόνια ήταν γενικός γραμματέας του Πανεπιστημίου Άθηνών. Τό 1926 έγινε μέλος της Άκαδημίας. Ο θάνατός του κατά τήν περίοδο της γερμανικής κατοχής έδωσε τήν εύκαιρία στους Έλληνες, μέ τήν πάνδημη συμμετοχή τους στην κηδεία, νά ζήσουν στιγμές εθνικής έξαρσης. Ο Σικελιανός άπάγγειλε στό κηδεία του τό ποίημα *Ήχηστε οί σάλπιγγες*. Ο Παλαμάς είναι από τούς παραγωγικότερους ποιητές μας καί ή σημαντικότερη πνευματική φυσιογνωμία μετά τό Σολωμό. Έργα του α) ποίηση: *Άσάλευτη ζωή*, *Ο δωδεκάλογος του γύφτου*, *Ή φλογέρα του βασιλιά*, *Πολιτεία καί μοναξιά* κ.π.ά. β) Κριτικά: *Τά πρώτα κριτικά*, *Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου* κ.ά. Έγραψε επίσης πεζά, τό δράμα *Τρισεύγενη* κ.ά.

II. Τό σχολειό καί ἡ ζωή

*Μικρό παιδί σάν ἡμουνα καί πῆγαινα σχολειό
τόν ἥλιο εἶχα στά μαλλιά, στά χέρια τό βιβλίο.*

(τραγοῦδι)

1. Μόραλης: *Κορότσια στον κήπο.*

[Τά δεκατέσσερα παιδιά]

Οι σίχλοι είναι απόσπασμα από τό ποίημα Στή γυναίκα μέ τό τσακισμένο χέρι, πού ἀνήκει στή συλλογή 'Οδοιπορία. Στό ποίημα αυτό ὁ Βρεττάκος μάς μιλάει γιά μιά καθηγήτρια, πού ὑπηρετοῦσε σ' ἕνα φτωχό ὀρεινό χωριό τῆς Ἠπείρου, τό Καλέντζι.

«...Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ ἀγάπη...» μελωδοῦσε γιομίζοντας τό γυμνό σου δωμάτιο μιά παράξενη ἄρπα*, καθώς σ' ἔπαιρνε ὁ ὕπνος καί τό χέρι σου, κρύο, σάν κλωνί λεμονιάς σέ νεκρό, ἀναπαύονταν πάνω στό στήθος σου. Κι ἔβλεπες πώς ἄνοιγε τάχα μιά πόρτα στόν ὕπνο σου. Πώς μπαῖναν τά δεκατέσσερα παιδιά λυπημένα καί στεκόντουσαν γύρω σου. Τά μάτια τους θύμιζαν σταγόνες σέ τζάμια: «Ἐλεος! Ἐλεος! Ἐλεος!...» Τινάζοντας τή βροχή καί τό χιόνι ἀπό πάνω τους, τά ζύγιαζες μέ τό βλέμμα σου σά νά 'θελες νά τοῦς κόψεις τήν εὐτυχία στά μέτρα τους, ἐνῶ ἡ ἄρπα συνέχιζεν ἀπαλά μέσ στόν ὕπνο σου: «...Ὅ,τι θέλει κανεῖς μπορεῖ νά φτιάξει μέ τήν ἀγάπη. Ἥλιους κι ἀστέρια, ροδῶνες* καί κλήματα...». Ἄλλά ἐσύ προτιμοῦσες μοποτίττες φοδραρισμένες μέ μάλλινο, πουκάμισα κλειστά στό λαιμό – γιατί φυσάει πολύ στό Καλέντζι! Ἐβλεπες πώς ράβεις μέ τά δυό σου χέρια, ἔβλεπες πώς ζυμώνεις μέ τά δυό σου χέρια κι ὄνειρευόσουν πώς μπαίνεις στήν τάξη μέ δεκατέσσερις φορεσιές, μέ δεκατέσσερα χριστόψωμα στήν ἀγκαλιά σου.

ἄρπα: μουσικό ὄργανο.

ροδῶνες: κήποι μέ τριανταφυλλίες.

Ἄλλά ξύπναγες τό πρῶί κι ἄκουγες πού ἔβρεχε.
Σέ δίπλωνε σά μιά λύπη τ' ἀδιάβροχό σου
κι ὁ δρόμος γιά τό σχολεῖό γινόταν πιό δύσκολος.
Βάδιζες κι εἶχες σκυμμένο τό πρόσωπο
σάν νά 'ταν κάποιος ἀπάνω σου καί νά σ' ἔκρινε
γιά τ' ἄδεια σου χέρια. Σάν νά 'φταιγες μάλιστα,
σ' ὄλη τή διαδρομή σέ μπάτσιζε τό χιονόνερο.

Ἐμπαινες στό σχολεῖό κι ὅπως τ' ἀντίκριζες
μοιραζόταν σέ δεκατέσσερα χαμόγελα τό πρόσωπό σου.
Θυμόςουν πῶς ἡ ἀγκάλη σου ἦταν μισή
κι ἀνεβαιίνοντας πάνω στήν ἔδρα σου
ἄνοιγες τή λύπη σου καί τά σκέπαζες,
ὅπως ὁ οὐρανός σκεπάζει τή γῆ.

Ἦρα 8 καί 20' ἀκριβῶς.

Τό μάθημα ἀρχίζει κανονικά.

Ἐσὺ πάνω ἀπ' τήν ἔδρα κι ἀπ' ἀντίκρου σου ὁ Χριστός,
ἀπαλός καί γλυκύς μέσ στό κάδρο του,
δίνετε τά χέρια πάνω ἀπό τά κεφάλια τους
νά τούς κάμετε μιά σκέπη ἀπό ζεστασιά,
γιατί σᾶς ἤρθανε καί σήμερα μουσκεμένα
κι ἡ λύπη περπατάει μέσ στά μάτια τους,
ὅπως ὁ σπουργίτης πάνω στό φράχτη.

Τό καλαμπόκι δέν ψώμωσε* τό περσινό καλοκαίρι
κι ἀκοῦς τό ψωμάκι πού κλαίει μέσ στίς μπόλιες* τους.

Ἦρα 10 καί 20'. Τό μάθημα συνεχίζεται.

Οἱ σπουργίτες σου χτυποῦν τά φτερά τους.

Τό μολύβι πεθαίνει ἀνάμεσα στά κοκκαλιασμένα τους δάχτυλα

Ἡ καρδιά σου εἶναι τώρα μιά στάμνα σπασμένη.

Τά λόγια σου βγαίνουν ἀργά, σά μιά βρύση πού στέρεψε:

«Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος... Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος...

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος...».

ψωμώνω: μεστώνω, ώριμάζω.

μπόλια: μαντίλα.

Τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Τά μέτρησες δέκα φορές.
Τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Μετράς τό ένα χέρι σου
– τ' άλλο σου βρίσκεται τυλιγμένο σέ συννεφιά –
τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Σηκώνεις τό πρόσωπο,
κοιτάζεις τή στέγη, κάνεις πώς σκέφτεσαι,
σκύβεις πάλι στήν ἔδρα, ξεφυλλίζεις τόν Αἴσωπο*,
κατεβαίνεις καί γράφεις στό μαυροπίνακα,
κοιτάζεις τόν οὐρανό ἀπ' τό παράθυρο,
γυρίζεις τό κεφάλι σου ἀλλοῦ,
δέ μπορεῖς ἄλλο παρά νά κλάψεις.
Παίρνεις τό μαθητολόγιο στά χέρια σου,
κάτι ψάχνεις νά βρεῖς, τό σηκώνεις διαβάζοντας
καί σκεπάζεις τό πρόσωπό σου.

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ παιδαγωγική ἀρχή πού ἀκολουθοῦσε ἡ καθηγήτρια συνοψίζεται στήν πρόταση: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ Ἀγάπη». Τί διαπιστώνει προσπαθώντας νά τήν ἐφαρμόσει στήν πράξη;
2. Μέ ποιούς στίχους δηλώνεται ἡ φτώχεια τῶν παιδιῶν καί ἡ ἀδυναμία τῆς καθηγήτριας νά τά βοηθήσει; Τί τούς προσφέρει τελικά;
3. Ποιοί στίχοι φανερῶνουν τήν ἀγάπη τῆς καθηγήτριας στά παιδιά;
4. Ἡ δομή τοῦ ποιήματος στηρίζεται σέ δυό ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές εἶναι αὐτές καί πῶς βοηθοῦν τόν ποιητή νά μεταδώσει τή βασική ἰδέα τοῦ ποιήματος;

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στίς Κροκεές τῆς Λακωνίας. Τό 1928 πῆγε στήν Ἀθήνα, γιά νά σπουδάσει Νομικά, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Κατέχει σημαντική θέση στή σύγχρονη ἑλληνική ποίηση. Τό ἔργο του, πού ἔχει μεγάλη ἔκταση, διακρίνεται γιά τή λεπτή λυρική διάθεση καί τόν ἀνθρωπισμό του. Ἔργα του: *Οἱ γκριμάτσες τοῦ ἀνθρώπου*, *Τό ταξίδι τοῦ Ἀρχάγγελου*, *Μαργαρίτα-Εἰκόνες ἀπ' τό ἡλιοβασίλεμα*, *Ἡ παραμυθένια πολιτεία*, *Ὁ Ταῦγετος καί ἡ σιωπή*, *Τά θολά ποτάμια*, *Ὁ χρόνος καί τό ποτάμι*, *Τό βάθος τοῦ κόσμου*, *Αὐτοβιογραφία*, *Τό ποτάμι Μπυές καί τά ἑπτὰ ἐλεγεία* κ.ἄ.

τόν Αἴσωπο: τό βιβλίο μέ τούς μύθους τοῦ Αἰσώπου (συνεκδοχή).

‘Η έκδρομή του Δημητρώ

Σήμερα τά πράματα ήτανε δύσκολα γιά τό Δημητρώ. ‘Η μητέρα του έρχότανε άργά, ή γειτόνισσα έλειπε, σαπούνι δέν είχε, ή ώρα έφευγε, κι ωστόσο αυτός, αύριο τό πρωί στίς έφτά έπρεπε νά ‘ναι έτοιμος, μέ ποδιά καθαρή καί τό δεματάκι μέ τό φαί του στό χέρι.

Γιά τό φαί δέν τόν έμελλε καί τόσο: «πού σέ ξέρει ό άλλος τί τρώς καί τί δέν τρώς»! ‘Εκείνο πού τόν έπέιραζε ήτανε ή ποδιά.

– «‘Η συγκέντρωση θά γίνει εις τήν αύλήν του σχολείου. Θά έλθετε όλοι καθαροί καί τακτικοί καί μέ τό καλαθάκι σας ό καθείς μέ τό φαγητόν του».

Καί τά μάτια του δασκάλου, όταν έλεγε «θά έλθετε καθαροί», έπεςαν άκριβώς στήν ποδιά του Δημητρώ.

‘Αν ή μητέρα του σχόλαινε ένωρίτερα, τί ανάγκη θά είχε; Θά του καθάριζε ώραία τήν ποδιά του, κι αυτός πρώτος καί καλύτερος θά ‘φτανε αύριο στό σχολειό.

‘Αλλά έλα πού σχολούσε άργά άπ’ τό έργοστάσιο, κι όσο νά ‘ρθει τόσο δρόμο στό σπίτι ένύχτωνε. Πότε θά πρόφτανε νά τήν πλύνει; Κι άν δέν έστέγγωνε; ‘Ο Δημητρός άνοιξε διάπλατα τά μάτια του άπό άγωνία. ‘Ητανε ένας μήνας, πού τήν περίμενε αύτή τήν έκδρομή, κι άν δέν έπήγαινε, θά ‘σκαζε.

Δέν έπήγε ποτέ του έκδρομή, καί του φαινόταν πολύ μεγάλο πράμα. Καί μή δέν ήτανε κιόλας;

Δένδρα, πράσινη γής, νερά τρεχούμενα, άγέρας, βουνό, έλευθερία.

Τουμπες καί πηδήματα καί φωνές κι ό δάσκαλος εκεί μπροστά, νά σέ βλέπει καί νά μή λέει τίποτες· νά μή σου τραβάει τ’ αύτί καί νά μή σου μετράει δεκαοχτώ τσουχτερές χαρακιές στή σειρά άπάνω στήν παλάμη σου.

Καί τό πίο παράξενο, νά χαμογελάει!

Μά αύτό ίσα ίσα ήτανε, πού δέν τό χωρούσε τό κεφάλι του Δημητρώ, κι άς τό λέγανε όλα τά παιδιά, πού πήγαινε καί πέρσι έκδρομή μέ τό δάσκαλο. ‘Ο Πανούτσος μάλιστα πήρε καί όρκο. «‘Ο δάσκαλος χαμογελάει! άλήθεια σου λέω, μά τό σταυρό!» κι ό Πανούτσος φίλησε τό σταυρό, πού έκανε μέ τά δάκτυλά του· «ό δάσκαλος χαμογελάει! τόν ειδαμε μέ τά μάτια μας».

Καί ὁ Δημητρός συλλογίστηκε τό δάσκαλό του, πού ἔμπαινε κάθε μέρα στήν τάξη κατσουφιασμένος κι ἄγριος, σάν νά τόν ἔδερνε κάθε πρῶί ὁ πατέρας του.

Δέ θυμᾶται νά γέλασε ποτέ.

– «Διατί ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς τὰς Στυμφαλίδας ὄρνιθας;»

– «Γιά νά γεμίσει προσκέφαλα μέ τὰ πούπουλα», φώναξε ὁ Πανουῆτος.

Τά παιδιὰ γελᾶσανε, μά ὁ δάσκαλος σούφρωσε τά φρύδια του. Κατέβηκε ἄγριος ἀπό τήν ἔδρα κι ἔδωκε τέτοιο ξύλο στόν Πανουῆτο, πού ὅλοι βουβάθηκαν.

Μόνο μέ τό Ζακυθινό δέ θυμῶνει· θά πείς, αὐτός εἶναι καλός μαθητής καί τά λέει ὅλα μέ τή σειρά:

– «Καί ὁ Θεός καταράστηκε τούς πρωτοπλάστους καί εἶπε στόν Ἀδάμ νά κερδίζει τόν ἄρτον του μέ τόν ἰδρώτα τοῦ προσώπου του».

Τά φρύδια τοῦ δασκάλου ξεσούφρωσαν καί τό πρόσωπό του ἔγινε μαλακότερο.

...«κι ἐσὺ φίδι, νά εἶσαι καταραμένο καί νά σέρνεσαι εἰς τούς αἰῶνες μέ τήν κοιλίαν σου».

«Καί πῶς περπατοῦσε πρωτύτερα;» ρώτησε ὁ καημένος ὁ Δημητρός, μά ἔφαγε κι αὐτός τῆς χρονιᾶς του.

Καί νά σοῦ ὀρκίζεται ὁ Πανουῆτος, πῶς αὐτός ὁ δάσκαλος αὔριο θά χαμογελάει! Νά τό βλέπεις καί νά μή τό πιστεύεις!

Ἵωστόσο ἡ ὥρα περνοῦσε κι ὁ Δημητρός δέν ἔβρισκε ἡσυχία, βγήκε στήν αὐλή καί τράβηξε ἴσια κατά τή γειτόνισσα.

Μιά μικρή κάθονταν στό κατώφλι καί ἔτρωγε μέ ὄρεξη τό ψωμί της.

– Φιλίτσα! ἔ, Φιλίτσα, φώναξε ἀπό μακριά· ἦρθε ἡ μητέρα σου;

Ἡ μητέρα τῆς Φιλίτσας ἦτανε φίλη μέ τή μητέρα τοῦ Δημητροῦ καί πολλές φορές τόν φρόντιζε, ὅταν ἔλειπε ἡ δική του. Μά γιά κακή του τύχη ἔλειπε σήμερα κι αὐτή.

– Τί τή θέλεις; ρώτησε ἡ μικρή.

– Τό καί τό, διηγήθηκε ὁ Δημητρός.

– Μπά! καί δέ σοῦ τήν πλένω ἐγώ τήν ποδιά σου!

– Ξέρεις ἐσὺ νά πλύνεις ποδιά;

Αὐτό δά ἔλειπε τώρα νά ἔξере κι ἡ Φιλίτσα νά πλένει! Μά πάλε, πού ξέρεις! Αὐτές οἱ κοπέλες εἶναι ἐπιδέξιες· ξέρουνε τόσα πράματα, πού δέν τά ξέρουμε μεῖς τά παιδιὰ!

– Φέρ' τήν ποδιά σου καί θά δεῖς!

Ὁ Δημητρός τ' ἀποφάσισε· μιά καί δυό ἔβγαλε τήν ποδιά του καί τήν παράδωκε στή Φιλίτσα.

Ἐκείνη τὴν πῆρε σοβαρὴ καὶ τράβηξε ἴσια κατὰ τὴ βρῦση. Ἀλλὰ ἡ βρῦση ἦτανε κλειστὴ καὶ δὲν ἀνοίγε εὐκολα. Μὰ κι ὁ Δημητρός ἦτανε ἀντρας· ἔδωσε, πῆρε, τὴν ἀνοίξε.

– Ἐσὺ νὰ κρατᾶς τὴν ποδιά κάτω ἀπὸ τὴ βρῦση κι ἐγὼ νὰ τὴν πλένω.

Τὸ νερὸ ἔτρεχε μὲ ὀρμὴ καὶ τούς πιτσιλίζε πατόκορφα, μὰ ποιὸς πρόσεχε σὲ τέτοια· κι οἱ δυὸ ἦτανε βυθισμένοι στὴ δουλειὰ τους.

Ἦστερα τὴ στίψανε μέσα στὶς χουφτες τους καὶ τὴν κρεμάσανε σουφρωμένη στό σκoinί.

Ἡ Φιλίτσα ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς μοίρασε τὸ ψωμί τῆς μὲ τὸ Δημητρὸ καὶ κάθισαν κι οἱ δυὸ στό κατώφλι.

Ἡ Φιλίτσα δὲν πήγαινε ἀκόμα στό σχολεῖο κι ὁ Δημητρός τῆς ἔκανε τὸ σοφὸ. Γιὰ νὰ τὴ διασκεδάσει, τῆς ἔκανε ἀπόψε καὶ τὸ δάσκαλο. Σηκώθηκε ὀρθός, κορδωθήκε φουσκωτός, ὅσο μπορούσε, κι ἀφοῦ ἔσφιξε τὴ μύτη του δυνατὰ μὲ τὰ δυὸ του δάχτυλα, γιὰ νὰ πετύχει καλύτερα τὴ φωνὴ τοῦ δασκάλου, ἄρχισε νὰ ξεφωνίζει:

– Σιωπὴ, παρακαλῶ! Σήμερον θὰ σὰς εἶπω διὰ τὸν τρίτον ἄθλον τοῦ Ἡρακλέους, διὰ τὸν Ἐρυμάνθιον κάπρον.

Ἡ Φιλίτσα τὸ βρε πολὺ διασκεδαστικὸ, ὅπως τὸ ἔλεγε μὲ τὴ μύτη ὁ Δημητρός ἐκεῖνο τὸ «ἐρυμάνθιον»· ἔσφιξε κι αὐτὴ τὴ μυτίτσα τῆς καὶ ξεφώνιζε: «ἐρυμάνθιον»! «ἐρυμάνθιον»!

Μὰ σὲ λίγο κουράστηκε, ἀναψαν τὰ μαγουλάκια τῆς, τῆς πόνεσε κι ἡ μύτη τῆς καὶ ξανακάθισε στό κατώφλι.

Ἡ μέρα ἔφευγε καὶ ὁ οὐρανὸς σκοτεΐνιαζε. Ἐνα ἔνα ἄρχισαν νὰ φαίνονται τ' ἄστρια.

– Καὶ τί χρειάζονται, Δημητρὸ, τ' ἄστρια; Σοῦ τὸ πὲ ὁ δάσκαλος;

– Ὁ δάσκαλος; καὶ τί ξέρει ὁ δάσκαλος ἀπ' αὐτὰ;

Ὁ Δημητρός ἄρπαξε πάλι τὴ μύτη του:

«Οἱ ἀστέρες ἀνατέλλουσιν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δύουσιν ἐξ δυσμῶν», ὄχι, «καὶ δύουσιν ἀπὸ δυσμῶν». Ὅχι, ὄχι, οὔτε ἔτσι, στάσου νὰ δεῖς πῶς τὸ λέει: «οἱ ἀστέρες ἀνατέλλουσιν ἀπὸ ἀνατολᾶς καὶ δύουσιν ἀπὸ δυσμᾶς», μάλιστα, ἔτσι τὸ λέει.

– Καὶ τί πᾶ νὰ πεῖ «ἀνατέλλουσιν ἀπὸ ἀνατολᾶς καὶ δύουσιν ἀπὸ δυσμᾶς»; Ἐσὺ τὸ καταλαβαίνεις;

– Ἐγὼ λέω, πού τὸ σωστὸ εἶναι, πῶς μόλις νυχτῶνει ὁ Θεὸς ἀνάβει στὸν οὐρανὸ ἔνα ἔνα τὰ λυχναράκια του, γιὰ νὰ βλέπουν τὰ πουλάκια ὅλου τοῦ κόσμου νὰ γυρίζουν στὶς φωλίτσες τους. Αὐτὰ τὰ λυχναράκια τοῦ Θεοῦ εἶναι τὰ ἄστρια.

Καὶ τὰ παιδιὰ, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στό βαθὺ οὐρανὸ, μετροῦσαν τὰ «λυχναράκια», ὥσπου ἀποκοιμήθηκαν.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ βούιζε ἡ γειτονιά ἀπὸ τὰ τοιρίσματα, τίς φωνές καὶ τὰ γέλια τῶν παιδιῶν ποῦ ἀνυπόμονα περιμέναν στὴν αὐλὴ, πολὺ πρὶν τῆς ὥρας.

«Καὶ ποῦ τὰ βάζουν κάθε μέρα τὰ χέρια τους καὶ τὰ πόδια τους αὐτὰ τὰ παιδιά, ποῦ σήμερα δὲν ξέρουν, ποῦ νὰ τὰ οἰκονομήσουν;», συλλογίζονταν μιά νέα γυναίκα, ποῦ παρακολουθοῦσε ἀπὸ τὸ παράθυρό της τὴν ἀνησυχία τῶν μικρῶν.

Καθένας ποῦ ἔμπαινε δέχονταν τίς φωνές καὶ τὰ πειράγματα τῶν ἄλλωνῶν.

—ὦ! καλῶς τὸ Γιωργάκη! Τὴ νυχτικιά τῆς νόνας* σου σοῦ ντύσανε σήμερα;

Ὁ Γιωργάκης, ποῦ φοροῦσε μιά πλατιά καὶ μακριά ἄσπρη μπλούζα μ' ἓνα λουρί στὴ μέση, κοκκίνισε ὅλος καὶ σήκωσε τὴ μπλούζα του, γιὰ νὰ τοὺς δείξει, πῶς φοροῦσε καὶ πανταλόνι.

Τὰ περισσότερα παιδιά ἦτανε μὲ τίς ποδιές τους φρεσκοπλυμένες καὶ φρεσκοσιδερωμένες, μὰ μερικά εἶχαν ἔρθει μὲ τίς φορεσιές τους, κι αὐτὰ τραβούσανε ὅλα τὰ πειράγματα.

— Δέ σοῦ πάει καὶ ἄσκημα τὸ βρακί* τοῦ πατέρα σου! Ἔλεγε ἓνα στεγνὸ ψηλὸ παιδί σ' ἓνα στρουμπουλὸ παιδάκι, ποῦ φοροῦσε ἓνα μακρὺ καὶ πλατὺ πανταλόνι, ποῦ τὸ ἔπνιγε. Ἐκεῖνο δὲν ἐκατάλαβε καὶ τὸν κοίταξε μ' ἀπορία. Γιατί τοῦ ἔλεγε, πῶς ἦτανε τοῦ πατέρα του, ἀφοῦ ἦτανε τοῦ ἀδερφοῦ του τοῦ μεγαλύτερου;

Σέ λίγο παρουσιάστηκε κι ὁ Πανοῦτσος, μὰ δὲν ἦτανε σάν πάντα γελαστός κι ἄταχτος.

Μπῆκε σοβαρός κι ἀμίλητος μ' ἓνα βαρὺ καλαθάκι στό χέρι κι ἔδειχνε πῶς δὲν ἔπαιρνε σήμερα ἀπὸ ἀστεία. Τράβηξε ἴσια σέ μιά ἀπόμερη γωνιά τῆς αὐλῆς καὶ δέ λάβαινε μέρος στίς φωνές καὶ στὰ πειράγματα τῶν παιδιῶν.

Σήκωνε μὲ τρόπο τὸ καπάκι τοῦ καλαθιοῦ του, βουτοῦσε τὸ χέρι του μέσα καὶ ὕστερα ἔγλειφε ἓνα ἓνα τὰ δάχτυλά του μὲ τὴ σειρά. Ἡ μητέρα του τοῦ εἶχε βάλει στό καλαθάκι κι ἓνα καλὸ κομμάτι μπακλαβὰ κι ὁ νοῦς τοῦ Πανοῦτσου ἦτανε κολλημένος ἐκεῖ.

Σέ λίγο ἄνοιξε διάπλατη ἡ βαριά ξύλινη πόρτα καὶ φάνηκε τὸ μεγάλο αὐτοκίνητο, ποῦ θὰ τοὺς ἔπαιρνε.

Τὴν ἴδια ὥρα παρουσιάστηκε κι ὁ δάσκαλος καὶ παράγγειλε ν' ἀνεβῶν.

νόνα: ἡ γιαγιά.

βρακί: τὸ παντελόνι.

Τά παιδιά ξεχύθηκαν όλα μαζί και μέ φωνές και γέλια πνιχτά στρι-
μώχτηκαν, όπως μπορούσαν μέσα στ' αυτοκίνητο· ο δάσκαλος πήδησε
τελευταίος κοντά στόν οδηγό και τό αυτοκίνητο ξεκίνησε. Στήν αρχή
σιγά κι ύστερα μέ ταχύτητα· ένα πυκνό σύννεφο σκόνης σηκώθηκε από
τό δρόμο και σκέπασε τ' αυτοκίνητο πού έφευγε όλοταχώς άπάνω στό
μακρύ ίσιο δρόμο όσο πού χάθηκε. Τήν ίδια ώρα έφτανε λαχανια-
σμένος κι ο Δημητρός, από τήν άλλη μεριά του δρόμου. Φορούσε τήν
ποδιά του καθαρή, μά στριφτή και καταζαρωμένη, όπως τήν είχε άπλώ-
σει άποβραδís ή Φιλίτσα. Είχε πάρει και τό ψωμί του στήν τσέπη του·
μά στό δρόμο συλλογίστηκε, πού ο δάσκαλος τούς είχε πει: «και ο κα-
θένας μέ τό καλάθκι του μέ τό φαγητόν του».

Μή τόν έβλεπε τώρα δίχως καλάθκι και τόν έστελνε πάλι στό σπίτι
του;

Ο Δημητρός δέν έχασε καιρό· έβγαλε τό μαντήλι του, τ' άπλωσε
άπάνω στό δρόμο, έβαλε μέσα τό ψωμί του, τό 'δεσε στίς τέσσερις
άκρες και κρατώντας από τούς κόμπους τό δέμα του - τί δέμα, τί κα-
λαθάκι τό ίδιο έκανε - έτρεχε χαρούμενος κατά τό σχολειό.

Τώρα δέν του 'λειπε τίποτα.

Τί ώραία, πού θά περνούσε! Κανένας δέ θά 'βλεπε τό δέμα του.
"Ετσι πού τά είχε καταφέρει στό δέσιμο, φαίνονταν φουσκωτό σά νά
είχε του κόσμου τά πράματα, ως και γλυκό μπορούσε νά 'χε μέσα και
φρούτα και τυρί.

"Εφτασε μπροστά στό σχολειό.

Παναγία μου! ή πόρτα ήτανε κλειστή από πάνω ως κάτω! και μιά
τέτοια ήσυχία, πού όμοιά της δέν είχε καταλάβει ποτέ ο Δημητρός.
Σάν νά πέθανε μονομιās όλος ο κόσμος και ν' άπόμεινε αυτός μοναχός
του.

Επάγωσε κι ή πνοή του επιάστηκε.

Κοίταξε γύρω του· κανείς!

Μόνο ή γειτόνισσα στέκονταν ακόμα στό παράθυρο και τόν είδε.

- "Αργησες! του φώναξε από τό παράθυρο.

- "Αργησα... είπτε κι ο Δημητρός.

Ερωτήσεις

1. Τό διήγημα έχει για κέντρο μιά έκδρομή πού πρόκειται νά κάνει ο Δημητρός.
Γύρω από τό κέντρο αυτό ή συγγραφέας βάζει διάφορα επεισόδια. Μπορείτε
νά τά βρείτε:
2. Τί γνώμη έχει ο Δημητρός για τό δάσκαλό του και γιατί.
3. Έσείς τί γνώμη σχηματίζετε για τό Δημητρό;

ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑ (1903-1959). Πεζογράφος. Σπούδασε Φιλολογία και ἐργάστηκε ως ἐκπαιδευτικός. Έργα της: *Στη συκαριά από κάτω*, *Αν άλλαζαν όλα*, *Σ' ένα Γυμνάσιο Θηλέων* κ.ά.

Ζάκ Πρεβέρ

Σελίδα γραπτού

Τό σχολείο είναι βέβαια ό χώρος, όπου τό παιδί κι ό νέος κατακτάνε τή γνώση. Μερικές φορές όμως τό μάθημα είναι πολύ κουραστικό. Άλλοτε πάλι τό σχολείο γίνεται ασφυκτικό, γιατί κλείνεται στους τέσσερις τοίχους του και δέν αφήνει νά περάσει μέσα ή ζωή. Σέ τέτοιες καταστάσεις αναφέρεται τό ποίημα του Πρεβέρ.

Δύό και δύο τέσσερα
τέσσερα και τέσσερα όχτώ
όχτώ κι όχτώ κάνουν δεκάξι.
Έπαναλάβετε! λέει ό δάσκαλος.
Δύό και δύο τέσσερα
τέσσερα και τέσσερα όχτώ
όχτώ κι όχτώ κάνουν δεκάξι.
Μά νά τό πουλί-λύρα*
πού περνά στον ούρανό·
τό παιδί τό βλέπει,
τό παιδί τό άκούει,
τό παιδί τό φωνάζει:
Σώσε με
παίξε μαζί μου,
πουλί!
Τότε τό πουλί κατεβαίνει
και παίζει μέ τό παιδί.

τό πουλί-λύρα: ωδικό πουλί πού ή ούρά του έχει σχήμα λύρας.

Δυό καί δυό τέσσερα.
Ἐπαναλάβατε! λέει ὁ δάσκαλος
καί τό παιδί παίζει
τό πουλί παίζει μαζί του...
Τέσσερα καί τέσσερα ὀχτώ
ὀχτώ κι ὀχτώ κάνουν δεκάξι
δεκάξι καί δεκάξι πόσα κάνουν;
Δέν κάνουν τίποτα δεκάξι καί δεκάξι
καί προπάντων ὄχι τριάντα δύο
ἔτσι ἢ ἀλλιῶς
καί φεύγουν.
Καί τό παιδί ἔκρυψε τό πουλί
μέσ στό θρανίο του
κι ὅλα τά παιδιά
ἀκοῦν τό τραγούδι του
κι ὅλα τά παιδιά
ἀκοῦν τή μουσική
κι ὀχτώ κι ὀχτώ στή βόλτα τους φεύγουν
καί τέσσερα καί τέσσερα καί δυό καί δυό
στή βόλτα τους τό σκάνε
καί ἕνα κι ἕνα δέν κάνουν οὔτε ἕνα οὔτε δυό
ἕνα ἕνα τό ἴδιο φεύγουν.
Καί τό πουλί-λύρα παίζει
καί τό παιδί τραγουδάει
κι ὁ καθηγητής φωνάζει:
Πότε θά πάψετε νά κάνετε τόν караγκιόζη!
Μά ὅλα τ' ἄλλα παιδιά
ἀκοῦν τή μουσική
καί οἱ τοῖχοι τῆς τάξης
σωριάζονται ἤσυχχα.
Καί τά τζάμια ξαναγίνονται ἄμμος
τό μελάνι ξαναγίνεται νερό
τά θρανία ξαναγίνονται δένδρα
ἢ κιμωλία ξαναγίνεται ἀκρογιαλιά
τό φτερό ξαναγίνεται πουλί.

Ἐρωτήσεις

1. Τά παιδιά βρίσκονται ἀνάμεσα σέ δυό πραγματικότητες. Ποιές εἶναι αὐτές, μέ ποιές λέξεις ἢ ἐκφράσεις δηλώνονται καί τί ἐπίδραση ἀσκοῦν στά παιδιά;

2. Οι στίχοι «τό πουλί-λύρα παίζει, τό παιδί τραγουδάει, ό δάσκαλος φωνάζει» βρίσκονται σέ άμεση σχέση μεταξύ τους· ποιά είναι αυτή ή σχέση; (Νά λάβετε ύπόψη σας ότι *λύρα* είναι καί μουσικό όργανο).
3. Μέ τή μεταμόρφωση πού δηλώνεται στους τελευταίους στίχους τί θέλει νά δείξει ό ποιητής;
4. Τό ποίημα δέν έχει κανένα επίθετο. Τί δείχνει αυτό;
5. Ή ποίηση του Πρεβέρ είναι βασικά «οπτική». Νά βρείτε καί νά περιγράψετε τίς εικόνες πού δίνει τό ποίημα.

ΖΑΚ ΠΡΕΒΕΡ (1900-1977). Σύγχρονος Γάλλος ποιητής. Έκτός από ποιήματα έγραψε καί σενάρια γιά τόν κινηματογράφο. Μετά τό Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο έγινε γνωστός καί δημοφιλής. Μέ τό ποιητικό του έργο πλησιάζει τήν καθημερινή πραγματικότητα μέ τήν πρόθεση όχι μονάχα νά τήν καταγράψει, αλλά καί νά τήν διορθώσει φέρνοντάς την πιό κοντά στήν έλευθερία. Είναι επίσης τρυφερός ποιητής πού εκφράζει αισθήματα άπλά καί καθαρά, όπως ή αγάπη. Έργα του: *Κουβέντες, Ίστορίες, Θέαμα, Fatras* κ.ά.

Ήλέξανδρος Δελμούζος

[Πώς έγινε δάσκαλος]

Τό παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα από τό Γράμμα σ' ένα φίλο μου, πού έγραψε ό Ήλέξ. Δελμούζος τό 1921. Έκει έξηγεί γιά ποιούς λόγους αποφάσισε νά σπουδάσει Φιλολογία καί νά γίνει δάσκαλος, νά άφοσιωθεί δηλαδή στό παιδαγωγικό έργο.

Ξαναγουρίζοντας τότε στά περασμένα έφερνα επίμονα εμπρός μου τά παλιά σχολικά μου χρόνια. Ζητούσα τή δική μου ψυχή, μά δέν τήν έβρισκα στό σχολείο, παρά στό σπίτι καί στό περιβάλλι μας ή έξω στά βουνά, στό λόγγο καί στά χωράφια. Χίλιες δυό σκηνές καί έπεισόδια έπαιρναν γιά μένα νόημα καί σημασία. Μέ πόσο κόπο καί φροντίδα έχτιζα στό περιβάλλι μας μιά καλύβα μέ πλήθρες, πού τίς είχα χύσει μέ τό μικρότερο άδερφό μου, όπως έβλεπα νά κάνουν καί οι άληθινοί χτίστες. Μιά καλύβα σωστή μέ σκεπή, μέ πόρτα καί παράθυρο, όλα καμω-

μένα μέ τά χέρια μας. Καί δίπλα τό δικό μας περιβολάκι, ένα κομμάτι
θησαυρό γιά μᾶς μέσα στό μεγάλο μέ τίς βραγιές, τούς δρομάκους, τά
δέντρα καί τά λουλούδια του. Δέντρα καί λουλούδια πού τά εἶχαμε φυ-
τέψει μέ τά χέρια μας καί τά βλέπαμε μέρα τήν ἡμέρα νά μεγαλώνουν,
νά μπουμπουκιάζουν, ν' ἀνοίγουν ἄνθη καί νά δένουν καρπούς.

Πόση ὑπόμονή καί φροντίδα, τί συμμετρία χρειαζόταν, γιά νά γίνει ἡ
'Αγία-Σοφιά ἡ τό καράβι γιά τά κάλαντα! Καί ὅμως τό δικό μας ἦταν
πάντα ἀπό τά πλουσιότερα καί τά πιό ὠραῖα...

"Ἐβλεπα ἀργότερα ἐμπρός μου τόν ἴσιο καί μονότονο ἐρημικό δρόμο
μέ τίς θλιμμένες ἐλιές καί τά βαριά βουνά. Ὅρες ὀλόκληρες περπα-
τούσαμε ἐκεῖ μέ τό στοχαστικό καί ἀδύνατο φίλο, καί σέ ἀτέλειωτες
σοβαρές συζητήσεις ἀντικρίζαμε τά μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου
ζητώντας τή λύση τους.

Ὁ Παρνασσός, τό θεόρατο βουνό μέ τά χιόνια του, τά πυκνά του
δάση καί τούς ἀπόκρημους βράχους του, μέ τίς νεράιδες καί τά στοι-
χειά του, δέν εἶχε μείνει γιά μένα τό ἄγριο μόνο καί μυθικό βουνό.
Κάποτε μ' ἔνα φίλο μου φεύγοντας κρυφά ἀπό τό σπίτι, μέ τρεῖς δραχ-
μές καί σαρανταπέντε λεπτά τή μόνη μας περιουσία, γύριζα μιᾶ ἐβδο-
μάδα κάθε του ράχη καί κάθε του γωνιά. Καί θυμόμουν πώς ξαναγυρί-
ζοντας στό σπίτι εἶχα τ' ἄσπρα λινά παπούτσια μου κουρέλι μονάχο,
τήν ψυχή ὅμως, μέ ὄλο τόν τρόπο γιά τήν τιμωρία πού μέ περίμενε,
γεμάτη ἀπό ἐντυπώσεις κι ὁμορφιά. Καί μήπως, ποιά ράχη καί ποιά γω-
νιά ἀπό τ' ἄλλα γύρω βουνά μου ἔμεινε κρυμμένη τήν Κυριακή πού
πήγαινα μέ ἄλλα παιδιά κυνηγώντας τάχα, ἢ κάποτε καί καθημερινή,
ὅταν τά μαθήματα βάραιναν πάρα πολύ;

Κοίταζα τά περασμένα κι ἔβλεπα ἕνα παιδί ὀλοζώντανο μέ πηγαῖα
ἐνδιαφέροντα ἄλλοτε νά παίξει τρελά καί ἄλλοτε ἀνήσυχο καί ἀκούρα-
στο νά δοκιμάζει, νά σκέπτεται, νά συνδυάζει, νά ἐπιχειρεῖ, νά συγκεν-
τρώνεται ὦρες καί μέρες σέ δικά του προβλήματα, νά διψᾷ τή γνώση
καί τό φῶς. Καί τώρα; "Ἄκουα φιλοσοφία καί ἄλλα μαθήματα στό ξένο
πανεπιστήμιο, καί ὅπου κατόρθωνα νά συγκεντρωθῶ καί νά προσέξω,
τά καθηγητικά λόγια μου ἔξφευγαν σά νά 'ταν ἱερογλυφικά σημεῖα. Καί
ὅμως εἶχα ζήσει παιδί ἀκόμα στό δικό μου κόσμο καί μέ τό δικό μου
τρόπο κάτι ἀπ' αὐτά πού ἔφταναν τώρα σ' αὐτιά μου. Ποιό χέρι πήρε
ένα θεόρατο σφουγγάρι κι' ἔκαμε τήν ἴδια ψυχή *τάμπουλα ράζα*, τί τῆς
στέγνωσε ἔτσι κάθε δροσιά;

τάμπουλα ράζα: ἄγραφος πίνακας.

Κι ἔβλεπα τότε ξέχωρα ἀπὸ τὸ δικό μου κόσμον ἓνα πελώριο· καὶ ἄδειο κτίριο, σωστὸ «νησί τῶν νεκρῶν», ἀποκλεισμένο μὲ ψηλά, πυκνά καὶ μαύρα κυπαρίσσια ἀπ' ὅλη τὴ ζωὴ. Ἦταν τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ τὸ γυμνάσιο, ὅπου εἶχα περάσει ἐφτά χρόνια, πέντε καὶ ἕξι ὥρες τὴν ἡμέρα. Ἄν ἀπὸ τὸ δημοτικὸ δέ μου εἶχαν ἀπομείνει παρά ἓνα δυὸ σκηνές καὶ μιὰ θολὴ εἰκόνα, τὸ νησί τῶν νεκρῶν τὸ ξαναζοῦσα ὁλόκληρο:

Τὸ παιδί τοῦ Παρνασσοῦ ἀκούει Γεωγραφία. Ὁ σχολάρχης, μὴν μπορώντας νὰ περπατήσῃ, καθόταν στὴν ἔδρα του μὲ μιὰ βέργα μακριά. Ἕνας χάρτης κρεμόταν κοντά του στὸν πίνακα, κι ἐκεῖ φώναζε ἓνα ἓνα τὰ παιδιά μὲ ὀνόματα εἰδικὰ τὸ καθένα: «κουτσουκέρα γίδα*» ἢ «ρούσικο στιβάλι*» ἢ «καλαπόδι» καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὰ φώναζε νὰ εἰποῦν καὶ νὰ δεῖξουν τὸ μάθημα. Ἀλίμονο ἂν ξεχνιόταν ἓνα ποτάμι τῆς Ἀμερικῆς ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἀπὸ κάποια πόλη τῆς. Ἡ βέργα ἔπεφτε βροχὴ μαζί μὲ τίς βρисиές. Κι αὐτὸ ἦταν τὸ μόνο πού συγκέντρωνε τὴν προσοχὴ ὄλων μας. Μόλις τελειῶνε ὁμως καὶ φώναζε γιὰ μάθημα ἄλλο παιδί, γυρίζαμε ἀμέσως στὴ δουλειά μας. Ἄλλοι διάβαζαν κλεφτὰ κάτω ἀπὸ τὸ θρανίον τὸ παρακάτω, ἄλλοι παίζαμε μὲ κλωτσιές ἀθόρυβες, ὥσπου νὰ συγκεντρωθοῦμε πάλι μὲ νέο ξύλον καὶ νέες βρисиές. Καὶ συλλογιζόμουν τώρα τὴ Γεωγραφία πού τὴν εἶχα ὅλη μάθει ἀπ' ἔξω, κι ἔβρισκα μονάχα πλῆθος ἀριθμοῦς καὶ ἀτέλειωτα μπερδεμένα ὀνόματα ἀπὸ ποταμοῦς, βουνὰ καὶ πόλεις...

Τὸ μικρὸ ταχτικὸ καλλιεργητὴ τοῦ δικοῦ του περιβολιοῦ τὸν ἔπαιρνε ἢ σχολικὴ φυτολογία καὶ ἢ διδασκαλία τῆς. Ἀποστήθιζε πῶς ἀναπτύσσονται καὶ ζοῦν τὰ φυτὰ, διάβαζε γιὰ «ὑπέρους, στήμονας, θρίδακας*» καὶ τὰ παρόμοια, καὶ δέν καταλάβαινε τίποτα, ἂν καὶ ἦταν τὰ ἴδια φυτὰ καὶ λουλούδια, πού τόσο τ' ἀγαποῦσε καὶ τὰ φρόντιζε στὸ σπίτι του. Καὶ τὴν ἄλλη μέρα θά τὸ ἔλεγε τὸ μάθημα νεράκι, ἂν τὸν «ἔβγαζε ἔξω» ὁ δάσκαλος, ἓνας ἄνθρωπος ἀγέλαστος μὲ μεγάλη ἐπιβολή, ἀλλὰ καὶ μὲ μάτι πού δέν τοῦ ξέφευγε τίποτα. Σ' αὐτὸν ἤμαστε ἀρνάκια· ἀρνάκια ὁμως πού ἔτρεμαν καὶ, παπαγάλιζαν ἢ μάθαιναν τὸ πολὺ ὀρθογραφία καὶ κάποια σύνταξη.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὰ ἦταν τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ καὶ γιατί τὸ σχολεῖο δέν μπορούσε νὰ τὰ ικανοποιήσει:

κουτσουκέρα γίδα: κατοίκα μὲ σπασμένο κέρατο.

στιβάλι: μπότα.

θρίδακες: ραδικία.

2. Πώς ένιωθε τό παιδί στή φύση καί πώς στό σχολείο;
3. Δέν ήταν ικανό γιά μάθημα ή έφταιγε κάτι άλλο; Τί ήταν αυτό;
4. Διαφέρει τό σχολείο σου από έκείνο πού περιγράφει ό Δελμούζος; Σέ τί;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ (1880-1956) Παιδαγωγός. Γεννήθηκε στήν "Αμφισσα. Σπούδασε Φιλολογία στήν Αθήνα καί παιδαγωγικά στή Γερμανία. Ός διευθυντής του άνώτερου Παρθεναγωγείου του Βόλου (1908-1911) εισήγαγε πρώτος τή δημοτική γλώσσα καί τίς άρχές του σχολείου έργασίας. Γιά τούς νεωτερισμούς αυτούς προκάλεσε τήν αντίδραση των συντηρητικών στοιχείων καί διώχτηκε. Αθώώθηκε στή δίκη του Ναυπλίου (1914). Ήταν από τούς ιδρυτές του Έκπαιδευτικού Όμίλου καί ένας από τούς πρωτεργάτες τής γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917. Υπήρξε ακόμη διευθυντής του Μαρασλείου Διδασκαλείου (1923-1926) καί καθηγητής της Παιδαγωγικής στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1929-1938). Έργα του: *Σάν παραμύθι, Δημοτικισμός καί Παιδεία, Τό Κρυφό Σχολείο, Μελέτες καί Πάρεργα* κ.ά.

Κωστής Παλαμάς

Τά σκολειά χτίστε

Τό ποίημα Τά σκολειά χτίστε, όπου άνήκει τό παρακάτω απόσπασμα, γράφτηκε τό 1910. Η χρονολογία είναι σημαντική γιά τή νεώτερη ιστορία μας. Τότε παρουσιάζονται σημαντικά ρεύματα πού αποβλέπουν στήν αναδιοργάνωση τής πολιτείας καί τόν έκσυγχρονισμό τής ελληνικής παιδείας (άνοδος στήν έξουσία του Έλευθερίου Βενιζέλου, ίδρυση του Έκπαιδευτικού Όμίλου). Στό απόσπασμά μας θά δούμε πώς οραματίζεται τά νέα σχολεία ό ποιητής.

... Λιτά χτίστε τα, άπλόχωρα, μεγάλα,
γερά θεμελιωμένα, από τής χώρας*,
άκάθαρτης, πολύβοης, άρρωστιάρας,
μακριά μακριά τ' άνήλιαγα σοκάκια,
τά σκολειά χτίστε!

χώρα: πόλη.

Καί τά πορτοπαράθυρα τῶν τοίχων
περίσσια ἀνοίχτε, νά ῥχεται ὁ κυρ Ἥλιος,
διαφεντευτής*, νά χύνεται, νά φεύγει,
ὄνειρεμένο πίσω του ἀργοσέρον-
τας τό φεγγάρι.

Γιομίζοντάς τα νά τά ζωντανεύουν
μαϊστράλια καί βοριάδες καί μελτέμια
μέ τούς κελαηδισμούς καί μέ τούς μόσκους·
κι ὁ δάσκαλος, ποιητής καί τά βιβλία
νά εἶναι σάν κρίνα...

Ἑρωτήσεις

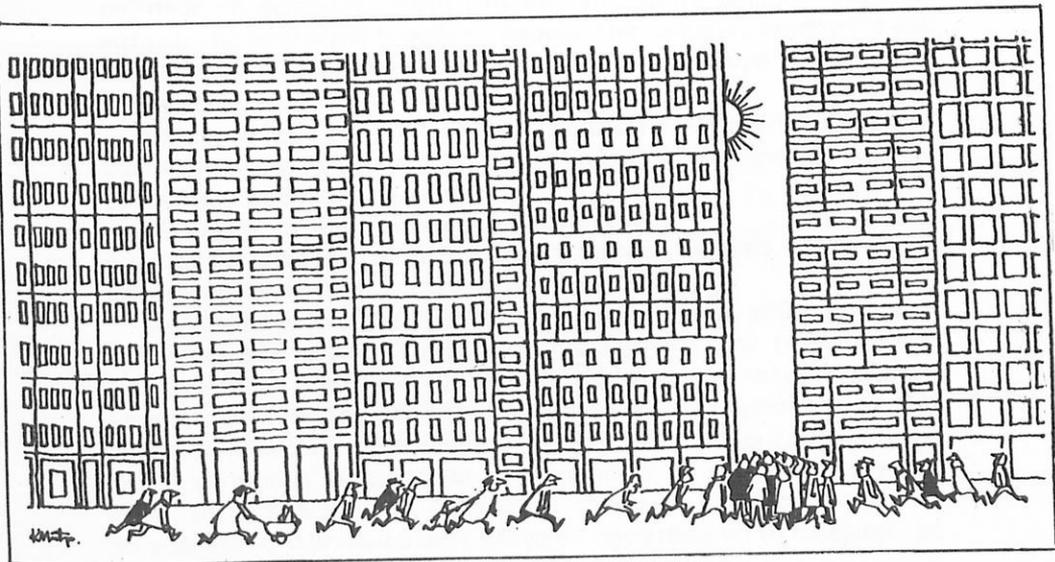
1. Πῶς θέλει ὁ ποιητής νά εἶναι χτισμένα τά νέα σχολεῖα; Νά ὑπογραμμίσετε τούς προσδιορισμούς καί νά τούς δικαιολογήσετε.
2. Ποῦ θέλει ὁ ποιητής νά χτίζονται τά νέα σχολεῖα καί γιατί;
3. Τί σημαίνουν οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ ποιήματος;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

διαφεντευτής: ὑπερασπιστής· ἐδῶ: κυρίαρχος.

III. Πόλη-Ύπαιθρος

Κ. Μητρόπουλος: *Σχόλιο.*

Ἡ πέρδικα τῆς Σκύρος

Τό διήγημα βρίσκεται στή συλλογή Καί ὑπέρ τῶν ζώντων (1972), μέ τίτλο Κατάφορτα τά ἄερινα κύματα. Τό θέμα του εἶναι σύγχρονο καί ἀναφέρεται στή ζωή μέσα στίς πολυκατοικίες τῶν μεγαλουπόλεων.

Ακριβῶς ποιός τήν ἔφερε, δέ φρόντισε φαίνεται νά τό μάθει κανένας. Ὁ χώρος, ὅπου τοποθετήθηκε, δέ χρησιμοποιόταν: ἕνας φωταγωγός* σχεδόν τυφλός. Ἀπ' ὅλες τίς πλευρές του ὑψώνονται τσιμεντότοιχοι τεράστιων πολυκατοικιῶν μέ ὄχτώ καί ἑννέα ὀρόφους. Μόνο μιά γριά πού νοικιάζει ἕνα δωμάτιο στό

ισόγειο, σ' ἕνα μεγάλο διαμέρισμα, ἔχει ξετρύπι, ἄς τό πούμε παράθυρο, πρὸς τό φωταγωγό. Αὐτή εἶδε ἀπό τήν πρώτη μέρα τό φτερωτό κάτοικο τῆς ἀνήλιαγης πηγάδας. Ἄκουσε ξαφνικά φτεροκοπήματα καί παραπονεμένα ξεφωνητά καί πρόβαλε ἀπό τό παράθυρό της νά δεῖ τί συμβαίνει: τί κάνουν στό φωταγωγό.

Ἕνας νέος, γιός τοῦ θυρωροῦ, καί ἡ γιαγιά του κρατοῦσαν στά χέρια μιά πέρδικα ζωντανή καί τήν ξεπουπούλιαζαν. Ἡ γριά ἀγανάχτησε: ψυχοπόνεσε τό ἀδύνατο πλάσμα.

– Τί κάνετε αὐτοῦ... μαδάτε τό ζῶο ζωντανό;

– Δέν τό μαδάμε. Τοῦ βγάζουμε λίγα φτερά ἀπό τήν οὐρά, γιά νά μὴν μπορεῖ νά πετάξει καί μᾶς φύγει.

Τό ἀφόπλισαν καί τό ἀμόλησαν. Τό πουλί ἀπόμεινε χάμω, μαζεμένο στή γωνιά σάν ψόφιο. Ὁ νέος κι ἡ γιαγιά φύγανε ἀπό τό φωταγωγό, ἀπό τή χαμηλή πορτούλα πού φέρνει στό χώρο τοῦ καλοριφέρ, κλείνοντας πίσω τους τήν πόρτα, καί ἡ γριά νοικάρισσα ἔμπασε τό κεφάλι της μέσα κι ἔκλεισε τό παράθυρο συλλογισμένη: «ὄλοι λέμε νά ἔχουμε φτερά νά πετάμε, νά μὴ μένουμε καρφωμένοι σέ τοῦτο τόν ἀνήλιαγο τάφο, καί τά βγάζουμε ἀπ' αὐτούς πού τά ἔχουν... Ὅλο μου τό πρῶι θά τό φάω πάλι στό μπαλολόημα*, ἔλεγα θά προφτάσω νά τά σιδερώσω μέ

φωταγωγός: τό κενό πού ἀφήνουν στίς πολυκατοικίες γιά νά περνάει τό φῶς.
στό μπαλολόημα: μπαλώνοντας.

πολύ φθαρμένα είναι, τί τά θές, δέν είναι καί είκοσι χρόνια πού τά 'φτιαξα; θά 'ναι καί παραπάνω».

Σέ κείνω τό παραθυράκι του φωταγωγού, καθώς τό δωμάτιο είναι κατασκότεινο, ή γριά δέν είχε βάλει ποτέ της κουρτίνες. Της ἄρεσε νά στέκει καί συχνά μπρός στό τζάμι νά παρακολουθεῖ τή... ζωή τῆς πηγάδας. "Ένας κισσός είχε φυτρώσει στόν ἀντικρινό τοῖχο. Ποιός ξέρει ἀπό πού κρατοῦσε ή γενιά του. Ή γριά τόν ράντιζε πεταχτά κάπου κάπου, γιά νά μήν ξεραθεῖ.

«... παρηγοριά μεγάλη μᾶς εἶσαι, του 'λεγε, μέσα σέ τούτη τή γκρίζα τσιμεντόστρωση πού μᾶς πνίγει...».

Ή πέρδικα ἦταν ἓνα ὀντάριο*, πού μέσα του κυριαρχοῦσε ὁ φόβος. "Έπεφτε κανένα σκουπίδι ἀπό τίς ταρατσες, κανένα ξύλο, κανένα κουρέλι, τά 'χανε. "Έτρεχε δεξιά ζερβά σαστισμένο. "Όταν ἄρχιζε ψιχάλα ή βροχή ἐρχότανε σέ ἀπόγνωση. Εὐτυχῶς ή πηγάδα στόν ἓνα τοῖχο χαμηλά χαμηλά ἐφτιαχνε μιά προεξοχή· τήν ἀνακάλυψε καί πήγαινε κι ἀπάγκιαζε* ἀποκάτω. "Όταν ή γριά κρέμαγε τά στρωσίδια της στό παράθυρο, γιά νά τά ἀερίσει, ή δύσμοιρη πέρδικα βανότανε πάλι νά χτυπιέται σάν βουρλισμένη*. Τό ἀπότομο ἄνοιγμα του παραθυριού, τά πολύχρωμα χιράμια*, οἱ χτύποι τῆς ξεσκονίστρας ἀπάνω τους τρέλαιναν τό ζωντανό...

– Τί νά σοῦ κάμω... νά μουχλιάσω; πρέπει κι αὐτό νά τό πάρεις ἀπόφαση... νά τό συνηθίσεις.

Πρῶι πρῶι ή γιαγιά, πού τήν είχε στήν κατοχή της, ἄνοιγε τήν πόρτα του καλοριφέρ καί τῆς ἀκούμπαγε καταγῆς μιά φούχτα ψιλό σιταράκι καί τῆς φρεσκάριζε τό νερό στό χωματένιο κύπελλο. Δέ θά πέθαινε ἀπό τήν πείνα... Μά ή γριά καθώς τήν ἔβλεπε νά ταιμπᾶ, ἀνόρεξα τῆς φαινόταν, τό σιταράκι, ἀναλογιζότανε τί ποικιλίες ζωῆς, τί ἀνθισμένες πρασινάδες, τί χρωματισμένες ἀνατολές, πόσων λογίων μυρωδάτα σπόρια εἶχε στερηθεῖ... Μιά μέρα τῆς πέταξε δοκιμαστικά μιά ρῶγα σταφύλι. 'Ενθουσιάστηκε ή πέρδικα. Τήν τραβολογοῦσε σ' ὄλο τό χωρο. Τήν τοῖμπαγε, τήν ἄνοιξε, ἔφαγε τά κουκούτσια, τή γλέντησε καλά καλά τήν ἀναπάντεχη εὐωχία*. 'Από τότε κι ἔπειτα τό 'χε ἐξασφαλισμένο τό σταφύλι της καθημερινά...

ὀντάριο: μικρό πλάσμα.

ἀπαγκιάζω: καταφεύγω σέ τόπο ἀπάγκιο, προφυλαγμένο ἀπό τόν ἀέρα.

βουρλισμένη: λυσσασμένη, μανιακή.

χιράμι: εἶδος ὑφαντῆς κουβέρτας.

ἀναπάντεχη εὐωχία: τό πλούσιο φαγητό πού δέν τό περίμενε.

– Ναί, μά ἄμα τελειώσουν τὰ σταφύλια, μέ τί θά τά ἀντικαταστήσου-
με, δέ μου λές;

Μιά μέρα πάλι δοκιμαστικά τῆς πέταξε δυό μπουκίτσες ξεραμένο
ψωμάκι. Ἔπεσε καί σ' αὐτό μέ βουλμιά. Ἄλλη φορά τῆς ἔριξε μαρου-
λάκι... τέλος πάντων σιγά σιγά πειραματιζόταν ἡ γριά στό τί τήν τράβαγε
καί στό τί ἀδιαφοροῦσε, μά καί ἡ πέρδικα εἶχε τώρα συνδυάσει στό νοῦ
τῆς τό ἀνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ μέ τό «ἐξ οὐρανοῦ μάννα» κι ἀντίς νά
τρομάζει ἔτρεχε, ὅπου κι ἄν βρισκόταν, κι ὅ,τι κι ἄν ἔκανε, κι ἐρχότανε
ἀκριβῶς καί σταματοῦσε κάτω ἀπό τό παράθυρο. Σηκώνοντας ψηλά τό
κεφάλι, πάντα ἀπό τό ἕνα πλάι, γιά νά δεῖ μέ τό ματάκι τῆς τή «ρίψη»
τῶν ἀγαθῶν, περίμενε μέ σιγουριά. Τῆς γριάς τῆς φαινότανε πῶς τῆς
χαμογελοῦσε κιόλας.

–...πλάσμα τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἀναπάντεχη μοίρα, ποιός σοῦ τό ἔχε
γραμμένο νά βρεθῆς ἀπό τίς πλαγιές τῆς Σκύρος – εἶχε μαθευτεῖ ἡ
καταγωγή τῆς – φυλακισμένο σέ τοῦτο τό ἀφιλόξενο ὑγρό τετράγωνο...
ὅπου καί τὰ σπόρια πού κουβαλάνε οἱ ἀνέμοι ψοφᾶνε ἀζωντάνευτα...».

Ἡ γριά, φτωχή ἦταν μέ τή μικρή σύνταξη τοῦ μακαρίτη τοῦ ἄντρα
τῆς, τοῦ Κυριακου, τά βόλευε. Δέ γινότανε λόγος γιά τό ἀπομεινάρι τό
μπαγιατικό ψωμί ἢ τό φρούτο... πάντα εἶχε, γιά νά φιλεῦει τό ξενιτεμένο
πουλί. Τό ἔχε πάρει ὑπό τήν προστασία τῆς καί μιά μέρα προχώρησε
παραπέρα. Διασχίζοντας τή στοά ἀπό ὁδὸ Σταδίου, γιά νά βγεῖ στήν
Ἰπποκράτους, ἄκουσε ἔντονους καί ποικίλους κελαδισμούς. Κοντο-
στάθηκε. Ἀπό τὰ δεξιά τῆς φτάνανε. Μέσα στή σκοτεινή στοά βρισκό-
τανε μαγαζί «Ἐμπορίου Ὀδικῶν Πτηνῶν».

– Μήπως ἔχετε πέρδικες;

– Νά τίς κάνουμε τί τίς πέρδικες; Ἔχομε ἄλλη πουλιά πού κελαη-
δοῦν περίφημα. Οἱ πέρδικες δέν κελαηδοῦν ὠραία... δέν κελαηδοῦν
καθόλου... μιά φορά τό χρόνο κακαρίζουνε...

Εἶχε σκεφθεῖ νά τῆς πῆγαινε καμιά συντροφιὰ... κι ἀφοῦ συντροφιὰ
δέ βρῆκε:

– Ἐχετε τίποτα σπόρια γιά πέρδικες;

– Πῶς δέν ἔχομε...

– Δώστε μου μιά ποικιλία ὡς δέκα δραχμῶν...

Τό βρεμένο ψωμί ἐναλλασσόταν τώρα μέ λογιῶν λογιῶν σπόρια.
Ὅσο γιά τίς τρομάρες τοῦ πρώτου καιροῦ, τά σαστισμένα τρεξιμάτα...
εἶχαν ὀλότελα σταματήσει. Εἶχε γίνει στό χρόνο ἀπάνω ἕνα ἡμερο κα-
τοικίδιο ζῶο. Ὅλοι οἱ χῶροι τώρα τοῦ ἦσαν οἰκείοι. Τούς εἶχε διαμοιρά-
σει σάν ἄνθρωπος. Ἐκεῖ, στήν πόρτα τοῦ καλοριφέρ θά κοιμᾶμαι τή

νύχτα. Κάτω από τό παράθυρο θά τρώγω. Κάτω από τήν προεξοχή θ' ἀπαγκιάζω ἅμα βρέχει, καί θά κάνω τή βόλτα μου ἐκεῖ ἀπάνω. Ὁ τοῖχος κάτω από τόν κισσό ἔφτιαχνε σάν σκαλοπάτι, ὡς ἓνα μέτρο πάνω ἀπό τό ἔδαφος. Σκαρφάλωνε πάνω σ' ἓνα ἐγκαταλειμμένο καναπέ κι ἀπό κεῖ ἀνέβαινε στό σκαλοπάτι τοῦ τοῖχου καί βολτάριζε ἀπάνω κάτω κακαρίζοντας. Μόνο ἡ τρομάρα τῆς βροντῆς καί τῆς ἀστραπῆς δέν τῆς εἶχε φύγει, μά αὐτά δά δέ συμβαίνουν κάθε μέρα.

Μύριζε ἄνοιξη. Τά κρία καί τά χιονόνερα εἶχαν ὑποχωρήσει. Ἐνας ὠραίος ἠλιάκος στέγγωνε στά μπαλκόνια τά ρουχαλάκια τῶν μωρῶν καί ζέσταινε τούς ἄρμούς* τῶν γερόντων. Δέν κατέβαινε βέβαια ὡς τήν πηγάδα, ὁ δρόμος του πάνω στόν οὐρανό δέν περνοῦσε ποτέ ἀπό τό τετράγωνο τοῦ φωταγωγοῦ. Μά ἄς μήν περνοῦσε. Τό φῶς τῆς ἀντηλιάς ζώηρευε καί ζέσταινε καί τούς κλειστούς ἀέρηδες. Μέ τό ἔμπα τοῦ Μάρτη ἡ πέρδικα εἶχε ξεχάσει πού βρισκότανε. Ἡ γριά, πού πολύ ἀγαποῦσε τό κακάρισμά της, δέ χόρταινε νά τήν ἀκούει... τῆς θύμιζε τά μικρά της χρόνια στό χωριό, τά βουνά καί τίς ράχες, ὅπου μεγάλωσε... θυμότανε ἰδιαίτερα ἓνα πρωινό, πού καθώς κουβεντιάζανε μέ τόν Κυριάκο μέσα στό ἀμπέλι, καθισμένοι μέσα στίς κουρμούλες*, ἀκούσανε πολλά κακαρίσματα ἀπό πέρδικες καί σέ λίγο φανερώθηκε πάνω στόν τράφο μιά περδικομάνα νά πηγαίνει καμαρωτή καμαρωτή σαλαγώντας* τά περδικόπουλά της...

Τά ξημερώματα, μόλις ἀποδιαφωτοῦσε, ἡ γριά ἄκουε μέσα στό μισοῦπνι της τήν πέρδικα, πού μέ ξέχειλο κέφι τῆς ἔστελνε μήνυμα.

«... ἄνοιξη καιροῦ, ἄνοιξη καρδιάς... τραγούδα, πουλάκι μου, τραγούδα, κι ἄς μή φτάνει ἡ φωνή σου στίς πλαγιές τῆς Σκύρος...».

Σηκωνότανε ἡ γριά κι εἰτοίμαζε τόν πρωινό καφέ. Τόν ἔφερνε μπρός σ' ἄνοιχτό παράθυρο καί τόν ἀκούμπαγε στό τραπεζάκι. Ἐντίκρου τοποθετοῦσε ἀκόμη μιά καρέκλα καί φώναζε τόν Κυριάκο της νά ῥθει κι ἐκεῖνος...

—Ἐλα, Κυριάκο, κάθισε. Πίνε ἄφοβα ὅσο καφέ σοῦ κάνει κέφι... πολὺ σέ παιδεῖσα... μήν πίνεις καφέ... μήν ἀνάψεις ἄλλο τσιγάρο... κάμε τό κέφι σου, Κυριάκο, μή τοῦτο, μή τ' ἄλλο, τί βγήκε... πῆγε, καί πῆγε μέ τόν καημό...

Ἐκείνη ἄνοιχτό παράθυρο καλεῖ καί ξανακαλεῖ τό ταίρι της μέ κακα-

οἱ ἄρμοι: οἱ κλειδώσεις.

κουρμούλες: σωροί ἀπό χῶμα ἀνάμεσα στά κλήματα.

σαλαγάω: ὀδηγῶ μέ φωνές ἓνα κοπάδι.

ρίσματα γεμάτα πάθος ή έκπατρισμένη πέρδικα τής Σκύρος.

Πόσες φωνές, πόσες άορατες επίκλησες γεμίζουν τά άέρινα κύματα, χωρίς νά φτάνουν ποτέ στον προορισμό τους...

Έρωτήσεις

1. Τί κοινό έχει ή ζωή τής γριάς μέ τή ζωή τής πέρδικας;
2. Γιατί ή γριά συμπονάει τό πουλί;
3. Στο διήγημα υπάρχει νοσταλγία κάποιας άλλης ζωής. Ποιά είναι αυτή; Νά βρείτε τά χωρία πού αναφέρονται σ' αυτή.
4. Ποιά χαρακτηριστικά τής σύγχρονης ζωής βρίσκετε στό διήγημα;
5. Νά μελετήσετε τό διήγημα καί νά άπαντήσετε στά παρακάτω έρωτήματα: α) έχει ένότητα τόπου, χρόνου, ύποθέσεως; β) έχει πλοκή καί επεισόδια; γ) έχει άντιθέσεις καί συγκρούσεις; δ) έχει πρόσωπα καί διάλογο;
6. Γιατί κυριαρχεί ό μόνολογος; Τί φανερώνει αυτό;

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τής Κρήτης τό 1898. Έργάστηκε ώς εκπαιδευτικός. Έργα της: *Σκληροί άγώνες για μικρή ζωή*, *Γ' Χριστιανικών Παρθεναγωγείων*, *Άνθρωποι, Χοντρούλης καί Πηδηχτή* (ιστορία για παιδιά), *Λούμπεν*, *Άναχωρήσεις καί μεταλλαγές* κ.ά.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Ρούμελη

Ό Ζ. Παπαντωνίου καταγόταν από τό Καρπενήσι. Στο ποίημά του θυμάται μέ νοσταλγία τίς όμορφίες τής ιδιαίτερης πατρίδας του.

Τή μάνα μου τή Ρούμελη ν' άγνάντευα τό λαχταρώ...
Ψηλά πού μέ νανούριζες καημένο Καρπενήσι!
Τρανά πλατάνια ξεδιψούν στίς βρύσες μέ τό κρύο νερό.
Σαρακατσάνα ροβολάει καί πάει για νά γεμίσει.

Μέ κρουσταλλένια σφυριχτά σέ λόγκους φεύγουν σκοτεινούς
κοτσύφια καί βοσκόπουλα μέ τά λαμπρά τά μάτια,
νερά βροντοῦνε στό γκρεμό καί πάνε πρός τούς οὐρανοῦς
ἴσια κι ὀρθά σάν τήν ψυχή τῆς Ρούμελης τά ἐλάτια.

Κάμπε ἀττικέ, μέ πλάνεφες κι ἐγώ γιά τίς κορφές πονῶ
καί γιά τραχιές ἀνηφοριές σηκώνω τό κεφάλι...
Φυλακωμένη πέρδικα πού κλαίει γι' ἀλαργινό βουνό
δέρνει ἡ ψυχή μου στό κλουβί τά νύχια της κοράλλι.

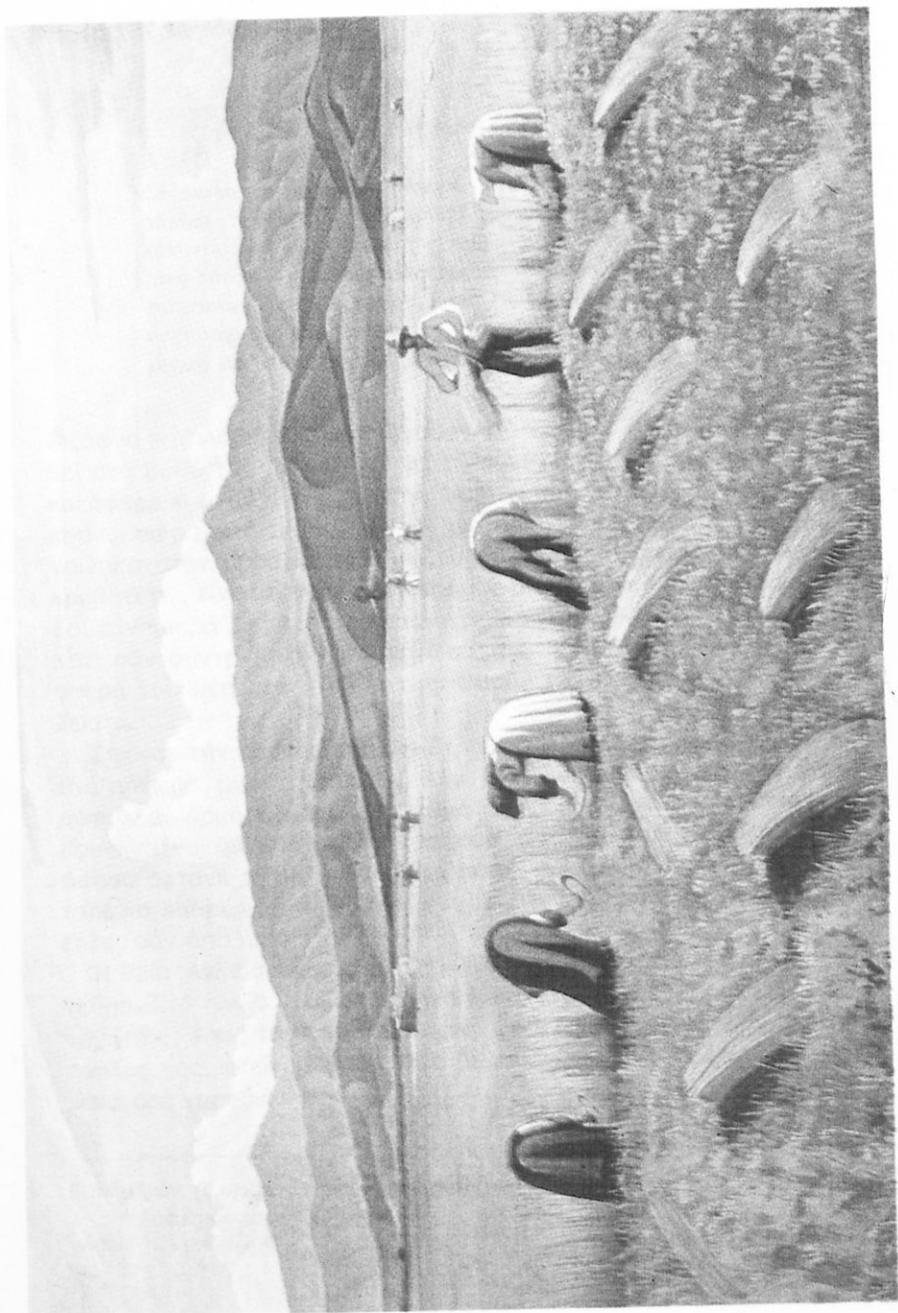
Ἑρωτήσεις

1. Νά δικαιολογήσετε τίς λέξεις τοῦ ποιήματος: «μάνα» καί «μέ νανούριζες».
2. Πῶς δικαιολογεῖται ἡ λαχτάρα τοῦ ποιητῆ νά ἀγναντέψει τόν τόπο, ὅπου γεννήθηκε;
3. Νά σχολιάσετε τούς δύο τελευταίους στίχους τοῦ ποιήματος.
4. Νά βρεῖτε τίς παρομοιώσεις καί τίς μεταφορές τοῦ ποιήματος καί νά ἐξηγήσετε τί προσφέρουν στό ποίημα.
5. Ποιές ὁμορφιές τῆς Ρούμελης προβάλλονται στό ποίημα;
6. Μπορεῖτε νά προσδιορίσετε τό ὕφος τοῦ ποιήματος; Ποιές λέξεις βοηθοῦν περισσότερο στή δημιουργία αὐτοῦ τοῦ ὕφους;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ (1877-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Πῆγε στήν

Ἀθήνα, γιά νά σπουδάσει Ἱατρική, ἀλλά ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί τή λογοτεχνία. Τό 1918 διορίστηκε διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καί στή θέση αὐτή παρέμεινε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του. Τό 1938 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγράψε ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικά καί τεχνοκριτικές μελέτες. Ἔργα του α) ποίηση: *Πολεμικά τραγούδια, Χελιδόνια, Θεῖα δῶρα* β) πεζά: *Πεζοί ρυθμοί, Διηγήματα, Βυζαντινός ὄρθρος*. Σημαντική ἦταν ἡ συμβολή του στήν ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση τοῦ 1917 μέ τό ἀναγνωστικό *Τά ψηλά βουνά*, πού ἔγραψε γιά τήν τρίτη δημοτικοῦ γ) Θέατρο: *Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δ. Γιολδάσης: *Θερισμός.*

[Διακοπές]

Οι Διακοπές είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Κόντρ-Τάν* της Μιμίκας Κρανάκη. Ήρωίδα του έργου είναι η Κυβέλη, ένα κορίτσι από εύκατάστατη οικογένεια της Αθήνας, που ζει την αμέριμνη προπολεμική εποχή και τα δύσκολα χρόνια του πολέμου και της κατοχής. Στο απόσπασμά μας η Κυβέλη κάνει τις πρώτες διακοπές της στην έξοχή, στην περιοχή του Βόλου, και γνωρίζει μια όψη της ζωής πολύ διαφορετική απ' αυτήν που ήξερε στην Αθήνα.

Αξαφνα κατάλαβε πώς θά ξυπνούσε. Πάλεψε μιά στιγμή, γιά νά κρατηθεῖ στό βυθό τοῦ ὕπνου, νά δεῖ τή συνέχεια τοῦ ὄνειρου, μά δέν τά κατάφερε κι ἄνοιξε τά μάτια της. "Άσπρα μαλακά φτερά γύρω γύρω. Ἡ κουνουπιέρα. Στό ταβάνι χόρευε μιά ἀσπρόχρυση σταγόνα ἥλιος. Πηγαινερχόταν πέρα δῶθε σάν ζουζούνι. Ἄπ' τό παράθυρο ἴσαμε τό κρεβάτι της εἶχε στρωθεῖ ἕνας δρόμος ἀπ' ἀνθόγυρη κι ἀπάνω τραγουδοῦσαν μικρά μικρά ἀστεράκια, τρίλιες ἀπό ζωντανό, σάρκινο φῶς. Κάτι σάν συντριβάνι ξέσπασε μέσα της. "Ένα ἄσπρο πουλί τίναξε τά φτερά του μέσ στό στήθος της. Θυμήθηκε πώς βρισκόταν στόν Ἄϊ-Σώστη.

Σήκωσε τήν κουνουπιέρα κι ἔτρεξε στό παράθυρο. Τό σανίδι, κάτω στό πάτωμα, μύριζε τριαντάφυλλα. Κι ὅταν ἔσπρωξε πίσω τά παραθυρόφυλλα, ὄρμησε μέσα ἕνα κύμα ἐξαΐσας, γλαυκῆς* εἰρήνης. "Όλα βουτηγμένα σέ ἀποχρώσεις ἄσπρου. Κι ἡ θάλασσα ἀπίθανα ἤρεμη, ὥσπου ἔφτανε τό μάτι, σά νά 'χε πήξει τό νερό σ' ἕνα πλατύ μαργαριταρένιο καθρέφτη. Κι οἱ κορυφογραμμές τῆς Εὐβοίας, ἀντίκρου, ἀνάερες, σάν ἀπό λιβάδι.

Ἡ θεῖα Ἄγλαῖα εἶχε μείνει στήν Ἀθήνα. Ἡ θάλασσα τήν πείραζε στά νεῦρα. Στό πλαῖνό δωμάτιο πηγαινερχόταν ἡ γιαγιά καί μιλοῦσε μονάχη της, ὅπως τό συνήθιζε συχνά. Φροστ, φροστ, φροστ, ἔκαναν οἱ παντόφλες της, ἐκείνες οἱ ἀστεῖες βελουδινες παντόφλες μέ τά κεντημένα ρόζ γαρούφαλα.

Κόντρ-τάν (*Contre-Temps*): ἀπροσδόκητο γεγονός, ἀτυχία. Ἐπίσης: μουσικός ὄρος (παραχρονισμός).
γλαυκός: γαλάζιος.

– Καλημέρα, γιαγιάκα.

– Καλημέρα, άγγελάκι μου. Άντε νά σέ ντύσει τώρα μάνι μάνι ή Άργυρώ.

Φόρεσε τό καινούριο μαγιό μέ τό γαλάζιο άστέρι στό στήθος κι από πάνω πέρασε τό άσπρο τομπράλκο* μέ τίς ρόζ κουκκίδες. Ός και τά ρούχα της ήταν ποτισμένα άπ' τήν ίδια ούσία, από τούτο τό εύτυχισμένο πρωινό φώς. Η Άθήνα ήταν μακριά. άνύπαρκτη. Είχαν αλλάξει όλα, ως τίς παραμικρές λεπτομέρειες. Πάνω στό τραπέζι, στό πλαϊνό δωμάτιο, ήταν άκουμπισμένο ένα χοντρό μώβ ποτήρι από πορσελάνη κι ένα πιάτο φταζμίτικα* παξιμάδια. Αύγό χτυπητό μέ κακάο. Η γιαγιά, καθισμένη στή μεγάλη ψάθινη πολυθρόνα, είχε κρεμάσει άπ' τό λαιμό τήν κάλσα της κι έπλεκε. Γιατί νά ρχουνται όλες οί εύτυχίες μαζωμένες και νά κατρακυλάνε έτσι βιαστικά, πρίν προφτάσει νά τίς γευτεί κανένας ως τό τέλος; Θά 'θελε τόσο νά κρατήσει μερικές γουλιές από τούτη τήν πολύτιμη ούσία σ' ένα μπουκαλάκι για τά ξεθωριασμένα πρωινά της Άθήνας, όταν οί ώρες δέν θά τραγουδοῦσαν πιά, ζαρωμένες κάτω άπ' τόν παγωμένο ίσκιο πού άπλώνονταν σ' όλο τό σπίτι της όδοῦ Άσκληπιού.

Πήρε τό «Παραμύθι χωρίς όνομα»* και κάθισε στήν άκροθαλασιά. Μιά τόσο μαλακιά σιωπή. Ξετυλίγονταν πλούσια σέ φαρδιές κορδέλες από θάλασσα, ούρανό, έλαιώνες κι άσπρους δρόμους και χάνονταν εκεί κάτω, πίσω άπ' τούς λόφους. Ρίχτηκε στό διάβασμα μέ πολύ κέφι και σέ λίγο βυθίστηκε σέ κείνο τό γυάλινο καβούκι, όπου έμπαινε κάθε φορά πού διάβαζε. Η θεία Άγλαΐα γκρίνιαζε γι' αυτό.

– Φτάνει πιά! Μούστωσες* στό διάβασμα, παιδάκι μου. Δέν κάνεις και νισάφι*; Πάν μέτρον άριστον*.

Της φαινόταν σάν νά τή γδέρνουν, όταν τή βγάζαν άπ' τά βιβλία της. Μά τώρα δέν ήταν έτσι. Πρώτη φορά πού ή πραγματική ζωή δέν της φαινόταν ένα βάσανο άνεξήγητο. Πρώτη φορά πού ό γύρω κόσμος μπορούσε ν' άναμετρηθεί μέ τό παραμύθι πού διάβαζε.

Κάποια στιγμή ένα σκίρτημα πέρασε πάνω άπ' τή γυαλένια έπιφάνεια, σάν φτερούγισμα πουλιού. Δέν άκούστηκε τίποτες κι όμως ή Κυβέλη ήταν σίγουρη πώς αυτή ή γαλάζια άνατριχίλα είχε μία δικιά της

τομπράλκο: φόρεμα από βαμβακερό ύφασμα.

φταζμίτικα: έφτάζυμα.

«Παραμύθι χωρίς όνομα»: παιδικό μυθιστόρημα της Πηνελόπης Δέλτα.

μούστωσες: μέθυσες, ζαλιστηκες.

νισάφι: έλεος· κάνε νισάφι: τέλειωνε.

πάν μέτρον άριστον: άρχαίο ρητό: όλα πρέπει νά γίνονται μέ μέτρο.

μουσική. Ίσως μία φιλή φιλή τρίλια, σάν ένα άνοιξιάτικο ψιχάλισμα. Στην άρχή φάνηκε στό βάθος μία λεπτή γραμμή, γρατζουνιά σ' ένα κρινένιο δέρμα, κι έπειτα γίνηκε σιγά σιγά σγουρός κυματισμός πού όλοένα δυνάμωνε. Τήν έπιασε ένας άκατανόητος, άνήμπορος θυμός, ή άπελπισία τών παιδιών πού 'ναι άνίκανα νά συμβιβαστούν μέ τή στέρηση τής στιγμής, άνίκανα νά σκεφτούν πώς αύριο πάλι ή θάλασσα θά ξημερώσει έτσι γαλήνια ή πώς τά κύματα έχουν κι αυτά τήν όμορφιά τους.

Ή Άργυρώ βγήκε άπ' τό σπίτι κρατώντας τά σύνεργα του μπάνιου, τό μπουρνουζί, τό χρωματιστό λαστιχένιο ψάρι πού φούσκωνε, τή σκούφια, τά σανδάλια.

—Άντε νά βουτήξεις, τώρα πού 'ναι ζεστή ή θάλασσα.

Προχώρησε μέ μικρά, φοβισμένα βηματάκια στά ρηχά. Ό βυθός ήταν στρωμένος μέ στρογγυλά, παρδαλά χαλίκια, σάν φρουί γκλασέ*, και τό νερό πράσινο κι άνάλαφρο σάν βραδινό άγέρι. Πάφλαζε γύρω της μ' ένα μεταξωτό θρόισμα κι οί γλάροι έσκυβαν και φιλοϋσαν τίς κορφές τών κυμάτων.

Πιό πέρα, στ' άπατα, ό βυθός ήταν γεμάτος φύκια πού άναδεϋονταν τεμπέλικα νοσταλγώντας τόν ήλιο.

Έπαιξε πολλή ώρα μονάχη της, βουτηγμένη στήν ίριδιστή* χαρά του όρίζοντα και τής έκρηκτικής άνοιξης πού κυμάτιζε μέσα της. Στην Άθήνα ό οϋρανός ήταν πάντα κρυμμένος πίσω άπ' τίς στέγες τών σπιτιών, σάν πίσω άπό βριαρά τσιμεντένια σύννεφα. Ξεχνούσες τήν ύπαρξη τών άστρων, του ήλιου, τής αύγής. Καλά καλά δέν σήκωνες τά μάτια οϋτε στά δεϋτερα πατώματα τών σπιτιών. Ή ζωή ήταν ένα μακρύ του-νελ*, σάν τή σήραγγα του Μπράλου*. Περπατούσες ίσα μπρός σου, ακολουθώντας τά βήματα του προηγούμενου, όπως τά μυρμήγκια στίς φωλιές τους, ή τά βόδια, όταν γύριζαν τό γιόμα* άπ' τό χωράφι. Κι ή μέρα ήταν ένα μέ τή νύχτα, ένα σκοτάδι μέ πιότερα ήλεκτρικά.

Σιγά σιγά όλος ό μικρόκοσμος τής παραλίας μαζεϋτηκε γύρω άπ' τό λαστιχένιο ψάρι σάν τους σαργούς* γύρω άπ' τό ψμοτούρι τής πετονιάς. Τρεις πιτσιρίκι στάθηκαν και χάζευαν μέ μία έπιθετική ζήλεια στα μάτια, μη τολμώντας ώστόσο νά προχωρήσουν στήν πράξη. Ή Κυ-

φρουί γκλασέ: φρούτα ζαχαρωμένα (είδος γλυκού).

ίριδιστός: αυτός πού βγάζει ίριδισμούς, πολύχρωμες άνταϋγειες.

του-νελ: σήραγγα.

Μπράλος: όρεινή διάβαση στό βουνό Καλλίδρομο, κοντά στη Λαμία.

γιόμα: μεσημέρι.

σαργός: είδος ψαριού.

βέλη στην αρχή προσπάθησε νά τούς άγνοήσει, μά ή ματιά τους βάραινε τόσο επίμονα στό ψάρι της, ώστε τά χρειάστηκε κι άρχισε νά ύποχωρεί κανονικά, μ' όση περισσότερη άξιοπρέπεια μπορούσε.

Μά ή κατάσταση λύθηκε γρήγορα. Ό μεγαλύτερος της παρέας, ένα ψηλόλιγνο, ξανθό παιδί μέ μεγάλα δόντια πεταγμένα πρός τά έξω, πλησίασε καί της είπε θαρρετά.

– Θές νά παίξουμε καί μεϊς μέ τό ψάρι;

– Πώς! Άν θέλετε! άπάντησε βιαστικά.

Φοβόταν πάντα πώς τ' άλλα παιδιά δέν ήθελαν νά παίξουν μαζί της. Γι' αυτό, μόλο πού ή θεία Άγλαΐα της είχε άπαγορέψει νά δανείζει τά πράματά της στους άλλους, βιβλία, τετράδια, παιχνίδια, τούς έδωσε άμέσως τό λαστιχένιο ψάρι.

– Πώς σέ λένε; Ξαναείπε τό ξανθό παιδί.

– Κυβέλη. Έσένα;

– Λεωνίδα Χαριτάκη. Αυτόν τόν λένε Πέτρο καί κείνον Βασίλη. Είναι φίλοι μου.

– Ποῦ κάθεστε;

– Σέ κείνα κεί τά σπίτια. Νά, τά βλέπεις; Φαίνονται από δῶ. Έκείνο μέ τά πράσινα παράθυρα καί τ' άλλο μέ τή μεγάλη συκιά. Έσύ πού κάθεσαι;

– Έκεϊ, σ' αυτό τό σπίτι μέ τή βεράντα.

Τή ρώτησαν άκόμα πόσων χρονών είναι καί τήν κοίταζαν μέ θαυμασμό, σάν έμαθαν πώς έμενε στην Άθήνα κι ό πατέρας της ήταν δικηγόρος. Αυτόι μένανε στό Βόλο κι ήταν παιδιά έμπόρων.

Όταν ήρθε νά τήν πάρει ή Άργυρώ, νόμισε πώς τούς ήξερε από χρόνια. Ό μπάτης* είχε δυναμώσει καί βούιζε στην στέγη του σπιτιού σάν βαριά χορδή βιολοντσέλου*. Η λεύκα άρμένιζε στό μεσημέρι μ' άπλωμένα τά φύλλα. Άκόμα κι ή ώρα του φαγητού στον Άι-Σώστη είχε ένα χυμό, μιά γεύση ιδιαίτερη. Δέν ήταν ή σούπα πού κατάπινε μ' άηδία στην Άθήνα από κάποια άνεξηγήτη μισητή άνάγκη. Ήταν ή ίδια ή σάρκα της θάλασσας, κλεισμένη στή μορφή ενός ψαριού. Καί τό κρεβάτι της δέν ήταν τ' αναπόφευκτο μαρτύριο πού ύφίσταται κανένας άνάσκελα, προσπαθώντας νά διασκεδάσει μέ τά παραμύθια ή πιάνοντας μύγες, αλλά ένα άσπρο караβάκι μέ γαλάζια παράθυρα. Κάτω, στην άκρογιαλιά, τά κύματα σούρνονταν μ' ένα θρόισμα δάσους. Ίσως έτσι νά 'κανε ή γενειάδα του γερο-Ποσειδώνα, όταν ξεχυνότανε θυμω-

μπάτης: ό άέρας πού φυσά από τή θάλασσα.

βιολοντσέλο: έγχορδο όργανο σέ σχήμα μεγάλου βιολιού.

μένη στο Αιγαίο. Νά ρουφᾷς λαίμαργα τὶς στιγμές, ὅπως ὁ κάμπος τὴ βροχὴ ἓνα καλοκαιριάτικο ἀπομεσήμερο. Δίχως νά τὶς ἀφήνεις νά περ-
νᾶνε ξένες, μακριά, σάν μιὰ μελωδία που ἀκοῦς ἀφηρημένος.

Ἄλλα τοῦτα ἦτανε τόσο καινούρια πού δὲν τὴν ἀφήνανε νά κοιμηθεῖ. Εἶδε τ' ἀπομεσήμερο νά λοξεύει στο παράθυρο, τὸ ἔδε σ' ὅλες του τὶς ἀποχρώσεις, μὲ κείνο τὸν ἀνεξάντλητο δημιουργικὸ πλοῦτο τῶν παι-
διῶν πού βγάξει θησαυροὺς εὐτυχίας ἀπὸ ἕνα μόριο ἀχτίδας. Εἶδε τ' ἄσπρο φῶς τοῦ μεσημεριοῦ νά θολώνει σιγά σιγά, ὥσπου ἐγινε μιὰ κί-
τρινη ἀμφίβολη ἀνταύγεια. Ταξίδευε μὲς στο κρεβάτι της, γλιστρώντας
πάνω στὸν οὐρανό. Κάποτε θά πήγαινε σὲ κείνα τὰ νησιά ἀντίκρου, σὲ
κείνη τὴ σταχτιά κουκκίδα καί στ' ἄλλο, πλάι, πού μάκραινε πάνω στο
νερό σάν σκουληκί. Θά ἔχε ἓνα καράβι καί θά πήγαινε παντοῦ. Κι ἡ ζωὴ
θά ἔταν πάντα ἔτσι γαλάζια καί δροσερή.

Ἐρωτήσεις

1. Ἀφοῦ μελετήσετε καλὰ τὸ ἀκόλουθο χωρίο: «Θά ἔλεγε τόσο νά κρατήσε με-
ρικές γοθλιές... τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ», ν' ἀπαντήσετε στὶς ἐξῆς ἐρωτήσεις:
α) Ποιά εἶναι «τούτη ἡ πολυτιμὴ οὐσία»; Γιατί τὴν ὀνομάζει ἔτσι;
β) Τί σημαίνει ἡ φράση «ὅταν οἱ ὄφρες δὲν θά τραγουδοῦσαν πιά»; Νά βρεῖτε πιό
κάτω ἄλλα χωρία πού νά δικαιολογοῦν τὴ φράση αὐτή.
2. Νά μελετήσετε τὸν τρόπο πού ἡ Κυβέλη γνωρίζεται μὲ τὰ παιδιά. Στὴν ἀρχὴ
τί στάση κρατοῦν τὰ παιδιά ἀπέναντι στὴν Κυβέλη καί τί στάση ἡ Κυβέλη
ἀπέναντί τους; Ἄν λέγαμε ὅτι τὸ διάλογο πού ἀκολουθεῖ τὸν χαρακτηρίζει ἡ
φυσικότητα, θ' ἀπαντοῦσαμε σωστά; Νά δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.
3. Τι αἰσθήματα γεννᾶ στὴν Κυβέλη ἡ γνωριμία της μὲ τὴν ὑπαιθρο; Μπορεῖτε
νά σημειώσετε μιὰ φράση πού νά ἐκφράζει συνοπτικὰ αὐτὰ τὰ αἰσθήματα;

ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ. Γεννήθηκε στὴ Λαμία. Σπούδασε Νομικὰ καί Πολιτικὲς Ἐπι-
στήμες στὴν Ἀθήνα. Τὸ 1945 ἔφυγε γιὰ τὸ Παρίσι, ὅπου καί διαμένει. Ἐμφανί-
στηκε τὸ 1947 μὲ τὸ μυθιστόρημα *Contre temps* καί ξεχώρισε ἀμέσως γιὰ τὶς
γνήσιες πεζογραφικὲς της ικανότητες. Ἄλλο της ἔργο εἶναι *Τὸ τσίρκο* (δημοσι-
εῦτηκε στὰ γαλλικά). Μὲ τὸ βιβλίο της *Ἑλλάδα*, πού κυκλοφόρησε γαλλικά στὸ
Παρίσι, ἔδωσε μιὰ γενικὴ, ἀλλὰ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Δημοσί-
ευσε ἐπίσης ἄρθρα καί μελέτες σὲ γαλλικά καί ἑλληνικά περιοδικὰ.

Τό φτάσιμο

Τό φτάσιμο είναι τό πρώτο από τά τέσσερα ποιήματα πού έχουν τό γενικό τίτλο Εικόνες του χωριού καί ἀνήκουν στή συλλογή Θά βραδιάζει. (΄Αθήνα 1930). Ὁ ποιητής πηγαιόντας από τήν πόλη στό χωριό ἐξηγεῖ στή συντροφιά του τίς ὁμορφιές πού θά συναντήσουν ἐκεῖ.

Θά βραδιάζει ἡ μέρα, ὅταν θά φτάνομε
στοῦ χωριού τ' ἀποσκωμένα ἄλωνα·
θά φανοῦν λευκά τά χωριατόπιτα
πίσω ἀπό τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριά θ' ἀκούονται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασαίνομε στό διάβα μας
μυρωδιά ἀπό στάχια θερισμένα.
Θά μᾶς εὐχηθοῦν τό «καλῶς ἦρθατε»
χέρια ἀπό τόν κάματο ἀργασμένα.

Ἀπό τό κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καί τά χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξομε
τή βαριά τή σιδερένια πόρτα.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τή ζωή τοῦ χωριού; Μέ ποιές εἰκόνες;
2. Τί ἐκφράζει μέ τήν τέταρτη στροφή ὁ ποιητής;
3. Ποιά αἰσθήματα μᾶς μεταδίδει τό ποίημα;
4. Γιατί χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής τό μέλλοντα χρόνο;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε στήν Ἀθήνα καί τή Γερμανία. Ἐγραψε διηγήματα καί κυρίως ποιήματα. Ἔδειξε ἐπί-

σης μεγάλο ενδιαφέρον για την παιδεία. Τό 1926 έγινε ακαδημαϊκός. Έργα του: *Φωτερά σκοτάδια, Κλειστά βλέφαρα, Θά βραδιάζει*, τό μυθιστόρημα *Άμαρυλλίς*, διηγήματα κ.ά. Τά έργα του διακρίνονται γιά τήν αγάπη τής ζωής τών ανθρώπων τής ύπαίθρου.

Γαλάτεια Σαράντη

Άποχαιρετισμός

Ή Μάνη, επειδή είναι όρεινή περιοχή, ήταν άπομονωμένη ώς τά τελευταία χρόνια. Γι' αυτό διατήρησε πιά πολύ τίς ιδιότυπες συνήθειές της καί τίς πατροπαράδοτες άντιλήψεις, δηλαδή τήν παράδοσή της. Ό γερο-Άντώνης, ό ήρωας τού διηγήματος, είναι ένας γνήσιος αντιπρόσωπος αúτης τής παράδοσης.

Τό γράμμα ήρθε έτσι δίχως νά τό περιμένει, κι ούτε πού είχε δεί κανένα όνειρο, νά έχει κάπως προετοιμαστεί. Κι ή χαρά τού γερο-Άντώνη τού Μηλέα ήταν κάτι πού ποτέ δέν τό είχε φανταστεί πώς μόπραγε καί νά ύπάρχει σέ τούτη τή ζωή.

«Σεβαστέ μου πατέρα, έγραφε ό γιός του, είμαστε καλά καί τό αυτό έπιθυμούμε καί δι' έσέ. Άποφασίσαμε φέτος νά 'ρθούμε στό χωριό. Μόλις τελειώσει τό σχολείο ό Άντωνάκης, θά 'ρθούμε, μόνο πού πρέπει πιά κι έσύ ν' άποφασίσεις νά γυρίσεις μετά μαζί μας στήν Άθήνα!»

Όυτε πού στάθηκε σέ τούτο τό τελευταίο, πού τού τσαμπούναγε σέ κάθε γράμμα του ό γιός του. «Έλα, πατέρα... Έλα πιά!... Δέν μπορώ νά σέ ξέρω γέρον άνθρωπο μονάχο σου...» Κι άλλα τέτοια. Ποιός τόν άκουγε; Νά πάει, λέει, στήν Άθήνα, μέσα στή βρωμιά καί στή βουή, νά πλακωθεί ή ψυχή του; Πεΐσμα στό πείσμα λοιπόν: δέν πάω πουθενά! Έδω γεννήθηκα, έδω θά πεθάνω! Έλα, πατέρα, νά γνωρίσεις τόν έγ-

γονό σου! Νά μου τόν φέρετε ἐδῶ νά τόν γνωρίσω... Πόσα χρόνια το περίμενε αὐτό καί πῶς περάσανε αὐτά τά χρόνια!

Πῆρε τό γράμμα καί τό διάβασε στόν καφενέ. «'Αντε, γερο-'Αντώνη, ποιός τή χάρη σου! Θά δεῖς τά ἐγγόνια σου ἐπιτέλους», τοῦ λέγανε οἱ χωριανοί κι αὐτός τούς κέρασε ὅλους διπλές φορές γιά τό καλό μαντάτο*.

"Ἐπειτα πέρασαν οἱ μέρες, πολλές πολλές μέρες, δέσαν τά μύγδαλα, γίναν μελιχρά* τά σύκα, καί μιά φορά πού πέρασε ὁ γερο-'Αντώνης μπρός ἀπό τό σχολεῖο βρῆκε τό δάσκαλο μονάχο του: «Κυρ δάσκαλε, πού εἶναι τά σκολιαρούδια σου;» ρώτησε τάχα ἀδιάφορα.

– Τώρα πιά, παπούλη; κλείσαν τά σχολεῖα! "Ὄπου νά 'ναι θά ἔρθουνε καί οἱ δικοί σου. "Ἐτσι;

"Ἐτσι βέβαια! Γι' αὐτό καί τράβηξε ἀμέσως στήν κουμπάρα του τήν Πότα, πού τόν φρόντιζε καί τόν νοικοκύρευε ἀπ' ὅταν πέθανε ἡ γριά του.

– Κλείσαν τά σχολεῖα, τῆς εἶπε. Νά 'ρθεις νά συγυρίσεις ἐκεῖνο τό ρημάδι. Νά μή φρίζουν οἱ πρωτευουσιάνοι!

"Ἐκανε τάχα πῶς κοροῖδευε, πῶς περιφρονοῦσε τούς πρωτευουσιάνους, μά στάθηκε μονάχος του νά ἐπιβλέψει πού ἀσβέστωναν οἱ γυναῖκες. Δέν κάθησε σέ καρέκλα ὅλη μέρα, στασό δέν εἶχε, κι ἔλεγε ἐκεῖνο νά γίνει ἔτσι, ἐκεῖνο ἀλλιῶς· γέλαγε, ἔλεγε χωρατά κι ἔπειτα ντρεπότανε γιά τή χαρά του, νά τή δείχνει ἔτσι. "Ἦθελε νά κρυφτεῖ στά ἴδια του τά μάτια, θύμωνε λοιπόν ξαφνικά κι ἀδικαιολόγητα, ἀλλάζε γνώμη, μάλωνε τίς γυναῖκες, πῶς τάχα τεμπελιάζουν καί πᾶνε ἔτσι τά μεροκάματα. "Ὄσπου ἡ Πότα ἀπαύδησε* στ' ἀλήθεια κι ἔβγαλε ἐκεῖνη τίς φωνές καί τόν ἔδωξε στόν καφενέ: «'Αει στό καλό, ἀφέντη* μου, θά μᾶς τρελάνεις. "Ἄσε μας νά κάνουμε τή δουλειά μας!» "Ἐφυγε βρίζοντας καί κρυφογελώντας.

Τό σπίτι καθαρίστηκε κι ἔγινε ἀγνώριστο. 'Ὡς καί γλάστρες μέ βασιλικό ἔβαλε ἡ Πότα, μιά σέ κάθε παράθυρο, φουντωτό βασιλικό καί καταπράσινο. Κι ὅταν ἤρθαν οἱ δικοί του, ὁ γερο-'Αντώνης τούς καλωσόρισε στήν ξώπορτα. 'Ἡ νύφη του ἦταν ἀδύναμη, οὔτε τήν κοίταξε.

μαντάτο: εἶδηση.

μελιχρός: γλυκός σάν τό μέλι.

ἀπαύδησε: ἀπόκαμε.

ἀφέντης: κυρίαρχος, κύριος. Παλιότερα λεγόταν ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ· ἐπίσης ἔτσι προσφωνοῦσαν οἱ γυναῖκες τούς ἄντρες σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας.

«Μισό μερτικό» σκέφτηκε «κι ή καλημέρα πολύ τῆς πάει». Ξένη, ἀλιώτικη ή μιλιὰ τῆς, ἀλλιώτικα τὰ χνῶτα τῆς. Καί τίς ἐγγόνες του τίς ἀγριοκοίταξε σχεδόν. Ξενοφοκοῦδες*, εἶπε μέσα του, σά νά φταῖγαν γιά κάτι τὰ δυό κοριτσάκια. Παλιοθηλυκά. Αὐτές θά κομματιάσουν τήν περιουσία! Ἐκεῖ ὅμως πού μαλάκωσε ή μορφή του καί ἄστραψαν τὰ μάτια του, ἦταν στόν ἐγγονό του τόν Ἄντωνάκη. Αὐτός μάλιστα! Αὐτός ἀξίζε κάθε θυσιά. Τόν κοίταζε καί δέν τόν χόρταινε. Ἄφεντη μου, λι-οφύτα μου, λεβέντη μου, αἰτέ μου... Ὅλα τὰ καλά λόγια γι' αὐτόν. Θά σέ πάω ἐδῶ... Θά σέ πάω ἐκεῖ... Θά σοῦ χαρίσω ὄπλο... Θά σοῦ πάρω βάρκα...

– Πατέρα, ἔκαμε ή νύφη του γλυκά. Τά ἄλλα παιδιά ζηλεύουν. Μήν ξεχωρίζετε ἔτσι τόν μικρό! Τά ἄλλα παιδιά...

– Ποιές; οἱ Ξενοφοκοῦδες; ἄστραψε ὁ γέρος δυνατά. Αὐτό ἔλειπε, νά ἔχουνε κι αὐτές γνῶμη!

– Παπούλη, εἶναι ἀλήθεια πῶς εἶσαι ἐνενήντα χρόνων;

– Γεννήθηκα στά 1864. Μέτρα καί βρές τα πόσο εἶμαι!

– Παπούλη, πολέμησες μέ τούς Τούρκους ἐσύ;

– Τούρκος δέν πάτησε τό πόδι του στή Μάνη, βρέ· αὐτό νά τό θυ-μᾶσαι πάντα! Στήν Κρήτη πολέμησα.

– Παπούλη, ἀλήθεια εἶναι πῶς καίγατε τό λάδι καί τό χύνετε στούς ἐχτρούς ἀπό κείνη δά τήν τρύπα;

– Ἀπό τό φονέα νά λές, Ἄντωνάκη. Ἀπό τό φονέα!

Εἶχαν γίνει ἀχώριστοι οἱ δυό τους. Θά τοῦ δεῖξω τὰ χτήματα ἔνα ἔνα, εἶχε πεῖ ὁ γέρο-Ἀντώνης, νά τὰ γνωρίσει, νά τὰ διαφεντεύει*, σάν θά μεγαλώσει, ὄχι σάν τόν πατέρα του, πού ποτέ δέ νοιάστηκε γι' αὐτά, εἶναι δέν εἶναι. Καί τοῦ ἔδειξε τὰ χτήματα ἔνα ἔνα. Ὁ Ἄντωνάκης ἔτρωγε καρύδια καί σύκα κι ἄλλα φιλέματα* καί δέν ξεκόλλαγε ἀπό τόν παπούλη του. Κι ὄλο γιά πολέμους μίλαγαν. Γιά παντιέρες*, γιά σκο-τωμούς, γιά νικλιάνους* καί φαμέγιους*: Ἐγινε ἔνα παιχνίδι ή ζωή κι ή ἱστορία... Ὁ Πετρόμπεης, οἱ Τρουπάκηδες, ὁ Παναγιώταρος. Μιά πριγκιπέσσα Παλαιολογίνα*, πόσοι τήν ἀγαπήσανε, μά τήν παντρεῦ-

Ξενοφοκοῦδες: οἱ γυναῖκες πού κάθονται σέ ξένο τζάκι· πού μέ τό γάμο τους ἀλλάζουν σπίτι.

διαφεντεύω: ὑπερασπίζομαι.

φιλέματα: κεράσματα.

παντιέρα: σημαία.

νικλιάνοι-φαμέγιοι: ή ἀνώτερη καί ή κατώτερη κοινωνική τάξη (ἀντίστοιχα) στή Μάνη.

Παλαιολογίνα: Ἄπό τή βυζαντινή οἰκογένεια τῶν Παλαιολόγων τοῦ Δεσποτά-του τοῦ Μιστρᾶ.

τηκε ένας προσπάππος σου, 'Αντωνάκη!... Παλικαριές κι άπίθανες άποκοτιές* γιά τήν τιμή καί γιά τό όνομα.

Στεκόνταν τό δειλινό στή ράχη καί βλέπαν τόν ήλιο πώς έσβηνε στή θάλασσα, κι ήσαν κι οί δυό τους όλο έξαψη καί φλόγα. Πάνω τους διαφέντευε ό Ταϋγετος! 'Απάτητος, περήφανος, άντρίκιος! 'Ακόμη καί στήν κορυφή του θ' άνέβαινε ό γερο-'Αντώνης τούτες τίς μέρες. Τόσο ένιωθε φτερωμένη κι άντρειωμένη τήν ψυχή του δίπλα στό παιδί.

Καί όταν πέρασε ό καιρός, ξεστόμισε στό γιό του τούτη τήν παράλογη κουβέντα:

- "Άσε μου, μωρέ, τόν 'Αντωνάκη μαζί μου· νά περάσει ένα χειμώνα έδω πάνω, νά τό θυμάται όσο ζει!

Γέλασε ό γιός του. «Τί λές, πατέρα, είσαι καλά; Που ν' αφήσω τό παιδί; Θά 'ρθεις όμως έσύ μαζί μας, έτσι συμφωνήσαμε, δέν γίνεται άλλως. Μέ τό ζόρι, μέ τή βία, θές δέ θές, θά σέ πάρω κοντά μου πιά!...»

Του ήρθε νά σηκώσει τή λαγούσα* νά του τή φέρει στό κεφάλι. "Άκου τό θρασίμι", έπειδή τάχα έβγαλε δυό δεκάρες στήν 'Αθήνα, σηκωσε καί μπόι, καί ξεχνάει πώς μιλάνε στά γονικά τους τά παιδιά!

- Τήν άλλη βδομάδα θά φύγουμε, παππούλη, του είπε τό άπόγευμα ό μικρός. Θά 'ρθεις κι έσύ μαζί μας.

"Έστριβε τσιγάρο καί δέ μίλησε".

- Θά 'ρθεις κι έσύ μαζί μας, ξανάπε τό παιδί μέ σιγουριά, λές κι είχε καταλάβει τή δύναμή του, λές καί είχε συνειδητοποιήσει άπόλυτα πώς πιά ό παπούς του ήταν σκλάβος του καί δέν τόν άντεχε τό χωρισμό.

- Θά 'ρθω, πού νά μέ πάρει ή όργή. Θά 'ρθω καί θά ψοφήσω εκεί σάν τό σκυλί, ξεόπασε ό γέρος. Είχε θυμώσει μονάχος του. "Έτσι του έρχόταν νά πάρει πέτρες νά τίς ρίχνει ίσα κάτω στόν κήπο του Καριτσέα. Πρίν έκατό χρόνια είχαν έχρητα οί δυό φαμίλιες, αίμα είχε χυθεί, τά καλύτερα παλικάρια είχαν πέσει νά ξεπλυθεί ή προσβολή. Ποιά προσβολή; καί ποιός τή θυμόταν τώρα; "Άς είναι! Τί κι άν λέγαν καλημέρα, κι άν μιλιόσαντε" μέ τούς Καριτσέους τώρα σέ τούτους τούς νερουλιασμένους τούς καιρούς, πού δέν ξέρεις ποιός είναι έχτρός σου καί ποιός είναι φίλος σου! Νά πού τό αίμα τουμίλαγε μέσα του σωστά, καί τώρα πού έχει φουντώσει ό θυμός μέσα του, θέλει νά πάρει πέτρες νά τίς ρίξει κατά κεί νά ξεθυμάνει!

άποκοτιές: τολημέρες πράξεις.

λαγούσα: ή μαγκούρα.

θρασίμι: θρασύδειλος, αυθάδης.

μιλιόσαντε: μιλιόνταν (ιδιωματ. τύπος).

‘Ο Άντωνάκης λάκιξε μέ τ’ άλλα τά παιδιά καί παίζαν τό κυνηγητό. “Έμεινε μόνος του. Είχε καθίσει στό φράχτη, στήν ξερολιθιά. “Ήσυχα πού ήταν! Τά πουλιά πώς χαμοπετούσανε τό δειλινό! «Θά φύγω, πουλάκια» τούς είπε. «Θά φύγω!» “Έτρεμε ή φωνή του. “Ένας κόμπος είχε σταθεί στό λαιμό του, ίδιο άσπαστο καρύδι.

«Άχ, μωρή γριά, τί μου ‘καμες νά πεθάνεις πρώτη! Πονηρή καί καταφερτζού, όμορφα τά κανόνισες, ε; Έσύ έτοιμάστηκες, τραγουδίστηκες, σ’ έκλαψε όλο τό χωριό! “Όλο τό χωριό ήταν στήν παρηγοριά σου. “Έφαγαν, ήπιαν, σέ συχώρεσαν! Τό καλύτερο κρασί μου ήπιαν. Χαλάλι! Σέ συχώρεσαν! Πās λαφριά λαφριά ίσια στόν παράδεισο. ‘Αμ’ εγώ, παλιόγρια, τί θ’ άπογίνω εγώ; “Έτσι πού μ’ άφησες...»

Είχε ξεχαστεί καίμίλαγε δυνατά, λές καί ή γυναίκα του – δεκαπέντε χρόνια πεθαμένη – ήταν εκεί πλάι καί τόν άκουγε, εκεί κάπου στόν άέρα, στό φράχτη, στήν ελιά, κι ώρα τήν ώρα θά του έδινε άπόκριση!

«Τί θ’ άπογίνω εγώ, αν μέ βρει ό Χάρος στήν ‘Αθήνα;... “Ακλαυτος θά πάω εγώ κι άτραγουδιστος;...».

Βέβαια άπόκριση δέν έρχόταν. Τέλειωσε τό τσιγάρο του καί σηκώθηκε άργά άργά. Μιά ιδέα δούλευε στό μυαλό του· κάπως έπρεπε νά τά συμβιβάσει τά πράγματα. Τράβηξε ίσια στήν βαφτιστήρα του τής Βγένως. Βρήκε τήν κόρη της εκεί:

– Ποῦ εἶναι ή μάνα σου; τή ρώτησε σκουνούφλης.

– “Έχει πάει τά ζά για πότισμα. Τώρα θά ‘ρθει, νουνέ!

Του ‘βγαλε καρέκλα καί κάθισε στήν αύλή καί περίμενε, κι όλο τή δούλευε εκείνη τήν ιδέα, κι όλο έβλεπε πώς δέν ήταν καί κάτι δύσκολο. Δέν ήτανε καί τόσο παράξενο. ‘Η Βγένω ήταν ή καλύτερη μοιρολογίστρα. “Όλοι τό παραδέχονταν αυτό. Πως τά έδενε τά στιχάκια, τά λόγια πως τά ταίριαζε!

– Πόσω χρόνων μέ κάνεις; ρώτησε τή μικρή.

– Ξέρω κι εγώ, πόσο νά πω!

– Είμαι ένενήντα έξι!

– Νά τά κατοστίσεις, νουνέ!

– Τόν κακό σου τόν καιρό! Θά πεθάνω εκεί πού θά μέ πάνε στήν ‘Αθήνα. Θά πεθάνω, σου λέω, καί θά πάω άκλαυτος κι άτραγουδιστος! Λοιπόν;

– Λοιπόν;

– Λοιπόν νά, γι’ αυτό ήρθα! Νά πεις τής μάνας σου νά έρθει ταχιά στό σπίτι. Νά μέ τραγουδήσει!

‘Η μικρή τράβηξε άμήχανη τήν κοιτίδα της καί τήν ξέπλεξε στήν άκρη.

- Νά σέ τραγουδήσει, νουνέ... ζωντανό;
- Ναί, γιατί; εἶναι παράξενο, μωρή; Ἐγρίεψε.
- Ὅχι, ἔκαμε φοβισμένη αὐτή.
- Νά τῆς πεῖς νά ῥθει στό σπίτι νά μιλήσουμε. Νά συνεννοηθοῦμε γιά πότε θά ἔναι!

Ὅριστηκε γιά τήν Κυριακή μετά τῆς Παναγιάς τῆς Γιάτρισσας*. Καί τήν ἄλλη μέρα θά φεύγανε ὅλοι μαζί γιά τήν Ἀθήνα. Ἡ Πότα τόν ἔντυσε τό πουκάμισο καί τήν καλή φορεσιά, πού εἶχε φυλαγμένη γιά τή μεγάλη ὥρα. Πλύθηκε καί στολίστηκε σάν γαμπρός, εἶχε κιάλας ξομολογηθεῖ καί πῆγε καί μετάλαβε. Κι ὅταν ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία, ἦρθαν ὅλοι οἱ χωριανοί στό σπίτι νά τόν χαιρετίσουν. Τόν βρήκανε ξαπλωμένο στή σάλα τοῦ σπιτιοῦ του, εἶχε τραβήξει στή μέση τό σκαλιστό σεντούκι καί εἶχε ξαπλώσει πάνω ἐκεῖ, τά χέρια σταυρωτά, κλειστά τά μάτια, ἕνα κόκκινο γαρούφαλο στό στόμα. Κάθισαν ὅλοι ἕνα γύρω, σοβαροί κι ἀγέλαστοι καί περίμεναν. Ὡσπου ἦρθε ἡ Βγένω κι ἔφερε μαζί της, ἔτσι ὅπως εἶχαν συμφωνήσει, τή Βεργούλα τοῦ Τσαγκρή κι ἀκόμη τίς δυό ἀδερφές τοῦ Βαγγέλη τοῦ Ρίγγου ἀπό τή Πλάτσα. Οἱ πιό ἀξίες μοιρολογίστρες τοῦ τόπου! Κάθισαν κι αὐτές σοβαρές, λύσαν τά μαντίλια τους τά μαῦρα, κράτησαν τό ρυθμό κουνώντας ζέρβά δεξιά τήν κεφαλή. Κι ἄρχισε ἡ Βγένω τό μοιρολόι. Γιά ποιόν ἀντρειωμένο ἔκλαιγε τούτη ἡ φωνή! Παινέματα γιά παλικάρι ἦσαν αὐτά κι ὄχι γιά ἑκατοχρονίτη: ἥλιος πού ἔσβησε καί σκοτείνιασεν ἡ γῆς. Δεντρί πού μαράθηκε. Δρυς πού χτυπήθηκε ἀπό κεραυνό. Πῶς στέρεψε ἡ βρύση ἀπό τό δροσερό νερό: Τούτη ἡ νερομάνα πῶς καί δέν κελαρύζει πιά, νά ξεδιψάει ὁ κόσμος ὅλος μέσ στή χάρη της;... Τά ἔλεγε ἡ Βγένω, κι ἔπειτα τόν ἔπαιρνε τόν κάθε στίχο ἡ Βεργούλα καί οἱ δυό Ριγγίες μέ σπαραχτική φωνή. Κι ἀπέ, πάλι ἄρχιζεν ἡ Βγένω: γιά πολέμους μιλοῦσε τώρα, γιά βόλια καί γιά κάστρα πού ξεθεμελιώθηκαν, γιά αἵματα καί γιά γδικιωμούς* καί γιά φιλότιμα. Ὅλα δέν τά εὐλόγησε ὁ Θεός σέ τούτη τή ζωή!

Τά ἔκουγε ὁ γερο-Ἀντώνης, κι ἕνα χαμόγελο εὐτυχίας πλανιόταν στή μορφή του. Τά μάτια του πάντα κλειστά, τά χέρια σταυρωμένα. Ἄχ, ἂν ἤθελε ὁ Κύριος νά τόν ἔπαιρνε στούς κόλπους του τούτη τήν ὠραία στιγμή! Ἄν ἤθελε ὁ Κύριος νά ἔστελνε τόν ἄγγελο μέ τή ρομφαία, τώρα πού ἡ ψυχή του ἦταν ὀλοκάθαρη, νά τήν ὀδήγαγε σιμά του τούτη

τῆς Παναγιάς τῆς Γιάτρισσας: μ' αὐτή τήν προσωνυμία γιορτάζεται στή Μάνη ἡ Παναγία στίς 8 Σεπτεμβρίου.
γδικιωμός: ἐκδίκηση.

τήν ψυχή, περνώντας από τήν περήφανη κορυφή του Ταύγετου! "Αχ, αν ήθελε ο Κύριος να φυσήξει και να σβήσει τώρα τοῦτο τό καντήλι· τό λάδι του σώθηκε. Λάθος εἶναι πού κρατάει τούτη ἡ τρεμουλιαστή φλογίτσα. "Απλωσε, "Αφέντη, τήν παλάμη Σου, λευτέρωσέ την τούτη τήν ψυχή τοῦ γερο-Ἀντώνη, νά πάρει τά ψήλου, πάνω ἀπό τά κυπαρίσσια πού γνωρίζει, πάνω ἀπό τίς ἐλιές πού τίς μόχθησε*, πάνω ἀπό τό χῶμα τό δικό του. Νά φύγει μαζί μέ τούς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τούτης τῆς Βγενιώσ... ψηλά... ψηλά... ψηλά!...

Ἡ Πότα ἔφερε τούς καφέδες καί τά κονιάκ στό μεγάλο δίσκο καί ὄλο τόν χαιρέτισαν καί τοῦ εἶπαν: *Θεός σχωρέσε!* Τοῦ εἶπαν ἀκόμη: *καλή ψυχή*, καί οἱ γεροντότεροι: *καλήν ἀντάμωση!*

Καί ὅταν ὄλα τελείωσαν, ἤρθε καί ὁ Ἀντωνάκης κοντά του ἀναψοκοκκινισμένος, ἀγριεμένος, τά μάτια του κατακόκκινα ἀπό τό κλάμα.

– Πές μου, παππούλη, εἶσαι ζωντανός;

– Πάψε βρέ, δέν κλαῖνε οἱ ἄντρες, τόν ψευτομάλωσε.

Μά τό παιδί ἐπέμεινε ἀπαρηγόρητο.

– Πές μου, εἶσαι ζωντανός ἢ ὄχι;

Τόν κοίταξε λίγο ὁ γερο-Ἀντώνης μαλακωμένος, τοῦ χάιδεψε τό κεφάλι.

– Ξέρω κι ἐγώ, ἔκαμε σιγά. Ξέρω κι ἐγώ;...

"Ἐνα μικρό ἄσπρο σύννεφο ταξίδευε μακριά, κάτι ἐλάχιστο καί ἄπιαστο. "Ἄσπρο, χωρίς σχῆμα καθορισμένο· χωρίς νόημα. Ἀπόμεινε κείνος χαμογελώντας, νά τό κοιτάει ἐκεῖ, ψηλά... ψηλά... ψηλά...

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ἀντίληψη τοῦ γερο-Ἀντώνη γιά τά κορίτσια καί ποιά γιά τ' ἀγόρια; Πρόκειται γιά δική του ἀντίληψη ἀποκλειστικά ἢ ὄχι; Πῶς τήν ἐξηγεῖτε;
2. Νά ἐπισημάνετε δυο συνήθειες πού ἀνήκουν στήν παράδοση τῆς Μάνης.
3. Τί γνώμη ἔχει ὁ γερο-Ἀντώνης γιά τή ζωὴ τῆς πόλης; Σέ ποιά σημεῖα τοῦ διηγήματος ἐκφράζεται αὐτή;
4. Ὅταν ὁ Ἀντωνάκης ρώτησε τόν παππού του ἂν εἶναι ζωντανός, ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: «Ξέρω κι ἐγώ;» Τί ἤθελε νά πεῖ;
5. Μέ ποιά δευτερεύοντα περιστατικά ἐκφράζεται ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀντώνη νά δεῖ τούς δικούς του;

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ. Γεννήθηκε στήν Πάτρα τό 1920. Σπούδασε Νομικά στήν

Τίς μόχθησε: τίς καλλιέργησε μέ μόχθο.

σχωρέσε: (σχωρέσει σε), νά σέ συγχωρέσει.

Ἀθήνα. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. Ἔργα της: α) διηγήματα: *Τό βιβλίο τῆς χαράς, Πασχαλιές*, β) μυθιστορήματα: *Τό βιβλίο τοῦ Γιοχάννες καί τῆς Μαρίας, Χρώματα ἐμπιστοσύνης* κ.ἄ.

IV. Τό '40 – 'Η κατοχή

Εδώ σηκώνειτ' ὄλ' ἡ γῆ με τοὺς αποθαμινούς
(Σικελιανός)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

Λογισμικό για τη Γ' Γυμνασίου (2013-14)
(2013-14)

Ούμβ. Άργυρός: Πορεία προς τό μέτωπο

Χειμώνας

Τό κείμενο δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα 'Η Καθημερινή τό Δεκέμβριο του 1940, ένώ ό πόλεμος στην 'Αλβανία συνεχιζόταν άκόμη. 'Οπως ξέρουμε, πολλοί στρατιώτες έχασαν τότε τά πόδια τους ή πέθαναν από τά κρυσπαγήματα.

Δεκέμβριος. Τά σπίτια έβαλαν τά χαλιά τους, εις τά παράθυρα έμπήκαν βαριές οι κουρτίνες. 'Εδώ κι εκεί, όπου ό προβλεπτικός σπιτονοικοκυρής είχε φροντίσει για ξύλα, άναψε ή φωτιά, άλλοι μέ δυό κάρβουνα ή πυρήνα* έτοιμάστηκε τό μαγκάλι. Τό βράδυ γέρνουν έρμητικά τά παραθυρόφυλλα, κλείνουν τά τζάμια, τά κρεβάτια όπλιζονται και μέ μία άκόμη κουβέρτα, μπαίνει τό πάπλωμα και, καμιά φορά, πέφτει έφεδρεία και τό παλτό. Εις τούς δρόμους τό βήμα είναι ταχύ, ό γιακάς του παλτου σηκωμένος, ή μυτίτσα της μικρής, πού είναι άνεβασμένη στό τράμ, κατακόκκινη. 'Ο έπαίτης, πού στέκεται στη γωνιά του μεγάλου δρόμου, έφερε τά χειμερινά του. 'Εναν μποξά*. Τώρα στις όμιλιες του πολέμου έμπήκε, στερεότυπο, και τό κρύο:

- Τί νέα;
- Καλά, πάμε 'μπρός.
- Κρύο.
- Χιονιάς.

Χιονιάς... Κι επάνω; 'Επάνω στά βουνά; 'Εκει όπου άρχισε τώρα νά πέφτει χιόνι και σφυρίζει τρελός ό βοριάς και τό παίρνει και τό μαζεύει και τό σκορπά γύρω του σαν θύελλα παγωμένη; 'Επάνω...

- Εϊδατε τό στρατιώτη εδώ και λίγες μέρες πώς έφυγε; Κρατούσε δεξιά του τό όπλο, άριστερά του την ξιφολόγχη, στη μέση τά φυσέκια του και τό παγούρι, και στην πλάτη τό σπίτι του. 'Εκει στό γυλιό άλλα

πυρήνα ή: τριμμένα κουκούτσια από έλιές, πού χρησιμοποιούνται για καύσιμη ύλη.

μποξάς: πλεχτό ή ύφαντό μάλλινο ύφασμα, πού ρίχνεται στην πλάτη.

φυσίγγια, ό πρόχειρος επίδεσμος, ένα ζευγάρι κάλτσες, ένα πουκάμισο και ή κουβέρτα, ένα «ήμικλινωσκέπασμα» του στρατου. Αυτό τό κορμί μ' αυτά θά παλέψει. Έχει τό όπλο, τήν ξιφολόγη, τά φυσέκια, γιά τόν έχθρο· μιά φανέλα, ένα ήμικλινωσκέπασμα γιά τό κρύο.

Τό βράδυ, όταν «έχει συνεχισθει ή προέλασις» και είναι παγωμένο τό σώμα του και τά ρούχα του έχουν βραχει και γύρω έχει κοκκινίσει από τό αίμα τό χιόνι, ξέρετε που θά σταθει νά κλείσει γιά λίγη ώρα τά μάτια του ό στρατιώτης; Κάπου σέ μιά πλαγιά. Κοντά σ' ένα χάλασμα, σ' ένα βράχο, σκάβοντας μέσα στον πάγο μιά σπηλιά, στήνοντας ένα αντίσκηνο, που ή θύελλα που και που τό δέρνει, τό παίρνει.

Κι όμως αυτός ό στρατιώτης θά σηκωθεί. Αυτός θά ξυπνήσει μεσάνυχτα, διά νά «συνεχισθει ή προέλασις».

Αυτός, αφού εστάθη φρουρός εις τά σύνορα, αφού αντίκρισε τά πολυβόλα, τούς όλμους, τό βαρύ πυροβολικό μέ τό στήθος του, μέ μιά λόγη, αφού έπηρε τήν Έρσέκα, τήν Κορυτσά, τό Πόγραδετς, τό Ιβάν, αφού έσκαρφάλωσε στίς κορυφές τής Μοράβας, θά προχωρήσει τώρα... Μαζί μέ τούς ανέμους, μαζί μέ τό χιόνι, μέ τό βοριά, μέ τή βοήθεια τής κατάλευκης 'Οπτασίας*, που περνά χλωμή μέσα από τίς χαράδρες και χάνεται τό ξημέρωμα εις τά σύννεφα, ό Έλλην στρατιώτης, από βουνό σέ βουνό, από ύψωμα σέ ύψωμα, βήμα μέ βήμα σπρώχνει, διώχνει, πατά.

Κι εμεις;... Θά βάζομε τά χαλιά και θά κλείνομε τίς κουρτίνες τό βράδυ; Έμεις θά σηκώνομε τό γιακά; Έμεις πρέπει νά κλεισούμε στά σπίτια μας και νά παγώσομε. Πρώτον διότι δέν χρειαζόμαστε και δεύτερον διότι δέν θά παγώσομε.

Έμεις πρέπει τώρα – είναι Δεκέμβριος, στήν Ήπειρο είναι έναμιση μέτρο τό χιόνι – νά δώσομε ό,τι έχουμε: κουβέρτες, πλεκτά, γάντια, φανέλες, χρήμα. Άλλος νά δίνει, άλλος νά πλέκει, άλλος νά αγοράζει, άλλος νά κουβαλά και όλοι μαζί νά στέλομε τήν εργασία μας και τή στοργή μας και τόν κόπο μας εις τά σύνορα. Γιά νά προφυλαχθει, νά ζεσταθει, νά κοιμηθει ό στρατιώτης.

Αυτός δέν προστατεύει μόνο τή ζωή μας, τά σπίτια μας, τίς γυναίκες μας, τά παιδιά μας. Προστατεύει κάτι ανώτερο: τήν τιμή τής Έλλάδος. Από τήν ήμέρα που έφάνη, τόν παρακολουθει μέ τό στόμα ανοικτό ό κόσμος όλος. Έχει ξεσπάσει σέ χειροκροτήματα ή ύψη-

*'Οπτασία: όραμα· εδώ: εικόνα φανταστική, που βλέπει κανείς μπροστά του σάν πραγματική.

λιος. "Έχει αντίλαλησει ή γη σέ ζητωκραυγές. Κι εμείς, θά τόν αφήσουμε νά κρῶσει;... ΟΧΙ.

Έμπρός λοιπόν!... Μιά ήμέρα, μία Κυριακή, ἄς ὀριθεῖ μία πλατεία ὡς τόπος συγκεντρώσεως μαλλίνων ειδῶν. Κι ἐκεῖ ἄς πᾶμε ἕνας ἕνας μέ ὅ,τι ἔχομε: μία φανέλα, μία κουβέρτα, ἕνα ζευγάρι κάλτσες, ἕνα πλεκτό καί νά τό ρίξουμε. "Ὀλοι. Καί νά σχηματισθεῖ ἕνας κῶνος, σάν τό Ἴβάν.

Καί ἀπό τά γύρω ξενοδοχεῖα νά μᾶς βλέπουν οἱ ξένοι, γιά νά καταλάβουν καί νά τηλεγραφηθεῖ καί ἔξω ὅτι ἔχει ἐπιστρατευθεῖ ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Ὁ στρατιώτης μέ τό ὄπλο, ἡ γυναίκα μέ τό βελόνι καί οἱ γέροι καί τά παιδιά μέ τήν ὑπομονή, μέ τό θάρρος, καί μέ ὅ,τι ὁ καθένας ἔχει.

Ἑρωτήσεις

1. Τό κείμενο ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς βασικές ἐνότητες. Νά τίς βρεῖτε καί νά ἐπισημάνετε πῶς ἡ καθεμίᾳ ἐξυπηρετεῖ τό σκοπό τοῦ συγγραφέα.
2. Ποιές ἐπιμέρους εἰκόνες ἀπό τή ζωή τοῦ στρατιώτη μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας;
3. Σέ ποῖο λογοτεχνικό εἶδος ἀνήκει τό κείμενο καί γιατί;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΒΛΑΧΟΣ (1886-1951). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί συνεργάστηκε ὡς χρονογράφος καί ἀρθρογράφος σέ ἀθηναϊκές ἐφημερίδες. Τό 1914 ἐξέδωσε τό λογοτεχνικό περιοδικό *Παναθήναια* καί παράλληλα ἔγραψε τά θεατρικά ἔργα: *Τό κόκκινο γάντι*, *Υπογραφή* κ.ἄ. Τό 1919 ἐξέδωσε τήν ἐφημερίδα *Καθημερινή*, στήν ὁποία ἔγραφε τό πολιτικό ἄρθρο.

Θά 'ρθει ὥρα

Τό Θά 'ρθει ὥρα εἶναι τό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου Τό μῆμα τῆς γριᾶς τοῦ Ἄγγελου Βλάχου, πού ἀναφέρεται στόν ἐλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940-41 στά βουνά τῆς Ἀλβανίας. Στίς 6 Ἀπριλίου 1941 ὁμως οἱ Γερμανοί ἐπιτεθήκανε ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Παρά τή γενναία ἀντίστασή του, ὁ ἐλληνικός στρατός ἀναγκάζεται νά ὑποχωρήσει στό μέτωπο τῶν ἐλληνοβουλγαρικῶν συνόρων καί τῆς Ἀλβανίας. Τό ἀπόσπασμα μᾶς δίνει μίαν εἰκόνα ἀπό τήν ὑποχώρηση τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου.

Περπατήσαμε μέρες καί τίς περπατήσαμε σ' ἕναν τόπο ἄγριο. Ξένον ἀπό μᾶς, ἀπό τήν πίκρα πού πότισε τό κορμί μας καί τό τσάκισε. Περπατήσαμε ἀπό χωριό σέ χωριό, πότε τρώγοντας κοπριά μέ σταφίδα – εἶχε πέσει ἕνα φορτίο σταφίδα καταγῆς καί στήν πείνα μας τά φάγαμε μαζί – πότε φοβερίζοντας πώς θά βάλουμε φωτιά στό σπίτι, ἂν δέ μᾶς δώσουνε ψωμί, καί πότε ζητιανεύοντας ἕνα κατιτί μέ τό ἑκατοστάριο στο χέρι.

Ἄπό τίς τρεῖς μερραρχίες, σαρανταπέντε χιλιάδες ψυχές, μείναμε χίλιοι καί περπατᾶμε κάπως μαζί κι αὐτό τίς πρώτες μέρες. Ὑστερα βαδίζομε παρέες παρέες ἀνάλογα μέ τό πού πήγαινε ὁ καθένας. Πολλοί πετάξανε τά ὄπλα τους νά εἶναι ἐλαφρότεροι. Ἄλλοι τά κουβαλᾶνε. Σέρνω κι ἐγώ τ' ὄπλοπολυβόλο. Ὅσο κι' ἂν μέ τυραννάει, δέν τ' ἀφήνω. Τό κουβαλάω σάν κατάρα. Κάθε τόσο στέκομαι, τ' ἀκουμπῶ χάμω, τό κοιτᾶζω καί λέω νά τό ρίξω σέ καμιά ρεματιά βγάζοντάς του τό κινητό οὐραῖο* καί ὅμως νά το πάλι στήν πλάτη μου. Κι ὅλο περπατᾶμε λοξεύοντας πρὸς τήν Ἠπειρο, πρὸς τά βουνά. Περνᾶμε χωριά μακεδονίτικα μέ χαρούμενα ὀνόματα. Πολυνέρι, Πεντάλοφο, Καλλονή, Αὐγερινός, Ἀνθοῦσα, καί γύρω ἢ πλάση, τόσο ἀδιάφορη, γιορτάζει τήν ἄνοιξή της! Τά λουλούδια, χίλια στολίδια, ἀνοίγουνε ἀχόρταγα τά μάτια τους νά πιοῦνε φῶς, μάτια ἄλικα*, κίτρινα, μαβιά, σπαρμένα μέσ στούς κάμπους. Τά δέντρα στόλισαν τή φυλλωσιά τους μ' ἄνθους πού σιγοτρέμουνε κι ἀνοίγουνε στόν ἥλιο, καί τά ρυάκια μέ τά διάφανα νερά τους παίζουε καί τραγουδοῦν ἕνα τραγούδι γελαστό.

*κινητό οὐραῖο: τό κλειστό τοῦ ὄπλου.
ἄλικος: κόκκινος.*

ανοίγουνε στόν ήλιο, καί τά ρυάκια μέ τά διάφανα νερά τους παίζουνε
καί τραγουδοῦν ἕνα τραγούδι γελαστό.

Κι ὄλα αὐτά σάν νά περίμεναν καί νά ἐτοιμασῆκαν ἔτσι.

Καί τώρα μπήκαμε στήν Πίνδο.

ΠΙΝΔΟΣ, ΜΟΡΑΒΑ, ΙΒΑΝ, ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ, ΤΕΠΕΛΕΝΙ.

Ἐδῶ ἦταν ἡ ἀρχή! Ἐδῶ! Ἐδῶ! Νά, τοῦτα τά μέρη, τοῦτα τά χώματα,
οἱ ρεματιές αὐτές, τά δάση τοῦτα. Καί τώρα; Περνοῦν περνοῦν, πηγαί-
νουνε τό δρόμο τους ἄνθρωποι βαδίζοντας σιγά, σέρνοντας τά πόδια,
περνώντας μέσ' ἀπό τά μονοπάτια, ἀνάμεσα ἀπ' τά δέντρα, σάν τά
φαντάσματα ἐκείνων πού ἐδῶ στά μέρη ἐτοῦτα ἀρχίσαν. Μπήκαμε σ'
ἕνα δάσος ρόμπολα*, πελώρια, πυκνοφυτεμένα, κι εἶναι στοιχειό τό
καθένα τους κι ὄλα μαζί στοιχειό. Μιά ἀσάλευτη, ἄγγιχτη ἡσυχία βασι-
λεύει. Τά βήματά μας δέν ἀκούγονται κι εἶναι σάν νά πηγαίνομε σέ
μαγεμένο τόπο. Τό δάσος μέ τά μεγάλα ρόμπολα σάν νά περίμενε τό
στρατό, σάν νά πρόσμενε τά τσακισμένα μας κορμιά νά τά σκεπάσει
στή σιωπή του. Κι ὄλο βαδίζομε στό σκοτεινό μονοπάτι πού χώνεται
ὄλο καί πιό βαθιά μέσα στά δέντρα, πού λές καί κλείουν πίσω μας. Καί
νά, μέσ' στήν καρδιά τοῦ δάσους, σ' ἕνα ξέφωτό του, βρήκαμε μιά
στάνη κι εἶναι μέσα ἕνας παππούς μ' ἄσπρα γένεια, πού μᾶς κοιτάζει μέ
τά γεροντικά πάνσοφα μάτια του.

- Πούθε ἔρχεστε, παιδιά;

- Πεινάμε, παππού.

- Καθίστε, παιδιά. Καθίστε.

- Παππού, νά κοιμηθοῦμε μέσ' στή στάνη; Εἴμαστε τσακισμένοι.

- Κοιμηθεῖτε, παιδιά. Ξέρω.

Μᾶς ἔστρωσε τίς κάπες του μέσα στή στάνη κι ἤρθε ὁ ὕπνος καί μᾶς
πῆρε ἐκεῖ, κοντά σ' ἄρνια, μέσ' στή βαριά μυρωδιά τῆς στάνης. Ἄμα
ξυπνήσαμε, ἠύραμε δυό ἄρνια στή σούβλα. Κάτσαμε, φάγαμε.

- Εὐχαριστοῦμε, παππού...

- Τό Θεό, παιδιά.. Τό Θεό... Καί μᾶς κοιτάζει ἕνα γύρο.

- Τί γίνηκαν τά νιάτα σας; ρωτάει.

- Πόλεμος, παππού. Πόλεμος.

Ἐγινε ὕστερα μιά κουβέντα μεταξύ μας κι εἶπε κάποιος πώς ἴσως ὁ
Γερμανός θά φανεῖ λεβέντης... Ὁ γεροτσοπάνος μᾶς κοίταξε καί σω-
παίνει. Κάποιος εἶπε:

- Τά σπῖτια μας, τό ἐλάχιστο, δέ θά τά πειράξει.

ρόμπολο: κουκουναριά.

Τότε ο γέρος τόν κοιτάξε κατάματα κι είπε:

- Παιδιά μου, μπήκε ποτέ για καλό ο λύκος μέσ στη στάνη;

"Όταν ήρθε ή ώρα νά φύγομε, λέω του γέρου:

- Παππού, κράτησε τ' όπλο.

- Τί νά τό κάνω, γιόκα μου;

- Ξέρεις εσύ. Πάρ' το.

- Δέν έχω δύναμη εγώ, μηδέ βλέπω καλά. Δῶσ' το σέ κανέναν άλλον, παιδί μου.

"Όχι, κράτα το εσύ. Ξέρεις σέ ποιόν νά τό δώσεις άπ' αυτούς που είναι δῶ, στά βουνά τριγύρω.

- Καί τί νά τό κάνει αυτός γιόκα μου;

- Θά 'ρθει καιρός, παππού, θά 'ρθει ώρα...

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιά συναισθήματα επιστρέφουν οί στρατιῶτες μας άπό τό μέτωπο τής Άλβανίας;
2. Γιατί ό συγγραφέας μιλάει λεπτομερώς για τήν πορεία τους μέσα στη χαρούμενη φύση και τή μαγεία τών δασών;
3. Ποιό είναι τό βαθύτερο νόημα τής τελευταίας φράσης «Θά 'ρθει καιρός, παππού, θά 'ρθει ώρα»;
4. Τί έννοεί ό γέρος μέ τή φράση: «Παιδιά μου, μπήκε ποτέ για καλό ό λύκος μέσ στη στάνη»;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ Γεννήθηκε τό 1915 στην Άλεξάνδρεια τής Αιγύπτου. Σπούδασε Νομικά στην Άθήνα και σταδιοδρόμησε ως διπλωμάτης. Έργα του: *Τό μνήμα τής γριάς*, *Ό κύριός μου ό Άλκιβιάδης*, *Οί τελευταίοι Γαληνότατοι*, *Ώρες ζωής* κ.ά.. Μετέφρασε επίσης τήν *Ίστορία* του Ήροδότου και του Θουκυδίδη.

Κατοχή

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς σημειώνει γιὰ τὸ ποίημά του αὐτό: «Ἔτσι ὄνειροπολοῦσα τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς κλεισμένος στὴν κουζίνα τοῦ ἐπίταχτου σπιτιοῦ μου, ὅπου μὲ εἶχαν περιορίσει νὰ ζῶ οἱ Γερμανοὶ κι ἀπ' ὅπου δὲν ἐβλεπα παρὰ λεπρούς τοίχους ἄλλων σπιτιῶν καὶ μίαν αὐλὴ γεμάτη σκουπίδια».

Ἄλῃθεια, δάση καὶ βουνά
ὑπάρχουνε στὸν κόσμο ἀκόμη;
Ἐπάρχουν οἱ μεγάλοι δρόμοι
πού πᾶν σέ μέρη ἀλαργινά*;

Ἀνθίζουν πάντοτε οἱ βραγιές*;
Στοὺς κάμπους εἶναι φῶς κι εἰρήνη;
Κι ἔμεινε λίγη καλοσύνη
μέσ στίς ἀνθρώπινες καρδιές;

Ἀπίστευτα μᾶς φαίνονται ὅλα
σ' ἐμᾶς πού ζοῦμε τώρα χρόνια
σάν σ' ὄρεινά φτωχὰ καλύβια
πού τ' ἀποκλείσανε τὰ χιόνια...

Θέ νὰ ῥθει τάχα μίαν ἡμέρα
σάν ἀπὸ τόπους μακρινούς
ἢ Ἄνοιξη πού λαχταροῦμε;
Καὶ θά μᾶς εὔρει ζωντανούς;

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ποιητὴς κάνει τίς ἐρωτήσεις πού ὑπάρχουν στίς δύο πρώτες στροφές;
Νά συνδυάσετε αὐτές τίς ἐρωτήσεις μέ τὴν εἰσαγωγή.
2. Γιὰ ποιά πράγματα ἐνδιαφέρεται ὁ ποιητὴς;
3. Νά βρεῖτε τὸ πραγματικὸ νόημα τῶν παρομοιώσεων καὶ τῶν μεταφορικῶν ἐκφράσεων πού ὑπάρχουν στίς δύο τελευταῖες στροφές.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 14

ἀλαργινά: μακρινά.
βραγιά: πρασιά.

Ἐπεισόδιο

Τό Ἐπεισόδιο ἀναφέρεται στά χρόνια τῆς Κατοχῆς. Στά μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια τῆς πείνας καί τοῦ θανάτου, ἐπεισόδια, ὅπως αὐτό πού διηγείται ὁ συγγραφέας, ἦταν πολύ συνηθισμένα. Παρ' ὅλα ὁμως τά σκληρά μέτρα καί τή βαναυσότητα τοῦ κατακτητῆ, ὁ ἑλληνικός λαός ἀγωνίστηκε γενναῖα γιά τή λευτεριά του.

Τό δρομάκι ἦταν ἥσυχο, σάν ἀπελπισμένο κι ὀρφανεμένο. Μεγάλες λακκοῦβες καταμεσῆς του, γεμάτες νερό τῆς βροχῆς, θαμποφέγγιζαν κάτω ἀπό τό ἀρρωστεμένο ἠλιόφωτο, πού πάσκιζε νά ξεσκίσει τήν πηχτή συννεφιά. Στήν πέρα γωνιά, ἐκεῖ πού ἄρχιζε ἡ ἀσφαλτος τοῦ μεγάλου δρόμου, σωριασμένα σκουπίδια, κουρέλια, χαρτιά κι ἀποκαΐδια καί σάπιες φλουῦδες, ἀνάδιναν τή βαριά καί ξινή μυρουδιά τους. Τό κορίτσι, κοντά στό παράθυρο, προσπαθοῦσε νά συνεφέρει κάποιο κουρέλι μέ τή βελόνα του. Ἐνα χειμωνιάτικο πουλάκι στάθηκε στό σκουπίδια, τσίμπησε μιά φλούδα καί πῆγε νά κοιτάξει τόν κόσμο πάνω ἀπό ἕνα γερμένο κεραμίδι.

Ἄπελπισμένο κι ὀρφανεμένο ἦταν τό δρομάκι. Κι ἔτυχε τότε νά ῥθει καί ν' ἀνασάνει ἐκεῖ δά χάμου ὁ ἄνθρωπος πού περπατοῦσε ἀπό τά βαθιά χαράματα, φέρνοντας λογιῆς λογιῆς φρύγανα καί σαρίδια* ἀπό τό βουνό. Μιά παλιοκασόνα μέ δυό ρόδες στό πλάι ἦταν τό ἔχει του· τή ζεύτηκε ὁ ἴδιος καί τό παιδί, ἴσαμε δεκατεσσάρω χρονῶ, τήν ἔσπρωχνε ἀπό πίσω. Κι ἴδρωναν κι ἀγκομαχοῦσαν κι οἱ δυό. Τό μεγάλο παιδί ἔρεβε δυό μῆνες στή φυλακή – μέρα τή μέρα καρτεροῦσε τήν ἐχτέλεση, πού θά τό λύτρωνε ἀπό τά δεινά του. Τά βάσανά του ἦταν ἀμολόγητα, τί βελόνες στά νύχια καί τί ἀναμμένες ἐφημερίδες καί τί σούρσιμο πάνω στά χαλίκια μέ τήν κοιλιά – μά ἐκεῖνο δέν ἄνοιγε τό στόμα του, μήτε πού παραπονιόταν, μήτε πού μετάνιωνε γιά τίποτε, μόνο καρτεροῦσε ἥσυχά τήν ὥρα πού θά ἔπαιρναν ἕνα τέλος ὅλα τοῦτα, μ' ἕνα βόλι στήν καρδιά, μ' ἕνα βόλι στό καθάριο μέτωπο τῆς θυσίας. Ὁ χειμώνας ἦταν βαρύς, ἡ ντουλάπα μέ τίς ψαλιδισμένες ἐφημερίδες ἄδεια, τό τζάκι σβηστό – μιά μούχλα καί μιά ὕγρασία, κάτι σάν τήν

σαρίδια: σκουπίδια, μικρά κομματάκια.

ανάσα τῆς πείνας, εἶχε κατακάτσει ἀπάνω σ' ὅλα καί δέν ἔλεγε νά ξεσηκωθεί ἀπό κεῖ. Ἔτσι ὁ γέρος τ' ἀποφάσισε νά πάει νά μάσει χόρτα καί ξύλα. Τόσοι καί τόσοι ἔκαναν κάθε μέρα τό ἴδιο. Ξεκινούσαν γιά τό βουνό μέ τά πόδια γυμνά, μ' ἓνα τσουβάλι στήν πλάτη, μέ μιά κασόνα ξεγοφιασμένη· σάν τύχαινε καί μπορούσαν νά βοηθήσουν καί τά παιδιά, στόν πηγεμό τά βάζανε μέσα καί τά σούρνανε – κι ὕστερα ἔσπρωχναν κι ἐκεῖνα στό γυρισμό ἀπό πίσω. Μά ὁ δρόμος ἦταν μακρῦς – Θέ μου, τί ἀτέλειωτους δρόμους ἔχει ἡ γῆ σου! Κι ἐκεῖ ἔξω τά χωράφια πρασίνιζαν, τά νεράκια μουρμούριζαν, μά ἡ συννεφιά ἦταν πάντα βαριά καί πηχτή, σάν μιά πίκρα πού πλάκωνε τήν καρδιά. Θρῆνος σ' ἔπιανε νά κοιτᾶς τά σπαραγμένα πεύκα, τ' ἀποκαΐδια, τούς μαύρους λόφους πού ξεμάκραναν ἴσαμε τή θάλασσα. Οἱ λοτόμοι ξεστήθιαζαν τίς ἀνηφορίες, ξεχέρσωναν τίς λαγκαδιές. Ἦταν ἄλλης λογῆς ἄνθρωποι τοῦτοι! Γέμιζαν τά κᾶρα τους μέ τά χοντρά ἄλογα ἀπό τό πράσινο δάσος καί φεύγανε, φεύγανε τραγουδώντας. Καί τήν ἄλλη μέρα ξανά· καί δέν ἀφηναν δέντρο γιά δέντρο, μονάχα τή γῆ σακατεμένη – καί τή νύχτα νά τή δέρνει ἀλύπητα ἡ βροχή καί, σά νά μήν τήν καταπίνει, σάν νά τή βγάζει ἀπό τά σπλάχνα της ἡ ἴδια, μιά θάλασσα δάκρυα καί μιά λάσπη γλιστερή πού γέμιζε πατημασιές, καθώς ἀνοιχτές λαβωματιές πάνω σ' ἓνα καταπληγιασμένο κορμί. Καί τότε τό πάθος τῶν ἀνθρώπων ἔσιμιγε μέ τό πάθος τῆς γῆς – χορτάρι δέν πρόφταινε νά φυτρώσει κι ὁ πεινασμένος τό συμμαζεψε στό σακούλι του, τρέμοντας μήν τόν ξεκρίνει ἀπό πουθενά καί τόν διώξει σάν τό τυραγνισμένο σκυλί ὁ δυνάστης λοτόμος. Μά, ὅσο καί νά πείς, ἦταν μιά παρηγοριά αὐτή ἡ στέρηση πού ἔδενε τόν ἄνθρωπο μέ τά πράματα κι ἡ πίστη, πώς κάποια μέρα πίσω ἀπό ἐκείνους τούς λόφους θ' ἀνέβαινε ἓνας ἥλιος φλογάτος καί θά ξυπνοῦσαν οἱ τάφοι κι ἀπό στεριές κι ἀπό θάλασσες θά ξεχυνόταν τό καινούριο τραγούδι, μιά μέρα χαρούμενη, πού δέν θά 'χε πιά τελειωμό.

Τό καρτσάκι βρισκόταν παρατημένο σύρριζα στό στενό πεζοδρόμιο. Ὁ ἄνθρωπος σφουγγίζε τόν ἰδρώτα του μέ τό κουρελιασμένο μανίκι καί τό παιδί ξεκουραζόταν κοντά στό παράθυρο, κάτω ἀπό τό κορίτσι μέ τήν ἀσταμάτητη βελόνα. Τό σακούλι μέ τά χόρτα ἦταν γεμάτο καί τό καρτσάκι ἦταν γεμάτο – θά μπορούσαν ὅπως ὅπως νά τήν περάσουν καί τή μέρα τούτη καί τώρα πού ἀνακάλυψαν τό βουνό ἡ ἐλπίδα δέν ἦταν χαμένη. Τό παιδί ἐξέκρινε κιόλας μιά φρέσκια φλούδα πορτοκαλιοῦ στά σκουπίδια καί χίμηξε νά τήν ἀρπάξει, σάν νά φοβόταν μήν τύχει καί βρεθεῖ περαστικός στό εἰρηνεμένο δρομάκι καί τοῦ τήν πάρει. Κάθισε κεῖ δά πέρα καί ξεσκάλιζε· βρῆκε κι ἓνα κόκαλο, πασαλειμμένο παχιά λάσπη καί τό 'πλυνε στή λακκούβα καταμεσῆς, στό

νερό τῆς βροχῆς, καί τό τραγάνιζε εὐτυχισμένο. Σ' ἓνα ξεκοιλιασμένο κουτί κονσέρβας φέγγιζε κάτι σάν ὑποψία λαδιοῦ καί τό συμμαζέψε κι ἐκεῖνο καί τό 'δειχνε στόν πατέρα του σάν πλούσιο βρετίκι, χάρισμα μοίρας πονόψυχης. Ἦταν μιά σοβαρή δουλειά νά ψάχνεις, ὀλοένα νά ψάχνεις στό σωρό τά σκουπίδια καί ν' ἀπλώνεις τό χέρι ὀλοένα βαθύτερα καί νά πασπατεύεις ζητώντας τό θησαυρό, πού δέν τ' ἀποφάιζε νά βρεθεῖ – μά κιόλας κάτι τοῦ 'λεγε τοῦ καθενός πώς ὑπάρχει.

Κι ἦταν ὀλότελα δοσμένο σέ τούτη τή δουλειά τό παιδί καί δέν ἄκουσε τίποτα. Μῆτε ὁ πατέρας ἄκουσε τίποτε, προσπαθώντας νά ζευτεῖ πάλι τό καρτσάκι καί νά ξεκινήσει γιά πάρα πέρα. Ἐπαίρνε καί νά μεσημεριάζει καί συλλογιόταν, πώς θά ἔπρεπε στό σπίτι ν' ἀνάψουν φωτιά νά ζεσταθοῦνε καί μιά σταλιά καί νά βράσουν τά χόρτα. Κάποιος γείτονας τούς εἶχε ἐξηγήσει τίς προάλλες πώς ἔριχνε μέσα στό τσουκάλι πεντέξι ἐλιές καί τό χόρτο ἔπαίρνε τή μυρουδιά τοῦ λαδιοῦ καί νοστήμιζε. Σάν δύσκολο πράμα νά βρεῖς τίς ἐλιές! Μά μπορεῖ στό τέλος ὁ γείτονας νά 'χε ἀκόμα καμπόσες. Ὅλα τυχαίνουν – καί τά πιό ἀπίστευτα – σέ τοῦτο τόν κόσμο καμιά φορά! Δέ συλλογιόταν ἄλλο τίποτε ἀπό τοῦτο, καθώς ζεβόταν τό καρτσάκι, σάν ἔπесαν μονομιᾶς στό δρομάκι οἱ λαστιχένιοι τροχοί κι ἓνα σούσουρο ἔκαμε τό πουλί, πού στεκόταν ἀκόμα στό κεραμίδι του, νά πετάξει ἄλλοπαρμένο πέρα στήν ἄσφαλο, μακριά. Πίσω ἀπό τό κρύσταλλο, σ' αὐτοκίνητο, ἄστραψε ἓνα φαρδύ κατακόκκινο πρόσωπο, ὀργισμένο. Καθόταν κι ἓνα κορίτσι δίπλα του καί μασοῦσε μιά σοκολάτα χαμογελώντας. Τό καρτσάκι σείστηκε σύγκορμο, μά ἦταν κολλημένο γερά στή λάσπη καί δέν ἔλεγε νά ξεκινήσει ἀπό κεῖ. Κι ὁ ἄνθρωπος ζεμένος ἀγκομαχοῦσε καί τιναζόταν κι ἐκεῖνος σύγκορμος καί στέριωνε τά πόδια ὀλάνοιχτα πίσω καί πάσκιζε νά τραβῆξει μπροστά μέ τό φαγωμένο κορμί τεντωμένο σάν ἓνα τόξο καί τ' ἀρία ἄσπρα γένια του ξαναγέμισαν ἰδρώτα μονομιᾶς καί τά μάτια του συννέφιασαν καί δέν μπορούσαν τίποτε πιά νά ξεκρίνουν. Τό χοντρό πρόσωπο μούγκριζε πίσω ἀπό τό κρύσταλλο καί φοβέριζε καί βλαστημοῦσε σ' ἄγνωρη γλώσσα· εἶχε γίνει πιά γαλαζοκόκκινο καί γαλάζωνε ὀλοένα, κι ὁ κοντός λαιμός ἀνασηκωνόταν ἀνυπόμονος μπροστά σέ τοῦτο τό ἐμπόδιο τ' ἀναπάντεχο. Τό κορίτσι μασοῦσε τή σοκολάτα του καί χασκογελοῦσε. «Τί χαριτωμένος γινόταν αὐτός ὁ Φρίτς, ὅταν θύμωνα!» Μά τό πράμα δέ βάσταξε πολύ. Ὁ Φρίτς κατέβηκε ἀπό τ' αὐτοκίνητο ἀλαφιασμένος· οἱ μπότες του ἄστραψαν καλογουαλισμένες, ἄστραψαν τά μάτια του σκοτεινά καί τά χεῖλη του μούγκριζαν, μούγκριζαν. Τό 'πιασε τό γεροντάκι, λιγνό σάν τό φρύγανο, καί τό 'στησε στόν τοῖχο, πλάι στό παράθυρο τοῦ κοριτσιοῦ πού ἀνατρόμαξε

καί κρύφτηκε μέσα κι ἄρχισε νά τό δέρνει τό γεροντάκι, νά τό χτυπάει ὅπου ἔβρισκε, μέ γροθιές καί κλοτσιές κι ὀλοένα νά φρενιάζει περισσότερο. Τό παιδί σωριάστηκε πάνω στά σκουπίδια καί βάλθηκε νά κλαίει τρομαγμένο καί νά κοιτάζει καί νά μήν μπορεῖ νά κουνήσει ἀπό τόν τόπο του. Τό γεροντάκι δέν ἔβλεπε πάρεξ δυό ἀσημένιους αἰτούς, ἕνα περιλαίμιο πού ἀνεβοκατέβαινε μπροστά του – κι ἔνωθε δυό χοντρά, ζεστά κομμάτια σάρκας νά πέφτουν ἀπάνω του σάν τό φλογισμένο σίδερο· μά μήτε βόγκηξε μήτε ἄρθρωσε λέξη. Τό κορίτσι κατάπие τή σοκολάτα του καί ξεφώνισε: «Ντάς ἴστ γκενούχ, λίμπλιχε Φρίτς, ντάς ἴστ γκενούχ!»*. Οἱ μπότες ξεμάκρυναν. Τό χοντρό πρόσωπο εἶχε ξανάβρει τόν ἑαυτό του, κάτι σάν γαλήνη καί σάν ἱκανοποίηση. Ἀνέβασε τό αὐτοκίνητο σύρριζα στόν τοῖχο, στό ἀντικρινό πεζοδρόμιο, καί πέρασε θριαμβευτικά, γεμίζοντας βαριά μυρουδιά μπενζίνας τ' ὄρφανεμένο δρομάκι.

Τό κορίτσι μέ τή βελόνα ἄνοιξε τήν πόρτα, ἐπλυνε τό πρόσωπο τοῦ γέρου μέ κρύο νερό, τό σκούπισε μέ καθάρια πετσέτα· ἦρθαν κι οἱ ἄλλες γειτόνισσες κι ἔφερε ἢ μιά ἕνα κομμάτι, ἕνα ἐλάχιστο κομμάτι ψωμί κι ἡ ἄλλη τό μπουκαλάκι μέ τό ρούμι καί πάσκιζαν νά συνεφέρουν τόν ἄνθρωπο πού κακοπάθησε. Μά κάτω ἀπό τά μάτια τό πετιό ἦταν γαλαζόμαυρο καί φουσκωμένο, λές κι ἀπό στιγμή σέ στιγμή θά ἴσκαζε καί θά ἔτρεχε ἀπό ἐκεῖ μέσα ὅλο τό δάκρυ πού δέν ἔβγαινε ἀπό τήν καρδιά. Τό παιδί μπόρεσε τότε πιά ν' ἀνασηκωθεῖ κι ἔπιασε τά χέρια τοῦ πατέρα καί τά φιλοῦσε καί τοῦ πασπάτευε τό κορμί καί γλυκά καί θαρρετά τοῦ μιλοῦσε, σάν νά γεννιόταν τήν ὥρα ἐκείνη ἕνας ἀδάμαστος ἄντρας μέσα του. Ὑστερα στάθηκε ὀλόρθο καί κοίταξε πέρα κι εἶδε τή λάσπη σημαδεμένη ἀπό τά λάστιχα κι ἔβαλε ὅλη του τήν ψυχή στή ματιά· κι ἦταν σάν νά γέμισε τό δρομάκι ἀχούς ἀναστάσιμους καί ν' ἄνθισε ἡ γῆς μονομιᾶς, μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμῶνα, καί τά χελιδόνια νά σπάθισαν τό γαλάζιο τοῦ ἀσυννέφιαστου οὐρανοῦ. Γιατί τήν ὥρα ἐκείνη ἕνα βασανισμένο κι ἀνυποψίαστο παιδί ἔγινε λεύτερος ἄνθρωπος καί κατάλαβε ποιό εἶναι τό χρέος του.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε στό κείμενο τά χωρία πού περιγράφουν τά βάσανα καί τίς στερήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ντάς ἴστ γκενούχ, λίμπλιχε Φρίτς, ντάς ἴστ γκενούχ!: Φτάνει, ἀγαπητέ Φρίτς, φτάνει!

2. Νά περιγράψετε τό χαρακτήρα τῶν δυό κοριτσιῶν ἀπό τή συμπεριφορά τους.
3. Φαίνεται πουθενά μέσ στό διήγημα ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων;
4. Τό διήγημα ἀρχίζει μέ τήν πρόταση: «τό δρομάκι ἦταν ἤσυχο σάν ἀπελιπ-
σμένο καί ὄρφανεμένο». Ἡ πρόταση παραλλαγμένη κάπως ἐπαναλαμβάνεται
στήν ἀρχή τῆς δεύτερης παραγράφου. Γιατί;
5. Ἡ δομή τοῦ διηγήματος στηρίζεται σέ δυό ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές εἶναι
καί πῶς βοηθοῦν τό συγγραφέα νά μεταδώσει αὐτό πού θέλει;

Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αἰτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία
στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές ἐντυ-
πώσεις καί κριτικές μελέτες. Ἔργα του: α) ποίηση: *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας, Λυ-
ρικά σχέδια*, β) πεζά: *Χαμοζωή* κ.ἄ. γ) ταξιδιωτικά: *Ἑλληνικοί ὀρίζοντες, Ἐυρώπη-δῶδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* κ.ἄ. Ἐξέδωσε ἐπίσης ἕξι τόμους
κριτικῶν μελετῶν μέ τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα καί τά κείμενα*.

Ἰωάννα Τσάτσου

Φύλλα κατοχῆς - 26 Φλεβάρη 1943

Ἡ συγγραφέας, ὅπως καί πολλοί ἄλλοι Ἕλληνες πατριῶτες, ἀνέπτυξε
στή διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς μιά πολύπλευρη ἀντιστασιακή
δραστηριότητα. Τά Φύλλα κατοχῆς (1965) εἶναι σελίδες ἀπό τό
προσωπικό της ἡμερολόγιο. Ἀναφέρονται σ' αὐτό περιστατικά πού τά
ἐξῆσε ἡ ἴδια καί ἄλλα γεγονότα, πού εἶχαν σημασία γιά τόν τόπο μας
στή δύσκολη ἐκείνη περίοδο (1941-1944).

Ολη τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ζωντάνεψε γύρω μας ὁ Ἥλιος Κανάρης, ὡς
καί τήν ποιότητα τῶν θανάτων της. Τόν σκότωσαν προχτές, μά κοντά
του ἡ σκλαβιά ἔχει χάσει τό βάρος της. Ὅχι γιατί εἶναι πιό γενναῖος ἀπ'
τούς ἄλλους γενναίους, μά γιατί ἀγκαλιάζει τή δύσκολη ὥρα μέ τέτοιο

μπρίο*, πού οι έχθροί στέκονται ἀπέναντί του ἀδύναμοι. Χωρίς νά τό ὑποπεύεται ὁ ἴδιος, σκέπτεται σάν τό Σωκράτη*. Σέ τίποτα δέν μποροῦν νά τόν βλάψουν, μόνο νά τόν σκοτώσουν μποροῦν. Μά ἐκεῖνος τό παιχνίδι τοῦ πολέμου καί τοῦ θανάτου τό παίζει μέ κέφι, τό γλεντάει. Σάν τόν Ὀδυσσεά μεταχειρίζεται τίς μεγάλες καί μικρές ἀρετές του, ἐτοιμότητα, πονηριά, ἀντρίκια ψυχή, σωματική ρώμη, ὡς τό ἀκρότατο σημεῖο τους, καί τίς χαίρεται.

Ὁ Ἡλίας Κανάρης ἦταν πρακτικός μηχανικός ἀπό τή Σμύρνη. Τόν πρῶτο χρόνο τῆς σκλαβιάς ὀργάνωνε ἀναχωρήσεις γιά τήν Αἴγυπτο. Τόν Ἀπρίλη τοῦ 42 οἱ Γερμανοί τόν ἐπίασαν καί τόν φυλάκισαν στοῦ Ἀβέρωφ*. Ὅταν ἄρχισαν οἱ ἀνακρίσεις, τοῦ ζήτησαν νά τοὺς δείξει τό μέρος, ἀπ' ὅπου φεῦγαν τά καΐκια. Ὁ Κανάρης δέχτηκε. Τοῦ ὄδωσαν μιά συνοδεία ἀπό ἐφτά γκεσταπίτες*. Τοὺς πῆρε καί τοὺς πῆγε στό χωριό Βαθύ τῆς Χαλκίδας, ὅμως ἀπό τή φυλακή εἶχε συνεννοηθεῖ μ' ἓνα φίλο του. Δείχνοντας στοὺς Γερμανοὺς τό σπίτι αὐτοῦ τοῦ φίλου, τοὺς εἶπε:

—«Ἐκεῖ ὑπάρχει πομπός: οἱ ἕξι νά φυλᾶν ἀπέξω μὴν τυχόν καί φύγει ὁ ἀσυρματιστής, κι ἐγώ μ' ἓναν ἀπό σᾶς νά μποῦμε μέσα νά τόν πιάσουμε». Μόλις μπῆκαν, ὁ Κανάρης κι ὁ φίλος του φίμωσαν κι ἔδωσαν τό Γερμανό καί τόν ἀφόπλισαν. Ἐπειτα, ἀπό ἓνα μικρό παράθυρο, πού ἔβλεπε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, δραπετεύσαν.

Ἐφτά μῆνες ὁ Κανάρης κρύβονταν στήν Χαλκίδα καί οἱ Γερμανοί τόν ἔψαχναν μέ μανία στά πιό ἀπίθανα μέρη. Στό τέλος τόν ἐπίασαν γιά δεύτερη φορά, τόν καταδίκασαν καί τόν ἐκτέλεσαν στίς 24 τοῦ Φλεβάρη. Ἡ καταδίκη του εἶναι βαριά. Τρεῖς φορές σέ θάνατο καί τρία χρόνια εἰρκτή*. Μά αὐτή ἡ καταδίκη τόν γεμίζει περηφάνια. Γράφει στοὺς φίλους του: «Σᾶς γράφω ἐγώ, ὁ Ἡλίας Κανάρης, πρωταθλητής καί ρεκορντμαν τῶν μελλοθανάτων»... Γράφει στὸν ἀδερφό του, ἀνάπηρο τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου: «Ἀδερφέ μου, εἶμαι ὁ πιό βαριά δικασμένος ἀπ' ὅλους τοὺς ἐκτελεσθέντας μέχρι σήμερα... Ἐχω σπάσει ρεκόρ. Τώρα πού σοῦ γράφω γελῶ. Δέν θέλω νά μέ πενθήσετε. Θέλω νά μαζέψω τούς φίλους σου, νά τοὺς κάνεις ἓνα τραπέζι καί νά τοὺς διαβά-

μπρίο: κέφι.

Σωκράτης: ὁ γνωστός Ἀθηναῖος φιλόσοφος (469-399 π.Χ.) πού πάνω κι ἀπό τή ζωὴ του ἔβαζε τή συνέπεια στίς ἀρχές του. Ἐτοί ὁ θάνατος ἔχανε τή σημασία του, ἀφοῦ μόνο τό σῶμα του μπορούσε νά βλάψει κι ὄχι τήν ψυχὴ του.

στοῦ Ἀβέρωφ: στίς φυλακές Ἀβέρωφ, στήν Ἀθήνα.

γκεσταπίτες: ἄνδρες τῆς «γκεστάπο», τῆς χιτλερικῆς ἀστυνομίας.

εἰρκτή: φυλάκιση.

σεις τό γράμμα μου καί νά πιεῖτε στήν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς μου. Δέν θέλω νά κλάψει κανεῖς. Θέλω νά φερθεῖτε σάν ἄνδρες καί σάν Ἑλλη- νες. Ἐγώ πεθαίνω γιά τήν Πατρίδα...».

Ἐκεῖ ὅμως πού λυγίζει ἡ ἀνθρώπινη ψυχή του εἶναι σάν ἀποχαιρετᾶ τό ἀγοράκι του, δυό χρονῶν: «Κώστα μου, θέλω νά μέ συγχωρήσεις ὅτι σέ ἄφησα μικρό καί ὀρφανό. Θέλω νά προσεύχεσαι γιά μένα. Παιδί μου, νά μήν παίξεις ποτέ χαρτιά καί νά μήν ἀδικήσεις καμιά γυναίκα. Στή ζωή σου νά εἶσαι τίμιος καί εἰλικρινής. Ν' ἀγαπᾶς τήν πατρίδα σου καί νά εἶσαι καλός χριστιανός. Ἄγοράκι μου, πεθαίνω σάν παλικάρι, μέ τ' ὄνομά σου στά χεῖλη μου γιόκα μου, ἀγοράκι μου, συγχώρεσέ με πού σ' ἀφήνω ὀρφανούλι...».

Χτές τό ἀγοράκι αὐτό τῶν δυό χρονῶν ἦρθε καί μέ βρῆκε μέ τή γιαιγιά του, γιατί ἡ μάνα του εἶναι ἄρρωστη. Δέν καταλαβαίνει βέβαια ἀκόμα τί μεγάλη κληρονομιά τοῦ ἄφησε ὁ πατέρας του.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ συγγραφέας λέει ὅτι ὁ Ἡλίας Κανάρης «ζωντάνεψε γύρω μας ὅλη τήν ἀρχαία Ἑλλάδα»;
2. Γιατί παραβάλλει τόν Κανάρη μέ τόν Ὀδυσσεά;
3. Πῶς ὁ Κανάρης ἀντιμετωπίζει τό θάνατο;
4. Τί σημαίνει ἡ τελευταία φράση; Γιά ποιά κληρονομιά πρόκειται;

ΙΩANNA ΤΣΑΤΣΟΥ. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα. Εἶναι σύζυγος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Τσάτσου καί ἀδελφή τοῦ ποιητῆ Γιώργου Σεφέρη. Στά γράμματα ἐμφανίστηκε ἐπίσημα τό 1965 μέ τά *Φύλλα κατοχῆς*. Ἄλλα ἔργα της: Οἱ ποιητικές συλλογές *Λόγια Σιωπῆς*, *Ἀτμητό Φῶς*, *Ἐλεγχος* καί τά ἀφηγήματα-βιογραφίες *Ἀθηναῖς* καί *Ὁ ἀδελφός μου Γιώρ- γος Σεφέρης*.

Ἀνάσταση

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανός ἐξέδωσε τρεῖς τόμους ποιημάτων μέ τόν τίτλο *Λυρικός βίος*. Στόν Γ' τόμο καί εἰδικότερα στήν ἐνότητα «ἐπίνικοι Β'» (1940-1946) περιέλαβε καί τό ποίημά του Ἀνάσταση. Τό ἔγραψε στίς 25 Μαρτίου 1942, τή μέρα δηλαδή τῆς ἐθνικῆς μας γιορτῆς, ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη κι ἡ Ἀθήνα εἶχε περάσει τόν πρώτο καί πιό δύσκολο χειμῶνα τῆς Κατοχῆς.

Τά χελιδόνια τοῦ Θανάτου Σοῦ μνηῶν μίαν ἄνοιξη
καινούρια. Ἑλλάδα, κι ἀπ' τόν τάφο Σου γιγάντια γέννα...
Μάταια βιγλίζει* τῶν Ρωμαίων ἡ κουστωδία* τριγύρα Σου...
Ἀκόμα λίγο, κι ἀνασταίνεσαι σέ νέο Εἰκοσιένα!

25 Μαρτίου 1942

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις ἢ φράσεις δίνουν τήν εικόνα τῆς σκλαβιάς καί ποιές ἐκφράζουν τήν ἐλπίδα γιά ἐλευθερία;
2. Γιατί ὁ ποιητής τιτλοφορεῖ τό ποίημα Ἀνάσταση; Ὑπάρχουν στοιχεῖα πού θυμίζουν τά πάθη καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ (1884-1951). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Παρακινήμενος ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὀργάνωσε μέ τή γυναίκα του Εῦα τό 1927 καί 1930 γιορτές στούς Δελφούς. Φιλοδόξησε νά γίνει τό ἀρχαῖο μαντεῖο πνευματικό κέντρο ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας. Μέ τήν ποίησή του ἐκφράζει ὅλη τήν ἀγάπη του γιά τήν ἐλληνική φύση καί τή βαθύτατη προσήλωσή του στήν ἐθνική μας παράδοση, πού ξεκινάει ἀπό τήν ἀρχαιότητα

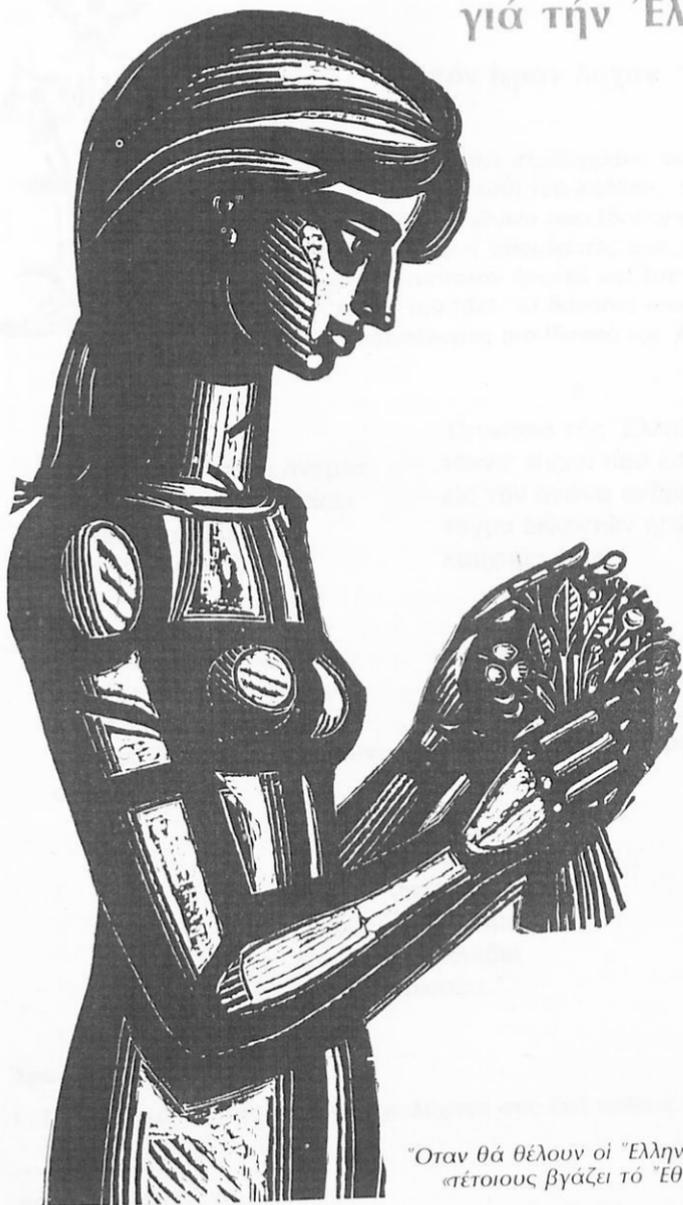
βιγλίζω: παρατηρῶ, φρουρῶ, ἐποπτεύω ὅσα ὑπάρχουν γύρω μου.
κουστωδία: στρατιωτική φρουρά.

καί φτάνει ως τίς μέρες μας. Ποιητής μέ γνήσια λυρική φλέβα, έγραψε στίχους γεμάτους πνοή καί μεγαλοσύνη, πού έκφράζεται μέ τόν πλούσιο σέ μεταφορές καί εικόνες λόγο του. Έργα του: α) ποίηση: *Λυρικός Βίος* β) τραγωδίες: *Θυμέλη*. Έγραψε επίσης πολλές μελέτες, άρθρα καί πραγματείες.

Άγγελος Σικελιανός

V. Οί νέοι στόν άγώνα γιά τήν 'Ελευθερία

“Όταν θά θέλουν οί “Έλληνες νά καυχηθοῦν,
«τέτοιους βγάξει τό “Έθνος μας» θά λένε.

(Κ.Π. Καβάφης)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ"
ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΕΚΔΑΤΗΡΙΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ"
ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΕΚΔΑΤΗΡΙΑ

Εἰς τόν ἱερόν λόχον

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ περιλαμβάνει τίς πέντε πρῶτες στροφές ἀπό τήν ᾠδή αὐτή τοῦ Κάλβου. Ἡ ᾠδή εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπό τήν αὐτοθυσία πού ἔδειξαν οἱ ἐθελοντές τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, οἱ νεαροί σπουδαστές πού, ἂν καί ἄπειροι ἀπό πόλεμο, ἀγωνίστηκαν ἥρωικά καί ἔπεσαν στό Δραγατσάνι τόν Ἰούλιο τοῦ 1821. Ὁ θάνατός τους ἔμεινε λαμπρό παράδειγμα ἀφοσιώσεως στό ἰδανικό τῆς Ἐλευθερίας.

1

Ἄς μή βρέξει ποτέ
τό σύννεφον καί ὁ ἄνεμος
σκληρός ἄς μή σκορπίσει
τό χῶμα τό μακάριον
πού σᾶς σκεπάζει.

2

Ἄς τό δροσίσει πάντοτε
μέ τ' ἄργυρά της δάκρυα
ἢ ροδόπεπλος κόρη*
καί αὐτοῦ ἄς ξεφυτρῶνουν
αἰώνια τ' ἄνθη.

3

ᾠ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
τέκνα· ψυχαί πού ἐπέσατε
εἰς τόν ἀγῶνα ἀνδρείως,
τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
καύχημα νέον*.

4

σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη
τήν νικητήριον δάφνην,
καί ἀπό μυρτιάν σᾶς ἔπλεξε
καί πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον ἄλλον.

5

Ἄλλ' ἂν τις ἀπεθάνει
διά τήν πατρίδα, ἢ μύρτος
εἶναι φύλλον ἀτίμητον,
καί καλά τά κλαδιά
τῆς κυπαρίσσου.

Ἑρωτήσεις

1. Τί εὐχεται ὁ ποιητής γιά τούς ἱερολοχίτες στίς δύο πρῶτες στροφές;

ροδόπεπλος κόρη: ἡ αὐγή.
καύχημα νέον: τό παλιό ἦταν ὁ ἱερός λόχος τῶν Θηβῶν.

2. Γιατί ο ποιητής ονομάζει το χῶμα «μακάριον»;
3. Τί έννοιε ὁ ποιητής μέ τούς στίχους «σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη... στέφανον ἄλλον»;
4. Νά μελετήσετε τή γλώσσα τοῦ ποιήματος. Τί παρατηρεῖτε;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ (1792-1869). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο καί πέθανε στό Λάουθ τῆς Ἀγγλίας, κοντά στό Λονδίνο. Ἔζησε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του μακριά ἀπό τήν πατρίδα του. Στήν Ἰταλία συνδέθηκε μέ τό συμπατριώτη του*, ἀλλά Ἰταλό ποιητή Φώσκολο, ὁ ὁποῖος τόν προστάτευε καί τόν συμβούλευε στίς μελέτες του. Ἐκτός ἀπό τήν Ἰταλία ταξίδεψε στήν Ἑλβετία καί στή Γαλλία. Τό 1826 ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα καί ἔζησε στήν Κέρκυρα, ὅπου ἐργαζόταν ὡς καθηγητής στήν Ἰόνιο Ἀκαδημία. Τό ἔργο του: εἶναι σύντομο, συνολικά 20 ὠδές. Τίς δέκα δημοσίευσε τό 1824 στήν Ἑλβετία μέ τόν τίτλο ἡ *Λύρα* καί τίς ὑπόλοιπες τό 1826 στό Παρίσι. Παρά τή μικρή τῆς ἔκταση εἶναι τόσο ἀξιόλογη ἡ ποίησή του, ὥστε νά τόν κατατάσσει ἀνάμεσα στούς μεγαλύτερους ποιητές μας. Ἐμπνέεται ἀπό τόν Ἀγῶνα τοῦ '21. Ἡ κλασικιστική του παιδεία, πού εἶναι ἀντίθετη πρός τή ρομαντική του φύση, χαρίζει μιᾶ ἰδιαίτερη γοητεία στήν ποίησή του. Ἡ γλώσσα του καί ἡ μετρική του εἶναι ἰδιότυπες.

* Σημ. Ὁ Οὔγος Φώσκολος γεννήθηκε στή Ζάκυνθο ἀπό μητέρα ζακυνθινή καί πατέρα Ἰταλό:

Λορέντζος Μαβίλης

Excelsior*

Τό 1896 ὁ Μαβίλης ἔγινε πρόεδρος σ' ἓνα ἀπό τά πέντε τμήματα τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας πού ἴδρυσε ὁ Παῦλος Μελάς καί κατέβηκε στήν Κρήτη, γιά νά πάρει μέρος στόν ξεσηκωμό τῆς. Γιά τό ποίημα ἔγραψε

excelsior (ἐξέλσιορ): μεγαλειῶδες, ὑπέροχο.

στό περιοδικό ό Νουμάς τά έξής: «Η Νίμπρο είναι ένα χωριό στά Λευκά όρη τής Κρήτης. Τ' άνέβασμα είναι κουραστικό. Περπατάς ώρες σ' ένα φαράγγι γεμάτο μυτερά χαλίκια, από ένα μονοπάτι στενό, πού πάει ό ένας πίσω από τόν άλλον... Στή Νίμπρο μάς ύποδέχτηκε μιά εύγενικιά κρητικοπούλα, ή άδερφή τού συνταγματάρχη Μανουσσογιαννάκη καί μάς πρόσφερε κρύο νερό κρύσταλλο νά ύγράνουμε τά ήλιοφρυμένα χείλια μας. Οί άνθρωποι εκεί πάνω είναι άληθινά άγάλματα θεών ζωντανεμένα. Τέτοια έντύπωση μου έκαμαν».

Κρύο κρύσταλλο νερό τά ήλιοφρυμένα
χείλια θά όγράνει· εύγενικιά άνθρωπότη*
θά τούς φιλέψει πλούσιο φαγοπότι·
κορμιά άπ' τήν πλήθια χάρη άλαφρημένα,

άγάλματα θεϊκά ζωντανεμένα
θ' άγναντέψουν στή Νίμπρο· εκεί τήν πρώτη
τής Λευτεριάς άστραφτερή λαμπρότη
τά στήθια θά χαρούν τά πονεμένα.

Καί τό περνοούν οι βλάμηδες* λεβέντες
τ' άτέλειωτο φαράγγι όλο χαλίκι
μονοσκοίνι* μέ γέλια καί κουβέντες.

Μά έχουν ποδάρια καί καρδιές τσελίκι*
μά τούς θεριεύει ό πόθος τού θανάτου
μέ τ' άγιασμένα δαφνοστέφανά του.

Έρωτήσεις

1. Το ποίημα γράφτηκε, όταν ό Μαβίλης έφυγε από τήν Κρήτη. Άποτελείται από δύο εικόνες, πού δέν άκολουθοούν τή χρονική σειρά. Πώς δικαιολογείται αυτό;
2. Τί είδους χαρές προσέφερε στό Μαβίλη καί τούς συντρόφους του ή άφιξη τους στή Νίμπρο; (νά τίς έπισημάνετε, νά ξεχωρίσετε τίς λέξεις πού τίς εκφράζουν καί νά παρακολουθήσετε τήν κλιμάκωσή τους.)
3. Συγκεντρώνει τό ποίημα τά χαρακτηριστικά τού σονέτου;

εύγενικιά άνθρωπότη: εύγενικοί άνθρωποι.
βλάμη: άδελφοποιτός· έδώ: σύντροφος.
μονοσκοίνι: ό ένας πίσω από τόν άλλο.
τσελίκι: άτσάλι.

4. 'Από τό ποίημα πού διαβάσατε, τί συμπεραίνετε γιά τά ιδανικά τοῦ ποιητῆ; (τά ἐπαλήθευσε μέ τή ζωή του;)

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Γεννήθηκε στήν Ἰθάκη ἀπό γονεῖς Κερκυραίους καί σπούδασε γιά λίγο φιλολογία στήν Ἀθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή Γερμανία, ὅπου ἔμεινε δεκατέσσερα χρόνια. Ὄταν ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα, πῆρε μέρος στούς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες. Σκοτώθηκε στό Δρίσκο, τό 1912, ὅπου πολέμησε ὡς ἐθελοντής γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἡπείρου. Ἐγραψε κυρίως σονέτα μέ ἐξαιρετική τέχνη. Στήν ποίηση συνεχίζει τήν πλοῦσια ἐφθανησιακή κληρονομιά. Ἐκτός ἀπό τά σονέτα ἀφῆσε μεταφράσεις ἀπό διάφορες γλώσσες. Ἡ πατριδολατρία ἦταν τό μεγάλο του πάθος.

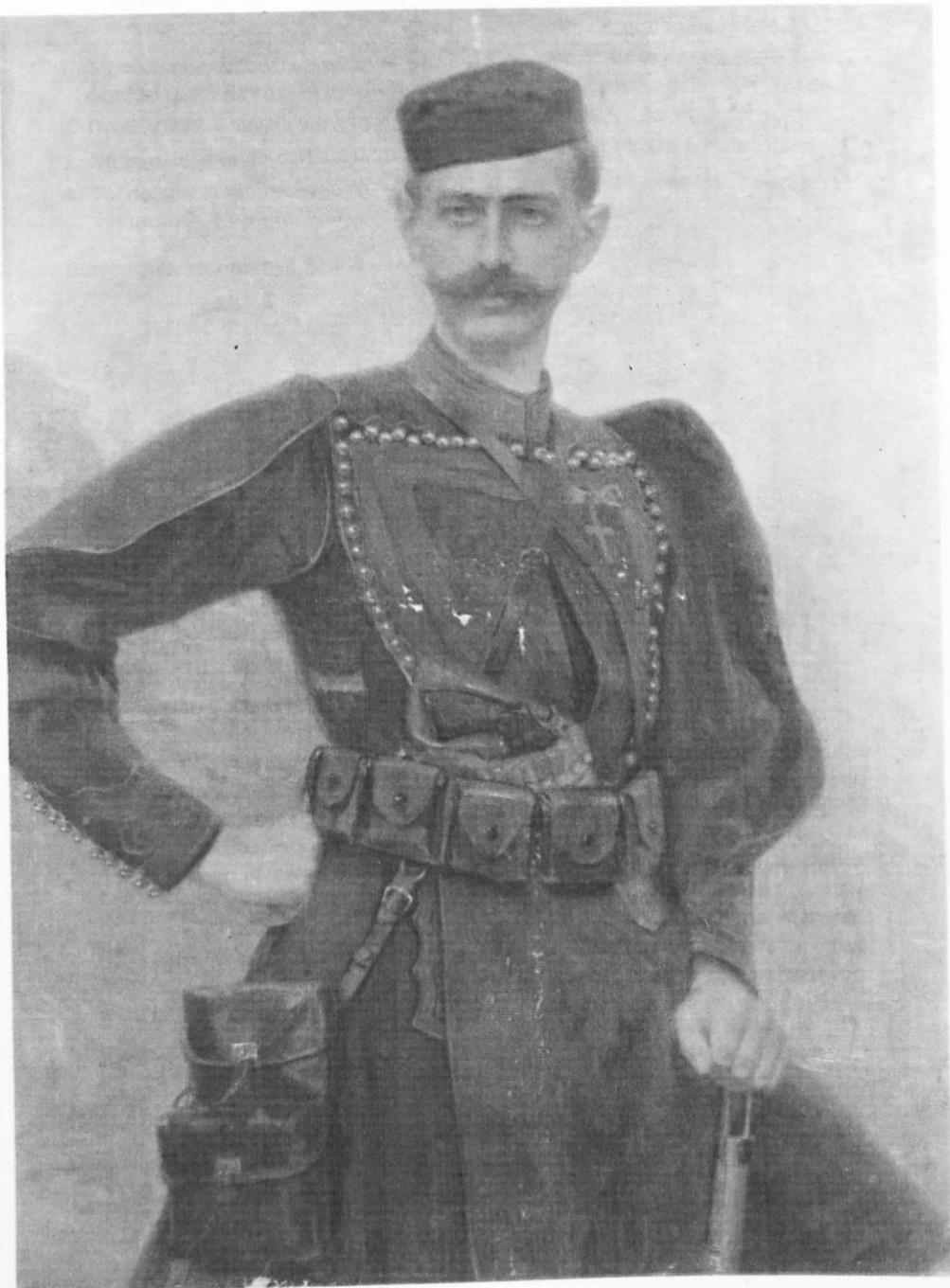
Κωστής Παλαμᾶς

Παῦλος Μελάς

Τό 1902 συγκροτήθηκαν οἱ πρῶτες ἀνταρτικές ὁμάδες, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τούς Βούλγαρους κομιτατζήδες πού τρομοκρατοῦσαν τόν ἑλληνικό πληθυσμό τῆς Μακεδονίας. Ἐνας ἀπό τούς ὀργανωτές τῶν ὁμάδων ἦταν καί ὁ Παῦλος Μελάς. Τό 1904, μέ τό ὄνομα Καπετάν Μίκης Ζέζας, ἐπικεφαλῆς 35 ἀνδρῶν πηγαίνει ὡς ἐθελοντής στή Μακεδονία καί ἀρχίζει τή δράση του. Διεξάγει διπλό ἀγῶνα, ἐναντίον τῶν Τούρκων καί τῶν κομιτατζήδων, μέ τή βοήθεια καί τῶν ντόπιων Ἑλλήνων. Στίς 13 Ὀκτωβρίου ὁμως κυκλώνεται ἀπό 150 Τούρκους στό χωριό τῆς Φλώρινας Στάτισα (σημερινό Παῦλος Μελάς). Στή μάχη πού ἀκολούθησε σκοτώθηκε. Ἡ εἶδηση τοῦ θανάτου του συγκλόνησε τήν Ἑλλάδα καί ὅλος ὁ λαός πένθησε τόν ἥρωα. Τό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ ἀπηχεῖ αὐτό ἀκριβῶς τό γεγονός.

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι.
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιὰ,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνει
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ἴερῃ στιγμῇ. Σάν πιά πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνει
σάν πιά κοντά!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ. Ίακωβίδης: *Παῦλος Μελάς*

Ἑρωτήσεις

1. Τό ποίημα συνδυάζει τόν ὕμνο μέ τό θρήνο γιά τό θάνατο τοῦ παλικαριοῦ. Μπορεῖτε νά βρεῖτε τά χωρία πού ἐκφράζουν τά δύο αὐτά στοιχεῖα;
2. Ποιοί στίχοι φανερώνουν τή δικαίωση τῆς θυσίας;
3. Νά σχολιάσετε τό στίχο: Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη.
4. Τό ποίημα συμπυκνώνει τό νόημα σέ λίγους στίχους. Ξέρετε πῶς ὀνομάζουμε ἓνα τέτοιο ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ βλέπε σελ. 26

Λένα Παπᾶ

Στούς σκοτωμένους σπουδαστές τοῦ Νοεμβρίου

Στίς 14 Νοεμβρίου 1973 οἱ σπουδαστές τῆς Ἀθήνας κλείστηκαν στό Πολυτεχνεῖο, γιά νά διαμαρτυρηθοῦν ἐναντίον τῆς ἀπάνθρωπης δικτατορίας, πού εἶχε ἐπιβληθεῖ στόν ἑλληνικό λαό τήν 21η Ἀπριλίου 1967. Κατασκεύασαν ραδιοφωνικό πομπό καί μ' αὐτόν καλοῦσαν τούς Ἕλληνες σέ ἐξέγερση. Χιλιάδες Ἀθηναῖοι συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπό τό Πολυτεχνεῖο. Τά μεσάνυχτα τῆς 16ης πρὸς τή 17η Νοεμβρίου οἱ ἐνοπλιοὶ τοῦ καθεστώτος μέ τή βοήθεια ἑνὸς τάνκ γκρέμισαν τήν ἐξωτερική πύλη καί εἰσβάλανε στό κτίριο. Ἡ ἐξέγερση αὐτή πού ἔγινε μέ θυσίες ἀνθρώπινες ἔδωσε τό πρῶτο καίριο χτύπημα κατά τῆς δικτατορίας.

Μάτια κλειδωμένα, χέρια παγωμένα
κείτεται

– δεκαοχτώ χρονῶ ἦτανε δέν ἦτανε –
γιά νά ἔχω ἐγώ πουλιά – φτερά στά χέρια μου,
καί σύ τό σπιτάκι σου,

μιά γλάστρα μέ βασιλικό στό πεζουλάκι
καί τά παιδιά μας ξένοιαστα νά χτίζουμε τό μέλλον.

Ἡ μάνα του τόν περιμένει καί δέν ἔρχεται,
ἡ ἄνοιξη τοῦ παίζει καί δέν τήνε ξέρει πιά.
Στίς φλέβες του αἷμα σταματημένο καί πικρό,
γυαλί σπασμένο ὁ κόσμος, σωριασμένο πάνω του.
Γιά νά ἔχω ἐγώ τόν ἄσπρο μου ὕπνο
καί σύ γαρίφαλο χαμόγελο στό στόμα σου,
γιά νά 'χουν τά παιδιά μας τό δικό τους ἥλιο...

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τούς στίχους πού μιλοῦν γιά τό θάνατο τοῦ σπουδαστῆ. Ποίος στίχος σᾶς συγκινεῖ περισσότερο;
2. Γιά ποῖο σκοπό θυσιάστηκε ὁ σπουδαστής; Νά βρεῖτε τούς στίχους πού τόν ἐκφράζουν καί νά μελετήσετε τίς λεπτομέρειες. Τί κόσμο σχηματίζουν αὐτές οἱ λεπτομέρειες;

ΛΕΝΑ ΠΑΠΠΑ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, ὅπου σπούδασε Φιλολογία. Εἶναι ἔφορος βιβλιοθήκης στήν Ἀνώτατη Σχολή Καλῶν Τεχνῶν. Ἐξέδωσε τίς ποιητικές συλλογές *Ψίθυροι*, *Αὐτόγραφα*, *Καθ' ὁδόν* κ.ἄ.

V. Ἡ ἀγάπη

*Ἡ ἀγάπη βραχίους κατελι και τα θέρια μερώνι
(Δημοτικό)*

πόνο Η' .γ

Ι. Μόραλης: *Άγάπη - Έλπίς*

98

Παίζει απόψε τό φεγγάρι...

Παίζει απόψε τό φεγγάρι
μέσα στην κληματαριά
πού 'ναι νά τό πιείς αλήθεια
στό ποτήρι!

Κι ὄχι τόσο γιατί παίζει
στήν κληματαριά,
ὅσο γιατί φέγγει δίπλα
σ' ἓνα παραθύρι...

Ἑρωτήσεις

1. Τό φεγγάρι εἶναι ὁμορφο ἀπό τή φύση του. Γιατί γίνεται ὁμορφότερο, ὅταν «φέγγει δίπλα σ' ἓνα παραθύρι»;
2. Θά μπορούσατε νά βρεῖτε ἄλλες ἐκφράσεις πού νά ἀποδίδουν τό περιεχόμενο τῶν στίχων «πού 'ναι νά τό πιείς αλήθεια στό ποτήρι»; Ἄν ὄχι, γιατί;
3. Νά βρεῖτε ἄλλες περιπτώσεις πού ἀκόμη καί ἄσχημα πράγματα ὁμορφαίνουν, γιατί σχετίζονται μέ ἀγαπημένα μας πρόσωπα.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ (1869-1943). Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι καί καταγόταν ἀπό εὐπορη οἰκογένεια. Γράφτηκε στή Νομική Σχολή, ἀλλά δέν πῆρε δίπλωμα, γιατί ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση. Ἐπηρεάστηκε ἀπό τόν ποιητή Ζάν Μορεάς (Ἰω. Παπαδιαμαντόπουλο). Τήν ποίησή του διακρίνει μελαγχολία. Τά καλύτερα ποιήματά του εἶναι ἐκεῖνα πού ἐμπνέεται ἀπό τίς παιδικές του ἀναμνήσεις στό Μεσολόγγι. Ἔργα του: *Συντρίμματα*, *Τό ἐρωτικό*, *Τά μεσολογγίτικα* κ.ἄ.

Τό διήγημα

Τρία είναι τὰ κυριότερα είδη τοῦ πεζοῦ λόγου: **Τό διήγημα, ἡ νουβέλα** καί **τό μυθιστόρημα**. Παρακάτω θά ἀσχοληθοῦμε μέ τό διήγημα καί θά προσπαθήσουμε νά σᾶς δώσουμε, ἀπ' ὅσα ἔχουν γραφεῖ γι' αὐτό, τὰ κυριότερα χαρακτηριστικά του:

- 1) Τό διήγημα εἶναι λογοτεχνικό είδος πεζοῦ λόγου.
- 2) Εἶναι **ἀφήγηση** γεγονότων ἐξωτερικῶν ἢ ἐσωτερικῶν (καθώς τὰ εἶδε, τὰ σκέφτηκε ἢ τὰ φαντάστηκε ὁ ἀφηγητής).

Ἡ ἀφήγηση:

- α) **τοποθετεῖται** σ' ἓνα ὀρισμένο τόπο καί χρόνο,
- β) εἶναι **πιθανή καί ἀληθοφανής**, ἄσχετα ἂν τὰ γεγονότα εἶναι φανταστικά ἢ ἀληθινά,
- γ) **περιστρέφεται**, συνήθως, γύρω ἀπό ἓνα **κύριο γεγονός**, σημαντικό γιά τή ζωή τοῦ κεντρικοῦ προσώπου, **τοῦ ἥρωα**,
- δ) **περιέχει** καί μερικά ἄλλα δευτερεύοντα πρόσωπα καί ἐπεισόδια, πού ἀποσαφηνίζουν περισσότερο ἐκεῖνο πού θέλει νά πει ὁ συγγραφέας,
- ε) **ἔχει κάποιο σκοπό**. Ὁ συγγραφέας δηλαδή γράφει τό διήγημα, γιά νά ἀποκαλύψει κάτι ἀπό τή συμπεριφορά τῶν ἀνθρώπων καί τήν κοινωνική πραγματικότητα. Τό σκοπό αὐτό δέν τόν ἐκφράζει συνήθως καθαρά, ἀλλά ἀφήνει τόν ἀναγνώστη νά τόν συλλάβει.

Τό νόημα, τό κύριο γεγονός καί ὅποιαδήποτε ἄλλα περιστατικά σέ ἓνα διήγημα, ὅσο σπουδαῖα κι ἂν εἶναι, δέν ἀρκοῦν, γιά νά τό κάμουν ἀξιόλογο. Ἐκεῖνο πού τό καταξιώνει εἶναι κυρίως ὁ τρόπος, μέ τόν ὁποῖο τὰ ἀφηγεῖται ὁ συγγραφέας, **ἡ τέχνη του**, ὅπως λέμε: ὅλα τὰ παραπάνω πρέπει ν' ἀποτελέσουν ἓνιαῖο σύνολο μέσ στό διήγημα. Αὐτό ὁ συγγραφέας τό πετυχαίνει μέ τή **δομή**, τήν ἀρχιτεκτονική δηλαδή διάρθρωση τῆς ἀφήγησης.

Τό διήγημα, συνειδητά ἢ ἀσυνεῖδητα, γράφεται πάνω σ' ἓνα ὀρισμένο σχέδιο, πού ἔχει:

- α) **ἐνότητα ὑποθέσεως**: ὅλα τὰ γεγονότα καί οἱ λεπτομέρειες πρέπει νά συσχετίζονται ἄμεσα μέ τό κύριο γεγονός, νά φωτίζουν κάθε του πλευρά καί νά ἐκτυλίσσονται βαθμιαῖα, ὥστε τό ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη νά παραμένει ἀμείωτο ὡς τό τέλος,
- β) **ἐνότητα τόπου καί χρόνου**: ἔστω κι ἂν τὰ γεγονότα τοποθετοῦνται σέ διάφορους τόπους ἢ χρονικά διαστήματα, ὡστόσο ἀποτελοῦν ἓνιαῖο σύνολο.

Ο διηγηματογράφος, επίσης, όποια κι άν είναι ή άρχιτεκτονική διαρθρωση του διηγήματός του, χρησιμοποιεί κυρίως **τή διήγηση** (ή αφήγηση), **τήν περιγραφή** και **τό διάλογο** (ή και τό μονόλογο).

- α) **Διήγηση**: είναι ή **χρονολογική** (ή εξιστόρηση των γεγονότων ακολουθεί τή χρονολογική τους σειρά) ή **άναστροφική** (ή εξιστόρηση άρχίζει από ένα **κεντρικό σημείο** και κατόπιν ανατρέχει στο παρελθόν).
- β) **Περιγραφή**: αισθητοποιεί τά πρόσωπα και τά πράγματα: έτσι ό άναγνώστης μπορεί νά τά ζει μέ τή φαντασία του.
- γ) **Διάλογος (ή και μονόλογος)**: ζωντανεύει τά πρόσωπα, άποκαλύπτει τόν ψυχικό τους κόσμο, τά έλατήρια των πράξεών τους, τή συναισθηματική τους κατάσταση, τήν κοινωνική τους προέλευση, τά όνειρά τους κ.ά.

Φυσικά τό βασικό όργανο πού διαθέτει ό διηγηματογράφος είναι ή γλώσσα. Σ αυτή θά στηριχτεί, για νά παρουσιάσει ένα άρτιο διήγημα. Αν θά θέλαμε νά συνοψίσουμε τις κυριότερες άρετές, πού πρέπει νά διαθέτει, αυτές είναι:

- α) Ζωντανή αισθήση τής γλώσσας, σέ συνδυασμό μέ τήν άφηγηματική ικανότητα.
- β) Άμεση έμπειρία και γνώση των προσώπων και των γεγονότων, πού άποτελούν τήν ύλη του διηγήματος
- γ) Ό προσωπικός τρόπος μέ τόν όποίο χειρίζεται τά έκφραστικά μέσα. Δέν είναι τά πολλά έκφραστικά μέσα πού άναδεικνύουν ένα διήγημα, άλλα η εϋστοχη χρήση τους.

Σημείωση: Τά παραπάνω βασικά γνωρίσματα άφορούν τήν κλασική μορφή του διηγήματος.

Οἱ γλάροι

Τό διήγημα ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Ἡλ. Βενέζη Αἰγαῖο (1941).

Τό νησάκι πού βρίσκεται στά βορινά τῆς Λέσβου, ανάμεσα Πέτρα καί Μόλυβο, εἶναι γυμνό κι ἔρημο. Δέν ἔχει ὄνομα, κι οἱ ψαράδες πού δουλεύουν σ' ἐκεῖνες τίς θάλασσες τό λένε ἀπλά ἔτσι: «Τό νησί.» Δέν ἔχει μήτε ἓνα δέντρο, ἐξόν ἀπό θάμνους. Τρία μίλια μακριά, τά βουνά τῆς Λέσβου συνθέτουν μιά ἡμερη ἀρμονία ἀπό γραμμή, ἀπό κίνηση καί χρώμα. Πλάι σ' αὐτή τή σπατάλη τό γυμνό νησί μέ τήν αὐστηρή γραμμή του φαίνεται ἀκόμα πιό ἔρημο. Σάν νά τό εἶχε ξεχάσει ὁ Θεός, ὅταν ἔχτιζε τίς στεριές κι ἔκανε τίς θάλασσες στίς ἐφτά πρώτες μέρες τοῦ κόσμου.

Μά ἀπό τούτη τή γυμνή λουρίδα τῆς γῆς μπορεῖς νά δεῖς, τό καλοκαίρι, τόν ἥλιο νά πέφτει μέσα στό ἀτέλειωτο πέλαγο. Τότε τά χρώματα βάφουν τά νερά κι ὀλοένα ἀλλάζουν, κάθε στιγμή, σάν νά λιώνουν μέσ σ' ἀλαφρά κύματα. Ὅταν τά βράδια εἶναι πολύ καθαρά, μπορεῖς νά ξεχωρίσεις τά βουνά τοῦ Ἄθω νά βγαίνουν μέσα ἀπ' τό πέλαγο καί σιγά πάλι νά σβήνουν μαζί μέ τή νύχτα πού ἔρχεται. Αὐτή τήν ὥρα ὁ μπαρμπα-Δημήτρης, ὁ μοναχικός κάτοικος τοῦ ἔρημου νησιοῦ, θά κάμει τήν τελευταία κίνηση πού τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί μέ τή ζωή: θ' ἀνάψει τό φῶς στό φάρο. Τό φῶς θ' ἀρχίσει ν' ἀνάβει, νά σβήνει, πάλι, πάλι, στό ἴδιο διάστημα αὐστηρά, ἀναπόφευχτα, ὅπως οἱ σκοτεινές δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Ὁ γερο-φαροφύλακας τράβηξε τή βάρκα στόν ἄμμο. Τή σιγούραρε καλά, μήν τυχόν τή νύχτα γυρίσει ὁ καιρός καί φουσκώσουν τά νερά. Τήν κοίταξε γιά τελευταία φορά, πρὶν πάρει τό δρόμο γιά τό φάρο.

– Λοιπόν, πάει κι αὐτό τό ταξίδι..., λέει σιγά.

Τό λέει μονάχος του καί σωπαίνει. Τό ταξίδι αὐτό, στήν ἀντικρινή στεριά, γίνεται μιά φορά τό μήνα. Πηγαίνει γιά τίς προμήθειές του, γιά τό ἀλεύρι, τό λάδι καί γιά τά γεννήματα πού τοῦ χρειάζονται. Στήν ἀρχή, σέ κάθε ταξίδι, ἔμενε ὅλη τή μέρα στό χωριό. Μιλοῦσε μέ παλιούς του φίλους, μάθαινε νέα γιά τή χώρα, γιά τόν κόσμο, ἄν οἱ ἀνθρωποῖ

ήταν σέ πόλεμο γιά εΐχαν ειρήνη.

Ήο τελωνοφύλακας του ΐδινε τό μισθό του.

– Λοιπόν, καί τόν άλλο μήνα μέ τό καλό, μπαρμπα-Δημήτρη.

Ήο γέρος κουνούσε τό κεφάλι του κι ευχαριστούσε.

–Μέ τό καλό, αν θά 'χουμε ζωή, παιδί μου.

Τίς άλλες ώρες, ώσπου νά γυρίσει στό «νησί του», τίς περνούσε άνεβαίνοντας στή μικρή Παναγιά, στό βράχο μέ τά έκατό σκαλιά, νά κάμει τήν προσευχή του. Σταύρωνε τά χέρια του μπροστά στό παλιό εικόνισμα, χαμήλωνε τό κεφάλι καί προσευχόταν γιά τά δυό άγόρια του, πού χάθηκαν στήν καταστροφή τής Άνατολής, γιά τούς άλλους ανθρώπους, τελευταία γιά τόν έαυτό του.

–Άν ζούνε, προστάτεέ τα, παρακαλούσε γιά τά παιδιά του. Φύλαγέ τα από θυμό κι από κακή ώρα. Φύλαγέ τα άπ' τό μαχαίρι...

Μουρμούριζε τούς χαιρετισμούς, ό,τι άλλο ήξερε από προσευχή, καί τά γερασμένα πόδια του τρέμαν.

–Κι έμένα, καιρός πιά εΐναι νά ξεκουραστώ..., έλεγε καί βουρκώναν τά μάτια του.

Κατέβαινε τά έκατό σκαλιά κάθε φορά μέ πιό άλαφρή καρδιά. Στο δρόμο στεκόταν καί κοίταζε τά παιδάκια πού παΐζαν. Τόν ξέραν όλα καί σάν τόν βλέπανε, βάζαν τίς φωνές:

– Μπαρμπα-Δημήτρη! Μπαρμπα-Δημήτρη!

Τούς άγόραζε φουντούκια καί τούς τά μοΐραζε, κι εκείνα φωνάζαν χαρούμενα:

– Μήν άργήσεις νά ξανάρθεις, παππούλη! Μήν άργήσεις!

Ήτσι γινόταν σέ κάθε ταξίδι κάθε φορά. Μά όσο τά χρόνια περνούσαν, τόσο ξεσνήθιζε μέ τούς ανθρώπους. Ή έρημιά όλοένα τόν κυρίευε, μέρα μέ τή μέρα, τόν άπορροφούσε, σάν νά στάλαζε μέσ στήν ύπαρξη του τή φοβερή της δύναμη. Σέ κάθε ταξίδι λιγότευε, όσο μπορούσε, τόν καιρό πού έπρεπε νά μείνει στό χωριό γιά τίς δουλειές του.

Ήκοψε καί τό άνέβασμα στήν έκκλησίτσα του βράχου.

– Συχώρεσέ με, γιατί πιά δέ μπορώ, έλεγε στό Θεό, σάν νά εΐχε κάμει άμαρτία. Παντού μπορώ νά σέ παρακαλώ, γιά νά βλέπεις πόσο εΐμαι αδύναμος.

Κι όταν γύριζε στό νησί του, ύστερα από κάθε ταξίδι, έμενε πολύ άργά τή νύχτα, κάτω άπ' τά άστρα, γά προσεύχεται.

Δέ ρωτούσε πιά νέα, τί γίνεται στόν κόσμο. Δέν ήξερε τίποτα. Ήολος ό κόσμος στένευε, μέρα μέ τή μέρα, γύρω στό έρημο νησί, κι εκκλινει μέ τό βαθύ πέλαγο καί μέ τά χρώματα, σάν έγερνε ό ήλιος.

Οι τελευταίοι σύντροφοι πού άλλαζε πότε πότε καμιά κουβέντα μαζί τους ήταν ψαράδες πού, σάν δέν τούς ἔπαιρνε ὁ καιρός, ἄραζαν γιά λίγο στό νησί του. Μέναν ἐκεῖ στήν ἀκρογιαλιά, ὅπου ἐρχόταν νά σβήσει τό κύμα, καί λέγαν γιά τά βάσανά τους καί γιά τή μοίρα τους. Πολλές φορές ξενουχτοῦσαν ἐκεῖ. Τότε, στίς μακριές ὥρες ὥσπου νά χαράξει, ὅταν οἱ ἄλλες κουβέντες τέλειωναν, ἐρχόταν καί ἡ ἐπίσημη ὥρα γιά τά δυό παιδιά του.

– Ποιός τό ξέρει..., τοῦ λέγαν οἱ ψαράδες. Μπορεῖ νά ζοῦνε καί νά ῥθουν, μπαρμπα-Δημήτρη. Ἔτσι σάν τούς γλάρους σου, πού γύρισαν.

Δέ μιλοῦσε, δέ σάλευε, τά ἡμερα μάτια του μένανε στυλωμένα στό βάθος τῆς νύχτας.

– Ναί, μπαρμπα-Δημήτρη, σάν τούς γλάρους σου. Ἔτσι μποροῦν νά γυρίσουν καί νά ῥθουν. Μήν ἀπελπίζεσαι.

Οἱ ψαράδες τότε, μ' αὐτή τήν ἀφορμή, φέρναν τήν κουβέντα στούς γλάρους τοῦ γέρου.

– Ἀλήθεια, τοῦ λέγανε, πῶς μπόρεσες νά τούς μερώσεις, μπαρμπα-Δημήτρη; Πουθενά δέν ἀκούστηκε νά μερώνουν οἱ γλάρου...

– Ἔτσι εἶναι, παιδιά μου, μουρμούριζε αὐτός. Ὅλα μερώνουν ἐδῶ κάτου. Μοναχά ὁ ἄνθρωπος...

Τόν ρωτοῦσαν νά τούς πεί πάλι τήν ἱστορία μέ τούς γλάρους, μόλο πού τήν ξέραν, ὅπως τήν ξέραν κι ὅλοι ὅσοι ζοῦσαν στήν ἀντικρινή στεριά. Τά εἶχε βρεῖ μικρά, μέσ στούς βράχους, δυό γλαρόπουλα ἀμάλλιαγα ἀκόμα. Ἦταν χειμῶνας τότε, τά λυπήθηκε καί τά κουβάλησε στό καλύβι του, πλάι στό φάρο. Τά κράτησε καί τά μεγάλωσε, ταῖζοντάς τα μικρά ψάρια πού ἔπιανε τό δίχτυ του. Μιά μέρα τοῦ ἦρθε ἡ ἰδέα νά τούς βγάλει ἀπό ἓνα ὄνομα.

«Ἔ, λοιπόν, ἐσένα θά σέ λέμε...»

Μές στίς ἀναμνήσεις του, μέσ στήν καρδιά του, κείνη τήν ἡμερη ὥρα τριγυρίζανε τά δυό παιδικά πρόσωπα, τόν καιρό πού ἦταν πολύ μικρά καί τά φώναζε.

«Λοιπόν..., ἐσένα νά σέ λέμε Βασιλάκη, εἶπε στό ἓνα πουλί. Κι ἐσένα νά σέ λέμε Ἀργύρη...»

Ἔτσι, ἀπό τότε ἄρχισε νά τά φωνάζει μέ τά ὀνόματα τῶν παιδιῶν του. Κι οἱ γλάρου σιγά σιγά τά συνηθίσανε.

Σάν μεγάλωσαν κι ἦρθε ἡ ἀνοιξη, ἓνα πρωί σκέφτηκε πῶς εἶναι ἀμαρτία νά ἔχει σκλαβωμένα τά πουλιά. Ἀποφάσισε νά τά λευτερώσει. Ἄνοιξε τό μεγάλο καλαμένιο κλουβί κι ἔπιασε πρῶτα τό ἓνα πουλί. Τό κράτησε μέσ στά δυό του χέρια, τό χάιδεψε. Αἰσθανόταν τήν καρδιά του νά εἶναι πολύ ἀλαφρή.

«Αιντε, λοιπόν, Βασίλη!» είπε στο πουλί και άνοιξε τὰ χέρια του, νὰ τὸ ἀφήσει νὰ φύγει.

Τὸ πουλί πέταξε, ἔφυγε.

Ἔβγαλε καὶ τὸ ἄλλο, τὸ χάριδεψε σάν τὸ πρῶτο, τὸ ἄφησε κι αὐτό. Ὅλα ἦταν ἡμερα κείνη τῆ μέρα καὶ ἡ νύχτα πού ἦρθε ἦταν ἡμερη. Μονάχα πού αισθανόταν νὰ εἶναι ἀκόμα πιὸ ἔρημος.

Τὸ ἴδιο βράδυ εἶχε ἀποτραβηχτεῖ νωρίς, ὅταν ἄκουσε στὸ μικρὸ παράθυρο τῆς καλύβας ἀλαφριά χτυπήματα. Πλησίασε καὶ κοίταξε. Δέν τὸ πίστευε. Πετοῦσε ἀπ' τῆ χαρὰ του, σάν νὰ ἦταν τὰ παιδιὰ του πού γύριζαν.

Ἄνοιξε τὴν πόρτα νὰ μπουῦν μέσα οἱ γλάροι.

Ἀπὸ τότε αὐτὸ γινόταν: τὰ πουλιὰ φεῦγαν τὸ πρωί, ταξιδεύανε ὡς τίς ἀντικρινές στεριές τῆς Ἀνατολῆς, ὡς πέρα στὸ Σίγρι, καὶ τὰ βράδια γύριζαν. Ἐκαναν κοπάδι μαζί μὲ ἄλλους γλάρους καὶ πολλές φορές πετοῦσαν πάνω ἀπ' τὸ ρημονήσι. Ἄν ἦταν χαμηλά, ὁ γέρος μπορούσε νὰ τοὺς ξεχωρίσει ἀπ' τὰ σταχτιά σημάδια πού εἶχαν κάτω ἀπ' τίς φτεροῦγες. Σάν ἔβγαινε μὲ τῆ βάρκα κι αὐτοὶ τριγύριζαν ἐκεῖ σιμά, χαμήλωναν καὶ τσίριζαν ἀπὸ πάνω του. Τοὺς εἶχαν μάθει κι οἱ ἄλλοι ψαράδες στὰ μέρη ἐκεῖνα. Καὶ σάν τοὺς βλέπανε, φωνάζαν γελώντας:

– Ἐ, Βασίλη!... Ἐ, Ἀργύρη!...

Ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες στὸ ρημονήσι. Ἡ μιά, ἡ ἄλλη, αὐτὴ πού πέρασε, αὐτὴ πού θὰ ἴρθει. Μιά ἀδιατάραχτη σειρά ἀπὸ μέρες καὶ νύχτες, πού δέν εἶχαν τίποτα νὰ περιμένουν, ἄλλο ἀπ' τὸ θάνατο.

Μιά βραδιά τοῦ καλοκαιριοῦ ἔγινε κάτι ἀσυνήθιστο. Οἱ γλάροι δὲ γύρισαν. Μῆτε τὴν ἄλλη μέρα φάνηκαν, μῆτε τὴν ἄλλη νύχτα.

– Μπορεῖ νὰ ταξιδέψαν μακριά, συλλογίστηκε ὁ γέρος, γιὰ νὰ ξεγελάσει τὴν ἀνησυχία του.

Τὸ ἄλλο πρωί, ὅπως συνήθιζε, κάθισε στὸ πεζούλι τοῦ φάρου. Κοίταξε τὸ πέλαγο. Μιά στιγμή τοῦ φάνηκε πὼς ἡ θάλασσα αὐλακωνόταν, κανένα μίλι μακριά, σάν νὰ περνοῦσαν δελφίνια καὶ παίζαν. Πολλές φορές ἔβλεπε στ' ἀνοιχτά νὰ περνοῦν δελφίνια. Τὰ παρακολουθοῦσε νὰ γράφουν τίς ἀργές κινήσεις τους ὅξω ἀπ' τὸ νερό, πάλι νὰ πέφτουν.

– Δελφίνια θὰ εἶναι καὶ τώρα.

Μά σέ λίγο εἶδε καθαρά πὼς δέν ἦταν.

– Ἄνθρωποι εἶναι! εἶπε ξαφνιασμένος.

Κατέβηκε στὸ ἀκρογιάλι καὶ περίμενε. Σέ λίγο ξεχώρισε πὼς ἦταν ἓνα ἀγόρι κι ἓνα κορίτσι. Κολυμποῦσαν πλάι πλάι, μὲ ἀργές κινήσεις, γεμάτες βεβαιότητα. Καὶ τὸ μικρὸ κύμα ἔκλεινε πάνω στὸ αὐλάκι πού ἄφηναν.

- Τί νά θέλουν;

Δέ θυμόταν ἄλλη φορά νά εἶχαν ἔρθει κατά κεί γιά κολύμπι ἄνθρωποι. Κι ὕστερα, δέ φαινόταν ἐκεῖ γύρω καμιά βάρκα ἀπ' ὅπου νά εἶχαν πέσει.

Σέ λίγη ὥρα εἶχαν φτάσει.

Τά δυό βρεμένα κορμιά τινάζονται ἀπ' τή θάλασσα στ' ἀκρογιάλι.

Τό ἀγόρι κοιτάζει τό κορίτσι μέσ στά μάτια καί τεντώνει τά χέρια του ψηλά.

- Ἄχ! λέει παίρνοντας βαθιά ἀνάσα. Τί καλά πού ἦταν!

Τό κορίτσι κάνει τήν ἴδια κίνηση μέ τά χέρια. Πιό ἀργά:

- Τί καλά πού ἦταν!

Ἦστερα τρέξαν πρὸς τό φαροφύλακα.

- Ἐσύ 'σαι ὁ μπαρμπα-Δημήτρης; λέει τό ἀγόρι.

- Ἐγώ εἶμαι, λέει μέ ταραχή. Μπᾶς καί σᾶς ἔτυχε τίποτα;

- Ἄ μπά! βιάζεται νά πει τό ἀγόρι. Εἶπαμε χτές νά κάνουμε αὐτό τό ταξίδι μέ τή φίλη μου, καί νά πού ἦρθαμε.

- Ἀπό ποῦ; ρωτᾷ ὁ γέρος μέ ἀπορία.

- Μά ἀπ' ἀντίκρου, ἀπ' τήν Πέτρα.

Ὁ μπαρμπα-Δημήτρης δέν ξέρει τί νά πεῖ, μουρμουρίζει μονάχα πῶς δέ θυμᾶται νά τοῦ εἶχαν ἔρθει ἄλλη φορά ξένοι μέ τέτοιο ταξίδι.

Ἄρχισαν ν' ἀνεβαίνουν πρὸς τό φάρο.

Περπατοῦσε πρῶτος, τά παιδιὰ ἀκολουθοῦσαν. Δέ θά ἦταν τό καθένα περισσότερο ἀπό δεκαοχτώ, δεκαεννιά χρονῶ. Κι ἐκεῖνος βιάδιζε μπρός, καί τά χρόνια βάραιναν στούς ὠμους του, σάν νά τοῦ ζητοῦσαν τήν εὐθύνη, γιατί δέν τ' ἄφηνε πιά νά ξεκουραστοῦν.

Κάθισαν στό πεζούλι τοῦ φάρου. Μπροστά τους τό Αἰγαῖο ἀκύμαντο, ὁ ἥλιος ἔτρεμε πάνω του.

- Ἀπό ποῦ ἔρχεστε; ρώτησε ὁ γέρος.

- Σπουδάζουμε στήν Ἀθήνα, εἶπε τό κορίτσι. Ἐγώ σπουδάζω χημικός κι ὁ φίλος μου στό Πολυτεχνεῖο.

- Ἄ, ἀλήθεια!... Μουρμουρίζει ὁ γέρος χωρίς νά καταλαβαίνει.

- Ἐχεις πάει καμιά φορά στήν Ἀθήνα, παππούλη; Ρωτᾷ τό κορίτσι.

- Ὅχι. Ποτές.

- Θά τό ἤθελες τώρα;

Ἡ φωνή του εἶναι σιγανή, μόλις ἀκούεται:

- Ὅχι, παιδί μου. Τώρα εἶναι ἀργά.

- Θά εἶσαι πολύ μονάχος ἐδῶ, παππούλη.

- Εἶμαι πολύ μονάχος, παιδί μου.

Σῶπασαν. Πέρασε λίγη ὥρα. Ψηλά πέρασε ἓνα κοπάδι γλάρου. Ὁ γέ-

ρος σηκώνεται και μπαίνει στο καλύβι να φέρει γλυκό. 'Απ' τό μικρό παράθυρο μπορεί να βλέπει τά δυό παιδιά, ἔτσι πού εἶναι ξαπλωμένα. Στά κορμιά τους καί στά πρόσωπά τους τρέμουν ἀκόμα στάλες ἀπ' τή θάλασσα. 'Ο ἥλιος τά ἔχει ψήσει ἀλύπητα, εἶναι κει σαν δυό ἀγάλματα ἀπό μπρούντζο πού τά ξέβρασε τό πέλαγο – μιά θεότητα τῆς ὑγείας καί μιά θεότητα τῆς νεότητος. Τά μαύρα μαλλιά τοῦ κοριτσιοῦ πέφτουν πάνω στούς ὤμους του καί στά μεγάλα μαύρα μάτια του σαλεύει βαθύ φῶς.

...Ἔτσι ἀπλά καί ἡμερα εἶναι ὅλα στό ρημονήσι αὐτή τήν ἱερή ὥρα. Ἔτσι ἡμερα εἶναι καί μέσ στήν καρδιά τοῦ γέρου ἀνθρώπου. Εἶναι πλημμυρισμένος, τοῦτο τό καλοκαιρινό πρωινό, εἶναι βουρκωμένος. Αὐτή ἡ ἀπρόοπτη τρυφερότητα πού ἦρθε να ταραξει τήν ἐρημιά του, τά ἀκίνητα νερά...

– Παπούλη, να ῥθουμε κι' ἐμεῖς μέσα; τοῦ φωνάζει ἀπ' ἔξω τό κορίτσι.

– Ἐρχομαι ἐγώ, ἔρχομαι! Λέει παραγμένος.

Τούς ἔφερε γλυκό, ἀμύγδαλα, κρύο νερό.

– Δέν ἔχω τίποτα ἄλλο..., μουρμουρίζει σαν να θέλει να τόν συχωρέσουν.

– Κάθισε, κάθισε παπούλη, – τόν πιάνει τό κορίτσι ἀπ' τό χέρι να καθίσει πλάι του.

Κάθισε.

– Ἐλάτε καί αὔριο, τοῦ λέει δειλά. Θά ψαρέψω γιά σᾶς τή νύχτα.

– Αὔριο φεύγουμε, ἀπαντᾷ τό κορίτσι μέ λύπη. Κρίμα, τόσες μέρες πού ἡμαστε ἐδῶ να μήν ἐρχόμαστε! Εἶσαι πάντα ἔτσι ἔρημος, παπούλη;

– Πάντα, παιδί μου.

– Ἄ, τώρα καταλαβαίνω τί ἦταν οἱ γλάροι..., μουρμουρίζει τό ἀγόρι.

– Ναί, παιδί μου, αὐτό εἶναι. Ἡ ἐρημιά.

– Θά πρέπει να τούς συχωρέσεις, παπούλη, λέει πάλι τό ἀγόρι σέ λίγο. Ἄν ἤξεραν, δέ θά τό ἔκαναν ποτέ.

Ἄ γέρος δέν καταλαβαίνει. Στέκει μέ ἀπορία.

– Γιά ποιούς λές, παιδί μου;

– Γι' αὐτούς πού σκοτώσαν τούς γλάρους σου λέω, μπαρμπα-

Δημήτρη. Εἶναι φίλοι μας.

Καταλαβαίνει τά γόνατά του να τρέμουν, ἡ καρδιά του χτυπά.

– Τούς σκοτώσαν εἶπες;

– Ἄ, δέν τό ἤξερες ἀκόμα;...

Τό παιδί δαγκάνει τά χεῖλια του, μά εἶναι ἀργά. Τοῦ λέει τήν ἱστορία:

πώς κυνηγοῦσαν, ὄλη ἡ νεολαία, ὕστερα κατεβῆκαν στήν ἀκρογιαλιά· οἱ δύο γλάροι χαμήλωσαν ἀπ' τό ἄλλο κοπάδι, ὁ φίλος τους τράβηξε ἐκεῖ σιμά, γνώρισαν τίς σταχτιές φτεροῦγες.

Ὁ γέρος ἀκούει, ἀκούει, – δέν εἶναι τίποτα, δύο γλάροι ἦταν.

– Δέν ἤξεραν, παππούλη..., λέει μέ θερμή φωνή τό κορίτσι, συγκινημένο ἀπ' τή βουβή λύπη πού βλέπει στό γερασμένο πρόσωπο. Δέν ἤξεραν...

Κι ἐκεῖνος κουνᾷ μόλις, ἀργά, τό κεφάλι του, συγκατανεύοντας:

– Ναί, ναί, παιδί μου. Δέ θά ξέραν...

Ἄρκετή ὥρα πέρασε.

– Πρέπει νά φύγουμε, λέει τό ἀγόρι.

Τό κορίτσι σηκώνεται.

– Νά φύγουμε.

Πηγαίνουν μπροστά, ὁ γέρος ἔρχεται λίγο πίσω τους.

Φτάσαν στήν ἀκρογιαλιά.

– Σέ χαιρετοῦμε, παππούλη, λέει ἡρώτω τό κορίτσι.

Πιάνει τό χέρι του, σκύβει νά τό φιλήσει. Κι αὐτός τῆς χαϊδεύει τά μακριά μαλλιά.

– Νά σᾶς βλογᾷ ὁ Θεός, μουρμουρίζει αυγκινημένος.

Ἔφυγαν. Παρακολουθεῖ πολλή ὥρα τό μικρό αὐλάκι πού κάνουν τά κορμιά τους στή θάλασσα. Ὡσπου ὄλα σβήνουν ἀπ' τά μάτια του. Καί τό πέλαγο εἶναι πάντα ἔρημο καί ἀτελειώτο.

Νυχτώνει. Ἔχει καθίσει στό πεζούλι, οἱ ὥρες περνοῦν. Ὅλα περνοῦν ἀπ' τά θολωμένα μάτια του: τά μικρά του τά χρόνια, τά παιδιά πού μεγάλωσε καί χάθηκαν, οἱ ἄνθρωποι πού τόν πικράνανε. Ὅλα περνοῦν κι ὄλα σβήνουν. Καί τά δύο παιδιά κι ἓνα κοπάδι γλάροι πού πετοῦν ψηλά. Δύο γλάροι ἔχουν σταχτιές φτεροῦγες. Κι αὐτοί περνοῦν καί χάνονται. Δέν εἶναι πιά νά γυρίσει τίποτα. Ἔχει χαμηλώσει τό κεφάλι καί τά δάκρυα στάζουν στήν ξερή γῆ. Ἀπό πάνω του τό φῶς τοῦ φάρου ἀνάβει, πάλι, πάλι, στό ἴδιο διάστημα, αὐστηρά καί ἀναπόφευχτα, ὅπως οἱ σκοτεινές δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἡ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι τό αἶσθημα πού κυριαρχεῖ στό διήγημα; Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε τίς ἐκδηλώσεις κάθε προσώπου (πράξεις ἢ λόγια) πού ἐκφράζουν αὐτό τό αἶσθημα;
2. Ὁ γέρος παρουσιάζεται πολύ συμπαθῆς στούς ἄλλους. Πού νομίζετε ὅτι ὀφείλεται αὐτή ἡ συμπάθεια;

3. Ἡ ἐπίσκεψη τῶν νέων στό νησάκι ἐλάττωσε τή μοναξιά τοῦ γέρου ἢ τήν αὐ-ξησε; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας.
4. Ἄν προσέξατε, στό διήγημα δέν ὑπάρχει περιγραφὴ σκληρῆς εἰκόνας ἢ σκη-νῆς. Τί χαρακτήρα δίνει στό διήγημα αὐτή ἡ ἀπουσία;
5. Νά συγκρίνετε τόν πρόλογο μέ τόν ἐπίλογο. Τί συμπεράσματα βγάζετε;

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ (1905-1973). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ἡλίου Μέλλου. Γεννή-θηκε στό Ἄιβαλί (Κυθωνίδες) τῆς Μ. Ἀσίας. Μετά τή μικρασιατικὴ καταστροφὴ ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα καί ἐργάστηκε ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος στήν Τρά-πεζα τῆς Ἑλλάδος. Ἐγίνε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔργο του: α) μυθι-στορήματα: *Τό νοῦμερο 31328, Γαλήνη, Αἰολικὴ Γῆ, Ἐξοδος*, β) διηγήματα: *Αἰ-γαῖο, Ὁρα πολέμου* κ.ά., γ) Θέατρο: *Μπλόκ C*. Ἐγραφε ἐπίσης ταξιδιωτικὰ βι-βλία. Ἡ εὐτυχισμένη ζωὴ τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ ξεριζωμὸς καί ἡ ἐλπίδα ἐμπνέουν τό ἔργο του. Ἡ πεζογραφία του ὀφείλει τή γοητεία της στή μυστικὴ ἐπικοινωνία καί ἀνταπόκριση μέ ὅλο τόν κόσμο.

Νικηφόρος Βεττάκος

Μιά μυγδαλιά

Μιά μυγδαλιά καί δίπλα της
ἐσύ. Μά πότε ἀνθίσατε;
Στέκομαι στό παράθυρο
καί σᾶς κοιτῶ καί κλαίω.

Τόση χαρά δέν τήν μπορούν
τά μάτια.

Δῶσ' μου, Θεέ μου,
ὅλες τίς στέρνες τ' οὐρανοῦ
νά σ' τίς γιομίσω.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιόν έννοει ό ποιητής μέ τή λέξη «έσύ»;
 2. Γιατί τοποθετεί ό ποιητής δίπλα δίπλα τή μυγδαλιά καί τό πρόσωπο πού δηλώνεται μέ τό «έσύ»;
 3. Τί έννοει ό ποιητής μέ τήν πρόταση «Μά πότε άνθίσατε;»
 4. Τί έκφράζουν οί στίχοι
 δῶσ' μου, Θεέ μου,
 όλες τίς στέρνες τ' ούρανοῦ
 νά σ' τίς γιομίσω.
5. Ἄν δέν ξέρατε πότε έζησε ό ποιητής, θά μπορούσατε από τή μορφή τοῦ ποιήματος νά καταλάβετε, πότε περίπου γράφτηκε;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 31.

Σαίντ-Ἐξυπερύ

[Ὁ μικρός Πρίγκιπας καί ἡ ἄλεπού]

Ὁ Μικρός Πρίγκιπας, είναι νουβέλα μέ μορφή παραμυθιοῦ. Ἡ υπόθεσή του είναι φανταστική. Κάπου στή Σαχάρα ό συγγραφέας έχει κάνει αναγκαστική προσγείωση καί προσπαθεῖ νά διορθώσει μιá βλάβη τοῦ αεροπλάνου του. Ἐκεῖ τόν ἐπισκέπτεται ξαφνικά κι ἀναπάντεχα ένα ὄμορφο ἀγοράκι – ό μικρός πρίγκιπας – πού ἄφησε τό μικρό ἰδιωτικό πλανήτη του, ἐπειδή είχε δυσκολίες μ' ένα λουλούδι πού ἀγαπούσε, καί γυρνώντας από πλανήτη σέ πλανήτη έφτασε τελικά στή γῆ. Τό ἀγόρι μένει κοντά στό συγγραφέα καί προσπαθεῖ νά ἀνακαλύψει τούς ἀνθρώπους καί τά πράγματα. Παρά τό χαρακτήρα τοῦ παραμυθιοῦ, τό ἔργο έχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεία καί ἡ γραφή του είναι ποιητική καί συμβολική: συμβολίζει τόν ἀνθρωπο πού προσπαθεῖ νά γνωρίσει τόν ἑαυτό του καί τόν κόσμο. Στό ἀπόσπασμα θά δοῦμε τή γνωριμία τοῦ μικροῦ πρίγκιπα μέ τά τριαντάφυλλα καί μέ τήν ἄλεπού.

Ἐτυχε ὅμως, ὕστερα πού περπάτησε πολύ μέσα ἀπ' τούς ἄμμους, τά βράχια καί τά χιόνα, ν' ἀνακαλύψει τέλος ό μικρός πρίγκιπας ένα δρόμο. Κι οί δρόμοι πάνε ὅλοι στούς ἀνθρώπους.

– Καλημέρα, εἶπε.

Ήταν ένας τριανταφυλλόκηπος άνθισμένος.

– Καλημέρα, είπαν τά τριαντάφυλλα.

‘Ο μικρός πρίγκιπας τά κοίταξε. Μοιάζανε όλα μέ τό λουλούδι του.

– Τί είσατε; τά ρώτησε κατάπληχτος.

– Έμεις είμαστε τριαντάφυλλα, είπαν τά τριαντάφυλλα.

– “Α! έκανε ό μικρός πρίγκιπας.

Βαθιά λύπη τόν γέμισε. Τό λουλούδι του τοῦ είχε πεί πώς ήταν ένα μονάκριβο σ’ όλόκληρο τό σύμπαν. Καί νά πού ήτανε πέντε χιλιάδες, όλα τά ίδια, σ’ ένα μονάχα κήπο!

«Θά τοῦ κακοφαινόταν πολύ», σκέφτηκε, «άν τό βλεπε αυτό... Θά έβηχε φριχτά καί θά ‘κανε τάχα πώς πεθαίνει, γιά νά γλιτώσει άπ’ τό ρεζίλεμα. Κι εγώ θά ήμουν αναγκασμένος νά κάνω τάχα πώς τό περιποιούμαι, γιατί άλλίως, γιά νά μέ ταπεινώσει κι έμένα, θ’ άφηνόταν στ’ αλήθεια νά πεθάνει...».

“Υστερα σκέφτηκε κι αυτό: «Νόμιζα πώς ήμουν πλούσιος, γιατί είχα δικό μου ένα μοναδικό στόν κόσμο λουλούδι, καί νά πού δέν έχω παρά ένα κοινό τριαντάφυλλο. Αυτό καί τά τρία μου ήφάιστεια, πού μου φτάνουν ώς τό γόνατο, καί πού τό ένα τους μπορεί νά έχει σβήσει γιά πάντα, δέ μέ κάνουν καί κανένα μεγάλο πρίγκιπα...».

Καί, πέφτοντας χάμω στό γρασίδι, έκλαψε.

Τότε είναι πού παρουσιάστηκε ή άλεπού.

– Καλημέρα, είπε ή άλεπού.

– Καλημέρα, άποκρίθηκε εύγενικά ό μικρός πρίγκιπας καί γύρισε, μά δέν είδε τίποτα.

– Έδω είμαι, είπε μιά φωνή, κάτω άπό τή μηλιά...

– Ποιά είσαι; είπε ό μικρός πρίγκιπας. Μου φαίνεσαι πολύ όμορφη...

– Είμαι μιά άλεπού, είπε ή άλεπού.

– Έλα νά παίξεις μαζί μου, τής πρότεινε ό μικρός πρίγκιπας. Είμαι τόσο λυπημένος...

– Δέν μπορώ νά παίξω μαζί σου, είπε ή άλεπού. Δέ μ’ έχουν ήμερώσει.

– “Α! μέ συγχωρείς, έκανε ό μικρός πρίγκιπας.

Τό σκέφτηκε όμως καί πρόσθεσε:

– Τί πάει νά πεί «ήμερώσει;»

– Έσύ δέν είσαι άπ’ έδω, είπε ή άλεπού, τί γυρεύεις;

– Γυρεύω τούς ανθρώπους, είπε ό μικρός πρίγκιπας. Τί πάει νά πεί

«ήμερώσει;»

– Οί άνθρωποι, είπε ή άλεπού, έχουν τουφέκια καί κυνηγούνε. Με-

γάλος μπελάς! 'Ανατρέφουν όμως και κότες. Αυτό είναι τό μόνο τους όφελος. Κότες γυρεύεις;

– "Όχι, είπε ό μικρός πρίγκιπας. Γυρεύω φίλους. Τί πάει νά πει «ήμερώσει;»

– Είνας κάτι πού παραμελήθηκε πολύ, είπε ή άλεπού. Σημαίνει «νά δημιουργείς δεσμούς...».

– Νά δημιουργείς δεσμούς;

– Βέβαια, είπε ή άλεπού. Γιά μένα, άκόμα δέν είσαι παρά ένα άγοράκι έντελώς όμοιο μ' άλλα έκατό χιλιάδες άγοράκια. Καί δέ σ' έχω άνάγκη. Μήτε κι έσύ μ' έχεις άνάγκη. Γιά σένα, δέν είμαι παρά μία άλεπού όμοια μ' έκατό χιλιάδες άλεπούδες. "Αν όμως μέ ήμερώσεις, ό ένας θά έχει τήν άνάγκη του άλλου. Γιά μένα έσύ θά είσαι μοναδικός στόν κόσμο. Γιά σένα έγώ θά είμαι μοναδική στόν κόσμο...

– Αρχίζω νά καταλαβαίνω, είπε ό μικρός πρίγκιπας. Ξέρω ένα λουλούδι..., νομίζω πώς μέ ήμέρωσε...

– Γίνεται, είπε ή άλεπού. Βλέπει κανείς στή Γή τόσα περίεργα πράματα...

– "Ό! δέν είναι πάνω στή Γή, είπε ό μικρός πρίγκιπας.

'Η άλεπού φάνηκε πολύ παραξενομένη:

– Πάνω σ' άλλο πλανήτη;

– Ναι.

– "Έχει κυνηγούς σ' αυτόν τόν πλανήτη;

– "Όχι.

– Πολύ ένδιαφέρον αυτό. Καί κότες;

– "Όχι.

– Τίποτα δέν είναι τέλειο, αναστέναξε ή άλεπού.

Ξαναγύρισε όμως στήν ιδέα της:

– 'Η ζωή μου είναι μονότονη. Κυνηγάω τίς κότες, οί άνθρωποι κυνηγούν έμένα. "Όλες οί κότες μοιάζουν, κι όλοι οί άνθρωποι μοιάζουν. Γι' αυτό λοιπόν βαριέμαι κάπως. "Αν μέ ήμερώσεις όμως, ή ζωή μου θά είναι σάν ήλιόλουστη. Θά γνωρίσω έναν κρότο άπό πατήματα πού θά είναι διαφορετικός άπ' όλους τούς άλλους. Τ' άλλα πατήματα μέ κάνουν νά χώνομαι κάτω άπ' τή γή. Τό δικό σου θά μέ κάνει νά βγαίνω έξω άπ' τή φωλιά μου, σάν μία μουσική. Κι ύστερα κοίτα! Βλέπεις εκεί κάτω τά χωράφια μέ τό στάρι; 'Εγώ δέν τρώω ψωμί. Τό στάρι έμένα μου είναι άχρηστο. Τά χωράφια μέ τό στάρι δέ μου θυμίζουν τίποτα. Κι αυτό είναι κρίμα! 'Εσύ όμως έχεις μαλλιά χρώμα χρυσαφένιο. Θά είναι λοιπόν θαυμάσια, όταν θά μ' έχεις ήμερώσει! Τό στάρι, πού είναι χρυσαφένιο, θά μέ κάνει νά σε θυμάμαι. Καί θά μ' άρέσει ν' άκούω τόν άνεμο

μέσα στα στάχια...

Σώπασε ή άλεπού και κοίταξε πολλή ώρα τό μικρό πρίγκιπα.

- Σέ παρακαλώ..., ήμέρωσέ με, του είπε!

- Θέλω βέβαια, τής άποκρίθηκε ό μικρός πρίγκιπας, μά δέ μέ παίρνει ό καιρός. Έχω ν' ανακαλύψω φίλους και πολλά πράματα νά γνωρίσω.

- Δέ γνωρίζει κανείς παρά τά πράματα πού ήμερώνει, είπε ή άλεπού. Οί άνθρωποι δέν έχουν πιά καιρό νά γνωρίσουν τίποτα. Τ' αγοράζουν όλα έτοιμα στα έμπορικά. Καθώς όμως δέν υπάρχουν έμπορικά πού πουλάνε φίλους, οί άνθρωποι δέν έχουν πιά φίλους. "Αν θές ένα φίλο, ήμέρωσέ με!

- Τί πρέπει νά κάνω; είπε ό μικρός πρίγκιπας.

- Πρέπει νά έχεις μεγάλη ύπομονή, άποκρίθηκε ή άλεπού. Θα καθίσεις πρώτα κάπως μακριά μου, έτσι στο χορτάρι. Έγώ θα σε κοιτάζω μέ τήν άκρη του ματιού μου κι έσύ δέ θα λές τίποτα. Τά λόγια είναι πού κάνουν τίς παρεξηγήσεις. Άλλά, κάθε μέρα, θα μπορείς νά κάθεσαι λιγάκι πιό κοντά...

Τήν άλλη μέρα ήρθε πάλι ό μικρός πρίγκιπας.

- Θα 'ταν πιό καλά νά έρχεσαι πάντα τήν ίδια ώρα, είπε ή άλεπού.

"Αν έρχεσαι, λόγου χάρη, στίς τέσσερις τό άπόγεμα, έγώ θ' αρχίζω από τίς τρεις νά είμαι εύτυχησμένη. Όσο θα περνάει ή ώρα, τόσο έγώ θα νιώθω και πιό εύτυχησμένη. Στίς τέσσερις πιά, δέ θα μπορώ νά καθίσω και θα τρώγομαι· θ' ανακαλύψω τήν άξία τής εύτυχίας. "Αν έρχεσαι όμως όποτε και νά 'ναι, δέ θα ξέρω ποτέ ποιά ώρα νά φορέσω στήν καρδιά μου τά καλά της... Σ' όλα χρειάζεται κάποια τελετή.

- Τί είναι τελετή; είπε ό μικρός πρίγκιπας.

- Είναι κι αυτό κάτι πού πολύ παραμελήθηκε, είπε ή άλεπού. Είναι αυτό πού κάνει τή μία μέρα νά μή μοιάζει μέ τίς άλλες, τή μία ώρα μέ τίς άλλες ώρες. Οί κυνηγοί μου, λόγου χάρη, έχουν μία τελετή. Κάθε Πέμπτη χορεύουν μέ τίς κοπέλες του χωριού. Γι' αυτό ή Πέμπτη είναι θαυμάσια μέρα! Μπορώ και κάνω μία βόλτα ως τ' άμπέλι. "Αν χόρευαν οί κυνηγοί όποτε και νά 'ναι, όλες οί μέρες θα μοιάζαν μεταξύ τους, κι έγώ δέ θα είχα καθόλου διακοπές.

"Έτσι ό μικρός πρίγκιπας ήμέρωσε τήν άλεπού. Κι όταν κόντευε πιά ή ώρα πού θα χωρίζανε:

- "Αχ! είπε ή άλεπού. Κλάμα πού θα κάνω...

- Έσύ φταις, είπε ό μικρός πρίγκιπας, έγώ δέν ήθελα τό κακό σου, μά έσύ θέλησες νά σε ήμερώσω...

- Ναί, σωστά, είπε ή άλεπού.

- Μά τώρα θά κλάψεις! είπε ο μικρός πρίγκιπας.
 - Ναί, σωστά, είπε ή άλεπού.
 - Καί τότε τί κέρδισες;
 - Κέρδισα, είπε ή άλεπού, γιατί μου μένει τό χρώμα του σταριού.
- Ύστερα πρόσθεσε:

- Άμε νά ξαναδεεις τά τριαντάφυλλα. Θά καταλάβεις πώς τό δικό σου είναι τό μοναδικό στον κόσμο. Νά περάσεις πάλι από δώ, γιά νά μ' άποχαιρετήσεις, κι εγώ θά σου χαρίσω ένα μυστικό.

Ο μικρός πρίγκιπας πήγε καί ξαναείδε τά τριαντάφυλλα:

- Δέ μοιάζετε καθόλου μέ τό δικό μου τριαντάφυλλο, έσεεις δέν είσατε άκόμα τίποτα, τούς είπε. Κανένας δέ σās ήμέρωσε κι έσεεις δέν ήμερώσατε κανένα. Είσατε όπως ήταν ή άλεπού μου. Ήταν μία άλεπού όμοια μ' έκατό χιλιάδες άλλες. Γίναμε όμως φίλοι, καί τώρα είναι μοναδική στον κόσμο.

Καί τά τριαντάφυλλα δέν είχαν μούτρα νά σταθούν.

- Είσατε όμορφα, μά είσατε άδεια, τούς είπε άκόμη. Δέν μπορεί κανείς νά πεθάνει γιά τό χατίρι σας. Βέβαια, ένας κοινός διαβάτης, τό δικό μου τριαντάφυλλο θά τό νόμιζε πώς σās μοιάζει. Άλλά εκείνο μόνο του έχει πιό πολλή σημασία άπ' όλα έσās μαζί, άφου είναι αυτό πού πότισα. Άφου είναι αυτό πού έβαλα κάτω άπό τή γυάλα. Άφου είναι αυτό πού προστάτεψα μέ τό παραβάν. Άφου είναι αυτό πού του σκότωνα τίς κάμπιες, (έκτός άπό τίς δυό ή τρεις, γιά νά γίνουν πεταλοϋδες). Άφου είναι αυτό πού τ' άκουσα νά παραπονιέται ή νά κομπάζει ή καμιά φορά καί νά σωπαίνει. Άφου είναι αυτό τό δικό μου τριαντάφυλλο.

Καί ξαναγύρισε στην άλεπού:

- Άντίο, τής είπε:

- Άντίο, είπε ή άλεπού. Νά τό μυστικό μου. Είναι πολύ άπλό: μόνο μέ τήν καρδιά βλέπεις καλά. Τήν ουσία δέν τήν βλέπουν τά μάτια.

- Τήν ουσία δέν τήν βλέπουν τά μάτια, ξαναείπε ο μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

- Ο καιρός πού έχασες γιά τό τριαντάφυλλό σου είναι πού τό κάνει νά έχει τόση σημασία.

- Ο καιρός πού έχασα γιά τό τριαντάφυλλό μου..., έκανε ο μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

- Οί άνθρωποι έχουν ξεχάσει τούτη τήν άλήθεια, είπε ή άλεπού. Έσύ όμως δέν πρέπει νά τήν ξεχάσεις. Άπ' έδω κι έμπρός θά είσαι γιά πάντα υπεύθυνος γιά εκείνο πού έχεις ήμερώσει. Είσαι υπεύθυνος γιά τό τριαντάφυλλό σου...

- Είμαι υπεύθυνος για τό τριαντάφυλλό μου..., Ξαναείπε ό μικρός πρίγκιπας, για νά τό θυμάται.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ό μικρός πρίγκιπας έκλαψε, όταν είδε τά τριαντάφυλλα;
2. «Δέ γνωρίζει κανείς παρά τά πράγματα πού ήμερώνει». Τί σημαίνει αυτή ή φράση; Τί είναι τό «ήμέρωμα» και πώς γίνεται;
3. Τί έντύπωση κάνουν στό μικρό πρίγκιπα τά τριαντάφυλλα στην άρχή και τί έντύπωση μετά τή γνωριμία του μέ τήν άλεπού; Τί μεσολάβησε;
4. Ποιό είναι τό μυστικό τής άλεπούς; Νά διαβάσετε τούς παρακάτω στίχους και νά βρείτε άν και πώς συνδέονται μέ τό μυστικό:
α) Άγάπα για νά ζήσεις, ζήσε για ν' αγαπās.
β) Σκύψε μές στό βιβλίό σου μή ζητās
προβλήματα, ρωτήματα, όλα νά τά καταλάβεις·
μόνο τήν καρδιά σου νά ρωτās μή παύεις.

(Δ. Σολωμός).

(Κ. Παλαμάς).

ΑΝΤΟΥΑΝ ΝΤΕ ΣΑΙΝΤ-ΕΞΥΠΕΡΥ (1900-1944). Γεννήθηκε στην Λυόν τής Γαλλίας. Έγινε πιλότος σέ ήλικία είκοσι έξι χρονών ήταν άκόμα ή ήρωική εποχή τής άεροπορίας, τότε πού ή Γαλλία άνοιγε νέες γραμμές μέ δύσκολες και επικίνδυνες πτήσεις. Τό 1940, μετά τήν κατάρρευση τής Γαλλίας, κατέφυγε στην Άμερική και τό 1943 έγινε πάλι πιλότος στά καταδιωκτικά. Χάθηκε τήν επόμενη χρονιά μέ τό άεροπλάνο του κοντά στην Κορσική καταδιώκοντας γερμανικά άεροπλάνα. Είναι από τούς πιό πολυδιαβασμένους πεζογράφους τής Γαλλίας. Τά βιβλία του σχετίζονται άμεσα μέ τή ζωή και τή δράση του. Έργα του: *Ταχυδρόμος του Νότου*, *Νυχτερινή πτήση*, *Γή των ανθρώπων*, *Πιλότος πολέμου*. Μεταφράστηκαν στά ελληνικά. Τό βιβλίό όμως πού διαδόθηκε και αγαπήθηκε περισσότερο σέ όλο τόν κόσμο είναι *Ό μικρός πρίγκιπας*. Κυκλοφόρησε μετά τό θάνατό του.

Επισημαίνεται ότι η παρούσα μελέτη είναι η πρώτη που διεξήχθη στην Ελλάδα με σκοπό την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων που υλοποιούνται στο πλαίσιο της ΕΠΕΑΕΚ. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της ομάδας εργασίας που συγκροτήθηκε στο πλαίσιο της ΕΠΕΑΕΚ, η οποία αποτελείται από εκπαιδευτικούς, ερευνητές και στελέχη του Υπουργείου Παιδείας. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της ομάδας εργασίας που συγκροτήθηκε στο πλαίσιο της ΕΠΕΑΕΚ, η οποία αποτελείται από εκπαιδευτικούς, ερευνητές και στελέχη του Υπουργείου Παιδείας.

VII. 'Από τή Θρησκευτική Ζωή

Και τήν Κυρα τήν Παναγιά πολύ τήν προσκονουμι
(Δημοτικό)

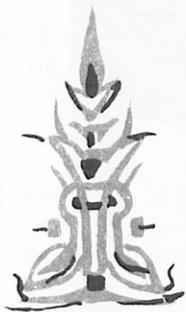

Εκδόσεις 2000

Κ. Παρθένης: 'Αποκαθήλωση

118

Στήν Παναγίτσα στό Πυργί

Ἄ κορυφαῖος ἀπό τοὺς διηγηματογράφους μας ἔχει γράψει καί μερικά ποιήματα στή δημοτικὴ γλῶσσα, πού διακρίνονται κυρίως γιὰ τὴ γνήσια θρησκευτικὴ τους διάθεση καί γιὰ τὴν ἀπλότητά τους.

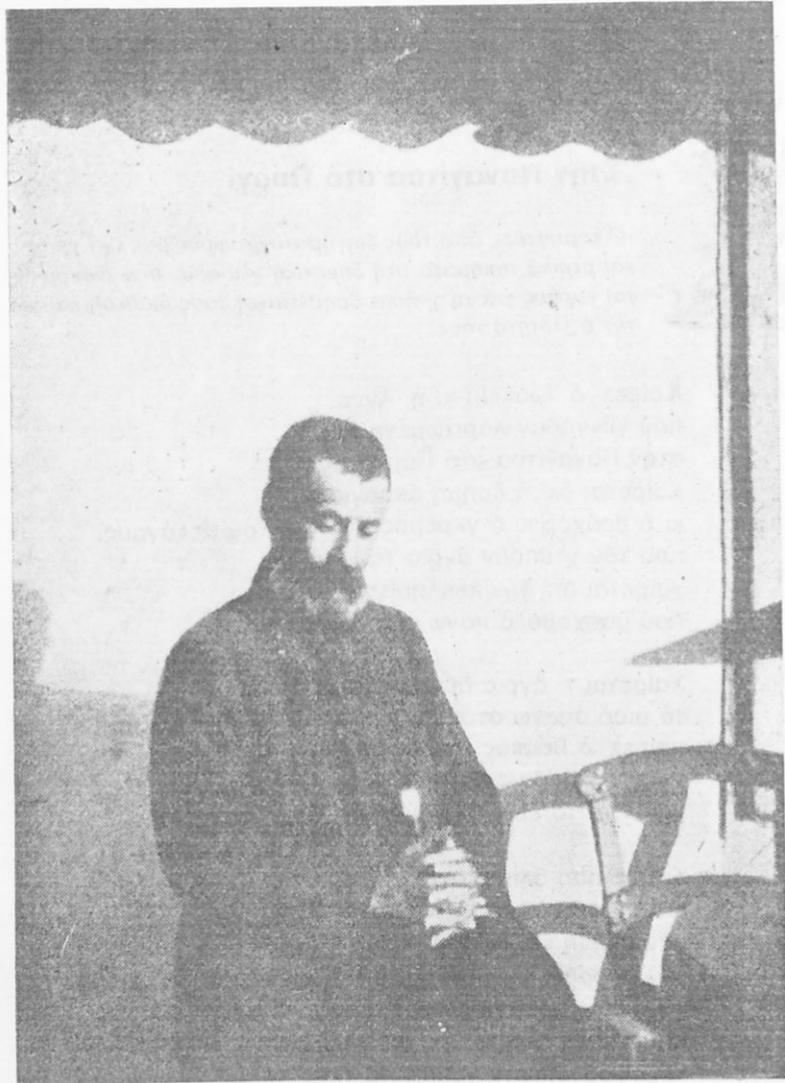
Χαίρετ' ὁ Ἰωακείμ κι ἡ Ἄννα,
πού γέννησαν Χαριτωμένη Κόρη
στήν Παναγίτσα στό Πυργί!
Χαίρεται ὄλ' ἡ ἔρημη ἀκρογιαλιά
κι ὁ βράχος κι ὁ γκρεμὸς ἀντίκρου τοῦ πελάγους,
πού τὸν χτυποῦν ἄγρια τὰ κύματα,
χαίρεται ἀπ' τὴν ἐκκλησίτσα,
πού μοσχοβολᾷ πάνω στή ράχη.

Χαίρεται τ' ἄγριο δέντρο, πού γέρνει
τό μισὸ ἀπάνω στὸν βράχο, τό μισὸ στό γκρεμὸ·
χαίρετ' ὁ βοσκὸς πού φυσᾷ τὸν αὐλὸ του,
χαίρετ' ἡ γίδα του, πού τρέχει στὰ βράχια,
χαίρεται τό ἐρίφιο, πού πηδᾷ χαρμόсуна.

Κι ἡ πλάση ὄλη ἀναγαλλιᾶζει
Καί τό φθινόπωρο ξανανιώνει ἡ γῆς,
σάν σεμνή κόρη, πού περίμενε χρόνια
τὸν ἀρραβωνιαστικὸ της ἀπ' τὰ ξένα
καί τέλος τὸν ἀπόλαψε πρὶν εἶναι πολὺ ἀργά.
Καί σάν τὴ στείρα γραία, πού γέννησε θεόπαιδο
κι εὐφράνθη στὰ γεράματά της!

Δῶσ' μου κι ἐμένα ἄνεση* Παναγιά μου,
πρὶν ν' ἀπέλθω καί πλέον δέ θά ὑπάρχω.

δῶσ' μου καί μενα ἄνεση: ἀφισᾷ με καί μενα να εὐφρανθῶ. (Πβλ. Λαβίδ, ψαλμὸς 37: ἀνεσ μοι ἵνα ἀναψύξω).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

(Η ιστορική φωτογραφία του Παύλου Νιοβάνια)

Ερωτήσεις

1. Νά περιγράψετε τό τοπίο πού δίνει ό Παπαδιαμάντης.

2. Νά βρείτε τις λέξεις και τις εκφράσεις που δείχνουν χαρά.
3. Ποιά πλάσματα συμμετέχουν στη χαρά και με ποιό τρόπο;
4. Τι είναι εκείνο που δίνει αυτή τη γενική χαρά;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ (1851-1911). Γεννήθηκε στη Σκιάθο και ήταν γιός κληρικού. Γράφτηκε στη φιλοσοφική Σχολή και παράλληλα μάθαινε ξένες γλώσσες. Γιά να κερδίσει τή ζωή του, εργαζόταν ως δημοσιογράφος και μεταφραστής σέ άθηναϊκές έφημερίδες και περιοδικά. Ό Παπαδιαμάντης θεωρείται ως ό κορυφαίος διηγηματογράφος μας. Καλλιέργησε κυρίως τό ήθογραφικό διήγημα, στό οποίο έβαλε και τό ψυχολογικό στοιχείο. Όρωες τών διηγημάτων του είναι οί φτωχοί κάτοικοι τού νησιού του, άπλοικοί ιερείς, καρτερικές γυναίκες και άπόκληροι. Τά θέματά τους σχετίζονται μέ τά ήθη και έθιμα τού νησιού του, λειτουργίες σέ γραφικά έξωκλήσια και διάφορα έπεισόδια άπό τή ζωή. Βλέπει τίς άδυναμίες τών ήρώων του μέ μία καλοκάγαθη χριστιανική είρωνική διάθεση. Παρεμβάλλει περιγραφές τού φυσικού τοπίου μέ παραστατικότητα και λυρισμό. Ό Έργα του. α) Μυθιστορήματα: Ό Μετανάστις, Οί έμποροι τών Έθνών, Ό Γυφτοπούλα β) διηγήματα. άπό τό 1885 άρχίζει νά γράφει τά ήθογραφικά του διηγήματα και νά δημιουργεί τό προσωπικό του ύφος. Τήν ίδια χρονιά δημοσιεύει και τό ιστορικό του άφήγημα Χρήστος Μηλιόνης. Στά διηγήματά του είναι έντονο τό άίσθημα τής νοσταλγίας. Άπό τά μεγαλύτερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρείται ή Φόνισσα.

Ό Άνδρέας Καρκαβίτσας

Θείον όραμα

Ό διήγημα γράφτηκε τό 1895. Τήν έποχή εκείνη οί ναυτικοί μας δε διέθεταν τά σύγχρονα μέσα έπικοινωνίας (ραδιόφωνο, τηλεόραση κτλ.). Συνήθιζαν, λοιπόν, τίς ώρες πού δέν είχαν δουλειά, νά μαζεύονται γύρω άπό τή φωτιά και νά διηγούνται διάφορες ιστορίες και παραμύθια, γιά νά περάσουν τήν ώρα τους. Μιά τέτοια στιγμή άπό τή βασιανισμένη ζωή τους ζωντανεύει κι ό Καρκαβίτσας μέ τό διήγημά του. Ό ιστορία πού διηγείται ό Κώστας ό Άξιώτης στηρίζεται σέ λαϊκή παράδοση.

Δέ λέτε, ρέ παιδιά, τίποτα νά ζεσταθοῦμε;

Και μέ τό λόγο φάνηκε μαύρο κορμί στήν άνοιχτή θυρίδα, κύλησε

ἀπό τή σκάλα κάτω ὁ Κώστας ὁ θερμαστής, βαρυτυλιγμένος στήν πατατούκα του. Ἐκανε κρύο δυνατό. Βοριάς ἐξύριζε τὰ πέλαγα, πάγωνε τ' ἀκρογιάλια, κρουστάλλιαζε τὰ στοιβαγμένα χιόνια στά βουνά. Καί τό πλήρωμα, ναῦτες καί θερμαστές, συναγμένοι ὀλόγυρα στή θερμάστρα, φρόντιζαν νά ζεσταθοῦν μέ τή φασκομηλιά καί τό ψωμοτύρι. Ὁ λύχνος, καρφωμένος στή μέση ἑνός στύλου, φώτιζε καί κάπνιζε μαζί τὰ περίγυρα σωθέματα*. Διπλά τριπλά τὰ κρεβάτια κολλημένα στά πλευρά, μέ τὰ μαῦρα τους στρωσίδια, θύμιζαν νεκροθήκες σ' ἀνήλιαστα βάθη τῆς γῆς ταφιασμένες. Κοντά ἡ καμαρούλα τοῦ ναύκληρου, ἀνοιχτόπορτη, ἔδειχνε ἄλλο κρεβάτι στρωμένο, δύο τρεῖς φωτογραφίες παλιές, μιά χρωμολιθογραφία χανούμισσας, χρυσοφορεμένης καί ξαπλωμένης σέ πουπουλένια προσκέφαλα. Καί ὀλοῦθε κρεμασμένα τά ροῦχα, στό λάδι καί στό κάρβουνο βουτημένα, οἱ μουσαμάδες ξεσχισμένοι καί μυριοπαλωμένοι· τά χοντρά ποδήματα καί τά κασκέτα καί οἱ χρωματιστοί σκοῦφοι ἔδειχναν τό χώρισμα καλογερίκο κελί. Ἄλλά τό φλοῖφιλισμα τοῦ νεροῦ πού ἀκουόταν στά πλευρά, ἡ μυρωδιά τοῦ κατραμιοῦ καί τὰ ψημένα πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων ἔδειχναν πῶς ἡ ζωὴ ἐδῶ ἀγωνίζεται τόν τελευταῖο ἀγῶνα τῆς. Γιά τοῦτο καί κανένας δέν πρόσεξε τώρα στό ἀστεῖο κατρακύλημα τοῦ θερμαστή.

– Δέ λέτε, ρέ παιδιά, καί τίποτα νά ζεσταθοῦμε; Ξαναδευτέρωσε ἐκεῖνος, ἀγκαλιάζοντας τή θερμάστρα.

– Τί νά εἰποῦμε; ρώτησε μελαγχολικός ὁ Κώστας ὁ Ἀξιῶτης. Νυχτιά σάν τήν ἀποψινή δέ θέλει παραμύθια· ὄχι δέ θέλει παραμύθια! Ἐδῶ στόν ἄγριο κόρφο πού εἴμαστε κλεισμένοι, τριγυρισμένοι ἀπό τό μούγκρισμα τῆς Μαύρης Θάλασσας, σαβανωμένοι ἀπό τόν πουπουλένιο θυμό τ' οὐρανοῦ, ἄς ποῦμε κατιτί θεϊκό καί παρήγορο. Στά παλιά χρόνια οἱ γέροντές μας δέν εἶχαν τήν καταδίκη πού ἔχουμε ἐμεῖς τώρα. Περνοῦσαν τίς ἅγιες ἡμέρες κάτω ἀπό τή στέγη τους, κοντά στή φωτιά, ἀνάμεσα στή φαμίλια τους. Ὅπως ὁ ἀμπελοφυτευτής τ' ἀμπέλι του, τρυγούσανε καί κεῖνοι τό καλοκαίρι τή θάλασσα καί χαίρονταν τό χειμῶνα τὰ καλά τῆς ἄφοβα. Ἦξεραν τή γιορτή καί τήν καματερή τους. Εἶχαν καιρό γιά τή χαρά καί γιά τή θλίψη τους. Ἐμεῖς τίποτ' ἀπ' αὐτά! Χειμῶνα καλοκαίρι τ' ὀργώνουμε τό κύμα. Βόδια καματερά στή βουκέντρα τῆς Ἀνάγκης, ὑποταχτικά θ' αὐλακώνουμε τ' ἀρμυρό χωράφι, μονάχα τή φάκνα* μας ἔχοντας γιά πληρωμή. Γιά τοῦτο καλά πού ἔτυχε ἡ κακοκαιρία ν' ἀφήσουμε λίγο τόν κάματο. Δέ λέω πῶς θά μείνουμε

σωθέματα: τὰ τακτοποιημένα ἀντικείμενα στό ἐσωτερικό πλοίου, σπιτιοῦ κτλ.
φάκνα: τροφή (γιά ζῶα κυρίως).

τώρα ἤσυχτοι. Ὁ ἀφέντης θέλει δουλειά ἀπό τό δουλευτή, γιατί φοβᾶται μήν ὀκνέσει μέ τήν ἀκαμωσιά*. Φαντάσου ὅμως, ἂν ἦταν καλοσύνη, τί δρόμο θά παίρναμε τώρα. Ἐτσι τουλάχιστο ἔχω ἐλεύθερο τό νοῦ νά συλλογιστώ τό σπίτι μου.

Ἄχ, τό σπίτι μου! Ἄρχισα τό παράπονο καί κοντεύω νά δακρύσω σάν ἄπραγο παιδί. Μά δέ φταίω γώ. Φταίει αὐτή ἡ νύχτα. Φταίει τό ἀποψινό ἀποσπέρσιμα, τ' ἀστέρι τό λαμπρό πού ἔτρεμε βασιλεύοντας πίσω ἀπό τά χιονισμένα βουνά καί τάραξε τό εἶναι μου. Ὅπως τούς Μάγους ὀδήγησε καί μένα πίσω ἀπό τά βουνά καί τά πέλαγα στή Νάξο, τό Γρίτι μου τό πρασινοντυμένο, τό ταπεινό μά ὀλόχαρο σπιτάκι μου. Καί ὄχι ὡς ἐδῶ· παραμπρός, παραμπρός ἀκόμη. Μ' ἔφερε στά παιδιάτικα χρόνια μου, πρὶν ἀφήσω τή στεριά καί πρὶν ταξιδέψω στή θάλασσα.

Καθόμαστε ὅλοι στό παραγώνι* διπλοπόδι στά μάλλινα στρωσίδια, ντυμένοι μέ τά ζεστά φορέματά μας, πού τά ἔραψε τῆς μάνας μας ἡ φροντίδα καί τῆς ἀδερφῆς μας τῆς ὁμορφούλας τά πιδέξια χέρια. Ὁ πατέρας μου, θεριακωμένος καί νιοφάνταχτος γέροντας, καθότανε στίς προσκεφαλάδες ψηλά καί ρουφοῦσε ἀπολαυστικά τό τσιμπούκι του.

Ὅταν μᾶς ἔβλεπε ἔτσι συναγμένους, τοῦ ἄρεσε νά διηγίεται παραμύθια καί ἱστορίες τῆς ζωῆς του. Τῆς θάλασσας οἱ κίνδυνοι, τῆς στεριάς οἱ χαρές, ὁ τρόμος τῶν κουρσάρων, τά ναυτικά κατορθώματα τῆς Ἐπανάστασης διάβαιναν ζωντανά καί ὀλοφώτιστα μπροστά μας. Μά κείνη τῆ νύχτα δέ θέλησε νά μιλήσει οὔτε γιά παραμύθια οὔτε γιά ταξίδια του. Μόλις βγάλαμε τό λύχνο στό λυχνοστάτη καί φάγαμε τή λειψόπιτα, μᾶς ἄρχισε θρησκευτικές κουβέντες. Ἦταν θρησκός ὁ ἀγιοχώματος καί τά ἱερά βιβλία δέν τ' ἄφηνε ἀπό κοντά του. Ἀλήθεια, στά ταξίδια του εἶχε πρόχειρα τά τροπάρια καί τίς βλαστήμιες. Μά τώρα πού ἔπαψε τόν ἀγώνα τῆς ζωῆς, φρόντιζε γιά τή σωτηρία τῆς ψυχῆς του.

Δέ μου λές, εἶπε στόν ἀδερφό μου τό μικρότερο, τί ὄραμα εἶδε ἡ Παναγία τῆ νύχτα πού γέννησε τόν Κύριο Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό;

Κόκκαλο ἐκεῖνος. Ρωτᾶει ἐμένα, τό ἴδιο.

— Ἄ, δέν τό ξέρετε! πρόσθεσε μέ ἡρεμῆ φωνή. Μά δέ φταίτε σεις· φταίω γώ πού δέ σᾶς τό ἔμαθ' ἀκόμη. Ἐγινε πέρα στήν Ἀνατολή, στόν τόπο τόν παράδοξο. Ποιό χρόνο δέ σᾶς λέω. Φτάνει νά μετρήσετε τό φετεινό καί τό βρίσκετε ἀμέσως. Ἐκείνη τῆ νύχτα μιά γυναίκα, συν-

ἀκαμωσιά: τεμπελιά.

παραγώνι: τζάκι.

τροφιασμένη από τόν τέχτονα τόν άντρα της, στάθηκε μισοστρατίς σέ μιά σπηλιά καί γέννησε ένα παιδί. Φτωχά ήταν τά ρούχα της, ή όψη της πικραμένη· μά είχε κατιτί τόσο λαμπρό στή ματιά, πού έλεγεσ θ' αναστήσει καί τήν πέτρα. Κάτω από τό γαλάζιο φόρεμα καί τό κόκκινο στηθοπάνι, τό κορμί φάνταζε λυγερό, άξιο νά θρονιάσει μιά πάναγνη ψυχή. Καί κάτω από τόν άσπρο της κεφαλοδέτη τά μυγδαλωτά μάτια, τά φρύδια τά σμιχτά, τό λεφαντένιο μέτωπο, λαμπρότερο κι από τά χρυσά στολιδία του, φανέρωναν τήν αισθαντική* πηγή πού θά σαρκώσει τήν αγάπη καί τήν καλοσύνη.

Γέννησε τό παιδί, τό βύζαξε, τό τύλιξε στό σάλι της καί τ' άπίθωσε στή φάτνη, πάνω στ' άχυρα νά κοιμηθεϊ. Σέ λίγο ό άνασασμός έβγαине από τό στηθάκι του ήσυχος, σάν άνασασμός βαλσαμόδεντρου. Γύρω τό σκοτάδι άπλωνόταν πίσσα. Κάτω στό χώμα πλαγιασμένα τά ζωντανά, βόδια καί πρόβατα καί άλογα μαζί, ένιωθαν κάποια φρίκη νά χαμοπετά πάνω τους, σύγκρουο νά τά περιγλείφει κι έμεναν άγρυπνα. Μά ούτε βέλασμα, ούτε χλιμίντρισμα, ούτε βούγεμα* ήχολογούσε. 'Η φάκνα έτριζε κάποτε· αλλά καί κείνη έμενε ξερομασημένη στό στόμα τους. 'Απάνω ή σπηλιά μέ τόν ούρανό της νεροστάλαχτο, μέ τά πλευρά της αύλακωμένα από τίς νεροσυρμές, πράσινα από τά πολυτρίχια, σκισμένα από τά νύχια του όρνιου, τρύπια από του σφαλαγγιού τό κεντρί, κλεισμένα μέ τόν πλοκό* τής άράχνης, ξεθεμελιωμένα από τόν ποντικό, ψήλωνε βουβή κι άτάραχη. Καί κάτω από τή χαμηλή έμπατή*, τό φώς άστροστόλιστης νύχτας χυνόταν στίς πλάγιές καί τά λακκώματα. Οί κουρμάδες εκεί ψήλωναν λαμπάδες, μέ τά καμαρωτά κλωνιά καρποφορτωμένα. 'Εκεί τ' άμπέλια έδειχναν κλαδιά έτοιμα ν' άνοιξουν μάτια χλωροπράσινα στό πρώτο φύσημα τής άνοιξης. 'Εκεί άσπραγυρανθισμένες οί έλιές λαγάριζαν από τώρα τό χυμό πού θά καεί θυσία στό νεογέννητο. 'Εκεί καί τά σπίτια τής Βηθλεέμ μικρά, τετράγωνα, μέ τό δώμα πάνω καί τήν πόρτα στό πλάγι, έλαμπαν στόν άσβέστη, λές καί στολίσθηκαν νά καλωσορίσουν 'Εκείνον πού θά τούς χαρίσει τή δόξα. Βαθιά ό 'Ιορδάνης στέναζε μέσα στή χαλκοστρωμένη κοίτη του καί πρόσμενε μέ τρόπο τό θεϊκό κορμί πού θ' άγίαζε τά νερά του. Δεξιά στή χούνη* σάν κατάρατο πνεύμα βρουχιόταν ή Νεκρή Θάλασσα, λές κι είχε άκόμη μέσα της τά Σόδομα καί τά Γόμορα. 'Αριστερά, άπάνω από

αισθαντικός: ευαίσθητος.

βούγεμα: μούγκρισμα βοδιού.

πλοκός: πλεκτός φράκτης· εδώ: τό δίχτυ (τής άράχνης)

έμπατή: είσοδος.

χούνη: φαράγγι.

τούς ζυγούς, εκεί πού δέν ἔφτανε τό ἀνθρώπινο μάτι, ἦταν ὅμως ἀσήκωτος ὁ λογισμός τοῦ Θεοῦ, στή χαρά καί στήν ἀκολασία παραδομένα οὐρλιαζαν τά Γεροσόλυμα, τό ἄσμα τῶν Προφητῶν κι ἡ λατρεία λαοῦ μεγάλου.

Ὁ Ἰωσήφ, μόλις εἶδε κοιμισμένο τό παιδί, κατέβηκε στό χωριό νά φροντίσει γιά τή λεχώνα. Καί κείνη ὀλομόναχη, ἀδυνατισμένη, μέ τή μητρική λαχτάρα στά στήθη, σταύρωσε τά χέρια, ἀκούμπησε τό κορμί σ' ἓνα στύλο κι ἔκλεισε τά ματόφυλλα. Μά στάθηκε ἀδύνατο νά κοιμηθεῖ. Ἡ τύχη τοῦ θεόστολτου ἦρθε νά τῆς τυραννήσει τήν ψυχή. Τί θ' ἀπογένει στοῦ κόσμου τήν ἀντάρα ὁ τρυφερός της Κρίνος, Ἐκεῖνος πού τῆς δόθηκε μέ τό χέρι ἀσπροντυμένου Χερουβεὶμ; Ποιά θά εἶναι ἡ ζωή καί ποιό τό τέλος του; Θά περάσει δρόμο πορφυρόστρωτο ἢ θά βάψει μέ τό αἷμα του τ' ἀγκάθια καί τίς στουρναρόπετρες; Ὁ κόσμος παραλυμένος δέν προσέχει πιά στά λόγια τῶν Προφητῶν. Ὁ Ἰσραήλ στενάζει κάτω ἀπό τό ψέμα τῶν Φαρισαίων καί τῶν Ρωμαίων τό ζυγό. Δέν κιθαρίζει ὁ Δαβίδ οὔτε ἡ Δεβόρρα* δικάζει τό λαό κάτω ἀπό τούς κουρμάδες. Τοῦ Ἁαρῶν τά τέκνα ληστεύουν· ἀπιστίας σύγνεφο κάθεται στήν Ἱερή Κιβωτό καί στοῦ Μεγάλου Ναοῦ τά ἄδута. Πίνει τό αἷμα τῶν Μακκαβαίων* ἡ γῆ, χωρίς ν' ἀποδώσει ἐλευθερία καί δικαιοσύνη. Ὁ Γαυλωνίτης* Ἰούδας χάθηκε χωρίς ν' ἀνορθώσει τό Νόμο. Ἡ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, χωρισμένη σέ βασιλεία καί τοπαρχίες, φθειρεται ἀπό τόν ἐμφύλιο σπαραγμό, σάν νά τή βαραίνει ἀκόμη ἡ ἀπειθεία τῶν προγόνων στήν ἔρημο τοῦ Σίν. Κόλαση ἔγινε ὁ ποτέ Παράδεισος! Ἐγωιστής καί ἐκδικητικός καί ἄδοξος ὁ περιούσιος λαός τοῦ Κυρίου! Πῶς θά ζήσει σέ τέτοιον κόσμο τό παιδί της;

Ἄξαφνα λύχνος ἡλιοστάλαχτος κρεμάστηκε μπρός στῆς μάνας τήν ψυχή, ἔτοιμος νά δείξει τό μέλλον τοῦ νιογέννητου, ὅπως ἡ νεφέλη ἔδειξε ἄλλοτε τόν ἄγνωστο δρόμο στή φυλή της. Καί τόν εἶδε τριαντάχρονο λεβεντονιό νά μαγνητίζει τίς ψυχές τοῦ λαοῦ. Ψηλός, λυγρός, μέ σεβαστή μελαγχολία στό ροδοζύμωτο πρόσωπο, μέ τά καστανά μαλλιά κυματιστά στούς ὦμους, μέ τό στόμα γλυκοστάλαχτο καί τά γαλανά μάτια, μιλοῦσε στό λαό καί τόν ἐπειθε. Ἐκῆρυττε στίς συναγωγές καί χίλιοι τόν ἄκουαν· ἀνέβαινε στό βουνό καί μύριοι τόν ἀκολουθοῦ-

Δεβόρρα: ἡρώιδα καί κριτής τοῦ Ἰσραήλ.
Μακκαβαῖοι: τό ὄνομα ἰουδαϊκῆς οἰκογένειας πού κυριαρχοῦσε στά Ἱεροσόλυμα τόν β' π.Χ. αἰ. κι ἀγωνίστηκε γιά τή διάσωση τῆς πάτριας θρησκείας.
Γαυλωνίτης Ἰούδας: ὀνομαστός Μακκαβαῖος.

σαν. Διαβαίνει ανάλαφρα τή λίμνη τῆς Γενησαρέτ καί ρίχνονται λαμνοκοπώντας οἱ κόσμοι στά βήματά του. Οἱ Προφήτες πού τόν προσπερνοῦσαν, τώρα πισωδρομοῦν ὑποταχτικοί του. Ὁ Νόμος τοῦ Μωσῆ ἀναζει στά λόγια του καί συμπληρώνεται. Ἡ ἔρμη γῆ ἀναδροοῖζεται· τ' ἀπελπισμένα στήθη ξαναθαρρεύουν· τά πλανημένα πρόβατα γυρίζουν πάλι στή μάντρα τους. Ἡ ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπό τά πλατιά στέρνα του καί δροοῖζει τό καμίσι τῆς κακομοιριάς. Οἱ ἄπιστοι πιστεύουν καί σηκώνονται οἱ ταπεινοί· τυφλοὺς φωτίζει, χωλοὺς ὀδηγεῖ. Τά Γεροσόλυμα στρώνουν τούς δρόμους μέ βάγια νά τόν δεχτοῦν. Σύγκαιρα ὅμως καρφώνουν τό σταυρό. Ὁ φθονερός μαθητής τόν παραδίνει μέ φίλημα. Ὁ δειλός φίλος τόν ἀρνιέται, πρὶν λαλήσει ὁ πετεινός. Μά Ἐκεῖνος, ἀνώτερος ἀπό τά τέκνα τῶν ἀνθρώπων, συγχωρεῖ τήν ἀρνηση καί τήν προδοσία, διαβαίνει πρᾶος μέσα ἀπό τίς κοροϊδίες καί τά φτυσίματα, πίνει τό ξίδι καί τή χολή, φορεῖ τό ἀκαθερό στεφάνι, τήν περιφρονητική χλαμύδα, κρατεῖ τό καλαμένιο σκῆπτρο καί ἀνεβαίνει στό μαρτύριο.

– Γυναίκα, νά ὁ γιός σου· λέει τήν τελευταία στιγμή.

Καί ἀποχαιρετᾶ, μ' ἓνα βλέμμα μελαγχολικό, τή μάνα πού τόν γέννησε, τούς φίλους πού τόν πίστεψαν, τό λαό πού τόν τυράνησε, τή Γῆ πού εἶδε τίς πίκρες του καί τόν Οὐρανό πού θά δεχόταν τό Σῶμα του.

Ἡ μάνα ἦταν ἐκεῖ καί τά ἔβλεπε ὅλα. Ἦθελε νά φωνάξει, νά τρέξει, γιά νά τόν σώσει ἀπό τά χέρια τῶν κακούργων· ἀλλά δέν μπορούσε νά βγάλει φωνή. Τό σῶμα δέν ἀκολουθοῦσε τούς πόθους τῆς ψυχῆς. Μά ὅταν εἶδε ἓνα στρατιώτη ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νά λογχίσει τά πλευρά του,

– Μη!... ἐφώνησε μέ ὅλη της τή δύναμη.

Καί μέ τό μη! ξύπνησε. Δέν εἶδε ὀλόγουρά της τίποτα ἀπό τό φριχτό ὄραμα. Τό βρέφος κοιμότανε ἀκόμη πλάγι της, μέσα στή φάνη, ἀπάνω στό ἄχυρο. Μά δέ βασιλεψε ἡ σιγή καί τό σκοτάδι, ὅπως πρὶν. Ἀγγελική ἁρμονία κατέβαινε ἀπό ψηλά καί λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τό φῶς του στή σπηλιά.

Καί μπρός στά πόδια της, οἱ Μάγοι γονατιστοί μέ τά δῶρα τους, τή σμύρνα καί τό μόσχο καί τό λιβάνι, ὀνόμαζαν τό γιό της βασιλέα καί Θεό.

Ἐκεῖνη τήν ὥρα φάνηκε στήν ἐμπατή χλωμός ὁ Ἰωσήφ.

– Νά φύγουμε, λέει τρέμοντας στή γυναίκα του Ὁ Ἡρώδης θέλει τό παιδί κι οἱ ἀνθρώποι του ψάχνουν στή χώρα. Γλήγορα νά φύγουμε!

Ἐκεῖνη ἄρπαξε ἀμέσως τό βρέφος, τό ἔσφιξε στους κόρφους της καί πήραν δρόμο γιά τήν Αἴγυπτο. Ἡ νύχτα τούς ἔκρυψε. Μά τά αἵματα τῶν

άλλων παιδιών κι ό θρήνος τών μανάδων άνέβαιναν από τά σπίτια τής Γαλιλαίας πρωτόλουβη* θυσία στον άναμορφωτή του κόσμου.

– Πόσα αίματα θά χυθοϋν άκόμη! ψιθύρισε προφήτης ή γυναίκα. Πόσα αίματα!...»

Τέλειωσε ό 'Αξιώτης τό διήγημά του κι οί σύντροφοι έμειναν άκόμη άκίνητοι σάν όνειροπαρμένοι. Μερικοί σταυροκοπήθηκαν· άλλοι στέναξαν βαθιά σάν νά ξύπνησε κάτι παρήγορο μέσα τους. Μά ό Κώστας ό θερμαστής, 'ίδιος στ' άστεία καί στά σοβαρά, ρώτησε πονηρά τό σύντροφό του:

– Δέ μου λές, βλάμη· είδε ή Παναγιά στ' όνειρό της καί τόν πατριώτη σου τό Βαραβά;

'Εκείνος χολοταράχηκε· φοβερή βλαστήμια άνέβηκε στά χείλη του. Μά τήν κατάπие. Δέν ήταν καιρός τώρα νά κολαστεί κανείς! Χαμογέλασε, έκαμε τό σταυρό του καί ξαπλώθηκε στό έρημο κρεβάτι του.

– Καί του χρόνου, παιδιά, στά σπίτια μας! εύχήθηκε.

– Στά σπίτια μας, μά θά μās θερίζει ή πείνα, είπε ό θερμαστής.

Καί γέλασε δυνατά.

Έρωτήσεις

1. Στην άρχή του διηγήματος (Δέ λέτε, ρέ παιδιά... άγκαλιάζοντας τή θερμάστρα) δύο εικόνες κυριαρχοϋν. Άφου τίς μελετήσετε, νά άπαντήσετε στά άκόλουθα έρωτήματα: α) Συσχετίζονται μεταξύ τους οί δύο εικόνες καί γιατί; β) Μέ ποιά ρήματα δίνει ό συγγραφέας τήν πρώτη εικόνα; γ) Πώς ζούσαν οί ναυτικοί μας μέσα στά καράβια;
2. 'Ο Κώστας ό 'Αξιώτης θυμάται τά παιδικά του χρόνια καί τή ζωή του στό σπίτι μέ τόν πατέρα του. Γιατί;
3. Νά μελετήσετε τή σκηνή τής γεννήσεως (Γέννησε τό παιδί ... λαοϋ μεγάλου) καί νά βρείτε τίς επί μέρους εικόνες. Κατορθώνει ό συγγραφέας νά μās μετadώσει τήν άτμόσφαιρα πού έπικρατούσε κατά τή γέννηση του Κυρίου καί πώς;
4. Ποιά συναισθήματα ξύπνησε στους ναυτικούς ή ιστορία του 'Αξιώτη;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 12.

πρωτόλουβος: (για καρπούς κυρίως) πρώιμος. 'Εδώ μπφ.

Τό μοιρολόγι τῆς Παναγιᾶς

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν τραγούδησε μόνο τίς χαρές, τίς λαχτάρες καὶ τοὺς καημοὺς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τίς περιπέτειες ὁλόκληρου τοῦ ἔθνους ἢ ξεχωριστῶν ἱστορικῶν προσώπων. Πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὸν συγκίνησαν ἐπίσης τὰ θρησκευτικὰ θέματα, κυρίως ὅσα ἀναφέρονται στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ὅπως στὸ μοιρολόγι πού παραθέτουμε παρακάτω.

Σήμερα μαῦρος οὐρανός, σήμερα μαύρη μέρα,
σήμερ' ἀγγέλοι, ἀρχάγγελοι, ὅλοι μαυροφοροῦνε,
σήμερα ὅλοι θλίβονται καὶ τὰ βουνὰ λυποῦνται,
σήμερα πᾶνε κι ἔρχονται στῆς Παναγιᾶς τὴν πόρτα.

Ἡ Παναγιά ἢ Δέσποινα καθόταν στὸ θρονί της,
τὴν προσευχή της ἔκανε γιὰ τὸ μονογενή της.
Ἀκούει βροντές, ἀκούει ἀστραπές καὶ ταραχές μεγάλες,
προβάλλει ἀπὸ τὴ θύρα της νὰ δεῖ τὴ γειτονιά της.
Βλέπει τὸν οὐρανὸ θαμπὸ καὶ τ' ἄστρα βουρκωμένα,
ἀκούει φωνή, ἀκούει λαλιά ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:

«Σῶσε*, κερά μου Παναγιά, τοῦτηνε δὰ τὴν ὥρα
καὶ τὸν Ἵγιό* σου ἐπιάσανε καὶ στὸ σταυρὸ τὸν πᾶνε».
Ἡ Παναγιά σάν ἄκουσε, ἔπεσε καὶ λιγώθη*,
καὶ σάν τὴ συνεφέρανε, τοῦτο τὸ λόγο λέει:
«Ὅσοι πονᾶτε τὸ Χριστό, ὅλοι κοντὰ μου ἐλάτε».
Ἡ Μάρθα, ἡ Μαγδαληνή καὶ τοῦ Λαζάρου ἡ μάνα,
τοῦ Ἰακώβου ἡ ἀδελφή, κι οἱ τέσσερες ἀντάμα,
ἐπῆραν τὸ στρατὶ στρατὶ, στρατὶ τὸ μονοπάτι.
Τηρᾶν ζερβά, τηρᾶν δεξιὰ, κανένα δέ γνωρίζουν,
τηρᾶν καὶ πιὸ δεξιότερα, θωροῦν τὸν Ἀι-Γιάννη.

σῶσε: φτάσε, πρόφτασε.

Ἵγιός: γιός.

λιγώθη: λιποθύμησε.

«Αι μου Γιάννη, Πρόδρομε καί Βαφτιστή τοῦ γιοῦ μου,
μὴν εἶδες μου τό τέκνο μου καί σέ τό δάσκαλό σου;».
«Ποιός ἔχει χεῖλη νά σ' τό πεί, καρδιά νά μολογήσει,
ποιός ἔχει χειροπάλαμα*, γιά νά σοῦ τονε δείξει;»
«Ἔχεις καί χεῖλη νά τό πείς, καρδιά νά μολογήσεις,
ἔχεις καί χειροπάλαμα, γιά νά μοῦ τονε δείξεις».
«Θωρεῖς ἐκεῖνον τό γυμνό, τόν παραπονεμένο,
ὅπου φορεῖ στήν κεφαλή ἀγκάθινο στεφάνι;
Ἐκεῖνος εἶναι ὁ γιόκας σου κι ἐμέ ὁ δάσκαλός μου».

Κι ἡ Παναγιά, σάν τ' ἄκουσε, τοῦτον τό λόγο λέει:
«Ποῦ 'ναι γκρεμνός νά γκρεμιστῶ, γιालός νά πάω νά πέσω;».
Κανένας δέν τῆς μίλησε, νά τήν παρηγορήσει.
Μόν' ὁ Χριστός τῆς μίλησε ἀπ' τό Σταυρόν ἐπάνω:
«Κάνε, μανούλα, ὑπομονή καί διάφορο* δέν ἔχεις.
Στρῶσε τραπέζι θλιβερό, νά φᾶνε οἱ θλιμμένοι
καί τό Μεγάλο Σάββατο κάθου νά μ' ἀπαντέξεις.
Τήν Κυριακίτσα τό πρῶι θά ποῦν Χριστός ἀνέστη!».

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ λαός βλέπει τό θεῖο πάθος ὄχι στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά στό πρόσωπο τῆς Παναγιάς. Πῶς τό ἐξηγεῖτε αὐτό;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τόν πόνο τῆς Παναγιάς;
3. Ἐκτός ἀπό τήν Παναγιά ποιοί ἄλλοι νιώθουν πόνο γιά τή σύλληψη τοῦ Χριστοῦ; Μέ ποιούς στίχους δηλώνεται ὁ πόνος αὐτός;
4. Τήν Παναγιά συνοδεύουν τρεῖς γυναῖκες. Κανένας γνωστός δέν ὑπάρχει ἀνάμεσα στό πλῆθος ἐκτός ἀπό τόν Ἅι-Γιάννη. Τί δείχνει αὐτό;
5. Στήν ἀπελπισία τῆς Παναγιάς κανένας δέ βγάζει λέξη νά τήν παρηγορήσει. Πῶς τό ἐξηγεῖτε;

χειροπάλαμα: τό ἄκρο τοῦ χεριοῦ.
διάφορο: κέρδος, ὠφέλεια.

Μαριάμ

Τό διήγημα πού ακολουθεῖ εἶναι θρησκευτικό. Τό θέμα του εἶναι γνωστό καί βαισιζεται στά γεγονότα πού περιγράφουν οἱ Εὐαγγελιστές. Ἐντούτοις ἡ συγγραφέας κατόρθωσε νά μεταπλάσει λογοτεχνικά τά γνωστά αὐτά γεγονότα καί νά τά δώσει μέ δικό της τρόπο εἰκονίζοντας μέ ιδιαίτερη εὐαισθησία τήν ἀνθρώπινη μορφή τῆς Παναγιᾶς-Μάνας στίς ὥρες τοῦ Θείου Δράματος.

Η Μαριάμ ἔνιωσε πώς κάποιος μπήκε στήν αὐλή της, κι ἀνοίγοντας τά μάτια, εἶδε μπροστά της τόν Ἰωάννη, πού ἀνάσαινε μέ κομμένη ἀναπνοή καί μιλοῦσε μέ τήν ψυχή στά δόντια.

– Ποῦ ἦσουν, τῆς λέει, καί δέν ἦρθες νά δεῖς τί ἔγινε;

– Τί ἔγινε; ρώτησε καί κείνη καί πετιέται ὀλόρθη, κατεβάζοντας τή μαντίλα της.

– Ἐπιασαν τό γιό σου καί διδάσκαλό μου καί πᾶνε νά τονε σταυρώσουν!

Τότες ἡ Μάνα σήκωσε τά χέρια της ψηλά καί ξεφώνισε:

– Παιδί μου, παιδί μου! Τί κακό ἔκαμες καί θέλουν νά σέ σταυρώσουν;

Καί μέ τό νοῦ θολωμένο, ὄρμησε ἔξω ἀπό τό σπίτι της καί πήρε τό δρόμο κλαίοντας, κι ἀμέσως ὁ ἔρημος δρόμος γέμισε ἀπό θρήνους γυναικῶν, πού ἔτρεχαν βγαίνοντας ἀπό τά σπίτια τους ὅπως ὅπως, κι ἀνάμεσα σ' αὐτές τήν ἀκολουθοῦσαν ἀπό κοντά ἡ Μάρθα καί ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή καί ἡ Σαλώμη, καί πλῆθος ἄλλα κορίτσια, καί δίπλα της τήν ἐπαράστεκε ὁ Ἰωάννης, χλωμός, πηγαίνοντας μέ χαμηλωμένα βλέφαρα, ὥσπου τέλος ἔφτασαν στό μέρος πού ἐβρύαζε ὁ ὄχλος, καί ὁ ἕνας ἔσπρωχνε τόν ἄλλον, γιά νά δεῖ, καί βλαστημοῦσαν κι ἔφτυναν καί οὐρλιαζαν καί ὁ ἀναβρασμός ἦτανε μεγάλος καί βουερός.

Τότες ἡ Μαρία, κοιτάζοντας σαστισμένη, ρωτᾷ τόν Ἰωάννη:

– Ποῦ εἶναι ὁ γιός μου;

– Νά, τῆς ἀποκρίνεται· βλέπεις ἐκεῖνον ἐκεῖ πού φορεῖ ἔν' ἀκάνθινο στεφάνι καί τοῦ ἔχουν δέσει τά χέρια; Αὐτός εἶναι!

Καί καθώς ἔκαμε ἔτσι ἡ Θεοτόκος ψάχνοντας μέ τό μάτι καί τόν ἀντίκρισε, ὁ κόσμος ἔσβησε γύρω της κι ἔπεσε καταγῆς χωρίς πνοή.

Οί γυναίκες πού τήν ακολουθοῦσαν, καμιά δέν τόλμησε νά τήν ἀγγίξει, μόνο στέκονταν γύρω της κι ἔκλαιγαν, μέ μιά κρυφή εὐχή μέσα τους: «Νά 'διν' ὁ Θεός νά τήν ἀνάπαυε καί νά μήν ἰδεῖ τόν ὄχλο πού ξεκίνησε γιουχαίζοντας τόν ἄκακο Ἰησοῦ, πού, φορτωμένος τό σταυρό του, ἀνέβαινε σπρωγμένος καί δαρμένος ἀπό πέτρες καί χώματα καί ξύλα!» Naί ! Naί διν' ὁ Θεός νά τήν ἀνάπαυε, νά μήν ἰδεῖ τό γιό της νά πέφτει μπροστά στήν πύλη τῆς Ἱερουσαλήμ... Naί μήν ἰδεῖ τό πῶς οἱ στρατιῶτες ἐμοίραζαν «τά ἱμάτια αὐτοῦ», τό πῶς τόν ἐντυσαν μέ κόκκινη χλαμύδα, τόν ἀνέβασαν καί τότε κάρφωσαν στό σταυρό, ἀνάμεσα σέ δύο κακούργους. Μά ἐκείνη πῆρε ἀναπνοή καί σηκώθηκε κι ἔτρεξε σάν «λέαινα τοῦ ἀγροῦ» κι ὅταν ἐκοντοζύγωνε, εἶδε τόν ὄχλο παραδομένο σ' ἓνα ἀκατανόητο μεθύσι καί σάστισε.

Ἄλλοι γονάτιζαν καί χτυποῦσαν στό χῶμα τό κούτελό τους προσκυνώντας τάχα τόν Ἰησοῦ, ἄλλοι τότε χτυποῦσαν στό κεφάλι μέ τό καλάμι, καί γυναίκες ἔσουρναν καταγῆς ξέπλεγες τίς μακριές τους κοτσίδες, παρασταίνοντας τάχα τό πῶς ἡ Μαγδαληνή σκούπισε τά πόδια τοῦ Ἰησοῦ μέ τά μαλλιά της.

Καί ὁ ληστής ὁ Γίστας τοῦ φώναξε:

– Ἄν εἶσαι ὁ γιός τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπό τό σταυρό καί σῶσε μας!

Καί μόνο ὁ ληστής ὁ Δυσμάς, πού ἦταν δεξιά του, μουρμούριζε:

– Μνήσθητί μου Κύριε!...

Μόλις λοιπόν ἡ Μαριάμ ἔφτασε στή ρίζα τοῦ Σταυροῦ ἔσκισε τό ροῦχο της καί φώναξε:

– Κύρι' ἐλέησον! Πῶς μποροῦν τά τυφλωμένα καί σκοτισμένα μου μάτια νά βλέπουν ὅλα τούτα τά βάσανα τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ μου; Ἄλί μου, ἀλί! Ποῦ ἔδυσσε, παιδί μου, ἡ ὁμορφιά σου, καί πῶς μοῦ φαίνεσαι ἔτοι ἀγνώριστος τώρα; Ποῦ πῆγαν τά ὅσα ἔκαμες σέ τοῦτο τό λαό; Τί κακό ἔκαμες στους ἀχάριστους Ἰουδαίους;

Τό ἀνθρωπομάζεμα τριγύρισε τή γυναίκα πού ἔκλαιγε ἔτσι κι ἀλλάξε γιά τό καινούριο θέαμα.

Κι ἦταν ἐκεῖ καί Ἰουδαῖοι ὑποκριτές καί Ναζαρηνοί μοχθηροί καί Ἑλληνες σκεπτικιστές* καί Αἰγύπτιοι καί Ρωμαῖοι ἀσεβεῖς κι ὅλοι μαζί τήν ἔσπρωξαν καί τήν ἔδιωξαν ἀπό κεῖ.

Μά καθώς τήν ἔδιωχναν, ἐκείνη σήκωσε τά θολά της μάτια καί τούς εἶπε:

– Ἄνθρωποι, δῶστε μου δρόμο νά περπατήσω, δῶστε μου τόπο νά

ΟΚΕΠΤΙΚΙΣΤΕΣ: ὀπαδοί τοῦ σκεπτικισμοῦ, τῆς φιλοσοφικῆς δηλ. τάσης πού δυσπιστεῖ, ἀμφιβάλλει γιά ὅλα. Καχύποπτοι, δύστιστοι.

σταθῶ καί νά κλάψω... Θέλω νά φιλήσω τὸ μονάκριβό μου...

Μά οἱ πραιτωριανοὶ ἔβαλαν σέ πράξη τὴ διαταγὴ πού ἄκουσαν:

– Διῶχτε τὴν αὐτὴ τὴ γυναίκα!

Καί τὴν ἔδιωξαν μακριά, κι αὐτὴν καί τὸν Ἰωάννη, πού ἔκλαιγε παράμερα μαζί μέ τίς γυναῖκες.

Αὐτές τὴνε περιμάζεψαν ἐκεῖνη τὴ νύχτα καί στέγνωσαν τὰ δάκρυα καί τὴν ἔβαλαν νά πλαγιάσει σέ μαλακά στρωσιδία καί κοντά τῆς ἔβαλαν τὴ Μάρθα, νά κάθεται καί νά τὴν ἔχει ἔγνοια.

Σέ λίγο ἡ σιωπὴ ἔπεσε παντοῦ καί ὁ ὕπνος βάρυσε τὰ μάτια δικαίων καί ἀδικῶν. Μόνο ἡ Μαριάμ ἀγρυπνοῦσε μαζί μέ τὴ Μάρθα σιγοκουβεντιάζοντας. Καί κειδᾶ, κατὰ τὰ βαθιά μεσάνυχτα, πού ὅλοι καταλάγιαζαν, οἱ δυὸ γυναῖκες σηκώνονται χωρὶς θόρυβο, τυλίγονται στοὺς μανδύες τους καί παίρνουν τὸ δρόμο πού θαμποᾶσπριζε ἀνηφορίζοντας ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ μαρτυρίου.

Στὸ διάφανο στερῶμα τρεῖς χωριστοὶ σταυροὶ γράφονται καί ὁ μεσιανὸς ὅλο καί ψηλώνει καί γλυκοφέγγει σάν ὄρθρινό γλυκοχάραμα.

Σ' αὐτὸν πορεύονται οἱ δυὸ γυναῖκες καί ὁ τόπος γύρω εὐωδιάζει. Σ' αὐτὸν στέκεται ἡ Μαρία καί παρακαλεῖ καί τὰ δάκρυα τρέχουνε ποτάμι.

Ἡ πολιτεία κάτου λουφάζει, δεμένῃ στὸ βραχνὰ τῆς ἀμφιβολίας γιὰ τὴν πράξη: καί τὰ δάκρυα τῆς Μάνας τρέχουνε δροσιὰ στά νιόβγαλτα βλαστάρια, πού ἀφανίστηκαν κάτου ἀπὸ τίς πατοῦσες τοῦ ἀκάθαρτου ὄχλου. Κλαῖνε οἱ δυὸ γυναῖκες καί ἡ Μάνα παρακαλεῖ:

– Ποῦ εἶναι, παιδί μου, οἱ ἀγαπημένοι σου μαθητὲς πού ὀρκίστηκαν νά πεθάνουν μαζί σου; Ποῦ εἶναι ὅλοι αὐτοὶ πού τούς γιάτρεψες;... Οἱ τυφλοὶ πού ἀνάβλεψαν, οἱ χλωοὶ πού περπάτησαν, οἱ νεκροὶ πού ἀνέστησαν:

Ρίχνει τὰ μάτια γύρω τῆς γύρω ... Οὔτε ἓνας!

– Ποῦ ἔπεσε ὁ σπόρος τῆς ἀγάπης πού ἔσπειρες, ὦμέ, γλυκὸ μου παιδί;

Κι ἀγκαλιάζοντας τὴ ρίζα τοῦ Σταυροῦ φωνάζει:

– Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε!... Θέλω νά φιλήσω τὸ γιό μου, τὸ δικό μου τὸ γιό. Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε! Θέλω ν' ἀγκαλιάσω τὸ ἄκακο ἄρνι μου... Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε! Θέλω νά χαϊδέψω τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ μου... Εἶμαι ἡ Μάνα του κι ἄλλο παιδί δὲν ἔχω!

Καί τότε, κάτου ἀπ' τὴν ἀνοιξιὰτικὴ ἀστροφεγγιά, ἐγείρε ὁ Σταυρὸς καί ἡ Μαρία φίλησε στερνή φορά τὸ μονάκριβό τῆς καί ὁ Σταυρὸς πάλι στυλώθηκε ψηλώνοντας ὀλοένα πρὸς τὰ οὐράνια. Τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας

άνθισε τότε σάν κρίνος μέσ στήν ψυχή της κι αυτό τῆς ἔδωσε τή δύναμη νά πάρει μαζί μέ τή Μάρθα πάλι τόν δρόμο πού ἄσπριζε κατηφορίζοντας καί νά πάει, μέσ στά βαθιά μεσάνυχτα, νά χτυπήσει τήν πόρτα τοῦ Ἰωσήφ ἀπ' τήν Ἀριμαθαία καί νά τοῦ μιλήσει γιά τήν ταφή.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε ἐκφράσεις πού δείχνουν τόν πόνο τῆς Παναγίας.
2. Τί σημαίνει ἡ φράση: «ἡ πολιτεία κάτου λουφάζει, δεμένη στό βραχνά τῆς ἀμφιβολίας γιά τήν πράξη»;
3. Τί θέλει νά δείξει ἡ συγγραφέας μέ τό θαῦμα πού παρουσιάζει στό τέλος;

ΑΙΜΙΛΙΑ ΔΑΦΝΗ (1881-1941) Φιλολογικό ψευδώνυμο τῆς ποιήτριας Αἰμιλίας Κούρτελη. Γεννήθηκε στή Μασσαλία ἀπό πατέρα Κεφαλονίτη. Μικρή ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Ἔργα της: α) Ποιητικές συλλογές: *Χρυσάνθεμα* (1902), *Τά χρυσά κύπελλα* (1921) β) Μυθιστορήματα: *Τό τάλαντο τῆς Σμαρῶς* (1924), *Ἡ ξένη γῆ* (1939).

Κ. Ρωμαῖος

Τό Πάσχα

Κάθε χώρα ἔχει καί τά δικά της ἔθιμα, πού συνήθως τά διαιροῦμε σέ κοινωνικά ἔθιμα (εἶναι αὐτά πού κανονίζουν τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους, ὅπως π.χ. τό ἔθιμο τῆς φιλοξενίας στήν ἀρχαία Ἑλλάδα καί σήμερα κτλ.) καί σέ θρησκευτικά ἔθιμα. Ὁ Κ. Ρωμαῖος ἐδῶ ἀσχολεῖται μέ ὀρισμένα ἀπό τά ἔθιμα τοῦ Πάσχα.

Γιά τό Πάσχα, πού εἶναι ἡ μεγαλύτερη γιορτή τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρέπει νά γραφεῖ κάποτε μιά διεξοδική* μελέτη, ἀντάξια στήν πρώτη καί στή μεγάλη αὐτή γιορτή τῶν μεσογειακῶν λαῶν. Σήμερα, μᾶς ἀρκεῖ νά γνωρίσουμε μερικά ἀπό τά κυριότερα χαρακτηριστικά της.

διεξοδικός: λεπτομερειακός.

Τήν ιδιαίτερη φυσιογνωμία του ἑλληνικοῦ Πάσχα τήν ἀποτελοῦν πολλά καί διαφορετικά ἔθιμα, ὅλα ὅμως ἔχουν τή δική τους σφραγίδα, ἀξία καί ποικιλία, καί ὅλα ἔχουν τίς ρίζες τους μέσα σέ παράδοση αἰώνων ἢ ἀκόμη καί χιλιετηρίδων.

Πρώτη ὁμάδα ἀποτελοῦν οἱ ἰδιότυποι πασχαλινοί χαιρετισμοί, ὅπως π.χ. τό «Χριστός Ἀνέστη» καί ἡ τυπική ἀνταπάντηση «Ἀληθῶς Ἀνέστη» ἢ «Ἀληθῶς ὁ Κύριος». Ἡ συμβολική, ἀκόμη ἀπό ἐθνική πλευρά, σημασία τους εἶναι σ' ὅλους γνωστή, διότι αἰῶνες τώρα ἡ εὐχή «Καλή Ἀνάσταση» χρησιμοποιεῖται, γιά νά σημαίνει τόν ἐθνικό ξεσηκωμό ἐναντίον κάθε ἐχθρικής τυρανίας. Ἡ εὐχή αὐτή ἀποτελεῖ τή θερμότερη παρηγοριά καί κλείνει τήν πιό ἀγαπημένη ἐλπίδα γιά ὁποιαδήποτε νεώτερη ἐποχῆ καί περιοχῆς ὑπόδουλους Ἕλληνες. Ἀπό τ' ἄλλο μέρος, πόσες φορές τό Χριστός Ἀνέστη δέν ἔχει μέ λαχτάρα ψυχῆς εἰπωθεῖ ἀπό Ἕλληνες πρὸς Ἕλληνες σέ μέρες πού ἔτυχε νά γιορτάζουμε κάποια νωπή ἐθνική ἀνάσταση! Γιά μιάν ἀκόμη φορά, καί μάλιστα ὄχι μόνο στά ἔθιμα καί στίς δοξασίες, ἀλλά καί σ' αὐτά τά τυπικά γλωσσικά μέσα ἐπικοινωνίας*, ἐπαληθεύεται τό γεγονός ὅτι στήν Ἑλλάδα θρησκεία καί ἔθνος ἔχουν παλιά καί στενή τήν ἀλληλεπίδρασή τους.

Δεύτερη ἰδιότυπη, ὅμως καθαρά ἑλληνική, ὁμάδα πασχαλινῶν ἐθίμων εἶναι αὐτή, πού τήν ἀποτελοῦν τά κολουρία, τά τσουρέκια, τά κόκκινα αὐγά καί οἱ μεγάλες κολουῦρες, αὐτές πού ἔχουν ἓνα σταυρό στή μέση καί ἓνα κόκκινο αὐγό πάνω στό κέντρο τοῦ σταυροῦ. Στά ψωμιά τῶν Χριστουγέννων, τά *Χριστόψωμα* ὅπως λέγονται, ἀντιστοιχοῦν τώρα οἱ *Λαμπριάτικες κολουῦρες*, πλασμένες μέ τέχνη, γαρνισμένες μέ κεντίδια καί ἀλειμμένες μέ ἄφθονο κρόκο αὐγοῦ. Τά εἶδη αὐτά – κόκκινα αὐγά, κολουρία καί κολουῦρες – εἶναι καί τά ἱερότερα δῶρα, πού συνηθίζουμε τή Λαμπρῆ νά χαρίζουμε ὁ ἓνας στόν ἄλλο καί πού περικλείουν τό συμβολικό νόημα τῆς εὐτυχίας, ἀκριβῶς τῆς ἴδιας ἐκείνης πού τήν ἐκφράζουν οἱ λόγοι καί οἱ εὐχές μέ τίς ὁποῖες συνοδεύουμε τό χάρισμά τους.

Τέτοια δῶρα, μαζί μέ τή λαμπάδα τοῦ μικροῦ, χαρίζει ἡ νουνά στόν ἀναδεξιμό της. Τέτοια δῶρα πηγαίνουν καί οἱ βαπτιστικοί στό νουνό τους. Τέτοια χαρίζουμε συμβολικά καί μεῖς στούς ἐπισκέπτες τοῦ σπιτιοῦ μας, φίλους καί συγγενεῖς. Ὅπως τέτοια χαρίζουμε ἀκόμη καί στούς τάφους τῶν νεκρῶν μας, ὅταν τή Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς πηγαί-

τυπικά γλωσσικά μέσα ἐπικοινωνίας: οἱ διάφορες καθιερωμένες φράσεις πού ἀνταλλάσσουμε μεταξύ μας, π.χ., καλό βράδυ, καλή Ἀνάσταση κτλ.

νουμε και πλάι στον ξύλινο σταυρό τους αποθέτουμε λίγα κόκκινα αυγά. *Τους κάνουμε Πάσχα* εκείνες τις στιγμές, ουσιαστικά δηλαδή, μαζί με το χαρμόσυνο μήνυμα της Ανάστασης του Κυρίου, τους ανακοινώνουμε έμμεσα και την *ιδιάζουσα** και συμβολική σημασία που έχει και για όλους τους αγαπημένους νεκρούς το σπουδαίο νέο της Ανάστασης. Μιά έννοια γενικού ξαναγεννημού, καλύτερου και πιο τυχερού, πιο ευτυχισμένου από τη ζωή που έως τώρα γνωρίσαμε, περικλείει για όλους, ζωντανούς και νεκρούς, *τό κόκκινο αυγό*. *Ίσχυει για όλους η γνωστή αρχαία τελεστική φράση**: *"Εφυγον κακόν, εύρον άμεινον!"*

Τρίτη έκφραση της ιδιαίτερα ελληνικής φυσιογνωμίας του Πάσχα είναι ο περίφημος *όβελιας**. Ο τρόπος της προπαρασκευής, της ετοιμασίας και του τού συμποσίου που έπακολουθει, οδηγούν όλα προς την ίδια αρχή. Ο *όβελιας* είναι τό ιερό σφάγιο της οικογένειας και γύρω του θά συγκεντρώσει τις θερμές εύχές των στενών συγγενών και των φίλων, σέ ένα είδος θυσίας και σπονδής ουσιαστικά πάρα πολύ όμοιας μέ τις αρχαίες οικογενειακές θυσίες και τις σπονδές οίνου. Τό άρνι που θά σφαχτεί τό Πάσχα ξεχωρίζεται πριν ένα δυό μήνες από την κάθε άγροτική ποιμενική οικογένεια. Φέρνει τό νέο όνομα ο *Λαμπριάτης*, που δείχνει τόν προορισμό του. Ένώ όλα τά άλλα νεογέννητα άρνιά κλείνονται μέσα σέ ιδιαίτερο μαντρί, όταν για βοσκή πηγαίνουν *οί μανάδες* τους, έξαιρεση μοναδική αποτελεί ο *Λαμπριάτης*, που αφήνεται *έλεύθερος* νά συνοδεύει στή βοσκή τις *μανάδες* όλων και *άφθονο* νά πίνει άπ' όλες γάλα.

Τέταρτο έθιμο είναι τό σχετικό μέ τό νέο φώς ή, άλλίως, τό άγιο φώς. Θά σβήσουν όλα τ' άλλα φώτα και θ' άπομείνει μόνο τό *άκοίμητο φώς*, που ύπάρχει πάνω στήν "Άγια Τράπεζα, γεμάτο ιερή δύναμη, *ίκανή* νά προκαλεί *άποτελεσματικούς καθαρμούς**. Φέρνει μαζί του τό φώς αυτό την *εύτυχία* της Ανάστασης και, μπαίνοντας στό σπίτι μας, σέ κάθε ελληνικό σπίτι, σκορπίζει πολύ μέρος από την *άγια χάρη* του και από την *δύναμή* του. Είναι ή *δύναμη* που προέρχεται από τό γεγονός ότι πρόκειται για ένα φώς που βρίσκεται μέσα στό *Ίερό*, μέσα στό *άδυτο* του ναού, που *καίει* *άσταμάτητο* πάνω στό *χριστιανικό βωμό*, γι' αυτό και *ονομάζεται* *"Άγιο φώς* και *άκοίμητο φώς*". Αλλά, παράλληλα, *κρύβει* μέσα του την *πίστη* ότι είναι ένα φώς που *αναπήδησε* από τόν

ιδιάζουσα: ξεχωριστή.

τελεστική φράση: φράση που έχει σχέση μέ μία ιερή πράξη. (Γλίτωση άπ' τό κακό, βρήκα τό καλύτερο).

όβελιας (ένν. *αμνός*): άρνι που ψήνεται στή σούβλα.

καθαρός: εξαγνισμός.

τάφο του Κυρίου πού άνοιξε καί έδωσε τήν 'Ανάσταση, φώς νέο, πού θυμίζει τό ιερό πῦρ πού ξεπηδοῦσε στους Δελφούς από τό χάσμα καί τόν τάφο τοῦ θεοῦ. Αυτό τό φώς, γιατί εἶναι νέο, γι' αυτό καί ὀνομάζεται *Νέο φώς*, καί γιατί ἔχει μεγάλη δύναμη ἁγίου καθαρμοῦ, ὅμοιου μέ τήν *καινούρια φωτιά* πού ἀνάβεται σέ καιρούς ἐπιζωοτίας*, γιά νά σώσει τά ποιμνια, γι' αυτό καί ὀνομάζεται μέ τό ὅμοιο ὄνομα τό *καινούριο φώς*.

Συγκινητικές γίνονται σκηνές καί σέ μᾶς στήν πολιτεία, ἀλλά πιό πολύ στους ἄλλους στά χωριά καί στίς μακρινές στάνες καί στους ἐρημικούς καταυλισμούς. Σ' ὄλο τό διάστημα τῆς μεταφορᾶς του, σ' ὄλο τό δρόμο, ὥσπου νά φτάσουμε μέσα στό σπίτι, μέγαρο ἤ καλύβα, τό φροντίζουμε τό Ἅγιο τοῦτο Φώς μέ στοργή καί μέ κάποια ἀγωνία μήπως καί μᾶς σβήσει μεσοστρατίς. Βαθιές οἱ ρίζες τῆς φυλῆς μας. Πρόγονοί μας σ' αὐτή τή συνήθεια εἶναι οἱ μακρινοί ἐκεῖνοι Ἄποικοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού ὅταν ἔφευγαν γιά μακριά, εἶχαν ἀπό τίς ἐστίες τῶν πατρῶων* θεῶν τους παρμένο τό ιερό φώς, τό Ἅγιο Φώς τους, καί μέ ἀγωνία πολύ πιό δραματική ἀπό τή δική μας σήμερα τό πῆγαιναν σ' ὄλο τό δρόμο τους, διαρκῶς φροντίζοντας νά τό διατηροῦν ἄσβηστο κοντά τους, προστάτη τους καί βοηθό τους, γιά νά τοὺς συντροφεύει, γιά νά διώχνει μακριά τό κάθε δαιμονικό κακό καί, ἀλεξίκακο*, νά σκέπει καί νά σώζει τίς νέες κατοικίες.

Ἄνάλογα καί ἐμεῖς σήμερα, μπαίνοντας μέσα στό σπίτι μας, δέ λησμονοῦμε μέ τή μουτζούρα, πού βγάζει ὁ καπνός τῆς ἀναστάσιμης λαμπάδας, νά φτιάξουμε πάνω στ' ἀνώφλι τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ ἓνα σταυρό. Αὐτός ὁ σταυρός, ἄς εἶναι μαῦρος καί ἀκαλαίσθητος, ἔτσι σέ τέτοια σπουδαία νύχτα πού ἔγινε καί μάλιστα μ' ἓνα τέτοιο φώς, θά συνεχίζει ὀλοχρονίς, σάν πιστός τοῦ σπιτιοῦ μας καί τῆς εἰσόδου του φύλακας, νά προστατεύει νά *ἐφορεύῃ τῆς εἰσόδου**. Πλαισιωμένο μέ τέτοιες ἰδέες καί τέτοιες ἀντίστοιχες πράξεις, πῶς νά μήν ἔχει λοιπόν τήν ἰδιαίτερα ἑλληνική φυσιογνωμία του τό Πάσχα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ;

Ἄξιζει, πολύ μάλιστα, νά προσέξει κανεῖς καί πού ἄλλοῦ χρησιμοποιεῖται τό Ἅγιο τοῦτο Φώς. Ζυγώνουν τήν ἀναμμένη λαμπάδα στά ζῶα τοῦ στάβλου καί στά δέντρα τοῦ κήπου. Τά καρπερά τά χαιρετοῦν μέ

ἐπιζωοτία: ἐπιδημική ἀρρώστια τῶν ζώων.

πατρῶος: πατρικός.

ἀλεξίκακος: αὐτός πού διώχνει τό κακό.

νά ἐφορεύῃ τῆς εἰσόδου: νά ἐπιβλέπει (καί νά προστατεύει) τήν εἴσοδο.

τό χαιρετισμό Χριστός *Ἀνέστη, δέντρα μου!*, τὰ ἄκαρπα, ζυγώνοντας τὴ λαμπάδα, τὰ φοβερίζουν πῶς θὰ τὰ κάψουν ἢ θὰ τὰ κόψουν, ἂν δὲν κάμουν καρπὸ. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ ζῶα, ζυγώνουν κοντὰ τὴν ἀναμμένη λαμπάδα καὶ τὰ καΐνε λίγο, *τὰ τσουρουφλίζουν!* Αὐτὸ δίνει γιὰ τὸ νέο χρόνο ὑγεία, εὐτυχία, γούρι. Γούρι ἀκόμη θεωροῦν, ἂν θὰ τσουρουφλιστεῖ κανεὶς «κατὰ τύχη» μέ τὸ καινούριο φῶς, τὴν ὥρα τῆς τελετῆς στὴν ἐκκλησιά. Ἀλλὰ τώρα μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε πληρέστερα τί ἀρχικά ἦταν καὶ ὁ σταυρὸς πού γίνεται στό ἀνώφλι τῆς εἰσόδου τοῦ σπιτιοῦ. Ἦταν ἓνα *τσουρούφλιασμα* ὄλου τοῦ σπιτιοῦ σάν χτίριου, γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ τὸ γούρι μέ τὴ συμβολικὴ συμμετοχὴ στό ὀλοκαύτωμα, στὴ θυσία πού προηγεῖται καὶ στόν καθαρμὸ καὶ τὴν ἀναγέννηση, τὴν Ἀνάσταση, πού σίγουρη ἀκολουθεῖ.

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐλληνικοῦ Πάσχα εἶναι τὸ *ἔθιμο τῆς Ἀγάπης* πού γίνεται στὴ δεύτερη Ἀνάσταση, τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς. Τὸ ἔθιμο τοῦτο ἐκφράζει ἀνωτερότητα ψυχικὴ καὶ ἀνθρωπισμὸ ὑψηλό. Στὸ τέλος τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς συνηθίζεται καθένας νὰ χαιρετιέται καὶ νὰ φιλιέται μέ τὸν παπὰ, καὶ ἀμέσως νὰ παίρνει πλάι ἐκεῖ σειρά, καρτερώντας ὅλους τοὺς ἄλλους συγχωριανούς του νὰ περάσουν, νὰ φιλήσουν καὶ νὰ φιληθοῦν σταυρωτὰ στὰ μάγουλα μέ τοὺς συμπατριῶτες τους καὶ ν' ἀνταλλάξουν μαζί τους θερμὲς εὐχές καὶ ἀντευχές. Τὸ ἔθιμο εἶναι γενικὸ, καὶ βλέπει κανεὶς τὴ σειρά τῶν ἀνθρώπων διαρκῶς νὰ μακραίνει καὶ ὀλόκληρους νὰ κάνει γύρους μέσα στὴν ἐκκλησιά ἢ ἔξω στό προαύλιο. Πάρα πολλές φορές τὸ ἔθιμο τοῦτο ἔχει γίνει καὶ γίνεται αἰτία νὰ σκορπίσουν πολλά, μικρὰ καὶ μεγάλα, σύννεφα, πού ἀπὸ μῆνες εἶχαν μόνιμα μαζευτεῖ ἀνάμεσα σέ διάφορα ἄτομα τῆς ἴδιας κοινότητος. Εὐκόλα λοιπὸν κατανοεῖ κανεὶς τὸ βαθύτερο κοινωνικὸ νόημα πού κλείνει καὶ τὸ ἐκφράζει τὸ ἐλληνικὸ τοῦτο ἔθιμο τῆς Ἀγάπης τοῦ Πάσχα, μιά θρησκευτικὴ εὐκαιρία, γιὰ ν' ἀγαπήσουν μεταξὺ τους ὅλοι ὅσοι θὰ τύχει νὰ ἔχουν ψυχρανθεῖ.

Φιληθεῖτε γλυκὰ χεῖλη μέ χεῖλη,

Πέστε Χριστὸς Ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Ἔτσι γράφει ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς γιὰ τὴ μέρα τῆς Λαμπρῆς. Καὶ ἦταν πραγματικὰ τὸ παλαιότερο ἔθιμο ἓνα φίλημα στὰ χεῖλη. Ἴδιο φίλημα ἔδιναν καὶ ὅσοι πῆγαιναν στὴν ἐκκλησιά καὶ, μπροστὰ στὶς εἰκόνες καὶ μέ ὄρκο φριχτὸ στὶς εἰκόνες, πού τίς καλοῦσαν μάρτυρες, γίνονταν *ἀδερφοποιοί*, μέ εἰδικὴ τελετὴ πού τὴν ἔκανε ὁ παπὰς καὶ πού

τσουρουφλίζω: καίω ἐλαφρά.

συνηθιζόταν νά γίνεται ιδίως τή μέρα τοῦ Πάσχα. Γιατί ὅμως συνηθιζόταν νά γίνεται τή μέρα ἐκείνη τό ἔθιμο τῆς ἀδελφοποιίας; Διότι τότε γίνεται ἡ Ἀγάπη, ἓνα ὄνομα πού ἔρχεται ἀπό τά πρωτοχριστιανικά ἔθιμα κοινῶν συμποσίων καί φτάνει ἔως τώρα μέ τή μορφή τῆς χριστιανικῆς ἀλληλοσυγχώρησης. Καί διότι τή μέρα τοῦ Πάσχα ὅλοι γινόμαστε ἀδερφοί, ἀκολουθώντας παλιά χριστιανική παράδοση, πού καί τούς ἐχθρούς προσφωνοῦσαν «ἀδελφούς» καί ὅλοι προχωροῦσαν στόν ἐναγκαλισμό καί τόν ἀμοιβαῖο ἀσπασμό, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται καί στήν ἀδελφοποιία. Τό σχετικό πασχαλινό κείμενο εἶναι σ' ὅλους γνωστό: *Εἶπωμεν ἄδελφοί... καί ἀλλήλους περιπτυσώμεθα...**

Ἐπάρχουν καί ἄλλα, πολλά καί ποικίλα ἔθιμα πού πλαισιώνουν τό Πάσχα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλά καί αὐτά πού εἶδαμε πιό πάνω καί τά ἄλλα ὅσα δέν ἀναφέραμε, ὅλα τονίζουν ἀπό κοινοῦ τήν ἴδια γενική φυσιογνωμία τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα σάν μιᾶς γιορτῆς, πού τή χαρακτηρίζει ὄχι ὁ στεῖρος ἀτομικισμός, ἀλλά ἡ συναδέλφωση καί τό ἐνδιαφέρον ὅλων γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ προκοπή καί ἡ ὁμαδική εὐτυχία τῆς οἰκογένειας, τῶν φίλων καί τῶν συγγενῶν τῆς, καί τελικά ὁλόκληρης τῆς κοινότητος.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ ιδιαίτερος συμβολισμός τῶν Πασχαλινῶν ἐθίμων πού ἀναφέρονται στό κείμενό;
2. Ποιά ἀπό τά παραπάνω ἔθιμα ἔχουν συσχετιστεῖ μέ τήν ἐθνική μας ζωή;
3. Νά μελετήσετε τήν τελευταία παράγραφο τοῦ κειμένου. Τί συμπεραίνετε γιά τό χαρακτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ;
4. Ποιά ἀπό τά ἔθιμα πού ἀναφέρει ὁ συγγραφέας συνηθίζονται ἀκόμη στήν περιοχή πού κατοικεῖτε;
5. Νά συγκεντρώσετε ὅσα πασχαλινά ἔθιμα ξέρετε καί δέν ἀναφέρονται στή μελέτη.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ. Καθηγητής τῆς Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Γεννήθηκε στό Γύθειο τό 1913 καί ἐργάστηκε ὡς συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Δίδαξε σέ διάφορες ἀνώτερες Σχολές. Ἔργα του: *Μουσικά κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, Κοντά στίς ρίζες* κ.ἄ.

εἶπωμεν ἀδελφοί... καί ἀλλήλους περιπτυσώμεθα: ἄς ποῦμε «ἀδελφοί»...
κι ἄς ἀγκαλιάσουμε ὁ ἓνας τόν ἄλλο.

Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς

Τό λυρικό ποίημα πού ἀκολουθεῖ ἀνήκει στό Λάμπρο, μιά μεγάλη ποιητική σύνθεση πού ὁ Σολωμός σχεδίασε, ἀλλά δέν ὀλοκλήρωσε. Ὅπως ὅλα τά μεγάλα ἔργα τοῦ ποιητῆ (Ἑλεύθεροι Πολιορκημένοι, Κρητικός, Πόρφυρας) ἔτσι κι αὐτό ἔμεινε ἀποσπασματικό. Τό ἀπόσπασμά μας ὁμως ἔχει πλήρη αὐτοτέλεια καί δίνει μιά λαμπρῆ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα.

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομνηοῦσε
τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερο ἀστέρι*,
σύγνεφο, καταχινιά, δέν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σέ κανένα ἀπό τά μέρη·
καί ἀπό κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
τόσο γλυκό στό πρόσωπο τ' ἀέρι,
πού λές καί λέει μέσ στῆς καρδιάς τά φύλλα:
γλυκιά ἡ ζωή καί ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ἀνέστη! Νέοι, γέροι καί κόρες,
ὄλοι, μικροί μεγάλοι, ἐτοιμαστεῖτε·
μέσα στές* ἐκκλησίες τέσ δαφνοφόρες
μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτεῖτε·
ἀνοιξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
ὄμπροστά στούς Ἁγίους καί φιληθεῖτε·
φιληθεῖτε γλυκά χεῖλη μέ χεῖλη,
πέστε «Χριστός ἀνέστη» ἔχθροί καί φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
καί βρέφη ὠραῖα στήν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τέσ ζωγραφι-
σμένες εἰκόνας, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·

ὕστερο ἀστέρι: ὁ αὐγερινός. Στή Ζάκυνθο ἡ Ἀνάσταση γινόταν τά χαράματα τῆς Κυριακῆς.
στές: στίς.

λάμπει τό ἀσήμε, λάμπει τό χρυσάφι
ἀπό τό φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοί στό χέρι.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα δίνει ὁ ποιητής στήν πρώτη στροφή καί ποιά φυσικά στοιχεῖα συμμετέχουν;
2. Τί φανερώνει ὁ τελευταῖος στίχος τῆς πρώτης στροφῆς καί πῶς φτάνει ὁ ποιητής σ' αὐτή τήν ἰδέα;
3. Στή δευτέρη στροφή ὁ τόνος γίνεται πανηγυρικός. Γιατί; Ποιά ἐγκλιση κυριαρχεῖ ἐδῶ καί ποιά ἰδέα τονίζεται;
4. Ποιό ρῆμα ἐπαναλαμβάνεται στήν τρίτη στροφή; Ποιές σχετικές μ' αὐτό λέξεις υπάρχουν καί τί συνολική ἐντύπωση δίνουν;
5. Γιατί οἱ τάφοι ἔχουν δάφνες; Ποιό εἶναι τό μήνυμα τῆς Ἀνάστασης;
6. Ἡ μορφή αὐτοῦ τοῦ ποιήματος ὀνομάζεται ὀκτάβα καί ἔχει ἰταλική προέλευση. Θά καταλάβετε τί εἶναι ἡ ὀκτάβα, ἂν παρατηρήσετε: α) τό μέτρο καί τόν ἀριθμό τῶν συλλαβῶν. β) τόν ἀριθμό τῶν στίχων κάθε στροφῆς καί γ) τό εἶδος τῆς ὁμοιοκαταληξίας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Κέρκυρα. Ὁ πατέρας του Νικόλαος Σολωμός ἦταν εὐγενῆς ἐνώ ἡ μητέρα του Ἀγγελική Νίκη, γυναίκα τοῦ λαοῦ. Δέκα χρονῶν πῆγε στήν Ἰταλία γιά τίς σπουδές του. Ἐκεῖ ἔδειξε ἰδιαίτερη κλίση γιά τήν ποίηση καί δέχτηκε τήν ἐπίδραση τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του. Σπούδασε Νομικά. Γύρισε στή Ζάκυνθο τό 1818 καί ἄρχισε νά γράφει ποιήματα στά ἑλληνικά χρησιμοποιώντας τή δημοτική γλῶσσα. Κατά τή νεανική περίοδο (1818-1823) προετοιμάζεται γιά τά μεγάλα ποιητικά ὄραματα πού θά ἀκολουθήσουν. Τό 1828 ἔφυγε γιά τήν Κέρκυρα, ὅπου ἀφοσιώθηκε στή μελέτη καί στήν ἐργασία. Ἔργα του: α) Ποίηση: Ὕμνος εἰς τήν Ἐλευθερία (1823), Ὡδή εἰς τόν θάνατον τοῦ λόρδου Μπάιρον. Ἀπό τό 1826, ἀμέσως μετά τήν πώση τοῦ Μεσολογγίου, ἄρχισε τή μεγάλη του ποιητική σύνθεση Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι, πού τή δουλεῦει καί μετά τό 1844 (Γ' σχεδίασμα)· ἄλλα ποιητικά ἔργα: Λάμπρος, Κρητικός, Πόρφυρας β) πεζά: Διάλογος, Ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Τό 1859 ὁ μαθητής καί φίλος του Ἰάκωβος Πολυλάς, ποιητής καί κριτικός, συγκέντρωσε καί ἐξέδωσε Ἄπαντα τά εὕρισκόμενα τοῦ Διον. Σολωμοῦ.

[Τό φύτεμα του χωριού]

Σέ μιά υπόδοιλη περιοχή οί Τουρκοί ἔχουν καταστρέψει ὁλόκληρο ἕνα χωριό, τόν Ἄι-Γιώργη. Τό ἔκαψαν. Οἱ κάτοικοι πού γλίτωσαν μέ τόν παπα-Φώτη ἐπικεφαλῆς, μέ τά ἱερά τους κειμήλια (τά εἰκονίσματα, τό Εὐαγγέλιο, τό λάβαρο τοῦ Ἄι-Γιώργη, τά κόκαλα τῶν πατέρων) καί μέ τά σύνεργα τῆς δουλειᾶς φεύγουν κι ἀναζητοῦν ἕνα τόπο, γιά νά ξαναριζώσουν. (Ἀπόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημα Ὁ Χριστός ξανασταυρώνεται).

– Παιδιά μου, φώναξε ὁ παπα-Φώτης, ἐδῶ, στό κακοτράχαλο* τοῦτο βουνό, μέ τή δύναμη τοῦ Θεοῦ, θά ριζώσουμε. Τρεῖς μῆνες ὁδοιποροῦμε, ἔλιωσαν τά παιδιά κι οἱ γυναῖκες, κι οἱ ἄντρες ντρέπονται πιά νά ζητιανεύουν. Σάν τό δέντρο εἶναι κι ὁ ἄνθρωπος· θέλει χῶμα. Ἐδῶ θά ριζώσουμε! Εἶδα ἀπόψε στόν ὕπνο μου τόν Ἄι-Γιώργη τό χωριανό μας, ἀπαράλλαχτο ὅπως εἶναι ζωγραφισμένος στό λάβαρο πού φέραμε ἀπό τήν πατρίδα. Ξανθός λεβέντης, σάν τήν ἄνοιξη, καβάλα σέ ἄσπρο ἄλογο, καί πίσω, στά καπούλια τοῦ ἀλόγου, ἡ ὁμορφη βασιλοπούλα, πού ὁ Ἄι-Γιώργης τήν εἶχε γλιτώσει ἀπό τό φοβερό θεριό τῆς βρύσης· τοῦ κρατοῦσε τώρα ἕνα χρυσό μπρίκι καί τόν κερνοῦσε... Ποιά ἴναι αὐτή ἡ ὁμορφη βασιλοπούλα, παιδιά μου; Εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ρωμιοσύνης, ἡ ψυχὴ μας! Ὁ Ἄι-Γιώργης μᾶς πῆρε στά καπούλια τοῦ ἀλόγου του καί μᾶς ἔφερε ἐδῶ, στό ἔρημο τοῦτο βουνό πού πατοῦμε· καί χτές τῆ νύχτα ἦρθε στόν ὕπνο μου, μοῦ ἄπλωσε τό χέρι καί μοῦ ἀπίθωσε στή φούχτα τό σπόρο ἑνός χωριού – ἕνα μικρό χωριουδάκι πού χωροῦσε στήν ἀπαλάμη μου, μέ τήν ἐκκλησιά του, μέ τό σκολεῖο, μέ τά σπίτια, μέ τά περιβόλια του, καί μοῦ ἔπε: «Φύτεψέ το!»

Ἄκουστηκε βουή καί φρουφρουρητό ἀπό τήν τσοῦρμα, σάν νά σηκώθηκε ἄνεμος μέσα σέ καλάμια. Κι ἔτσι πού εἶχε ἀπλωμένη ὁ παπα-Φώτης τήν παλάμη, πολλές γυναῖκες ξέκριναν ἀπάνω τῆς ἕνα μικρό μικρό χωριουδάκι, σάν αὐτό πού κλωσοῦσε στόν ἥλιο.

– Ἐδῶ θά φυτέψουμε, ἐξακολούθησε ὁ παπα-Φώτης κι ἄπλωσε τά μπράτσα κι ἀγκάλιασε τό βουνό· ἐδῶ, στίς πέτρες τοῦτες καί στίς σπηλιές καί γύρα ἀπό τό λιγοστό νερό καί κάτω ἀπό τά σκληρά ἀγριόδεντρα, θά φυτέψουμε τό σπόρο πού μοῦ μπιστεύτηκε ὁ ἅγιος ὁ Καβαλάρης. Κουράγιο, παιδιά μου, σηκωθείτε ἀπάνω, ἀκολουθᾶτε με· μεγάλη εἶναι ἡ μέρα τούτη, φυτεύουμε τό καινούριο χωριό! Σήκω, γερο-

κακοτράχαλος: δύσβατος.

Πανάγο, πάρε πάλι στη ράχη σου τό σακί μέ τά κόκαλα, πᾶμε!

Σήκωσε τό σκελεθρωμένο κεφάλι ὁ ἑκατοχρονίτης παππούς, τ' ἀτσίνουρα ματάκια του σπίθισαν:

- "Ἐχω δεῖ, παιδιά μου τρεῖς φορές νά φυτεύονται καί νά ξεπατώνονται χωριά. Ξεπατώθηκαν ἀπό τήν πανούκλα τή μιά φορά, ἀπό τό σεισμό τήν ἄλλη, καί τώρα νά, ἀπό τόν Τοῦρκο. Μά καί τρεῖς φορές εἶδα τό σπόρο τοῦ ἀνθρώπου νά φυτρώνει, πότε στά ἴδια χῶματα, πότε πιό πέρα. "Ενας παπάς ἔκανε ἀγιασμό, ἄρχιζαν οἱ μαστόροι νά χτιζοῦν, πέφταμε ὅλοι ἀπάνω στή γῆς καί τή σκάβαμε, ἔπαιρναν τά παλικάρια τίς γυναῖκες, καί στό χρόνο ἀπάνω, τί χαρά ἦταν ἐκεῖνη, βρέ παιδιά! ἔβγανε ἀστάχυ ἡ γῆς, σηκώνουνταν ὁ καπνός πάνω ἀπό τά σπίτια, νιαοῦρίζαν τά μωρά - ξαναφύτρωνε τό χωριό! Κουράγιο, μωρέ παιδιά, καί πάλι θά ξαναφυτρώσει!

- Γειά σου, γερο-Πανάγο! φώναξαν οἱ ἄντρες καί γέλασε τό ἀχειλί τους· ἐσύ, παππούλη, ἔβαλες κάτω καί τό Χάρο. Ἐσύ 'σαι ὁ Διγενής, πού λένε.

- Ἐγώ 'μαι, μαθές! ἀπηλογήθηκε ὁ γέρος μέ σιγουράδα.

Ὡστόσο ὁ παπα-Φώτης εἶχε περάσει τό πετραχήλι του, εἶχε κάμει μέ θρούμπα καί θυμάρι ἀγιαστοῦρα, γέμισε μιά ξεροκολοκύθα νερό κι ἔκραξε καί παρατάχτηκαν γύρα του πέντ' ἔξι παιδόπουλα πού τά 'χε δασκαλέψει νά ψέλνουν καί τοῦ κρατοῦσαν τό ἴσο.

"Ὀλη ἡ τσοῦρμα σηκώθηκε κι ὀρδινιάστηκε* πίσω ἀπό τόν μπροστάρη*, δεξά οἱ ἄντρες, ζερβά οἱ γυναῖκες· ἀπό πάνω τους ὁ ἥλιος, ἀκούρατος, πεισματάρης ἀθλητής τελοῦσε πάλι, ἀνηφορίζοντας, τόν αἰῶνια ἀνανεούμενο ἄθλο.

- Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, παιδιά! φώναξε ὁ παπα-Φώτης· στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τῆς Πατρίδας! Τό χωριό μας ξεπατώθηκε, τό χωριό μας ξαναφυτεύεται, ἀθάνατη εἶναι ἡ ρίζα τοῦ Γένους! Πῶς νά σᾶς τό πῶ, ἀδέρφια; Χαίρουμαι, ἀνθρώπος εἶμαι, ὅταν μοῦ τύχει ἓνα καλό, μά πιό πολύ χαίρουμαι, ὅταν πλακώσει ἡ δύσκολη ὥρα! Γιατί λέω: Τώρα θά δεῖξεις, παπα-Φώτη, ἂν εἶσαι ἄντρας ἀληθινός ἢ κουνέλι.

"Ἄντρες καί γυναῖκες γέλασαν· στή βαριά τούτη στιγμή, μέ τ' ἀντρίστικα τοῦτα, ὄλο κέφι λόγια, ἀλάφρωσαν οἱ καρδιές· ἓνας παμπάλαιος ἀγωνιστής σηκώθηκε μέσα στό κάθε στήθος καί κοίταξε τίς πέτρες καί τ' ἄκαρπα δέντρα καί τά πεινασμένα στόματα κι ἀνασκουμπώθηκε νά παλέψει.

- Ἄκλουθᾶτε με, παιδιά, ὅλοι μαζί, θά σημαδέψω τά σύνορα τοῦ

ὀρδινιάζω: βάζω σέ τάξη.

μπροστάρης: αὐτός πού προπορεύεται, ὁ ἡγέτης.

χωριοῦ! φώναξε ὁ παπάς καί βούτηξε τήν ἁγιαστούρα στό νερό· σ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

Ὁ σαραντάπηχος σήκωσε ψηλά τό λάβαρο μέ τόν Ἄι-Γιώργη, πήραν οἱ ἄντρες τά σύνεργα τῆς δουλειᾶς, τσάπες, ἀξίνες, φτυάρια, πήραν οἱ γερόντοι στήν ἀγκαλιά τους τά κονίσματα, καί μπῆκε μπροστά ὁ γερο-παππούς μέ τό σακί τά κόκαλα στόν ὦμο. Δυό τρία σκυλιά πού εἶχαν ἔρθει μαζί τους, ἀκλούθησαν κι αὐτά γαβγίζοντας χαρούμενα. Σηκώθηκε βουή μεγάλη, καί μιά τρουμπέτα βάρεσε στή ρίζα τοῦ βουνοῦ, μά κανένας δέν τήν ἄκουσε.

Βουτοῦσε ὁ παπάς τήν ἁγιαστούρα στό νερό, ράντιζε μέ ὀρμή τίς πέτρες, τ' ἄγρια θάμνα, τίς χαρουπιές, χάραζε στόν ἀγέρα τά σύνορα τοῦ χωριοῦ. Πρώτη φορά θεμέλιωνε κι ἄγιαζε χωριό, ἔπλαθε μόνος του, μέ τό περίσσεμα τῆς καρδιάς του τίς εὐχές καί ψαλμουδοῦσε:

– Κύριε, Κύριε, χαράζω μέ τό ἁγιασμένο νερό τά σύνορα τοῦ χωριοῦ μας! Τοῦρκος νά μήν πατήσῃ, πανούκλα νά μήν μπεῖ, σεισμός νά μήν τό σεισῃ! Τέσσερις καστρόπορτες θά τοῦ χτίσουμε, βάλτε τέσσερις ἀγγέλους, Κύριε, νά τό φρουροῦν!

Στάθηκε· ράντισε σταυρωτά μιά μεγάλη πέτρα, στράφηκε στούς χωριανούς:

– Ἐδῶ, ἀνατολικά, εἶπε, θά χτίσουμε τή μιά πόρτα τοῦ χωριοῦ, τήν πόρτα τοῦ Χριστοῦ!

Σήκωσε τά χέρια στόν οὐρανό:

– Τούτῃ ἔναι ἡ πόρτα σου, Κύριε. Ἐκεί θά μπαίνεις, ὅταν θά καταδέχῃσαι ν' ἀκούσεις τή φωνή μας στόν κίντυνο καί νά πατήσεις τό χῶμα. Γιατί εἴμαστε, μαθές, ἀνθρώποι, ἔχουμε ψυχή, ἔχουμε φωνή, θά φωνάζουμε! Κι ἂν κάποτε ποῦμε κι ἓνα λόγο περίσσιο, μήν ἀγριεύεις· ἀνθρώποι εἴμαστε, βασανισμένα πλάσματα, ἔχουμε πολλές σκουτοῦρες, ἔρχεται ὦρα πού ἡ καρδιά δέ βαστάει, θά σκάσει, καί πετάει τόν περίσσιο λόγο κι ἀλαφρώνει. Βαριά ἔναι ἡ ζωή, κι ἂν δέν ὑπῆρχες ἐσύ, Κύριε, θά πιάναμε ὅλοι, γυναῖκες κι ἄντρες, χέρι χέρι, νά γκρεμιστοῦμε, νά γλιτώσουμε. Μά ὑπάρχεις ἐσύ, χαρά, παρηγοριά, ἐκδίκηση μεγάλη Θεέ μου! Τούτῃ εἶναι ἡ πόρτα σου, ἔμπα!

Κίνησαν πάλι, πήραν κατά νότου· τεντώθηκαν πάλι τά σύνορα στόν ἀγέρα. Ψαλμουδοῦσε ὁ παπάς, καί γύρα ἀπό τή βαριά φωνή του τιτίβιζαν, σάν χελιδονίσματα, οἱ φωνοῦλες τῶν παιδιῶν.

Σέ μιά πέτρινη γούβα γεμάτη ἐφτακάθαρο νερό ὁ παπάς σταμάτησε.

– Ἐδῶ, εἶπε, θά χτίσουμε τήν πόρτα τῆς Παναγιάς, τῆς Προστάτισσας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων! Βάλτε σημάδι!

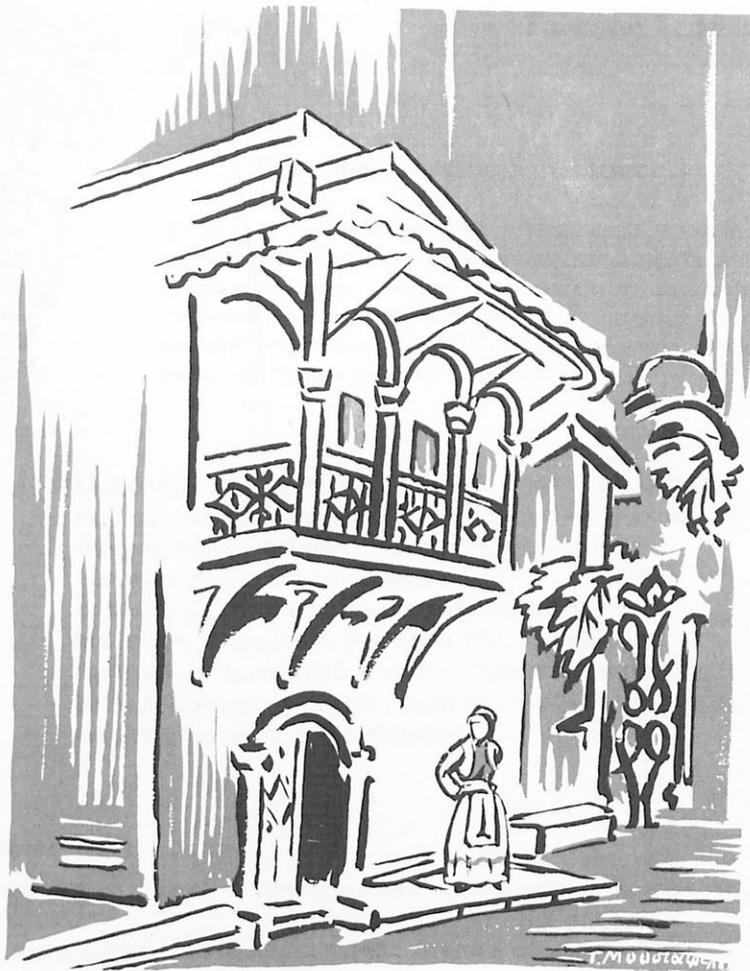
Ἄπλωσε τά χέρια στή γῆς:

– Παρθένα Μάνα, φώναξε, Ρόδο άμάραντο, Άγράμπελη άνθισμένη πού άγκαλιάζεις τόν άγριο Δρύ, τό Θεό, καλοί άνθρώποι είμαστε κατατρεμένοι, άκουσε τή φωνή μας! Κάθεσαι εσύ έδω στή γής, κοντά μας, κι είναι ή ποδιά σου μιά ζεστή φωλιά γεμάτη άνθρώπους. Είσαι μάνα, καί κατέχεις τί θά πεί στεναγμός καί πείνα καί θάνατος· είσαι γυναίκα, καί κατέχεις τί θά πεί ύπομονή κι αγάπη. Σκύψε, Κυρά μου, άπάνω άπό τό χωριό μας τούτο, δώσε ύπομονή κι αγάπη στίς γυναίκες, ν' άντέχουν στόν καθημερινόν άγώνα καί νά παλεύουν, χωρίς νά βαρυκομοούν, τόν άντρα καί τό παιδί καί τίς έγνοιες τού σπιτιού! Δώσε δύναμη στούς άντρες νά δουλεύουν καί νά μήν άπελπίζονται· νά πεθαίνουν καί ν' άφήνουν πίσω τους τήν αύλή τους γεμάτη παιδιά κι άγγόνια! Δώσε, Κυρά μου, καλά, χριστιανικά τέλη καί στούς γερόντους καί στίς γερόντισσες! Τούτη 'ναι ή πόρτα σου, Κυρά μου Πορταίτισσα, έμπα!

Ερωτήσεις

1. Πώς φαίνεται ή ψυχική δύναμη τού παπα-Φώτη;
2. Πώς «φυτρώνει» ένα καινούργιο χωριό; Τί θέλει νά δείξει μέ τήν περιγραφή αύτή ή συγγραφέας;
3. Τί ζητάει άπό τήν Παναγιά ή ιερέας στήν προσευχή του;
4. Νά προσέξετε τόν τρόπο μέ τόν όποιο ή παπα-Φώτης μιλάει γιά τόν Άγιώργη, τό Χριστό καί τήν Παναγιά. Τί παρατηρείτε;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957). Γεννήθηκε στό Ήράκλειο τής Κρήτης καί σπούδασε Νομικά στήν Άθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές στό Παρίσι, όπου έγινε ύφηγητής τής Νομικής Σχολής. Έκτός άπό τά άρχαία έλληνικά καί τά λατινικά ήξερε άλλες έφτά γλώσσες. Ήταν άπό τούς πιό πολυταξιδεμένους Έλληνες πνευματικούς άνθρώπους. Πνεύμα άνήσυχο καί έρευνητικό, άσχολήθηκε μέ πάθος μέ όλα τά πνευματικά προβλήματα τής έποχής του καί άπόχτησε παγκόσμια φήμη. Τό έργο του έχει μεγάλη πολυμέρεια καί άπλώνεται σέ πολλούς τομείς: θέατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικές έντυπώσεις, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. Έργα του: *Όδύσσεια* (ποίημα μέ 33333 στίχους). Μυθιστορήματα: *Βίος καί Πολιτεία τού Άλέξη Ζορμπά*, *Ό Καπετάν Μιχάλης*, *Ό φτωχούλης τού θεού*, *Ό τελευταίος πειρασμός*, *Άναφορά στό Γκρέκο* κ.ά. Έγραψε επίσης Θεατρικά καί Φιλοσοφικά έργα καί ταξιδιωτικά μέ τίτλο *Ταξιδεύοντας*. Άπό τό μεταφραστικό του έργο άναφέρουμε τή *Θεία Κωμωδία* τού Δάντη καθώς καί τή μετάφραση τής *Ίλιάδος* καί τής *Όδύσσειας* τού Όμήρου σέ συνεργασία μέ τόν καθηγητή Ι.Θ. Κακριδή. Τό έργο του μεταφράστηκε σέ περισσότερες άπό σαράντα γλώσσες.

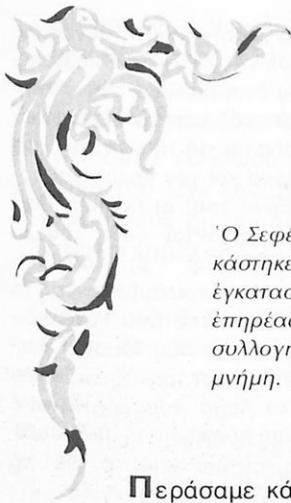
VIII. Τά μικρασιατικά

*Ἡ Ρωμανία κι ἂν πέρασεν ἀνθεὶ καὶ φέρει κι ἄλλο.
(ποντιακὸ δημοτικὸ τραγούδι)*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΙΤΥΕ-ΕΚΔΕΤΑ

[Περάσαμε κάβους πολλούς...]

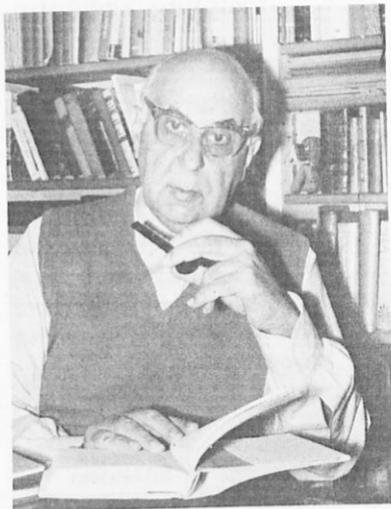
Ὁ Σεφέρης γεννήθηκε στή Σμύρνη. Πολύ νωρίς (1914) ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τήν ιδιαίτερή του πατρίδα καί νά ἐγκατασταθεῖ στήν Ἀθήνα. Ἡ μικρασιατική καταστροφή ἐπηρέασε βαθιά τήν ποίησή του. Τό ἀπόσπασμα ἀπό τή συλλογή Μυθιστόρημα (1935) ἀπηχεῖ μιὰ πικρή ἱστορική μνήμη. Τό ποίημα ἔχει τίτλο Ἀργοναυτές.

Περάσαμε κάβους πολλούς, πολλά νησιά, τή θάλασσα
πού φέρνει τήν ἄλλη θάλασσα, γλάρους καί φώκιες.
Δυστυχησμένες γυναῖκες κάποτε μέ ὀλολυγμούς
κλαίγανε τά χαμένα τους παιδιά
κι ἄλλες ἀγριεμένες γύρευαν τό Μεγαλέξαντρο
καί δόξες βυθισμένες στά βάθη τῆς Ἀσίας.
Ἄράξαμε σ' ἀκρογιαλιές γεμάτες ἀρώματα νυχτερινά,
μέ κελαηδίσματα πουλιῶν, νερά πού ἀφήνανε στά χέρια
τή μνήμη μιᾶς μεγάλης εὐτυχίας.

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τή φράση: «τή θάλασσα πού φέρνει τήν ἄλλη θάλασσα»;
2. Μέ ποιές φράσεις τοῦ ποιήματος ὑποδηλώνεται ἡ συμφορά;
3. Τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τό στίχο «καί δόξες βυθισμένες στά βάθη τῆς Ἀσίας»;
4. Ἡ μνήμη τῆς μεγάλης εὐτυχίας εἶναι ὑπόθεση προσωπική τοῦ ποιητῆ ἢ ἐθνική; Γιατί;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ὑπηρέτησε στό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ὡς διπλωμάτης. Ἀποχώρησε ἀπό τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Στά γράμματά μας ἐμφανίστηκε μέ τήν ποιητική συλλογή *Στροφή* (1931). Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποι-

ητής πού μαζί μέ τόν Έλύτη συνέβαλε στην ανανέωση τής ελληνικής ποίησης. Κατόρθωσε νά ενσωματώσει στην ελληνική ποιητική παράδοση τήν εύρωπαϊκή ποίηση. Διακρίνεται γιά τή λιτότητα στά έκφραστικά μέσα καί τόν ήρεμο καί χαμηλό τόνο. Έργο του: α) ποίηση: *Ποιήματα* (περιλαμβάνονται όλες του οι ποιητικές συλλογές) β) δοκιμιαμελέτες: *Δοκιμές* (περιλαμβάνονται τά δοκίμια καί οι μελέτες πού κατά καιρούς δημοσίευσε, σέ δύο τόμους). Μετέφρασε επίσης *Έλιοτ, τήν Άποκάλυψη του Ίωάννη*, τό *Άσμα Άσμάτων*. Είναι ό μόνος Έλληνας ποιητής πού ή Σουηδική Άκαδημία του απένειμε τό 1961 τό βραβείο Νόμπελ τής Λογοτεχνίας.

Ήλιος Βενέζης

Στό Αιγαίο, ενῶ ή συμφωνία τελειώνει.

Τό άπόσπασμα είναι άπό τό τελευταίο κεφάλαιο του μυθιστορήματος Αιολική Γη. Στό βιβλίο αυτό ό Βενέζης ζωντανεύει άναμνήσεις άπό περιστατικά τής παιδικής ήλικίας, πού έζησε στό ύποστατικό του παππού του (Μπιμπέλα) στην Άνατολή. Πρόκειται ούσιαστικά γιά τήν ιστορία μιās πατριαρχικής οίκογενείας τής Μ. Άσίας πού ήταν δεμένη μέ τήν πατρογονική γή καί ή όποία άπό τήν πίεση των γεγονότων του πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914) άναγκάζεται νά έκπατριστεί. Άφηγείται ό μικρός Πέτρος.

Πρωί πρωί οι κοντραμπατζήδες* φρόντισαν πρώτα γιά τό νεκρό τους. Θάψαν τό Στρατήγο Γαρμπή* κάτω άπ' τή μεγάλη δρυ, στην είσοδο του ύποστατικού. Φτιάξανε σταυρό μέ χοντρά κλαδιά έλιās καί τόν βάλαν στον τάφο του.

κοντραμπατζής: λαθρέμπορος.
Στρατήγος Γαρμπής: φίλος του Παγίδα.

Ὁ παππούς, ἡ γιαγιά, ὅλο τό ἄλλο πλῆθος ξαφνιασμένοι μάθαν τό νέο σάν ξύπνησαν. Ρώτησαν γιά τά καθέκαστα. Μά κανένας δέν τούς ἔδωσε ἀπόκριση.

Παραστάθηκαν ὅλοι ἀπό μακριά στήν ταφή.

Ὅταν αὐτό τέλειωσε, ὁ Παγίδας πήρε παράμερα τόν παππού. Τό πρόσωπό του εἶχε ξανάβρει ὅλη τή σκληρή του ἀποφασιστικότητα.

—Θά δοῦμε ἂν μπορούμε νά πᾶμε στή χώρα, εἶπε.

Ἔστειλε καθαλαραίους του νά κοιτάξουν τό δρόμο, ἂν ἦταν ἀνοιχτός.

Γύρισαν κατά τό μεσημέρι.

—Ὅχι, καπετάνιο! Ὁ δρόμος εἶναι κλειστός! Ὅπου νά 'ναι πλακῶσαν οἱ Τούρκοι! Πρέπει νά φύγουμε ἀπό θάλασσα! Καῖνε, σφάζουν κι ἔρχονται!

—Ἀλίμονό μας! Ἀλίμονό μας! ὀλολύζει τό πλῆθος αὐτά ἀκούγοντας. Ἀλίμονό μας πού πρέπει νά ξεπατριστοῦμε!...

Ὡς τήν τελευταία στιγμή τούς ἔμενε ἡ ἐλπίδα πῶς θά μπορούσαν νά μείνουν στά παράλια ἴσαμε πού νά περάσει ἡ μπόρα κι ὕστερα νά γυρίσουν στά χωριά τους. Ἦταν φανερό πιά πῶς δέν τό μπορούσαν.

—Ἀλίμονό μας! Ἀλίμονό μας!

Πρῶτα ξεκίνησαν οἱ πρόσφυγες τῶν χωριῶν. Συμφωνήθηκε νά χαμηλώσουν κατά τήν ἀκρογιαλιά τοῦ Ντικελί, ὅπου θά βρῖσκταν καΐκια νά μπαρκάρουν. Πῆραν στόν ὦμο τόν Ἅγιο τους. Καί προστατευμένοι ἀπ' τούς ἄντρες τους, τούς ὀπλισμένους μέ τ' ἄρματα πού τούς μοίρασε ὁ Παγίδας, πέσαν στό δρόμο.

Τούς παρακολουθοῦμε ἀπ' τή μεγάλη πόρτα νά χάνονται στό βάθος.

—Ἡ σειρά μας, λέει ὁ παππούς συγκινημένος.

Τά συμβάντα ἤρθαν ἔτσι βίαια πού ἀνατάραξαν ἀπ' τή ρίζα τή γέρικη δρύ τοῦ σπιτιοῦ μας. Μέ δυσκολία κοιτάζει νά κρατήσῃ τόν ἑαυτό του, γιά νά μήν πέσει στήν κρίσιμη ὥρα.

Φεύγουν πρῶτα οἱ ἄνθρωποι πού δούλευαν στό ὑποστατικό μας, γυναῖκες κι ἄντρες. Φορτωμένοι τόν μπόγο τους περνοῦν μπροστά ἀπ' τόν παππού, πού στέκεται στή μεγάλη πόρτα, ἕνας ἕνας. Σκύβουν κλαίγοντας, φιλοῦν τό χέρι του, κι ἐκεῖνος τούς ἀποχαιρετᾷ καί τούς εὐλογεῖ.

— Στό καλό. Στό καλό.

Ὅλοι φύγανε.

—Ἐ, πᾶμε κι ἐμεῖς, Δέσποινα..., λέει στή γιαγιά, τῆς πιάνει τό χέρι καί τό σφίγγει.

Θά μπαρκάρουμε απ' τήν ἀκρογιαλιά πού εἶναι κάτω ἀπ' τό ὑποστατικό τοῦ Βηλαρά*. Θά πᾶμε ἴσαμε κεῖ μέ τή νταλικά*.

Πρώτη ἀνεβαίνει στήν καρότσα ἢ γιαγιά. Κλαίει ἀπαρηγόρητα. Τ' ἄσπρα μαλλιά πού στεφανώνουν τό γλυκό της τό πρόσωπο δέν εἶναι πιά φροντισμένα, παίζουν στό λίγο ἀγέρι πού φυσᾶ. Τρέμουν τά γόνατά της. Ὁ παππούς κι ἡ μητέρα μας τή βαστάνε ν' ἀνεβεῖ.

Ἦστερα ἀνεβαίνει ἡ μητέρα μας, ὕστερα ἡ Ἀνθίππη, ἡ Λένα, ἡ Ἀγάπη. Ἀπ' τό ἕνα χέρι βαστᾶ τόν μπόγο της, ἀπ' τό ἄλλο τήν Κοσμογραφία της – τούς ἀριθμούς μέ τ' ἄσπρα.

Ἔρχεται ἡ σειρά τῆς Ἄρτεμης. Δέν κοιμηθήκαμε χτές, μήτε κείνη μήτε ἐγώ. Τό πρόσωπό της εἶναι κατάχλωμο.

—Ἐλα, Ἄρτεμη.

Σέρνει, μέ τό σκοινί πού εἶναι δεμένο, τό ἀρκούδι της. Ἔρχεται σιγανά. Γυρίζει πλάι της καί κοιτάζει. Εἶναι κεῖ κοντά. Εἶναι πιά δεντράκι ἢ καρυδιά πού μιά μέρα, κινημένη ἀπ' τή βαθιά ἐπιθυμία νά μάθει, φύτευσε μέ τό χέρι της, ἀπ' τήν ἀνάγκη νά μάθει ἄν φυτεύοντας καρυδιά θά πληρώσει μέ θάνατο. Κοιτάζει τό δεντράκι. Τό ἀποχαιρετᾶ.

«Μικρή καρυδιά, ἡ Ἄρτεμη φεύγει. Θά πληρώσει ἄραγες ἐκεῖ πού πάει; Δέ θά πληρώσει;...»

Ἡ Ἄρτεμη λύνει τό σκοινί πού κρατᾶ τό ἀρκουδάκι. Τό μικρό μαῦρο ἀγρίμι κοιτάζει μιά ἀπό δῶ μιά ἀπό κεῖ, κι ὕστερα μέ τό σίγουρο ἔνστιχτο πού τό καλεῖ, παίρνει τό δρόμο τρέχοντας σάν μεθυσμένο στό μονοπάτι πού πάει στά Κιμιντένια*.

Μείναμε τελευταῖοι, ὁ παππούς κι ἐγώ. Ὁ Παγίδας μέ τά παλικάρια του περιμένουν νά μᾶς συνοδέψουν. Ὁ παππούς γυρίζει καί κοιτάζει πίσω του, ν' ἀποχαιρετήσῃ τά δέντρα καί τά Κιμιντένια. Ὅταν, τόν βλέπει:

Ἔρχεται μέσα ἀπ' τό ὑποστατικό. Βαδίζει ἀργά, μέ τρεμάμενα ἀπ' τούς χρόνους πόδια, καί στέκει ἐκεῖ, πλάι στή μεγάλη πόρτα.

Ὁ μπαρμπα-Ἰωσήφ!*

— Δέν ἔφυγες, γερο-Γιωσήφ; λέει ξαφνιασμένος ὁ παππούς καί πάει κατά τό μέρος του.

Ἀτάραχη, ἤσυχη, γαλήνια ἢ φωνή τοῦ γέροντα ἀπ' τή Λήμνο:

—Ὅχι, ἀφέντη μου. Ἐγώ θά μείνω.

Βηλαράς: πλούσιος γείτονας τοῦ Μπιμπέλα.

νταλικά: ἀμάξι φορτηγό.

Κιμιντένια: Ὀροσειρά τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπέναντι ἀπό τή Μυτιλήνη.

Ἰωσήφ: ὑπηρέτης τοῦ ὑποστατικού ἀπό τή Λήμνο· μπόλιαζε τά δέντρα.

— Θά μείνεις;

Αυτό είναι άπροετοίμαστος νά τό δεχτεί ὁ παππούς, καί κάθε ἄλλος. Πού θά μείνεις; τοῦ λέει. Ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι! Ψυχὴ δέν ἀφήνουν ζωντανή!

Ὁ μπαρμπα-Ἰωσήφ ἀκούει. Ὅμως ἔχει πάρει τὴν ἀπόφασή του. Δέν ἔφυγε ἀπ' τὰ Κιμιντένια, ὅταν ἦταν καιρός. Δέν ἔφυγε, ὅταν μιά ἄλλη φωνή, πιό δυνατὴ κι ἀπ' τὸ θάνατο, τὸν φώναζε νά γυρίσει, ὅταν τὸν καλοῦσε ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς, τὸ κορίτσι πού μελετοῦσε ἐκεῖ στό γυμνὸ νησί τους – στὴ Λήμνο – τὰ ἄστρα. Δέν μπόρεσε τότε. Τώρα εἶναι ἀργά. Γιά ποιό λόγο τώρα; Οἱ μέρες του πιά, οἱ ὥρες του, εἶναι μετρημένες. Εἶναι ἀργά.

— Θά μείνω, ἀφέντη μου. Τί θά μοῦ κάμουν πιά ἐμένα;

— Γέρο, θά σέ χαλάσουν! φωνάζει ὁ Ἀντώνης Παγίδας. Φύγε!

Μά ἡ ἀπόφαση πού ἀκίνητεῖ στά πικραμένα μάτια τοῦ γέροντα εἶναι δυνατὴ σάν τὴν ἀγάπη τῆς γῆς.

— Θά μείνω.

Ὅλοι καταλαβαίνουν πὼς δέν ὑπάρχει τρόπος γιὰ νά τὸν κάμουν ν' ἀλλάξει γνώμη. Ὁ Παγίδας κοιτάζει τὸν ἥλιο πού χαμηλώνει.

— Δέν ἔχουμε καιρό! λέει στὸν παππού. Πρέπει νά βιαστοῦμε!

Ὁ παππούς προχωρεῖ μέ τρεμάμενα βήματα στὸν μπαρμπα-Ἰωσήφ. Ὁ γέροντας τῆς Λήμνου κάνει νά σκύψει καί νά φιλήσει τὸ χέρι τοῦ ἄλλου γέροντα. Ὁ παππούς τὸν παίρνει στὴν ἀγκαλιά του, τὸν κοιτᾷ μὲς στά βουρκωμένα μάτια κι ὕστερα τὸν φιλᾷ στό μέτωπο.

— Ἐχε γειά!

Ὁ παππούς πάλι στυλώνεται. Στέκεται μιά στιγμή μπρός στὴ μεγάλη πόρτα τοῦ ὑποστατικοῦ μέ τὰ μάτια γυρισμένα σ' αὐτό. Ὅρθια ἢ βασιλική μας δρύς, στεφανωμένη μέ τὰ μαλλιά πού τὰ λεύκανε ὁ καιρός, τυλιγμένη στά χρυσά χρώματα τοῦ ἡλίου πού βασιλεύει, στέκεται κεῖ σάν νά προσεύχεται.

Ἐπειτα βγάζει τὸ καλπάκι του, γονατίζει ταπεινά, σκύβει καί φιλᾷ τὸ χῶμα πού τὸ βλόγησε μέ τὴ ζωὴ του.

— Ἐχε γειά!

Μπαίνουμε στό καῖκι πού μᾶς περιμένει. Τὸ ὑποστατικὸ τῆς θάλασσας εἶναι ἔρημο. Οἱ Βηλαράδες ἔχουν κιόλας μπαρκάρι. Βλέπουμε τὸ καῖκι τους πού σέρνει τὸ πανί καί ξεμακραίνει ἀπ' τὴ στεριά. Προσπαθῶ νά ξεχωρίσω τὴ Ντόρις. Δέν μπορῶ. Μονάχα μιά στιγμή κάτι σαλεύει κεῖ στὴν πλώρη, ἓνα χρυσὸ φῶς μπλέκεται μέ τὴ γαλάζια θάλασσα καί

πάλι χάνεται πίσω απ' τὸ φλόκο* πού μπατέρνει*. Θά 'ναι τὰ μαλλιά της.

Οἱ κοντραμπατζήδες μπαίνουν ἕνας ἕνας στοῦ κόκκινο τρεχαντήρι τους. Ὁ Παγίδας καβάλα στ' ἄλογό του τοὺς παρακολουθεῖ. Μπαρκάρισε κι ὁ τελευταῖος. Ψυχὴ πιά ἀνθρώπινη δέν εἶναι στή στεριά. Ὅλα τὰ παλικάρια κοιτᾶν τὸν ἀρχηγό τους.

— Καπετάνιο! Ἔλα!

Ὁ Παγίδας γυρίζει τὸ κεφάλι του ἀργά, δεξιά, ζερβά. Τὸ πρόσωπό του φωτισμένο ἀπ' τὸν ἥλιο πού βασιλεύει, εἶναι κόκκινο. Τεντώνεται στή σκάλα τῆς σέλας του, σφίγγει γερὰ τὰ χαλινάρια τοῦ ἀλόγου.

— Γεῖά σας! φωνάζει στοὺς συντρόφους του.

Δέ θά πάει μαζί τους ὁ καπετάνιος τους;

Ἄσχι, δέ θά πάει. Τὰ παλικάρια μέσα ἀπ' τὸ καΐκι τὸ ξέρουν πιά πὼς ὁ ἀρχηγός τους φεύγει. Φεύγει γιὰ νὰ χτυπηθεῖ, μοναχός, μέ τὸ λεφούσι πού κατεβαίνει. Καί νὰ πεθάνει. Ἄλλιῶς δέν μπορεῖ. Πάει ν' ἀνταμῶσει τὸ φίλο του πού σκότωσε.

Τὸν βλέπω πού χάνεται καλπάζοντας μέ τ' ἄλογό του στοῦ κόκκινο φῶς. Τὰ μαρτίνια* τῶν κοντραμπατζήδων μέσ' ἀπ' τὴ βάρκα ἀδειάζουν ἀποχαιρετιστήρια στὸν ἀγέρα. Ὁ μεταλλικός τους κρότος πέφτει στή θάλασσα καί σβήνει στά κύματα.

Τὰ ἄστρα ὅλα ἔχουν βγεῖ. Ταξιδεύουν στοῦ Αἰγαῖο τὰ παιδικὰ ὄνειρά μας. Τὸ κύμα χτυπᾶ τὴ μάσκα τοῦ καΐκιου μας καί τὰ κοιμίζει. Κοιμηθεῖτε, ὄνειρά μας. Στὴν ξένη χώρα πού πᾶμε, πρόσφυγες, τί ἄραγες νὰ μᾶς περιμένει, τί μέρες νὰ εἶναι ν' ἀνατεῖλουν;

Ἡ Λένα ἀποκοιμήθηκε. Ἦθελε πολὺ τὸν τόπο μέ τὸ κοκκινόχωμα. Ἐκεῖ θά ζοῦσε μέ τὸν ἄντρα πού θά 'παρνε, καί θά 'κανε πολλὰ παιδιά, καί θά εἶχαν κουνέλια καί περιστέρια κι ἄλλα πολλά. Ἄσχι, ἡ Λένα δέ μελετοῦσε ταξίδια σέ θάλασσες, δέν ἤθελε νὰ τὴ χωρίσουν ἀπ' τὰ Κιμιντένια. Δέν τὸ ἤθελε.

Ἡ Ἀγάπη ἔχει στηλώσει ἀφηρημένα τὰ μάτια της στὰ ἄστρα. Πόσο πολὺ τὰ μελέτησε τὸν τελευταῖο καιρό, πόσο πολὺ μέτρησε τίς ἀποστάσεις τους μέ τοὺς ἀριθμούς! Ὅμως τώρα πού τὰ κοιτάζει, φεύγοντας ἀπ' τὴ γενέθλια γῆ γιὰ δύσκολους δρόμους, τώρα μόνο τὸ ἀνακαλύπτει: βλέπει πὼς αὐτὸ ἦταν τὸ λάθος της, τὸ ἀνεπανόρθωτο λάθος.

φλόκος: τὸ πανί τοῦ ἰστιοφόρου.

μπατέρνω: γέρνω.

μαρτίνι: πολεμικὸ τουφέκι ὀπισθογεμές.

Τά ἄστρα τῆς ξέφυγαν. "Όταν ἐμεῖς ζοῦσαμε τίς χίμαιρές* μας στά φάραγγια τῆς Αἰολικῆς γῆς, ὅταν δημιουργοῦσαμε παντοτινοὺς συντρόφους πού ἔμελλε πιά νά μᾶς ἀκολουθοῦν σ' ὅλες τίς πικρές μέρες τοῦ μέλλοντος, ἐκείνη ἤθελε νά κατεβάσει, τόσο μικρή, τόν οὐρανό στή γῆ.

Καημένη Ἀγάπη... Καημένη Ἀγάπη...

Εἶναι κάπου, σ' ἓνα ὑποστατικό τῆς Ἀνατολῆς, κάτω ἀπ' τὰ βουνά πού τὰ λένε Κιμιντένια, ἓνα δωμάτιο «Κίτρινο». Τά σπαθιά, πού εἶναι κρεμασμένα κεῖ μέσα, τίς νύχτες ξυπνοῦνε. Ἀπό κεῖ κάποτε πέρασε ἓνας ἄνθρωπος. Πορευόταν τούς δρόμους τῆς Ἀνατολῆς γυρεύοντας ἓνα καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι. Τό μοναδικό καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι πού κάποτε πέρασε ἀπ' τή ζωή του καί χάθηκε. Οἱ ἄνθρωποι τόν περιπαίζανε, μά αὐτός δέν τούς ἄκουγε. Ἐπειδὴ δέν μπορούσε νά τό πιστέψει, ἐπειδὴ δέν ἤθελε νά τό πιστέψει πῶς τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι χάθηκε, πῶς πιά δέ θά ὑπάρξει στή ζωή του.

Ἀπ' τό ἴδιο μέρος πέρασε κι ἓνας ἄλλος ἄνθρωπος. Τραβοῦσε γιά τή μακρινή τήν Ἱερουσαλήμ, κυνηγώντας νά πιάσει τούς ἤχους, νά κάμει τούς ἤχους νά μὴ σπαίρνουν μέσα σ' ἓνα ρολόι μέ χρυσοὺς σάτυρους. «Ξέρεις πού εἶναι οἱ Ἅγιοι Τόποι, πού εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ;» τοῦ λέγαν οἱ συμπονετικοὶ ἄνθρωποι. «Θά πρέπει νά περάσεις τήν Ἀνατολή ὀλάκερη...».

«Θά περάσω τήν Ἀνατολή ὀλάκερη», τούς ἀποκρινόταν βαθιά, γαλήνια καί πειστική ἡ φωνή τοῦ πάθους.

Ἐκεῖ, κάτω ἀπ' τὰ βουνά πού τὰ λένε Κιμιντένια, εἶναι μιά σπηλιά ὅπου πᾶνε τ' ἀγριογούρουνα πού γέρασαν, γιά νά πεθάνουν. Μιά σαλαμάντρα*, μιά μικρή χελώνα, μιά κρεμασμένη νυχτερίδα περιμένουν τό θάνατο. Δέν προλάβανε, Ἄρτεμη, νά κρεμάσουμε στό λαιμό μας τό ψιλό κόκαλο τοῦ πουλιοῦ, πλάι στό χρυσό σταυρό μας. Ἐτσι θά μᾶς ἀγαποῦσαν ὅλοι. Μά δέν προλάβανε.

Ὅμως παραπέρα, πέρα ἀπ' τό Ποτάμι τῶν Τσακαλιῶν, εἶναι ἡ φωλιά τοῦ αἰτοῦ. Ἐκεῖ μιά καλοκαιρινή μέρα ἤρθε ἡ καταγιγίδα. Ἄς εἶναι βλογημένη. Ὅλες πιά οἱ καταγιγίδες πού εἶναι νά ῥθουν θά θυμίζουσαν ἐκείνη. Ἄς εἶναι βλογημένη.

Καί πιό πάνω ἀκόμα, πέρα ἀπ' τή χώρα μέ τίς ὀξιές, πέρα ἀπ' τή

Χίμαιρα: πλάσμα τῆς φαντασίας, ἐπιθυμία πού δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ.

σαλαμάντρα: ἀμφίβιο ἔρπετό.

χώρα μέ τίς άγριοβαλανιδιές, στό φρύδι τής μεγάλης χαράδρας, μιά ντουφεκιά πού πέφτει βρίσκει τή μεγάλη άρκούδα του Λιβάνου. Έχει ένα μωρό, ένα άρκουδάκι μέ μαύρη τρίχα. Ή μεγάλη άρκούδα θά πεθάνει. Κι ένας κυνηγός, πού έχει στό κεφάλι του μαντίλα μέ κίτρινα άστρα, κι αυτός θά πεθάνει. «Γιατί;» λένε οί τσαλαπετεινοί καί τ' άγριοπερίστερα. «Γιά τήν άγάπη», άποκρίνονται οί βαλανιδιές.

Ή Άρτεμη, έσύ κι εγώ δέ θά 'μαστε, Ή Άρτεμη, στήν ξένη χώρα έρημοι. Ή Από δώ καί πέρα σ' όλες τίς μέρες, ώς τήν άκρη του τέλους, δέ θά 'μαστε έρημοι.

Ταξιδεύουν στό Αίγαίο τά όνειρά μας.

Ή γιαγιά μας κουράστηκε. Θέλει νά γείρει τό κεφάλι της στά στήθια του παππού, πού έχει καρφωμένα πίσω τά μάτια του μπάς καί ξεχωρίζει τίποτα άπ' τή στεριά, τίποτα άπ' τά Κιμιντένια. Μά πιά δέ φαίνεται τίποτα. Ή νύχτα ρούφηξε μέσα της τά σχήματα καί τούς όγκους.

Ή γιαγιά γέρνει τό κεφάλι της νά τό άκουμπήσει στά στήθια πού τήν προστατέψανε όλες τίς μέρες τής ζωής της. Κάτι τήν μποδίζει καί δέν μπορεί νά βρεί τό κεφάλι ήσυχία: σάν ένας βόλος νά είναι κάτω άπ' τό πουκάμισο του γέροντα.

— Τί είναι αυτό έδω; ρωτά σχεδόν άδιάφορα.

Ή παπούς φέρνει τό χέρι του. Τό χώνει κάτω άπ' τό ρούχο, βρίσκει τό μικρό ξένο σώμα πού άκουμπά στό κορμί του καί πού άκούει τούς χτύπους τής καρδιάς του.

— Τί είναι;

— Δέν είναι τίποτα, λέει δειλά ό παπούς, σάν παιδί πού έφταιξε. Δέν είναι τίποτα. Λίγο χώμα είναι.

— Χώμα!

Ναί, λίγο χώμα άπ' τή γη τους. Για νά φυτέψουν ένα βασιλικό, τής λέει, στόν ξένο τόπο πού πāνε. Για νά θυμούνται.

Ή Αργά τά δάχτυλα του γέροντα άνοίγουν τό μαντίλι όπου είναι φυλαγμένο τό χώμα. Ψάχνουν κεϊ μέσα, ψάχνουν καί τά δάχτυλα τής γιαγιάς, σάν νά τό χαϊδεύουν. Τά μάτια τους, δακρυσμένα, στέκουν έκεϊ.

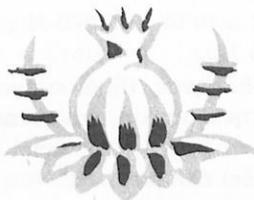
— Δέν είναι τίποτα λέω. Λίγο χώμα. Γή, Αιολική Γή, Γή του τόπου μου.

Έρωτήσεις

1. Σέ ποιά χωρία φαίνεται ό δεσμός τών ανθρώπων μέ τό πατρικό χώμα;

2. Μέ ποιά από τις αδελφές του συνδέεται περισσότερο ο Πέτρος; Τί κοινό έχουν;
3. Σās συγκίνησε περισσότερο κανένα πρόσωπο; Ποιό είναι αυτό καί γιατί;
4. Σέ ποιά χωρία ή μορφή του παππού έχει «βιβλική» έκφραση;
5. Σέ ένα μυθιστόρημα ο συγγραφέας κινεί πολλά πρόσωπα, κύρια καί δευτερεύοντα· στό απόσπασμα ποιά είναι τά κυριότερα πρόσωπα: α) από τούς μεγάλους καί β) από τά παιδιά;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 109.

Στρατής Δούκας

[Τό τέλος τῆς αἰχμαλωσίας]

Τό κείμενο είναι απόσπασμα από τό βιβλίο του Στρατή Δούκα Ἱστορία ενός αἰχμαλώτου. Ὁ ἥρωας καί ἀφηγητής αἰχμαλωτίστηκε κατά τή μικρασιατική καταστροφή από τούς Τούρκους. Κατόρθωσε ὄμως νά δραπετεύσει κι ἀφοῦ δούλεψε, ντυμένος τούρκικα, στά κτήματα ενός Τούρκου, πηγαίνει στή Σμύρνη ἐφοδιασμένος μέ τουρκικό διαβατήριο. Στή Σμύρνη παίρνει τό πλοίο μέ σκοπό νά πάει στήν Κωνσταντινούπολη κι ἀπό ἐκεῖ νά καταφύγει στήν Ἑλλάδα. Κατά τή διάρκεια ὄμως του ταξιδιοῦ κατορθώνει νά βγεῖ στή Μυτιλήνη.

Μέσα ἦταν καί πολίτες Τοῦρκοι πού ταξίδευαν στήν Πόλη. Δίπλα μου μιά παρέα ἔτρωγε καί τραγουδοῦσε μέ κέφι. Ἐπιανε πιά νά σκοτεινιάζει. Στό βάθος, μακριά, φαινόταν σάν καντηλάκια τά φῶτα τῆς Μυτιλήνης, κι οἱ Τοῦρκοι, ἄντρες, γυναῖκες καί παιδιά, ἔλεγαν μέ κακία:

– Θά δοῦμε πάλι τήν Ἑσέκ* Μυντιλή

Καί παρακαλοῦσαν νά μήν πιάσει τό βαπόρι καί ξαναδοῦν τούς Γκιαούρηδες.

Ἔνας γέρος στεκόταν ὄρθιος παραπέρα καί τούς ἄκουγε κατσουφιασμένος. Ἐρχόταν ἀπ' τήν Ἀλεξάνδρεια. Ἐκανα νά τόν ζυγώσω καί νά τοῦ πιάσω κουβέντα. Δέ μοῦ ἔμοιαζε γιά Τοῦρκος.

Αὐτός μ' ἀγριοκοίταξε· τραβήχτηκα.

Σέ λίγο πῆγα πάλι κοντά του.

– Γιατί δέ μοῦ μιλάς; τοῦ λέω τούρκικα.

– Τί θέλεις ἀπό μένα; μοῦ λέει.

– Νά σέ ρωτήσω θέλω. Τό βαπόρι θά πιάσει σκάλα* στή Μυτιλήνη;

– Καί ποῦ ξέρω ἐγώ, μοῦ ἀπαντᾷ.

– Καλά, ἐσύ ποῦ πᾶς;

– Γιατί μέ ρωτᾶς; μοῦ λέει.

– Μοῦ φαίνεσαι σάν Ἕλληνας. Εἶμαι κι ἐγώ Ἕλληνας. Ἔνας χρόνος πάει ποῦ ἔμενα μέσα στήν Τουρκιά, κάνοντας τόν Τοῦρκο, γιά νά γλιτώσω.

– Μωρέ τί λές; μοῦ λέει ἑλληνικά.

– Μά τό Σταυρό, κι ἔκανα κρυφά τό σταυρό μου, μή μέ δοῦν.

– Νά μέ συμπαθᾶς, μοῦ λέει. Μοῦ μιλοῦσες κι ἐγώ ἔλεγα μέσα μου «τί θέλει αὐτό τό παλιόσκυλο». Κάτσε ἐδῶ, νά πάω νά τό πῶ στόν καμαρότο*. Εἶναι κι αὐτός Ἕλληνας. Νά ἰδοῦμε τί θά γίνει.

Πῆγε καί τοῦ λέει:

– Ἔνας χριστιανός, ντυμένος τούρκικα, ἔρχεται ἀπ' τή Σμύρνη. Κοίταξε νά τόν σώσουμε.

– Ποιός εἶναι;

Ἄ γέρος τόν ἔφερε κοντά μου καί μ' ἔδειξε.

– Νά αὐτός.

Ἄ καμαρότος μοῦ λέει σιγά «ἀκολούθα με»· καί μέ πῆγε στήν καμπίνα του.

– Κι ἐγώ Ἀνατολίτης εἶμαι, μοῦ λέει.

– Σάν εἶσαι Ἀνατολίτης, σώσε με.

– Χριστιανός, μωρέ, εἶσαι; Πῶς τά κατάφερες καί γλίτωσες;

– Τό ἔθελε ὁ Θεός. Καί μέ λίγα λόγια τοῦ ἴπα τήν ἱστορία μου κι ἔτρεμα.

Ἑσέκ: γάιδαρος.

θά πιάσει σκάλα: θά πλησιάσει, θά σταματήσει.

καμαρότος: θαλαμηπόλος.

- Μή φοβᾶσαι πιά, μου λέει.

Καί πήγε στὸν Ἑγγλέζο πλοίαρχο καί τὸ ἴπε.

Σάν ἦρθε αὐτός, μέ ρώτησε μισοελληνικά:

-Ἕλληνας;

- Ναί, Ἕλληνας.

- Καί οἱ Τοῦρκοι πῶς δέ σου κόψαν τὸ κεφάλι;

-Ὁ Θεός τὸ θέλε, τοῦ ἀπάντησα.

- Μπόνο, μπόνο*, ἔκανε καί μου ἔδωσε τσιγάρο.

- Τώρα, τοῦ λέω, ἐσύ μέ περιλαβαίνεις. Ὁ Θεός μέ παραδίνει στὰ χεῖρα σου. Πολλά ὑπόφερα καί νά μὴν κατεβῶ στὴν Πόλη. Καλύτερα νά πεθάνω ἐδῶ.

Τὸ καράβι ἄρχισε νά σφυράει καί σιγά σιγά σταμάτησε μέσ στοῦ λιμάνι τῆς Μυτιλήνης. Ὁ λιμενάρχης ἀνέβηκε ἀπάνω. Ὁ καμαρότος τοῦ εἶπε ψιθυριστά στοῦ αὐτί: «Ἔτσι κι ἔτσι».

- Ποιός εἶναι; τοῦ ἔκανε μέ νόημα.

- Ἐκεῖνος ἐκεῖ. Καί μ' ἔδειξε.

- Τί μου λές; Αὐτόν τὸν Μεμέτη*;

Ἐγὼ τήραγα τὸ βαπόρι, μὴν ξεκινήσει.

-Ἔλα ἐδῶ, μου ἔκανε ὁ καμαρότος, δῶσε τὰ χαρτιά σου.

Τὰ ἔδωσα.

- Τί, τούρκικα; Εὐρωπαϊκά χαρτιά ἔχεις; Δέν ξέρω τί ἄνθρωπος εἶσαι δέν μπορῶ νά σέ βγάλω.

-Ἕλληνας εἶμαι, κι ἂν δέν μέ βγάλεις, ἐδῶ μπροστά σου θά πιγιῶ. Αὐτός ἐπέμενε.

- Γιατί δέ μέ πιστεύετε; τοῦ λέω.

-Ἐχῶ τὸ νόμο καί μέ κρεμάζει, ἄμα πιστεύω εὐκόλα τὸν κἀθένα.

- Πάρε με, τοῦ εἶπα, βάλε με στὴ φυλακή καί κάνε ἀνάκριση.

-Ἐγὼ δέν μπορῶ νά κάνω αὐτά· δέν εἶναι δική μου δουλειά.

Τὸ βαπόρι σήκωνε τὴν ἄγκυρα, ἔτοιμο νά φύγει. Ἐκεῖνος κατέβαινε τὴ σκάλα.

Ὁ καμαρότος τοῦ λέει.

- Δέ στέλνεις ἓνα ναύτη στοῦ φρουραρχεῖο νά ρωτήσῃ τὸ φρούραρχο;

-Ἄ, τότε ἀλλάζει, εἶναι ἄλλος ὑπεύθυνος. Κι ἔστειλε νά ρωτήσουν.

Ἀπὸ κεῖ διέταξαν νά μέ πᾶνε συνοδεία.

-Ἄιντε, κατέβα, μου λέει, ἀπὸ μένα εἶσαι ἐλεύθερος.

μπόνο: καλά.

Μεμέτης: Τοῦρκος.

Ἔβγαλα τό φέσι μου καί τό 'κρυψα. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς κοίταζαν πού κατεβαίναμε στή βάρκα.

Βγήκαμε στό Λιμεναρχεῖο. Καθώς περνούσαμε τήν προκυμαία, στόν «Κήπο», ἦταν πρόσφυγες, ἔτοιμοι νά φύγουν γιά τή Μακεδονία. Καί σάν ἄκουσαν τήν ἱστορία μου, σηκώθηκαν ὅλοι στό πόδι, ἄντρες γυναῖκες, καί μέ πῆραν ἀπό κοντά. Μπήκαμε σ' ἕνα καφενεῖο, πού γέμισε ἀπό κόσμο. Ὅλοι μέ κοίταζαν στά μάτια, καί μέ ρωτοῦσαν νά μάθουν γιά τούς δικούς τους.

– Ἀπό μένα, τούς λέω, δέν ἔχετε νά μάθετε τίποτα. Ἀπ' τό βουνό κατέβηκα, πού κρυβόμουν ἕνα χρόνο, μέσ σέ σπηλιές.

Σάν ἦπια πού μέ κέρασε ὁ συνοδός μου, μέ πῆγε στό Φρουραρχεῖο. Μόλις μέ εἶδε ὁ φρούραρχος:

– Καλῶς τον, μοῦ λέει, κάτσε. Ἀπό ποῦ ἔρχεσαι; Ποῦ πᾶς; Ποῦ ἔκανες στρατιώτης; Ποιόν εἶχες διοικητή;

Κι ἐγώ τοῦ τά 'πα ὅλα ὅπως τά ἤξερα.

– Ἐχεις ἐδῶ κανένα Σωκιανό* νά σέ ξέρει;

– Ἐγώ ποῦ νά ξέρω, τώρα ἦρθα, τοῦ λέω.

– Ἐσεῖς δέν ξέρετε κανέναν; ρωτᾷ τούς χωροφύλακες.

Ἔνας τοῦ λέει:

– Κάποιος ξενοδόχος, κύριε φρούραρχε, θαρρῶ πῶς εἶναι ἀπ' τά Σώκια.

– Πήγαινε τον. Κι ἂν γνωριστοῦν, νά μείνει στό ξενοδοχεῖο του. Κι ἂν δέ βρεθεῖ γνωστός του, φέρτε τον πίσω.

Τόν κοίταξα.

– Νά μέ συχωρᾶς, παιδί μου, μοῦ λέει, αὐτή εἶναι ἡ ὑπηρεσία μου.

– Ἐχετε δικιο, τοῦ λέω. Κι ἐγώ ἔκανα στρατιώτης καί ξέρω ἀπό καθήκον.

– Πηγαίνετε, μᾶς λέει.

Σάν μπήκαμε στό ξενοδοχεῖο:

– Ἀλέκο, Ἀλέκο, φωνάζει ὁ χωροφύλακας, ἔλα, σοῦ ἔφερα ἕναν πατριώτη σου.

Ἦρθε ὁ ξενοδόχος.

– Βρέ τί πατριώτη μοῦ 'φερεις; τοῦ λέει. Αὐτός εἶναι τουρκαλᾶς.

Καί μέ κοιτάζει ἀπό πάνω ὡς κάτω.

– Ἐλα, πατριώτη, τοῦ λέω, ζύγωσέ με. Δέν ἔχεις φόβο νά κολλήσεις

Τοῦρκος.

Ὁ χωροφύλακας εἶπε:

*Σωκιανός: ἀπό τά Σώκια τῆς Δυτ. Μικρᾶς Ἀσίας.

– Είναι απ' τὸ 'Αιντίν*, απ' τὸ Κιρκιντζέ*.

– Γιά πές μου ἕναν Κιρκιντζαλη;

– Ὁ Λιμπέρης, τοῦ εἶπα, πού εἶναι ὁ πιο πλούσιος τοῦ χωριοῦ μας.

– Βρέ κόλλα το, μοῦ λέει, καί χτυπήσαμε φιλικὰ τίς ἀπαλάμες μας.

Ὁ χωροφύλακας τὸν ρώτησε:

– Νά πηγαίνω;

– Ναί, θά τόν κρατήσω ἀπόψε κοντά μου, μένω ἐγώ ὑπεύθυνος κι αὔριο πρωί ἔρχεσαι καί τόν παίρνεις.

Ὡς τὰ μεσάνυχτα λέγαμε τὰ βάσανά μας. Ὁ ὕπνος μᾶς πῆρε ἀπάνω σέ κουβέντα.

Τό πρωί ξύπνησα ἡσυχασμένος. Ντύθηκα καί πῆγα στήν ἐκκλησία. Ἄναψα ἕνα κερί, γονάτισα καί προσευχήθηκα. Σάν ξαναγύρισα στό ξενοδοχεῖο, ὁ χωροφύλακας ἦταν ἐκεῖ.

– Ἐλα, πᾶμε, μοῦ λέει.

Καί τραβήξαμε στό Φρουραρχεῖο κι ἔπειτα στή Νομαρχία. Ἐκεῖ μοῦ ἐβγαλαν πιστοποιητικό καί μ' ἔστειλαν συνοδεία στόν Πειραιά.

Σάν φτάσαμε στή Χίο, ἀπάνω στό κορδόνι, βλέπω χωριανούς μου. Κοιτάζοντας μέσα στόν κόσμο βρίσκω καί τούς δικούς μου, πού τήν ἴδια μέρα ἔφευγαν γιά τήν Κοζάνη.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά τοῦ γέρου, τοῦ καμαρότου καί τοῦ λιμενάρχη;
2. Πῶς κλιμακώνεται ἡ ψυχική ἀγωνία τοῦ ἀφηγητῆ, μέχρις ὅτου βγεῖ στή Μυτιλήνη; (νά βρεῖτε τὰ σχετικά χωρία).
3. Στό ἀπόσπασμα ἡ ἀφήγηση τῶν διάφορων σκηνῶν πάνω στό πλοῖο εἶναι σύντομη καί κυριαρχεῖ ὁ διάλογος. Τί πετυχαίνει μ' αὐτό ὁ ἀφηγητής;

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ. Πεζογράφος, αἰσθητικός καί ζωγράφος, γεννήθηκε τό 1895 στά Μοσχονήσια. Γράφτηκε στή Νομική Σχολή, ἀλλά διέκοψε τή φοίτησή του, γιά νά ὑπηρετήσει ὡς στρατιώτης καί ἀξιωματικός στήν Ἐθνική Ἄμυνα. Ἐργάστηκε, γιά νά μεταφυτέψει στήν Ἑλλάδα τήν κεραμική τῆς Κιουταχείας καί τήν ἀνατολική ταπητουργία. Συνδέθηκε μέ τούς ζωγράφους Κόντογλου καί Παπαλουκά καί συνεργάστηκε ὡς τεχνοκριτικός σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά. Ἀσχολεῖται χρόνια μέ τή μελέτη τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου τοῦ γλύπτη Γιαννούλη Χαλεπᾶ. Ἔργα του: *Ἱστορία ἑνός αἰχμαλώτου*, *Ὁ ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς*, *Ὁ βίος ἑνός ἀγίου*, *Γιαννούλης Χαλεπᾶς*, *Ὁ ὁδοιπόρος*, *Ἐνώτια* κ.ἄ.

**Αἰντίν*: Ἀιδίνιο, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας.

**Κιρκιντζές*: χωριό στήν περιοχή τοῦ Ἀιδινίου.

Ἔξοδος

Τό απόσπασμα ἀνήκει στό βιβλίο Ἡ Τρίπολη τοῦ Πόντου, πού ἀναφέρεται στή ζωή καί τόν πολιτισμό τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς τῆς πόλης, καί συγκεκριμένα εἶναι ἀπό τό κεφάλαιο Ἔξοδος, στό ὁποῖο περιγράφεται ὁ ξεριζωμός τῶν κατοίκων ἀπό τή γενέθλια γῆ τους (16 Νοεμβρίου 1916). Ἀπό τούς 2800 Ἑλληνες Τριπολίτες μόνο 300 κατόρθωσαν νά διασωθοῦν. Ἡ συγγραφέας χρησιμοποίησε γιά τό βιβλίο της μαρτυρίες τῶν ἀνθρώπων πού διασώθηκαν. Εἰδικά γιά τήν Ἔξοδο μᾶς πληροφορορεῖ ὅτι χρησιμοποίησε τό χερσόγραφο τοῦ Χατζηγιῶργη Δημητριάδη.

Στίς 8 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε τό φερμάνι*, στίς 13 τοιχοκολλήθηκε, κι ἴσαμε τίς 16 ἔπρεπε ὁλος ὁ πληθυσμός τῆς Τρίπολης* νά ἔχει ἐγκαταλείψει σπίτια, χωράφια καί πλεούμενα. Ὁ λαός τῆς Τρίπολης ἔπρεπε νά ἔχει θάψει ἐκεῖ πού κοιλοπόνεσε*, ἐκεῖ πού μόχθησε, ἐκεῖ πού χάρηκε κι ἀγάπησε, τήν καρδιά του, τή μεγάλη καρδιά ἑνός μικροῦ πληθυσμοῦ πού ἀκολούθησε στητός, ἀνίκητος, τήν πίστη καί τήν πατρίδα του.

Οὔτε ἕνας Ἑλληνας τῆς Τρίπολης δέν τούρκεψε, οὔτε ἕνας δέν προτίμησε ν' ἀλλαξοπιστήσῃ, γιά νά σώσῃ τή ζωή του.

Κι ἀφοῦ τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες δίχως ἥλιο καί δίχως ἀστέρια ἐτοιμάζανε ὅ,τι ἦτανε βολετό νά μεταφερθεῖ, ἀφοῦ πούλησανε στούς Τούρκους ὅ,τι ἦτανε δυνατό νά πουληθεῖ, κρεμάσανε στό λαιμό τους τό κλειδί τῆς μπαρωμένης ξώθυρας κι ἦτανε τοῦτο ὁ σταυρός τῆς πορείας τους.

Κι ὅσο δέν εἶχε ἐπίσημα ἀνακοινωθεῖ ἡ ἀπέλαση*, ἐλπίζανε ἀκόμη. Ὁ καϊμακάμης* τούς εἶχε ὑποσχεθεῖ πώς δέ θά τούς ἀπελάσῃ, κι ὁ δήμαρχος τῆς πόλης, πού τούς συμπαθοῦσε, ὁ Χατζή Ἐμίν, εἶτε γιατί δέν τό ἔξερε, εἶτε γιατί δέν τολμοῦσε, δέν τούς τό εἶπε, ὅταν τότε ρωτήσανε, κι ἔτσι κανένας δέν πρόλαβε νά φύγῃ, κανένας νά κρυφτεῖ,

φερμάνι: σουλτανικό διάταγμα.

Τρίπολη: πόλη τοῦ Πόντου ἀνάμεσα στήν Κερασούντα καί Τραπεζοῦντα.

κοιλοπονῶ: γεννῶ.

ἀπέλαση: ἔξωση, διωγμός.

καϊμακάμης: Τούρκος διοικητής.

ἔξω ἀπό κείνα τά 15 παλικάρια πού περάσανε μέ σκάφες τή θάλασσα καί τόν Χαροσιώτη*.

Ἦτανε μιά Τετάρτη πρωί, σάν ἔφτασε ὁ διοικητής μέ τούς χωροφύλακες καί ἀνακοίνωσε τήν ἀπόφαση τῆς κυβέρνησής του, πού ἔλεγε πώς μέσα σέ τρεῖς μέρες ὅλοι οἱ χριστιανοί κάτοικοι τῆς πόλης πρέπει νά εἶναι ἔτοιμοι νά βαδίσουν πρὸς τό ἐσωτερικό.

Καί τότε συλλογιστήκαμε πώς πρὶν ἓνα χρόνο ἔτσι ξεκληρίσανε τούς συμπατριῶτες μας τούς Ἀρμεναίους κι ἔπεσε ἀπάνω μας ὁ βουβαμός. Τίς πρώτες ὥρες εἶχαμε χάσει τό νοῦ μας καί δέν ξέραμε οὔτε τί νά κάνουμε, οὔτε τί νά ἐτοιμάσουμε, μόνο ὅλος ὁ πόνος εἶχε ἀνεβεῖ στά μάτια καί τά χέρια μένανε λυτά.

Ἦστερα πῆγαν οἱ Δημογέροντές μας καί ζητήσανε ἀπό τόν καίμα-κάμη νά μᾶς ἀφήσουνε στήν πόλη μας ἢ νά μᾶς ποῦν ἂν μᾶς περίμενε ἡ τύχη τῶν Ἀρμεναίων. Καλύτερα νά πεθαίναμε πάνω στό χῶμα μας.

Στό ἄκουσμα ὁ διοικητής ἀγρίεψε καί εἶπε πώς γιά καλό μας μᾶς παίρνανε ἀπό δῶ, γιά νά μὴν εἶμαστε συνέχεια κάτω ἀπό τά πυρά τῶν ἐχθρῶν, μάλιστα μᾶς ὑποσχέθηκε κι ἀγῶγια, γιά νά μεταφέρουμε τά ροῦχα μας, τούς γέρους καί τά παιδιά μας πού θά τά πλήρωνε ἡ τούρκικη κυβέρνηση. Τά εἶπε ὅλα αὐτά, ὅμως δέν ἔλυσε τό δέσιμο τῆς πόλης, ἔτσι πού κανεῖς δέν μπορούσε νά κουνηθεῖ κι οὔτε τίποτα νά πουλήσει, γιατί οἱ συμπολίτες μας Τούρκοι ὅ,τι ἦτανε νά πάρουνε τό πήρανε κι οἱ πιότεροι μᾶς λυπόντουσαν. Καί πάλι ζητήσαμε νά λύσουνε τήν πολιορκία, γιά νά ξεπουλήσουμε. Τότε δῶσανε τήν ἄδεια νά ἔρθουνε Τούρκοι ἀπό ἄλλες περιφέρειες, ὄχι ὅμως καί νά κινηθεῖ κανεῖς ἀπό μᾶς. Μά καί κείνοι πού ἦρθανε ἦτανε λίγοι καί ἦταν ἔτσι ἀκόμα πιό εὐκολο νά μᾶς ἐκμεταλλευτοῦν.

Κι ἦρθανε Τούρκοι ἀπό τήν Ἔσπια καί Τούρκοι ἀπό τήν Κερασούντα, ἦρθανε σάν χορτασμένα κοράκια κι ἀπό πάνω μας στριφογυρίζανε, ἦρθανε κι ἄρχισε ἡ διάλυση τῶν σπιτικῶν μας. Ὀλάκερες ἀποθήκες μεστές ἀπό καρπό πουληθήκανε δυό παράδες καί πολλοί δέν πήρανε καί λεφτά παρά μόνο μιά γραφτὴ ἀναγνώριση, λίγο λίγο ὅλα ἀδειάζανε γύρω μας. Κι ἔβλεπες μάνες νά δίνουνε τήν κούνια πού εἶχανε ἀναστήσει δυό καί τρία παιδιά, σάν νά πηγαίνανε μονάχες νά τά θάψουν, κι εἶδες τούς γιούκους* τ' ἄπιαστα προικιά τῆς ἀρραβωνιαστικιάς στά μελαψά τους χέρια, καί τῆ φτωχή σοδειά, τά εἶδες ὅλα νά χάνονται μέσα στίς ἀνοιγμένες ἀχόρταγες φοῦχτες τους. Καί στό τέλος πιά δέν ἀγο-

Χαροσιώτης: ποτάμι πού χύνεται στὸν Εὐξεινο, κοντά στήν Τρίπολη.
γιούκος: κλινσοκεπάσματα, στρωσίδια κτλ. στοιβαγμένα.

ράζανε, δέν αγοράζανε, μόνε παίρνανε χάρισμα τόν ιδρώτα καί τό αίμα μας.

Μόνε τίς εικόνες μας κρύψαμε, κανένα βαρύ φόρεμα, κανά στρωσίδι καί κείνα τά ἔρημα λεφτά πού μᾶς δώσανε κείνη τήν ὥρα ἀπό τό ρημαγμένο μας σπιτικό. Καί πιά δέν ἄκουες παρά μουγκανητό σάν τά καματερά πού δοῦνε τό μαχαίρι τοῦ σφαγείου κι οἱ καμπάνες βαρούσανε πένθιμα ὀλημερίς σάν τή Μεγάλη Παρασκευή. Ὀλάκερη τήν Τρίπολη κάρφωναν στό σταυρό της τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες. Στήν ἐκκλησιά κάναν εὐχέλαιο καί δέν ἔμεινε μηδέ γέροντας, μηδέ μωρό πού νά μήν κοινωνήσει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἐνῶ τά μάτια τρέχανε διαρκῶς. Στά σπίτια πού ἔτυχε ὁ ἄντρας νά λείπει, εἴτε στήν ξενιτιά, εἴτε νά κάνει τή στρατιωτική του θητεία, ἡ μοίρα φάνηκε ἀκόμα πιό σκληρή, γιατί κείνες τίς ὥρες ὁ καθείς μέσα στόν τρελαμό του κοιτάζε τούς δικούς του καί δέν εἶχε μάτια γιά κανέναν ἄλλο.

Καί ἐνῶ ὅλοι φτιάχναμε τά πακέτα μας μέ τήν κρυφή ἐλπίδα πώς κάποιο θάμα θά γενεῖ καί θά τά ξαναλύσουμε, λίγο πρὶν ἀπολύσει ἡ ἐκκλησιά, στίς 13 τοῦ Νοέμβρη, ὄρμησε ξαφνικά μέσα στά σπίτια ἡ χωροφυλακή κι ἀρχίνησε νά χτυπάει, ν' ἀρπάζει, νά μακελεύει.

Ὅσους λείπανε ἀπό τά σπίτια τους δέν τούς ἀφήσανε μέσα νά μπουν, μόνε τούς ὀδηγοῦσανε μέ τή βία στό Τερέ Πασί. Καί πάλι τότες σκεφτήκαμε τή σφαγή τῶν Ἀρμεναίων* καί γιά νά μήν ἐξαγριώσουμε τούς χωροφύλακες καί ὑποστοῦμε τήν μοίρα ἐκειῶν, ἀρπάξαμε ὅ,τι βρήκαμε πρόχειρο μπροστά μας καί τραβούσαμε στό Τερέ Πασί. Καί μείνανε στούς φούρνους ζεστά ψωμιά, τό ζυμάρι μέσα στήν πινακωτή νά φουσκώνει, καί φύγανε γυναῖκες μέ τό ζυμάρι ἀκόμα ζεστό πάνω στά δάχτυλα.

Λίγο πιό ἀργά ἔφτασε ὁ καϊμακάμης καί διαμαρτυρηθήκαμε ἐντονα γιά τήν κακομεταχείριση καί τήν ἀθέτηση τοῦ λόγου του. Ἐκεῖνος τότε ἀπάντησε πώς ἦρθε ὑπερεπειγούσα ἐντολή νά κενωθεί ἀμέσως ἡ πόλη. Ἔβαλε κάποια τάξη, ὅμως ἀπ' ὅσους φύγανε δέν ἐπέτρεψε σέ κανένα νά γυρίσει πίσω νά πάρει ὅ,τιδῆποτε. Κι ἔτσι μείνανε μπόγοι δεμένοι νά περιμένουν, τιμαφή καί σπίτια ἀμπάρωτα σάν μάτια ἀποθαμένου πού δέν τοῦ τά ἔκλεισε κανείς.

Κι ἡ ἔξοδος ἐξακολουθοῦσε. Ἡ νύχτα ἐπεφτε βαριά καί ὁ οὐρανός

σφαγή τῶν Ἀρμεναίων: Τήν ἀποφάσισε τό 1915 τό κομμάτο τῶν Νεοτούρκων. Στήν περιοχή τῆς Τραπεζούντας διέταξαν τούς Ἀρμένιους νά ἀναχωρήσουν ὀμαδικά γιά ἀσφαλέστερους τόπους καί στήν πορεία τούς ἐσφαξαν.

ήταν έτοιμος νά κλάψει μαζί μας. Τότε άρχισε ό έξαλλος δρόμος πρός τήν "Εσπια", γιά νά βρούμε κάποια σκέπη γιά τή νύχτα, ένώ όλο και προσθέτονταν στήν ούρά Χριστιανοί διωγμένοι πρίν μιά μέρα από τό Σατού* κι από τό 'Εσελί* τής 'Ελεβής. Κι ένώ οί πρώτοι φτάνανε μπροστά στήν "Εσπια, τό τέλος τής θλιβερής συνοδείας βρισκότανε άκόμα στήν Κλεισέπορη*.

Κι ήτανε κάτι αφάνταστο εκείνη ή πορεία μέσα στή μαύρη νύχτα και στήν ψιλή βροχή. "Ένα δάσος πού κινείται και καίεται από δαδιά, από κεριά, από αφάνες* άναμμένες και τά κλάματα κι οί κραυγές τών μανάδων πού χάνανε τά παιδιά και μέσα σέ κείνη τή φωτισμένη κόλαση νά τά γυρεύουν, ένώ άλλοι βουλιάζανε μέσα στά ριζοτόπια του Τοματζλου κι άλλοι χάναν τό δρόμο και τό χέρι τών δικών τους. Κι άκουγες σαν τά χαμένα άγρίμια νά βγαίνουν ματωμένες από μέσα μας οί φωνές, Παναγή!!! Νικόλα!!! από κάτω... πιό δεξιά... μ' άκους, παιδί μου; Κι έρχότανε ή ήχώ, ώι... ώι... μανίτσα.

Έρωτήσεις

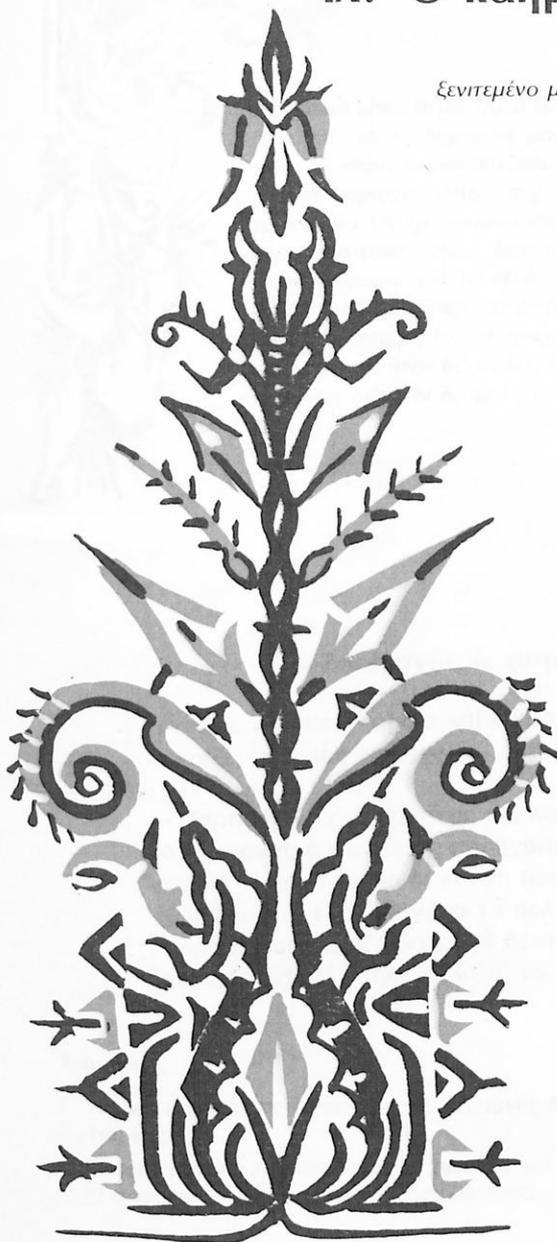
1. Αφού διαβάσετε προσεχτικά τό κείμενο άπαντήστε στις παρακάτω έρωτήσεις: α) Τί είδους γεγονός άφηγείται; β) Ποιά σειρά άκολουθεί στήν έκθεση τών γεγονότων; γ) Άναζητά τίς αίτίες πού τά προκάλεσαν; Οί άπαντήσεις σας θά δώσουν τά βασικά γνωρίσματα ένός χρονικού.
2. Ό άφηγητής χρησιμοποιεί άπλά έκφραστικά μέσα και πρώτο πληθυντικό πρόσωπο στήν άφήγηση. Τί πετυχαίνει μέ αυτό τόν τρόπο νά μεταδώσει στόν άναγνώστη;

ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΛΙΕΞ. Γεννήθηκε τό 1920 στήν Άθήνα. Σπούδασε γαλλική Φιλολογία. Άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία και συνεργάστηκε μέ πολλά φιλολογικά περιοδικά. Βιβλία της μεταφράστηκαν σέ ξένες γλώσσες. Έργο της: *Πλατεία Θησείου, Στο δρόμο τών άγγέλων, Κοπιώντες και πεφορτισμένοι, Ίδού ήπος χλωρός, Τά Σπαράγματα, Ή Τρίπολη του Πόντου* κ.ά.

**Εσπια, Σατού, Έσελί, Κλεισέπορη*: χωριά στήν περιοχή τής Τρίπολης.
**αφάνα*: άγκαθωτός θάμνος.

ΙΧ. Ὁ καημός τῆς ξενιτιᾶς

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο...
(Δημοτικό)

Κ. Ο κληρος της ζωής

Εκδόσεις Κ. Ο κληρος της ζωής

Ἡ Ξενιτιά εἶναι θέμα πολύ σημαντικό γιά τήν ἑλληνική ζωή, ἄρα καί γιά τή δημοτική μας ποίηση, πού καθρεφτίζει τη ζωή. Τό θέμα παρουσιάζεται ιδιαίτερα ὀξύ σέ ὀρισμένες ἑλληνικές περιοχές, ὅπως π.χ. στήν Ἡπειρο (Γιατί;). Αὐτά τά τραγούδια τά τραγουδοῦσαν τήν παραμονή τοῦ Ξενιτεμοῦ στό ἀποχαιρετιστήριο δείπνο καί ξεπροβοδοῦσαν μ' αὐτά ὅποιον ἔφευγε γιά τά Ξένα. Γιά τόν Ἕλληνα ἡ Ξενιτιά εἶναι βαρῦ κακό, βαρύτερο κι ἀπό τό θάνατο. Πρέπει βέβαια νά λάβουμε ὑπόψη ὅτι τά τραγούδια ἔγιναν σέ ἐποχές πού οἱ μετακινήσεις ἦταν δύσκολες, ἢ καί ἀδύνατες, καί σέ κοινωνίες κλειστές, ὅπου οἱ δεσμοί τῶν μελῶν μεταξύ τους ἦταν πολὺ στενοί.

Ὁ Ζωντανός ὁ χωρισμός

**Ἄνοιξε φλιβερή καρδιά καί πικραμέν' ἀχείλι·
ἄνοιξε, πές μας τίποτες καί παρηγόρησέ μας.**

- Παρηγοριά χ' ὁ θάνατος καί λησμοσύν' ὁ Χάρος,
ὁ ζωντανός ὁ χωρισμός παρηγοριά δέν ἔχει.
Χωρίζ' ἡ μάνα τό παιδί καί τό παιδί τή μάνα,
χωρίζονται τ' ἀντρόγυνα τά πολυαγαπημένα
τώρα ὄντας χωρίζονται, τά δέντρα ξεριζώνουν,
καί πάλ' ὅταν νταμώνονται, τά δέντρα φύλλα βγάζουν.

Ἑρωτήσεις

1. Τί εἶναι ὁ ζωντανός ὁ χωρισμός; Γιατί αὐτός δέν ἔχει παρηγοριά, ἐνῶ ὁ θάνατος ἔχει;
2. Τί σχέση ἔχουν τά δέντρα μέ τό χωρισμό καί τήν ἀντάμωση; Πῶς λέγεται καί τί φανερώνει αὐτός ὁ τρόπος ἐκφράσεως;

Βαρύτερη ή Ξενιτιά

Όλα τὰ δέντρα τό πρωί δροσιά εἶναι γεμισμένα
καί μένα τὰ ματάκια μου δάκρυα εἶν' γεμισμένα
ἀπ' τόν καημό τῆς Ξενιτιάς κι ἀπ' τήν πικρή ὀρφάνια.
Ἡ Ξενιτιά, ἡ φυλακή, ἡ φτώχεια, ἡ ὀρφάνια
τά τέσσερα ζυγιάστηκαν σ' ἓνα βαρὺ καντάρι
καί πιό βαριά ἡ Ξενιτιά μέ τὰ πολλά φαρμάκια.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιούς τρόπους τό τραγούδι μᾶς δίνει τόν καημό τῆς Ξενιτιάς;
2. Πῶς λέγεται καί τί φανερώνει ὁ τρόπος ἐκφράσεως πού ὑπάρχει στους δύο πρώτους στίχους;

Μάνα, πολλά μαλώνεις με

Μάνα, πολλά μαλώνεις με κι ἐγὼ μισέψει* θέλω,
νά φύγω, νά Ξενιτευτῶ, στά ξένα νά γυρίζω·
νά κάμεις χρόνους νά μέ ἰδεῖς, χρόνους νά μ' ἀνταμώσεις,
νά ῥθουνε, μάνα μ', οἱ γιορτές, οἱ μεγαλοβδομάδες,
νά πᾶς, μάνα, στήν ἐκκλησιά, νά κάμεις τό σταυρό σου
καί νά στραφεῖς στή μιά μεριά καί νά στραφεῖς στήν ἄλλη,
νά ἰδεῖς μανάδες μέ παιδιά, γυναῖκες μέ τούς ἄντρες
καί τοτεσάς* νά θυμηθεῖς πῶς ἔχεις γιό στά ξένα,
νά θολαθοῦν* τὰ μάθια* σου τῆ θάλασσα νά βλέπεις.

Ἑρωτήσεις

1. Συνήθως τό κίνητρο πού ὠθεῖ τούς νέους στήν Ξενιτιά εἶναι νά ἀποχτήσουν πλοῦτη καί νά ὠφελήσουν ἔτσι τήν οἰκογένειά τους. Ἐδῶ ποιά εἶναι ἡ ἀφορμή;
2. Ποιά συνέπεια τῆς Ξενιτιάς τονίζεται κυρίως στό ποίημα καί μέ ποιό τρόπο;

μισεύω: Ξενιτεύομαι.

τοτεσάς: τότε (ιδιωματισμός).

θολαθοῦν: θολωθοῦν.

μάθια: μάτια.

Χωρισμός

Τώρα είναι Μάης κι άνοιξη, τώρα είναι καλοκαίρι,
τώρα φουντώνουν τά κλαδιά κι ανθίζουν τά λουλούδια.
Τώρα κι ό ξένος βούλεται στόν τόπο του νά πάγει.
Νύχτα σελώνει τ' άλογο, νύχτα τό καλιγώνει*,
φκιάνει άσημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια,
βάνει τά φτερνιστήρια του, ζώνει καί τό σπαθί του.
Κι ή κόρη, όπου τόν αγαπάει, κρατεί κερι καί φέγγει·
μέ τό 'να χέρι τό κερι, μέ τ' άλλο τό ποτήρι.
Κι όσα ποτήρια τόν κερνάει, τόσες βολές του λέγει:

– Πάρε μ', άφέντη, πάρε με, πάρε κι έμέ κοντά σου,
νά μαγειρεύω νά δειπνάς, νά στρώνω νά κοιμάσαι,
νά γένω γης νά μέ πατάς, γιοφύρι νά διαβαίνεις,
νά γένω κι άσημόκουπα νά πίνεις τό κρασί σου·
έσύ νά πίνεις τό κρασί κι έγώ νά λάμπω μέσα.

– Κεϊ πού πηγαίνω, λυγερή, γυναίκες δέ διαβαίνουν·
έκει είναι λύκοι στά βουνά καί κλέφτες στά δερβένια*
καί σένα παίρνουν, κόρη μου, καί μένα μέ σκλαβώνουν.

Έρωτήσεις

1. Γιά τί είδους χωρισμό μιλάει τό τραγούδι;
2. Πώς δείχνεται ή αγάπη τής κόρης;
3. Νά συγκεντρώσετε δημοτικά τραγούδια τής ξενιτιάς από γνωστούς σας ή από άλλα βιβλία.

καλιγώνω: πεταλώνω.

δερβένια: στενά περάσματα στά βουνά.

Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη

Ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης ξεγιτεύτηκε, ὅταν ἦταν 17 χρονῶν κι ὅλη του τῆ ζωὴ τὴν πέρασε μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα. Στὴν Ἑλλάδα ταξίδευε καμιά φορά, ἀλλὰ γιὰ λίγο καιρό. Πέθανε στὰ ξένα. Τὸ διήγημά του Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη ἀνήκει στὴν πρώτη καὶ καλύτερη συλλογὴ διηγημάτων, πού ἐξέδωσε τὸ 1894 μὲ τὸν τίτλο Νησιώτικες ἱστορίες.

Τὴν πέρασε τῆ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ παραδαρμένη, караβοτσακισμένη ζωὴ. Ὅχι δὲ καὶ πὼς τῆ μάδησε τὴν ψυχὴ του ἢ φτώχεια, πού μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε. Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἢ ψυχὴ του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότερωγε ὁμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ Χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακί-σια λημέρια του.

Ἀλλιῶτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυέμελε κιόλας. Ὡστόσο νὰ γυρίσει ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσει ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πεῖς, οἱ καθαυτὸ οἱ δικοὶ του συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ τρεῖς ἐξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανεῖ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνει τῆ γύμνια του! Ἔλα ὁμως πού δὲν τὸ ἔθελε καὶ νὰ πεθάνει στὰ ξένα! Νὰ ζήσει στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζεῖς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνεις στὰ ξένα καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στό μοσχομυρισμένο τους χῶμα – αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξει ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνει στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάει ὁμως μέσα στό χωριὸ καὶ νὰ πεῖ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε*.

ἀποκοτοῦσε: ἀποτολμοῦσε.

–“Επειτα είναι κι άργά. Ποιός θά μέ πονέσει πιά τώρα! έλεγε μονάχος του, καθώς άραζε τό βαπόρι σέ λιμάνι πού γειτόνευε μέ τ' άγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στή χώρα εκείνη, κι ίσια στό σπιτάλι* μαζί μέ τό έχει του*.

–Νά μείνουν αυτά έδω, λέει στους άνθρώπους εκεί. Έμένα δέ μου είναι καί πολύ χρειαζούμενα. Ό πρώτος πού αναλάβει κι είναι έτοιμος νά μισέψει,* τού τά χαρίζετε.

Καί γίνεται άφαντος ό γερο-Άνέστης.

Τραβάει κατά τή Σκάλα, βρίσκει πέραμα*, καί σ' ένα μερόνυχτο μέσα τηράει* τίς όλόχαρες άκρογιαλιές τού νησιού του. Έκεί πού ή πλάση λές καί λούζεται κάθε ταχινή* καί λαμπροφορείται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη καί παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τά χαλίκια πού στρώνονται στήν άκρογιαλιά: εκεί πού στά πρώτα του χρόνια ό γέρος μας έπαιξε μ' ανάλαφρη καρδιά καί μ' άξένοιαστο νου, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδασμασμένος από τού χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τά μάτια του, τά χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχη, πού τό καλοκαίρι μονάχα τή θυμούνται οί χωριανοί καί τή διαλέγουνε γιά τά ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη άκόμα, ό γέρος ό Άνέστης πλανιόταν όλομόναχος στή λησμονημένη εκείνη γωνιά τού κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια, κάθε φορά πού άγνάντευε βράχο ή χωράφι ή κορφοβούνι τριγύρω καί τού θύμιζε τής νιότης τά χρόνια. Μιά πάνω στήν άλλη μαζευτότανε στόν αναγαλλιασμένο του νου οί παλιές οί ιστορίες, τά παλιά τά γλέντια, τά περασμένα τά πρόσωπα καί τά πράγματα, πού κάθε κύμα έλεγεσ καί τά τραγούδαγε μέ τό γλυκό του μурμουρητό, εκεί πού πλαγιασμένος τώρα στόν ήλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νά τίς δεϊ άλλη μιά καί νά τίς χύσει μέσ στήν ψυχή του τίς ανάλλαγες, τίς άγέραστες όμορφιές τής πατρίδας του.

Θά 'λεγεσ πώς αναστήθηκε μαζί μέ τό νου του καί τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ώστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τή βαριά

σπιτάλι: νοσοκομείο.

τό έχει του: ή περιουσία του, όσα είχε μαζί του.

μισεύω: ξενιτεύομαι, άναχωρώ.

πέραμα: πλωτό μέσον· έδω καίκι.

τηράω: κοιτάω.

κάθε ταχινή: κάθε πρωί.

τήν ξενιτιά καί τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο, χειροτέρευε ἀντί νά καλύτερέψει ἢ σάν τό φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τό βράδου βράδου, σάν ἄρχισε τό σκοτάδι καί πλάκωνε, κι αὐτός ἀκόμα λόγιαζε*, μέ τά μάτια ὀνειριασμένα, τ' ἀντικρινά τά βουνά ἑνός ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μέ τήν ἀντιφεγγιά τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τό στοχάστηκε πώς, ὅταν ξεπήδησε ἀπό τό καίκι κι ἔσυρε κατά τήν ἐξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ἑνός μερόνυχτου ψωμί νά πάρει μαζί του.

– Κι ἄν μείνω καί νηστικός μιά νυχτιά, τί πειράζει; λέει τότες. Θά μέ θρέψει τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ὡς τό ταχύ*.

Κι ἀποκοιμήθηκε στήν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τό νανούρισμα, ἴμε τό νοῦ μαγεμένο ἀπό τίς μύριες εἰκόνες, πού τίς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκεῖνες τίς ὥρες.

Δέν τά ξανάνοιξε πιά τά βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιό γνωστικό κι ἀπό πολλούς φίλους τό κύμα, ἐπάνω στή μεγαλύτερη τήν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μέ τό μурμουρητό του καί τήν ἔστειλε μιά καί καλή στόν αἰώνιο τόν ὕπνο.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ γερο-Ἀνέστης δέ θέλει νά γυρίσει στό χωριό του καί γιατί εἶναι εὐτυχισμένος ἐπιστρέφοντας στ' ἀκρογιαλί τοῦ νησιοῦ του; (Νά ἐπισημάνετε στό διήγημα ὅ,τι ἔχει σχέσει μέ τήν εὐτυχία του).
2. Ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ διαδοχικά τοὺς κυριότερους ἐκφραστικούς τρόπους, πού μεταχειρίζεται κάθε πεζογράφος; τό μονόλογο, τήν περιγραφή καί τήν ἀφήγηση. Γιατί τό κάνει αὐτό;
3. Νά μελετήσετε καλά τό διήγημα καί νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα: α) ποιά ἐπίθετα, πού ἔχουν σχέση μέ τό γερο-Ἀνέστη καί τή ζωή του, ξεχωρίζετε ἀπ' ὅλο τό διήγημα; β) γιατί ὁ συγγραφέας τοποθετεῖ τήν ἐπιστροφή τοῦ γερο-Ἀνέστη τήν ἀνοιξη; γ) ἡ περιγραφή τῆς φύσης ἔχει σχέση μέ τήν ψυχική κατάσταση τοῦ ἥρωα; δ) γιατί ὁ γερο-Ἀνέστης θυμᾶται τίς εὐτυχισμένες στιγμές τῆς ζωῆς του;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μόλυβο τῆς Λέσβου καί πέθανε στήν Ἀντίμπ τῆς Γαλλίας. Ξενιτεύθηκε σέ ἡλικία δεκαεφτά χρονῶν καί πέρασε ὅλη του τή ζωή στά ξένα ὡς ἔμπορος ἢ ἐμπορικός υπάλληλος (Μάντσεστερ, Λίβερπουλ, Βομβάη). Ἦταν μαζί μέ τόν Πάλλη ἀπό τοὺς πρωτοπόρους τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἔργα του:

λογιαζώ: βλέπω, παρατηρῶ.
ὡς τό ταχύ: ὡς τό πρῶι.

α) ποίηση: *Παλιοί σκοποί*, β) διηγήματα: *Νησιώτικες ιστορίες*, *Φυλλάδες του Γε-ροδῆμου*, γ) μεταφράσεις: *Ὁμήρου Ὀδύσσεια* (Οἱ ραψωδίες α-φ). Ἐπειδὴ ἐξῆσε στὴν Ξενιτιά, μέ τὰ διηγήματά του (κυρίως τίς *Νησιώτικες ιστορίες*) ἐκφράζει ὅλη του τὴ νοσταλγία γιὰ τὸ νησί καί τούς ἀνθρώπους του.

Ἄργυρης Ἐφταλιώτης

Ἄληθινό παραμῦθι

Τὸ διήγημα ἀνήκει στὶς Νησιώτικες Ἱστορίες καί ἀναφέρεται στὴν ἀποδημία. Ξενιτεμένος καί ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας χρόνια στὴν Ἀγγλία καί στὶς Ἰνδίες (ἐργαζόταν στὸν ἐμπορικό οἶκο τῶν Ράλληδων πού εἶχε τὴν ἔδρα του στὴν Ἀγγλία) δείχνει μιὰ ιδιαίτερη εὐαισθησία σέ ὅ,τι ἔχει σχέση μέ τὴν Ξενιτιά.

Ταξίδευα τίς προάλλες ἀπὸ τὸ νησί μας στὴν Πόλη. Σάν βρίσκουμαι σέ ταξίδι, θέλω νά ρωτῶ καί νά μαθαίνω μαζί μέ ποιούς ταξιδεύω. Τὸ βαπόρι μας πολλοὺς ἐπιβάτες δέν εἶχε, μά σάν ἀγγίξαμε* στὴ βορινὴ πόλη* τοῦ νησιοῦ, ἀνέβηκε κάποιος, πού μοῦ φάνηκε σάν παράξενος. Φράγκικο ἦθος*, φράγκικοι τρόποι, ὡς καί περπατηξιὰ φράγκικη. Κι ὡστόσο τὸν ἀχόρταγο τὸ βαρκάρη του τότε στόλιζε μέ καθάρια ρωμαίικα!*

– Τί πράμα νά εἶναι πάλι αὐτός! εἶπα μόνος μου.

Σάν ξεκίνησε τὸ βαπόρι, τότε σιμώνω, τότε χαιρετῶ, κι ἀνοίγω ὀμ-λίες μαζί του.

– Καί ποῦθε εἴστε; τοῦ λέγω.

ἀγγίζω: πιάνω, πλησιάζω.

βορινὴ πόλη: ἡ Μόλυβος τῆς Μυτιλήνης (ἀρχαία Μήθυμνα).

ἦθος: χαρακτήρας.

τόν στόλιζε μέ καθάρια ρωμαίικα: δηλ. τὸν ἐβριζε.

- 'Από τό μέρος πού μέ είδατε νά μισεύω*.

- Καί γιά πού, ἂν θέλει ὁ Θεός;

- Γιά τήν Εὐρώπη. Πέρασα ἐκεῖ τή νιότη μου ὅλη. Ἦρθα νά δῶ τοὺς δικούς μου καί τώρα γυρίζω πίσω.

Μέ τὰ λόγια γενήκαμε φίλοι. Καθίσαμε στό κατὰστροφμα οἱ δύο μας τό βράδου καί κοιτάζοντας τήν ἡμερη θάλασσα μπρός καί τὰ βουνά ἀντικρύ, λέγαμε, ἐγώ τὰ δικά μου καί κείνος τὰ δικά του.

Ἦτανε μεγάλη καί πολυπαθιασμένη ἡ ἱστορία του. Μέ παρακάλεσε ὅμως νά μὴ τήν ξαναπῶ κανενός, ἐξόν αὐτό τό μικρό μέρος πού θά σᾶς δηγηθῶ τώρα:

- "Ἐφυγ' ἀπό τό νησί μας μικρός μικρός. Κι ἴσια στά μακρινά τὰ ξένα. ἴσια στήν Εὐρώπη, ἐκεῖ πού λέτε σεῖς οἱ πολύξεροι πού εἶναι τὰ φῶτα, μά ἄγώ τήνε βρῆκα γεμάτη σκότος καί καταχνιά, καί τό λησμοβότανο* στά θλιβερά μονοπάτια τῆς! Εἴκοσι χρόνια μέ μισοκοίμιζε τό φοβερό βοτάνι. Εἴκοσι χρόνια μ' ἔτρωγε σκουλήκι κρυφῶ, τῆς πατρίδας ὁ ἀθάνατος πόθος, πού μήτε μιά Εὐρώπη δέ σώνει νά τόν ξεριζώσει ὀλότελα.

Στά εἴκοσι τὰ χρόνια τό καταπόνεσε ἡ λαχτάρα τό λησμοβότανο. Ξύπνησε ἡ καρδιά μου, ξύπνησ' ὁ νοῦς μου, ὅλα μου ξύπνησαν καί πατρίδα ζητούσαν.

Παίρνω τό βαπόρι κι ἴσια κάτω κατὰ τὰ νησιά μας. Τὰ βρῆκα ὅλα στόν τόπο τους! Ὅλα γελοῦσαν ἀκόμα, καθῶς πού γελοῦσαν τότες πού μέ κατευόδωναν. Κι ὁ ἥλιος, σάν νά ἔξερε κι αὐτός τό τί ὑπόφερε ἡ ράχη μου ἐκεῖ ἀπάνω, δός του καί μοῦ τῆ ζέσταινε, ὥσπου μούδιαζα ἀπό τήν εὐχαρίστηση.

Ὁ καημένος ὁ πλοίαρχος τοῦ μικροῦ βαποριοῦ πού μ' ἔφερνε στήν πατρίδα μου, μόνο πού δέν ἔκλαψε σάν τὰ μαθε ὅλ' αὐτά. Ἦτανε βράδου βράδου σάν φτάσαμε, κι ὥσπου ν' ἀράξει τό βαποράκι στόν κόρφο μας, σκοτεινίασε κιόλας. Κι ἔβλεπες πού ἄναβαν ἕνα ἕνα τὰ φῶτα τῶν σπιτιῶν ἀντικρύ.

- Βάλε τώρα φωτιά, καπετάνιο!

Πηγαίνει ὁ γέρος στό κανόνι, μά δέν παίρνει φωτιά! Τρέχει λοιπό στή σφυρίχτρα κι ἀμέσως ἀρχινάει ἕνα βοητό πού θαρροῦσες καί πετάχτηκε κανένας δράκος ἀπό τὰ σπλάχνα τῆς γῆς, καί σφύριζε μισή ὥρα νά πάρει ἀναπνοή.

- Ἔ, φτάνει, καπετάνιο! Τό καταλάβανε. Νά ἡ βάρκα πού ἔρχεται.

Ἦρθε ἡ βάρκα μέ μερικά παλικαράκια χαρούμενα. Ἄγεβῆκανε γλή-

μισεύω: ξενιτεύομαι, ἀναχωρῶ.

λησμο(νο)βότανο: τό βοτάνι τῆς λησμονιάς.

γορα και μέ καλοσωρίσανε ντροπαλά ντροπαλά. – Για δές εκεί, πού αντίς νά μέ πάρουνε μέ τά λεμόνια ύστερ' από τόση άπνευσιά, τά καημένα τά παιδιά νά μέ ντρέπονται, λέει, και νά δακρύζουν κιόλας!

– Και ποιοί είστε σεΐς;

– Έγώ είμαι ό άδεξιμιός* σου.

– Έγώ ό ξάδερφός σου – ό ανεψιός σου, ό γαμπρός σου.

Πικρός κι άνάποδος είσαι, ώ κόσμε, μά έχεις και τίς παράξενές σου τίς γλύκες.

Έσκιζε ή βάρκα τά κύματα και πήγαινε κατά τή σκάλα*.

Άκόμα δέν έδεσε τό παλαμάρι ό μπαρμπα-Σταμάτης, και δρόμο νά προφτάσει πρώτος τά συχαρίκια.

– Τώρα πιά δέ μέ γελάτε, φώναξα σάν πάτησα χῶμα. Σās ξέρω όλους έσās. Νά ό θειός μου! Άσπρισε όμως! Νά κι ό χουβαρντάς ό Ζήσης μέ τό πονηρό του γέλιο!

Δέν μόρεσα νά πάω μπρός. Στάθηκα λιγάκι, τούς πήρα τριγύρω μου, γύρεψα νά τούς μιλήσω, ήθελα νά τούς πῶ πώς τάχατις δέν άλλαξαν, και πώς μου φαινότανε σά νά μήν έφυγα ποτές από κοντά τους. Δέν μόρεσα ν' άνοιξω τό στόμα μου. Άκούμπησα πάνω στό γέρο τό θειό μία στιγμή, σφουγγίσαμε τά δάκρυσά μας και ξεκινήσαμε από τή σκάλα, μέ τό φανάρι.

Πηγαίνοντας, στέκουμουν κάποτες νά κοιτάξω έδῶ καινούριο σπίτι, εκεί δρόμο καινούριο, περιβόλια κεϊ πού άφήκα χαλάσματα, άργαστήρια κεϊ πού ήξερα βράχους. Και θαρροῦσα πώς ήμουν και δυό φορές άψηλότερος εκεί πέρα, μικρά μικρά καθώς φαίνονταν όλα. Τούς τό 'λεγα και γελοῦσαν.

Άπό μέσα όμως μέ βασάνιζε βαριά συλλογή. Συλλογιούμουν κι έλεγα πώς ν' ανταμώσει άνθρωπος μάνα ύστερ' από τόσα χρόνια, παίξε γέλασε δέν είναι, και πώς χρειάζεται δῶ θάρρος και θάρρος, νά μήν πάθει τίποτις κι ή γριά. Πήρα λοιπόν τόν άέρα πού παίρνουν οι μεθυσμένοι, σάν θέλουνε νά δείξουν πώς δέ μεθυσαν τάχα. Περπατούσα γερά και χτυπούσα τό ραβδί μου κάτω μ' άπόφαση. 'Η καημένη ή γριά μου έλεγε κατόπι πώς και κείνη τήν ίδια τήν άπόφαση πολεμούσε νά κάμει. Κι έτσι βρεθήκαμ' άξαφνα ό ένας αντίκρυ στόν άλλο! Σέ μία στιγμή άκουμπήσανε τά δυό πρόσωπα τό ένα στ' άλλουνοῦ τόν ὤμο. Λέξη δέν άκουγες. Παραστεκόντανε σαράντα ὡς πενήντα δικοί και φίλοι, μέ μία κατάνυξη, σάν νά 'βλεπαν ιερό μυστήριο. Κι ήταν τό ιερό-

άδεξιμιός: άναδεξιμιός, άναδεχτός, βαφτιστικός.

σκάλα: άποβάθρα.

τερο μυστήριο της ζωής μου, γιατί ένα φιλή μου σφούγγιζε μιὰς ἀλάκερης ζωής ἀμαρτίες!

Ἄνασκηκῶν τὰ μάτια μου νά δῶ τριγύρω μου, καί μέ παίρνει μιὰ κοπέλα στήν ἀγκαλιά της κλαίγοντας. Μοῦ εἶπαν πῶς ἦταν ἡ ἀδερφή μου!

– Τί ὁμορφη πού εἶσαι, τῆς εἶπα, γυρεύοντας νά χωρατέψω, καί πνίγηκαν τὰ λόγια στά δάκρυα. Ἦτανε λίγω μηνῶ νύφη, μέ γαμπρό πλάγι της, πού περίμενε κι αὐτός νά μ' ἀγκαλιάσει. Πιάνω τό χέρι του καί τοῦ λέγω. – «Ἐσύ μου τήν ἔκαμες ἔτσι ὁμορφη, γιατί ἦταν ἀγριοκάτσικο, σάν τήν ἔπαιρνα στά γόνατά μου τεσσάρω χρονῶ μικρούλα». Γυρίζω καί ξαναβλέπω τὰ μάτια της, καί, «Σέ γνωρίζω τώρα», τῆς κάνω, «μεγάλωσες, μά δέν ἄλλαξες».

Κι ἔτσι παίζοντας καί κλαίγοντας πέρασα τήν τρομερή αὐτή εὐτυχία, πού ταίρι δέν ἔχει στόν κόσμο.

Σάν μπήκαμε σπίτι, μέ πήρανε στό σαλόνι. Τό σπίτι ἦταν ἀπάνω κάτω τό ἴδιο, μά τὰ ἔπιπλα φράγκικα τώρα!

– Ἀνάθεμά σε, Φραγκιά, πού ὡς καί δῶ ἦρθαν τὰ σημάδια σου, εἶπα στό νοῦ μου. Μά δέν πρόφτασα νά ξεστομίσω τίποτις, γιατί γέμισε ἀμέσως τό σπίτι τρεῖς γενεές, τίς δυό πού ἤξερα, (ἐξόν ἐκείνους πού μισέσανε γιά τ' ἀγύριστο τό ταξίδι), καί τήν καινούρια πού ξεφύτρωσε κατόπι.

Τί χάζι, σάν τὰ ἔπαιρνα ἕνα ἕνα τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν πού γνώριζα, καί τους ἔλεγα τίνος ἦταν. – Ἐσύ εἶσαι τοῦ δεῖνα, ἐσύ τῆς τάδε. Καί κανένα λάθος δέν ἔκαμα! Καί δῶσ' του γέλια, γιά νά ξεχαστοῦν κι οἱ παλιές οἱ πίκρες.

Νά παρασταίνω τήν ἀντάμωση καθενός παλιοῦ φίλου καί δικοῦ, χρειάζεται πιότερη ὥρα. Σᾶς λέω μοναχά πῶς κάθε καινούριο πρόσωπο ἦταν κι ἀπό 'να νιώσμα*, καί κάθε φορά τό 'βρισκα! Τόσο καλά τὰ θυμούμουν τὰ παλιά τὰ χρόνια.

Ἔ, παλιά χρόνια! Βρίσκω πάλι τή χάρη σας καί τή γλύκα σας! Βρίσκω τόν ἀποκρέβατο* μέ τὰ σύκα, τ' ἀρμάρι μέ τὰ γλυκά, τίς τηγαλίτες τό πρωί πρί νά φέξει, καθετίς πού σοφίζονται οἱ μανάδες, γιά νά μᾶς ξανακάμουν παιδιά, κι ἄς ἄσπρισαν τὰ μαλλιά μας! Σᾶς βρίσκω στίς παλιές κάρδιές καί στά παλιά τὰ τραγούδια – μά σάν πηγαίνω στά καινούρια τὰ σπιτικά καί βλέπω καινούρια πρόσωπα κι ἀκούγω καινούρια πρά-

νιώσμα: πρόβλημα, αἰνίγμα.

ἀποκρέβατος: εἰδικός χώρος τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἀποθηκεύονται καρποί καί ἐλιές.

ματα, σκεπάζεται η ψυχή μου και θαρρώ πως ξενιτεύτηκα πάλι! 'Επειδή τά 'φεραν και δῶ τοῦ «πολιτισμοῦ» τά κουρέλια ἀπό τή Σύρα κι ἀπό τήν Πόλη, ἀνθρώπεινε τάχα και δῶ τό ρωμαϊκό και τά 'χασαν ὅλα τους τά νησιώτικα, ὡς και τά τραγούδια τά 'χασαν! "Αχ, τραγούδια τῆς πατρίδας μου πονεμένα! 'Εγώ ὁ ξενιτεμένος σᾶς τραγουδοῦσα κι οἱ ἀξενίτευτες ἐκεῖνες κοπέλες δέν ἤθελαν πιά νά σᾶς ξέρουνε, μόνο τσαμπουνίζαν* κορακίστικα* τραγουδάκια τῆς ἐποχῆς!

– Πάμε στήν ἐξοχή μας, λέω μιά μέρα τῆς μάνας. Κι ἄς εἶναι κι 'Οκτώβρης μήνας. 'Εκεῖ δέ θ' ἄλλαξε τίποτις.

Κι ἔτσι ἦταν. 'Ο πύργος, οἱ λεῦκοι* κοντά του, ἡ βρύση στό πλάγι, οἱ πλάτανοι παραπάνω, τά κοπάδια στά βουναράκια τριγύρω μέ τά κουδοῦναι τους, πού ἔλεγες και κρατοῦσαν τόν ἴσιο τῆς φλογέρας, ἡ θάλασσα παρακάτω, ὅλα τά ἴδια. Μήτε γεράσανε, μήτε θά γεράσουν ποτέ τους. "Ετοιμα νά σέ χαιρετίσουν και νά σ' ἀναστήσουν, ὅσο γέρος, ὅσο βαρεμένος κι ἂν εἶσαι!

ΠΑίρνω τή γριά μου στό ξωκλήσι τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Προσκυνοῦμε, ἀνάβουμ' ἕνα κερί και τάζουμε νά περάσουμε μαζί τά στερνά στερνά χρόνια ἐκεῖ πέρα.

– Μόνο νά ξαναπάω ἄλλη μιά, τῆς λέω, κι ὄρκο σου τό κάνω πως δέν ἀργῶ τώρα.

Εἶδε τή λαχτάρα μου και δέν εἶπε ὄχι. Μόνο γύρισε τά μάτια τῆς κατά τή θάλασσα και τραγούδησε ἕνα παλιό τραγούδι τοῦ μακαρίτη τοῦ γέρου τῆς:

'Η θάλασσα ξεβούρκουσι* τά ράχτα* πᾶ τσί δέρνει,
τοῖ πάλι ξαναβούρκουσι, πάλι στά ράχτα δέρνει.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μέ φράσεις τοῦ κειμένου τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ ἔντονη νοσταλγία τοῦ ξενιτεμένου.

τσαμπουνίζω: κλαυθμηρίζω, φλυαρῶ.

κορακίστικα τραγούδια: ἐλαφρά τραγούδια σέ ἀκατάληπτη γλώσσα.

οἱ λεῦκοι: οἱ λεῦκες.

ξεβούρκουσι: ξεβούρκωσε, γαλήνεψε.

ράχτα: βράχια. Πρόκειται γιά παλιό τραγούδι τοῦ νησιοῦ σέ τοπικό ἰδίωμα:

'Η θάλασσα φουρτούνιασε, τά βράχια πάει και δέρνει
και πάλι ξεφουρτούνιασε, πάλι τά βράχια δέρνει.

2. 'Ο Ξενιτεμένος βρήκε, λέει, τήν Εύρώπη «γεμάτη σκότος καί καταχνιά». Τί θέλει νά πει;
3. Πώς κρίνει τόν έξευρωπαϊσμό στόν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν συγγενῶν του;
4. 'Ακολουθεῖ ὁ συγγραφέας χρονολογική σειρά στήν ἱστορία ἤ ὄχι; Τί πετυχαίνει μέ αὐτή τήν τεχνική;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 172.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ἐπιστροφή

Μέ σπαραγμό κρατώντας τή βαριά καρδιά μου
βρήκα τό πατρικό μου σπίτι νά κοιτάζει,
μές ἀπ' τίς φυλλωσιές, σάν ἄλλοτε, τή δύση
μέ σπαραγμό κρατώντας τή βαριά καρδιά μου...

Γοργά τό τζάκι ἡ μάνα μου τρέχει ν' ἀνάψει.
Κι ἐνῶ ἀπ' τήν πόρτα βλέπω τίς γλυκές του λάμπεις,
μέ σπαραγμό κρατώντας τή βαριά καρδιά μου,

δέ μπαίνω μέσα. Ἀπέξω κάθομαι καί κλαίω...

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἐκφράζει ὁ ποιητής μέ τό ποίημά του αὐτό;
2. Νά βρεῖτε τίς εἰκόνες πού ὑπάρχουν στό ποίημα καί νά ἐξηγήσετε γιατί τίς χρησιμοποίησε ὁ ποιητής.
3. Γιατί ὁ ποιητής δέ μπαίνει μέσα στό σπίτι;
4. Οἱ ποιητές πολλές φορές ἐπαναλαμβάνουν λέξεις, στίχους ἢ καί ὁλόκληρες στροφές, γιά νά τονίσουν μιὰ ἰδέα. Ποῖος στίχος ἐπαναλαμβάνεται στό ποίημά μας καί ποιά ἰδέα τονίζεται μέ τήν ἐπανάληψή του;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 31.

Πατρίδα

Ο ποιητής Λορέντζος Μαβίλης έζησε πολλά χρόνια στη Γερμανία. Εκεί – στο Μόναχο συγκεκριμένα – έγραψε και το παρακάτω ποίημα το 1888.

Πάλε ξυπνάει τής άνοιξης τ' άγέρι
στήν πλάση μυστικής αγάπης γλύκα,
σάν νύφ' ή γή, πόχει άμετρα άνθη προίκα,
λάμπει, ένω σβηέται τής αύγής τ' άστέρι.

Πεταλούδες πετουν ταίρι μέ ταίρι,
έδω βουίζει μέλισσα, έκει σφήκα
τή φύση στήν καλή της ώρα έβρηκα,
λαχταρίζει ή ζωή σ' όλα τά μέρη.

Κάθε μοσκοβολία και κάθε χρώμα,
κάθε πουλιού κελάδημα ξυπνάει
πόθο στά φυλλοκάρδια μου κι έλπίδα

νά σου ξαναφιλήσω τ' άγιο χώμα,
νά ξαναιδώ και τό δικό σου Μάη,
όμορφή μου, καλή, γλυκιά πατρίδα.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα δίνει ο ποιητής στις δυό πρώτες στροφές; Νά βρείτε τίς λέξεις πού συνθέτουν τήν εικόνα.
2. Πώς συνδέονται νοηματικά οι δυό τρίστιχες στροφές μέ τίς προηγούμενες; Μέ ποιά λέξη κυρίως γίνεται ή σύνδεση;
3. Τί φανερώνει τό ποίημα; Γιατί ονομάζεται *Πατρίδα* και όχι *Άνοιξη*;
4. Πώς λέγεται αυτό τό είδος του ποιήματος και ποιά είναι τά χαρακτηριστικά του;

Βιογραφικά του ποιητή στή σελ. 92.

‘Ο γυρισμός του Ξενιτεμένου

Τό ποίημα γράφτηκε στήν Ἀθήνα τήν ἀνοιξη τοῦ '38. Περιέχεται στή συλλογή Ἡμερολόγιο καταστρώματος (Α). Δίνουμε τίς τρεῖς πρώτες στροφές.

« Παιλιέ μου φίλε, τί γυρεύεις;
Χρόνια Ξενιτεμένος ἦρθες
μέ εἰκόνες πού ἔχεις ἀναθρέψει
κάτω ἀπό ξένους οὐρανοῦς
μακριά ἀπ' τό τόπο τό δικό σου».

«Γυρεύω τόν παλιό μου κῆπο·
τά δένδρα μοῦ ἔρχονται ὡς τή μέση
κι οἱ λόφοι μέ τίς παπαροῦνες
κι ὁμως σάν ἡμουνα παιδί
ἔπαιζα πάνω στό χορτάρι
κάτω ἀπό τούς μεγάλους ἴσκιους
κι ἔτρεχα πάνω σέ πλαγιές
ῶρα πολλή λαχανιασμένος».

«Παιλιέ μου φίλε, ξεκουράσου,
σιγά σιγά θά συνηθίσεις·
θ' ἀνηφορίσουμε μαζί
στά γνώριμά σου μονοπάτια.
θά ξεποστάσουμε μαζί
κάτω ἀπ' τό θόλο τῶν πλατάνων
σιγά σιγά θά ῥθθουν κοντά σου
τό περιβόλι κι οἱ πλαγιές σου»...

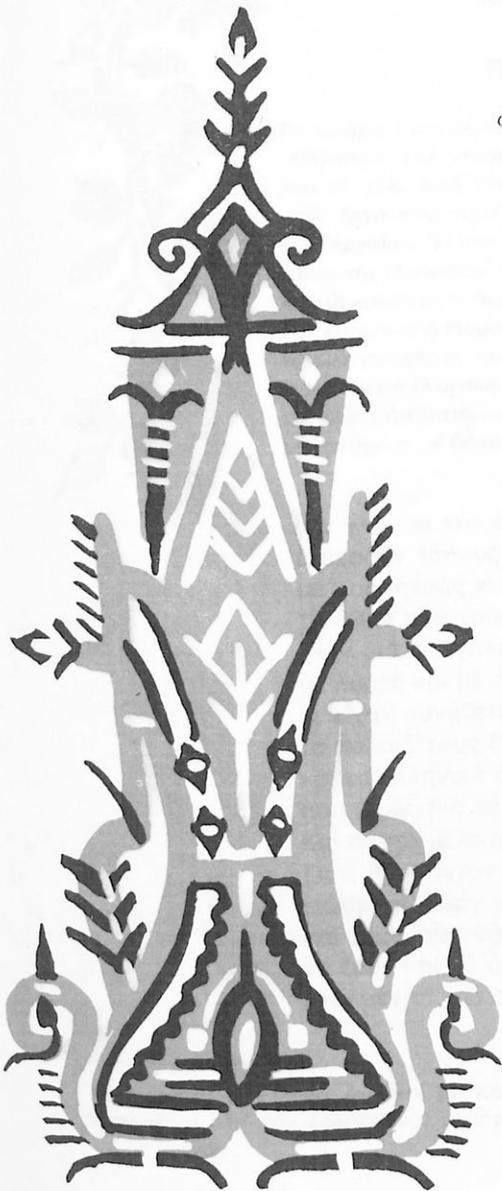
Ἑρωτήσεις

1. Τί γυρεύει νά βρεῖ στήν πατρίδα του ὁ Ξενιτεμένος καί τί βρίσκει; Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἐντυπώσεων;
2. Ποιό αἶσθημα τόν βασανίζει;
3. Τό ποίημα εἶναι γραμμένο μέ μορφή διαλογικῆ. Σᾶς θυμίζει κανένα δημοτικό τραγούδι μέ τό ἴδιο θέμα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 147.

Χ. Ὁ ἑλληνισμός ἔξω ἀπό τὰ σύνορα

καί τήν Κοινήν Ἑλληνική Λαλιά
ὡς μέσα στήν Βακτριανή τήν πήγαμεν
(Κ. Π. Καβάφης)

ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Επιλογή ποιημάτων από τον συγγραφέα. Η επιλογή έγινε με βάση την αξία των ποιημάτων και την εκπαιδευτική τους χρησιμότητα. Τα ποιήματα είναι:

1. Πάθος και φως. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του

2. Η αυλή του Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του

3. Η αυλή του Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του

4. Η αυλή του Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του
Χαλκιδικής. Η αυλή του

Ποσειδωνιάται

Τό ποίημα Ποσειδωνιάται βασίζεται σέ μία πληροφορία τοῦ Ἀθηναίου. (Ὁ Ἀθηναῖος ἦταν Ἕλληνας συγγραφέας τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἀπό τήν Αἴγυπτο. Ἐγραψε τούς Δειπνοσοφιστές, ἔργο πού περιέχει πολυτίμες πληροφορίες γιά τή ζωή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων). Τό σχετικό χωρίο του λέει: «Οἱ κάτοικοι τῆς Ποσειδωνίας, στόν τυρρηνικό κόλπο, ἐνῶ εἶχαν ἐλληνική καταγωγή, ἀφομοιώθηκαν ἀπό τούς ντόπιους κι ἔγιναν Τυρρηνοί ἢ Ρωμαῖοι· ἄλλαξαν γλώσσα καθῶς καί τίς πιά πολλές συνήθειές τους. Τελοῦν ὁμως ἀκόμα καί τώρα κάποια γιορτή ἐλληνική. Συγκεντρώνονται τότε, ξαναθυμοῦνται τά παλιά ὀνόματα καί ἔθιμα, κλαῖνε γιά τό κατάντημά τους καί φεύγουν μέ δάκρυα στά μάτια».

Τήν γλώσσα τήν ἐλληνική οἱ Ποσειδωνιάται ἐξέχασαν τόσοι αἰῶνες ἀνακατευμένοι μέ Τυρρηνοί καί μέ Λατίνους κι ἄλλους ξένους. Τό μόνο πού τούς ἔμενε προγονικό ἦταν μία ἐλληνική γιορτή, μέ τελετές ὠραίες, μέ λύρες καί μέ αὐλοῦς, μέ ἀγῶνες καί στεφάνους. Κι εἶχαν συνήθειο πρὸς τό τέλος τῆς γιορτῆς τά παλαιά τους ἔθιμα νά διηγοῦνται καί τά ἐλληνικά ὀνόματα νά ξαναλένε, πού μόλις πιά τά καταλάμβαναν ὀλίγοι. Καί πάντα μελαγχολικά τελείων' ἡ γιορτή τους. Γιατί θυμοῦνταν πού κι αὐτοί ἦσαν Ἕλληνες – Ἰταλιῶται* ἕναν καιρό κι αὐτοί· καί τώρα πῶς ἐξέπεσαν, πῶς ἔγιναν, νά ζοῦν καί νά ὀμιλοῦν βαρβαρικά βγαλμένοι* – ὦ συμφορά! – ἀπ' τόν ἐλληνισμό.

*Ἰταλιῶται: Οἱ Ἕλληνες ἀποικοί τῆς Κάτω Ἰταλίας.
βγαλμένοι ἀπ' τόν ἐλληνισμό: βγαλμένοι ἐξω ἀπό τόν ἐλληνισμό, ἀφελληνισμένοι.

Ερωτήσεις

1. Ποιό είναι το κύριο ελληνικό στοιχείο που οι Ποσειδωνιάτες έχουν λησμονήσει; Σε ποιά σημεία του ποιήματος αναφέρεται αυτό; Νά σχολιάσετε τη θέση του μέσα στο ποίημα.
2. *Μέ λύρες και μέ αλλούς, μέ αγώνας και στεφάνους*: ποιό είναι το αποτέλεσμα που επιδιώκει ο ποιητής αναφέροντας αυτές τις λεπτομέρειες της γιορτής;
3. Μπορείτε νά φανταστείτε τί περιεχόμενο είχε για τούς Ποσειδωνιάτες ή λέξη *έλληνομός*, που αναφέρεται στο τέλος του ποιήματος;
4. Νά επισημάνετε τούς λόγιους τύπους στο ποίημα.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ (1863-1933). Γεννήθηκε καί πέθανε στην Άλεξάνδρεια, αλλά καταγόταν από τήν Κωνσταντινούπολη. Δέν έκανε συστηματικές σπουδές· είχε όμως μεγάλη ενημέρωση πάνω σε θέματα τής γαλλικής καί άγγλικής λογοτεχνίας. Έργαζόταν ως ιδιωτικός υπάλληλος στην Έταιρεία Ύδρευσης στην Άλεξάνδρεια. Θεωρείται από τούς σηματικότερους Νεοέλληνες ποιητές μέ παγκόσμια

άναγνώριση τής άξίας του. Ξεπερνώντας τές αντιλήψεις, που επικρατούσαν τότε στην Έλλάδα για τήν ποίηση, άκολουθήσε δικό του δρόμο στη σύνδεση του στίχου, που τόν άπάλλαξε από καθετί περιττό καί πομπώδες. Φαινομενικά ή ποίησή του μοιάζει μέ πεζολογία. Άν προσέξουμε όμως καλύτερα, θά διαπιστώσουμε ότι τά ποιήματά του εκφράζουν τές λεπτότερες συναισθηματικές άποχρώσεις.

Ό Καβάφης άντλει τά θέματά του από τόν κόσμο τής έμπειρίας του καί από τό ιστορικό μας παρελθόν, ιδιαίτερα τής άλεξανδρινής περιόδου. Όλο τό ποιητικό του έργο, που ό ίδιος είχε παρουσιάσει όσο ζούσε, εκδόθηκε για πρώτη φορά στην Άθήνα τό 1935 μέ τίτλο *Ποιήματα*. Τό 1968 δημοσιεύθηκαν τά άνέκδοτα ποιήματά του.

Στά 200 π.Χ.

Στό παρακάτω ποίημα ὁ Καβάφης μᾶς μεταφέρει στό 200 π.Χ., δηλαδή στήν ἄλεξανδρινή ἐποχή. Φαντάζεται ὅτι ἕνας Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαβάζει καί σχολιάζει τήν ἐπιγραφή πού ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔστειλε στήν Ἀθήνα μαζί μέ τριακόσιες περσικές ἀσπίδες, λάφυρα ἀπό τή μάχη τοῦ Γρανικοῦ, γιά νά τοποθετηθοῦν στόν Παρθενώνα, ὡς ἀφιέρωμα στήν Ἀθηνᾶ. Ἡ ἐπιγραφή ἔλεγε:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΛΗΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΤΩΝ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΩΝ.

Ὅπως ξέρουμε ἀπό τήν Ἱστορία, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀρνῆθηκαν νά λάβουν μέρος στήν ἔκστρατεία τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν μέ τή δικαιολογία ὅτι ἡ παράδοσή τους δέν τούς ἐπέτρεπε ν' ἀκολουθοῦν ἄλλους σ' ἔκστρατεία, ἀλλά νά εἶναι οἱ ἴδιοι ἀρχηγοί.

Μποροῦμε κάλλιστα νά φαντασθοῦμε πώς θ' ἀδιαφόρησαν παντάπασι* στήν Σπάρτη γιά τήν ἐπιγραφὴν αὐτή. «Πλὴν Λακεδαιμονίων», μὰ φυσικά. Δέν ἦσαν οἱ Σπαρτιάται γιά νά τούς ὀδηγοῦν καί γιά νά τούς προστάζουν σάν πολυτίμους ὑπηρέτας. Ἄλλωστε μὰ πανελλήνια ἔκστρατεία χωρὶς Σπαρτιάτη βασιλεία γι' ἀρχηγό δέν θά τούς φαίνονταν πολλῆς περιωπῆς*. Ἄ βεβαιότατα «πλὴν Λακεδαιμονίων».

Εἶναι κι αὐτὴ μιά στάσις. Νιώθεται.

Ἔτσι, πλὴν Λακεδαιμονίων στόν Γρανικό· καί στήν Ἴσσο μετά· καί στήν τελειωτικὴ τήν μάχη, ὅπου ἐσαρώθη ὁ φοβερός στρατός, πού στ' Ἀρβηλα συγκέντρωσαν οἱ Πέρσαι· πού ἀπ' τ' Ἀρβηλα ξεκίνησε γιά νίκην κι ἐσαρώθη.

παντάπασι: ἐντελῶς, ὀλότελα.
πολλῆς περιωπῆς: πολὺ σπουδαία.

Κι ἀπ' τήν θαυμάσια πανελληνίαν ἐκστρατεία,
τήν νικηφόρα, τήν περίλαμπρη,
τήν περιλάλητη, τήν δοξασμένη
ὡς ἄλλη δέν δοξάσθηκε καμιά,
τήν ἀπαράμιλλη*, βγήκαμ' ἐμεῖς·
ἑλληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Ἐμεῖς οἱ Ἀλεξανδρεῖς· οἱ Ἀντιοχεῖς,
οἱ Σελευκεῖς κι οἱ πολυάριθμοι
ἐπίλοιποι* Ἕλληνες Αἰγύπτου καί Συρίας,
κι οἱ ἐν Μηδίᾳ κι οἱ ἐν Περσίδι κι ὅσοι ἄλλοι.

Μέ τές ἐκτεταμένες ἐπικράτειες,
μέ τήν ποικίλη δρᾶση τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν*.
Καί τήν Κοινήν* Ἑλληνική Λαλιά
ὡς μέσα στήν Βακτριανή τήν πήγαμεν, ὡς τούς Ἴνδους.

Γιά Λακεδαιμονίους νά μιλοῦμε τώρα!

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ πιθανή ἐντύπωση τῶν Σπαρτιατῶν, ὅταν ἔμαθαν τήν ἐπιγραφή τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου; Γιατί;
2. Πῶς κρίνει ὁ ὑποθετικός σχολιαστής τῆς ἐπιγραφῆς τή στάση τῶν Σπαρτιατῶν μόνη της (στό στίχο 12) καί πῶς τήν κρίνει στόν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος; Γιατί αὐτή ἡ διαφορά;
3. Πῶς δίνει ὁ ποιητής τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου;
4. Νά μελετήσετε τή γλώσσα τοῦ ποιήματος καί νά τή χαρακτηρίσετε..

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 184.

ἀπαράμιλλος: ἀσυναγώνιστος, ἐξαιρετικός.

ἐπίλοιπος: ὑπόλοιπος.

μέ τήν ποικίλη δρᾶση κτλ.: Ὁ στίχος ἀναφέρεται στήν προσαρμογή τῆς δραστηριότητας τῶν ἀνθρώπων στίς νέες συνθήκες πού διαμορφώθηκαν μέ τή δημιουργία τῶν μεγάλων βασιλείων καί τήν ἀνάμιξη τῶν πολιτισμῶν.

κοινή: Ἔτσι ὀνομάστηκε ἡ ἑλληνική γλώσσα, ὅπως διαμορφώθηκε στούς ἑλληνιστικούς χρόνους μετά τήν ἐπέκτασή της στίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς (Μ. Ἀσία, Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτο κτλ.).

Ἄρχαιοι ἀνθρώποι τῆς Ἀνατολῆς

Τό κείμενο εἶναι ἀπό τό βιβλίο τοῦ Κόντογλου Τό Ἄιβαλί ἡ πατριδα μου. Παρουσιάζει, μέ πολλή ἀγάπη, τούς κατοίκους τοῦ μεγάλου μπουγαζιού, στήν ἔξοχή τοῦ Ἄιβαλιου (Κυδωνίες), πού ἦταν ἡ ιδιαίτερη πατριδα τοῦ συγγραφέα. Ἀκόμα ὁ συγγραφέας περιγράφοντας τά φυλετικά χαρακτηριστικά τῶν ἀνθρώπων, τά ἦθη καί ἔθιμα, τή γλώσσα καί τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, τονίζει τήν ἱστορική συνέχεια τῆς φυλῆς μας καί ἐκφράζει τή λατρεία του γιά τήν πολιτιστική μας παράδοση.

Πρό λίγα χρόνια ἀκόμα μπορούσες νά βρεῖς ἐκεῖ μέσα ἀπό κείνη τή γενεά τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων, πού δέν ὑπάρχουνε σέ ἄλλα μέρη, σάν κι αὐτούς πού διαβάζουμε στίς ἱστορίες τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, καί πού τίς συνταιριάξανε ὁ γερο-Ὀμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θεόκριτος, καθώς καί στήν Παλαιά Διαθήκη. Ἦτανε ἀρχαιοί Ἕλληνες μαζί κι Ἀνατολίτες χριστιανοί, πρᾶοι κι ἀθῶοι ἀνθρώποι. Σάν νά τούς ἀπόκλεισε ἡ φύση σέ κείνο τό βλογημένο στενοθάλασσο κι ἀπομείνανε ὅπως βρεθῆκανε πρῖν ἀπό χιλιάδες χρόνια, ἴδιοι κι ἀπαράλλαχτοι, ἀπό τότες πού ἦτανε εἰδωλολάτρες καί πιστεύανε στά ξύλα, στ' ἄστρα καί στά δέντρα.

Μά τό παράδοξο εἶναι πῶς δέν ἦτανε ἄγριοι, πονηροί καί μοβόροι*, μαχαιροβγάλτες κι ἀκοινωνῆτοι. Σάν παιδιά ἀγαπούσανε τίς ἱστορίες, ὅλα τά πιστεύανε, καλοσύνη εἶχανε στήν καρδιά τους. Βαστούσανε στό χωριό σπίτια μ' ὅλη τήν τάξη. Κλέφτες δέν ἦτανε, ψέματα δέ λέγανε, τή δουλειά τήν ἀγαπούσανε, τόν ξένο σάν ἀδερφό τους τόν εἶχανε. Καί τοῦτο, ἐπειδὴ ζούσανε μέ μεγάλη ἀπλότητα κι ἦτανε φχαριστημένοι μέ λίγα πράματα καί δέ χρειαζόντανε μηδὲ τό ψέμα, μηδὲ τήν κλεψιά, μηδὲ τό σκοτωμό, γιά νά πληθύνουνε τήν καλοπέρασὴ τους. Τήν πείνα ὅμως δέν τήν ξέρανε, γιατί ἡ μεγάλη στεριά, πού τούς γέννησε, δέν ἄφηνε κανένα νηστικόν καί παραπονεμένον, ἢ βλογημένη Ἀνατολή πού βγάζει πολὺ καί γλυκό ψωμί καί κάθε λογῆς πρᾶμα, μέλι, γάλα, λάδι κι ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται γιά ζωοτροφία τοῦ ἀνθρώπου, δίχως μάταια πράματα. Ὅπως ἡ γῆς ἔθρεφε κάθε λογῆς προκομμένο δέντρο.

μοβόροι: αἰμοβόροι, σκληροί.

ή θάλασσα ἔθρεφε ψάρια πού ἔχανε τήν ιδιαίτερη νοστιμάδα πῶχει καθετί πού βγάξει κείνη ἡ βλογημένη πλάση, ἄγρια καί ἡμερα.

Ἄλλά κι οἱ ἀνθρώποι δέν ἦτανε πλεονέχτες, ὁ πλοῦσιος ἔδινε στόν πió φτωχό, κι ὁ φτωχός πάλε δέν ἤθελε σώνει καί καλά ν' ἀνεβεῖ ἀπάνου ἀπό τόν ἄλλον, δέ λίμαζε*, δέν τόν ἔτρωγε ἡ ζηλοφθόνια, οὔτε ὁ νοῦς του ἦτανε ὄλο στό κέρδος, μόνο πέραγε ἡ ζωὴ τους μέ εἰρήνη βαθιά, κι ὁ Θεός τούς βλογοῦσε ἀπό πάνου.

Φαίνεται πῶς τέτοιοι πρωτινοὶ ἀνθρώποι ὑπῆρχαν πάντα ἐδῶ στήν Ἄνατολή· καί τότες πού ἄλλαξε ἡ θρησκεία καί γινήκανε χριστιανοί, ἀπομείνανε οἱ ἴδιοι, γιατί ἡ καινούρια θρησκεία ἦτανε ποιητική καί ἀπλή σάν τήν παλιά, βάλε καί περισσότερο. Τοῦτοι βαστοῦσαν ἀπό ἀνθρώπους πού ζήσανε καί κείνοι κρυφά ἀπό τόν Θεό, τόν καιρό πού κυβερνοῦσαν τόν κόσμο οἱ Ρωμαῖοι. Ὑστερα, σάν γίνηκε χριστιανικό βασίλειο ἡ Κωσταντινούπολη, καί τά μέρη τοῦτα ἦτανε ὀλότελα ξεχασμένα κι ἀπόμερα, καί δέν πηγαινε ποτές ἄνθρωπος ἀπό ἄλλη χώρα ἐκεῖ πέρα, γινήκανε πió ἀπλοῖ, ἀντί νά ξυπνήσουνε καί νά πονηρέψουνε. Σέ ἄλλα μέρη χαλοῦσε ὁ κόσμος ἀπό τούς πολέμους, ἀμέτρητοι ἀνθρώποι σφαζόντανε στά τέσσερα πέρατα τῆς σφαίρας, ἐδῶ ὅμως βασίλευε εἰρήνη.

Γιά τοῦτο ὁ ἄνθρωπος, μακριά ἀπό τίς ἀκαταστασίες, «ζῶν εὐδαιμον ἐγένετο», ὅπως λέγει ἕνας ἀρχαῖος Ἕλληνας, δηλαδή ἐζοῦσε σάν κανένα εὐτυχισμένο ζό στήν ἀγκαλιά τῆς φύσης, πού τόν γλυκονανούριζε. Σάν νά βγαίνει ἀπό τή γῆς καί πάλε νά γύριζε στή γῆ, δίχως θλίψη, δίχως νά γευτεῖ θάνατο, ὅπως τό κεραμίδι πού κάνει ὁ κεραμιδάρης ἀπό τό χῶμα, σάν γεράσει, λιώνει σιγά σιγά καί τό γλύφει τό κύμα στήν ἀκρογιαλιά καί γυρίζει πάλε ἤσυχχα στή γῆς. Σάν τό αὐγό π' ἀφήνει τό γιαλοπούλι* ἀπάνου στόν ἄμμο, κοντά στήν ἀρμυρήθρα*, ἔτσι ἦτανε κείνοι οἱ ἀνθρώποι.

Ὁ οὐρανός στεκότανε ἴδια καμάρα ἀπό πάνου τους, γύριζε μέ τόν ἥλιο, μέ τό φεγγάρι καί μέ τ' ἄστρα, καθώς κι ὁ γύρος τοῦ χρόνου μεταλλάζονταν ἀπό μέρα σέ νύχτα κι ἀπό καλοκαίρι σέ χειμῶνα, κι ὅλα τοῦτα τά ζοῦσαν στήν κάθε στιγμή, ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἀνθρώποι τῆς πολιτείας δέν προφταίνουμε νά τά κοιτάξουμε, γιατί ζοῦμε μακριά καί σάν ὄξω ἀπό τήν πλάση, φορτωμένοι μέ μάταιες ἔγνοιες.

Τά ροῦχα τους, πουκάμισα καί βρακιά φαρδιά, ὅλα ἦτανε φαντά*

λιμάζω: εἶμαι λαίμαργος.

γιαλοπούλι: πουλί τοῦ γιαλοῦ.

ἀρμυρήθρα: φυτό πού φυτρώνει κοντά σέ θάλασσα.

φαντά: ὕφαντά.

στήν κρεβατή, από μαλλί πρόβειο πού τό λαναρίζανε* καί τό γνέθανε οί γυναίκες. Τό χειμώνα πρόβειες γούνες φορούσανε, γιατί πολλές φορές πέτρωνε ή γής από τό κρύο. Σιδερένια πράματα λιγοστά είχανε, μόνο βολευόντανε μέ καβίλιες* άντίς καρφιά, παλούκια, Ξυλόκουπες, διχάλια. Καί στά σπίτια τους όλα τά χρειαζούμενα Ξυλένια ήτανε. Πολλές φορές βάζανε ένα Ξύλο άντίς γιά κουμπί. Οί τσομπάνηδες φορούσανε τό χειμώνα προβιές μέ τό μαλλί από μέσα.

Ήν κι ήτανε άνθρῶποι παντρεμένοι μέ ὁμορφες καί γερές γυναίκες, κι είχανε θυγατέρες μέ κορμιά σάν τά νιογέννητα φοράδια, ώστόσο φαινόντανε καί σάν άσκητές. Τό κρύο καί τή ζέστη δέν τά φοβόντανε, γιατί ήτανε σάν τό πρινόδεντρο*, μαθημένοι από μικροί.

Ζούσανε αναπαμένοι μέσα στη γλυκιά άγκαλιά τής φύσης, σάν νά μή φάγανε οί παππούδες τους από τό καταραμένο δέντρο. Μέ τό τίποτα ζούσανε καί τίποτα δέν τούς έλειπε. «Τίς έστιν ὁ πλούσιος; Ὁ έν τῷ ὀλίγῳ αναπαυόμενος»*.

Όχι πλατσομύτες άραπάδες, ὅπως οί φυσικοί άνθρῶποι στήν Ἄφρική καί στόν ὠκεανό, αλλά λεπτοκανωμένα χαρακτηριστικά, αρχαία έλληνικά καί βυζαντινά, έβλεπες σ' αὐτούς τούς βουνίσιους άνθρώπους. Οί νιοί ήτανε σάν τόν Ἄχιλλέα, σάν τόν Πάτροκλο, είτε καί σάν τόν Μεγ' Ἄλέξαντρο.

Πολλοί τους ήτανε σγουρομάλληδες κι ήλιοκαμένοι, συχνά Ξανθότριχοι, ὄχι μέ κείνο τό χρῶμα πού μοιάζει σάν λινάρι, μά ἴδιο μέ τοῦ ξεράγκαθου, π' άνεμίζεται στίς χέρσες άκρογιαλιές, μέ τό πρώτο χνουδι πού ἴδρωνε άλαφρά στό μoustάκι καί στά μάγουλα, συνέχεια μέ τά τσουλούφια τους, άλισαχνιασμένο* από τή θάλασσα. Οί γέροι πάλε μοιάζανε, άλλος σάν Ποσειδῶνας μέ στριφτά γένια από τήν άρμύρα, άλλος σάν Ὁμηρος άπαράλλαχτος, άλλος σάν Ἅγιος Νικόλας, άλλος σάν τ' άγαλμα τοῦ Λαοκόοντα, άλλος σάν τόν μάνθη Τειρεσία, άλλος σάν Σκεντέρμπεης*, τέτοια σκέδια. Οί μεσόκοποι πάλε παρομοιάζανε μέ τό Χριστό, ὅπως είναι ζωγραφισμένος στά παλιά τά κονίσματά μας, μέ τόν Ἄι-Γιάννη τόν Πρόδρομο, μέ τόν άντρείο Λεωνίδα, μέ τόν Θεμιστοκλή, τόν Ἐπαμεινώνδα, κι ὅσοι Ξουρίζανε τά γένια τους ήτανε ἴδιοι

λαναρίζω: Ξαίνω τό μαλλί μέ τό λανάρι.

καβίλια: Ξύλινο καρφί.

πρινόδεντρο: πούρνάρι.

...αναπαυόμενος: ποίος είναι ὁ πλούσιος; Ὅποιος βρίσκει ίκανοποίηση σέ λίγα.

άλισαχνιασμένο: άλατισμένο.

Σκεντέρμπεης: ἡ Γεώργιος Καστριώτης, Ἄλβανός ήγέτης. Ἐζησε τό 15ο αἰ.

μέ τό Μάρκο Μπότσαρη, μέ τό Νικηταρά, μέ τό Μιαούλη καί μέ τούς άλλους καπεταναίους. Ἄλλά καί τά ὀνόματά τους ἦταν ἀρχαῖα: Μιλτιάδης, Δυσσέας, Ξενοφός, Λεγωνίδας, Ἀλέξαντρος, Ἀγαμέμνωνας, Δημοσθένης, Ὅμηρος, Ἀγησίλαος, Παμεινώντας, Τέρπαντρος, Πυθαγόρας, Ἐχτορας...

Τά παλικάρια βοηθοῦσαν τούς πατεράδες τους, ὑποταχτικά, καλά παιδιά, καί δέ λέγανε πολλά λόγια. Πρῶτα μιλοῦσαν πάντα οἱ γέροι κι ὕστερα οἱ νιοί. Οἱ γέροι σιγομιλοῦσαν, κουβεντιάζαν ὅλο μέ παροιμίες· γιατί οἱ κολασμένοι κι οἱ καταραμένοι βιάζονται. Ὁ χαιρετισμός τους ἦταν: «᾽Ωρα καλή!»-«Πολλά τά ἔτη!»-«Χαιρετίσματα!» ἢ «Προσκυνήματα!»-«Μετά χαράς!»

Εἶχαν κι ἓνα δικαστήριο ἀναμεταξύ τους· ὅ,τι διαφορά εἶχαν οἱ νιώτεροι, τήν κρίνανε οἱ γέροι, συμβουλευόντάς τους καί ταχτοποιώντας τους μέ τήν ὀρμήνεια, ἤσυχα, δίχως ὀχλοβοή.

Ξέρανε τήν ἱστορία τ' Ἀχιλλέα, τοῦ Μεγ'-Ἀλέξαντρου, τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ Σκεντέρμπεη· πολλές φορές εἶχαν τήν ἰδέα πώς τά πιά ἀρχαῖα γινήκανε ὕστερ' ἀπό τόν Χριστό. Τόν Ἀλή Πασά, τούς Σουλῶτες, τό Μάρκο Μπότσαρη, τό Θανάση Διάκο, τόν Κολοκοτρώνη καί τούς άλλους καπεταναίους, τούς φέρνανε πάντα στήν κουβέντα τους· ἀπό τούς σημερινούς τόν Παναγή τόν Κουταλιανό*, κι οἱ πιά καινούριοι τόν Νταβέλη* καί τόν Παῦλο Μελά*. Ἀπό τούς ξένους δέν ξέρανε μῆδέ τό Μέγα Ναπολέοντα, μονάχα τόν τσάρο ξέρανε, καί τόν πόλεμο τῆς Κριμαΐας, πού τόν ἔκανε ὁ Μέγας Κατερίνης*. Ἀπό τ' ἄλλα τά ἔθνη γνωρίζανε τούς Ἰγγλέζους, τούς Ρούσους καί τό Μισίρι*, ἀλλά γιά χριστιανούς εἶχανε μονάχα τούς Ρούσους. Ἀρχαῖα πολιτεία ἦταν γι' αὐτούς ἡ Τρωάδα κι ἡ Πέργαμο, κι ἅγιασμένα μέρη ἡ Γερουσαλήμ καί τ' Ἅγιον Ὅρος.

Τά χρώματα, ἐξόν ἀπό τό κόκκινο, τό μαβί, τό πράσινο καί τό κίτρινο, τ' ἄλλα τά βγάζανε ἀπό φυσικά πράματα, λαδί, θαλασσί, χρυσαφί, λεμονί, πορτοκαλί, λαχανί, τσαγαλί (ἀμυγδαλί), ξιδί, κρασουλί, ζαχαρί, καφεδί, σταχτί, μελί, καστανό, ἀχυρί, κεραμιδί, ψαρί, μελιτζανί, τριανταφυλλί, γερανί, ροδί, τῆς σκουριᾶς τό χρῶμα, τῆς φωτιᾶς τό χρῶμα.

Παναγιῆς Κουταλιανός: παλαιστής καί ἀνυψωτής βαρῶν μέ παγκόσμια φήμη. *Νταβέλης:* ληστής· ἔζησε στήν περίοδο τοῦ Ὀθωνα.

Παῦλος Μελάς: (1870-1904), ἥρωας τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα (Καπετάν Ζέζας). *πόλεμος τῆς Κριμαΐας:* πόλεμος τῆς Κριμαΐας πού ἔγινε μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας (1853-1856).

Μέγας Κατερίνης: ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Μεγάλη Αἰκατερίνη (1762-1796). *Μισίρι:* Αἴγυπτος.

Λίγο ὡς πολύ, ὅλοι τους ὁμορφα κι ἀσυνήθιστα μιλούσανε, σάν ζωγραφιές ἦτανε τὰ λόγια τους, μά ἦτανε καί κάτι γέροι ἀνάμεσά τους, πού ἡ ὁμιλία ἐβγαίνει ἀπό τό στόμα τους κι ἀπό τό μέλι γλυκύτερη, ὅπως λέγει ὁ γερο-Ὀμηρος. Αὐτοί σταθήκανε οἱ δασκάλοι μου...

Μακάριοι ἀνθρώποι, σάν τούς λεγόμενους Λωτοφάγους, δέν τούς μόλεψε ἡ πλεονεξία κι ἡ περηφάνια. Γιά τοῦτο θά μπορούσανε νά δανείσουνε εὐτυχία σέ βασιλιάδες, σέ βεζιράδες καί σέ ἀνθρώπους πού τούς τρέμει ὁ κόσμος.

Ὅλοι ὅλοι καμιά κατοστή ἀνθρώποι ζούσανε ἓνα γύρο σέ τούτη τή θαλασσινή λίμνη: τσομπάνηδες, ψαράδες, γιαιλικάρηδες καί κεραμιδα-ραῖοι. Μακριά ἀπό τήν πολιτεία, πού ἦτανε χτισμένη στό παραέξω μέρος τοῦ μπουγαζιού, κι ἀπό τό Γενιτσαροχώρι, πῶπεφτε κατά τό μέσα μπουγαζί, ἀλλά μακριά ὅμως ἀπό τή θάλασσα, δίχως νά φαίνεται.

Ὅταν κονομήσω λίγον καιρό, λογαριάζω νά στορίσω* σ' ἄλλη φυλλάδα, ἓναν ἓναν, κεινούς πού σταθήκανε οἱ πιό σπουδαῖοι κι οἱ πιό ἀσυνήθιστοι ἀνάμεσά τους.

Πολλούς ἀπ' αὐτουνούς δέν τούς ἔφταξα, ἀλλά ἄκουσα τήν ἱστορία τους ἀπ' ἄλλο στόμα. Ὁ πιό παλαιός ἀπ' ὅσους ξέρω στάθηκε ὁ Γιάννης ὁ Βλογημένος. Ἀπ' ὅσους ἔφταξα ὁ πιό σπουδαῖος ἦτανε ὁ μπαρμπα-Μανόλης ὁ Βασιλῆς. τό στοιχειό τῆς θάλασσας.

Ἄλλοι ἦτανε στεριανοί, ἄλλοι θαλασσινοί. μά κι οἱ πιό πολλοί οἱ στεριανοί ξέρανε ἀπό θάλασσα, κι ἓνα δυό θαλασσινοί νογούσανε* ἀπό ξεχαρική* καί ξέρανε ν' ἀρμέξουνε. Πολυτεχνίτης ἦτανε ὁ Σίλβεστρος, καλογερόδιακος πού ἔφερε τή στεριά καί τή θάλασσα καλά κι ἦτανε ψάλτης, θαλασσινός, ξεχάρης, τσομπάνης καί караβομαραγκός: ἀλλά αὐτός ἦτανε ταξιδεμένος, ἀσκήτεψε καί στ' Ἅγιον Ὄρος, καί δέ λογαριάζεται μέ τούς πρωτινούς, πού τούς λέγανε οἱ Τοῦρκοι «λιμάν μπαλούκ», δηλαδή ψάρια τοῦ λιμανιού.

Οἱ πιό ἀπονήρευτοι ἀπ' ἀνάμεσά τους δέν ἦτανε παγεμένοι ἀπό πολλά χρόνια στήν πολιτεία. Καμιά φορά πού μέ ρωτούσανε τί γίνεται ὁ κόσμος, θυμόμουνα τήν ἱστορία τ' Ἁγίου Μάρκου, π' ἀσκήτεψε σ' ἓναν ἔρημον τόπο καί πῆγε νά τόν εὔρει ἓνας καλόγερος καί, σάν τόν ἤυρε καί μιλήσανε γιά πολλά, τόν ρώτηξε ὁ ἄβας: «Ἰσταται ὁ κόσμος καί θάλλει κατά τό ἀρχαῖον;» Καί κείνος τ' ἀποκρίθηκε. «Ναί, πάτερ, χάριτι Χριστοῦ, καί ὑπέρ τό ἀρχαῖον θάλλει πλεῖον ὁ κόσμος ἕως τήν σήμε-

στορίζω: ἐξιstorῶ, ἀφηγοῦμαι.

νογαω: ἐνωῶ, καταλαβαίνω.

ξεχαρική: ἡ ζωὴ τοῦ ξεχάρη, τοῦ κατοίκου τῆς ὑπαίθρου.

ρον!» Έτσι ρωτούσανε καιμένα κείνοι οί ανθρώποι.

“Όλος ό κόσμος, ό ούρανός, ή στεριά, ή θάλασσα, ήτανε γεμάτος από στοιχειά κι από πνέματα. Τελώνια* βρισκότανε στά σύννεφα και στόν πάτο τής θάλασσας. Ή ειδωλολατρία κι ό χριστιανισμός ήτανε άνακατεμένα στή φαντασία τους, γιά τούτο τό ‘χανε γιά ένα πράμα Χριστιανός και Έλληνας. Πολλά ειδωλολατρικά πράματα λέγανε πώς τά ‘πε ό Χριστός ή πώς είναι γραμμένα στό Βαγγέλιο.

Οί αγέρηδες, πρό πάντων ό βοριάς κι ή νοτιά, ήτανε στό πνέμα τους σάν ανθρώποι, ό ήλιος, τό φεγάρι τό ίδιο. Τά φίδια ήτανε στοιχειωμένα. Ύπάρχανε δέντρα και πηγάδια και πέτρες πού τά ‘χανε γιά ιερά. Ή θάλασσα ήτανε αγιασμένη. Τό ψωμί ήτανε αγιασμένο, δέν πατούσανε ποτές άπάνου στά ψίχουλα, κι αν έπεφτε χάμου κανένα κομμάτι ψωμί, τ’ άνεσπαζόντανε και τό προσκυνούσανε κολλώντας το στό μέτωπό τους. “Όποτε πίνανε κρασί, χύνανε λίγο στό χώμα, σάν νά κάνανε σπονδή”. Χαιρετούσανε βάζοντας τό δεξί χέρι στό στήθος και γέρνοντας άλαφρά τό κορμί τους.

Οί τσομπάνηδες βλέπανε πολλές φορές έναν τραγοπόδη στά μαντριά, άνάμεσα στά γίδια και τά πρόβατα. Άμα άρρωστούσανε τά πρόβατα, κάνανε ξόρκια παράξενα: άμα τελείωνε τ’ άρμεγμα, βουτούσε ό τσομπάνης τό χέρι του στ’ άφρισμένο γάλα και ράντιζε τά πρόβατα, μουρμουρίζοντας μυστικά λόγια. Κοντά σ’ αυτά, τά θυμιάζανε μέ χριστολούλουδο, κάνανε άγιασμό μέσα στό μαντρί μέ τό κοπάδι όλόγυρα, και κρεμάζανε φυλαχτά στό λαιμό τους. Τά κουδούνια δέν τά βάζανε μόνο γιά νά χτυπούνε, αλλά και γιά τό μάτι, όπως τίς χάντρες. Γητείες, δηλαδή μάγια, πού στήν άρχαία γλώσσα λέγονται γοητείες, κάνανε πολλές οί Λημιοί, πόρχουνταν από τή Λήμνο σέ τούτα τά μέρη ξοχάρηδες: έχω διαβασμένα πώς αυτοί από τ’ άρχαία τά χρόνια κάνανε πολλά μαγικά.

Τό βόδι και τό πρόβατο τά ‘χανε γιά βλογημένα, γιατί ζεστάνανε τόν Χριστό μέ τήν άνασασιά τους, τότες πού γεννήθηκε μέσα στό παχνί: τό γίδι όμως τό ‘χανε γιά καταραμένο. Τό γάδαρο βλογημένο, γιατί σήκωσε τό Χριστό, και τ’ άλογο βλογημένο, γιατί τό καβαλίκεψε ό Άι-Γιώργης. Από τά δέντρα τό πιό βλογημένο ήτανε ή ελιά, τής Παναγιάς τό δέντρο. Ή δάφνη, ή μυρσίνη, ό βασιλικός, τό δεντρολίβανο, ό άβαγιανός*, ήτανε αγιασμένα. Ή συκιά καταραμένη από τό Χριστό.

Οί θαλασσινοί πάλε είχανε γιά στοιχειωμένα κάτι βράχους, πέτρες,

τελώνιο: δαιμόνιο, στοιχειό.

σπονδή: προσφορά υγρών στους νεκρούς.

άβαγιανός: δάφνη, βάγια.

Ξέρες και σπηλιές. Ἡ θάλασσα ἁγίασε ἀπό τό Χριστό κι ἀπό τούς Δώδεκα Ἀποστόλους, πού ἦταν θαλασσινοί ἀνθρώποι, βλογημένα καί τά ἐργαλεῖα τους, τά δίχτυα καί τά παραγάδια· τά δίχτυα ὅμως ἦταν πιό βλογημένα, γιατί σκεδιάζουσαν σταυρό, ἔτσι πού 'ναι μπλεγμένα. Τό τετράγωνο πανί πού βάζανε στίς βάρκες τῆς Ἀνατολῆς, τό λεγόμενο τέντα ἢ φούσκα ἢ σακολεβίσσο τό πρωτοῦρε ὁ Ἅγιος Νικόλαος, γιά νά μήν πνίγουνται οἱ ἀνθρώποι, γιατί εἶναι χαμηλό καί φουσκωτό καί ξεθυμαίνει ὁ ἀγέρας. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἤυρε καί τό τιμόνι μέ τά βελονία, γιατί πρὶν οἱ ἀνθρώποι εἶχανε γιά τιμόνι ἕνα κουπί, καί γιά τοῦτο δέν ταξιδεύανε μέ τά πανιά στά ὄρτσα, δηλαδή καταπάνου στόν ἀγέρα, ἀλλά μονάχα πρίμα καί δευτερόπριμα. Τίς κουρίτες* πάλε, μ' ἄλλα λόγια τά ρηχά τά περάματα, πού 'ναι ἴδια μονόξυλα, ἴσια ἀπό κάτω δίχως καρίνα, τά ἤυρε ὁ Χριστός, γιά νά πλεύουσαν στά ἡμερα καί στά ρηχά τά νερά, κι ἀπό πάν' ἀπό τά δίχτυα, ἐπειδὴ δέν πιάνουσαν πολύ νερό.

Πολλές φορές μοῦ λέγανε πῶς εἶδαν γοργόνες νά λιάζονται, γιά νά βουτᾶνε στ' ἀνοιχτά δίπλα στή βάρκα, καί ἄλλα στοιχεῖα νά φτερνίζονται μέσα στίς σπηλιές, κάτι ἄλλα στοιχεῖα πάλε καβαλικεμένα ἀπάνου σέ σκυλόψαρα, ὄχι ὅμως σέ δερφίνια, γιατί μέσα στό μπουγάζι δέν εἶχε δερφίνια, σπάνια νά 'χανε κανένα τά νερά του καί νά 'μπαινε μέσα. Μοῦ λέγανε καί γιά κάποιο στοιχεῖο μέ γένια μαῦρα, ἡμερο, π' ἀγαπᾶ τούς ἀνθρώπους, ὁ Κουντεντές λεγόμενος· πολλές φορές καθότανε στά βράχια καί δέ μιλοῦσε. Ὅποιοι λάχαινε νά τό δοῦνε, ἀλλάζανε δρόμο, γιά νά μήν τό στενοχωρέσουσαν. Ἴσως νά 'τανε ὁ ἀρχαῖος Τρίτωνας.

Στεριανοί καί θαλασσινοί εἶχανε τήν Ἀνατολή γιά βλογημένη, γιατί ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ Χριστός κι ἀπό κεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, κι ὅσοι ἀνθρώποι γεννιοῦνται στήν Ἀνατολή, εἶναι βλογημένοι, Ἕλληνες καί Τοῦρκοι.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ ἐξωτερική ἐμφάνιση τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς;
2. Μέ ποιά ἄλλα ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ νά ἀποδείξει ὁ συγγραφέας τήν ὁμοιότητά τους μέ τούς ἀρχαίους;
3. Ποιές λέξεις χρησιμοποιεῖ, ὅταν μιλάει γιά τήν Ἀνατολή καί τί αἶσθημα ἐκφράζουν;

κουρίτα: ἰδιότυπο πλοίαριο σέ σχῆμα πιρόγας.

4. Ποῦ ὀφείλεται τό γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ διατήρησαν τήν ἀρχαία ἀπλότητα καί τά ἀγνά τους ἦθη;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στό Ἄιβαλί (Κυδωνίες) τῆς Μ. Ἀσίας καί ἦταν σημαντικός ζωγράφος καί πεζογράφος. Στή ζωγραφική ἐπηρεάστηκε ἀπό τή βυζαντινὴ ἀγιογραφία. Ὡς πεζογράφος διακρίνεται γιά τήν ἀγάπη στήν ἰδιαιτέρη του πατρίδα καί τήν ἀφοσίωσή του στίς παραδόσεις μας καί στήν Ὀρθοδοξία. Τό ὕφος καί ἡ γλώσσα του ἔχουν τήν ἐπίδραση τῶν παλιῶν λαϊκῶν διηγήσεων. Ἔργο του: *Πέδρο Καζάς, Βασάντα, Ἡ πονεμένη Ρωμοσύνη, Τ' Ἄιβαλί ἡ πατρίδα μου* κ.ἄ.

Γιώργος Θεοτοκάς

[Ἔνα ἔθνος νεόφτωχο]

Τό κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοτοκά Λεωνῆς. Τό μυθιστόρημα αὐτό ἔχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα. Μέ τήν ἀφήγηση τῆς ζωῆς τοῦ Λεωνῆ καί τῆς παρέας του ὁ συγγραφέας θυμᾶται καί ξαναζεῖ τά παιδικά του χρόνια στήν Πόλη σέ μιᾶ ἐποχῇ ταραγμένη ἀπό τόν Α΄ παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918).

Ἦστερα ἄρχισε καί περνοῦσε στούς δρόμους στρατός*, Γερμανοί, Αὐστριακοί, Τοῦρκοι· ὁ κόσμος γέμισε μουσικές καί ξιφολόγες πού ἀστράφτανε. Ἡ Πόλη τρανταζότανε ὅλη μέρα ἀπό τό βαρῦ βᾶδισμα τῶν μεραρχιῶν. Οἱ ξιφολόγες περνοῦσαν ἀκατάπαυστα σειρές σειρές καί χανόντανε. Ἦτανε σάν τά στάχια πού τά κουνᾶ ὁ ἀέρας. Ἦστερα περνοῦσανε πομπές μεγάλα ἄσπρα αὐτοκίνητα πού εἶχανε ζωγραφισμένους κόκκινους σταυρούς στά πλάγια. Ὅλη τήν ὥρα ἔφευγε στρατός κι ἐρχόντανε τραυματίες· αὐτή ἡ δουλειά δέν τελείωνε ποτέ.

Εἶχανε πάρει καί ἄρκετά σχολεῖα, τά καλύτερα, καί τά εἶχανε κάμει

στρατός: Στόν Α΄ παγκ. πόλεμο οἱ Τοῦρκοι ἦταν σύμμαχοι μέ τούς Γερμανούς.

νοσοκομεία και άναρρωτήρια για τό στρατό. Τό περιβόητο Λύκειο κανείς δέν τό καταδεχότανε, γιατί ήτανε σαράβαλο σωστό· τό Ζωγράφειο όμως τό είχανε πάρει οί Γερμανοί. Ήταν άκριβώς πίσω από τό σπίτι του παππου. Από τά παράθυρα του παππου, σάν πήγαινε ό Λεωνής εκεί νά περάσει τή μέρα του, έβλεπε τήν αυλή του Ζωγραφείου, όπου άλλοτε έπαιζαν οί μαθητές και τίς τάξεις που είχανε γίνει κοιτώνες και τούς Γερμανούς που μπαινόβγαιναν μέ τίς πιτζάμες και μέ ξυρισμένα κεφάλια. Καμιά φορά τόν έπαιρνε τό μάτι τους και του φώναζαν διάφορα άστεία, μά αυτός δέν άποκρινότανε. Ούτε ήξερε δά τή γλώσσα τους. Είχανε και μιά μεγάλη εικόνα του αυτοκράτορά τους, σέ μιά από τίς τάξεις, μέ κράνος και μέ όλα του τά παράσημα και μ' εκείνα τά όνομαστά μουστάκια του που ήτανε μυτερά σάν ξιφολόγχες και στριμμένα προς τά άπάνω. Από καιρό σέ καιρό τούς έπιανε μεγάλο κέφι κι έπαιζαν μαξιλαιές και γελούσαν. Ή γιαγιά τότες έλεγε:

– Παιδιά είναι οί καημένοι. Ποιός ξέρει τί νά γίνονται οί μανάδες τους!

Ό Λεωνής καταγινότανε πολύ μέ τίς γλάστρες τής γιαγιάς, κυρίως μέ τίς γαριφαλιές, τίς πότιζε, τίς παρακολουθούσε, μετρούσε τά πουμπούκια, είδοποιούσε, όταν άνοιγαν καινούρια λουλούδια.

Οί φίλοι του δέν αγαπούσαν τά λουλούδια, είχαν τό νου τους σέ άλλα πράματα. Ό Πάρης δέ σκοτιζότανε άληθινά για τίποτα παρά μονάχα για τά πολεμικά παιχνίδια στον Κήπο. Ό Δήμης περνούσε τόν καιρό του μέ κατεργαριές. Ό Μένος πάλι τό είχε ρίξει στα πολιτικά. Όλη τήν ώρα δημιουργούσε ζητήματα, από τότε που είχε αρχίσει ό πόλεμος κι είχε γίνει ύποχρεωτικό τό μάθημα των τουρκικών. Τόν καλούσε στον πίνακα ό κ. Νικολετόπουλος ό τουρκοδιδάσκαλος. Ό Μένος έβγαινε στον πίνακα, ντυμένος μέ μιά μαύρη ποδιά, παχύς, άχτένιστος, μουντζουρωμένος μέ κιμωλία, και κοίταζε τό δάσκαλο σάν χαζός. Ύπαγόρευε ό κ. Νικολετόπουλος. Άκίνητος ό Μένος. Τότες ό κ. Νικολετόπουλος ρωτούσε:

– Μενέλαε, γιατί δέν ξέρεις τό μάθημά σου;

Κι ό Μένος άποκρινότανε στερεότυπα:

– Ό μπαμπάς μου μου είπε νά μή μαθαίνω τούρκικα.

Ό κ. Νικολετόπουλος σηκωνότανε από τήν έδρα, του έδινε ένα γερό μπάτσο κι έλεγε:

– Άν ή Κυβέρνηση μās κλείσει τό σχολείο, ό μπαμπάς σου θά έρθει νά μās τό άνοίξει;

Ό Μένος γυρνούσε στή θέση του κόκκινος σάν βρασμένος άστακός

καί ὁ κ. Νικολετόπουλος ἔσκυβε ἐπάνω στόν κατάλογο καί τοῦ ἔβαζε ἓνα μεγάλο μεγάλο μηδενικό. Ἡ σκηνή αὐτή εἶχε ἐπαναληφτεῖ ἓνα σωρό φορές. Τό ἴδιο ὁ Μένος εἶχε ὄρεξη νά κάμει ἓνα ἐπεισόδιο τῆ μέρα πού εἶχε ἔρθει ὁ Αὐτοκράτορας τῶν Γερμανῶν.

Τῆ μέρα ἐκείνη ὅλο τό Λύκειο εἶχε συναχτεῖ σ' ἓνα πεζοδρόμιο τοῦ Γαλατᾶ, οἱ καθηγητές κι οἱ δάσκαλοι ἐπικεφαλῆς, ἦτανε διαταγή. Ἐπίσης ἡ διαταγή ἔλεγε πῶς, ὅταν θά περνοῦσε ὁ αὐτοκράτορας, ἔπρεπε ὅλοι νά φωνάζουνε *ζήτω*. Τριγύρω ἦτανε ἄλλα σχολεῖα καί κόσμος στά πεζοδρόμια καί στά παράθυρα, στρατός παραταγμένος μέ ξιφολόγχες, χωροφύλακες ἀπάνω στά ἄλογα. Τά σπίτια ἦτανε φορτωμένα σημαίες. Ὅλοι περίμεναν κι ἔμοιαζαν λιγάκι φοβισμένοι.

– Ἐγώ δέ θά φωνάξω *ζήτω*, μουρμούριζε καί ξαναμουρμούριζε ὁ Μένος πεισματωμένος. Ὁ μπαμπάς μου μοῦ εἶπε πῶς δέν ἔπρεπε νά φωνάξω.

– Καί τί θέλει τέλος πάντων ὁ μπαμπάς σου;

– Ὁ μπαμπάς μου θέλει... Ὁ μπαμπάς μου θέλει... τῆ «δικαιοσύνη»!

Ἐξαφνα ἀκούστηκε ἓνα μεγάλο πρόσταγμα ἀπό μακριά, ἓνα δεύτερο πρόσταγμα κοντύτερα, ἓνα τρίτο πρόσταγμα μέσ στό δρόμο. Τά τουφέκια τραντάχτηκαν καταγῆς ὅλα μαζί, οἱ ξιφολόγχες ἄστραψαν ἀπάνω ἀπό τά κεφάλια τοῦ πλήθους. Σ' ἓνα γειτονικό δρόμο ξέσπασε μιά ἀόρατη στρατιωτική μουσική, βιαστική, χαρούμενη καί λιγάκι ἀστεία, γεμάτη, θαρρεῖς, ἀπό κατρακυλίσματα τενεκεδῶν. Ὑστερα πέρασαν οἱ καβαλάρηδες τῆς σουλτανικῆς φρουρᾶς ντυμένοι ἀπό πάνω ἴσαμε κάτω στά κόκκινα. Κρατοῦσανε μεγάλες λόγχες στολισμένες μέ μικρές κόκκινες σημαίες. Ὅλο τό πλήθος κουνήθηκε κι ὁ καθένας τσαλαπάτησε τό διπλανό του. Πίσω ἀπό τούς καβαλάρηδες ἐρχόντανε κάτι αὐτοκίνητα ἀνακατωμένα μέ ἄλογα, γυμνά σπαθιά, κράνη. Τά μέταλλα ἀστράφτανε, οἱ κόκκινες σημαίτσες κυμάτιζαν στόν ἀέρα χαρωπά. Ὁ Λεωνῆς εἶδε καμπόσους ἀνθρώπους μέ μεγάλα μουστάκια, μά ποιός ἦταν ὁ αὐτοκράτορας δέν πρόφτασε νά καταλάβει.

– Εἶδες πού δέν φώναξα! καυχῆθηκε ὁ Μένος.

Μά ὁ Λεωνῆς εἶχε ξεχάσει τό ζήτημα. «Τόν παλιό καιρό, συλλογιζότανε, σ' αὐτούς ἐδῶ τούς δρόμους περνοῦσαν οἱ δικοί μας αὐτοκράτορες, τώρα περνᾶ ἡ σάρα καί ἡ μάρα». Ἐκεῖνοι ἦταν αὐτοκράτορες ἄξιοι τοῦ ὀνόματος, ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκής, ὁ Μανουήλ Κομνηνός, πανύψηλοι, ντυμένοι στό χρυσάφι σάν δεσποτάδες, μέ τίς ὥραιες ξανθές γενειάδες τους, μέ τό σεβάσμιο ὕφος τους, πού εἶχες ὄρεξη νά τούς φιλήσεις τό χέρι, τρομεροί ὅταν ἀντίκριζαν τόν ἐχθρό, πράδι καί γλυκομίλητοι σάν καλοί

πατεράδες, όταν είχαν νά κάμουν μέ φίλους. Ή ό καημένος ό Κωνσταντίνος ό Παλαιολόγος ό γλυκύτατος...

Ό Λεωνής θυμήθηκε τά λόγια του παππού: «Ξέπεσε ό κόσμος!» Έπίσης, τώρα μέ τόν πόλεμο, ό παππούς συνήθιζε νά λέει: «Έγώ είμαι νεόφτωχος!». Τό έλεγε δυνατά, προκλητικά, γιά νά δείξει πόσο λίγο εκτιμούσε τούς νεόπλουτους. Ήτσι καί τά έθνη, φαίνεται, ήτανε νεόπλουτα καί νεόφτωχα. «Είμαστε ένα έθνος νεόφτωχο», συλλογίστηκε ό Λεωνής κι αυτό του έκαμε πολύ καλή έντύπωση. Ήτανε κάτι ευγενικό νά είσαι νεόφτωχος, κάτι καθώς πρέπει καί περήφανο καί σου έδινε ένα ύφος άδικημένο καί συμπαθητικό.

Έρωτήσεις

1. Πόσες καί ποιές ένότητες διακρίνετε στό άπόσπασμα;
2. Πώς παρουσιάζει ό συγγραφέας τούς Γερμανούς στρατιώτες καί τί δείχνει μ' αυτό;
3. Γιατί ό Μένος δέν ήθελε νά μάθει τούρκικα ούτε νά φωνάξει «ζήτω»; Τί δείχνει αυτό;
4. Τί σκέπτεται ό Λεωνής βλέποντας τά ξένα στρατεύματα καί τό Γερμανό αυτοκράτορα στους δρόμους τής Πόλης; Ποιά συναισθήματα τόν κατέχουν;
5. Τί θά πει «νεόφτωχο» έθνος καί γιατί τό λέει αυτό ό παππούς;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1966). Πεζογράφος καί δοκιμογράφος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά καταγόταν από τή Χίο. Νέος έγκαταστάθηκε στην Άθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Έκτός από τό δοκίμιο καί τήν πεζογραφία άσχολήθηκε καί μέ τό θέατρο. Άνήκει στους πεζογράφους τής γενιάς του '30. Τό έργο του διακρίνεται γιά τήν τάση προς τό στοχασμό καί τόν περιορισμό του λυρικού στοιχείου. Έργα του: α) δοκίμια: *Έλεύθερο πνεύμα, Προβλήματα του καιρού μας* κ.ά. β) πεζογραφία: *Άργώ, Τό Δαιμόνιο, Ό Λεωνής, Άσθενείς καί Όδοιπόροι, Καμπάνες*, γ) θέατρο: *Τό γεφύρι τής Άρτας, Τό παιχνίδι τής τρέλας καί τής φρονιμάδας*.

['Από τή Χίο στήν 'Αλεξάνδρεια]

Ὁ Ἄντουάνος ἐγκαταστάθηκε μαζί μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἄλεξάνδρεια ὕστερα ἀπό τόν καταστρεπτικό σεισμό τοῦ 1881 στή Χίο. Ἐκεῖ ὑποδέχεται ἀργότερα τή γιαγιά καί τόν παππού τοῦ Μάνου, πού ἀφηγείται τό ἐπίσodio. Τό ἀπόσπασμα ἀνήκει στό μυθιστόρημα τοῦ Στρατή Τσίρκα Ἡ Νυχτερίδα (1965), τρίτο μέρος τῆς τριλογίας του, πού ἐξέδωσε μέ τό γενικό τίτλο Ἄκουβέρνητες Πολιτείες. Τά δύο πρώτα μέρη εἶναι Ἡ Λέσχη (1960) καί ἡ Ἀριάγνη (1962). Ἡ ὑπόθεση τοποθετεῖται στή Μέση Ἀνατολή τά χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Τό μονοπάτι ἔκοβε τό οἰκόπεδο λοξά, περνώντας ἀνάμεσα σέ δύο παράγκες. Ἡ βορινή ἦταν τοῦ παπποῦ, ἡ ἄλλη, πιό γερή καί μεγαλύτερη, ἦταν τοῦ ἀδερφοῦ τῆς νόνας, τοῦ Ἄντουάνου. Ὅλο τό οἰκόπεδο ἦταν τριγυρισμένο μέ ἀγκαθωτό συρματοπλεγμα, καρφωμένο πάνω σέ παλούκια. Μά τό σύρμα δέν προστάτευε τίποτα. Δέν ἔμενε ποτέ του γερό. Οἱ μπεντουβίνοι* τῆς περιοχῆς, πολύ κακῶς τό ἔφεραν νά κάνουν τόν ἀλλόγουρο* μέ τίς γυναῖκες καί τά γίδια τους. Ἐρχονταν νύχτα, τσάκιζαν τά παλούκια καί φεύγαν. Ὁ παππούς βαριέστησε* νά μαστορεῦει καί νά τοῦ τά σπᾶνε, ἦρθε καιρός πού τά παράτησε. Ἐτσι σχηματίστηκε τό μονοπάτι. Καί τά βράδια, πού εἶχανε στρωμένο τραπέζι ἔξω, περίεργος ἔβλεπε νά περνᾶνε μπεντουβινικές φαμελιές*, μέ τά μισόγυμνα βρέφη καβάλα στόν ὦμο καί τίς κασιέκες πού φοροῦσαν κάτι βρώμικα μικρά βρακιά, γιά νά προστατεύουν τά μαστάρια τους. Οἱ ἄντρες τυλιγμένοι στίς τρίχινες κουφίες*, μέ τό ραβδί περασμένο πίσω ἀπό τή ράχη, ἀποκρίνονταν ἤρεμα στίς γυναῖκες τους πού ρωτοῦσαν κοφτά καί γλουγλουκιστά*, κρυμμένες πίσω ἀπό μάλλινους φερετζέδες πλουμισμένους* μέ μπλέ χάντρες καί ψεύτικα φλουριά. Περνοῦσαν. Κι ὅσοι δέν εἶχαν γνωριμία μέ τόν παππού, μήτε καλησπερίζανε. Κι ἀκόμα πιό περίεργο ἦτανε μέσ στό καταμεσήμερο νά περνάει ἀδέσποτο σκυλί

μπεντουβίνος: βεδουίνος.

ἀλλόγουρος: γύρος.

βαριέστησε: βαρέθηκε.

φαμελιά: οἰκογένεια.

κουφία: ἔνδυμα τῶν Ἀράβων.

γλουγλουκιστά: γλουγλουκισμός εἶναι ὁ ἦχος πού δημιουργεῖται ἀπό τήν ἀναταραχή τῶν ὕγρων. Μέ τό ἐπίρρημα ὁ συγγραφέας θέλει νά δώσει τήν ἐντύπωση πού προκαλεῖ ἡ ἀραβική γλώσσα.

πλουμισμένους: κεντημένος, στολισμένος.

τρέχοντας μέ σκυμμένο κεφάλι καί νά τραβάει δουλειά του, μήτε νά κοιτάξει δεξιά κι αριστερά, σάν νά πατούσε δικό του χωράφι.

Ὁ Ἄντουάνος κατοίκησε πρῶτος τό οἰκόπεδο. Ἦταν Χιώτης καί στό μεγάλο σεισμό τοῦ 81 ἔχασε μέσα ἀπό τά μάτια ἓνα κοριτσάκι του. Εἶδε τή γῆ νά σκίζεταί καί νά τό καταπίνει. Κι ἡ συγχωρεμένη ἡ θεία Ἄγγελικώ τῆς ἤρθε τρέλα, ἔπεφτε στά πόδια του: Πάρε μας, Ἄντουάνο, στήν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ μας σ' ἐξορκίζω, πήγαινε μας ὅπου θές, ἐδῶ ἡ γῆς εἶναι καταραμένη ἀπ' τό Θεό. Μπήκαν μ' ἄλλους πρόσφυγες στά βαπόρια κι' ὅπου τούς βγάλει ἡ ἄκρη. Ἦ νόνα κι ὁ παππούς ἦταν καί κεῖνοι στά πανιά: στά Γεροσόλυμα, τούς φώναζαν, ἐκεῖ νά πᾶτε, θά ῥθοῦμε καί μεῖς, ἐκεῖ εἶναι ἡ Βασιλική. Ἄλλά τό βαπόρι τούς ἔβγαλε στήν Ἀλεξάντρεια. Στό λιμάνι ἦταν ἓνας κόντες πάνω σέ μόνιππο* κι ἐξέταζε τούς πρόσφυγες μέ τό μονύελο*. Ὁ Ἄντουάνος, ντερέκι ὡς ἐκεῖ πάνω κι ὁμορφάνθρωπος. Ἔλα ἐδῶ, θές νά δουλέψεις; τοῦ λέει. Ἄπό πού ἤρθες τοῦ λόγου σου, ρωτᾷ πειραγμένος ὁ Ἄντουάνος. Κι ὁ κόντες: Χιώτης εἶμαι κι ἐγώ, ἀπό τούς πῖο παλαιούς, ὁ κύρης* μου ἤρθε μέ τούς ἄλλους, τῆς Σφαγῆς*. Τόκα το*, ἀφεντικό, ἔρχομαι. Κι ὁ κόντες τούς ἤφερε σίς ἐρημιές τοῦ Προφήτη Ἡλία, τούς ἔδειξε τό οἰκόπεδο: Βολευτήτενε*, τούς εἶπε. Κι ὕστερα πήρε τόν Ἄντουάνο στό μόνιππο καί τριγυρίζανε. Τά βλέπεις ὅλα τοῦτα, δικά μου εἶναι, τόση γῆς μήτε μιά μπουκιά ψωμί δέν πιάνει. Θά πάρει ἀξία μά πότε, τό κοκαλάκι μας δέ θά βρίσκεται. Ἐγώ, πού λές, σέ θέλω τώρα γιά φύλακα. Κοιτᾷς ἐκεῖνο τό βουναλάκι καί τ' ἄλλο πλάι του μέ τά γαῖδουράγκαθα; Τρυγόνια, τό καλύτερο πόστο. Ξέρεις ἀπό κυνήγι; Ξέρω, τοῦ λέει ὁ Ἄντουάνος, τρυγόνια, πέρδικες, μπεκάτσες... Ἐδῶ σέ θέλω λοιπόν, νά μοῦ φυλάς τό πόστο, γιατί ἔρχονται κάτι Ἑγγλέζοι καί ντουφεκᾶνε χωρὶς νά μοῦ γυρέψουν τήν ἄδεια. Κοίτα πού σοῦ μιλῶ. Καί νά ρίξεις κανένα τους μή σκοτιστεῖς, θά ἴσαι μέσα στό δίκιο σου. Θά σοῦ στείλω ὑλικά νά χτίσεις σπίτι.... Ὅχι σπίτι, θέλω παράγκα, τόν ἔκοψε ὁ Ἄντουάνος. Παράγκα; Βρέ τόσο σᾶς φοβέριξε ὁ σεισμός; Ἄς εἶναι καί παράγκα, τί νά κάνουμε. Θά σοῦ δώσω καί δίκανο, δέκα χαρτοῦζες* τό μήνα. κι ἓνα εικοσόφραγκο. Τό μήνα; ρώτησε ὁ Ἄντουάνος. Τό χρόνο, βρέ Χιώτη,

μόνιππο: ἀμάξι πού τό σέρνει ἓνα ἄλογο.

μονύελο: στρογγυλός φακός πού προσαρμόζεται στό ἓνα μάτι χωρὶς κανένα ἐξάρτημα. Μονόκλ.

κύρης: πατέρας.

τῆς Σφαγῆς: ἐννοεῖ τή σφαγή τῆς Χίου τό 1822.

τόκα το (ἐνν. τό χέρι): «κόλλα το» (δῶσε μου τό χέρι σου).

βολευτήτενε: βολευτήτε (ιδιωματικός τύπος).

χαρτοῦζες: φυσίγγια.

τό χρόνο· από κυνήγι σκαμπάζεις λές, ψαράς θά έκανες, τίποτα μανταρινιές θά φρόντιζες στή Χίος, τί θές, τόν περίδρομο; Έδω δέν έχει αγάδες νά σέ ξεζουμίζουνε, αγάς είμαι εγώ. Άφεντικό, του λέει ο Άντουάνος, κάνε τα δυό τά ναπολεόνια* κι εγώ θά σου φέρνω τούς Έγγλέζους κρεμασμένους απ' τά πόδια σάν μπεκάτσες. Σταμπένε*, είπε ο κόντες, και κράτησε χαρακτήρα ως τά τελευταία του.

Πρώτα ο Άντουάνος φύτεψε τό σκίνο* κι ύστερα έβαλε νά μαστρορεύει τήν παράγκα. Είδε χρόνια μαύρα, μά γνώρισε και μέρες εύτυχίας. Έκανε μιά μάντρα παιδιά, μερικά του πεθάνανε, ένα σκοτώθηκε στους Βαλκανικούς, άλλο ξενιτεύτηκε στήν Έλλάδα ή στήν Άμερική. Οί κόρες του καλοπαντρεύονταν, ήταν όμορφες, από κείνον παίρνανε, κι ή πιό μεγάλη έκανε ξενοδοχείο στό Πόρτ Σάιτ και τόν φώναξε κοντά της, μπάς και του αλλάξει τά μυαλά, πού ήθελε τώρα στά γεράματα νά ξαναγαυρίσει στή Χίος, ν' αναπάψει τά κόκαλά του πλάι στό Βιργινιώ. Δέν είχε παρηγορηθεί ποτέ για κείνο τό κοριτσάκι του. Η παράγκα τους έμενε τώρα κλειστή και τά κλειδιά της τά σήκωνε πάνω του ο παππούς και δέν τά έδινε κανένος.

Μά τήν παράγκα πιό πολύ τή φύλαγε ή σκιά του σκίνου. Είχε θεριέψει μεσα σέ σαράντα χρόνια κι ήταν ο κορμός του σάν κάστρο, μέ μιά κουφάλα πού χωρούσε άνθρωπο, και τά κλαδιά του απλώνονταν, δυνατά και στριμμένα, πάνω από τήν παράγκα, πάνω από τό μονοπάτι, φτάνοντας ως τά κεραμίδια της άλλης. Τό φύλλωμά του ήταν δασύ και σκοτεινό και κάπως μυστήριο, και δέν ήξερες ποτέ, όταν σήκωνες τά μάτια από κάτω του, αν εκεί πάνω ήτανε γάτα ή άνθρωπος σκαρφαλωμένος και σέ παραφύλαγε. Κι όταν έρχόταν ή άνοιξη, γέμιζε ο σκίνος λουλουδάκια κίτρινα σάν μικρούτσικα κύπελα όλο γύρη και μέλι, και πέφταν, πέφταν βροχή κάνοντας μιά ποδιά γύρω απ' τό γέρικο κορμό, γύρω απ' τό στρογγυλό παγκάκι πού τόν έζωνε. Κι έρχονταν οί μέλισσες και οί σφήκες, κι όλος εκείνος ο όγκος γέμιζε βουητό. Κι όσα λουλουδάκια γλίτωναν δένανε κατόπι και γίνονταν κάτι μικρά πράσινα βωλαράκια τσαμπιά τσαμπιά. Και στό έβγα πιά του καλοκαιριού βάφονταν κόκκινα κι ήταν στεγνά σάν καμωμένα από ταρταρούγα*, κι έτσι άπομεναν ως τά Χριστούγεννα. Κι οί Φράγκοι πού δέν είχανε λεφτά νά φέρουν από τά μέρη τους χού*, έρχονταν και κόβαν από τουτα τά

ναπολεόνι: χρυσό γαλλικό είκοσόφραγκο.

σταμπένε (ιταλική λέξη): εντάξει.

σκίνος: μαστιχόδεντρο.

ταρταρούγα: όστρακο χελώνας.

χού (γαλ. houx): φυτό. Τά κλαδιά του χρησιμοποιούνται τά Χριστούγεννα για διακόσμηση.

τσαμπιά μέ λίγα φύλλα μαζί και τά κρεμοῦσαν πάνω από τήν πόρτα τους κι ὅποιος τή διάβαινε ἔπρεπε νά σταθεῖ: τόν φιλοῦσε ὅποιος ἤθελε. Καί τό φθινόπωρο ἔρχονταν τά μπεκαφίκια* και τιτιβίζανε και τρώγανε τά μυγαράκια και τά μερμήγκια πού γιόμιζαν τό δέντρο κι ὕστερα ἔρχονταν τά κιτρινοπούλια και οἱ κεφαλάδες*, πού τρώγανε τίς κάμπιες. Καί τά παιδιά μέ τίς σφεντόνες σημαδεύανε ἀπό κάτω και ρίχναν. Κι ἀπό τίς σκισματιές τοῦ γεροσκίνου ἔσταζε και κρεμόταν κόμποι τό μασίχι, πού μοσκοβόλαε μέσα στό στόμα, πικρό και πιπεράτο.

Ἡ νόνα κι ὁ παπούς βρήκανε βαπόρι γερμανικό και ξεμπαρκάρανε στή Γιάφα. Ἀπό κεῖ γράψανε τῆς Βασιλικῆς στά Γεροσόλυμα, πού ὁ ἄντρας τῆς κάτι νταλαβεριζότανε μέ τόν Ἅγιο Τάφο. Ἦρθε και τούς εἶπε: Πά πά πά, μεγάλη φτώχεια ἔπесе, μᾶς πολεμᾶν οἱ Ἀρμεναῖοι και οἱ Φράγκοι πού κακοψοφονάχουνε, καλύτερα ἤμασταν στήν Ἀλεξάντρεια, κι ἂν δέ μπορεῖτε νά πάτε, τότε νά μείνετε στή Γιάφα πού εἶναι λιμάνι, πάντα ἔχει ψωμί. Κι ὁ παπούς εἶχε γνωριμίες ἀπό παιδί πού ἔμπορευόταν στά λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς, ἂν και καταγόταν ἀπό τό Ἄργος και πάντα του καυχίόταν πῶς εἶχε ρωμέικο πασαπόρτι*. Τόν βοήθησαν κι ἄνοιξε ταβέρνα και μαζί πουλοῦσε σκοιινιά, κατράμι, ρακί, παξιμάδια, κουμπάνιες* γιά καράβια, ἕνας μικρός τσιπτσάντλερ*, θά λέγανε σήμερα. Κι ὅταν καταστράφηκε... Ἄλλο τοῦτο. Κάθε φορά πού θέλανε νά ποῦνε γιά τήν τζαναμπετιά* του και τήν ἀγαθοσύνη του, θυμόντουσαν πῶς καταστράφηκε. Τέλος πάντων. Τόν πῆρε τότε κάποιος ντόπιος, Ἄραβας χριστιανός, πού εἶχε μεγάλο πορτοκαλώνα, γιά νά τόν φροντίζει. Στά '97 ξέσπασε ὁ πόλεμος και βγήκε μιά διάδοση πῶς οἱ Τοῦρκοι μαζεῦουν τούς Ἕλληνες ὑπηκόους νά τούς κλείσουν σέ στρατόπεδο, ἀλλά τίς γυναῖκες θά τίς ἀφήναν ἡσυχες. Μιά μπρατσέρα* ἔφευγε ἀποβραδὶς γιά τήν Ἀλεξάντρεια, κι ὁ καπετάνιος δέχτηκε νά πάρει τόν παπού και τό θεῖο Ἀποστόλη, παλικαράκι. Κρύφτηκαν σ' ἀμπάρι περιμένοντας, και ξάφνου νά σου τῆν ἡ νόνα κατηφόριζε μέ τά κορίτσια, τῆ θείτσα τήν Ἀργυρώ δηλαδή και τῆ μητέρα και τό θεῖο Σταμάτη μέσα στήν κοιλιά. Σιδερή, τοῦ κάνει, δέν τό ζύγισες* ὄμορφα!

μπεκαφίκι: τό πουλί τρυποκάρυδο.

κεφαλάς: τό πουλί ἀετομάχος.

πασαπόρτι: διαβατήριο (ἡ Χίος ἦταν τότε ὑπόδουλη στους Τούρκους).

κουμπάνια: ἐφοδιασμός μέ τρόφιμα, προμήθειες.

τσιπτσάντλερ τσίπ-τσάντλερ: προμηθευτής πλοίων.

τζαναμπετιά: κακοτροπία, δυστροπία.

μπρατσέρα: μικρό ἵστιοφόρο.

ζύγισες: λογάριες.

Πώς μ' αφήνεις μέ δυό κορίτσια θεομόναχη μέσα στήν Τουρκιά; "Όπου πᾶς κι ἐμεῖς μαζί! Πρῶτη φορά τοῦ ἀντιμιλοῦσε, δεκαεφτά χρόνια παντρεμένοι. Δῶσαν τοῦ караβοκύρη τά κατάλοιπα τῆς ταβέρνας, κάτι βραχιόλια καί γιορντάνια* ἀπό μπακίρι* καί ψευτόπετρες, καί τούς πῆρε ὅπως ἦταν, μοναχά μέ τά ροῦχα τους. Στήν Ἀλεξάντρεια, ρωτώντας, βρήκανε τόν Ἀντουάνο, πού ἄνοιξε μιά ἀγκαλιά τόση καί τούς τράβηξε μέσα, ὅπως εἶχε τραβήξει πρὶν ἀπό λίγα χρόνια καί τήν ἄλλη ἀδερφή του τῆ Βασιλική, ὅταν χήρεψε, καί τήν κόρη της τήν Ἀμαλίτσα μέ τ' ὄνομα. Αὐτή πού ξετρέλανε τόν Ἀθηναῖο λίγο πρὶν ἀπ' τούς Βαλκανικούς καί τήν παντρεύτηκε καί τήν πῆγε σέ δικό της σπίτι στήν Κηφισιά, κι ὕστερα ἀπό τόν Ἀποκλεισμό τοῦ 14 πήρανε καί τῆ Βασιλική, κι αὐτή ἔζησε λίγα χρόνια κι ἀναπαύτηκε, λέγανε, γαληνεμένη, γιατί θά τῆς ἔκλεινε τά μάτια ἡ Ἀμαλίτσα της. Ὁ Ἀντουάνος ἔφτιαξε γιά τόν παππού τῆ βορινή παράγκα, τοῦ βρῆκε μιά δουλειά προσωρινή, ὥσπου νά φανερωθεῖ καμιά καλύτερη. Ἐκεῖ ἀπέμεινε! Μπαξεβάνης* σ' ἑνός δικηγόρου μέ δυό στρέμματα περιβόλι πάνω στή γραμμὴ τοῦ τράμ, ἀνάμεσα Σούτς καί Τζανακλῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἀντιπροσωπεύει γιά τόν Ἀντουάνο ὁ σκίνος;
2. Πώς ἀντιμετωπίζει τίς κακοτυχίες του ὁ Ἀντουάνος;
3. Μποροῦμε νά ποῦμε πῶς τό ἀπόσπασμα δίνει μιά μικρή, ἀντιπροσωπευτικὴ ὁμῶς εἰκόνα ἀπό τίς περιπέτειες τῆς φυλῆς μας; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ. Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Γιάννη Χατζηανδρέα. Σύγχρονος μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε τὸ 1911 στήν Αἴγυπτο καί συνεργάστηκε σέ πολλά φιλολογικά περιοδικά στήν Αἴγυπτο, Κύπρο καί Ἑλλάδα, μέ ποιήματα, διηγήματα, δοκίμια καί μελέτες. Καλλιέργησε μέ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία τὸ μυθιστόρημα, σὸ ὁποῖο διακρίθηκε γιά τίς μεγάλες ικανότητές του στή σύνθεση. Ἔργα του: α) ποίηση: *Φελλάχοι*, *Τὸ Λυρικό Ταξίδι* κ.ἄ. β) διηγήματα: *Ἀλλόκοτοι ἄνθρωποι*, *Ὁ Ἀπρίλης εἶναι πιὸ σκληρός*, *Ὁ Ὑπνος τοῦ Θεριστή* κ.ἄ. γ) μυθιστόρημα: *Ἀκυβέρνητες πολιτείες (Ἡ Λέσχη, Ἀριάγνη, Νυχτερίδα)* πού θεωρεῖται τὸ σημαντικότερο βιβλίο του, *Χαμένη ἄνοιξη*. δ) μελέτες: *Ὁ Καβάφης καί ἡ ἐποχή του*, *Ὁ Καβάφης καί ἡ Νεώτερη Αἴγυπτος* κ.ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε πολλοὺς ξένους λογοτέχνες.

γιορντάνι: περιδέραιο.

μπακίρι: χαλκός.

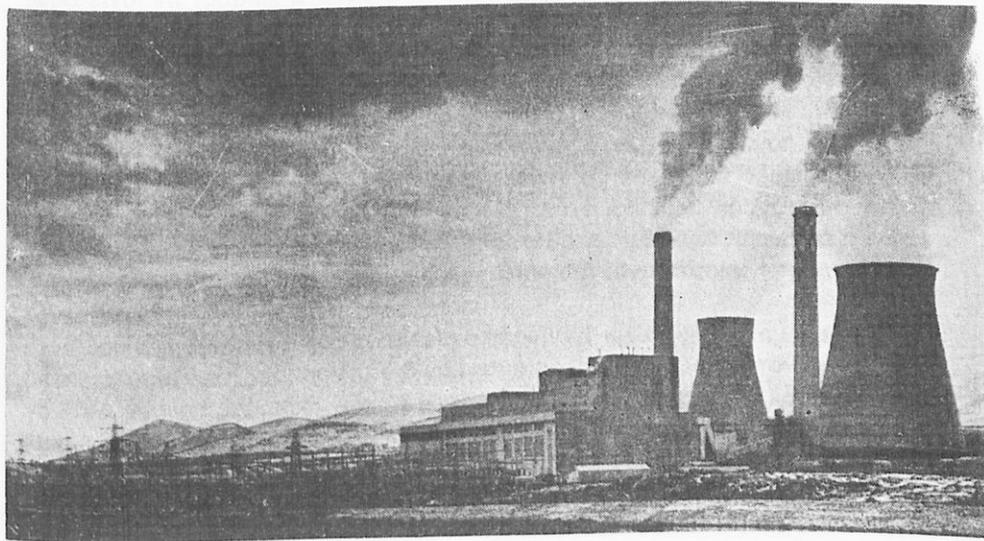
μπαξεβάνης: κηπουρός, περιβολάρης.

XI. Προβλήματα τής σύγχρονης ζωής

Το Πόλεμο

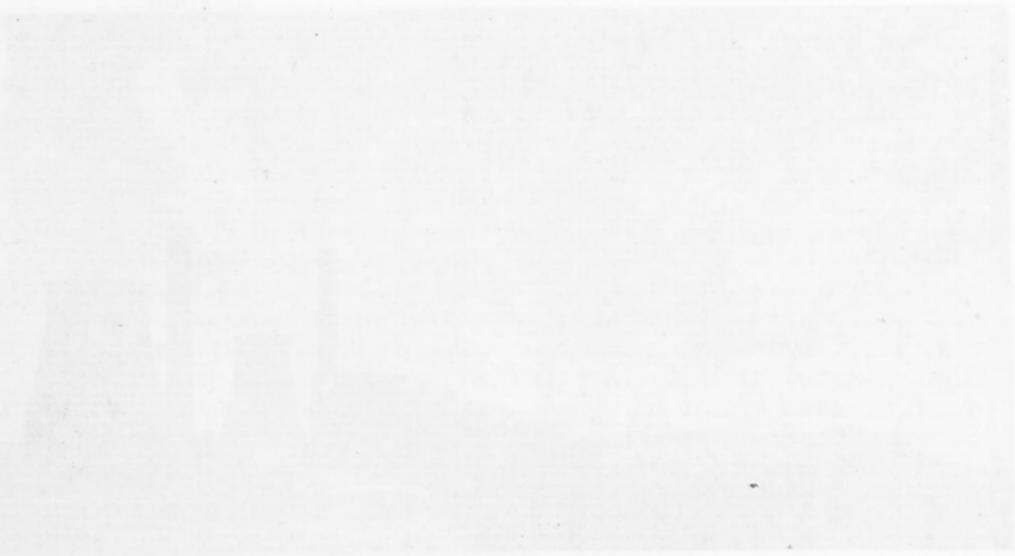
... με τη βοήθεια των Τεχνικών Δ.Σ. ...

Τέτοια ...

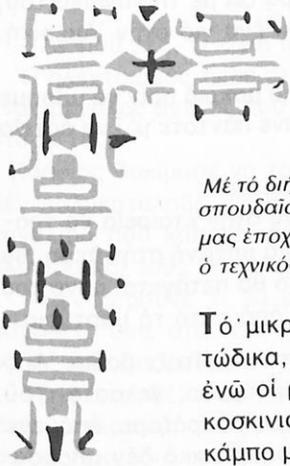
XI. Προβλήματα της σύγχρονης ζωής

Επισημαίνεται η σημασία της εκπαίδευσης στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της σύγχρονης ζωής. Αναφέρεται στην ανάγκη για μια εκπαίδευση που να είναι ολιστική, να αναπτύσσει τις ικανότητες των μαθητών και να τους προετοιμάζει για τον κόσμο της εργασίας. Επισημαίνεται επίσης η σημασία της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών και των γονιών.

Έργοστάσιο (Φωτογραφία)

Τό Πέραμα

Μέ το διήγημά του Τό Πέραμα ο Κ. Παρορίτης θίγει ένα πολύ σπουδαίο (όχι μόνο για τήν εποχή του αλλά και για τή δική μας εποχή) θέμα: τά κοινωνικά προβλήματα πού δημιουργεί ο τεχνικός πολιτισμός.

Τό μικρό, κιτρινοβαμμένο λεωφορείο μέ τά σκελετώδικα, πληγισμένα άλογά του τρέχει τρικιλίζοντας, ένω οί ρόδες του χώνουνται βαθιά μέσα στην ψιλοκοσκινισμένη σκόνη του δρόμου, σκίζει τόν άσπρο κάμπο μέ τίς λίγες πρασινάδες, πού τόν πυρπυρίζει ο ήλιος, καί φτάνει στό πέραμα*.

"Έχουμε ανάγκη νά πάρουμε τό λουτρό μας πρωί πρωί καί νά ξαναγουρίσουμε ο καθένας στή δουλειά μας. Έτσι μās δίνεται κάθε πρωί ή εύκαιρία νά γνωρίσουμε τό γερο Κουτουζόφ, όπως τότε παρονομίζουμε. Η δουλειά του τώρα είναι νά τραβάει μ' έναν άλλον τό πέραμα* στην άντικρινή όχτη του καναλιού πού σέρνεται άργά πάνω στο νερό μ' ένα ξερό μονότονο τρίξιμο, πού κάνει ή χοντρή άλυσίδα πάνω στή ρόδα. Μιά φορά ήτανε στό στρατό καί τ' όνειρό του ήτανε νά γίνει στρατιωτικός. Μά τόν έφαγε ή όρθογραφία. Μάλιστα. Η όρθογραφία. Σάν έδινε εξέταση για τό βαθμό του δεκανέα, του ύπαγορέψανε νά γράψει τή λέξη γυλιός καί αυτός πού έφερε πώς γράφεται ή λέξη, κείνη τή στιγμή τά σάστισε, σκοτίστηκε κι έγραψε γυλιός αντί γυλιός. Αυτό έφτασε για νά τόν άπορρίψουνε. Τότε κι αυτός θύμωσε, παρατήθηκε από τό στρατιωτικό. Άλλιώς μπορούσε νά 'ναι τώρα κι αυτός ένας συνταγματάρχης πού νά τότε τρέμει ή γής. Άς είναι. Αυτό πάει.

Τώρα ο γερο-Κουτουζόφ τραβάει τό πέραμα κι είναι φχαριστημένος μέ τίς έξήντα δραχμές, πού του δίνουνε τό μήνα, για νά κάνει τό άλογο. Του βγαίνει βέβαια ή ψυχή μέσα στον ήλιο καί τό κρύο – καί τό κανάλι βγάζει τό χειμώνα – τά νεύρα του λαιμού του πάνε κάποτε νά σπάσουνε από τό πολύ τέντωμα, σάν είναι παραφορτωμένο τό πέραμα, μά είναι φχαριστημένος, γιατί νιώθει πώς γέ αυτή τήν ήλικία δέ θά

Πέραμα: διάβαση, πέρασμα. Έδώ: τό πλωτό μέσο πού έκτελει συγκοινωνία άνάμεσα στις όχθες ποταμών, λιμνών κτλ. καί κινείται ή μέ κουπιά ή σέρνεται μέ συρματόσχοινο.

μπορούσε εύκολα νά 'βρει άλλη δουλειά. Τώρα ζει με τή γυναίκα του, πού 'ναι πιασμένη από ρευματισμούς. "Έχει κι ένα γιό στην 'Αμερική, μά δέ βλέπει τίποτα κι έχει καημό.

– Καλημέρα, Κουτουζόφ! του φωνάζαμε από μακριά πρίν νά μπούμε ακόμα στό πέραμα· καί κείνος μᾶς ἀποκρινότανε πάντοτε μ' ένα ἀστείο πού συνόδευε τό αἰώνιο γέλιο του.

Μιά μέρα κάποιος τοῦ εἶπε:

– Ξέρεις, γερο-Κουτουζόφ; Κάποιος πρότεινε στήν ἐταιρεία νά τραβάει τό πέραμα μέ ἠλεκτρισμό. Νά. Θά βάλει μιά μηχανή στήν ἄκρη, θά πατᾶς ένα κουμπί καί τό πέραμα γιά ένα λεπτό θά πετάγεται μόνο του ἀντίκρυ. "Ἐτσι θά γλιτώσουμε καί μεῖς καί σύ ἀπό αὐτό τό μαρτύριο.

Ὁ γερο-Κουτουζόφ ἄνοιξε τά μάτια του καί τότε κοίταξε βαθιά. Ἐπίσης ἡμέρα αὐτή δέν τόν ξαναεἶδαμε πιά χαρούμενο, γελαστό. Τοῦ 'φυγε τό γέλιο, ξέχασε τ' ἀστεῖα του καί σάν τόν ἐπειράζαμε, ἀπόμεινε σιωπηλός ἢ μᾶς ἀπαντοῦσε μέ μιά ξερή φράση. Φυσικά δέν μπορούσαμε νά ξέρουμε τήν αἰτία τῆς μεταβολῆς, οὔτε κι ὁ καιρός μᾶς περίμενε νά πιάσουμε μακριά κουβέντα μαζί του. Μά αὐτός εἶχε λόγους ν' ἀνησυχῆ. Ἡ κουβέντα κείνη τότε τάραξε, τοῦ 'κοψε τό κέφι. Μά τί τούς ἦρθε νά σκεφτοῦνε τέτοιο πράμα; Γιατί; Καλά δέ γίνεται ἡ δουλειά τόσα χρόνια; Κι ἂν ἀργεῖ λιγάκι νά φτάσει τό πέραμα ἀντικρύ, τί, χάθηκε ὁ κόσμος; Κι ἔπειτα πῶς δέν τόν συλλογίζονται κι αὐτόν; Τί θά γίνει ἢ γριά του πού δέν μπορεῖ νά κινηθεῖ; Τί θά γίνει αὐτός; Τώρα στά γεράματα εἶναι καιρός νά ζητάει ἄλλη δουλειά; Καί τί δουλειά; Γιά ποιά δουλειά μπορεῖ νά 'ναι ἰκανός σέ τέτοια ἡλικία; Νά πού κι ὁ προκομμένος ὁ γιός του στήν Ἄμερική τόν ξέχασε. "Ἐξι μῆνες ἔχει νά ἰδεῖ γράμμα του.

Γι' αὐτό ρωτᾶει κάθε ἐπιβάτη ἀνήσυχος.

– Τί ξέρεις; Θά 'ρθει ὁ ἠλεκτρισμός;

Καί κείνοι πού νιώθουνε τώρα τήν ἀδυναμία του, ἀγαπᾶνε νά τόν πειράζουνε:

– Πῶς δέ θά 'ρθεῖ; Γιατί νά μή 'ρθεῖ; Ἡ ἐταιρεία λεφτά ἔχει. "Ἐτσι θά βροῦμε καί μεῖς τήν ἡσυχία μας, βασανίζομαστε μέ τούτη τή χελώνα, καί σύ θά ἡσυχάσεις. Καιρός εἶναι νά ἡσυχάσεις.

Κείνος ξαφνίζεται:

– Γιατί νά ἡσυχάσω; Θαρρεῖς πῶς μέ κουράζει ἐμένα ἡ δουλειά;

Σκέπτεται λίγο καί λέει μονολογώντας:

– Μά τί τούς ἦρθε πάλε; Δέν τ' ἀφήνουνε τά πράματα, ὅπως ἦτανε χρόνια;

Κάποτε ρώτησε ἕνανε:

– Δέ μου λές, τί είναι αυτός ό ηλεκτρισμός;

Ό ηλεκτρισμός τώρα στή φαντασία του φάνταζε σάν ένα θειριό, σάν ένας μεγάλος όχτρος πού ρχεται νά πάρει τό ψωμί του φτωχού από τό στόμα του.

Κάποιος δοκίμασε νά του ξηγήσει τό πράμα. Μά ό γερο-Κουτουζόφ δέν πολυκατάλαβε. Τί θά πεί ρεύμα; Αυτός ήξερε μόνο τό ρέμα του καναλιού πού κάποτε, σάν ήτανε πολύ φορτσάτο*, τούς έκοβε τήν άλυσίδα καί τούς έπαιρνε τό πέραμα.

– Δέν ξέρουνε τί νά βρουνε οί σκυλόφραγκοι, γιά νά βγάλουνε παράδες, είπε στά τελευταία σέ τόνο άποφθεγματικό, άφου άπελπίστηκε πώς μπορούσε νά καταλάβει.

Στήν άρχή δέν είπε τίποτα τής γυναίκας του, γιά νά μή τήν πικράνει στήν κατάσταση πού βρισκότανε. Μά δέν μπόρεσε νά τό βαστάξει μυστικό. Ό καρδιά του φούσκωνε κι ήθελε κάπου νά τό πεί, γιά νά ξεσκάσει.

– Καί μεϊς τί θά γίνουμε; άποκρίθηκε ή γριά, σάν άκουσε από τό στόμα του γέρου της όλη τήν ιστορία. Μας ρωτήσανε έμας, αν έχουμε νά φάμε;

Ό γριά νόμιζε τό έπιχείρημά της άκαταμάχητο.

– Καί τί άνάγκη έχουνε νά μας ρωτήσουνε; Μπάς καί θαρρείς πώς μας λογαριάζουνε, αν ύπάρχουμε; Καψερή γριά, πώς φαίνεσαι πώς δέν έμαθες άκόμα τόν κόσμο.

Κείνη αναστέναξε βαθιά κι έτριψε τό γόνατό της πού τήν πονούσε.

– Έρημο, πάψε πιά. Θά μέ φάς! είπε κουβεντιάζοντας μέ τό γόνατό της.

Μιά έλπίδα είχε τώρα. Μπάς καί τότε κοροϊδεύανε, μπάς καί του λέγανε ψέματα. Μά μία μέρα τό γραψε κι ή φημερίδα. Αυτός δέν καλόβλεπε νά διαβάσει, δέν τά καλοκατάλαβαινε κιόλας κι έβαλε έναν άλλο νά του τό διαβάσει. Σάν τέλειωσε τό διάβασμα, ό γερο-Κουτουζόφ αναστέναξε:

– Άχ! έτσι είναι, όπως τά λένε. Έτοιμάσου λοιπόν, γερο-Κουτουζόφ, νά πεθάνεις! είπε μέ μελαχολικό τόνο, κουνώντας τό κεφάλι του.

Ό ζωή του χρόνια τώρα ήτανε δεμένη μέ τό πέραμα. Σκληρή δουλειά, μά τήν είχε συνηθίσει, τήν είχε αγαπήσει κι έλπιζε νά πεθάνει πάνω σ' αυτή τή δουλειά καί νά τότε θάψει ή έταιρεία μέ έξοδά της, όπως είχε κάνει καί μέ τόν προκάτοχό του. Μά στάσου καί νά ιδείς, Ό ηλεκτρισμός, σου λέει ό άλλος. Ρεύμα! Πατάς, λέει, ένα κουμπί κι ή

*φορτσάτος: όρμητικός.

δουλειά σου είναι τελειωμένη. Μυστήριο. Μόνο πού πρέπει να ψοφήσουμε έμεις πρώτα, γιά να δουλέψει αυτό τό κουμπί!

Γιορτάζει τό έκκλησιδάκι τοῦ ἁγίου Σπυριδωνα, πού 'ναι στήν ἀντικρινή ὄχτη, πάνω σ' ἕνα μικρό ὑψωματάκι, μέ μιά μικρή καμπανίτσα κρεμασμένη σ' ἕνα δέντρο, πού ὀρθώνεται σάν φύλακας μπροστά στήν πόρτα τῆς έκκλησιᾶς. Τό μικρό έκκλησιδάκι στολισμένο μέ σμύρτα, μέ κάμποσες σημαίτσες πού κυματίζουσε πρόσχαρα στόν ἀέρα, προσκαλάει τούς χριστιανούς στή γιορτή του. Τό καμπανάκι ὄλο καί σημαίνει κι ὁ μονότονος ἦχος του ἀπλώνεται γύρω στήν ἐρημιά τοῦ γυμνοῦ κάμπου πού τόνα καίει ὁ ἥλιος· «'Ελάτε, ἐλάτε». Κι οἱ προσκυνητάδες ἔρχονται ἀπό τήν πόλη μέ λαμπάδες στά χέρια, γιά νά προσκυνήσουνε καί τό πέραμα δέν προφταίνει νά μεταφέρνει τόσο πλῆθος. Ὁ γερο-Κουτουζόφ σκεφτικός, ἀμίλητος, τραβάει τήν ἀλυσίδα καί συλλογιέται πώς εἶναι ἡ τελευταία χρονιά πού κάνει αὐτή τή δουλειά. Πού ἄλλοτε. Μέ τί κέφι δούλευε αὐτή τήν ἡμέρα;...

Μά εἶναι κόσμος, πλῆθος καί πρέπει νά περιμένουμε ὅσο νά 'ρθεῖ ἡ ἀράδα τους, γιατί δέν μπορεῖ νά τούς χωρέσει τό πέραμα. Οἱ πιό ἀνυπόμονοι μουρμουρίζουσε, γιατί ἀναγκάζονται νά περιμένουμε κι ἐπιμένουμε νά πηδήσουνε στό πέραμα καί νά στριμωχτοῦνε ἀνάμεσα στίς σοῦστες καί στά κάρα.

– Βρέ παιδιά, θά πάθουμε τίποτα. Νά, προχτές πνίγηκε ἕνα μουλάρι, λέει κάποιος.

Μά ποιός ἀκούει.

– Δέν ἀφήνει ὁ ἅγιος, ἀπαντάει ἄλλος.

– Σάν φτάνουσε καί βλέπουσε πώς τό πέραμα βρίσκεται στήν ἀπέναντι ὄχτη, ἀρχίζουσε τίς μουρμουρες, βρίζουσε, βλαστημᾶνε τήν ἐταιρεία.

– Καρτέρα τώρα νά γυρίσει νά μᾶς πάρει. Καί πώς πάει τό ἀναθεματισμένο! Σωστή χελώνα! Λές καί πάσχει ἀπό ποδάγρα.

– Μά τί νά σοῦ κάνει κι ὁ γερο-Κουτουζόφ· γέρος ἄνθρωπος, δέν μπορεῖ νά τραβήξει μέ δύναμη.

Ὁ γέρος ἀγριεύει:

– Λέτε; Ὅπως τραβάω ἐγώ, δέν τραβάει κανένας.

Ἀπόκαμε πιά. Δέ βαστάει. Ὁ ἰδρώτας τρέχει ποτάμι ἀπό τό κουτελό του, οἱ ἀμασκάλες του στάζουσε, οἱ κόρδες* τοῦ λαιμοῦ του θά σπάσουσε...

κόρδα: χορδή.

Περασμένα μεσάνυχτα ξαναγύρισε κι ο τελευταίος προσκυνητής. Τέλειωσε πιά. Τώρα μπορούσε κι αυτός νά ησυχάσει. Τά μάτια του κλείνουνε από τήν κούραση, τά βλέφαρά του πέφτουνε βαριά, τά πόδια του μέσα στο πάνινο βρακί του τρέμουνε.

– Έ! πᾶμε καί μεις τώρα νά ησυχάσουμε; τοῦ λέει ὁ σύντροφός του.

– Πήγαινε σύ! Ἐγώ θά μείνω ἀκόμη, ἀποκρίνεται.

Ἔχει τό σκοπό του. Κάτι συλλογίστηκε πού πέρασε σάν ἀστραπή μέσα στή μυαλό του.

Παίρνει κι αὐτός τώρα τό δρόμο γιά τόν ἅγιο Σπυρίδωνα. Είναι μιά ἀνηφορία πού τήν ἀνεβαίνει λαχανιάζοντας... Ψυχή μέσα στήν ἐκκλησιά. Τά κεριά λιωμένα. Τά πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἀχνά ἀπό τή ζέστα τῶν κεριῶν, τότε κοιτάζουνε κουρασμένα, θλιμμένα.

– Ἦρθες καί λόγου σου; τοῦ φωνάζει ὁ καντηλανάφτης ἑτοιμος ν' ἀρχίσει τό σκούπισμα μέ μιά σκούπα στό χέρι.

– Ἦρθα κι ἐγώ νά προσκυνήσω, ἀποκρίνεται κείνος, ζυγώνοντας στό παγκάρι, ὅπου ἦτανε ἀπλωμένα τά κεριά.

Ὁ καντηλανάφτης μέ τή σκούπα στήν ἀμασκάλη κόβει τό σκούπισμα καί μπαίνει στό παγκάρι, γιά νά τοῦ δώσει τό κερί πού ζητοῦσε. Διαλέγει ἕνα λιγνούτσικο σάν ἕνα ψιλό μακαρόνι καί τοῦ τό προσφέρει. Κεῖνος ρίχνει στό δίσκο ἕνα ἀσημένιο δίφραγκο ἀποφασιστικά, μέ κάποια ἐπισημότητα, σάν νά τό ἔχε καλά μελετήσει ἀπό πρωύτερα.

Ὁ καντηλανάφτης τότε κοιτάζει στά μάτια. Ὑστερα μαζεύει μέσα ἀπό τό δίσκο ἕνα σωρό πενταροδεκάρες καί τοῦ βάζει στό χέρι μιά κι ἑννήτα πέντε.

– Γιατί μοῦ τά δίνεις αὐτά; ρωτάει ὁ γερο-Κουτουζόφ.

– Τά ρέστα.

– Κάνεις λάθος· θέλω ἕνα κερί δυό δραχμῶν.

– Δυό δραχμῶν; Ξαναρωτάει κείνος ἀπορώντας.

– Καί βέβαια. Τό ἔχω τάμα.

Παίρνει τή λαμπάδα πού σκορπάει μιά ξινόγλυκη μυρουδιά κεριλάς καί προχωρεῖ ἀργά, ἐπίσημα, μπρός στό εἰκονοστάσι τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα. Ἡ εἰκόνα, ἀσημένια, μέ μιά γιρλάντα ἀπό λουλούδια, πού τά μάρανε ὁ καπνός κι ἡ ἄχνα τῶν κεριῶν, ἀκουμπάει πάνω στό προσκυνητάρι, τυλιγμένο μ' ἕνα μεταξωτό πανί, μέ θαλασσιές κορδελίτσες στήν ἄκρη καί μ' ἕνα μεγάλο σταυρό ραμμένο στή μέση.

Στέκεται ἀκούνητος μπροστά στήν εἰκόνα μέ τή λαμπάδα στό χέρι. Ἰλαρωμένο* τό πρόσωπο τοῦ ἁγίου, πού ἡ ἄσπρη γενειάδα του κατε-

Ἰλαρωμένος: χαρούμενος, εὐθυμος.

βαίνει άπαλά στό στήθος του, τότε κοιτάζει μέ ψυχοπόνια. Γέρος κι αυτός καί νιώθει καλύτερα τόν πόνο τοῦ γέρου. Ὁ γερο-Κουτουζόφ ανάβει τή λαμπάδα, ξεφτιλίζει τό φιτίλι, καί τήν άπιθώνει στό ξυλένιο μανάλι, όλοκέντητο άπό τίς σταλαγματιές τῶν κεριῶν. Ὑστερα άρχίζει νά σταυροκοπιέται μπροστά στήν εικόνα, τσακίζοντας κάθε τόσο τή μέση του βαθιά τόσο πού τό χέρι του νά άκουμπάει στό μάρμαρο, καί στό τελευταία ζυγώνει τά χέρια του στήν εικόνα, ιδρωμένα, άναλιγκωμένα* άπό τή ζέστη τῶν κεριῶν. Τά χείλη του τρέμοντας κολλάνε διψασμένα πάνω στό ξύλο.

—Ἄγιέ μου Σπυρίδωνα, κάνε τό θάμα σου νά μήν άφήσεις νά ῥθει ό ήλεχτρισιμός.

Σωπαίνει. Κοιτάζει τόν άγιο στό μάτια σάν νά περιμένει κάποια άπάντηση. Ὁ άγιος μέ τά κολλημένα χείλια καρφώνει άπάνω του τή μάτια του σάν νά τοῦ λέει: «Κουράγιο, έγώ εἶμαι γιά σένα».

Τό ἔχει σίγουρο πώς ἔτσι τοῦ μιλήσανε τά κολλημένα χείλη τοῦ άγίου. Δέ μιλήσανε τά χείλη του, μά τή ματιά του αυτός τήν ἔνιωσε καλά.

Δέ γίνεται ό άγιος πού ἔναι κι αυτός γέρος, θά κάνει τό θάμα τοῦ. Δέν άφήνουνε βέβαια οἱ άγιοι μέ τίς άσπρες γενειάδες τούς γέρους, πού τούς πιστεύουνε καί τούς άνάβουνε καί χοντρά κεριά, νά πεταχτοῦνε στούς δρόμους.

Σάν ξαλαφρωμένος γύρισε σπίτι του. Κεῖνο τό βράδυ ό ὕπνος δέν άργησε νά τοῦ κολλήσει τά βλέφαρα κι ό νοῦς του δέν παράδειρε ὡρες σάν άλλες βραδιές. Ὁ άγιος Σπυρίδωνας άγρυπνοῦσε πάνω άπό τό προσκεφάλι του.

—Γυναίκα, γυναίκα! τρέξε νά ιδεῖς, φώναξε άξαφνα ό γερο-Κουτουζόφ, κρατώντας στό χέρια του μιά ἔφημερίδα.

—Τί ἔπαθες, καλέ, άξαφνα; Τί τρέχει; ρώτησε κείνη άδιάφορα.

—Ἐλα, τρέξε. Ὁ άγιος Σπυρίδωνας ἔκαμε τό θάμα του, φώναξε κείνος κι ἡ μορφή του ἡ χαρακωμένη άντιφέγγισε τή χαρά τῆς ψυχῆς του.

Ἡ γριά ζύγωσε ζαρώνοντας μέ άμφιβολία τά χείλη τῆς καί κείνος ἔανάπιασε τή ἔφημερίδα.

—Άκουσε τί γράφει τό φύλλο, τῆς εἶπε, κι άρχισε νά διαβάζει κομπιαστά, πνιγμένος άπό τή συγκίνηση...

Ἡ γριά άπόμεινε μέ τό στόμα άνοιχτό. Ὁ διευθυντής τῆς ἑταιρείας πέθανε χτές άπό συγκοπή τῆς καρδιάς του. Τί εἶναι αυτό; Δέν εἶναι τό θάμα τοῦ άγίου; Κείνος θέλησε νά πάρει τό ψωμί τοῦ φτωχοῦ κι ό άγιος τότε τιμώρησε.

άναλιγκωμένος: ἔξαντλημένος.

Σταυροκοπηθήκανε κι οί δυο εύλαβικά μέ τό πρόσωπο γυρισμένο στό εικόνισμα.

– Μεγάλη ή χάρη σου, άγιε μου Σπυρίδωνα! ψιθύρισε ό γερο-Κουτουζόφ καί τά χείλια του τρέμανε.

– Άντίο τώρα ήλεχτρισμός! Είπε σ' έναν τόνο άνακουφιστικό...

Περάσανε μέρες... Καμπόσοι έργάτες φερμένοι από τήν 'Αθήνα φτάνουνε στό πέραμα. Μετράνε, μπήχνουνε παλούκια στή γής, σκεδιάζουνε... Ζυγώνει ό γερο-Κουτουζόφ έναν από αυτούς.

– Τί τρέχει;

– Δέν τ' άκουσες; Τό πέραμα θά γίνει ήλεχτρικό. Τό άποφάσισε ό καινούριος διευθυντής.

'Ο γερο-Κουτουζόφ άπομένει μέ τό στόμα άνοιχτό. 'Ο νοϋς του μονομιάς πετάει στόν 'Άγιο Σπυρίδωνα. Συλλογιέται τή λαμπάδα τών δύο δραχμών, τήν ύπόσχεση πού του 'δωκε ή ματιά του. Τρέχει στή γριά του σάν ζεματισμένος.

– Βρέ γριά, τά 'μαθες τά μαϋρα μαντάτα; 'Ηρθε ό ήλεχτρισμός.

Κείνη τόν κοιτάζει μέ άπορία τρίβοντας τό πονεμένο γόνατό της.

– Είναί δυνατό; Κι ό άγιος; μурμουρίζει.

'Η δουλειά προχωράει γοργά· οί έργάτες δουλεύουνε, οί μηχανικοί δίνουνε όδηγίες, φτάνουνε οί μηχανές. 'Ο γερο-Κουτουζόφ παρακολουθεϊ όλη τή δουλειά φαρμακεμένος. Τώρα μιλιά δέν του παίρνεις από τό στόμα του. 'Όσοτόσο έχει πάντα μιά μακρινή έλπίδα. Μά τό έργο κοντεΐει τώρα νά τελειώσει. Τέλειωσε. 'Απελπισιά...

'Ερωτήσεις

1. Ποιά πλεονεκτήματα προκύπτουν από τήν έφαρμογή του ήλεκτρισμού στήν κίνηση του περάματος καί τί προβλήματα δημιουργεί στό γερο-Κουτουζόφ;
2. Πώς κλιμακώνεται ή άγωνία του γερο-Κουτουζόφ ώς τό τέλος του διηγήματος;
3. Νά αναφέρετε άλλες περιπτώσεις, όπου ή έφαρμογή νέων τεχνικών μέσων δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα.
4. Ποιά είναι ή στάση του γερο-Κουτουζόφ άπέναντι στόν άγιο; Νά τή σχολιάσετε.
5. Πώς συμπεριφέρονται οί άλλοι στό γερο-Κουτουζόφ;

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ (1878-1931). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Λεωνίδα Σουρέα. Γεννήθηκε στό χωριό Παρόρι της Σπάρτης. Σπούδασε Φιλολογία καί ύπηρετήσε στή Μέση 'Εκπαίδευση. Δημοσίευσε πολλά κείμενά του στό περιοδικό *Νουμάς* καί άγωνίστηκε γιά τήν έπικράτηση του δημοτικισμού. "Έργα του: α) διηγήματα: 'Από τή ζωή του δειλινού, Οί νεκροί τής ζωής, β) μυθιστόρημα: 'Ο κόκκινος τράγος κ.ά.

‘Ο έναέριος

Στό αφήγημα αυτό παρακολουθούμε τις επιπτώσεις που έχει η επισημονική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών μιᾶς περιοχής στην οικονομική ζωή του πληθυσμού της. ‘Ο τόπος είναι ἡ Νάξος, πού εκμεταλλεύονταν τό σμυρίγλι μέ πρωτόγονα μέσα ὡς τήν ἐποχή πού ἐγίνε ὁ έναέριος.

Οἱ μηχανικοί φόρτωσαν τά σύνεργά τους στά μουλάρια, πήρανε μαζί τούς ὁδηγούς καί χάθηκαν στά βουνά. Οἱ ξωμάχοι* τούς ἔβλεπαν μέρες καί μέρες νά στήνουν σέ λαγκάδια καί σέ κορφές τ’ ἀσπροκόκκινα κοντάρια τους, τίς μηχανοῦλες τους, νά ξετυλίγουν τίς κορδέλες τους, νά μετρᾶνε ἀπό δῶ, νά μετρᾶνε ἀπό κεῖ.

Βρέ, μά εἶντα γυρεύουσιν οἱ φωτιοκαμένοι; ρώταγαν μέ ἀπορία οἱ βοσκοί τούς ὁδηγούς.

Κι αὐτοί, περήφανοι γιατί ξέρανε τό μεγάλο μυστικό, τούς ἀπαντοῦσαν μέ συγκατάβαση:

– ‘Εναέριο, λέει, θά κάμουσι.

– Κι εἶντα* ναι, μαθές, εὐτός ἀέριος;

Οἱ ὁδηγοί γέλαγαν: “Ἄντε τώρα νά κάθεσαι νά ξηγᾶς στούς βοσκούς τί εἶναι ὁ έναέριος, σκεπτόντανε. Μά οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ στά βουνά μας εἶναι περήφανοι, πιστεύουν πῶς ὅλα μποροῦν νά τά καταλάβουν, κι ἂν τούς ἄρνηθεῖς τήν ἐξυπνάδα τους, μπορεῖ νά γίνεις βασιλικός τους ἐχθρός. Κι οἱ ὁδηγοί ἐξηγοῦσαν:

Νά, νά κάμουσι θέσιν ἓνα σιδερόδρομο ἀπάνω σέ κολόνες καί σέ σιδερένια σκοινιά, νά καβαλικεύγει τά βουνά, νά κουβαλεῖ τ’ ἀσμυρίγλι* στή Μουτσούνα.

Οἱ βοσκοί γέλαγαν τώρα μέ τή σειρά τους. “Ένας σιδερόδρομος ἀπάνω σέ κολόνες καί σέ συρματένια σκοινιά, νά καβαλικεύει τίς ράχες καί τά βουνά. Σίγουρα οἱ γραμματισμένοι τρελάθηκαν.

– Μ’ ἄσκημα κάνασι τή δουλειάν τωνε τά μουλάρια, μαθές;

ξωμάχος: ἐκεῖνος πού δουλεύει στήν ἐξοχή

εἶντα: τί

ἀσμυρίγλι: σμυρίγλι (σμύριδα) ὀρυκτό πού χρησιμοποιεῖται γιά τή λείανση τῶν μαρμάρων, τήν ἐπεξεργασία πολύτιμων λίθων καί τό τρόχισμα ἐργαλείων

Οί οδηγοί δέν είχαν καιρό νά δίνουν περισσότερες ἐξηγήσεις. Οί μηχανικοί βιαζόντανε, κάθε λίγο ἔπρεπε νά μεταπορίζουν τ' ἀσπροκόκινα κοντάρια, νά τραβᾶν ἀπό ράχη σέ ράχη τήν κορδέλα. Μέτραγαν οί μηχανικοί, γράφανε στά τεφτέρια τους, βάζανε σημάδια στους τόπους καί προχωροῦσαν. Καβάλησαν ἔτσι τά βουνά, ἀνεβοκατέβηκαν ὅλες τίς λαγκαδιές, καί χωρίς καλά καλά οὔτε οί οδηγοί, πού ξέραν τούς τόπους, νά τό καταλάβουν, κατηφόρισαν ἕνα καλό πρωινό στόν κάμπο τῆς Μουτσούνας, ὕστερα στόν ἥσυχο ὄρμο τῆς.

Οί μηχανικοί πῆραν βαθιές ἀναπνοές φτάνοντας στό γαλανό πέλαγος, μάζεψαν τίς κορδέλες τους, τίς μηχανοῦλες τους, τά κοντάρια καί τά τεφτέρια τους καί ξαπλώθηκαν στό καπηλειό τοῦ Μιχαλοῦκου νά γιορτάσουν μέ πλούσιο φαγοπότι τόν ἐρχομό τους στό τέρμα. Ἦταν τώρα μπροστά τους σαγηνευτικό αὐτό τό τέρμα. Ἡ γαλανή θάλασσα! Τόσες μέρες σέ πολύπλοκο μαθηματικό πρόβλημα μέ ἀπειρες πράξεις, μέ γεωμετρίας καί τριγωνομετρίας, μέ λογάριθμους, είχαν στρώσει μπροστά τους τά βουνά καί τά φαράγγια τοῦ νησιοῦ μας. Κι ἡ ὀρθή λύση τούς γέμιζε τώρα μέ χαρά. "Ὅπερ ἔδει δεῖξαι, εἶπαν μέ τό μυαλό τους εὐτυχησμένοι. "Ἐφαγαν λοιπόν καλά, ἤπιαν, κοιμήθηκαν στό μεγάλο γραφεῖο τοῦ Δημοσίου καί τήν ἄλλη μέρα τό πρωί μάρκαραν στό βαπόρι τῆς ἀγόνου κι ἔφυγαν.

Οί οδηγοί ξαναπῆραν μόνοι τώρα τό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Ἀνηφορίζοντας πρὸς τά βουνά τους εἶδαν πάλι ἀπ' τήν ἀντίθετη ὄψη τό μελλούμενο ἔργο, πού βόηθησαν τό σχεδιάσμα του μέ τά γερά χέρια τους καί μέ τήν πρακτική τους γνώση. Μά τώρα ἡ πίστη, πού τούς πότιζαν τά σύνεργα τῆς ἐπιστήμης κι οἱ μηχανικοί, κλονίστηκε. Λαχανιασμένοι ἀπ' τό τραχύ ἀνηφόρι, στάθηκαν στό νερό, στόν Πιθαδάρη, νά δροσίσουν τά χεῖλια τους. Ἀδέσμευτοι τώρα ἀπό τή μαγική ἐπιβολή τῆς ἐπιστήμης πού ἔμοιαζε στά ἔκπληκτα μάτια τους μέ διαβολική συνέργια, κουβέντισαν λεύτερα.

– Χαράμ' ἐδιάησαν* τά μεροκάματα. Λέω πώς... "Ἐσπασε ἕνας πρῶτος τήν πίστη κι ἔσφιξε τόν κόρφο του, σάν γιά νά βεβαιωθεί ὅτι τά κολαριστά πενηντάρια, πού τοῦ μέτρησαν ἕνα ἕνα οἱ μηχανικοί βρισκόνταν πάντα στή μέσα τσέπη τοῦ γιλέκου του.

– Κι ἀμέ χαράμ* δέν ἐδιάησα λοιπό; βεβαίωσε ἄλλος. Βάνεις μέ τό νοῦ σου πώς θά ἐνοῦνε σιδεροδρόμ' ἀπάνω στά βουνά;

Ἡ συζήτηση ἔκλεινε ἀπαισιόδοξα. "Ὅλοι συμφωνοῦσαν, πώς ὄχι, δέν

διάησαν: πήγανε (διάβηκαν)

χαράμ: ἄδικα

μπορεί να γίνει ο σιδηρόδρομος. Μόνο ο Πετρινόλης, πού ήταν ταξιδεμένος στην 'Αμερική και είδε τά μεγάλα και θαυμαστά έργα του ανθρώπου, δέ συμφώνησε.

– Μουρέ, όλα ἴνουνται. Νά δεῖτε, καμένοι, βουνά τρυπημένα, πού νά φύει ὁ μυαλός ἀπού μέσ στην κεφαλή σας, σκλαβωμένοι ποταμοί μέσ στά μπετά, γιοφύρια κρεμαστά...

Οἱ ἄλλοι τόν ξέκοψαν:

– Καλά, ἄλλο οἱ 'Αμερικάνοι, ἄλλο ἐμεῖς.

– Εἶντ' 'Αμερικάνοι, εἶντα μεῖς; 'Ο ἄνθρωπος εἶναι διάολος. 'Όλα τά δύναται καί τά βάνει κάτω.

Τά βουνά γύρω, σάν νά θύμωσαν μ' αὐτό τόν ἱερόσυλο, πού βάλθηκε νά κλονίσει τήν πίστη τῶν ἄλλων στην ἀτράνταχτη μεγαλοσύνη τους, σκυθῶρπασαν ξαφνικά, κρύβοντας τίς κορφές τους μέσ στά διαβατικά σύννεφα. Τό δειλινό σκόρπισε πιό πολύ τίς σκιές του, ἡ βαθιά βρῦση τοῦ Πιθαδάρη σκοτείνιασε. Οἱ ὁδηγοί ξαναπήραν τόν ἀνήφορό τους, καβάλησαν βιαστικά τίς κακοτράχαλες ράχες, μέ τή λαχτάρα νά τούς βρεῖ ἡ νύχτα στά στρωτά μονοπάτια τοῦ χωριοῦ.

"Υστερα στούς καφενέδες ἡ συζήτηση βάσταξε κάμποσο. 'Η παράδοση ἔδωσε τή μάχη της μέ τήν πρόοδο καί νίκησε. Νάι, νάι, τό Δημόσιο κι ὁ βουλευτής κι οἱ μηχανικοί, ἦταν σίγουρα ἄμυαλοι. Καλά κουβαλιόνταν αἰῶνες τώρα, πάππου πρὸς πάππο, τό σμυρίγλι στίς γερές ράχες τῶν ἀγαθῶν ζωντανῶν τοῦ Θεοῦ. Τά σπλάχνα τῶν βουνῶν μας ποτέ δέν ἀρνήθηκαν νά στέλνουν στό φῶς τῆς μέρας τήν πολύτιμη πέτρα τους, οἱ μπουῦκες* στά καινούρια ὄρυχεῖα ποτέ δέν ἀστόχησαν καί τά μουλάρια, γνωστικά, ὑπομονετικά, λιγόφαγα, ποτέ δέ γλίστρησαν στά μονοπάτια κουβαλώντας τό βαρῦ τους φορτίο στόν ὄρμο τῆς Μουτσούνας, πού τό ἔδιωχναν ὕστερα μέ τά καράβια στά πέρατα τῆς γῆς. Μπρὸς στά ὄρυχεῖα, στή Γριά Σπηλιά, στόν Κακόρυακα, στό 'Αμερικάνικο, στό Ρούχουνα, στην Κατώα, στό Τουνέλι, στό Πελώριο, τό σμυρίγλι δέν πρόφταινε νά σωριάζεται, τά μουλάρια τούς λιάνιζαν κάθε νύχτα τούς σωρούς. Τί νά τούς κάμουμε λοιπόν τούς ἐναέριους; Αὐτές οἱ συνέργιες τοῦ διαβόλου εἶναι γιά τούς ἀπρόκοπους καί τούς ἄμυαλους.

'Ο καιρός πέρασε. Εἶπαν πῶς οἱ μηχανικοί βρήκανε δύσκολη τή δουλειά, τά βουνά ἦταν, λέει, πολύ ψηλά, ἀπάτητα, οἱ ἄνεροι πολύ δυνατοί, ἐνάντιοι. Οἱ σμυριγλάδες ἀνάσαναν. Οἱ βοσκοί ἠσύχασαν πῶς δέ

μπούκα: στόμιο

θά τούς πάρουν τά πλευρά μέ τίς βοσκές... Μά ένα πρωί, στόν ἤσυχο ὄρμο τῆς Μουτσούνας ἄραξαν τά καίκια. Μπάλες τά σύρματα, μάτσα τά σίδερα, βουνά τά τσουβαλάκια μέ τό τσιμέντο, γέμισαν τή μικρή ἀποβάθρα. Τά μουλάρια, ἀγαθά κι ἀνυποψίαστα, βάλθηκαν νά μεταφέρουν στά λαγκάδια καί στά βουνά τῶν ὄρυχειῶν τό νέο φορτίο, πού ἔφερναν τώρα οἱ ἄνθρωποι, γιά νά τούς κόψουν τήν ταγή τους. Οἱ μαστόροι, οἱ χτίστες, οἱ μπετατζήδες, οἱ σιδεράδες, οἱ μαραγκοί χύθηκαν στά μικρά καπηλιά τῆς Μουτσούνας. Ἡ ἀργατιά, μαγνητισμένη ἀπ' τό καλό μεροκάματο, κατηφόρισε. Ὁ ἤσυχος ὄρμος ζωντάνεψε, τό Σαββατόβραδο οἱ ἐργάτες τραγουδαγαν, χόρευαν, τράβαγαν τά μαχαίρια καμιά φορά.

Τό ἔργο, μέ τή σιγουράδα καί τή δύναμη πού ἔχουν τά ἔργα τῆς ἐπιστήμης, σάρκωνε σιγά σιγά ἀπάνω στά γυμνά κόκαλα τῶν ἀνυπόταχτων βουνῶν. Οἱ σιδεροκολόνες, ἡ μιά πίσω στήν ἄλλη, στερέωναν τά μακριά κανιά τους στήν πετρωμένη γῆ, στένευαν ὅσο ξέφευγαν ἀπό τή βάση τους, τρύπαγαν ψηλά τόν οὐρανό μέ τήν τριγωνική κορφή τους. Ἄν μπορούσε κανεῖς ν' ἀνεβεῖ ψηλά, πάνω ἀπ' τά βουνά, πού τίς ἔκρυβαν, θά τίς ἔβλεπε σειρά σειρά νά ξεκινᾶν ἀπ' τά ὄρυχειά τῆς Κορωνίδας, νά σκαρφάλωνουν τίς ράχες τῆς, νά χαμηλώνουν ὕστερα στά μαλακά βουνά καί νά χάνονται στόν κάμπο τῆς Μουτσούνας. Μοιάζαν, ἔτσι ἀπόμονες, σάν ἀκρίτες, πού στάθηκαν νά φυλάγουν τίς ἐρημιές, ἔτσι ἀπόμονες, τά σύνορα τῶν βοσκότοπων. Ὑστερα τό σιδερένιο σύρμα ἔδωκε τέλος σ' αὐτή τους τή μοναξιά, ἔδωσε τή μιά μέ τήν ἄλλη, τίς πειθάρχησε ὅλες σ' ἓνα σύνθημα καί σέ μιά προσταγή. Στήν προσταγή τῆς μηχανῆς.

Χρειάστηκε δουλειά, πού σείστηκε ἀπό δαύτη ὅλος ὁ τόπος, ὥσπου νά κουβαληθοῦν στίς βίγλες τους οἱ δυό μεγάλες μηχανές πού θά ἴδιναν τήν κίνηση σέ ὅλο αὐτό τό ἄψυχο ἔργο. Στήθηκαν τέλος ἀνάμεσα στά βουνά, ἀντίμαχες στό ὕψος τους, τά γερά ἀτσαλένια μπράτσα τους, λαμπερά καί λιπαρά σάν τά μπράτσα τῶν παλαιστών, ἄρχισαν νά σαλεύουν ρυθμικά καί τό θαῦμα ἔγινε! Τά βαγονάκια ξεκίνησαν ἀπ' τά πλατώματα τῶν σταθμῶν, ἄρχισαν νά κυλοῦν μέ τό σύρμα, νά φεύγουν μαζί του τό ἓνα πίσω σ' ἄλλο, λακκουβιάζοντας τό τενωμένο τόξο του, νά περνοῦν πηδηχτά τίς σιδεροκολόνες, τά βουνά, τά φαράγγια, καί νά φτάνουν πάντα τό ἓνα πίσω σ' ἄλλο στή μεγάλη ἀποθήκη τῆς Μουτσούνας.

Ὅλη μέρα, ὅλη νύχτα, χωρίς ἀγωγιάτες καί χωρίς ὁδηγούς, χωρίς κούραση καί στραβοπατήματα, μποροῦν νά φεύγουν, νά κάνουν τόν

ἀτέλειωτο αὐτό κύκλο, γεμάτα στό κατέβασμα, ἄδεια στό ἀνέβασμα, χωρίς ποτέ νά φοβηθοῦν τίς νεροποντές καί τόν ἄνεμο... Ἔτσι λέει ὁ ἀρχιμηχανικός στό κατάπληκτο πλῆθος, πού συνάχτηκε γύρω στίς μηχανές στ' Ἀσπалаθρωπό καί στή Στραβολαγκάδα, τήν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων. Τά βαγονάκια περνοῦν πάνω ἀπ' τά κεφάλια τοῦ πλῆθους, μοιάζουν μέ χαμηλοπετούμενα πουλιά χωρίς φτερά, τό στριφωτό σύρμα τά φέρνει μαζί του, κι ὅπως τρίβεται στίς κολόνες, στέλνει ἕναν ἤχο σάν κροτάλισμα φιδιοῦ. Τό σμυρίγλι ταξιδεύει τώρα πάνω ἀπ' τά βουνά, πού τό ἔφεραν ἀπ' τά σπλάχνα τους στό φῶς, δέχεται ἀδιαμαρτύρητα τήν ἀνύψωσή του ἀπ' τήν ἀκίνησιά τῆς ριζωμένης πέτρας στό φτερούγισμα τοῦ πετούμενου.

Μόνο ὁ δυνατός ἄνεμος θυμῶνει καμιά φορά, ἀναποδογουρίζει τά βαγονάκια, καί τό σμυρίγλι, ξανασιμίγοντας μέ τίς σκληρές ράχες, σπιθίζει σάν ἴσκα*. Τότες τό αὐτόματο μηχανήμα δίνει τό σῆμα τοῦ κινδύνου. Εἶναι ἕνα τραχύ, φοβισμένο κουδούνισμα, πού διαπερνᾷ τά βουνά κι ἀντηχεῖ στά φαράγγια. Οἱ μηχανές σταματοῦν ν' ἀγκομαχοῦν, τά τηλέφωνα ἀρχίζουν τά κουδούνισματα, οἱ τεχνίτες τρέχουν ἀπάνω κάτω, σκαρφαλώνουν στίς σιδεροκολόνες, διορθῶνουν, λαδῶνουν, δοκιμάζουν κι οἱ μηχανές ξαναρχίζουν. Τά βαγονάκια κυλοῦν πάλι πρὸς τόν ὄρμο τῆς Μουτσούνας.

Τώρα τόν ἔχουν συνηθίσει τόν ἐναέριο ὄλο. Περνᾷ πάνω ἀπ' τά κεφάλια τους σφυρίζοντας, μά δέ σηκώνουν πιά τά μάτια νά τόν δοῦν. Μέ τά βαγονάκια ταξιδεύουν δέματα, γραμματάκια ἀπό σταθμό σέ σταθμό, σκυλιά καμιά φορά. Λένε πῶς ὡς κι ἄνθρωπος, ὁ τρελο-Βαβυλώνης, ἀποφάσισε καί ταξίδεψε διπλωμένος μέσ σ' ἕνα βαγονάκι.

Καί τά χρόνια περνοῦν... Εἶναι ἀλήθεια πῶς πάλιωσε λίγο ὁ ἐναέριος, οἱ κολόνες χάσανε τίς λαδομπογιές τους, τά σύρματα τῆ λάμψη τους, τά βαγονάκια στραπατσαρίστηκαν μέ τά χτυπήματα. Μά ἡ δουλειά ὄλο καί γίνεται λιγότερη, ἔτσι τά βαγονάκια δέ χρειάζεται νά κλωθογουρίζουν πολύ. Τό σμυρίγλι γέμισε τίς ἀποθήκες τῆς Μουτσούνας, ξεχύθηκε ἔξω ἀπ' τόν περίβολο. Τό Δημόσιο ἔβγαλε διαταγή νά λιγοστέψει ἡ παραλαβή, οἱ σμυριγλάδες σταμάτησαν τίς καινούργιες μποῦκες. Τό σμυρίγλι ὅσο πάει χάνει τῆ δόξα του, κι οἱ σμυριγλάδες, πού νιώθουν μέ δέος τό μαρασμό ρίχνονται σέ καινούριες δουλειές, ἀνοίγουν ἄλλους δρόμους νά ζητήσουν τό ψωμί, πού ὄλο καί λιγοστεύει.

ἴσκα: ἕνα εἶδος μύκητα πού τό στέγνωναν καί τό χρησιμοποιοῦσαν ὡς φτίλι στό τσακμάκι.

Γυρνοῦν πάλι στήν ἀφημένη γῆ, στά χέρσα χωράφια. Φυτεύουν νέες φυτείες, ἀμπέλια, φρουτόδεντρα, κεντρίζουν ἀγριλιές. Ἡ γῆ, πού τούς ξαναδέχεται ἀμνησικάκη, ριγᾶ πάλι μέ τήν αἴσθησι τῆς δημιουργίας, σφίγγει στούς κόρφους τῆς τούς καινούριους σπόρους καί πάντα νέα, πάντα ἀγέραστη, ὑπόσχηται νά ξανακαρπίσει.

Στούς καφενέδες, οἱ ὑπάλληλοι τῶν ὀρυχείων, οἱ γραμματισμένοι, λένε πώς τό σμυρίγλι δέν ἔχει πιά πέραση, γιατί οἱ Ἀμερικάνοι βρήκανε, λέει, τέχνη νά τό φτιάχνουν μόνοι τους. Οἱ σμυριγλάδες γελοῦν πικρά ἀκούγοντας αὐτές τίς ἀνοησίες. "Ἄν εἶναι ποτέ δυνατό νά φτιάξει κανεῖς σμυρίγλι μέ λάσπες ἀμερικάνικες. Πρέπει νά ῥθουνε νά δουλέψουνε στά ὀρυχεία μας, νά βάλουνε κάσες τό δυναμίτη καί πάλι νά μή μποροῦν νά ξεριζώσουν τή σκληρότερη πέτρα τῆς γῆς, γιά νά καταλάβουν πόσους παράδες κάνει τό ψευτοσμυρίγλι τους.

"Ὅμως ἡ ζήτησι ὅλο λιγοστεύει. Μήπως τρελάθηκαν λοιπόν σι' ἀλήθεια οἱ ἄνθρωποι; Στρώνουν τώρα τά σιδερικά τους, γυαλίζουν τά κανόνια τους, καθαρίζουν τίς ὀβίδες τους, ἀκονίζουν τά σπαθιά τους μέ τά χῶματα; Οἱ ἀπόμαχοι, πού ὕστερ' ἀπό πενήντα χρόνια σκληρῆ δουλειᾶ παίρνουν τώρα τίς διακόσιες τριάντα δραχμές τῆς σύνταξης, κουβεντιάζουν γι' αὐτό τό ζήτημα, καθισμένοι στά πεζούλια τῆς πλάτσας.

– Εἶντα λοᾶται καί κἀνασιν τόν ἀέριο νά μᾶσε ξεκουράσουσι! Νά δά π' ἄλλη διασολική συνέργια τῶνε μᾶς ξεκουράζει τώρα καλά καλά. Φᾶτε τώρα, μουρέ, ἐναέριο!...

– Μ' ἀφό μααρίσαν τά βουνά μας, εἶντ' ἀνέμενες, ἀξάδερφε; Ἡ ἄτιμη ἡ ἐπιστήμη! Νά μᾶσε φάει θέλει...

Ἡ ἐπιστήμη ἀκούει τό ταπεινό παράπονο τῶν γερόντων καί γελάει. "Ἄφησέ τους νά λένε, σκέπτεται. Οἱ μηχανές εἶναι τώρα καλύτερες, τά κανόνια μεγαλύτερα, τά σπαθιά πιό κοφτερά. "Ὅποιοι δέν τό πιστεύει, ἄς ἀνηφορίσει κατά τήν Εὐρώπη νά βεβαιωθεῖ.

Μόνο οἱ ἀπλοῖ ἄνθρωποι τῶν βουνῶν μας, μόλο πού πληρώνουν τώρα μέ τό αἷμα τους τήν ἀστοργία τῆς ἐπιστήμης, χαίρονται.

– Ἦλεα πώς θά ζήσω νά ρημάξει καλά καλά, μά δέ... λέει κάποιος γέρος μέ παράπονο, ὅπως ἀκούει τόν ἐναέριο νά στέλνει πότε πότε τά μισοτρύπια βαγονάκια του κατά τόν ἥσυχο ὄρμο τῆς Μουτσούνας. Περνοῦν πάνω ἀπ' τό κεφάλι τοῦ γέρου, ἐκεῖ στό μικρό μπαξέ του μέ τίς νέες κιτριές, πού μοσκοβολοῦν τώρα τό φθινόπωρο. Μά οὔτε γυρίζει νά τά κοιτάξει. Προτιμάει νά βλέπει χάμω στή γῆ τά μερμηγκία πού,

*εἶντα λοᾶται: τί λογαριάζει, γιατί
μααρίσαν: μαγαρίσαν, λέρωσαν*

στρατός όλόκληρος, κουβαλούν τό ένα πίσω στ' άλλο καί χώνουν στή φωλιά τους τήν τροφή τους γιά τό χειμώνα, πού σέ λίγο θά φτάσει.

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιά διάθεση είδαν οι βοσκοί τής Νάξου τό σχέδιο γιά τήν έγκατάσταση του έναέριου καί γιατί;
2. Τί έπιπτώσεις έχει στή ζωή τών κατοίκων;
3. Νά χωριστεί τό αφήγημα σέ νοηματικές ένότητες καί νά δώσετε σέ κάθε μιά έναν τίτλο.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ. Διηγηματογράφος. Γεννήθηκε τό 1902 στήν Άπειρανθο τής Νάξου. Στά διηγήματά του μεταφέρει ιστορίες ταπεινών ανθρώπων καί γεγονότα τής καθημερινής ζωής. Έργα του: *Φθινοπωρινή έξοχή, Πρώτη γνωριμία, Τό σπίτι μέ τά περιστέρια* κ.ά.

Γαλάτεια Σαράντη

Τό τέλος

Ή Μάνη είναι μιά άγονη περιοχή μέ άγρια βράχια καί μικρά χωριά. Μνημεία τής παλιάς άρχοντιάς της είναι οι πέτρινοι πύργοι της, πού άνήκαν σέ παλιές ιστορικές οικογένειες τής περιοχής. Σήμερα πολλοί μανιάτικοι πύργοι είναι έγκαταλειμμένοι.

Σκάλιζε τίς ντοματιές μέ βία, μέ θυμό σχεδόν, σάν νά τής έφταιγαν, καί έκανε πώς δέν έβλεπε τούς ξένους πού είχαν σταθει στό φράχτη καί τήν κοίταζαν. Είχε σκυμμένο τό κεφάλι καί δούλευε μέ πείσμα καί έλεγε μέσα άπό τά δόντια της κατάρες. Τίς έλεγε καί τίς χαιρόταν καί δέν τήν ένοιαζε διόλου άν τήν καταλάβαιναν.

– Νά σās φάνε τά σκουλήκια, θεοκατάρατοι! Νά χαθείτε, όργισμένοι! Σκόνη νά γίνετε, ξετσιπωτοι καί ξεδιάντροποι, πού σηκώσατε κεφάλι καί μιλάτε!

Ήσαν τρείς, δυό άντρες καί μιά γυναίκα. Ήσαν ξανθοί, γαλανομάτη-

δες, μέ ξεγυμνωμένα πόδια και χέρια, ψημένοι κατακόκκινοι από τόν ήλιο. Εκεί δά, στην ίδια θέση είχε σταθεί πρίν λίγη ώρα και ό χοντροΓιάννος, ό πρόεδρος, σκουλήκια νά τόν φάνε και αυτόν, στάχτη νά γίνει!

« Τί θές και παιδεύεσαι, μωρή Μαριώ, τής είχε πει περιγελαστικά. Για ποιόν άγωνίζεσαι;

– Τράβα τό δρόμο σου και μή σέ νοιάζει, έκαμε αυτή άπότομα.

– Σοδιάζεις, σοδιάζεις, μά τί θά τά κάμεις όσα μαζεύεις; χαχάνιζε πλησιάζοντας άκόμη πιό πολύ στό φράχτη τής.

Αυτή έκαμε τώρα πιά σάν νά μήν ήταν κανένας εκεί. Ούτε πού τό καταδεχόταν νά τόν βρίσει, όπως του άξιζε, νά μήν του δείξει έτσι πώς τόν λογάριαζε για έχθρό τής. Ποιόν; Τό Γιάννο του Φραντζή, του φამέγιου*. Μή χειρότερα! Μά τώρα είναι πρόεδρος, έχει κατάσταση, έχει αυτοκίνητο, έχει τρακτέρ, έχει έλιές... "Έχει γιούς, ό ένας άξιωματικός, ό άλλος έπιστήμονας, ό τρίτος στά καράβια. "Έχει, έχει, έχει πού νά μή σώσει.... Πύργο όμως δέν έχει! Τό είπε και δυνατά και τό χάρηκε! – Πύργο όμως δέν έχει!

Οί ξένοι στέκονταν πάντα εκεί και τήν κοιτούσαν. Τής χαμογέλασαν μάλιστα κάποια στιγμή, κι αυτή δέν μπόρεσε νά άντισταθεί στην προσαγή τής γενιάς τής. Ξένοι ήσαν, έπρεπε νά τούς φιλέψει. Διάλεξε τρεις τέσσερες ντομάτες, τίσ πιό τροφαντές, τίσ έπλυνε εκεί στή γούρνα και τούς τίσ έδωσε. Τό φίλημα τούς ξάφνιασε:

"Όσου, ου, έκαμαν μέ τή λαρυγγάτη φωνή τους. Κι αυτή χάρηκε τό ξάφνιασμά τους, έβγαλε από τήν τσέπη τής μιá φούχτα άφρομύγδαλα και τούς έδωσε και αυτά. Κάτι έλεγαν στή γλώσσα τους, κάτι χαρούμενο, τής έκαναν και νοήματα, μά δέν τό άποφάσιζαν νά φύγουν.

– "Έ, τί μου ξεροσταλιάσατε τώρα και μέ κοιτάτε σάν χαζοί, έκαμε θυμωμένη.

Μά αυτοί δέν κατάλαβαν, γέλασαν πάλι και είπαν, ως φαίνεται, εύχαριστώ μέ τά κορακίστικά τους. Κούνησε τό κεφάλι τής και τούς γύρισε άπότομα τήν πλάτη. Πήγε και έλυσε τήν κασόικα τής και τράβηξε κατά τό σπίτι τής. "Ένωθε κουρασμένη, ό λόγος ό φαρμακερός του προέδρου βάραινε πάλι άπάνω τής: Για ποιόν άγωνίζεσαι; Για ποιόν;

Κοντά στον "Άγιο Νίκωνα είδε και άλλους ξένους μαζεμένους, μπουλουκι όλόκληρο. Τούς προσέπασε βιαστική και τούς μούντζωσε κρυφά. Τί θέλουν, τί γυρεύουν έδω πού έρχονται; έλεγε μουτρωμένη

φάμέγιος: ύπηρετης, ύποταχτικός· έδω έχει τή σημασία του άνθρώπου πού άνήκει σέ κατώτερο κοινωνικό στρώμα.

καί προχωρούσε στὸν ἀνήφορο.

Ἔνα παιδί ἐτρεξε πίσω τῆς λαχανιασμένα: – Θειά Μαριώ, τῆς φώναξε. Σέ γυρεύουν νά ἀνοίξεις τὴν ἐκκλησία.

Γύρισε καί τὸ κοίταξε κοροϊδευτικά.

– Ποιὸς σέ ἔστειλε, βρέ;

– Ὁ πρόεδρος μέ ἔστειλε νά σέ βρῶ καί νά σοῦ τὸ πῶ νά ῥθεις.

– Στά τσακίσματα νά πᾶς καί νά πεις σ' αὐτόν πού σέ ἔστειλε πῶς δέν τὴν ἀνοίγω τὴν ἐκκλησία. Ταχιά τὸ πρῶι. Τώρα δέν ἀδειάζω. Ἔτσι μοῦ ἀρέσει!

Τὸ εἶπε καί ξαλάφρωσε καί ἔνωσε πάλι κυρά καί ἀρχόντισσα τοῦ τόπου.

Τὸ βράδυ ἦρθε ὁ πρόεδρος στοῦ σπιτί της. Ἦσαν καί δύο ξένοι μαζί του.

Στάθηκαν μέ τὸ αὐτοκίνητο στοῦ ἀλώνι καί ἔπειτα προχώρησαν, μιλώντας τσάτρα πάτρα τοῦτα τὰ ἀκαταλαβίστικα – ἦταν βλέπεις κι αὐτός ἓνα φεγγάρι πηγεμένος στὴν Ἀμερική καί τὰ κουτσομίλαγε. Τὰ σκυλιά ἀγριεύτηκαν καί τοὺς γαύγισαν. Αὐτὴ στάθηκε καί τοὺς κοίταξε μέ τὰ χέρια σταυρωμένα καί περίμενε στοῦ κεφαλόσκαλο.

– Τί εἶναι; Τί γυρεύουν; τῆς ψιθύρισε ἀλαφιασμένη ἡ ἀδερφή της.

Ἦταν κοντούλα, ἀσκημη, μισό μερτικό πάντα, καί ἀπὸ πάνω λειψὴ κάπως στοῦ μυαλό.

– Πάψε, τὴν ἀποπῆρε. Μὴ μιλάς. Θά δοῦμε.

Καί κείνη λούφαξε.

– Ἐλεγα μὴν εἶχατε πλαγιάσει, δικαιολογήθηκε ὁ πρόεδρος. Μά τοῦτοι ἐδῶ, μάτια μου, θέλαν νά σέ δοῦν ἀπόψε.

Ἦταν σάν νά ἔλεγε: Δέ φταίω ἐγὼ πού τοὺς κουβάλησα!

– Κοπιάστε! ἔκαμε ἀγέλαστη. Κοπιάστε!

– Ἦθελαν, ντέ καί καλά, νά σέ δοῦν ἀπόψε.

– Γιά τὴν ἐκκλησία; ρώτησε αὐτὴ τάχα ἀδιάφορα. Αὔριο θά τὴν ἀνοίξω. Ἀπόψε δέ γίνεται. Αὔριο θά τὰ δοῦνε ὅλα.

Γύρισε καί τοὺς τὰ μετάφρασε τὰ λόγια της. Κάτι εἶπαν καί αὐτοὶ στὴ γλώσσα τους καί σῶπασαν. Κοίταζαν γύρω τους λιγάκι σαστισμένοι, παρατηροῦσαν τοὺς τοίχους; τὰ λιγοστά ἐπιπλα.

– Εἶναι πολὺ πλοῦσιοι αὐτοί, ἔκαμε ὁ πρόεδρος ἐμπιστευτικά. Κατομμυριούχοι!

– Νά τὰ ἔχουν καί νά τὰ χαίρονται!

Πάλι σῶπασαν.

– Βγενιώ, πρόσταξε τὴν ἀδερφή της. Φέρε νά τρατάρεις!

τραταρω: κερναί

– Τούς είπα γιά σένα καί θέλησαν νά σέ δοῦνε! Εἶναι πλούσιοι, σπουδαῖοι ἄνθρωποι, καί ξέρουν τόν τόπο μας ἀπ' ὄξω κι ἀνακατωτά! Ξέρουν ὅλες τίς ἱστορίες τίς παλιές καί τούς μύθους πού λέγαν οἱ κυροῦλες μας. Καί θαυμάζουν τό χωριό μας καί λένε – ἄκου ν' ἀκούσεις πράματα – λένε πώς τό χωριό μας θά δεῖ μεγάλη δόξα καί πλούτο!

– Μπράβο, μπράβο, ἔκαμε αὐτή κρίση.

Ὅσμιζόταν κάτι στὸν ἀέρα, σάν νά ἦταν λαγωνικό τό ὄσμιζόταν, κάτι πού δέν τῆς ἄρесе. Μά περίμενε, τίποτα δέν ἔλεγε. Ἐφερε καί ἡ Βγενιώ τό τραταμέντο*. Εἶχε τρέξει καί εἶχε βάλει τήν καλή της ρόμπα, τήν κυριακάτικη, εἶχε χτενιστεῖ καλά καί τούς χαζοκοίταζε. Ἡ κακομοῖρα, ὅλο κάποιο συνοικέσιο καρτεροῦσε, χρόνια τώρα ὅλο τράτερνε μ' αὐτό τόν καημό, βύσσινο γλυκό, νερό ἀπό τή στάμνα, μέ τά ἀσημένια κουταλάκια καί τό σκαλιστό τό δίσκο. Τό θαύμασαν οἱ ξένοι τοῦτον τό δίσκο. Τόν χάιδεψαν μέ τά χέρια καί μέ τά μάτια.

– Πές τους πώς εἶναι ἀπό τήν Τριπολιτσά, ἀπό τό παλάτι τοῦ πασᾶ. Λάφυρο τόν πῆρε ὁ προπάππος μας... Πές τους το!

Τούς τό εἶπε καί μετά γύρισε σ' αὐτή πάλι: – Ἐχουνε πλούτη αὐτοί, δέ θαμπώνονται ἀπό τέτοια. Ρωτᾶνε ὅμως ἂν ἔχεις καί ἄλλα κειμήλια νά τούς δεῖξεις.

Τό προσπέρασε ἀδιάφορη: – Ἄλλη μέρα... Γι' αὐτό ἤρθατε νυχτιάτικα; Γιά τά κειμήλια; Ταχιά τό πρωί θά τούς δεῖξω τήν ἐκκλησία καί τίς εἰκόνες μας καί τούς τάφους. Τί ἄλλο γυρεύουν;

– Μαριώ, τοῦτοι ἐδῶ ἔχουν στ' ἀλήθεια ξετρελαθεῖ μέ τό χωριό μας. Θέλουν νά ἀγοράσουν γῆ! Ἄκου μυαλό πού τό ἔχουν, θέλουν νά ἀγοράσουν αὐτά ἐδῶ τά χαλάσματα!

– Τούς πύργους; ἔκαμε μέ θυμό.

– Ναί, καλέ! Ὅλους τούς πύργους. Ὅλα τά χαλάσματα. Τούς προσφέραμε σπίτι καινούριο, τοῦ Λιάπη τό σπίτι κάτω στό δρόμο, καί δέν τό θέλουν. Θέλουν τά χαλάσματα! Ὅλα! Καί θά τά χτίσουνε καινούρια, καινούρια, ὀλοκαινούρια. Θά ἔρθουν καί ἄλλοι, θά περνᾶνε ἐδῶ τά καλοκαίρια τους. Καταλαβαίνεις τί θά γίνει πιά ἐδῶ;

– Σάν τί θά γίνει δηλαδή; ἔκαμε παγερά.

– Λεφτά, Μαριώ, λεφτά! Λεφτά! Θά πνιγοῦμε ὅλοι στό λεφτά!

– Καί μετά;

– Γοῦστο ἔχεις! Ἄκους ἐκεῖ καί μετά.... Λέγε τώρα. Βάρα στό σταυρό. Μὴν τούς λυπηθεῖς. Ἐχουνε. Τά θέλουν; Νά πληρώσουν νά τά πάρουν. Λέγε, πόσα γυρεύεις;

Τραταμέντο: κέρασμα

Έτσι, σάν άστραπή, τής ήρθε νά φωνάξει τά σκυλιά καί νά τά ρίξει άπάνω τους. Μά συγκρατήθηκε.

- Γι' αυτό ήρθαμε, συνέχισε αυτός. Σκέφτηκα κι εγώ, δυό γυναίκες μονάχες είναι, τί τά θέλουν τά χαλάσματα;

- Καί δέν ντράπηκες, μωρέ Γιάννο, νά έρθεις νά μου πεις τέτοια κουβέντα. Φτού σου, έκαμε μέ σιχασιά. Ώς εκεί δέν τό έλεγα πώς θά έφτανες ποτέ. Πάρε τους καί φύγε, γιατί θά άγριέψω!

Μιλούσε άργά άργά, πολύ συγκρατημένα, καί ή ίδια δέν μπορούσε νά καταλάβει πώς είχε αυτή τή δύναμη καί δέν έβαζε τά ούρλιαχτά νά ξεθυμάνει, νά άκουστέι σέ όλο τό χωριό καί άκόμη πάρα πέρα.

- Πές τους, πώς δέν παντρευτήκαμε ή άδερφή μου καί εγώ, γιατί κανένας δέν ήταν άξιος στό χωριό νά μπει σέ τούτο τό άρχοντικό γαμπρός. Πές τους, πώς τά χαλάσματα, είναι δικά μας καί δέν τά πουλάμε. Μήτε ένα λιθαράκι, μήτε μιά πιθαμή γη. Πές τα, καί απέ πάρε τους από έδω νά μήν τούς βλέπω!

Γύρισε ή ίδια στους ξένους: - Μήτε ένα λιθαράκι. Μήτε μιά σπιθαμή γη, έκαμε γελαστά σχεδόν καί κοροϊδευτικά.

Μά τά μάτια της ήσαν σάν λεπίδες από άτσάλι.

Έρωτήσεις

1. Ποιά πρόσωπα συγκρούονται στό διήγημα καί τί αντιπροσωπεύει τό καθένα;
2. Βρίσκετε δικαιολογημένη τήν άρνηση τής Μαριώς νά πουλήσει γη στους ξένους;
3. Ποιό πρόσωπο κερδίζει τή συμπάθειά σας καί γιατί;
4. Ένα τυπικό διήγημα έχει τά έξης βασικά γνωρίσματα: έκταση σχετικά μικρή, μύθο (ύπόθεση), μέ κάποια πλοκή, πού εξέλισσεται σέ όρισμένο τόπο καί χρόνο, κύρια καί δευτερεύοντα πρόσωπα, διάλογο καί ένα κεντρικό γεγονός. Μπορείτε νά βρείτε τά παραπάνω στοιχεία στό διήγημα;

Βιογραφικά τής συγγραφέα στή σελ. 67

Τό παιδί μέ τά κεράκια

Τό 1963 ό “Άγγελος Τερζάκης εξέδωσε τό βιβλίό του Προσανατολισμός στόν αιώνα, όπου περιέλαβε επιφυλλίδες* του, πού είχαν δημοσιευτεί σέ άθηναική έφημερίδα. Στίς επιφυλλίδες αυτές ανήκει καί Τό παιδί μέ τά κεράκια. “Ένα συνηθισμένο περιστατικό, πού κατά κανόνα τό προσπερνάμε μέ άδιαφορία, του δίνει τήν άφορμή ν’ άποκαλύψει ένα κοινωνικό πρόβλημα καί νά μάς κάμει νά σκεφτούμε περισσότερο.

Τετάρτη του Πάσχα είναι – ούτε Δευτέρα ούτε Τρίτη – οι ύποχρεώσεις για πανηγυρισμούς, για ευχάριστα, πασχαλινά, αναστάσιμα, μπορούν καί νά έχουν κάπως ύποχωρήσει. Προτού λοιπόν ξεμακρύνουμε όριστικά από τίς γιορτές, άς ρίξουμε μιά τελευταία ματιά κατά πίσω. Νά ιδούμε πού σκαλώνει τί τή συγκράτηση περισσότερο. Αυτό πού θά τή συγκράτηση περισσότερο έχει καί όλες τίς πιθανότητες νά είναι τό πιο δυνατό «βίωμα*» πού μάς πρόσφερε ή εύωδιαστή παρένθεση τών αγίων ήμερών.

Μεγάλη Παρασκευή βράδυ. Σέ μιά άκρη τής πλατείας πού άπλώνεται όλόγυρα σέ κάποια από τίς κεντρικές έκκλησίες τής ‘Αθήνας, ένα πιτσιρίκι, μιά μπουκίτσα άνθρωπος, έχει στήσει τό ύπαιθριο «μαγαζί» του. Πουλάει κεράκια. Τής δραχμής κεράκια, πάνω σ’ ένα στρωμένο χαρτί, γύρω καί μέσα σ’ ένα κουτί χαρτονένιο. ‘Ο μικρούλης διαλαλεί τήνπραμάτεια του μέ τή φωνή τών παιδιών, πού είναι δυνατή, έπειδι ή είναι καθαρή.

– Πάρτε, πάρτε, πάρτε! Έδω τό φτηνό μαγαζί.

Γελās, ή δέν γελās κάν, καί περνās. “Αν τό φέρει όμως ή περίσταση καί σταθείς – για νά ιδεις πού θά βγάλουν τόν έπιτάφιο, άς πούμε, – τότε ξεκρίνεις* λίγο λίγο άλλα πράματα. Ξεκρίνεις πρώτα πρώτα τήν περίεργη συνομοταξία έμβιων όντων, όπου ανήκει τό παιδάκι μέ τά

έπιφυλλίδα: είδος δοκιμίου πού έχει τά εξής χαρακτηριστικά: α) είναι αύτοτελής ή δημοσιεύεται σέ συνέχειες, β) καταχωρίζεται στό κάτω μέρος τής σελίδας τών έφημερίδων, γ) χωρίζεται (συνήθως) από τήν ύπόλοιπη ύλη μέ όριζόντια γραμμή, δ) τό περιεχόμενό του είναι φιλολογικό ή, γενικότερα, έγκυκλοπαιδικό.

βίωμα: καθετί πού έζησε κανείς έντονα καί έπηρέασε τόν ψυχικό του κόσμο.

Ξεκρίνω: ξεχωρίζω, διακρίνω.

κεράκια. Δέν είναι τό κανονικό παιδί τ' αγοράκι τῶν ἐφτά χρονῶν, ὅπως τ' ἄκουσες νά προσδιορίζει αὐτό τό ἴδιο τήν ἡλικία του στήν περαστική κυρία πού τό ρώτησε μιά στιγμή παρεξενεμένη. Εἶναι ἓνα πλασματάκι μ' ἄλαττωματική διάπλαση, ρουφηγμένο ἀπό μέσα, στερημένο, ὀλοφάνερα λειψό στό ζῦγι. "Ἐνα κεφαλάκι χωμένο σάν περίτρομο ἀνάμεσα στούς στενοῦς ὤμους, δυό ποδαράκια λιωμένα, σκελετωμένα, μιά ματιά ὑποταγμένη, ἄφεγγη, δειλιασμένη, πού θέλει ὅμως νά ζήσει, νά μὴ σβήσει καί πεταρίζει γύρω ἀνήσυχη. Τό παιδάκι μέ τά κεράκια διαλαλεῖ τήν πραγματεία του καί σύγκαιρα παίζει μέσα στίς χουφτίτσες του πέντ' ἕξι δραχμές, δεκάρες, εἰκοσαράκια, τήν εἴσπραξη τῆς βραδιάς. "Ἐχει κι ἓνα σουσαμένιο κουλούρι ἀκουμπισμένο πάνω στό στρασόχαρτο τῆς «βιτρίνας» του, πού τό πασάλισε ἡ σκόνη. Κάθε τόσο παίρνει τό κουλούρι, τό δαγκώνει μέ ἀπληστία, μέ ἀπόλαυση. Καταλαβαίνεις πῶς αὐτή ἡ λιχουδιά ἀντιπροσωπεύει μιά ἀσυνήθιστη θυσία, πού τή δικαιολογεῖ μόνο τό ἐξαιρετικό τῆς βραδιάς.

Ὁ μικρός κύκλος, πού σχηματίστηκε κάποια στιγμή γύρω, σοῦ ὑπέβαλε παρήγορες σκέψεις γιά τήν εὐαισθησία τῶν ἀνθρώπων. Ἐρωτήσεις τρυφερές ἢ χαϊδευτικά ἀστεειυόμενες, ἐκφράσεις συμπάθειας, ματιές πού ἀνταλλάσσονται ἀνάμεσα στούς θεατές, γεμάτες νόημα, συμπόνια, ἐνισχύσεις πρόθυμες τοῦ ἀναιμικοῦ ταμείου. Μιά κυρία, εὐνοημένη μέ φυσική εὐφράδεια*, σκάρωσε στά πεταχτά μιά σύντομη διάλεξη φιλανθρωπικοῦ περιεχομένου. Τήν ἀπάγγειλε μέ ὠραία πεποίθηση στούς τυχαίους ἀκροατές της. Δέν ἔλειψε κι ὁ περαστικός φωτορέπόρτερ, πού ἀπαθανάτισε δις τό παιδάκι μέ τά κεράκια.

- Πιό ψηλά τό κεφάλι σου!...
- "Ὅχι, μὴν κοιτᾶς τό φακό!...
- Νά κάνεις πῶς μετᾶς τά λεφτά σου.
- Σκύψε, ντέ!
- "Ὅχι, μὴ σκύβεις!

Ἰσάριθμοι αὐτοσχέδιοι* σκηνοθέτες ρύθμιζαν τή λήψη, καί τό μικρό εἶχε ζαλιστεῖ, δέν ἤξερε τί νά πρωτοκάνει, ποιόν ν' ἀκούσει, συμμορφωνόταν μέ τοῦ καθενός τό πρόσταγμα, μέ κάτι μικρά, σπασμωδικά τινάγματα λαβωμένου πουλιοῦ. Τσιροπούλι ἄλλωστε ἦταν πεσμένο ἐκεῖ στήν ἄσφαλτο, στή σκόνη τοῦ δρόμου, νά τσιμπολογήσει λίγα σουσαμάκια κι ἔπειτα νά φύγει, νά φτερακίσει, νά τό πιεῖ στήν ἀπεραντοσύνη της ἡ νύχτα τῆς πρωτεύουσας, ἡ μυρωμένη ἀπό λιβάνια καί βιόλες.

εὐφράδεια: εὐγλωττία.

αὐτοσχέδιοι: αὐτός πού γίνεται πρόχειρα, χωρίς προπαρασκευή.

Καχεξία όχι παθολογική. Μιά άλλη καχεξία, φρικτή, τής φτώχειας, κάτι παρακάτω: τής άθλιότητας, αυτή είναι ή εικόνα πού σου παρουσιάζε τό παιδί. Στο κορμάκι αυτό δέν είχαν κυκλοφορήσει βιταμίνες, χυμοί, ύλικά άναγκαία γιά τό κανονικό πλάσιμο ενός ανθρώπου. Καί τό ψωμί λειψό καί τό λάδι. Οί συμπονετικές κυράδες του φιλοθεάμονος κοινού πιάσανε νά συζητούν γιά τήν άπονία των γονέων, πού ρίξανε στό πεζοδρόμιο τό έρημο παιδί νά χτυπηθεί πρόωρα μέ τή ζωή, νά βγάλει τό ψωμί του* γιά τή στοργή πού θά του λείπει, γιά τό χάδι πού δέ θά γνώρισε ποτέ. Άπόμειναν μέ τή μιλιά στό στόμα.

Κάπου άπό τό σκοτάδι είχε ξεπροβάλει τώρα μία άλλη ύπαρξη, πού ζύγωσε στό παιδί νά τό έφοδιάσει μέ νέα κεράκια. Καί ή άλλη αυτή ύπαρξη τά έλεγε όλα άφωνα, μέ τή θωριά της, δέ χρειαζόταν σχόλια κι έπεξηγήσεις: "Ενας άνθρωπάκος νέος ήταν, τρισάθλιος, λιωμένος κυριολεκτικά μέσα σ' άποφόρια του, πού έπλεχαν", κίτρινος σάν τό κερί. λείψανο περιφερόμενο. Δυό μάτια του είχαν άπομείνει μόνο ζωντανά, μαύρα, άπελπισμένα μάτια. Ο πατέρας.

Τότε έγινε γύρω άσυναίσθητα μία σιωπή. "Άς έλπίσουμε σιωπή σεβασμού. Ένας μονάχα, άνοστος, νόμισε πώς κάτι θά διορθώσει: Πληροφόρησε τόν άνθρωπο πώς είχανε φωτογραφήσει τό παιδί του, θά τό βάζανε καί στίς έφημερίδες. Έκείνος άποκρίθηκε κοιτάζοντας στό κενό μ' ένα άπροσδιόριστο χαμόγελο:

– Καλά κόνετε. Νά βλέπουν τά χάλια τους...

Τό είπε σχεδόν άφωνα, σάν μέσα του. Ήταν ή μονολογική τάση του μαθημένου ν' άπευθύνεται στό κενό. Νά τά βλέπουν τά χάλια ποιοί; Καί νά νιώσουν τί; Ο άοριστολόγος πληθυντικός ήταν καί βαρύς άπό πρόθεση καί τραγικός άπό επίγνωση ματαιοπονίας. Οί θεατές, βρίσκοντας τή σκηνή τώρα πιά νά παρατραβάει, άρχισαν νά σκορπίζουν.

Ήρθε πάνω σ' αυτά καί ή μάνα, μία γυναικούλα τό ίδιο ζουριασμένη*, πικραμένη, μέ τά ξεγοφιασμένα παπούτσια της, τό φιλό μαντίλι γύρω στό κεφάλι. Πούλαγε κι αυτή κεράκια. Τούς κοιτάζες καί τούς δυό γονιούς κι άναρωτιόσουν πού τή βρήκαν τή δύναμη τά δυό τουτα ναυάγια, νά βγάλουν παιδί. Σέ ποιά άνθρωπότητα άνήκαν τά τρία τουτα πλάσματα; "Ενα τέταρτο πλάσμα, πού τά ζύγωσε σέ λίγο, πουλώντας κι εκείνο κεράκια, – γνώριμος, φίλος, γείτονας, συγγενής του άντρα; – όλοκλήρωσε τόν πίνακα. Ήταν ή παράγκα, ή πείνα, ή άνεργία, ή έσχατη έξαθλίωση, ή πλάση εκείνη πού δέν τή βλέπεις στό φώς τής

*έπλεχαν: έπλεαν, του ήταν φαρδιά.

ζουριασμένος: καχεκτικός.

ήμέρας, στους συχναζόμενους δρόμους, ανάμεσα στο σύννεφο της κούρσας, της μακαριότητας, και πού σου προξενεί έναν άθελητο αποτροπιασμό, γιατί κατεβάζει την ανθρωπότητα στο σκουλήκι, την κοινωνία στον έφιάλητη, κάνει τη ζωή πληγή κακοφομισμένη, μολυσμένη, θανάσιμη.

Στόν άερα χαμοπετούσε ή Μεγάλη Παρασκευή, τ' άρώματα της κρυφής άνοιξης, τό πάθος του Λυτρωτή. Οί άνθρωποι ένιωθαν μιά άόριστη διάθεση άγαθοεργίας. Τήν άνάγκη νά δειχτούν καλύτεροι, νά γίνουν καλύτεροι. Κάτι τέτοιες βραδιές, τά ήθικά παραγγέλματα κυκλοφορούν στόν άερα, τ' άναπνέεις θέλοντας και μη. Τέτοια και ή διάθεση τών περαστικών πού στάθηκαν γύρω στό άδικημένο παιδάκι, τό συμπόνεσαν, τό μικροσυνέτρεξαν. Καί σκόρπισαν. Στά μάτια τους, καθώς έφευγαν, τό έβλεπες πώς κιόλας είχαν άρχισει νά ξεχνάνε. Ό νους τους γύριζε άλλοϋ.

Έτσι είναι. Η συμπόνια μας, καλοπροαίρετη, παρήγορη, δέν έχει βάθος και συνέπεια. Η ανθρωπιά μας δέν είναι αρκετά δυνατή, για νά οργανωθεί σέ πράξη, ν' άποσειεί* τό βάρος της κακής συνήθειας, ν' άναθεωρήσει τη ζωή, τόν κόσμο, νά ξεσηκώσει τη συνείδηση, νά φουσκώσει σ' άγανάκτηση, σέ δημιουργικό πάθος. Έπιπόλαια είναι κι έξανεμίζεται*.

Κι άπορούμε ύστερα πού ό κόσμος έχει γίνει άνω κάτω, παραξενευόμαστε πού ζούμε δίχως τη γεύση του αύριο.

Δέν ξέρω, μπορεί, καθώς τό λένε κάποιοι σοφοί, όλα νά βρίσκονται οργανωμένα σοφά, ισορροπημένα κατά μιά μυστική οικονομία, όλα νά είναι καλά σ' αυτόν έδω, τόν καλύτερο τών κόσμων. Όμως έμένα κάτι μου λέει, άφέντη Χριστέ, πώς ένόσω τά ποδαράκια του παιδιού της Μεγάλης σου Παρασκευής θά είναι σαν τά κεράκια πού πουλάει, άδικα ήρθες στόν κόσμο – και άδικα σταυρώθηκες.

Έρωτήσεις

1. α) Πώς παρουσιάζει ό συγγραφέας τό παιδάκι, τόν πατέρα του και τη μητέρα του; β) Ποιός είναι ό σκοπός του;
2. Γιατί ό συγγραφέας ειρωνεύεται τη γυναίκα πού έβγαλε λόγο, τόν κόσμο πού περιτριγύρισε τό παιδί και τό φωτογράφο;

άποσειώ: ριχνω κάτι μακριά μου, άποτινάσσω, άποβάλλω.

έξανεμίζομαι: εκμηδενίζομαι, έξαλείφομαι.

3. Ποιό είναι τό πραγματικό νόημα τής τελευταίας φράσης τής έπιφυλλίδας «Όμως έμένα... άδικα σταυρώθηκες»;
4. Ό συγγραφέας γράφει στήν άρχή τής έπιφυλλίδας: «Προτού λοιπόν ξεμακρύνουμε όριστικά άπό τίς γιορτές, άς ρίξουμε μιά τελευταία ματιά πίσω. Νά δούμε πού σκαλώνει τί τή συγκράτησε περισσότερο». Έσείς τί συγκρατήσατε περισσότερο άπό τό διάβασμα τής έπιφυλλίδας; Νά τό έκθέσετε προφορικά ή γραπτά.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Σπούδασε Νομικά στήν Άθήνα, αλλά άσχολήθηκε μέ τά γράμματα και μέ τό θέατρο. Έκτός άπό τήν πεζογραφία έγραψε δοκίμια και θεατρικά έργα και δίδαξε σέ σχολές θεάτρου. Είναι μέλος τής Άκαδημίας Άθηνών. Έργο του: α) πεζογραφία: *Δεσμώτες*, *Μενεξεδένια Πολιτεία*, *Ή Πριγκιπέσσα*, *Ίζαμπά*, *Άπρίλης*, *Δίχως Θεό* κ.ά. β) θέατρο: *Ό Σταυρός και τό σπαθί*, *Θεοφανώ*, *Θωμάς ό δίψυχος* κ.ά. Τά δοκίμια του αναφέρονται στά προβλήματα πού άντιμετωπίζει ό σύγχρονος άνθρωπος.

Φώτης Κόντογλου

Παραμονή Χριστούγεννα

Οί παλιές έορταστικές συνήθειες εξακολουθούν νά έπιζοούν και στίς μέρες μας, αλλά έντελώς έπιφανειακά. Οί συνθήκες τής ζωής πού δημιούργησε ό σύγχρονος πολιτισμός, ιδίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, έκαναν νά χάσουν τήν παλιά τους σημασία. Έθιμα τής παραμονής τών Χριστουγέννων και παλιούς συμπατριώτες του άπό τό Άιβαλί θυμάται μέ νοσταλγία ό Κόντογλου στό άφήγημα πού άκολουθεί.

Κρύο τάντανο* έκανε, παραμονή Χριστούγεννα. Ό άγέρας σάν νά 'τανε κρύα φωτιά κι έκαιγε. Μά ό κόσμος ήτανε χαρούμενος, γεμάτος κέφι.

τάντανο: δριμύ ψύχος, παγωνιά.

Είχε βραδιάσει κι ανάψανε τά φανάρια μέ τό πετρόλαδο*. Τά μαγαζιά στό τσαρσί* φεγγοβολούσανε, γεμάτα άπ' όλα τά καλά. Ό κόσμος μπαινόβγαινε καί ψούνιζε* άπό τό 'να τό μαγαζί έβγαινε, στ' άλλο έμπαινε. Κι όλοι χαιρετιόντανε καί κουβεντιάζανε μέ γέλια, μέ χαρές.

Όί μεγάλοι καφενέδες ήτανε γεμάτοι καπνό άπό τόν κόσμο πού φουμάριζε. Ό καφενές τ' Άσημένιου είχε μεγάλη φασαρία, χαρούμενη φασαρία. Είχε μέσα δυό σύμπες, καί τά τζάμια ήτανε θαμπά, άπ' όξω έβλεπες σάν ίσκιους τούς άνθρώπους. Όί μουστερηδες* είχανε βγαλμένες τίς γούνες άπό τή ζέστη, κόσμος καλός, καλοπερασμένοι νοικοκυραίοι.

Κάθε τόσο άνοιγε ή πόρτα καί μπαίνανε τά παιδιά πού λέγανε τά κάλαντα. Άλλα μπαίνανε, άλλα βγαίνανε. Καί δέν τά λέγανε μισά καί μισοκούτελα, μά τά λέγανε άπό τήν άρχή ίσαμε τό τέλος, μέ φωνές ψαλτάδικες, όχι σάν καί τώρα, πού λένε μοναχά πέντε λόγια μπρούμυτα κι άνάσκελα, καί κείνα παράφωνα.

Άντίκρου στό μεγάλο καφενέ τ' Άσημένιου ήτανε κάτι φτωχομάγαζα, τσαρουχάδικα, ψαθάδικα καί τέτοια. Ίσια ίσια άντίκρου στή μεγάλη πόρτα του καφενέ ήτανε ένα μικρό καφενεδάκι, τό πιό φτωχικό σ' όλη τήν πολιτεία, μιά ποντικότρυπα.

Ένώ ό μεγάλος ό καφενές φεγγολογούσε καί τά τζάμια ήτανε θολά άπό τή ζέστη, ή ποντικότρυπα ήτανε σκοτεινή, γιατί ή λάμπα, μιά λάμπα τσιμπλιασμένη, μιά άναβε, μιά έσβηνε, όπως έμπαινε ό χιονιάς άπό τά σπασμένα τζάμια τής πόρτας. Ή φιτιλήθρα ήτανε στραβοβιδωμένη καί τσαλαπατημένη σάν τό μούτρο του καφετζή, του μπαρμπαΓιαννακού του Χατζή, τό φιτίλι στραβοκομμένο, τό γυαλί σπασμένο άπό τό 'να μάγουλο καί στήν τρύπα είχανε κολλημένο ένα κομμάτι ταρμαδόχαρτο. Βάλε μέ νου σου τί φώς έδινε μιά τέτοια λάμπα! Κάτω τά σανίδια ήτανε σάπια καί τρίζανε. Στόν τοίχο ήτανε κρεμασμένα δυό τρία παμπάλαια κάντρα, καπνισμένα σάν άρχαία εικονίσματα: τό 'να παρίστανε τό Μέγα Πέτρο μέσα σέ μιά βάρκα πού τήν έδερνε ή φουρτούνα, τ' άλλο τό μάντη Τειρεσία πού μιλούσε μέ τόν Άγαμέμνονα, τ' άλλο τόν Παναγή τόν Κουταλιανό* πού πάλευε μέ τήν τίγρη.

Ή πελατεία ήτανε συνέχεια μέ τό καφενείο. Όλοι όλοι ήτανε πεντ' έξι γέροι σκεβρωμένοι, σαράβαλα, μέ κάτι τρύπιες γούνες πού δέν τίς έπιανε άγκίστρι. Δυό τρείς ήτανε γιαλικάρηδες, δηλαδή είχανε καμιά

πετρόλαδο: πετρέλαιο.

τσαρσί: άγορά.

μουστερής: πελάτης.

Παναγής Κουταλιανός: παλαιστής καί άνυψωτής βαρών μέ παγκόσμια φήμη

σάπια βάρκα και βγάζανε θαλασσινά για μεζέδες, πού τά λέγανε γιαλικά, γιατί βρίσκονται στό γιαλό, δηλαδή στά ρηχά νερά. Οί άλλοι ήτανε φρουκαλάδες, δηλαδή κάνανε φρουκαλιές*. Ήτανε και κανένας νεροκουβαλητής και κανένας καρβουνιάρης. Νά, αυτή ήτανε ή πελατεία.

Ή βοριάς έμπαινε μέσα μέ τήν τρούμπα* και στριφογύριζε τή λάμπα πού κρεμότανε από τό μαυρισμένο ταβάνι και αναβόσβηνε. Ήπό τό κρύο τρέμανε οί γέροι και χουχουλίζανε τά χέρια τους, τά βάζανε κι από πάνω από τό σιγάρο, τάχα για νά ζεσταθούνε.

Ή φουκαράς ό καφετζής, για νά μήν παγώσει, έκανε σουλάτσο, πηγαινοερχότανε από τό τεζάκι* ίσαμε τήν πόρτα, μέ τήν παλιογούνα ριχμένη από πάνω του* και, για νά δώσει κουράγιο στην πελατεία, εκεί πού σουλατσάρηζε, τόν έπιανε τό σύγκρο και χτυπούσανε τά κατασάγονά του κι έσφιγγε άπάνω του τήν παλιοπατατούκα* του κι έλεγε: «Έεεέχ! Μωρέ ζεστό πού είναι τό καφενεδάκι μας!...»

Ήστερα γύριζε κι έδειχνε τό μεγάλο καφενέ, πού καπνίζανε κάργα οί σόμεπες κι έλεγε: «Ήντίκρο, σκυλί ψοφά από τό κρύο..., σκυλί ψοφά!»

Ή καημένος ό μπαρμπα-Χατζής!

Ήπ' όξω περνούσε κόσμος βιαστικός, μέ γέλια και μέ χαρές. Ήπό δώ και από κεί άκουγόντανε τά παιδιά πού λέγανε τά κάλαντα στά μαγαζιά.

Ή ώρα περνούσε κι άνάρησε* σιγά σιγά ό κόσμος. Τά μαγαζιά σφαλοούσαν ένα ένα. Μοναχά μέσα στά μπαρμπεριά ξουριζόντανε ακόμα κάτι λίγοι.

Στό τσαρσί λιγότευε ή φασαρία, μά στους μαχαλάδες γυρίζανε τά παιδιά μέ τά φανάρια και λέγανε τά κάλαντα στά σπίτια. Οί πόρτες ήτανε άνοιχτές, οί νοικοκυραίοι, οί νοικοκυράδες και τά παιδιά τους, όλοι ήτανε χαρούμενοι, κι ύποδεχόντανε τούς ψαλτάδες, και κείνοι άρχίζανε καλόφωνοι σάν χοτζάδες:

Καλήν έσπέραν, άρχοντες, αν είναι όρισμός σας,
Χριστού τήν θεϊαν γέννησιν νά πώ στ' άρχοντικό σας.
Χριστός γεννάται σήμεραν έν Βηθλεέμ τή πόλει,
οί ούρανοί άγάλλονται, χάρει ή κτίσις όλη...

Κι άφου ξιστορούσανε όσα λέγει τό Εύαγγέλιο, τόν Ήωσηφ, τούς άγγέλους, τούς τσομπάνηδες, τούς μάγους, τόν Ήρώδη, τό σφάξιμο των

φρουκαλιά: σκούπα.

τρούμπα: τρόμπα, άντλία.

τεζάκι: ό μπουφές του καφετζή.

παλιοπατατούκα: παλιό άντρικό πανωφόρι από χοντρό μάλλινο ύφασμα.

αναριεύω: άραιώνω.

νηπίων καί τή Ραχήλ πού ἔκλαιγε τά τέκνα της, ὕστερα τελειώνανε μέ τοῦτα τά λόγια:

Ἰδοῦ όπου σᾶς εἶπαμεν ὄλην τήν ἱστορίαν,
τοῦ Ἰησοῦ μας τοῦ Χριστοῦ γέννησιν τήν ἁγίαν.
Καί σᾶς καλονυκτίζομεν, πέσετε κοιμηθεῖτε,
ὀλίγον ὕπνον πάρετε καί πάλιν σηκωθεῖτε.
Καί βάλετε τά ρούχα σας, εὐμορφα ἐνδυθεῖτε,
στήν ἐκκλησίαν τρέξατε, μέ προθυμίαν μπεῖτε.
Ν' ἀκούσετε μέ προσοχήν ὄλην τήν ὕμνωδιαν
καί μέ πολλήν εὐλάβειαν τήν θείαν λειτουργίαν.
Καί πάλιν σάν γυρίσετε εἰς τό ἀρχοντικόν σας,
εὐθύς τραπέζι στρώσετε, βάλτε τό φαγητόν σας.
Καί τόν σταυρόν σας κάμετε, γευθεῖτε, εὐφρανθεῖτε,
δότε καί κανενός πτωχοῦ, ὅστις νά ὑστερεῖται.
Δότε κι ἐμᾶς τόν κόπον μας ὅ,τ' εἶναι ὀρισμός σας,
καί ὁ Χριστός μας πάντοτε νά εἶναι βοηθός σας.
Καί εἰς ἔτη πολλά.

Μπαίνανε στό σπίτι μέ χαρά, βγαίνανε μέ πιό μεγάλη χαρά. Παίρνανε ἀρχοντικά φιλοδωρήματα ἀπό τόν κουβαρντά τόν νοικοκύρη κι ἀπό τή νοικοκυρά λογῶ λογῶ γλυκά, πού δέν τά τρώγανε, γιατί ἀκόμα δέν εἶχε γίνει ἡ Λειτουργία, ἀλλά τά μαζεύανε μέσα σέ μιά καλαθιέρα.

Ἄβραμιαῖα πράγματα! Τώρα στεγνώσανε οἱ ἀνθρώποι καί γινήκανε σάν ξερίχια* ἀπό τόν πολιτισμό! Πᾶνε τά καλά χρόνια!

Ἦλα γινόντανε ὅπως τά ἔλεγε τό τραγούδι: πέφτανε στά ζεστά τους καί παίρνανε ἕναν ὕπνο, ὥσπου ἀρχίζανε καί χτυπούσανε οἱ καμπάνες ἀπό τίς δώδεκα ἐκκλησιές τῆς χώρας. Τί γλυκῶφωνες καμπάνες! Ὅχι σάν τίς κρύες τίς εὐρωπαϊκές, πού θαρρεῖς πῶς εἶναι ντενεκεδένιες! Στολιζόντανε ὅλοι, βάζανε τά καλά τους καί πηγαίνανε στήν ἐκκλησιά.

Σάν τελειῶνε ἡ Λειτουργία, γυρίζανε στά σπίτια τους. Οἱ δρόμοι ἀντιλαλούσανε ἀπό χαρούμενες φωνές. Οἱ πόρτες τῶν σπιτιῶν ἦτανε ἀνοιχτές καί φεγγοβολούσανε. Τά τραπέζια περιμένανε στρωμένα μ' ἄσπρα τραπεζομάντιλα κι εἶχανε ἀπάνω ὅ,τι βάλει ὁ νοῦς σου. Φτωχοί καί πλούσιοι τρώγανε πλουσιοπάροχα, γιατί οἱ ἀρχόντοι στέλνανε ἀπ' ὅλα στούς φτωχοῦς. Κι ἀντίς νά τραγουδήσουνε στά τραπέζια, ψέλνανε τό «Χριστός γεννᾶται, δοξάσατε», «Ἡ Παρθένος σήμερον τόν ὑπερούσιον τίκτει», «Μυστήριον ξένον ὀρῶ καί παράδοξον». Ἀφού

Ξερίχια: τό φυτό «ἄμπελος ἡ οἰνοφόρος» ἐδῶ ξερά κλήματα.

εύφραινόντανε απ' όλα, πλαγιάζανε ἀξέγνοιαστοι, σάν τ' ἄρνιά πού κοιμόντανε κοντά στό παχνί, τότες πού γεννήθηκε ὁ Χριστός ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας.

Ἑρωτήσεις

1. Τό ἀφήγημα θεμελιώνεται πάνω σέ δυό ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές εἶναι αὐτές;
2. Μέ ποιά διάθεση βλέπει ὁ μπαρμπα-Γιαννακός ὁ Χατζής τόν προκλητικό πλοῦτο τοῦ ἀπέναντι μαγαζιού; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ στάση του;
3. Γιατί ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ιδιαίτερα στήν περιγραφή τοῦ φτωχομάγαζου;
4. Νά χωρίσετε τό ἀφήγημα σέ ἐνότητες καί νά δώσετε σέ κάθε μία τίτλο σύμφωνο μέ τό περιεχόμενό της.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 194.

Λιλίκα Νάκου

Οἱ νυχτερινές ἐπισκέψεις

Τό κείμενο ἀνήκει στό μυθιστόρημα Γῆ τῆς Βοιωτίας. Σ' αὐτό τό μυθιστόρημα κεντρικός ἥρωας εἶναι ἡ Βαρβάρρα, ἕνα μικρό κορίτσι πού οἱ περιστάσεις τό ἀναγκάζουν νά φύγει ἀπό τήν Ἀθήνα καί νά ζήσει γιά ἕνα χρονικό διάστημα στή Βοιωτία – Λιβαδειά – κοντά στόν παππού καί τή γιαγιά της, πού ἦταν ἄρχοντες, ἀλλά εἶχαν ὀλότελα διαφορετικό χαρακτήρα. Ἡ Βαρβάρρα συνδέεται πολύ στενά μέ τόν παππού της, ὁ ὁποῖος ἐπίσης τήν ἀγαπάει ἐξαιρετικά. Κοντά σ' αὐτόν τό γεμάτο ἀνθρωπιά καί γνώση γέροντα, τό παιδί ἀρχίζει νά μαθαίνει τόν κόσμο καί τή ζωή. Στό ἀπόσπασμα θά παρακολουθήσουμε μιά ἀπό τίς ἐμπειρίες τῆς Βαρβάρρας.

Τό σκοτάδι τῆς νύχτας ἦταν ὑγρό καί τά ἄστρα μόλις διακρίνονταν στόν οὐρανό, ἀνάμεσα ἀπό τό πέπλο τῆς ὀμίχλης πού ἐλαφρά σκέπαζε τή γῆ. Ὅλη ἡ ἐξοχή τῆς Λιβαδειᾶς βούιζε ἀπό τρεχούμενα νερά, καί μόλις ἀκούγονταν τά ἄλογα πού περπατοῦσαν.

Παππούς και έγγονή, καβάλα και οι δυό τους πάνω στο ίδιο άλογο, γύριζαν από τη νυχτερινή τους επίσκεψη στους χωριάτες.

Τους βρήκαν σίς καλύβες τους να ήσυχάζουν, ξεθεωμένοι από τό ξενοδούλεμα στά χτήματα τών βλάχων, πού πλούτισαν και ήταν οι καινούριοι άφεντάδες τους.

Ήταν τά καλύβια τών χωρικών, πού ξενοδούλευαν και πού δέν είχαν δική τους ούτε μία σπιθαμή γής, στά λιβάδια, πέρα άπ' τό σταθμό. Ήταν άραιά τό ένα από τό άλλο. Κοιμόνταν εκεί μέσα όλοι μαζί, άνθρωποι, ζώα και μωρά.

Τό καλοκαίρι τους έτρωγαν οι θέρμες και τό λιοπύρι, τό χειμώνα τό ξεροβόρι και οι λάσπες.

Ό παππούς δέ μιλούσε καθόλου, τόν πείραζε πάντα βαθιά ή άδικία του κόσμου, και τό πώς όλα ήταν φτιαγμένα... Έτσι συλλογισμένος γυρνούσε πάντα από κεϊ πέρα. Μιά φορά, θυμόταν, σάν ήταν μικρός, όλα τούτα τά κτήματα ήταν της φαμελιάς του και γνώριζε τόν κάθε χωριάτη, από αούτουούς πού επισκέπτονταν, από παιδιά. Γνώριζε ή ζωή τους ή σκληρή και τό μόχθο τους.

Ή Βαρβάρα νύσταζε. Άκουμπούσε ή ράχη της στόν παπού, καθώς κοντά καθόταν στή σέλα και είχε όλη ή ζεστασιά. Έτσι δέν ένιωθε όλη ήν ύγρασία και ήν ψύχρα της νύχτας πού τους τύλιγε.

Νύσταζε... Και όμως δέν μπορούσε να κοιμηθεϊ. Ό,τι είχε άκούσει και είχε δεϊ, στριφογύριζε στό νοϋ της. Οι κουβέντες πού είχε ανταλλάξει ό παππούς μέ τους χωριάτες, μερικά λόγια, προπάντων οι έκφράσεις τους οι πονεμένες, είχαν έντυπωθεϊ βαθιά μέσ στην ψυχή της.

Οι κουβέντες τών χωρικών της φαίνονταν τώρα σάν ένα άτέλειωτο μοιρολόι για τά βάσανα πού έξιστοροϋσαν, και πού ήταν, λές, ή μόνη τους ζωή. Και όλες τους οι ιστορίες μοιάζανε ή μία μέ ήν άλλη... Ό ένας έλεγε για τό άρρωστο παιδι του, πού δέν είχε λεφτά να τό πάει στην Άθήνα, να τό κοιτάξει ό γιατρός. Ό άλλος έλεγε πώς του φάγανε οι κομπογιανίτες* τά λεφτά του. Ό τρίτος είχε βάσανα μέ τά δικαστήρια, και ό τέταρτος, πού 'χε τσοϋρμο τά παιδιά, παραπονιόταν πώς δούλευε από τό χάραμα κι όμως τό ψωμί δέν έφτανε, για να τά θρέψει. Ήταν μία άτέλειωτη κακομοιριά. Κάποιος άλλος χωριάτης πού 'χε έφτά παιδιά, τά είχε άπολύσει κατά ήν πόλη και εκεί τά κατάπινε ή καινούρια φάμπρικα.

Ήταν τό περίφημο κλωστήριο της Λιβαδειάς, κοντά στό ποτάμι, πού πλήρωνε τά μικρά παιδιά είκοσιπέντε λεφτά ήν ήμέρα!... Τά ήξερε όλα

κομπογιανίτης: ψευτογιατρός.

αυτά ή Βαρβάρα, πού άν και τόσο μικρή καταλάβαινε τήν άδικία. Τό κλωστήριο αυτό ήταν κοντά στό σπίτι του παππού. Τό γνωριζε καλά ή Βαρβάρα. "Εμοιαζε σάν φυλακή δίχως παράθυρα πρós τό δρόμο. Πολλές φορές τό παιδί είχε άκούσει νά βγαίνουν άπό κεί μέσα κλάματα και φωνές. Είχε ρωτήσει άνήσυχη τή γιαγιά, νά μάθει σάν τί νά συνέβαινε εκεί μέσα. Καί ή γιαγιά τής άπαντούσε:

- Δέν είναι τίποτε! 'Η άρχιεργάτρια θά τσακώνεται μέ τίς εργάτριες και θά δέρνει τίς μικρές!

Είχε δεϊ ή Βαρβάρα τό πρωί, μποστά στην πόρτα του κλωστηρίου, παιδάκια όκτώ και δέκα χρονώ νά μπαίνουν, για νά δουλέψουν εκεί μέσα άπό τό πρωί ως τό βράδυ.

Δέν είναι τίποτε! είχε πεί ή γιαγιά. Μά τό παιδί έμεινε συλλογισμένο μέ τήν άπάντηση αυτή, και οι φωνές οι σπαραχτικές πού άκούγονταν μέσα άπ' τό κλωστήριο, δέν τήν αφήνανε νά ήσυχάσει. 'Η φαντασία του δούλευε και ή συμπόνια του μεγάλωνε γι' αυτούς, πού κλεισμένοι μέσα στό άπαίσιο αυτό κτίριο, δούλευαν όλη μέρα εκεί μέσα.

'Η Βαρβάρα πάνω στ' άλογο συλλογιζόταν τώρα όλα αυτά. 'Ο κόσμος τής φαινόταν πώς είχε δυό όψεις. 'Από τή μιά μεριά ήταν οι άνθρωποι πού σάν κολασμένοι δούλευαν δίχως τίποτε νά χαιρονται, και άπό τήν άλλη πλευρά ήταν οι άλλοι άνθρωποι, πού, χωρίς νά κάνουνε καμιά δουλειά, τρώγανε και πίναν. Γιατί αυτή ή άδικία; Πολλές φορές είχε θελήσει νά ρωτήσει τόν παππού τό «γιατί...»

Και τώρα ήρθε πάλι στό νοϋ της τό έρώτημα αυτό. Μά ό παππούς δέ μιλάγε. Είχε πέσει σέ βουβαμάρα. Θυμόταν τώρα ή Βαρβάρα μιά άλλη καλύβα έξω στά λιβάδια, όπου είχε σταματήσει μέ τόν παππού. 'Ηταν του κύρ Νάσου, πού τόσο αγαπούσε ό παππούς... 'Ερχόταν καμιά φορά κι ό ίδιος στό σπίτι. 'Ο παππούς τόν άνέβαζε στην κάμαρά του, τόν κερνούσε κρασί, και τά λέγαν οι δυό τους. Γνωρίζονταν άπό τά νιάτα τους.

Είχαν μπει μέσα στην καλύβα του, γεμάτη καπνιά και βρώμικο άέρα. Φωτιζόταν άπό κάτι κλαδιά πού καίγανε στό τζάκι.

- Δέν πλάγιασες άκόμα; ρώτησε τόν κύρ Νάσο ό παππούς.

- Μ' αφήνουνε οι έννοιες, κύρ Πέτρο μου! Του λόγου σου ξερείς άπ' αυτά... Πώς νά μέ πάρει ό ύπνος; Είμαι χρωμένος όλόκληρος άπ' τήν άρρώστια τής συχωρεμένης τής θυγατέρας μου... Καί ή γριά μου είναι άνήμπορη και τό έγγονάκι μου έχει θέρμες και ή αύριο ή παράλλη μέρα θά μου πάρουνε και τό άλογο... Τό άλογο είναι καταδικό μου και γεννήθηκε, μπορώ νά πώ, στα χέρια μου... Αυτό μονάχα μ' άπόμεινε!

Και σώπασε ταραγμένος ό κύρ Νάσος και κοίταζε τό άλογό του,

ὀρθό σέ μιά γωνιά τῆς καλύβας, πού μασούλαγε μέ ὀρθάνοιχτα μάτια. Τοῦ εἶχε ριγμένο μπροστά του ὅσο σανό εἶχε, ἴσως γιά τελευταία φορά.

Τώρα, ἀμίλητος, καθότανε καί τό κοίταζε... Οὔτε ὁ παππούς δέ μιλοῦσε. Καί ἡ Βαρβάρα δίπλα του ὀρθή κοίταζε πότε τό ἄλογο, πότε τόν ἄνθρωπο. Εἶχε κάτι μικρά ματάκια καί τριγύρω ἕνα σωρό μικρές ζάρες· τά γένια του ἦταν ἀραιά καί ψαρά τριγύρω στό πηγούνι. Ἡ ὄψη του ἦταν ἡμερη, καρτερική.

Μιά βαθιά κι αὐθόρμητη συμπάθεια τραβοῦσε τώρα τό παιδί πρός τόν ἄνθρωπο αὐτόν. Τόν κοίταζε καλά, μά δέν τολμοῦσε τίποτα νά τοῦ πεῖ. Στεκόταν μονάχα ὀρθή ἐκεῖ μέσα κι ἐνιωθε τόν ἀέρα βαρῦ ἀπό τίς ἔννοιες καί τήν ἀποφορά*.

Μιά γυναίκα γριά κοιμότανε κατάχαμα, σέ μιάν ἄλλη γωνιά τῆς καλύβας. Τήν πείραζαν, ὅπως φαίνεται, οἱ θέρμες καί, γιά νά δροιστεῖ, ἔβρεχε πότε πότε τό κούτελό της μέ ξίδι. "Ὅλα ἐκεῖ μέσα ἦταν ἀποπνιχτικά, θλιβερά, καί μύριζε ἀνθρώπινος ἰδρώτας καί κοπριά σάν σέ στάβλο.

– Ναί!... καί ποιός δανεῖζει σήμερα τό φτωχό χωριάτη; Ποιός τόν κοιτάζει ἐξακολούθησε νά λέει ὁ κύρ Νάσος στόν παππού. Καί ἀράδιαζε μιά σειρά ἀπό λόγια μέ μονότονη φωνή, πού λέγανε ὅλη του τή δυστυχία. Πότε πότε, ἔριχνε μιά ματιά στό ἄλογό του καί τότε ράγιζε ἡ καρδιά τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ Βαρβάρα ξαναθυμόταν τά λόγια πού τῆς εἶχε πεῖ μιά φορά ὁ παππούς γιά τόν καημό τοῦ χωριάτη, ὅταν ἄθελα ἀποχωρίζεται τ' ἄλογό του.

Μαζί, τῆς εἶχε πεῖ ὁ παππούς, μαζί ὁ χωριάτης καί τό ἄλογο ὀργώνουνε τή γῆ, μαζί μοιράζονται τίς ἔννοιες καί τίς χαρές, μαζί θά εἶχαν περπατήσῃ τό καλοκαίρι στίς στράτες, γιομάτες ἥλιο καί σκόνη. Καί μαζί, ἴσως κάποτε, κανένα ἀνοιξιάτικο πρωί, ὅταν πρασινίζουν τά λιβάδια, θά εἶχαν νιώσει, ὁ ἄνθρωπος καί τό ζῶο, τή χαρά τῆς ζωῆς!

Καί νά τώρα πού ὁ ἄνθρωπος χωριζότανε γιά λίγους παράδες ἀπ' τό ζωντανό του. Ποιός ξέρεῖ τί καινούρια ἀφεντικά θά ἔβρισκε τώρα τό ζῶο; Τί κακοπέραση καί τί χτυπήματα θά τό περίμεναν, ἔτσι καθώς ὀρθό κι ἀνύποπτο μασούλαγε ἐδῶ δά εὐτυχισμένο.

Μιά ἀνυπόφορη στενοχώρια ἔσφιγγε τήν καρδιά τῆς Βαρβάρας, πού ἀνήμπορη δέν ἤξερε τί νά πεῖ. "Ἄχ! νά ἦταν μεγάλη! Νά 'χε λεφτά δικά της, θά τά 'δινε ὅλα στό Νάσο... Αὐτά τά παλιολεφτά, πού ὁ παππούς τήν εἶχε μάθει ἀπό μικρή νά τά περιφρονεῖ.

*ἀποφορά: δυσοσμία.

“Όλα αυτά ανάδευαν μέσα της, καθώς έστεκε εκεί μέ όλάνοιχτα μάτια καί κοίταζε πότε τό Νάσο, πού ξιστοροῦσε τά βάσανά του, καί πότε τό ἄλογο πού μασούλαγε στή γωνιά του...”

“Άξαφνα ἄκουσε τή φωνή τοῦ παπποῦ νά λέει:

–“Άκουσε, Νάσο! Παράτα τήν ἔννοια.. Αὔριο θά πάω ἐγώ νά βρῶ αὐτόν πού λές πώς θά σοῦ πάρει τ’ ἄλογο... ἐγώ θά τόν ξοφλήσω.

Κι ὁ παππούς κίνησε βιαστικά νά φύγει, γιά νά μήν προφτάσει ν’ ἀκούσει τίς εὐχές πού θά τοῦ ἴδινε ὁ κύρ Νάσος, οὔτε νά δεῖ τά δάκρυα χαρᾶς πού γυαλιζανε στά μάτια του... “Έκανε σάν νά ντρεπόταν γιά ὅλα αὐτά. Βγῆκε ἀμέσως ἀπ’ τήν καλύβα, ἄρπαξε τήν ἐγγονή του στά χέρια, τήν ἔβαλε μπροστά στή σέλα νά καθήσει, καί φύγανε.

Πῆγανε τώρα κάμποσο δρόμο ἔτσι, δίχως νά μιλᾶνε... “Άχ! πῶς ἀγαπούσε τόν παππού της! Ἡ Βαρβάρα ἤθελε νά τοῦ τό πεῖ. Νά τοῦ ἔλεγε ἀκόμα γιά τό ἄλογο τοῦ Νάσου, μά ἤξερε καλά πώς ὁ παππούς πάνω σέ κάτι τέτοια δέν ἤθελε πολλές κουβέντες.

Πηγαίνανε λοιπόν τώρα καβάλα πάνω στό ἴδιο ἄλογο, δίχως νά μιλᾶνε. Μέ τήν ἴδια συγκίνηση καί κρυφή χαρά.

“Ένα πράγμα ὅμως ἡ Βαρβάρα ἤθελε νά ρωτήσῃ. Μά πάλι καταλάβαινε πώς μιά τέτοια κουβέντα δέν ταίριαζε νά τήν πεῖ, μιά τέτοια στιγμή, στόν παππού. Ντρεπόταν νά τήν ξεστομίσει. Μά ἔλα πάλι πού τῆς τριβέλιζε τώρα τό νοῦ τό ρῶτημα αὐτό!

Εἶχε ἀκουστά ἀπό τίς ψυχοκόρες, πώς ὁ παππούς ἦταν ἀδέκαρος, πώς ἡ γιαιά τοῦ κρατοῦσε τά λεφτά καί τοῦ ἔδινε μόνο γιά τά τσιγάρα του. Που θά ἔβρισκε λοιπόν ὁ παππούς τά λεφτά, γιά νά πληρώσει τό ἄλογο τοῦ Νάσου; Νά, τί ἤθελε νά ρωτήσῃ. Μά ἔλα ὅμως πού ἔνιωθε πώς ἦταν ἄπρεπο αὐτό.

Πηγαίνανε λοιπόν ἔτσι σιωπηλοί. Τό ἄλογο εἶχε πάρει τό συνηθισμένο δρόμο πρὸς τό σπίτι, στή Λιβαδειά. Ἡ μικρή πολιτεία διαγραφόταν ἀπέναντι σάν μιά μάζα πιό σκοτεινή μέσα στή νύχτα, μέ τό κάστρο ψηλά καί στό βάθος τούς ὄγκους τῶν βράχων πιό σκούρους πάνω ἀπό τά νερά τῆς Κρύας.

“Έξαφνα ὁ παππούς ἔσκυψε καί εἶπε στήν παιδούλα μέ μιά φωνή ἀλλιώτικη, πού τήν ξάφνιασε, σάν νά μήν ἦταν δικιά του φωνή:

– Κυρά μου, τῆς ἔκανε, θά μέ θυμᾶσαι καμιά φορά, σάν πεθάνω, πού οὔτε κάν ἕνα ἐνθῦμιο οὔτ’ ἕνα δαχτυλίδι δέ θά ἔχεις ἀπ’ τόν παππού; Κρατοῦσα γιά σένα τοῦτο τό χρυσό δαχτυλίδι μέ τήν πέτρα πού φορῶ στό δάχτυλο, εἶναι πολύ παλιό, εἶναι ἐκείνου τοῦ παππούλη μας πού ἦταν πρῶτος ἐδῶ, καί τόν κρέμασαν οἱ Τοῦρκοι... Μά νά ἀπόψε δέ βᾶσταξα καί τό ἔταξα νά τό δώσω, γιά νά ξαγοράσω τό ἄλογο τοῦ κύρ

Νάσου. Λοιπόν, πές μου, κυρά μου και δίχως αυτό θά μέ θυμάσαι καμιά φορά;...

Ἡ Βαρβάρα δέ μπορούσε τώρα ν' ἀπαντήσει. "Ένας κόμπος τῆς ἔσφιγγε τό λαιμό. "Ω! "Όχι! νά μήν πέθαινε ποτέ ὁ παππούς!... "Άλλον στόν κόσμο δέν εἶχε τόσο νά ἀγαπᾶ! Κι ἔγειρε τό κεφαλάκι τῆς πρὸς τά πίσω καί τό ἀκούμπησε στό στήθος τοῦ παπποῦ. Δέν ἔφτανε κἀν νά τὸν φιλήσει.

- Παππού, παππού! μονάχα εἶπε. Καί μείναν ἔτσι γιὰ λίγο ὁ ἕνας κοντά στόν ἄλλο.

Χρόνια ἔπειτα ἡ Βαρβάρα θυμόταν τούτη τῆ στιγμή, μαζί μέ κἀτι ἀστέρια πού εἶδε, ἔτσι καθὼς εἶχε γυρισμένο τό κεφάλι. Κἀτι ἀστέρια πού ἔφεγγαν χαμηλά, λές πάνω ἀπὸ τῆ γῆ.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ζοῦσαν οἱ χωριάτες;
2. Τί συζητοῦσε μαζί τους ὁ παππούς;
3. Τί ἔμαθε ἡ Βαρβάρα ἐκεῖνο τό βράδυ;
4. Ποιό ἦταν τό πρόβλημα τοῦ κύρ Νάσου;
5. Γιατί ἤθελαν νά τοῦ πάρουν τό ἄλογο καί γιατί αὐτό ἦταν πολύ σημαντικό;
6. Πῶς δείχνεται ἡ ἀνθρωπιά τοῦ παπποῦ καί πῶς ὁ χαρακτήρας τῆς γιαιγιάς;

ΛΙΛΙΚΑ ΝΑΚΟΥ. Γεννήθηκε τό 1904 στήν Ἀθήνα. Ἀπό μικρή ἐγκαταστάθηκε μέ τήν οἰκογένειά τῆς στή Γενεύη, ὅπου σπούδασε ἀργότερα Φιλολογία καί Μουσική. Τό 1930 ἐπέστρεψε στήν Ἀθήνα καί ἀσχολήθηκε μέ τῆ λογοτεχνία καί τῆ δημοσιογραφία. Τό πεζογραφικό τῆς ἔργο, πού μεταφράστηκε καί σέ ξένες γλῶσσες, διακρίνεται γιὰ τῆ δύναμη τῆς περιγραφῆς καί τόν ἔντονο κοινωνικό προβληματισμό. Ἔργα τῆς: *Παραστρατημένοι*, *Ἡ Κυρία Ντορεμί*, *Ἡ Κόλαση τῶν παιδιῶν*, *Γῆ τῆς Βοιωτίας* κ.ἄ.

Ένα παλιό μήνυμα για τó συγχρονο κόσμο.

Τó κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἡ ἀπάντηση πού ἔδωσε ó Σιάτλ, ἀρχηγός μίας φυλῆς Ἰνδιάνων, πρὸς τόν πρόεδρο τῆς Ἀμερικῆς Φραγκλῖνο Πήρς (1853-1857), ὅταν ὁ τελευταῖος ζήτησε ἀπό τόν Σιάτλ νά πουλήσει στήν κυβέρνηση τή γῆ του. Τήν ἀπάντηση αὐτή ἔδωσε στή δημοσιότητα ἡ ἀμερικανική κυβέρνηση τό 1976 μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν διακοσίων χρόνων ἀπό τή Διακήρυξη τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας (4 Ἰουλίου 1776). Τό κείμενο μετέφρασε ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος (ἀπό τήν ἐφημερίδα τοῦ Madras «the Hindu» τῆς 29 Μαΐου 1976) καί τό δημοσίευσε στό «Βῆμα» στίς 16.1.77.

ἽΟ πολιτισμός τῶν Ἰνδιάνων τῆς Ἀμερικῆς ἔχει ἐξαφανιστεῖ σήμερα, ὅπως εἶχε ἐξαφανιστεῖ παλαιότερα ὁ πολιτισμός τῶν Μάγια καί τῶν Ἰνκας. Τό μήνυμα τοῦ παλαιοῦ Ἐρυθροδέρμου ἔχει νά μᾶς διδάξει πολλά γιά τó σεβασμό πρὸς τó φυσικό περιβάλλον, πού ἔδειχνε ὁ πολιτισμός τοῦ λαοῦ του. Στίς μέρες μας ὄλοι γνωρίζουμε τούς κινδύνους πού ἀπειλοῦν τή ζωή μας ἀπό τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. ἸΑπό αὐτή τήν ἀποψη τό κείμενο εἶναι προφητικό καί ἐπίκαιρο.

Ο μεγάλος ἀρχηγός στήν Οὐάσιγκτον μνηαεί πῶς θέλει νά ἀγοράσει τή γῆ μας. ἽΟ μεγάλος ἀρχηγός μνηαεί ἀκόμα λόγια φιλικά καί καλοθέλητα. Καλοσύνη του, γιατί ξέρομε πῶς αὐτός λίγο τή χρειάζεται ἀντίστοιχα τή φιλία μας. Τήν προσφορά του θά τή μελετήσομε, γιατί ξέρομε πῶς ἂν δέν τό πράξομε, μπορεῖ ὁ λευκός νά προφτάσει μέ τά ὄπλα καί νά πάρει τή γῆ μας.

Πῶς μπορεῖτε νά ἀγοράζετε ἢ νά πουλάτε τόν οὐρανό – τή ζέστα τῆς γῆς; Γιά μᾶς μοιάζει παράξενο. ἽΗ δροσιά τοῦ ἀγέρα ἢ τό ἄφρισμα τοῦ νεροῦ ὠστόσο δέ μᾶς ἀνήκουν. Πῶς μπορεῖτε νά τά ἀγοράσετε ἀπό μᾶς; Κάθε μέρος τῆς γῆς αὐτῆς εἶναι ἱερό γιά τó λαό μου. Κάθε ἀστραφετή πευκοβελόνα, κάθε ἀμμούδα στίς ἀκρογιαλιές, κάθε θολούρα στό σκοτεινό δάσος, κάθε ξέφωτο καί κάθε ζουζούνι πού ζουζουνίζει εἶναι, στή μνήμη καί στήν πείρα τοῦ λαοῦ μου, ἱερό.

Ξέρομε πῶς ὁ λευκός δέν καταλαβαίνει τούς τρόπους μας. Τά μέρη τῆς γῆς, τό ἔνα μέ τό ἄλλο, δέν κάνουν γι' αὐτόν διαφορά, γιατί εἶναι ἔνας ξένος πού φτάνει τή νύχτα καί παίρνει ἀπό τή γῆ ὄλα ὄσα τοῦ χρειάζονται. ἽΗ γῆ δέν εἶναι ἀδερφός του, ἀλλά ἐχθρός πού πρέπει νά τόν καταχτήσει, καί ἀφοῦ τόν καταχτήσει πηγαίνει παρακάτω. Μέ τό

ταμάχι* πού ἔχει θά καταπιεῖ τή γῆ καί θά ἀφήσει πίσω του μιά ἔρημο. Ἡ ὄψη πού παρουσιάζουν οἱ πολίτιες σας, κάνει κακό στά μάτια τοῦ ἐρυθρόδερμου. Ὅμως αὐτό μπορεῖ καί νά συμβαίνει, ἐπειδή ὁ ἐρυθρόδερμος εἶναι ἄγριος καί δέν καταλαβαίνει.

Ἄν ἀποφασίσω καί δεχτώ, θά βάλω ἕναν ὄρο. Τά ζῶα τῆς γῆς αὐτῆς ὁ λευκός θά πρέπει νά τά μεταχειριστεῖ σάν ἀδέρφια του. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος δίχως τά ζῶα; Ἄν ὅλα τά ζῶα φύγουν ἀπό τή μέση, ὁ ἄνθρωπος θά πεθάνει ἀπό μεγάλη ἐσωτερική μοναξιά, γιατί ὅσα συμβαίνουν στά ζῶα, τά ἴδια συμβαίνουν στόν ἄνθρωπο.

Ἐνα ξέρομε, πού μπορεῖ μιά μέρα ὁ λευκός νά τό ἀνακαλύψει: ὁ Θεός μας εἶναι ὁ ἴδιος Θεός. Μπορεῖ νά θαρρεῖτε πώς Ἐκεῖνος εἶναι δικός σας, ὅπως ζητᾶτε νά γίνει δική σας ἡ γῆ μας. Ἀλλά δέν τό δυνατόσαστε. Ἐκεῖνος εἶναι Θεός τῶν ἀνθρώπων. Καί τό ἔλεός Του μοιρασμένο ἀπαράλλαχτα σέ ἐρυθρόδερμους καί λευκούς. Αὐτή ἡ γῆ Τοῦ εἶναι ἀκριβή. Ὅποιος τή βλάπτει, καταφρονᾷ τό Δημιουργό της. Θά περάσουν οἱ λευκοί – καί μπορεῖ μάλιστα γρηγορότερα ἀπό ἄλλες φυλές. Ὅταν μαγαρίζεις συνέχεια τό στῶμα σου, κάποια νύχτα θά πλαντάξεις ἀπό τίς μαγαρισιές σου. Ὅταν ὅλα τά βουβάλια σφαχτοῦν, ὅταν ὅλα τά ἄγρια ἀλόγατα μερέψουν, ὅταν τήν ἱερή γωνιά τοῦ δάσους τή γιομίσει τό ἀνθρώπινο χνῶτο καί τό θέαμα τῶν φουντωμένων λόφων τό κηλιδώσουν τά σύρματα τοῦ τηλέγραφου μέ τό βουητό τους, τότες πού νά βρεῖς τό ρουμάνι; Πού νά βρεῖς τόν αἰτό; Καί τί σημαίνει νά πεῖς ἔχε γειά στό φαρί σου καί στό κυνήγι; Σημαίνει τό τέλος τῆς ζωῆς καί τήν ἀρχή τοῦ θανάτου.

Πουθενά δέ βρίσκεται μιά ἡσυχῆ γωνιά μέσα στίς πολιτείες τοῦ λευκοῦ. Πουθενά δέ βρίσκεται μιά γωνιά νά σταθεῖς νά ἀκούσεις τά φύλλα στά δέντρα τήν ἄνοιξη ἢ τό ψιθύρισμα πού κάνουν τά ζουζούνια πεταρίζοντας. Ὅμως μπορεῖ, ἐπειδή, καταπῶς εἶπα, εἶμαι ἄγριος καί δέν καταλαβαίνω – μπορεῖ μοναχά γιά τό λόγο αὐτόν ὁ σαματάς νά ταραζει τά αὐτιά μου. Μά τί μένει ἀπό τή ζωή, ὅταν ἕνας ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀφουγκραστεῖ τή γλυκιά φωνή πού βγάνει τό νυχτοπούλι ἢ τά συνακούσματα τῶν βατράχων ὀλόγυρα σέ ἕνα βάλτο μέσα στή νυχτιά; Ὁ ἐρυθρόδερμος προτιμᾷ τό ἀπαλόηχο ἀγέρι λαγαρισμένο* ἀπό τήν καταμεσήμερη βροχή ἢ μοσχοβολημένο μέ τό πεῦκο. Τοῦ ἐρυθρόδερμου τοῦ εἶναι ἀκριβός ὁ ἀγέρας, γιατί ὅλα τά πάντα μοιράζονται τήν ἴδια πνοή – τά ζῶα, τά δέντρα, οἱ ἄνθρωποι. Ὁ λευκός δέ

ταμάχι: ἀπληστία, πλεονεξία.
λαγαρισμένος: καθαρισμένος.

φαίνεται να δίνει προσοχή στον άγερα που ανασαίνει. Σάν ένας που χαροπολεμάει για μέρες πολλές, δεν όσμιζεται τίποτα.

“Αν ξέραμε, μπορεί να καταλαβαίναμε – αν ξέραμε τα όνειρα του λευκού, τις ελπίδες που περιγράφει στα παιδιά του τις μακριές χειμωνιάτικες νύχτες, τα όράματα που ανάφτει στο μυαλό τους, ώστε ανάλογα να δέονται για την αύριανή. Άλλά έμεις είμαστε άγριοι. Μās είναι κρυφά τα όνειρα του λευκού. Καί έπειδή μās είναι κρυφά, θά έξακολουθήσομε τό δρόμο μας. “Αν τά συμφωνήσομε μαζί, θά τό πράξομε, για να σιγουρέψομε τίς προστατευόμενες περιοχές που μās τάξατε. Έκει θά ζήσομε, μπορεί, τίς μετρημένες μέρες μας καταπώς τό θελήσομε. “Όταν ό στερνός έρυθρόδερμος λείπει από τή γή, καί από τή μνήμη δεν άπομείνει παρά ό ίσκιος από ένα σύννεφο που ταξιδεύει στον κάμπο, οί άκρογιαλιές αυτές καί τά δάση θά φυλάγουν άκόμα τά πνεύματα του λαού μου – τί αυτή τή γή τήν αγαπούν, όπως τό βρέφος αγαπάει τό χτύπο τής μητρικής καρδιάς. “Αν σās τήν πουλήσομε τή γή μας, αγαπήστε την καθώς τήν αγαπήσαμε έμεις, φροντίστε την καθώς τή φροντίσαμε έμεις, κρατήστε ζωντανή στό λογισμό σας τή μνήμη τής γής, όπως βρίσκεται τή στιγμή που τήν παίρνετε, καί μέ όλη σας τή δύναμη, μέ όλη τήν τρανή μπόρεσή σας, μέ όλη τήν καρδιά σας, διατηρήστε τη για τά τέκνα σας, καί αγαπήστε την καθώς ό Θεός αγαπάει όλους μας. “Ενα ξέρομε – ό Θεός σας είναι ό ίδιος Θεός. “Η γή Του είναι άκριβή. “Ακόμα καί ό λευκός δέ γίνεται να άπαλλαχτεί από τήν κοινή μοίρα.

Έρωτήσεις

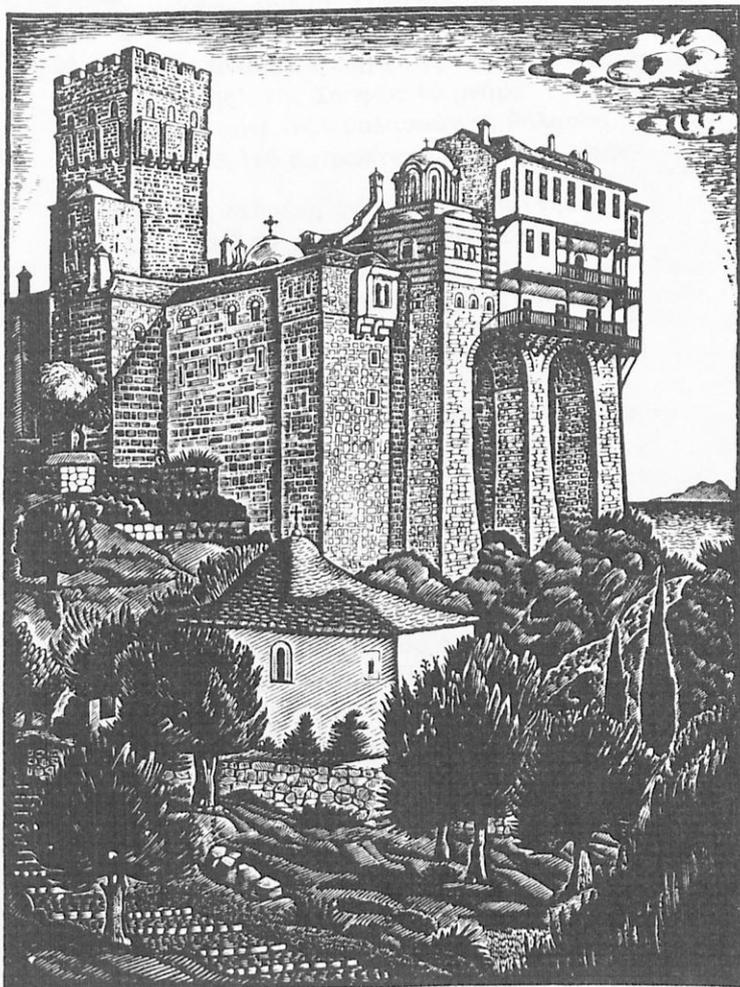
1. Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα από τήν καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.
2. Διαβάστε προσεχτικά τήν τρίτη παράγραφο καί άπαντήστε στην έρώτηση: Τί πρέπει να κάνει ό άνθρωπος ώστε, χωρίς να παραιτηθεί από τήν έκμετάλλευση τής γής, να μην άφήσει πίσω του μιά έρημο;
3. Πώς βλέπει ό έρυθρόδερμος τή ζωή στις πολιτείες των λευκών; (Μέ έκφράσεις του κειμένου).
4. Πώς βλέπει ό έρυθρόδερμος τή φύση;

XII Ταξιδιωτικά

... σέ νέα ταξίδια μᾶς καλοῦν τὰ πλοῖα στὰ γαλανὰ
τὰ κύματα...

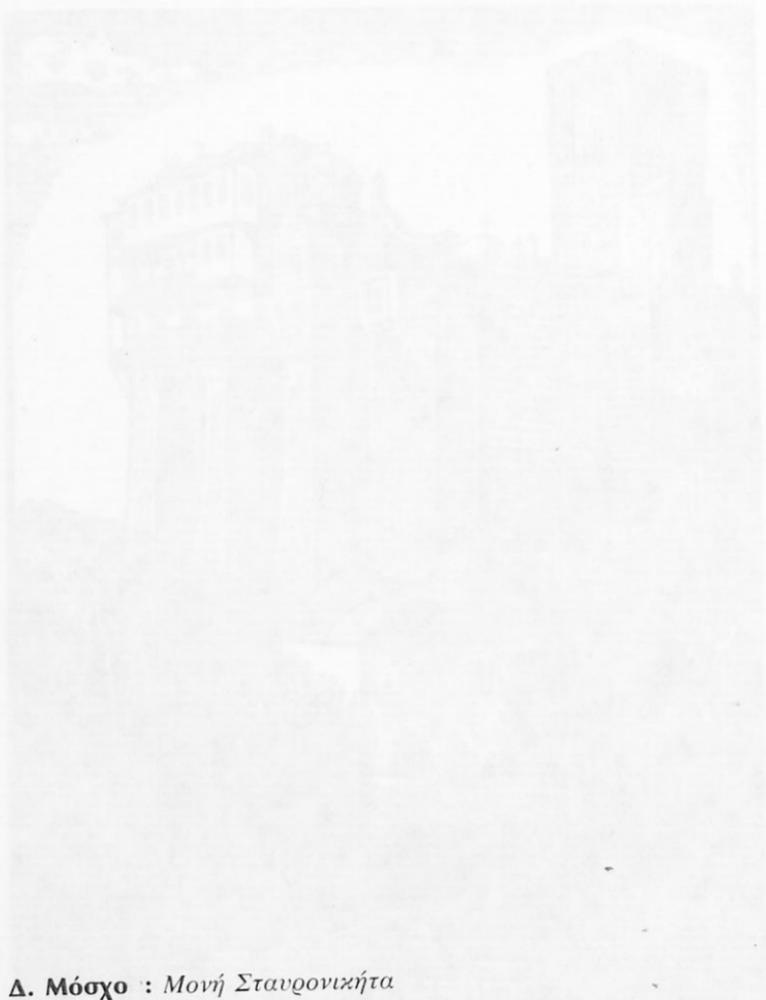
(Ι. Γρυπάρης)

Κατάλογος των έργων της Αρχαιολογικής Εφορείας των Μουσείων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αθήνα 1987

Δ. Μόσχο : Μονή Σταυρονικήτα

Σούνιο

Οι Ξένοι τουρίστες που επισκέπτονται την Ελλάδα δέ θαυμάζουν μόνο τις φυσικές όμορφιές της, τή θάλασσα και τόν ήλιο της. Πολλοί γοητεύονται από τό λαμπρό παρελθόν της, τά πνευματικά και καλλιτεχνικά της επίτευγματα. Ένας από αυτούς ήταν και ό Γκούλμπεργκ.

Η θάλασσα είναι δώ ή πηγή τής νιότης, ή κοιτίδα τής 'Αφροδίτης*, τής Σαπφώς τό μνήμα*. Τή Μεσόγειο ποτέ, τών θαλασσών τή θάλασσα, μέ πιό στρωτό, πιό άστραφτερό δέν είδες κύμα.

Σάν μιά λύρα στημένη αντίκρυ στό 'Αρχιπέλαγο του θείου ναού τά έρείπια λαμπυρίζουν· σειρά οί κολόνες λιπερίχυτες τήν παναιώνια μελωδία τής θάλασσας τονίζουν.

Περαστικέ μέ τό καράβι, Ξένε, τής μαρμάρινης λύρας τή μουσική ν' άκούσεις στάσου. Παντού στόν κόσμο γύρω αντίκρισες χαλάσματα – τόσο όμορφο κανένα σάν αυτό μπροστά σου.

Τριγύρα στό βωμό του θεοῦ τής θάλασσας πιά μήτε άλαγαμοί χαράς και μήτε θρήνοι. Έννιά κολόνες μοναχά, τό θρύλο του γιά νά θυμίζουν έχουν άπομείνει.

– Νά' ταν γιά σένα τό έργο, που άπ' τό χάραμα άργά ώσπου πέφτει ή νύχτα πάνω σου έχεις κάνει σάν λύρα αντίκρυ σών καιρών τούς ουρανούς νά ύψώνεται, όταν και σύ και ό θεός σου θά' χετε πιά πεθάνει.

κοιτίδα τής 'Αφροδίτης: Η 'Αφροδίτη γεννήθηκε από τόν άφρό τής θάλασσας.

τής Σαπφώς τό μνήμα: Η παράδοση άναφέρει ότι ή Σαπφώ πνίγηκε στή θάλασσα.

'Αρχιπέλαγο: Τό Αιγαίο

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς παρομοιάζεται ὁ ναός στό ποίημα καί γιατί;
2. Πῶς ἀπεικονίζει ὁ ποιητής τό χώρο μέσα στόν ὁποῖο βρίσκεται ὁ ναός καί γιατί κάνει τήν ἀπεικόνιση αὐτή;
3. Ὁ ποιητής, ἐνῶ κυρίως περιγράφει τό ναό, ἀπευθύνεται δύο φορές στόν περαστικό ξένο. Γιατί;
4. Ὁ ποιητής τελικά ὑμνεῖ τήν ἀξία τῆς Τέχνης. Πού νομίζετε πῶς βρίσκεται ἡ ἀξία τῆς αὐτή; Μπορεῖτε νά ἐντοπίσετε τά σημεῖα τοῦ ποιήματος πού τήν τονίζουν;

ΓΙΑΛΜΑΡ ΓΚΟΥΛΜΠΕΡΓΚ (1898-). Σουηδός λυρικός ποιητής καί κριτικός. Γεννήθηκε στό Μαλμέε. Σπούδασε Φιλολογία καί σήμερα εἶναι ἕνας ἀπό τοὺς πιό ἀντιπροσωπευτικούς ποιητές τῆς χώρας του. Εἶναι λάτρης τῆς Ἑλλάδας καί τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Ἔργα του: α) ποιήματα: *Σέ μιά παράξενη πολιτεία*, *Σονάτα*, *Ἔρωτας στόν εἰκοστό αἰῶνα*, β) ἄλλα βιβλία του: *Μοναδικός μορφωμένος Κύριος*, *Γιά νά ξεπεράσουμε τόν Κόσμο*, *Πέντε ἄρτοι καί δύο ἰχθύες*, γ) μεταφράσεις: *Ἀντιγόνη* τοῦ Σοφοκλή, *Ἰππόλυτος*, *Μήδεια*, *Ἀλκιστη* τοῦ Εὐριπίδη κ.ἄ. Ἡ ποιησὴ του ἐκφράζει τό πνεῦμα τοῦ βόρειου θρησκευομένου ἀνθρώπου. Τά ποιήματά του παρα τῆ συντομία τους πολλές φορές ἀγγίζουν τά μεγάλα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου.

Κώστας Οὐράνης

Προσκύνημα στό Μεσολόγγι

Ἄπό τούς τόπους πού ἐπισκεπτόμουν δέ ζητοῦσα νά δῶ παρά μόνο τό ποιητικό καί τό γραφικό τους στοιχεῖο. Γι' αὐτό κι οἱ ἐντυπώσεις μου ἀπ' αὐτές εἶναι συναισθηματικές ἐντυπώσεις ἀπό τά τοπία τους, τά μνημεῖα τοῦ παρελθόντος τους, τίς παλιές πολιτείες πού ζοῦνε στό περιθώριο τοῦ καιροῦ μας».

Στό ἀνοιξιάτικο πρωινό ὁ κόλπος τῶν Πατρῶν μοιάζει μέ μεγάλη γαλήνια λίμνη. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν νερῶν, πού ἔχουν ἕνα ἀπαλό γαλάζιο χρῶμα, γυαλίζει σάν κρύσταλλο. Ὅπου πέφτει ὁ πρωινός ἥλιος, παιχνιδίζουν ἀναρίθμητοι χρυσοί λαμπυρισμοί. Κατά τίς ἀκτές τῆς Στερεᾶς,

πού είναι άκόμα τυλιγμένες σέ μία γαλαζότεφρη άχνα, οί σκιές κάνουν πράσινους άντικατοπτρισμούς πάνω στά νερά. Μερικά άσπρα πανιά άκινητοϋν στόν ύδάτινο όρίζοντα. Ή δροσιά πού κατεβαίνει στόν κόλπο άπό τίς μακρινές κορφές τών χιονισμένων άκόμα βουνών, σέ κάνει νά νιώθεις τήν άναπνοή σάν άπόλαυση. Άντίκρυ μου ξεκόβεται στόν οϋρανό ένας τεράστιος κώνος ραβδωμένος μέ φώς καί σκιές, πού θυμίζει τό Γιβραλτάρ. Είναί τό τραχύ βουνό τής Βαράσοβας*. Ήκεϊ έχει βάλει πλώρη τό μικρό πλοίο πού μάς πηγαινεί στό Μεσολόγγι...

Μιάς ώρας ταξίδι – καί φτάνομε άπό τήν Πάτρα στό Κρουονέρι*, τήν Καλλιρόη τών άρχαίων.

Αυτό τό όνομα μέ είχε κάνει νά περιμένω πώς θά 'βλεπα ένα μέρος κατάφυτο, είδυλλιακό καί πρόσχαρο. Κι ήταν έντελώς τό αντίθετο: μία γυμνή καί πένθιμη άκτή, πνιγμένη άπό τή γιγάντια, πετρώδη κι άπότομη μάζα τής Βαράσοβας. Οί άνεμοι στό μέρος αυτό είναι συχνοί καί δυνατοί, κι έτσι ή άποβίβαση είναι πολλές φορές επικίνδυνη. Καί όμως αυτό τό έρημο καί στείρο μέρος διάλεξαν νά τό κάνουν «κεφαλή τών σιδηροδρόμων Βορείου Έλλάδος*»!

Ένα μικρό τρένο – τό ίδιο άσφαλώς πού έγκαινίασε τή γραμμή στόν καιρό του Τρικούπη – κυλάει μέ τρανταγμούς μέσα σέ μία χέρσα έκταση, πού έχει γιά μοναδική βλάστηση κάτι σπάνια χαμόδενδρα καί τά σπάρτα τών έλών πού άσημίζουσι στόν ήλιο. Ένα χωριό, τό Εϋηνοχώρι, σταματάει μία στιγμή τό μάτι μου, μέ τά καλύβια του, πού είναι φτιαγμένα όλόκληρα άπό ψάθα μαυρισμένη στόν ήλιο. Ήπειτα φαίνεται ό Φειδαρης*: μία μεγάλη κοίτη άπό άσπρα χαλίκια, όπου έρπουν μερικές λουριδες γαλαζοπράσινων νερών. Κι ύστερα, τίποτ' άλλο άπό μία άπέραντη έκταση άπό άβαθο νερό, θολό καί άκίνητο, πού σου γεμίζει τήν ψυχή μέ μελαγχολία, μά καί μέ μία παράδοξη μαζί γοητεία. Είναί ή λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου, ή τραγουδημένη άπό τόν Παλαμά:

Μά, ώ λιμνοθάλασσα, γυμνή καί μέ τά ξερονήσια
τ' άνανθα, τ' άλατόπηχτα καί τά φυκοστρωμένα,
μέ τά νερά σου τ' άβαθα καί τ' άρμυρά περίσσια,
μέ τά νερά σου, δάκρυα σταλασμένα,
τή νιότη μου τήν άχαρη τήν επνιξα σέ σένα.

Βαράσοβα: γυμνό κι επιβλητικό βουνό.

Κρουονέρι: τοποθεσία τής Αίτωλίας, άπέναντι άπό τήν Πάτρα καί 20 περίπου χιλιόμετρα Ν.Α. του Μεσολογγίου.

Βορείου Έλλάδος: ή όνομασία του ήταν ΣΒΔΕ (=Σιδηρόδρομοι Βορειοδυτικής Έλλάδος).

Φειδαρης: ό ποταμός Εϋηνος.

Αυτή ή λιμνοθάλασσα είναι μιά έκταση νερών από έξηνταπέντε τετραγωνικά χιλιόμετρα καί δίνει τήν έντύπωση όλοκληρωτικής έρήμωσης. Θαρρεί κανείς πώς τά νερά κάποιου προϊστορικού κατακλυσμού σκέπαζαν χαμηλές πεδιάδες καί ξέχασαν από τότε ν' άποτραβηχθούν.

Άπό τόν καταποντισμό αυτόν προβάλλουν πού καί πού μικροσκοπικά νησάκια, μοναχικές άχυρόπλεχτες καλύβες* στηριγμένες σέ πάσσαλους, σειρές από φράγματα πού τοποθετούν οι ψαράδες, γιά νά κλείνουν τά ψάρια, κι ένας άμαξόδρομος πέντε χιλιόμετρα, πού καταλήγει παράδοξα στήν άνοιχτή θάλασσα.

Μιά θανατερή άκινήσια άπλώνεται στή βουρκωμένη αυτή έπιφάνεια, κάνοντάς την νά μοιάζει μέ παλιό καθρέφτη πού τόν θόλωσε ό καιρός. Οί σιλουέτες μοναχικών ψαράδων, πού ψαρεύουν μέ τά πόδια ως τό γόνατο μέσα στά νερά, έχουν κάτι τό φανταστικό, έτσι πού ξεκόβονται πάνω στήν ύδάτινη άπεραντοσύνη. Πότε πότε, μιά άβαθη σχεδιά, ένα *πριάρι**, όπως τίς λένε, γλιστράει άργά, μέ τήν ώθηση πού τής δίνει κάθε λίγο ό βαρκάρης μ' ένα μακρύ κοντάρι πού τό στηρίζει στό βουρκωμένο βυθό των νερών. Άλλά τά λίγα αυτά ίχνη ζωής καί τά γεωμετρικά σχήματα πού κάνουν πετώντας τά πουλιά, δέν κατορθώνουν νά ταραξουν τή σιωπή καί τήν άκινήσια αυτού του καταποντισμού. Η λιμνοθάλασσα παραμένει ένα ύγρό σάβανο, πού μόλις τό ρυτιδώνουν κάποτε οι άνεμοι.

Λίγη μόνο ώρα τήν ήμέρα ή ύδάτινη αυτή νέκτρα παίρνει μιά όψη ζωής. Κι ή όψη αυτή έχει μιά ποίηση πού τή γοητεία της είναι άδύνατο κανείς νά τήν ξεχάσει. Αυτό παρατηρείται τήν ώρα πού παντού άλλου είναι τόσο μελαγχολική: τήν ώρα πού βασιλεύει ό ήλιος. Τότε ή άπέραντη λιμνοθάλασσα γίνεται όπάλινη* καί μαγεμένη. Οί λοξές άχτίνες του ήλιου πού κατεβαίνει προς τούς δυσμικούς λόφους σάν ένας μεγάλος ρόδιος καί πορτοκαλής δίσκος, γεμίζουν μ' έξαισιες ιριδώσεις τή γυαλιστερή έπιφάνεια των νερών, όπου άντικαθρεφτίζονται όλόκαθα ή μακρινή Βαράσοβα, οι λόφοι, τά μικρά νησάκια κι όλο τό Μεσολόγγι. Τό θέαμα έχει μιά λαμπρότητα, πού ή άπέραντη κι όριστική σιωπή των νερών τής δίνει κάτι τό υπερκόσμιο. Όταν όμως ό ήλιος βασιλέψει κι αρχίζει ν' άπλώνεται τό σούρουπο, όλα γίνονται ξέθωρα κι άσύστατα*, όλα ξαναπαίρνουν τήν όψη του καταποντισμού καί τής έρήμωσης.

καλύβες: κατοικίες ψαράδων. Οί ντόπιοι τίς λένε πελάδες.

πριάρι: πρόκειται γιά μικρή βάρκα, πού οι ντόπιοι τή λένε γαίτα. Τό πριάρι είναι μεγαλύτερο καί δέν κινείται εύκολα στά πολύ ρηγά νερά.

όπάλινη: μέ χρωματικές άνταύγειες όπως τό όπάλι (πολύτιμος λίθος).

άσύστατος: αυτός πού δέν έχει υπόσταση, ύπαρξη· εδώ: άσαφής.

Τά κοάσματα τότε τῶν ἀναρίθμητων βατράχων τῆς τελματωμένης ἐρημίας, κι ἡ μυρουδιά τοῦ βούρκου τῆς δίνουν στίς νύχτες τοῦ Μεσολογγοῦ μιά βαθιά προέκταση συντέλειας τοῦ κόσμου...

Τό Μεσολλόγι, ὅπως συμβαίνει σχεδόν μέ ὅλα τά φημισμένα μέρη, δέν ἀνταποκρίνεται στή φήμη του. Ἡ πρώτη μάλιστα ἐντύπωση εἶναι ἀπογοητευτική. Ἄπ' ὅ,τι τό ἔκανε περίφημο, δέν ἀπομένει τίποτα. Πάει κανεῖς νά βρεῖ τό σπιτί, ὅπου κατοικοῦσε καί πέθανε ὁ Βύρων. Πάει νά βρεῖ μιά πολιτεία πολεμική καί σκυθρωπή, κάτι πού νά σέ βοηθάει νά ἀναπλάσεις μέ τή φαντασία σου τήν ἡρωϊκή κι ἀπελπισμένη Ἔξοδο, πού ἀποτελεῖ τήν ὠραιότερη καί τήν ἀγνότερη σελίδα τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας. Καί βρίσκει μιά μικρή πόλη καθαρή, συγχρονισμένη, μιά μικρή πόλη πού, δίχως τή λιμνοθάλασσά της, δέ θά ἔχε τίποτα τό ἰδιαίτερο. Θέλησα νά δῶ τό μεγάλο πέτρινο καί τετράγωνο κτίριο πού εἶχαν δώσει στό Βύρωνα γιά κατοικία του. Μοῦ ἔδειξαν μιά γωνιά ἀπό τή θέση, ὅπου ἦταν χτισμένο: αὐτό εἶν' ὅλο. Ζήτησα νά μοῦ δείξουν τήν πολεμική του ζώνη. Μοῦ ἔδειξαν μιά πλευρά πέτρινου τείχους χτισμένου «ἐπί Ὄθωνος», γιά νά συγκρατᾷ λίγο ἀπό τό φτωχό χωματίνο ὑψωμα πού ἀποτελοῦσε τό ἅπαντο τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγοῦ, ὅταν κρατοῦσε ἕνα χρόνο ἄπρακτο τόν Κιουταχή μέ τή στρατιά του. Ὅλα τά «ἀναμνηστικά» ἐκείνης τῆς ἐποχῆς δέν κατορθώνουν νά γεμίσουν τόν ὠραῖο κήπο πού χρησιμεύει γιά Ἡρῶο. Μερικά παλιά κανόνια, μερικά μπουλέτα*, μερικοί τάφοι – αὐτό εἶναι ὅλο τό παλιό ἡρωϊκό Μεσολόγι. Μιά πύλη, πού τήν ὀνομάζουν πύλη τῆς Ἐξόδου, εἶναι μεταγενέστερη. Τό Μεσολόγι στήν Ἐπανάσταση δέν εἶχε πύλες, γιατί δέν εἶχε τεῖχη. Γιά νά βγοῦν οἱ πολιορκημένοι, δέν εἶχαν παρά νά διασχίσουν, πάνω σέ πρόχειρες ξύλινες γέφυρες, τήν τάφρο πού τοῦς χώριζε ἀπό τοῦς πολιορκητές τους. Τό εἶπα: ἡ πρώτη ὄψη τοῦ Μεσολογγοῦ ἀπογοητεύει. Ὅταν ὅμως πλανηθεῖ κανεῖς μέσα στήν πόλη καί τή γνωρίσει, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τό Μεσολόγι διατηρεῖ κάτι πολύ σημαντικότερο ἀπό μερικά λείψανα τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος του, ἀφοῦ διατηρεῖ ζωντανή τήν ἴδια ἐκείνη ἀτμόσφαιρά του. Ἀληθινά, πουθενά ἄλλοῦ, ἀκόμα κι ἐκεῖ πού διατηρεῖται στήν πέτρα καί στό μάρμαρο, τό παρελθόν δέν εἶναι τόσο ζωντανό ὅσο στό Μεσολόγι. Οἱ δρόμοι του δέν ἔχουν παρά τά ὀνόματα τῶν ἀγωνιστῶν του· τά καλύβια τῶν ἀπόμερων συνοικιῶν του ἔχουν τήν ἴδια φτώχεια μ' ἐκεῖνα πού γκρέμισαν οἱ ἀνατινάξεις τῶν πυριτιδαποθηκῶν· καί κάθε κάτοικος σᾶς μιλάει γιά τήν πολιορκία καί

μπουλέτα: ὀβίδες.

σας δείχνει τήν τοπογραφία του Ἄγωνα μέ περηφάνια καί μ' ἐπίγνωση. Οἱ τελετές πού γίνονται κάθε χρόνο, ἤ μία στό νησάκι τῆς Κλείσοβας, μέσα στή λιμνοθάλασσα, ὅπου μιά φούχτα πολιορκημένων ἀπέκρουσε ἥρωικά τρεῖς χιλιάδες Τούρκους κι Ἀρβανίτες, κι ἡ ἄλλη στό μοναστήρι τοῦ Ἁι-Συμιοῦ, στούς πρόποδες τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου καταφύγανε ὄσοι στήν Ἔξοδο μπόρεσαν νά σπάσουν τήν ἀλυσίδα τῆς πολιορκίας, εἶναι τελετές καθαρά λαϊκές, ὅπου ἡ μεσολογγίτικη ψυχή ἀναβαπτίζει τή λατρεία τῶν ἡρώων τῆς καί τῶν μαρτύρων τῆς. Ἐχω βρεθεῖ στή ζωή μου, κι ἐδῶ κι ἄλλοῦ, σέ πολλές πατριωτικές τελετές. Καμιά δέ μου ἔδωσε τή συγκίνηση – γιατί καμιά δέν εἶχε τήν εἰλικρίνεια καί τήν ἐπίγνωση τῆς ιερότητάς τῆς – ἀπό τή νυχτερινή τελετή πού μου ἔλαχε νά δῶ στό Μεσολόγγι σ' ἀνάμνηση τῆς ἐπετείου τῆς Ἐξόδου. Ἡ πομπή πού πῆγε γιά τή θρησκευτική δέηση στό Ἡρώο, ὅπου εἶναι συγκεντρωμένα, κάτω ἀπό μιά χωματένια πυραμίδα, τά κόκκαλα τῶν πολεμιστῶν, ἦταν κατασκευασμένη σάν πομπή Ἐπιταφίου. Καί σάν πραγματικό Ἐπιτάφιο περιφέρανε μέσα στούς δρόμους μιά εικόνα πού ἀναπαρastoῦσε τήν Ἔξοδο. Ὁ κόσμος βάδιζε ἀργά, ἀμίλητος, γεμάτος συγκέντρωση. Κι ὅταν ἡ πομπή πλησίασε τό Ἡρώο, οἱ ἄξαρνες κι ὁμαδικές ἐκπυροσροτήσεις ἀπό ἑκατοντάδες καριοφίλια, τρομπόνια καί χαλκούνια*, μέσα στή νύχτα καί κοντά στό χωμάτινο πρόχωμα, πού ἀκόμα σώζεται, μου ἔδωσε γιά λίγες στιγμές τήν ψευδαίσθηση τῆς ἴδιας τῆς Ἐξόδου τῶν πολιορκημένων. Θαρροῦσε πώς ἦταν οἱ ὁμοβροντίες τῶν πολιορκητῶν πού ὑποδέχονταν αὐτούς πού ἐξορμοῦσαν στήν ἀπελπισμένη τους προσπάθεια νά περάσουν ἀνάμεσά τους. Ἐζῆσα ἔτσι μέ τούς Μεσολογγίτες, ἐκεῖνο τό βράδυ, μιά μεγάλη καί ἱερή στιγμή τοῦ Ἄγωνα κι ἔνιωσα τήν τελετή σάν μιά μυσταγωγία. Τήν ἄλλη μέρα, οἱ ἐπίσημοι εἶδαν σημαίες κι ἀψίδες, ἄκουσαν σάλπιγγες, ἔβγαλαν λόγους – ἀλλά δέν εἶχαν τή δική μου εὐκαιρία νά ὁραματισοῦν τό μεγάλο δρᾶμα πού λέγεται Μεσολόγγι...

Ἐρωτήσεις

Μελετήστε στό εἰσαγωγικό σημεῖωμα ὅσα γράφει ὁ Οὐράνης γιά τό ταξίδι κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα.

- Νά βρεῖτε τίς ἐνότητες τοῦ κειμένου καί νά τίς τιτλοφορήσετε χρησιμοποιώντας φράσεις τοῦ συγγραφέα (ἐντυπώσεις ἀπό...).
- Σέ ποιά ἐνότητα ὁ συγγραφέας δίνει τό ποιητικό καί γραφικό στοιχεῖο τοῦ τοπίου; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας.

χαλκούνια: αὐτοσχέδιο βεγγαλικό πού κατασκευάζουν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς.

γ). Νά συγκρίνετε τίς ταξιδιωτικές έντυπώσεις τοῦ Οὐράνη καί τοῦ Καζαντζάκη.
Πῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ καθένας τό ταξίδι;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 14

Γιώργος Θεοτοκάς

Τό "Άγιον" Όρος

Στόν "Άθω, τήν ἀνατολικότερη ἀπό τίς τρεῖς χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, γύρω στό 10ο μ.Χ. αἰώνα ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται καί σιγά σιγά νά ὀργανώνεται ἡ μοναστική ζωή. Στό 13ο αἰώνα ὑπῆρχαν 180 μοναστήρια. Γι' αὐτό κι ὁ "Άθως ὀνομάστηκε "Άγιον" Όρος καί ἦταν μοναστική πολιτεία. Σήμερα ἔχει χάσει βέβαια τήν παλιά του αἴγλη, λειτουργοῦν ὁμως ἀκόμη εἴκοσι μονές. Όλη ἡ περιοχή παρουσιάζει ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον ἀπό γεωγραφική, ἱστορική, καλλιτεχνική καί κυρίως θρησκευτική ἀποψη. Καταλαβαίνει κανεῖς ἐκεῖ τό πνευματικό κλίμα τῆς "Όρθοδοξίας καί τοῦ Βυζαντίου. Γι' αὐτό καί πολλοί ἀπό τοὺς λογοτέχνες μας μᾶς ἔχουν δώσει τίς έντυπώσεις τους ἀπό τήν ἐπίσκεψή τους στό "Άγιον" Όρος. Ἀναφέρουμε τόν Καζαντζάκη, τόν Παπαντωνίου, τόν Κόντογλου, τόν Παπατωῶνη. Ἐδῶ ἔχουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τό "Όδοιπορικό τοῦ "Άγίου" Όρους τοῦ Γ. Θεοτοκά.

Ξεκινήσαμε, μόλις ἄρχισε νά θαμποχαράζει, ἀπό τόν οἶκο τῶν Δανιηλαίων καί πήραμε προσεκτικά τόν κατήφορο τῶν Καρουλιῶν. Ξανάκοψα ἕνα κλωνάρι ἀπό τήν ἴδια φασκομηλιά, γιά νά τό φέρω μαζί μου στήν Ἀθήνα. Ὡστόσο κατεβούμε. Ξημέρωσε ὀλότελα. Περιμέναμε ἀρκετή ὥρα τό πλοιάριο στήν προβλήτα συντροφιά με δυό τρεῖς ερημίτες. Τέλος ἦρθε καί μᾶς παρέλαβε. Πέρασαμε τίς ἀπόκρημνες ἄκρες τοῦ "Άθω καί ἀκολουθήσαμε γιά τό γιά τό ντιοδυτική του ἀκτῆ. Σέ λίγο τό τοπίο ἄρχισε πάλι νά ἡμερώνει κάπως. Εἶδαμε ἀπ' ἔξω τό ἀμφιθεατρικό χωριό τῆς σκήτης τῆς "Άγίας" Ἄννας. ὕστερα τή Νέα Σκῆτη καί τραβήξαμε γιά τή μονή Διονυσίου.

Εἶναι ἕνα ἀρχιτεκτονικό σύμπλεγμα πού καταπλήσσει, μόλις τό ἀντικρίζεις. Πρέπει νά φανταστεῖ κανεῖς ἕναν πελώριο βράχο, στήμένο στό κύμα, σάν πολλοὺς ἄλλους πού εἶδαμε σ' αὐτήν τή περιήγηση.

Στήν κορυφή του ὀρθώνεται ἓνα θεόρατο φρούριο καί ἀπάνω ἀπό τό φρούριο βρίσκονται χτισμένα τά πατώματα τῶν κελιῶν. Τοῦτα σχηματίζουν ἐξώστες, στηριγμένους σέ δοκάρια καί κρεμασμένους ἀπάνω ἀπό τή θάλασσα σέ μεγάλο ὕψος. Ἀκόμα πιό ψηλά ξεπετιέται ἀπό τά κτίσματα ὁ πύργος μέ τίς πολεμίστρες. Ἀπό κάτω κοιταγμένο τό σύνολο ἔχει ἓναν ἀέρα παραμυθένιο, ἔτσι καθώς τεντώνεται ἀπέναντι στό ἀνοιχτό πέλαγος, στό στόμιο μιᾶς ρεματιᾶς πού σκίζει πίσω του τό βουνό. Ἀξίζει νά σημειώσω ἐδῶ τό ὠραῖο ποιητικό ὄνομα τῆς ρεματιᾶς αὐτῆς: Ἀεροπόταμος.

Ἀποβιβαστήκαμε στό λιμανάκι τῆς μονῆς, ἴσια κάτω ἀπό τή μεγάλη της μορφή, κι ἀνεβήκαμε ὡς τήν πύλη της ἀπό ἓνα γυριστό, πλακόστρωτο μονοπάτι. Εἶναι μονή πυκνά χτισμένη σέ στενό χῶρο, μέ πολλούς ὀρόφους πρὸς τά ἀπάνω καί πρὸς τή θάλασσα. Γιά τόν ξένο εἶναι λαβύρινθος σωστός. Χάνεται κανεῖς εὐκολα σέ σκάλες ἀτέλειωτες καί σέ μυστηριώδεις, ἔρημους διαδρόμους, ὅπου ἀναπάντεχα, συναντᾶ μικρά παρεκκλήσια, ἱστορημένα* μέ τοιχογραφίες τοῦ 16ου καί τοῦ 17ου αἰώνα. Ἡ ἐσωτερική αὐλή τῆς μονῆς εἶναι στενή καί ἀντηχεῖ ἀπό τίς ψαλμωδίες τοῦ καθολικοῦ*.

Εἶναι τό πρῶτο κοινόβιο*, ὅπου ἐρχόμαστε νά μείνουμε καί νιῶθουμε γρήγορα τή διαφορά τοῦ κλίματος. Ἡ ζωὴ ἐδῶ εἶναι ἀκόμα πιό πειθαρχημένη, πιό κλειστή, πιό σφιχτά δεμένη μέ κανόνες σκληρούς, ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει στά ἰδιόρρυθμα μοναστήρια πού γνωρίσαμε ὡς τώρα, στά ὁποῖα ἐπικρατεῖ ἓνα πνεῦμα συγκριτικά πιό φιλελεύθερο καί κάπως, μάλιστα στή διοίκηση, κοινοβουλευτικό. Τό κοινόβιο, καθὼς τό λέει κι ἡ λέξη, ἀπαιτεῖ τέλεια κοινότητα ζωῆς, ἀπόλυτη ὑπακοή στή μοναστηριακή ἐξουσία, πού τήν ἀντιπροσωπεύει ὁ ἰσόβιος ἡγούμενος, καί ἀπερίσπαστη προσήλωση στόν πνευματικό σκοπὸ τοῦ μοναχισμοῦ. Ἡ ἀκτμησὺν ἐδῶ εἶναι ὀλοκληρωτική. Ἀκόμα καί τά πιό μικρά, τά πιό ἀσήμαντα πράγματα εἶναι κοινά. Ὑποχρεωτικά εἶναι κοινά καί τά γεύματα, πού ἔχουν κι αὐτά χαρακτήρα ἱερῆς τελετῆς. Ἀρχίζουν καί τελειώνουν μέ προσευχές πού συντελοῦνται στήν τράπεζα, σύμφωνα μ' ἓνα πατροπαράδοτο τυπικό, σιωπηλά καί μέ συστολή. Κατὰ τή διάρκειά τους

ἱστορῶ: ἐδῶ ζωγραφίζω.

καθολικό: ἡ ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ.

κοινόβιο: τό μοναστήρι, ὅπου οἱ μοναχοὶ ζοῦν κοινὴ ζωὴ καί διοικοῦνται ἀπὸ τόν ἡγούμενο, πού τόν ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι καί εἶναι ἰσόβιος. Ἀντίθετα, τὰ *ἰδιόρρυθμα*, ὅπως λέγονται, μοναστήρια διοικοῦνται συλλογικά ἀπὸ ἐπιτρόπους πού ἐκλέγονται κάθε χρόνο. Ἀπὸ τίς εἴκοσι μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ ἑντεκα εἶναι κοινόβιες καί οἱ ἑννέα ἰδιόρρυθμες.

έναν άναγνώστης σ' έναν άμβωνα διαβάζει εκκλησιαστικά κείμενα, ώστε νά μήν πάψει ό νούς τών μοναχών καί τήν ώρα του φαγητού νά είναι αφιερωμένος στό Θεό. Ή τροφή είναι ίδια για όλους, νησισίμη στό έπακρο στίς περιόδους τών νηστειών, καθώς καί τή Δευτέρα, τήν Τετάρτη καί τήν Παρασκευή όλης τής χρονιάς. Καί τόν υπόλοιπο όμως καιρό, πού δέ λογίζεται νησισίμος, ή τροφή είναι λιτότατη καί ή κρεαφαγία όπωσδήποτε αποκλείεται. Κοινό τέλος θεωρείται καί τό ταμείο τής μονής, πού συγκεντρώνει τά προϊόντα του κοινού μόχθου. Μέ αύξημένη συνέπεια τηρούνται στό κοινόβιο όλοι οί θρησκευτικοί κανόνες. Ή έξομολόγηση κι ή μετάληψη γίνονται έδώ πιό συχνά καί γενικά ή άσκητική ζωή παρουσιάζει μεγαλύτερη αύστηρότητα.

Έρωτήσεις

1. Στα ταξιδιωτικά κείμενα ό συγγραφέας μάς δίνει τίς έντυπώσεις του από ένα τόπο πού επισκέφτηκε. Τί είδους έντυπώσεις έχουμε στό κείμενο;
2. Τί διαφορά έχει ένα κοινόβιο από ένα ιδιόρρυθμο μοναστήρι;
3. Πώς είναι ή ζωή στό κοινόβιο;
4. Τί σημαίνει ή φράση «προσήλωση στόν πνευματικό σκοπό του μοναχισμού; Πώς δείχνεται ή προσήλωση αύτή;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ 197

Στίς ἐρημιές τῆς Λαπωνίας

Τό ταξιδιωτικό Στίς ἐρημιές τῆς Λαπωνίας εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο "Ἐνα μήνα στό Βόρειο Πόλο (1932). Ὁ συγγραφέας πραγματοποίησε τό ταξίδι του ὡς δημοσιογράφος τό 1926. «Τό ταξίδι – γράφει – βάσταξε ἕνα μήνα. Τόσο βαστάει τό ἀμφίβολο καλοκαίρι τοῦ βορρᾶ, ἀπό τίς 15 Ἰουλίου ὡς τίς 15 Αὐγούστου, ὅταν ὁ ἥλιος δέ δύο ποτέ, ἡ νύχτα δέν ἔρχεται κι ἡ μέρα παρατείνεται εικοσιτέσσερις ὥρες τό εἰκοσιτετράωρο».

Βρίσκομαι στό Λυγκσέιντετ τῆς Λαπωνίας καί συλλογίζομαι: εἶναι τάχα τό Λιγκσέιντετ στή Λαπωνία ἢ ἡ Λαπωνία στό Λιγκσέιντετ; Δέ θά μπορούσε κανεῖς ν' ἀκριβολογήσει, γιατί οἱ ἀναθεματισμένοι νάνοι τοῦ Βορρᾶ τά ἔχουν κάνει ὅλα ἄνω κάτω: γεωγραφία, συνταγματολογία*, διεθνές δίκαιο*. Τό Λιγκσέιντετ ὅπωςδῆποτε εἶναι ἕνα μικρό χωριουδάκι νορβηγικό πού ἔχει τή μόνιμη θέση του ἐπί τῆς γῆς κι ἀπάνου στό χάρτη. Ἄλλά ἡ Λαπωνία, τί εἶναι ἡ Λαπωνία; Τά ἑπτὰ στοιχεῖα τοῦ ὀνόματός της εἶναι τυπωμένα αὐθαίρετα ἀπάνω στό σχέδιο τεσσάρων κρατῶν, τῆς Ρωσίας, Φιλανδίας, Σουηδίας καί Νορβηγίας. Μέ τήν ἴδια αὐθαίρετη εὐκολία ὁ λαός της εἶναι σκορπισμένος ἀπάνω στό ἔδαφος τῶν τεσσάρων αὐτῶν κρατῶν. Μπορεῖτε τώρα νά βγάλετε τό συμπέρασμα μόνοι σας. Γιατί οἱ Λάπωνες οὔτε σκοτιστήκαν οὔτε ποτέ θά σκοτιστοῦν νά καθορίσουν οἱ ἴδιοι τά σύνορα καί τήν ὑπόσταση τοῦ βασιλείου τους. "Ἄλλοι πονοκεφαλᾶνε γι' αὐτούς. Τρανοί καί σπουδαῖοι διπλωμάτες συζητοῦν ἐπί χρόνια, γιά νά λύσουν τό «λαπωνικόν ζήτημα», καταλήγουν κάποτε σέ κάποια συνθήκη, φαντάζονται πῶς τό ἔλυσαν καί πᾶνε στά σπίτια τους εὐχαριστημένοι. Ὅποτε τριάντα χιλιάδες νάνοι μ' ἕνα δυό ἑκατομμύρια τaráνδους εἰσβάλλουν μέσα στίς σελίδες τῆς συμφωνίας καί τά κάνουν θάλασσα. Τό βασίλειό τους ἦταν καί μένει πάντοτε ἕνα βασίλειο χωρίς σύνορα καί μέ τριάντα χιλιάδες βασιλιάδες. Γιατί κάθε Λάπωνας εἶναι βασιλιάς τοῦ ἑαυτοῦ του καί ἀγνοεῖ τήν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα.

συνταγματολογία: Κλάδος τῆς νομικῆς ἐπιστήμης πού ἀσχολεῖται μέ τά συντάγματα, τούς βασικούς νόμους πού καθορίζουν τή λειτουργία ἑνός κράτους.

διεθνές δίκαιο: οἱ νόμοι πού ρυθμίζουν τίς σχέσεις μεταξύ τῶν κρατῶν.

Ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 17ης ἰουλίου 1944 ἕως τῆς 17ης ἰουλίου 1945 ἔλαβον τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν ἀπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἑλλάδος κ. Γρηγορίου Ἐπισκόπου Ἑλλάδος:

Ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 17ης ἰουλίου 1944 ἕως τῆς 17ης ἰουλίου 1945 ἔλαβον τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν ἀπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἑλλάδος κ. Γρηγορίου Ἐπισκόπου Ἑλλάδος:

Ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 17ης ἰουλίου 1944 ἕως τῆς 17ης ἰουλίου 1945 ἔλαβον τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν ἀπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἑλλάδος κ. Γρηγορίου Ἐπισκόπου Ἑλλάδος:

Ὡστε τὸ σωστότερο αὐτὸ εἶναι: ἡ Λαπωνία βρίσκεται στὸ Λιγκσέιν-τετ. Προσωρινά, ἐννοεῖται. Μόνιμη κατοικία δὲν ὑπάρχει γιὰ τοὺς ἀλη-τες* τοῦ Βορρά. Παραθερίζουν τώρα ἐδῶ καὶ σέ λίγο θὰ μάσουν πάλι τὰ κουρέλια τοὺς καὶ θὰ πάρουν μαῦρες στρατές. Θὰ πᾶνε νὰ ξεχειμά-σουν στὰ βουνά. Ἄκουστέ με ποτέ σας ξεχειμαδιὸ στὰ βουνά καὶ ξεκα-λοκαίριασμα στοὺς κάμπους; Ἄλλὰ ἐδῶ, ὅπως σὰς εἶπα, ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὰ ζῶα. Ὁ Λάπωνας ἀκολουθεῖ τοὺς τάρανδους του. Αὐτὸ τὸ ἀνάποδο ζῶο δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει τὸ καλοκαίρι στὰ φιέλδ*, γιὰτί τὸ χορτὰρι εἶναι ξερό καὶ γιὰτί ὑποφέρει ἀπ' τὰ κουνούπια. Κατεβαίνει λοιπὸν πρὸς τὴ θάλασσα, σέρνοντας τὸ δυστυχημένο Λάπωνα μαζί του. Ἐκεῖ τὸ χορτὰρι εἶναι ὀρεογενεῖς ἀπ' τὴν ὑγρασία, κουνούπια δὲν ὑπάρχουν καὶ προπάντων ὑπάρχει θάλασσα. Ὁ τάρανδος ἔχει τὴ δίψα τῆς ἀρμύρας, ἂν ἦταν δυνατό νὰ ρουφήξει ὀλόκληρο τὸν ὠκεανό. Ἐπειτα πάλι, μετὰ τὰ πρῶτα χιόνια, τὸ ἄθλιο καρβάνι ξεκινᾷ πρὸς τὰ φιέλδ, ὅπου ὁ τάρανδος θὰ βοσκήσει τὰ μανιτάρια του ὡς τὸ Μάη. Ἐρ-χονται ὁμως δύσκολοι καιροί, τὸ χόρτο μαραίνεται ἀπ' τοὺς πάγους καὶ ὁ τάρανδος ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλείψει τὰ μεράκια του. Γίνεται σαρ-κοφάγος καὶ ἐξοικονομεῖται ὅπως ὅπως μετὰ ἓνα μίγμα ἀπὸ κεφάλια ψα-ριῶν, μουρουνόλαδο καὶ λίγα τρίμματα ἀχύρου. Ὁ τάρανδος εἶναι ἡμι-ἄγριο ζῶο, πού ἀφήνεται δύσκολα νὰ τιθασευτεῖ. Οἱ Λάπωνες τὸν πιᾶ-νουν μετὰ τὸ «λάσσο», ὅπως οἱ Μεξικάνοι τὰ ἄγρια ἄλογα. Ἄκόμα καὶ κάθε

Λίμνη τῶν Τεσσάρων Καντονιῶν: ἡ λίμνη Λουκέρνη τῆς Ἑλβετίας.

Βίκιγκς: Σκανδιναβοὶ πειρατές, πού λυμαίνονταν τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης κυ-ρίως ἀπὸ τὸν 8ο ἕως τὸ 10ο αἰῶνα.

ἀλήτης: ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξης εἶναι: ὁ ἄνθρωπος πού περιφέρεται χωρὶς μόνιμη κατοικία.

φιέλδ: τὰ βουνά.

φορά πού θέλουν νά τόν ἀέξουν, εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τόν δέσουν ἀπό μιά σημύδα*.

Ἐδῶ στό Λιγκσέιντετ ἔρχονται νά παραθερίσουν λίγες φτωχιές φαρμαλιές πού δέν ἔχουν μεγάλα κοπάδια. Εἶδα καμιά διακοσαριά τάρανδους μαντρωμένους κάτω ἀπ' τά δέντρα. Στό πλησίασμά μας τούς ἔπιασε πανικός. Ἔτρεχαν δεξιά κι ἀριστερά σάν δαιμονισμένοι καί μούγκριζαν καθῶς τά γουρούνια. Εἶναι πολύ ἄσχημα ζῶα, ἕνα εἶδος ἐλαφιοῦ, μέ κέρατα τυλιγμένα κι αὐτά μέ τριχωτό δέρμα.

Σᾶς μίλησα πρῶτα γιά τή Λαπωνία τῶν τάρανδων. Λοιπόν, αὐτή εἶναι ἡ πραγματική Λαπωνία. Χωρίς αὐτούς δέ θά ὑπῆρχε ὡς ξεχωριστή γεωγραφική ἔννοια. Οἱ Λάπωνες ἤ θά ἐξαφανίζονταν ἀπ' τό πρόσωπο τῆς γῆς ἢ θά ἔπαυαν νά εἶναι Λάπωνες, θά ἐξοικειώνονταν μέ τόν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Τώρα ζοῦνε τή δική τους ζωή. Ὁ Θεός νά τήν κάνει! Τό καλοκαίρι κάτι ὑποφέρεται. Δέν ἔχουν ἀνάγκη νά προσέχουν πολύ τά κοπάδια τους, τ' ἀφήνουν ἐλεύθερα νά βοσκᾶνε, ὅπου βροῦνε τροφή. Μόνο μιά φορά κάθε τόσο πηγαίνουν νά δοῦν μήπως τά σκυλιά τῶν γειτόνων τά ἔχουν πάρει κυνήγι καί τά μαζεύουν νά τ' ἀρμέξουν. Ἄλλά τό χειμῶνα στά φιέλδ, ὅπου ἀπ' τό κρύο παγώνει κι αὐτό ἀκόμα τό κρασί κι αὐτός ὁ ὑδράργυρος τοῦ θερμόμετρου, χρειάζεται βάρδια τρομερή. Τρομερότερη μάλιστα ὅσο τό κρύο εἶναι πιό δυνατό, ὁ ἀέρας πιό λυσσασμένος καί ἡ νύχτα πιό σκοτεινή. Γιατί τότε ρίχνεται ὁ θανάσιμος ἐχθρός τῶν Λαπῶνων, ὁ λύκος. Γέροι καί νέοι πρέπει νά ξενουχτίσουν ἔξω μέ τά ζῶα καί ν' ἀλλάζουν τή βάρδια τους κάθε τέταρτο. Τά σκυλιά δέν κλείνουν μάτι ὅλη τή νύχτα καί τά ἔλκηθρα εἶναι πάντα ἔτοιμα γιά τό μεγάλο κυνήγι. Ὁ λύκος μπορεῖ νά ξεπαστρέψει κοπάδια ὀλόκληρα. Τά πνίγει ἢ τά σκορπᾶ στίς ἐρημιές καί δέν ξαναμαζεύονται πλέον. Ὑπάρχουν παραδείγματα οἰκογενειῶν πού κοιμήθηκαν πλούσιες καί ξυπνήσαν φτωχές. Γιατί ἡ περιουσία τῶν Λαπῶνων εἶναι τά ζῶα τους, ἄλλο τίποτε δέν ἔχουν. Γῆ οὔτε σκέφτηκαν οὔτε μπόρεσαν νά καλλιεργήσουν ποτέ.

Ἄλλά τίς περισσότερες φορές ὁ ἄνθρωπος κατορθώνει νά ἐξολοθρεῦει τόν ἐχθρό του. Ἡ μάχη τοῦ λύκου εἶναι τό ἀγριότερο ποίημα τῆς λαπωνικῆς ζωῆς. Μόλις ἀντιληφθεῖ τόν ἐχθρό, ἡ βάρδια ἀρχίζει νά φωνάζει: «Γκοῦμπε! γκοῦμπε!» Λύκος! λύκος! Ἄνθρωποι, ζῶα, πετάγονται στό πόδι. Οἱ τάρανδοι στήν ἀρχή μαζεύονται κοντά κοντά σάν νά θέλουν νά προφυλαχτοῦνε. Ἐπειτα τούς πιάνει πανικός καί σκορπᾶνε μ' ὅλη τή γρηγοράδα τῶν ποδιῶν τους. Ἀπό κοντά οἱ λύκοι προ-

σημύδα: δέντρο τῶν βορείων χωρῶν.

σπαθοῦν νά τούς ἀπομονώσουν. Κοντά ἀπ' τούς λύκους τά σκυλιά, μικρά κυνηγόσκυλα μέ κομμένη οὐρά, γιά νά μήν τά δαγκώνει ὁ λύκος. Τελευταῖοι οἱ ἄνθρωποι μέ τά χιονοπέδιλα. Καί ἡ ἄγρια σκηνή διαδραματίζεται ἀπάνω στά αἰώνια χιόνια καί μέσα στό σκοτάδι τῆς νύχτας πού δέν πρόκειται νά ξημερώσει ποτέ. Ἄν τό χιόνι εἶναι παχύ, ὁ Λάπωνας γλιστᾶ εὐκολότερα καί τότε προφταίνει σίγουρα τό λύκο. Περνάει πλάι του σάν τή θύελλα καί μέ τό «σκί-στόκ»* τόν χτυπᾶ μέ διαβολική δεξιότητα στό ἀσθενέστερο μέρος τοῦ κορμιοῦ του. Ὁ λύκος ξαπλώνεται παράλυτος. Ἄλλά ὁ Λάπωνας δέν ἔχει καιρό νά τόν σκοτώσει ἀμέσως, πρέπει νά τρέξει γιά τούς ἄλλους. Μόνον ὅταν τελειώσει τό κυνηγητό, ξαναγουρίζει στόν πρῶτο καί τοῦ δίνει τή βολή τῆς χάριτος στό κεφάλι ἢ μιᾶ καλή μαχαιριά στά πλευρά. Ἡ τελετή συνοδεύεται πάντοτε ἀπ' τό λαπωνικό ἐξάψαλμο, γιατί ὁ Λάπωνας δέν ἐννοεῖ νά ξεμπερδέσει τόν ἐχθρό του, πρὶν τοῦ ἀπαριθμησεῖ ὅλα τά ἐγκλήματα πού ἔκαμε αὐτός καί οἱ κακοῦργοι του πρόγονοι.

Ἄλλά μήπως μαζί μέ τό λύκο τελειώνει καί ἡ περιπέτεια; Νέα βάρσανα ἀρχίζουν, ἡ ἀναζήτηση τῶν σκορπισμένων ἀγριμῶν. Καλοὶ γείτονες φροντίζουν συνήθως νά τά περιμαζέψουν στίς δικές τους μάντρες, ὅπου πρῶτα πρῶτα τούς κόβουν τ' αὐτιά, γιατί ἐκεῖ εἶναι χαραγμένα τά σημάδια πού βάνουν οἱ νοικοκυραῖοι, γιά ν' ἀναγνωρίζουν τά ζῶα τους. Οἱ Λάπωνες εἶναι φοβεροὶ κλέφτες τaráνδων, ὅπως οἱ δικοὶ μας κασι-κοκλέφτες. Μποροῦν νά κλέψουν κοπάδια ὀλόκληρα καί νά μήν ἀφήσουν οὔτε ἴχνος κλεψιάς. Στίς σπάνιες περιπτώσεις πού τούς ἀνακαλύπτουν καί τούς ὀδηγοῦνε στά νορβηγικά δικαστήρια, οἱ νορβηγοὶ δικηγόροι βεβαιώνουν πῶς ξέρουν νά ὑπερασπίσουν τούς ἑαυτοὺς τους μέ πονηριά διαβολική.

Ὡστε τό ζήτημα εἶναι νά ξανάβρουν τά ζῶα τους καί νά ξαναγίνουν νοικοκυραῖοι. Διαφορετικά πέφτουν σέ ἔσχατη ἀθλιότητα καί ἀναγκάζονται θέλοντας καί μή νά καταφύγουν στή θάλασσα καί νά γίνουν ψαράδες. Οἰκογένειες πού ἔχουν κάτω ἀπό ἑκατό τaráνδους θεωροῦνται φτωχές καί διατρέχουν τόν κίνδυνο νά πεθάνουν τῆς πείνας. Πλούσιοι λογαριάζονται ὅσοι ἔχουν ἀπάνω ἀπό πεντακόσους. Ὑπάρχουν τώρα καί μερικοὶ πού λογαριάζονται μέ τρεῖς χιλιάδες ζῶα καί μέ γενναῖο κομπόδεμα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἑκατομμυριοῦχοι, πού θά μπορούσαν ἀξιόλογα νά ἐγκατασταθοῦν σέ μιᾶ πόλη νορβηγική καί νά ζήσουν σάν μεγάλοι κύριοι. Ἄλλά δέν τό κάνουν οὔτε αὐτοὶ οὔτε κανεῖς τους. Οἱ Λάπωνες σέ κάποιο λαϊκό τους τραγοῦδι κλαῖνε τή μοῖρα τους πού

σκί-στόκ: τό μπαστοῦνι τοῦ σκί.

τούς καταράστηκε τάχα νά τρέχουν άπάνω στή γῆ. Κι ὅμως δέν έννοοῦν ν' αλλάξουν τή ζωή τους. Διηγοῦνται πώς, ὅταν ὁ βασιλιάς Χριστιανός βος ζήτησε ἕνα νεαρό Λάπωνα γιά τήν άνακτορική του φρουρά, μέ χίλιες δυσκολίες κατόρθωσε νά τοῦ δώσουν ἕνα. Κι αὐτός ὁ ἕνας πέθανε σέ λίγο καιρό, ὁ θεός ξέρει άπό τί νοσταλγία καί πληΐξη.

Οἱ Λάπωνες εἶναι οἱ κυρίαρχοι τοῦ διαστήματος. Μαθημένοι νά κυκλοφοροῦν μέσα σέ τέσσερα κράτη. δέ σκέφτηκαν ποτέ νά ιδρύσουν ἕνα κράτος δικό τους. Ὅστούο τά καθήκοντά τους τά έκτελοῦν μέ πολύ σεβασμό. Πληρώνουν τούς φόρους καί στέλνουν τά παιδιά τους στά σχολεῖα, ὅπου μαθαίνουν νά γράφουν, ν' αριθμοῦν καί νά διαβάζουν «τάς Ἁγίας Γραφάς». Ἡ εκπαίδευση εἶναι ὑποχρεωτική, οἱ άγράμματοι δέν ἔχουν δικαίωμα γάμου. Αὐτά, έννοεῖται, γιά ὅσους ἔχουν κάπου μόνιμα ἐγκατασταθεῖ. Γιά τούς νομάδες ὑπάρχουν δάσκαλοι πού γυρίζουν άπό σκηνή σέ σκηνή καί μαθαίνουν τά παιδιά τους γράμματα. Ἡσυχος καί ἄκακος λαός. Νομίζεις, εἶπε κάποιος λαπωνολόγος, πώς σοῦ ζητοῦν συγγνώμη, γιατί ὑπάρχουν άπάνω στή γῆ. Ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ὁ μόνος άπολίτιστος λαός πού ἔχει ἐκχριστιανιστεῖ χωρίς κίνδυνο. Γιατί οἱ Λάπωνες εἶναι χριστιανοί. Ὁ ἐκχριστιανισμός τους ἄρχισε στά 1714. Πρίν λάτρευαν τήν ἄρκούδα καί ἄλλα τέρατα καί σημεῖα τοῦ Βορρά. Στό χριστιανισμό ἔπεσαν μέ τά μοῦτρα καί ὑπάρχουν παραδείγματα γέρων ἀναλφάβητων πού άποστηθίζουν τριάντα καί σαράντα ψαλμούς τοῦ Δαβίδ.

Ὅστούο ἡ εἰδωλολατρία δέν ἔσβησε μέσα τους ὀλότελα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βορρά τούς άποδῖνουν δύναμη μάγων καί πιστεύουν πώς άσκοῦνε κάποιον σκοτεινό γόητρο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς κυκλοφορώντας άπάνω σ' ἑκτάσεις φανταστικές, κάτω άπό οὐρανοῦς παράξενους καί μυστηριώδεις, δέν κατορθωσαν καί οὔτε θά κατορθώσουν νά λυτρωθοῦν άπ' τίς παλιές παραισθήσεις τους. Νέοι Λάπωνες σπουδασμένοι στά Πανεπιστήμια τῆς Στοκχόλμης καί τοῦ Ὁσλο δέ διστάζουν νά βεβαιώσουν ὅτι στήν πατρίδα τους κάποια μεσάνυχτα τοῦ καλοκαιριοῦ ἔχουν δεῖ τήν Κόρη τοῦ Ἥλιου!

Ἄλλά τά τρία μεγάλα, ἀληθινά καί αἰώνια εἰδωλα τῶν Λαπώνων εἶναι ἡ φωτιά, ὁ καφές κι ὁ καπνός. Τί φωτιά; Πυρκαγιά! Ἡ καλύβα τους, ἕνα ἄθλιο χωματένιο καβούκι άνοιχτό στό άπάνω μέρος, καπνίζει σάν ἡφαίστειο. Ἐκεῖ μαζεῦονται σταυροπόδι δέκα καί καμιά φορά δεκαπέντε Λάπωνες. Ὁ άφέντης κάθεται ἀντικρῶ στήν πόρτα, γιατί προστάτεῦεται καλύτερα άπ' τό κρῦο. Κοντά του ἡ γυναίκα του καί τά παιδιά. Οἱ δούλοι ψοφολογάνε κοντά στήν πόρτα. Ἄλλά δούλοι, κύριοι, παιδιά καί γυναῖκες, ἔχουν ὅλοι τήν πίπα στό στόμα. Ἐπese φτώχεια

μεγάλη και δέν υπάρχει καπνός; Οί Λάπωνες σκίζουν τά ξύλινα δοχεία του καπνού και μασούν τό πολύτιμο ξύλο. Σωματικά παρ' ὄλο τό σπιθαιαίο τους ἀνάστημα, εἶναι θηρία σέ ἀντοχή και σκληρότητα. Οί γυναῖκες τους ἔξαφνα πέντε μέρες μετά τόν τοκετό τους ξεκινοῦν μέ τά πόδια και διανύουν ἀτελείωτα χιλιόμετρα, γιά νά φτάσουν στήν ἐκκλησιά.

Τά χιλιόμετρα γιά τό Λάπωνα εἶναι τό πιό εὐχάριστο σπόρ. Ἐκεῖ πού κάθεται σταυροπόδι τόν βλέπετε νά πετάγεται ξαφνικά, νά ζέβει τόν τάρανδο στό ἔλκηθρο και νά χάνεται μέ καταπληχτική ταχύτητα στίς ἐκτάσεις τῶν πάγων. Πάει νά ἐπισκεφτεῖ κάποιο συγγενή του πού, ὅπως συμβαίνει συνήθως, κατοικεῖ μόλις σέ 250 χιλιόμετρα ἀπόσταση! Τό πῶς προσανατολίζεται ἀπάνω στή λευκή ἐκείνη ἀπεραντοσύνη εἶναι θαῦμα θαυμάτων. Γνωρίζει και τήν τελευταία πτυχή τῆς γῆς και ἀνακαλύπτει ἐνστίκτως* τά σημεῖα, ὅπου ὁ πάγος σκεπάζει λίμνες ἤ ποταμούς. Πολλές φορές ἔνα τέτοιο ταξίδι ἀπάνω στά χιόνια ἀφήνει τό Λάπωνα τυφλό γιά πέντε μέρες!

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε στό χάρτη τή θέση τῆς Λαπωνίας.
2. Νά δώσετε τά κυριότερα γνωρίσματα τοῦ χαρακτήρα τῶν Λαπώνων μέ βάση τίς πληροφορίες πού δίνει ὁ συγγραφέας.
3. Ποιοί ὄροι καθορίζουν τόν τρόπο ζωῆς τῶν Λαπώνων;
4. Νά ἀναφέρετε περιοχές τῆς χώρας μας, ὅπου ὁ τρόπος ζωῆς τῶν κατοίκων καθορίζεται ἀπό τό φυσικό περιβάλλον.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ - ΝΟΒΑΣ (1895-1962). Ἄδελφός τοῦ ποιητῆ Ἀθανασιάδη-Νόβα (Ἀθάνα). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα και Πολιτικές Ἐπιστήμες στή Γερμανία. Υπηρετήσε ὡς νομάρχης και ἐπιθεωρητής νομαρχιῶν. Πολύ νέος ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία και τή λογοτεχνία. Ἐγραψε ποιήματα, κριτικές μελέτες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Ἔργα του: α) ποιήματα: *Λουλούδια στά μαλλιά της*, β) Ταξιδιωτικά: *Ἐνα μήνα στό Βόρειο Πόλο*, γ) μελέτες: *Σολωμός-Παλαμάς-Μαλακάσης-Ψυχάρης*, *Ἀθηναϊκή δραματολογία*.

ἐνστίκτως: μέ τό ἔνστικτο.

Δίπλωμα ανθρώπου

Στό έργο του Ν. Καζαντζάκη σημαντική θέση κατέχουν τὰ βιβλία μέ ταξιδιωτικές έντυπώσεις (Άγγλία, Ίσπανία, Ρωσία, Ίαπωνία, Κίνα). 'Ο Καζαντζάκης είναι ένας ταξιδιώτης στοχαστής· οί χώρες πού επίσκεπτεται του δίνουν άφορμές νά στοχαστεί πάνω στίς τύχες τών ανθρώπων, στήν ιστορία και τόν πολιτισμό. Τό κεφάλαιο πού άκολουθεί άνήκει στό ταξιδιωτικό του βιβλίο Άγγλία (1940).

Ωραία καλοκαιριάτικη μέρα, γυρίζω στά χαριτωμένα στενά δρομάκια του Ήτον, μπαίνω στήν κοσμοξάκουστη σχολή, όπου σπουδάζει, από τό Δημοτικό ως τό Γυμνάσιο, ή άριστοκρατία τής Άγγλίας.

Άνεβαίνω παλιές, σαρακοφαγωμένες σκάλες, μπαίνω στίς αίθουσες, ρίχνω μιά ματιά στά κελιά, όπου μένουν οί έσωτερικοί μαθητές, περνώ μακριούς σκοτεινούς διαδρόμους, σάν νά βρίσκουμαι σέ μοναστήρι. Μά τὰ καλογεράκια έδώ φοροῦν ύποχρεωτικά από τό Δημοτικό σκολειό φράκο κι άψηλό καπέλο. Αυτό είναι τό ράσο τους.

Οί τοίχοι στίς αίθουσες, στους διαδρόμους, είναι από πάνω έως κάτω ταπετσαρισμένοι μέ ξύλο, κι άπάνω στό ξύλο πυκνά, κολλητά σκαλισμένα, χιλιάδες όνόματα οί μαθητές πού περνούσαν, αιώνες, άπάνω από τὰ θρανία τούτα. Χιλιάδες ψυχές σάν νά πυκνώνουν τόν άέρα και δυσκολεύεσαι ν' ανασάνεις. Ή μαγική συμπύκνωση άόρατης ανθρώπινης ούσίας στά πολυσυχνασμένα ή πολυλατρεμένα τοπία, χτίρια, άντικείμενα, γίνεται κι έδώ, στό Ήτον, σχεδόν όρατή σέ κάθε ψυχή πού μπορεί νά σπάσει τήν πνιχτική θελιά τής λογικής.

Στό Ήτον ό άγέρας είναι πηχτός από ψυχές. Θαρρείς και τὰ παλιά παραμύθια, πού στοροῦν πώς ή ψυχή, κι όταν παρατήσει τό κορμί, τρογυρνάει μέ λαχτάρα σέ αγαπημένα μέρη, δέν είναι όλοτελα παραμύθια. Κολλιέται αλήθεια ή ψυχή στή γής έτούτη και δέν τής κάνει πιά καρδιά νά ξεκολλήσει. Σάν νά 'ναι ή ζωή πολύ λίγη. «μέλι βραχύ»* και δέν μόρεσε ή ψυχή νά χορτάσει.

Τέτοια συμπύκνωση πεθυμιάς και νοσταλγίας νιώθεις άναπνέοντας

*Ήτον: πόλη τής Άγγλίας, κοντά στό Λονδίνο, όπου και τό όμώνυμο κολέγιο, πού ιδρύθηκε τό 1440.
«μέλι βραχύ»: λιγοστό μέλι.

τόν ἀγέρα τοῦτον τοῦ Ἡ ν. Ὅλοι σχεδόν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐγγλέζικου ἔθνους τούς τελευταίους αἰῶνες πέρασαν ἐδῶ μέσα, στοὺς τοίχους τοῦτους καί τίς πρασινάδες, τήν παιδική κι ἐφηβική τους ἡλικία, καί τοῦτες οἱ κλειστές αὐλές κι οἱ τριζοκοποῦσες παμπάλαιες σκάλες καί τό γιασεμί τοῦτο πού ἀνθίζει στίς δοξαρωτές πόρτες θά ἔμειναν σέ ὅλη τους τή ζωή ἢ μεγάλη τους ἀγιάτρευτη νοσταλγία.

Φεύγοντας ἀπό τό ἱερό τοῦτο περιαῦλι, ἔνωσα πῶς ἔσμιξε μέ τόν ἀγέρα του γιά πάντα πιά καί μιά δική μου λαχτάρα: νά ῥθει μέρα ν' ἀποχτήσῃ κι ἡ ράτσα μας τέτοια αὐστηρή καί χαρούμενη σχολή ἀρχηγῶν.

Ν' ἀκολουθοῦν στήν πράξη τήν πολιορκητική τοῦ Μέγα Ἀλέξανδρου: ὅταν ὁ στρατός του δέν μπορούσε νά κυριέψῃ μίαν πολιτεία, ἔπεφτε μέσα αὐτός, μόνος του, πηδώντας ἀπό τά μουράγια* καταμεσίς στον ὄχτρο, κι ὅλος τότε ὁ στρατός του τόν ἀκολουθοῦσε καί κυριεύονταν τό κάστρο.

Ἔτσι, ἀφήνοντας ἓνα ἑλληνικό στεναγμό στον ἐγγλέζικο ἀριστοκρατικό ἀγέρα, βγήκα ἔξω στή μικρή καταπράσινη πολιτεία νά περπατήσω. Περνώ ἓναν κήπο, ἀπάνω στήν πόρτα του ἑλληνικά γράμματα: «Ἐξω δέ οἱ κύνες καί οἱ φονεῖς». Ἀπέναντι, στή βασιλική πολιτεία Οὐίντσσορ, εἶχα δεῖ τό πρῶι μιά ἐπιγραφή σ' ἓναν τοῖχο, ἓνα ὄνομα Ἑγγλέζου κι ἀποκάτω μ' ἑλληνικά κεφαλαία γραμματα: ΚΑΛΟΣ ΚΑΓΑ-ΘΟΣ*. Κι ἀπέναντι δυό ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενώνα.

Νιώθεις πῶς ἐδῶ, στή μικρή τούτη φημισμένη πολιτεία, ὅπου ἀναθρέφεται ἡ ἐγγλέζικη ἀριστοκρατία, τό ἑλληνικό πνέμα, φωτεινό, τολμηρό κι ἰσορροπημένο, συνεχίζει ἐξόριστο στήν ὑπερβόρεια ὀμίχλη τό ἐξαίσιο ἔργο του.

Περνώ ἓνα μικρό γιοφυράκι ποταμοῦ, φτάνω στον ἀνοιχτό χῶρο, ὅπου οἱ μεγάλοι μαθητές μέ τά οὐρανιά καί τ' ἄσπρα κασκέτα παίζουσαν γκόλφ*. Ὁραῖα λιγνά κορμιά, χάρη καί δύναμη, πειθαρχημένη ὀρμή, χαρά στό μάτι νά βλέπει καί στό νοῦ νά συλλογιέται πῶς μέ τήν ἄσκηση τά κορμιά τοῦτα γίνονται καλοὶ ἀγωγοί, γιά νά περνάει τό πνέμα.

Κάποτε ἓνας Ἀνατολίτης σοφός εἶδε μερικούς σκοινοβάτες νά πραγματοποιοῦν μέ τά κορμιά τους τίς πιό ἐπικίντνες τόλμες· καί ἐξέσπασε στά κλάματα. «Γιατί κλαῖς;» τόν ρώτησαν. «Γιατί συλλογιέμαι» ἀποκρίθηκε ὁ σοφός «πῶς ἂν, ὅπως γυμνάζουμε ἔτσι τά σώματά μας,

μουράγιο: προκουμαία· ἐπίσης τό παραθαλάσσιο τμήμα ἐνός τείχους. Ἐδῶ: γενικά τό τείχος.

«καλός κάγαθος»: ὁ ἰδανικός ἄνθρωπος γιά τούς ἀρχαίους Ἕλληνας (ῥαῖος κι ἐνάρετος).

γυμνάζαμε και την ψυχή μας, τί θάματα θά μπορούσαμε νά κάμουμε!»

Έδώ όμως, στό 'Ητον, ό θεατής δέν μπορεί νά ξεσπάσει σέ κλάματα. Γιατί μήτε καταπληχτικούς σκαιοβοτατικούς άθλους θά δει, μήτε κι ή ψυχή μένει, μέσα σέ τέτοια εύλύγιστα κορμιά, άκαλλιέργητη. 'Υπάρχει μέτρο, ίσορροπία, παράλληλη καλλιέργεια σάρκας και νου σέ ανθρώπινη κλίμακα. Ελληνική άρμονία.

Τά σπόρ κι οι κλασικές σπουδές* είναι στό 'Ητον οι δυό παράλληλοι άδερφωμένοι δρόμοι τής άγωγής. "Όχι όμως σπόρ άτομικά – άκόντι, πήδημα, δίσκος – παρά σπόρ όμαδικά: λεμβοδρομίες, κρίκετ*, τένις*, φουτμπόλ.

Τά όμαδικά παιχνίδια ύπηρετούν μεγάλο ήθικό σκοπό: σέ συνηθίζουν νά ύποτάξεις τήν άτομική σου σέ μιά γενική ένέργεια. Νά μη νιώθεις πώς είσαι άτομο άνεξάρτητο, παρά μέλος μιάς ομάδας. Νά υπερασπίζεσαι όχι μονάχα τήν άτομική σου τιμή παρά όλόκληρη τήν τιμή τής ομάδας, όπου ανήκεις: σχολή, Πανεπιστήμιο, πόλη, έθνος. Έτσι, από σκαλοπάτι σέ σκαλοπάτι, τό παιχνίδι μπορεί νά σέ άνεβάσει στις πιό άψηλές κι άφιλόκερδες κορυφές τής ένέργειας.

Στά σπόρ δέ γυμνάζεις τό σωμα σου μονάχα γυμνάζεις, πάνω άπ' όλα, τήν ψυχή σου. «Στά τερέν* τοῦ 'Ητον», ειπε πολύ σωστά ό Ουέλ-λιγκτων, «κερδήθηκε ή μάχη τοῦ Βατερλώ.»

Στά όμαδικά αυτά σπόρ μαθαίνεις νά 'σαι έτοιμος, νά συγκρατιέσαι, νά περιμένεις τήν κατάλληλη στιγμή, νά θυσιάξεις τις άτομικές χαρές ή προτιμήσεις γιά τά συφέροντα τής ομάδας. Μαθαίνεις νά προσαρμόζεις τις ιδιότητές σου στις άνάγκες τοῦ συνόλου, νά εκμεταλλεύεσαι όσο μπορείς γιά τή νίκη τά έλαττώματα και τά προτερήματά σου. Μέ τή μέθοδο αυτή μονάχα μπορείς ν' άσκηθείς γιά τό μεγάλο παιχνίδι, άργότερα, τής δημόσιας ζωής.

Γιά νά φτάσεις στό ύψηλό αυτό κορύφωμα τής άσκησης, πρέπει καλά νά ξέρεις τόν έαυτό σου, νά ξέρεις τό διπλανό σου, νά ξέρεις κι άλάκερη τήν ομάδα, όπου ανήκεις. Κι όχι μονάχα αυτό νά ξέρεις και τήν αντίπαλή σου ομάδα. Νά μήν τήν περιφρονάς, νά τή σπουδάζεις μέ άμεροληψία και σέβας, νά ξέρεις καλά τις άρετές και τις δυνάμεις της, γιά νά οργανώσεις άνάλογα και σύ τις άρετές και τις δυνάμεις σου και νά μη χάσεις τό παιχνίδι.

Κι ακόμα τοῦτο τό σημαντικότερο, πού άποτελεί τό πιό κρυφό, τό

κλασικές σπουδές: οι σπουδές των κλασικών γραμμάτων (άρχαιών ελληνικών και λατινικών)

γκολφ, κρίκετ, τένις: όμαδικά παιχνίδια

Τερέν: γηπεδο

πιό παναθρώπινο τέρμα του παιχνιδιού: νά ξέρεις πώς κι ή αντίθετη ομάδα στο βάθος δέν είναι αντίμαχη, συνεργάζεται μαζί σου, γιατί χωρίς αυτή δέ θά ύπήρχε παιχνίδι.

“Ό,τι αγνότατα ήθικό μπορεί νά μάς μάθει τό παιχνίδι είναι τούτο: ό ανώτατος σκοπός του παιχνιδιού δέν είναι ή νίκη παρά πώς, από ποιούς δρόμους, μέ ποιάν προπόνηση, μέ τί πειθαρχία, ακολουθώντας αυστηρά τούς νόμους του παιχνιδιού, νά μάχεσαι γιά τή νίκη.

“Έτσι πού κοιτάζα στο ήσυχο τούτο δειλινό τούς ώραίους έφηβους του Ήτον, άλλους μέ τά γαλάζια, άλλους μέ τ' άσπρα κασκέτα τους νά πολεμούν, λυγεροί, συγκεντρωμένοι, έτοιμοι, μέ τόν άλαφρό κραδασμό του λιγνού άτσαλένιου σπαθιού, προσπαθούσα νά βρω τούς θεμελιακούς νόμους τής άσκησης: βρήκα τέσσερις:

- 1) Ν' άσκείς τό σώμα καί τήν ψυχή ως άτομο, ανεξάρτητα από τήν ομάδα·
- 2) ν' άσκείς τό σώμα καί τήν ψυχή ως άτομο μέσα στην ομάδα τή δική σου·
- 3) ν' άσκείς τό σώμα καί τήν ψυχή αναφορικά μέ τήν αντίπαλη ομάδα·
- 4) ν' άσκείται άλάκερη ή μιά ομάδα αναφορικά μέ άλάκερη τήν άλλη ομάδα.

“Η ζωή είναι παιχνίδι σάν τό τένις, σάν τό γκόλφ. Δέν παίζεις μόνος σου, παίζεις μέ άλλους. “Έχεις εύθύνη άπέναντι σέ όλους τούς συντρόφους σου, όλοι σου οί σύντροφοι έχουν εύθύνη άπέναντί σου. “Άτομο κι ομάδα είναι ένα.

Τό παιχνίδι έχει νόμους: όποιος θέλει νά παίζει, όφείλει νά ξέρει τούς νόμους αυτούς καί νά τούς σέβεται. “Αν δέν ξέρει τούς νόμους ή άν δέ θέλει νά τούς σέβεται, δέν είναι άξιος νά λάβει μέρος στο παιχνίδι. Μέσα στον κύκλο πού χαράζουν οί νόμοι είναι άπόλυτα λεύτερος: κανένας, μήτε ό βασιλιάς, δέν έχει δικαίωμα νά επέμβει. Μπορεί οί νόμοι αυτοί νά 'ναι παλιωμένοι ή στραβοί ή αυθαίρετοι: δέν έχει σημασία: τό σπουδαίο είναι, κι αυτό γυμνάζει τήν ψυχή του ανθρώπου, νά τούς ύπακούς.

Δέν πρέπει νά ντρέπεται πώς νικήθηκες: πρέπει νά ντρέπεται μονάχα όταν έπαιξες κακά καί γι' αυτό νικήθηκες: ή – κι αυτό είναι τό χειρότερο – πρέπει νά ντρέπεται, όταν νίκησες παίζοντας κακά ή άτιμα.

Τό fair-play*, νά τό ανώτατο χρέος. Νά παίζεις καλά τό παιχνίδι, είτε

fair-play (φέαρ-πλέι): σωστό παιχνίδι.

φουτμπολ είναι είτε πόλεμος είτε ολόκληρη ζωή, αυτή είναι ή πρώτη αυστηρότατη έντολη στον έγγλεζικο δεκάλογο. «Νά 'σαι δυνατός και νά παίζεις τόν άντρα!» Κάνε τό χρέος σου αυτό και μή σέ μέλει για τίποτα άλλο. "Αν πετύχεις, αν αποτύχεις. αυτό έχει μονάχα πραχτική, όχι ψυχική αξία· έκαμες τό χρέος σου, τί άλλη άμοιβή θές;

"Αν περιμένεις όποιαδήποτε άμοιβή, αν εργάζεσαι, για νά ικανοποιεις όχι έσωτερικές σου έπιταγές παρά για νά πλερωθείς, είσαι μισοφόρος· δέν είσαι λεύτερος πολεμιστής.

«Όποιος δέ βρίσκει τήν άνταμοιβή μέσα του είναι σκλάβος· ή λαχτάρα ν' άρέσει σέ άλλους τρικυμίζει τά πέντε δηλητήρια, τίς πέντε αίτησες του άνθρώπου.» Τά υπερήφανα τουτα λόγια του μεγάλου Θιβετανού άσκητή, του Μιλαρέπα, φτερώνουν μέ λευτεριά τήν καρδιά του άνθρώπου και τέλεια ταιριάζουν στίς πράσινες τουτες παλαιστρες του 'Ητον. Μονάχα όποιος ζει τά λόγια τουτα και τά κάνει πράξη στήν καθημερινή του ζωή, είναι λεύτερος άνθρωπος.

Μιά Έγγλέζα μητέρα, που ό γιός της σκοτώθηκε καλά πολεμώντας στον περασμένο πόλεμο, έγραψε στον τάφο του γιου της τουτον τον άπλούστατο έγγλεζικο έπιτάφιο ύμνο: «Έπαιξε καλά τό παιχνίδι.»

Έρωτήσεις

1. Νά δικαιολογήσετε τον τίτλο του κεφαλαίου: *Δίπλωμα άνθρώπου*.
2. Τι έννοει ό συγγραφέας μέ τή φράση... *σε κάθε ψυχή που μπορεί νά σπάσει τήν πνιχτική θελιά τής λογικής;*
3. Τι έννοει ό συγγραφέας στήν παράγραφο: *Ν' ακολουθοϋν στήν πράξη τήν πολιορκητική του Μέγα Άλέξαντρου κτλ.;*
4. Ό συγγραφέας λέει: *«Νιώθεις πώς έδω... τό έλληνικό πνέμα, φωτεινό, τολμηρό κι ισορροπημένο, συνεχίζει έξόριστο στήν υπερβόρεια όμίχλη τό εξαισιο έργο του»*. Νά τό έξηγήσετε.
5. Γιατί στό 'Ητον οι νέοι ασκούνται στα όμαδικά άθλήματα; Νά βρείτε τίς άπαντήσεις που δίνει ό ίδιος ό συγγραφέας.

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 144.

XIII. Παραμονές του μεγάλου 'Αγώνα

‘Ακόμα τούτ’ τήν άνοιξη ραγιάδες, ραγιάδες
(Δημοτικό)

Θούριος

Τό φθινόπωρο τοῦ 1797 ὁ Ρήγας τύπωσε στή Βιέννη τό ἐπαναστατικό του μανιφέστο σέ 3.000 ἀντίτυπα. Ἦταν ἐνα πυκνοτυπωμένο τετρασέλιδο πού περιλάμβανε μιὰ φλογερή προκήρυξη, τό Σύνταγμα τοῦ νέου Κράτους καί τό Θούριο. Ὅλο αὐτό τό ὄλικο τό ἔστειλε στό φίλο του Ἄντ. Κορωνιό, στήν Τεργέστη, ὅπου ὁ ἴδιος φτάνει στίς 19 Δεκεμβρίου 1797 καί συλλαμβάνεται ἀπό τοὺς Αὐστριακοὺς. Μὲ τό Θούριο, πού ἡ ἀξία του δέ στηρίζεται τόσο στήν ποιήσῃ του ὅσο στίς πολιτικές του ἐπιδιώξεις, ὁ Ρήγας θέλει νά παρουσιάσει τό πρόγραμμά του, νά σκορπίσει τόν ἐνθουσιασμό στοὺς συμπατριῶτες του καί νά προετοιμάσει τήν ἐξέγερση. Ἀπό τοὺς 126 στίχους του θά διαβάσετε τοὺς 10 πρώτους.

Ὡς πότε παλικάρια, νά ζοῦμεν στά στενά,
μονάχοι. σάν λιοντάρια, στές ράχες, στά βουνά:
Σπηλιές νά κατοικοῦμεν, νά βλέπομεν κλαδιά,
νά φεύγομ' ἀπ' τόν κόσμον, γιά τήν πικρή σκλαβιά:
Νά χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα καί γονεῖς,
τοὺς φίλους, τά παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;

Καλλιό ἴναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά καί φυλακή!

Τί σ' ὠφελεῖ ἂν ζήσεις καί εἶσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σέ ψένουν κάθ' ὥραν στή φωτιά.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τά παθήματα τῶν Ἑλλήνων τά χρόνια τῆς σκλαβιάς;
2. Ποιοί κατὰ τή γνώμη σας στίχοι συνοψίζουν τό κεντρικό νόημα τοῦ *θούριου*;

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ (ΦΕΡΑΙΟΣ) (1757-1798). Πρόδρομος καί πρωτομάρτυρας τῆς ἐλευθερίας. Γεννήθηκε στό Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας. Ἔμαθε τά πρώτα

θούριος (καί *θούριον*): πολεμικό τραγούδι, ἔμβατήριον.

γράμματα στη Ζαγορά του Πηλίου και αργότερα πήγε στην Κωνσταντινούπολη. Υπηρέτησε ως γραμματικός στην Πόλη και στη Βλαχία και τό 1796 πήγε στη Βιέννη, όπου ανέπτυξε έντονη πολιτική και έθνική δράση. Οί αυστριακές άρχές τόν συνέλαβαν και τόν παρέδωσαν στους Τούρκους, οί όποίοι τόν εκτέλεσαν τό 1798 στό Βελιγράδι. Τά ποιήματά του και συγκεκριμένα ό *Θούριος* δέν έχουν καλλιτεχνική άξία· διαδόθηκαν όμως στην Έλλάδα και άναψαν τόν πόθο τής έλευθερίας. Έργα του: *Σχολείον τών ντελικάτων έραστών*, *Φυσικής Άπάνθισμα* (μεταφράσεις), *Νέα πολιτική διοίκηση*, *Θούριος*, *Μεγάλη Χάρτα* κ.ά.

Θ. Πετσάλης-Διομήδης

[Σχολειά πρώτα...]

Οί Μαυρόλυκοι, όπου άνήκει τό άπόσπασμα, είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα, στό όποιο ό συγγραφέας παρουσιάζει τήν κατάσταση και έξιτορει τούς άγώνες του ύπόδουλου Έλληνισμού στην περίοδο τής Τουρκοκρατίας (1565-1799). Στό κείμενο παρακολουθούμε τό κήρυγμα του Κοσμά του Αιτωλού στους άρματολούς του Μπουκουβάλα. Ό Κοσμās ό Αιτωλός μετά τήν άποφοίτησή του από τήν Άθωνιάδα Σχολή περιόδευσε στίς τουρκοκρατούμενες περιοχές και μέ κήρυγματα και συμβουλές προσπαθούσε νά άφυπνίσει τήν έθνική, πνευματική και θρησκευτική συνείδηση του ύπόδουλου Γένους. Χρονικά τό κήρυγμα τοποθετείται λίγο πριν από τά όρλωφικά.

– Έμαθα ότι άμαρτήσατε, άδελφοί. Έβλάψατε άδελφούς σας χριστιανούς, τήν ώρα όπου ό άπιστος μās μπήζει άλλιώτικα τό μαχαίρι. Κατεβήκατε στ' Άμπελάκι και σφάξατε τό Γερακάκη και τόν Άσιμή, τούς κοτζαμπάσηδες* τ' Άμπελακιού.

Κοίταξε τόν καπετάνιο στά μάτια.

– Καπεταναίοι και κοτζαμπάσηδες ένα είναι. Τούς έχει ανάγκη τό Γένος. Νά πάψετε πιά νά χύνετε τό αίμα σας ό ένας του άλλου. Σκοτώνετε τό Γένος!

Γύρισε και κοίταξε όλους στά μάτια, τούς άρματωμένους, κάπου όγδόντα εκατό νομάτες*.

κοτζάμπασης: δημογέροντας, προεστός.
νομάτες: άτομα (ιδιωμ.).

– Καί ὡσάν νά μὴν ἔφτανε αὐτό, ἄντρες περήφανοι, ἐλεῦθεροι, ἀρματωμένοι, ριχτήκατε μέσ στό χωριό καί μακελέψατε ἀδελφούς σας χριστιανούς...

– Γδικιωμός ἦτανε!... γδικιωμός! ἀκούστηκε μιά φωνή.

– Νά μὴν τή ματακούσω τή μαύρη λέξη! "Ἐκραξε ἄγρια ὁ γερο-Κοσμάς. Ἐκδίκηση δέν τὴν ξέρει ὁ Σωτὴρ μας ὁ Χριστός καί τὴν τιμωρία τὴ δίκαιη τὴν κρατάει Αὐτός, γιὰ νά τή δώσει. Καί σέ ποιόν θά τή δώσει, ὅταν σημαίνει ἡ ὥρα ἐκείνη; Πρῶτα σέ κείνον πού ἔβλαψε τόν ἀδερφό του. Κι ὄχι μόνο βλάψατε τοὺς ἀδελφούς σας, ἀλλὰ χυθήκατε μέσα στά σπίτια τους καί τὰ ἐγδύσατε! Φόβος καί τρόμος μέ συνέχει, πῶς ἴσως καί τούτη ἡ φιλοχρηματία σὰς ὀδήγησε καί στό ἄλλο τό κακό, ὅπου σηκώσατε χέρι ἀπάνω στοὺς ἀδελφούς σας...

Μαλάκωσε λίγο:

– Ἄξίζει, ἀδελφοί μου, ἓνᾶ πρόβατο ἢ λίγα χαλκῶματα ἢ τὰ μεταξωτά, ἀξίζει, ἀδελφοί μου, καί τό χρυσαφικό ἀκόμη, γιὰ νά χάσει κανένας τῆς ψυχῆς του τὴ λευκότητα καί τὴ γαλήνη;

Κι ἀγρίεψε πάλι:

– Ἐκδίκηση! Τί πάει νά πεῖ; Τὴν ὥρα πού τὰ βάσανα κι οἱ πικρίες ξεχειλίσανε γιὰ ὅλους μας, νά σηκώνουμε χέρι ἀδελφοκτόνο καί νά διαγουμείζουμε* τὸ βίος τῶν χριστιανῶν!

Καί πρόσθεσε ἐτοῦτα τὰ προφητικά τὰ λόγια:

– "Ὅχι, ἀδελφοί μου, ὅλα διὰ τὴν Πίστιν καί διὰ τὸ Γένος! Πρῶτοι ἐμεῖς μέ τό σταυρό! Πρῶτοι κι ἐσεῖς μέ τό ντουφέκι! Γένος καί Πίστις ἓνα εἶναι. Καί ἡ ἐκκλησία μας εἶναι στήν ἑλληνική καί τό Γένος μας εἶναι ἑλληνικό! Χριστιανοσύνη καί Ρωμοσύνη ἓνα εἶναι! Εἴμαστε Γραικοί κι' εἴμαστε Χριστιανοί! Πιστεύετε κι εἶστε βαπτισμένοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί εἰσθε τέκνα καί θυγατέρες τοῦ Χριστοῦ μας. Γεννηθήκατε σέ τοῦτα τὰ χῶματα καί ποτίσατε μέ αἶμα καί ἰδρώτα τοῦτες τίς ποδιές* τῶν βουνῶν, πού εἶναι χῶματα ρωμέικα. Κι ἂν τὰ πατάει σήμερα Τούρκου ποδᾶρι, αὔριο πάλι ρωμέικα θά εἶναι. Θά ῥθει ἡ «ἡμέρα τῆς Κρίσεως». Δέν εἶναι μακριά! Καί θά ξεσκλαβωθεῖ τὸ Γένος! Ἀκοῦστε τοῦτο τὸ λόγο πού σὰς λέω: Αὐτός ὁ τόπος θά γίνει μιά μέρα ρωμέικος, καί καλότυχος ὅποιος ζήσει σέ κείνο τὸ βασίλειο!

Τοὺς εἶπε τόσα καί τόσα ὁμορφα λόγια, πού τοὺς ἐζάλισε, ἔτσι ὅπως ζαλίζει τὸ καλὸ κρασί, ἓνα μέθυσμα πού δέ μουδιάζει, μόνο ἀνάβει τὰ

διαγουμείζω: ληστεύω, λεηλατῶ.
ποδιά τοῦ βουνοῦ: πλαγιά.

αϊματα και ξυπνάει τό μυαλό κι άνοίγει τήν καρδιά. Τέτοιο κρασί τούς κέρασε μέ τά λόγια του ό «γέρος». Καί δέν ήταν παιδιά αύτοί πού τόν άκούγανε, μηδέ γυναίκες ήταν, μόνο ήταν άντρες, παλικάρια, τό άνθη τής λεβεντουριάς, αύτοί πού ζούνε παρέα μέ τ' άγρίμια, άγρίμια!

Άπό δώ τό 'χε, άπό κεί τό 'χε, ό γερο-Κοσμάς τούς έφερε σέ μία κατάσταση, πού δέ βασιοούνταν άλλο. Ξάφνου, ένας σαραντάρης, ένας λιοκαμένος άντρας μέ λαβωματιά στό μάγουλο πέρα ώς πέρα, τραβάει τήν μπιστόλα και ρίχνει:

- Γιά τήν πίστη και για τό Γένος!

Άμέσως Ξέσπασαν πενήντα φωνές:

- Έλευθερία ή θάνατος!...

Ή σάρα* κι οι πλαγιές άντιλαλήσανε άπό τά σμπάρα*.

- Φωτιά στού Τούρκου τό κεφάλι! Φωτιά στού πασά τά γένια!

Άλαλαγμός, κακό μεγάλο έγίνηκε. Άποτραβήχτηκε ό πάτερ-Κοσμάς. Σάν τίς γυναίκες μπροσύτερα, οι άντρες τώρα του φιλοüne τά χέρια, σκύβουν και του φιλοüne τό ράσο. Έκανε κομμάτι πέρα ό «γέρος» μαζί μέ τόν καπετάνιο, νά τά πούνε οι δύο τους. Καί τά παλικάρια, ξαναμμένα, τό ρίξανε στό τραγούδι:

*Έγώ βεζίρη δέν ψηφώ, πασά δέν προσκυνάω,
πασά έχω τό ντουφέκι μου, βεζίρη τό σπαθί μου!*

Τόν πήρε κατάμερα ό καπεταν-Γιάννης τόν πάτερ-Κοσμά και τόν έπήγε άπόξω άπ' τή σπηλιά, στό λημέρι του. Κάτσανε χάμω στά βράχια, και τούς φέρανε οι γυναίκες τήν τσότρα* μέ τό κρασί κι' άπάνω σέ φύλλα ψιλοκομμένο κρέας άπό κατσικάκι. Μά ό γερο-Κοσμάς άρνήθηκε νά φάει. Ψωμότυρο του φτάνει. Κι ύστερα μία γουλιά κρασί, ίσα ίσα νά βρέξει τό λαρύγγι. Δίπλα του ό καπετάνιος ξεκοκαλίζει μία σπάλα. Σκούπισε μέ τ' άνάστροφο του χεριου τίς μουστάκες του και ρώτησε:

- Μήνα σου έλαχε, πάτερ, ν' άνταμώνεις τόν Παπάζογλου*;

- Τόν είδα στό Μισολόγγι. Ό Παναγιώτης ό Παλαμάς*, ό Παπάζο-

σάρα: άπότομη πλαγιά γεμάτη χαλίκια.

σμπάρα: πυροβολισμοί.

τσότρα: ξύλινο δοχείο κρασιου.

Παπάζογλου (ή Παπαζάλης). Ύπηρετήσε στό ρωσικό στρατό ως λοχαγός. Συνδέθηκε μέ τό Γρηγ. Όρλώφ και όργάνωσε τήν επανάσταση στήν Ελλάδα κατά τών Τούρκων τό 1769.

Παναγιώτης Παλαμάς: Διδάσκαλος του Γένους. Ήταν σχολάρχης στό Μεσολόγγι.

γλους κι εγώ ένταμωθήκαμε. 'Ο Παπάζογλους λέει, ότι ή Αικατερίνα* ύποστηρίζει τήν ύπόθεση τών Γραικών, λέει ότι τά βασιλεία τής Εύρώπης έχουν συμφωνήσει νά τή χαλάσουνε τήν Πόρτα*. Καί λέει, νά έτοιμαζόμεθα. "Όλοι. Κληρος, καπεταναίοι, προεστοί, όλοι. Νά έτοιμάσουμε τό δρόμο...

Στάθηκε ν' άκούσει τό τραγούδι τών παλικαριών. "Υστερα:

– 'Εμέ, ή γνώμη μου είναι, πώς πρώτα άπό τό Σηκωμό, πολύ πρίν νά τολμήσουμε τό «ποθούμενο», πρέπει νά δουλέψουμε τέσ συνειδήσεις. Δέν ξύπνησαν άκόμα οί πολλοί.

– Τί πρέπει νά γενεϊ, πάτερ; 'Εσύ τί λές;

– Σχολειά, καπετάνιε. Τό σχολειό φωτίζει τούς άνθρώπους. 'Ανοίγει τά μάτια τών χριστιανών. 'Από τό σχολειό μαθαίνουμε τί είναι Θεός καί τί είναι Γένος!

'Ο καπετάνιος άπόμεινε συλλογισμένος.

– Δέν πρέπει νά ύπάρχει χωριό δίχως σχολειό, ξανάπε ό Κοσμάς. Ξέρεις, καπεταν-Γιάννη; Είχα δάσκαλο τόν Ευγένιο Βούλγαρη*. 'Απάνω, στά μοναστήρια του 'Αθου. Αύτός μου άνοιξε τά μάτια μου έμένα. 'Εμένανε καί σ' άλλους πολλούς, πλήθος. Τό Γένος, μάς φώναζε, σώστε τό Γένος! 'Ο χείμαρρος τών έξωμόσεων*, μάς έλεγε, κατάκλυσε τόν τόπο. Κίνδυνος τής 'Ορθοδοξίας καί του Γένους! Τί νά σηκωθεί ό τόπος, πρίν νά έρθει ή ώρα. "Αδικα θά χυθει τό αίμα. Τό ξέρεις, καπεταν-Γιάννη, πώς τουρκεύουνε κι οί παπάδες; Τό στοχάζεσαι λιγάκι; Δέ θέ νά μείνει χριστιανός γιά χριστιανός, άν δέν μποδίσουμε τούτο τό κακό, πρώτο άπ' όλα.

Κοίταξε κατάματα τόν καπετάνιο.

– Κι έσείς άφήνετε τά παλικάρια σας νά σκοτώνονται άναμεταξύ τους! Αίμα, αίμα! 'Ισια ό Τουρκος, ίσια ό Χριστιανός στών άρματολών τό μαχαίρι, έ! Τό παραδέχεσαι τούτο, καπετάνιε;

'Ο καπετάνιος έστριψε τίς μουστάκες του κακοφανισμένος. 'Αλλά δέν είπε λέξη.

– 'Εκδίκηση, έ; πλιάτσικο*! διαγούμισμα*! Τί πάει νά πει! 'Εγώ σοϋ μιλάω, καπετάνιε, σάν άδελφός του λαού!

Αικατερίνα: Αυτοκράτειρα τής Ρωσίας Αικατερίνη (1762-1796) πού είχε σχέδιο νά ξεσηκώσει τούς χριστιανικούς πληθυσμούς τής Τουρκίας καί νά άνασυστήσει τή Βυζ. αυτοκρατορία μέ ήγεμόνα τόν έγγονό της Κωνσταντίνο.

Πόρτα: ή κυβέρνηση τής όθωμανικής αυτοκρατορίας. Λέγεται καί 'Υψηλή Πύλη. *Ευγένιος Βούλγαρης.* (1716-1806). Σημαντικός διδάσκαλος του Γένους.

έξώμωση: άλλαξοπιστία

πλιάτσικο: λεηλασία, διαρπαγή.

διαγούμισμα: ληστεία.

Τόν ἀποπῆρε ἔτσι τόν καπετάνιο. Ὑστερα ξαναγύρισε τὸ φύλλο.

– Εἶπαμε, θέλει σχολειὰ ὁ τόπος, πρῶτα σχολειὰ, νὰ ξεστραβωθεῖ ὁ κόσμος. Ἄγριψε ἀπ' τὴν ἀγραμματοσύνη. Ὡστόσο, ὁ Παπάζογλους βιάζεται. Καί καταπῶς μαθαίνω, ξεσήκωσε τὴν Αἰκατερίνα. Καί τώρα βάζει μπουρλότο καί στὰ μυαλά τῶν ἐδικῶν μας. Πῆγε στοῦ Μοριά, ἦρθε στὴ Ρούμελη, ἀνέβηκε κι' ἀπάνω στὴν Ἀρβανιτιά, καί στὴ Σκλαβονιά* ἀκόμα πῆγε, ἦρθε σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς προεστοὺς καί μὲ τοὺς καπεταναίους... ἐσύ θὰ τὰ ἔμαθες, καπεταν-Γιάννη, ἀνταμώθηκε καί μὲ τόν πεθερό σου τὸ Γεροδῆμο καί μὲ τὸ Χρίστο τὸ Γρίβα... Κάτω στοῦ Μοριά μίλησε στοὺς Μανιάτες, μὲ τὸ Μαυρομιχάλη καί μὲ τὸν Μπενάκη στὴν Καλαμάτα... Μοιράζει Τετραβάγγελα* στὶς ἐκκλησιές, ἄμφια, σταυροὺς, ἐν ὀνόματι τῆς Αὐτοκρατορίσσης... μὲ τὴν εἰκόνα τῆς... Σείστηκε ὁ κόσμος ἀπὸ τὴ χαρά! Θὰ ξελευτερωθοῦμε! Ἔτσι θαρροῦνε. Τὸ ξανθὸ τὸ γένος... Ἐγώ, καπετάνιε...

Κόμπιασε. Ὑστερα ἀργὰ ἀργὰ:

– Τὸ «ποθούμενο», καπεταν-Γιάννη, θὰ γίνει. Μὰ θὰ γίνει στὴν τρίτη γενεὰ ἀπὸ μᾶς. Ἐγώ σ' τὸ λέω.

Ὁ καπεταν-Μπουκουβάλας δὲν ἀποκρίθηκε. Σήκωσε τὴν τσότρα κι' ἤπιε πάλι.

– Μᾶς κατηγορήσες, πάτερ, μὲ τὸ δίκιο σου. Ὅμως, ἄκου με καί μένα. Τοὺς ραγιάδες πού σφάξαμε τοὺς σφάξαμε, γιατί μᾶς πουλήσανε στὸν Τοῦρκο. Γι' αὐτὸ τοὺς ἐσφάξαμε. Καί τοὺς κουρσέψαμε τὸ βιός. Νὰ τὸ ἔχουνε παράδειγμα καί φόβο οἱ ἄλλοι. Κι ὕστερα, τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς, τί εἶναι αὐτὸ μπροστὰ στοῦ χαλασμό πού κάνουμε τοῦ Τοῦρκου; Σ' ἓνα κεφάλι Γραικοῦ, ἐμεῖς λογαριάζουμε πενήντα κεφάλια Τουρκῶνε. Τὸ Βάλτο τὸν ξεκαθαρίσαμε μὲ τὸ Γεροδῆμο μαζί. Τ' Ἄγραφα, τὸ Καρπενήσι, ὡς καί τὴν Καλαμπάκα τὴν ξεκαθαρίσαμε ἀπ' τὸν ἄπιστο. Θέλοντας καί μὴ ἢ Πόρτα μᾶς προσκύνησε. Ἐμεῖς τὸν ὀρίζουμε τὸ τόπο!

Ὁ γερο-Κοσμᾶς συλλογιζότανε.

—Ὁ Ὑψιστος ἄς λυπηθεῖ τὸ Λαόν Του! εἶπε στοῦ τέλους.

Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ἀποβλέπει τὸ κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ πρὸς τὰ παλικάρια τοῦ Μπουκουβάλα;
2. Τί πιστεύει γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ὑπόδουλου Γένους;

Σκλαβονιά: ἡ Βλαχία.

Τετραβάγγελο: βιβλίο πού περιέχει ὀλόκληρα τὰ τέσσερα εὐαγγέλια.
κουρσεύω: λεηλατῶ.

3. Ποιά είναι η προϋπόθεση κατά τόν Κοσμά για τήν Ἐθνική Παλιγγενεσία; Γιατί;
4. Εἶχε ἀποτέλεσμα τό κήρυγμα; Πῶς τό πέτυχε;
5. Ποιές διαφορές παρουσιάζουν ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός καί ὁ Μπουκουβάλας; Ποῦ ὀφείλονται;

Θ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ – ΔΙΟΜΗΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1904 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα καί στό Παρίσι. Ἐργάστηκε ὡς υπάλληλος στήν Τράπεζα τῆς Ἐλλάδος. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε μυθιστορήματα, διηγήματα καί θεατρικά ἔργα. Στά μυθιστορήματά του ἐπιχειρεῖ νά δώσει μιά συνθετική εἰκόνα τοῦ ἑλληνισμοῦ στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Ἔργα του: α) πεζογραφία: *Παράλληλα καί παράταιρα*, *Μαρία Πάρνη*, *Πέρα στή θάλασσα*, *Οἱ Μαυρόλυκοι* (3 τόμοι), *Ἑλληνικός Ὅρθρος* (3 τόμοι), *Τό τέλος τοῦ μύθου* κ.ἄ. β) θέατρο: *Βασίλειος*, *Ἡ λύκαινα*, *Ἡ σφαγή τῶν μνηστήρων*, *Ὁ μέγας ἐσπερινός*.

Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης

[Ἐπέσανε τά Γιάννενα...]

Στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας ὅλη ἡ Ἑλλάδα στέναζε κάτω ἀπό τή σκληρότερη σκλαβιά πού γνώρισε ποτέ στή μακραίωνη ἱστορία της. Πιό πολύ ὅμως ἔνωσε τήν καταπίεση καί τή βαναυσότητα τοῦ κατακτητή ἡ Ἕπειρος, πού τή διοικούσε ὁ πιό ἄγριος καί σκληρός πασάς, ὁ Ἄλῃ Πασάς.

Ἐπέσανε τά Γιάννενα, σιγά νά κοιμηθοῦνε,
 ἐσβήσανε τά φῶτα τους, ἐκλείσανε τά μάτια.
 Ἡ μάνα σφίγγει τό παιδί βαθιά στήν ἀγκαλιά της,
 γιατί εἶναι χρόνοι δίσεχτοι καί τρέμει μήν τό χάσει.
 Τραγοῦδι δέν ἀκούγεται, ψυχὴ δέν ἀνασαινεῖ.

Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος καί μνήμη τό κρεβάτι,
κι ἡ χώρα κοιμητήριον κι ἡ νύχτα ρημοκλήσι.
Ἄγρυπνος ὁ Ἄλῃ πασάς, ἀκόμη δέ νυστάζει,
κι εἰς ἓνα δέρμα λιονταριοῦ βρίσκεται ξαπλωμένος.
Τό μέτωπό του εἶναι βαρύ, θολό, συγνεφιασμένο
καί τό ἄβαλεν ἀντίστυλο τό χέρι του, μήν πέσει.
Χαϊδεύει μέ τά δάχτυλα τά κάτασπρά του γένια,
πού σέρνονται στοῦ λιονταριοῦ τή φοβερή τή χαιτή.
Ἀγκαλιασμένα τά θεριά, σοῦ φαίνονται πῶς ἔχουν
ἓνα κορμί δικέφαλο· τό μάτι δέ γνωρίζει
ποιό τάχα νά ν' τό ζωντανό καί ποιό τό σκοτωμένο.

Ἑρωτήσεις

1. Ἀπό πόσες εἰκόνες ἀποτελεῖται τό ποίημα καί πῶς σχετίζονται μεταξύ τους;
2. Νά βρεῖτε τίς λέξεις πού ἐκφράζουν περισσότερο τό φόβο τῶν κατοίκων.
3. Ὁ ποιητής λέει ὅτι ὁ Ἄλῃ Πασάς εἶναι ξαπλωμένος σέ ἓνα δέρμα λιονταριοῦ. Ποῖο ἀποτέλεσμα δημιουργεῖ μέ τήν εἰκόνα αὐτή;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ (1824-1879). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί σπούδασε στήν Ἴονιο Ἀκαδημία στήν Κέρκυρα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στήν Ἑλβετία, ὅπου πῆρε διδακτορικό δίπλωμα Φιλολόγου. Ἐπίσης σπούδασε Νομικά στό Παρίσι καί τήν Ἑλβετία. Ἀναμείχθηκε στήν πολιτική καί ἔγινε βουλευτής Λευκάδας. Ἄν καί κατάγεται ἀπό τά Ἐπτάνησα, δέν ἀκολουθεῖ τήν παράδοση τῆς Ἑφτανησιακῆς Σχολῆς, ἀλλά στρέφεται στό δημοτικό τραγούδι καί τό γαλλικό ρομαντισμό. Ἄντλεῖ τά θέματα τῶν ποιημάτων του ἀπό τοῦς ἀγῶνες τῶν ἀρματολῶν καί κλεφτῶν καί ἀπό τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Ἔργα του: *Μνημόσυνα*, *Ἡ Κυρά Φροσύνη*, *Ἀθανάσιος Διάκος*, *Φωτεινός* κ.ἄ. Ἡ ποίησή του ἔχει τή μεγαλοστομία καί τίς ὑπερβολές τοῦ ρομαντισμοῦ. Καλύτερο ἔργο του εἶναι ὁ *Φωτεινός*.

Ἡ Σουλιωτοπούλα

Τό παρακάτω ἀφήγημα εἶναι ἀπό τή συλλογή Μεγάλα χρόνια. Σ' αὐτό μπορούμε νά δούμε τό ἦθος τῶν νεαρῶν μαχητῶν τοῦ Σουλίου.

Στῆς μάχης τόν καπνό, πού πνίγει τό λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὅλα τά 'χει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τό Σούλι πέφτει ξέμακρα, καί σάν λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμáει τό παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή, πού τόν ξυπνάει. Λοιπόν τό Σούλι δέ χάθηκε, καί ζεῖ: Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

– Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὠρή Λάμπη;

– Ζεστή κουλούρα, ὠρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τή ζύμωσα μέ τά χεράκια μου, κι ἡ μάνα τήν ἔψησε στήν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νά φᾶς μιά ψίχα καί νά ξαποστάσεις.

– Δέ μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τό ντουφέκι...

– Αὐτό εἶν' ἡ συλλογή σου, Νάση; Ἔρχομαι ἰγώ καί σοῦ κρατῶ τόν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καί δῶς' μου τό ντουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά μάθει τήν κορασιά πῶς πιάνουν τό τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μέ χέρι σταθερό γέμιζ' ἐκείνη καί σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος καί μοναχά τήν πείνα του ἄκουγε τή θερειμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καί πέτυχε κατάσθηθα τήν κορασιά. Μά αὐτή ἔκανε καρδιά καί δέ μιλοῦσε. Τό αἶμα πλημμύριζε τόν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καί τουφεκοῦσε.

– Ἔφαγες, Νάση;

– Κοντεῦω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεῦτερα καί τρίτα. Καί τότε μ' ἓνα πήδημα τό παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἄρπαξε τό τουφέκι κι ἡσυχος καθῶς εἶχε τραβηχτεῖ ξανάρχισε τόν πόλεμο.

Ἄμιλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ἐρχομός τῆς Λάμπης καί ὁ διάλογος πού ἀκολουθεῖ ἀνάμεσα στά δύο

ἄδέρφια σέ τί μεταβάλλει τήν πολεμική ἀτμόσφαιρα στό βουνό; Πῶς ἦταν πρὶν καί πῶς μετὰ;

2. Ποιό δεσμό θέλει νά τονίσει ὁ συγγραφέας στό ἀφήγημα; Πῶς τό πετυχαίνει;
3. Μέ ποιούς τρόπους συμμετείχαν οἱ Σουλιώτισσες στόν πόλεμο;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Ἱστοριοδίφης καί πεζογράφος. Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν ἀπό οἰκογένεια Σουλιωτῶν προσφύγων. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική Σχολή, ἀλλά οἱ βιοποριστικές του ἀσχολίες δέν τοῦ ἐπέτρεψαν νά πάρει δίπλωμα. Ἐκτός ἀπό τή λογοτεχνία εἶχε πάθος γιά τή συλλογή ἑγγράφων τῆς Ἐπαναστατικῆς περιόδου. Διορίστηκε διευθυντής τῶν Γενικῶν Ἀρχειῶν τοῦ Κράτους καί ἔγραψε πολλές ἱστορικές μελέτες. Ἔργο του: *Ἱστορίες τοῦ Γιάννη Ἐπαχτίτη, Ὁ πετεινός, Τό Σούλι, Μεγάλα Χρόνια* κ.ἄ. Τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀναφέρονται στά κατορθώματα τῶν Σουλιωτῶν καί στούς ἀγῶνες τοῦ 21. Ἐξέδωσε ἐπίσης τά *Ἀπομνημονεύματα* τοῦ Μακρυγιάννη καί τοῦ Κασσομούλη.

Μπαίρον*

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τήν ἐπικολυρική σύνθεση τοῦ Μπαίρον Δόν Ζουάν, πού δημοσιεύτηκε στά 1818. Ἡ μετάφραση εἶναι τοῦ Ἀργύρη Ἐφταλιώτη. Οἱ ἐντυπώσεις τοῦ Μπαίρον, πού περιέχονται σ' αὐτό τό ποίημα, προέρχονται ἀπό τό πρῶτο του ταξίδι στήν Ἑλλάδα τό 1809.

Στήν τρίτη ᾠδή τοῦ Δόν Ζουάν ὁ Μπαίρον παρουσιάζει ἕναν ἀνώμοτο ποιητή Ἕλληνα (φανταστικό πρόσωπο), πού «ἀπελπισμένος καί

Μπαίρον: πρόκειται γιά τό γνωστό μας μεγάλο φιλέλληνα Λόρδο Βύρωνα (ἀγγλ. Byron)

παραπονεμένος διά τήν σκλαβίαν τῆς πατρίδος του»* ἔχει μπροστά του ἕνα ποτήρι μέ κρασί καί ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει καί τά ἀκόλουθα.

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας! ὦ νησιά βλογημένα,
πού μέ ἀγάπη καί φλόγα μιά Σαπφώ* τραγουδοῦσε,
πού πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
πού τό φέγγος του ὁ Φοῖβος* ἀπ' τή Δῆλο σκορποῦσε!
Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τά τώρα,
μά βασιλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα!

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἶναι, ὦ πατρίδα καημένη!
Κάθε λόγκος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἕνας μῦθος δέ μένει,
τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
Καί τή λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφήκες, ὀιμένα!
ἀπ' τοῦς θεῖους σου ψάλτες νά ξεπέσει σ' ἐμένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιά τύχη μέ σέρνει
μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
κάποιο βάλσαμο* κρύφιο στό τραγούδι μου φέρνει
ἢ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιά τέτοια πατρίδα!
Καί τί νά 'χει ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρά μόνο
γιά τοῦς Ἑλληνας πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
καί ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντίς αἶμα σάν πρῶτα;
Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τά σπλάχνα σου ἕνα
ἱερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα!
Ἀπ' ἐκειοῦς, τοῦς τρακόσιους, τρεῖς ἄν ἔρθουνε, φτάνουν,
ἄλλη μιά Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Μέ σαμιώτικο πάλι τό ποτήρι ἄς γεμίσει!
Μές στόν ἴσκιο χορεύουν οἱ κοπέλες μας πάλι·
σάν τά μαῦρα τους μάτια δέν εἶδε ἄλλα ἢ φύση.

«...τῆς πατρίδος του»: ἡ φράση εἶναι τοῦ Δ. Σολωμοῦ.
Σαπφώ: περίφημη λυρική ποιήτρια ἀπό τή Λέσβο (γύρω στό 600 π.Χ.).
Φοῖβος: ὁ Ἀπόλλων.
βάλσαμο: θεραπευτικό φυτό, φάρμακο

Μά σάν βλέπω τή νιότη καί τ' ἀφράτα τους κάλλη,
τό δικό μου τό μάτι τό θολώνει μιά στάλα,
πού γιά σκλάβους φυλάγουν τῶν βυζιῶν τους τό γάλα!

Στοῦ Σουνίου θά καθίσω τό μαρμάρينو βράχο,
σύντροφό μου τό κύμα τοῦ Αἰγαίου θά κάνω,
αὐτό ἐμένα ν' ἀκούγει κι ἐγώ ἐκεῖνο μονάχο,
κι ἐκεῖ ἀπάνω σάν κύκνος* μέ τραγοῦδι ἄς πεθάνω.
Δέ σηκώνει ἡ ψυχὴ μου σκλάβα γῆ! Χτύπα κάτω
τῆς σκλαβιάς τό ποτήρι, κι ἄς πάει νά 'ναι γεμάτο!

Ἐρωτήσεις

1. Τί αἰσθήματα ἐκφράζει ὁ ἀνώνυμος ποιητής γιά τόν ἀρχαῖο ἑλληνικό κόσμο καί τί γιά τή σύγχρονη του Ἑλλάδα; Νά ἐπισημάνετε τίς σχετικές ἐκφράσεις.
2. Στήν πραγματικότητα τίνος αἰσθήματα ἐκφράζει ὁ ἀνώνυμος ποιητής;
3. Πῶς προσπαθεῖ νά λησμονήσει τόν πόνο του ὁ ποιητής;
4. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τή μεγαλύτερη ἔνταση τοῦ πόνου του;
5. Νά μελετήσετε τό ἐπόμενο ἀπόσπασμα ἀπό τόν Ἕγνον εἰς τὴν Ἐλευθερία τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΠΑΙΡΟΝ ΤΖΩΡΤΖ ΓΚΟΡΝΤΟΝ (1788-1824). Γεννήθηκε στό Λονδίνο καί σπούδασε στό Καίμπριτζ. Τὴν περίοδο 1809-1811 ταξίδεψε στὴν Ἰσπανία, Πορτογαλία, Ἑλλάδα καί Μέση Ἀνατολή. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1823 ἦρθε ὀριστικά στὴν Ἑλλάδα, γιά νά προσφέρει τίς δυνάμεις του στὸν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐγκαταστάθηκε στό Μεσολόγγι, ὅπου καί πέθανε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1824 σὲ ἡλικία τριάντα ἐξὶ ἐτῶν. Κατέχει σημαντικὴ θέση ἀνάμεσα στοὺς Εὐρωπαίους ποιητές τοῦ 19ου αἰ. Ἔργα του: *Ἵθρες ἀργίας*, *Τσαίλιτ Χάρολντ*, *Ἡ νύφη τῆς Ἀβύδου*, *Ὁ Γκισοῦρ*, *Ἡ Πολιορκία τῆς Κορίνθου*, *Δόν Ζουάν*. Ἐγραψε ἐπίσης καί θεατρικά ἔργα, ὅπως τὸν *Μάνφρεντ*, *Κάιν* κ.ἄ.

Κύκνος: σύμφωνα μέ ἀρχαία παράδοση ὁ κύκνος λίγο πρὶν πεθάνει κελαηδαί μελωδικά. Μεταφορικά «κύκναιο ἄσμα» λέγεται τό τελευταῖο ποίημα ἢ μουσικό ἔργο ἑνὸς ποιητῆ ἢ μουσικοῦ.

Ἐπὶ τὸν ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν

Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (στροφές 83- 87) ὁ ποιητὴς ἀπαντᾷ ἐπὶ τὸ ποίημα τοῦ Μπαίρον ποῦ μελετήσατε πρὸ πάντων (Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας). Ὁ Σολωμὸς γράφει τὸν ὕμνον τὸ 1823.

Στὴ σκιά χεροπιασμένες,
στὴ σκιά βλέπω κι ἐγὼ
κρिनὸδάκτυλες παρθένες
ὁποῦ κάνουνε χορό·

στὸ χορὸ γλυκογυρίζουν
ὠραῖα μάτια ἐρωτικά,
καί εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
μαῦρα, ὀλόχρυσά μαλλιά.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιᾶζει
πὼς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθερίας.

Μὲς στὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
τὸ ποτήρι δὲν βαστῶ·
φιλελεύθερα τραγοῦδια
σάν τὸν Πίνδαρο* ἐκφωνῶ.

Ἐπὶ τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένα,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Πίνδαρος: περίφημος ἀρχαῖος λυρικός ποιητὴς ἀπὸ τῆς Θήβας (518-438 π.Χ.)· ἐπὶ τὰ ποιήματά του ἐξυμνεῖ τοὺς νικητὲς τῶν πανελληνίων ἀγώνων.

Ἑρωτήσεις

1. Τό παραπάνω απόσπασμα, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἀπάντηση στό ποίημα τοῦ Μπάρον. Τί ὤθησε τόν ποιητή νά συνθέσει αὐτή τήν ἀπάντηση;
2. Ποιά ἐπιμέρους θέματα ἤ ἐκφράσεις ἀπό τό ποίημα τοῦ Μπάρον ξαναβρίσκουμε στό απόσπασμα τοῦ Σολωμοῦ;
3. Ποιά συναισθήματα γεννᾶ στόν ποιητή ἡ εἰκόνα τῶν κοριτσιῶν πού χορεύουν; Νά τά συγκρίνετε μέ τά συναισθήματα τοῦ Μπάρον.
4. Μέ ποιές λέξεις ἀποδίδει ὁ Σολωμός τήν κίνηση τοῦ χοροῦ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 140.

D. Solomos.

[Ὁ Κολοκοτρώνης μέλος τῆς Φιλικῆς]

Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ, ἀπὸ ὅπου εἶναι παρμένο τὸ ἀπόσπασμά μας, εἶναι μιὰ μυθιοστορηματικὴ βιογραφία τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ἕνα σπουδαῖο γεγονός ἀπὸ τῆ ζωὴ τοῦ μεγάλου ἀγωνιστῆ. Μετὰ τὴν καταδίωξή του ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ὁ Κολοκοτρώνης ἐγκαταστάθηκε στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ ἀνέλαβε ὑπηρεσία ὡς ἀξιωματικὸς σὲ στρατιωτικὸ σῶμα ἀπὸ ἐθελοντές Ἕλληνες πού εἶχαν συγκεντρώσει οἱ ἐκεῖ Ἄγγλοι.

Αμα διαλύθηκαν τὰ συντάγματα κι ἔσβησε κάθε στρατιωτικὴ ζωὴ στὰ Ἐφτάνησα ὁ μοναχὸς ἀπὸ τοὺς καπεταναίους, πού δὲν τὰ ἔχασε καὶ δὲ γύρεψε ἀπὸ κανένα βοήθεια, ἦταν ὁ Κολοκοτρώνης. Ἄλλαξε μέ τὴν πιὸ μεγάλη εὐκολία τὸ σπαθὶ τοῦ πολεμάρχου μέ τὸ κατάστιχο*.

Κανένας δὲν ἦταν πιὸ κοσμοαγάπητος ἀπ' αὐτόν. Τὸν ἤξεραν, τὸν ἔδειχναν, τὸν τιμοῦσαν. Κανένας δὲν παραξενευόταν νὰ τὸν βλέπει πάλι στὰ ἐμπόρια. Ἀπὸ τὰ δεκαπέντε χρόνια πού ἔμεινε στὴ Ζάκυνθο, τὰ ἕξι μονάχα ἔκαμε ἀξιωματικὸς καὶ πολεμιστῆς. Ὅλα τ' ἄλλα δούλευε. Ἦταν τίμιος στὶς δοσοληψίες του. Ἡ ἀγορὰ τὸν ἐμπιστευόταν. Δὲν εἶχε τὸν ἀντιπαθητικὸ ἀέρα τοῦ ἐπαγγελματία παλικαρᾶ. Ἦταν πολὺ σεμνός.

Ζοῦσε μέ τὴν οἰκογένειά του σ' ἕνα σπιτάκι, πίσω ἀπὸ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Ρώμα, κοντὰ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Λουκά. Ἦταν καθάριο, γεμάτο ἀγάπη ἀρχαία, πατριαρχικὴ. Στὸ θρόνο τῆς βασίλισσας καὶ τῆς Ἁγίας, μέσα σὲ τοῦτο τὸ ἱερό, εἶχε τὴ γριὰ μάνα του, τὴν «καπετάνισσα», πού τὸν ἀκολούθησε στὴν ἐξορία. Γύρω ἀπ' τὴ χιονισμένη, σεβάσμια μορφή της, πού τὴ λάτρευε σάν εἰκόνημα, βουίζει τὸ εὐθυμο μελίσσι τῆς οἰκογενείας: ἡ γλυκιά κι ὑποταγμένη Κατερίνα, ἡ γυναίκα του, οἱ δυὸ του θυγατέρες, ἡ Γεωργίτσα κι ἡ Ἐλένη, ὁ Πάνος, παλικάρι δέκα ὀχτῶ χρονῶν, ὁ Γιάννης λίγο μικρότερος καὶ τέλος τὸ στερνοπαῖδι του, μέ τ' ὄνομα τὸ δοξασμένο τοῦ παπποῦ – Κωνσταντῖνος – πού τὸ λένε χαϊδευτικά Κολίνο. Εἶναι περήφανος, πού ἔχει ἀσφαλίσει μιὰ ἤσυχη κι ὄχι στερημένη ζωὴ στὴ χαροκαμένη «καπετάνισσα», πού ὑπόφερε τόσα καὶ τόσα γι' αὐτόν. Κι εὐτυχισμένος, πού μπορεῖ νὰ κά-

κατάστιχο: βιβλίον λογαριασμῶν πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἔμποροι.

μει λιγότερο πικρή τήν ξενιτιά στήν αγαπημένη του γυναίκα μέ τίς περιποιήσεις του καί ν' ανατρέφει τά παιδιά του, ὅπως θέλει αὐτός. Μονάχος τά βαφτίζει στήν κολυμπήθρα τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι νά τά ζηλέψουν ἀρχοντόπουλα γιά τόν τρόπο, πού τ' ἀνασταίνει. Τούς ἔχει τούς καλύτερους δασκάλους· ὁ Μαρτελάος, πού τά μαθαίνει γράμματα, εἶναι φημισμένος δάσκαλος τοῦ Φώσκολου καί τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Πάνος λείπει τούς περισσότερους μήνες. Ἐχει πάει στήν Κέρκυρα, στήν Ἀκαδημία. Εἶναι ὁ σοφός τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ πρῶτος νέος τοῦ καιροῦ του. Ὁ Μοριάς δέν μπορούσε νά δείξει πιό διαβασμένο Ἕλληνα.

Εἶναι καμάρι τοῦ νησιοῦ αὐτά τά Ἑλληνάκια, ὅταν μέ τά χιονάτα φουστανελάκια τους καί τά τσαρουχάκια τους πηγαίνουν μέ τή γιαγιά, τόν πατέρα, τή μάνα, τίς ἀδελφάδες τους ταχτικά, κάθε Κυριακή, στήν ἐκκλησία. Ὁ Μαρτελάος ἀνεβαίνει πολύ συχνά στόν ἄμβωνα, γιά νά κηρύξει. Ὁ Κολοκοτρώνης μέ τά Κολοκοτρωνάκια μένουν κι ἀκοῦνε μέ κατάνυξη. Τό φλογερό κήρυγμα ἔχει στά στήθη τῶν Κολοκοτρωναίων ἀντίλαλο καθαρά ἐθνικό· δέ βλέπουν μπροστά τους παρά Τούρκους. Αὐτούς θέλουν νά σαρώσουν ἀπό τήν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀλή πασάς στέλνει αὐτόν τόν καιρό ἐπίτηδες στή Ζάκυνθο τόν γραμματικό του Μάνθο Οἰκονόμου: Νά προσκαλέσει τόν Κολοκοτρώνη νά πάει στά Γιάννινα, νά πάρει στήν αὐλή του ὅποια θέση θέλει. Ὁ Κολοκοτρώνης δέ δέχτηκε νά ὑπηρετήσει τό «μεγάλο θεριό» τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τόν Ἀλή.

Ὁ πόθος νά τραβήξει τό σπαθί γιά τήν Ἑλλάδα καί μονάχα γι' αὐτήν, θέριεε κάθε μέρα πιό ζωντανός κι ἀκράτητος μέσα του. Μέ πόνο βαθύ σήκωνε τά μάτια του κατά τά βουνά τοῦ Μοριά καί μουρμούριζε, ἀναστενάζοντας:

—Ἀχ! δέ θά ξανάρθει τό σεφέρι*; Δέ θ' ἀντιλαλήσει πάλι στίς ράχες τό τουφέκι τό κολοκοτρωναίκο;

Ἐπαιρνε πολλές φορές τό στερνοπαίδι του, τόν Κολίνο, ἀπό τό χεράκι κι ἀνέβαιναν τό δρόμο τοῦ Κάστρου. Τοῦ ἔδειχνε μακριά τά βουνά τοῦ Μοριά, μέ τίς σταχογάλαζες κορφές στήν φιλή γάζα τῆς πάχνης:

—Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ἔλεγε· αὐτός ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τόν ζυγό.

Τό λαϊκό τραγοῦδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τίς στιγμές καί τή σωπηλή, βαθιά συγκίνησή τους:

σεφέρι: ἐκστρατεία, πόλεμος.

«Τί ἔχεις, πατέρα μου, καί κλαῖς καί βαριαναστενάξεις;
– Βλέπω τή θάλασσα πλατιά καί τό Μοριά ἀλάργα,
μέ πήρε τό παράπονο καί τό μεγάλο ντέρτι...».

Δέν ἀπελιπιζόταν ὅμως ποτέ! Περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πῶς μιά μέρα θ' ἄστραφτε σ' αὐτά τά βουνά ἡ ρομφαία τῆς λευτεριάς. Μά πῶς; Σ' αὐτή τήν ἐρώτηση, πού 'ταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος τήν ἀπόκριση ἓνα πρῶι τοῦ 1818.

Ὁ Ἄναγνωσταρᾶς, ἀπό τούς καπεταναίους πού 'χαν ἀνέβει στή Πετρούπολη νά γυρέψουν ἀπό τόν Τσάρο μιστούς, πού 'χαν νά λάβουν ἀπό τόν καιρό πού ὑπηρετοῦσαν στά Ἐφτάνησα, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μέ τό Χρυσοσπάθη καί τό Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στά μυστήρια τῆς Φιλικῆς καί σταλμένος νά κατηχήσει κι ἄλλους. Εἶχαν βγεῖ κρυφά στήν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στό σπίτι τοῦ καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, πού ἦταν δάσκαλος στό ὑδραϊκό σχολεῖο. Τό πρῶτο πού σκέφτηκαν ἦταν νά μπάσουν στή Φιλική Ἐταιρεία τόν Κολοκοτρῶνη. Τοῦ ἴστειλαν πρόσκοπο τόν Πάγκαλο. Ὁ Ἄναγνωσταρᾶς τοῦ 'χε δώσει γιά καλό καί γιά κακό κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρῶνης τόν θυμόταν κάπως. Ξαφνιάστηκε ὅμως, ἅμα τόν εἶδε. Τόν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικό περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νά τοῦ κάνει τό συνηθισμένο ψάρεμα στούς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρῶνης τόν ἔκοψε ἀνυπόμονα:
– Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα! Δέν ταιριάζουν σ' ἐμένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια πού προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τά εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνίας συνωμοσίας, πού νά ἐνώνει πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καί ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καί προεστούς – μιᾶς συνωμοσίας, πού θά χτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καί μ' ὄλους τούς τρόπους τόν τύραννο, μέ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρίς μάταιη ἐλπίδα γιά ξένη βοήθεια τοῦ φαινόταν ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του τό δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στή στιγμή νά ὀρκιστεῖ.

– Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τό αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιά τήν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω τό δρόμο τῆς Μπάχαλης μέ τίς μύριες ὁμορφιές: Τριγυρισμένο ἀπό καρυδιές, ἐλιές, φοινικιές, κυπαρίσσια, κιτριές, λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καί λουλούδια εἶναι ἓνα ἐκκλησάκι, ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῶν Λατίνων. Δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τούς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια, πού τό 'χτισε. Ἦταν τό ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρῶνη. Σ' αὐτό εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιά εἶχεν ἀπο-

χαμπέρι: εἶδηση.

κτῆσει στή Ζάκυνθο. Σ' αὐτό τό ἐκκλησιάκι τράβηξε ὁ Κολοκοτρώνης τόν Πάγκαλο, γιά νά δώσει μπροστά του τό μεγάλο ὄρκο.

Ὁ παπᾶς ἦταν δικός του. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης ἄνθρωπος Ἄργυρόπουλος, Βρισκόταν πρόσφυγας στή Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπό τόν Ἄλλή πασά. Αὐτός ὀρκιζε ὅλους τούς φιλικούς καί κρατοῦσε τακτικό ἀρχεῖο. Ἀπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο, παλιό εἰκονισματάκι μέ τρεῖς σβησμένες μορφές, ἔβαλε τό πλατύ μεγάλο χέρι του ὁ ἐλευθερωτής τῶν ραγιάδων νά δώσει τόν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος μπροστά στό μεγάλο τῆς ἰδέας. Τό μεσόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ἐξαϋλώνει τίς τρεῖς μορφές. Κορμιά δέν υπάρχουν. Ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά μία ξαναγυρίζουν τίς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τίς γωνιές, πού ἔναι γεμάτες σκοτάδι καί μυστήριο. Καί τίς μεγαλώνουν, τίς πληθαίνουν. Σάν νά ἔναι μπροστά ὅλα τά μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιάδων καί νά ὀρκίζονται μαζί του. Ἀνήσυχτοι φτερουγίζουν κάτω ἀπό τόν θόλο οἱ ἀντίλαλοι αὐτοῖ σάν πουλιά, πού γυρεύουν ἀνοιχτό διάβα νά πετάξουν στήν Ἑλλάδα, νά κράξουν σέ συναγερμό τά σύγνεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιά τήν πατρίδα κόβονται ἀπό στεναγμούς καί ἀναφιλητά. Καί τώρα σιωπή βαθιά καί κατανυχτική.

Τό μυστήριο ἔχει τελειώσει. Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένους στό σπίτι του. Πότε εἶναι ἀλαφρός, χαρούμενος, πετάει. Καί πότε πέφτει ἄξαφνα σέ συλλογή. Τόν βλέπουν γιά πρώτη φορά, ὕστερα ἀπό μῆνες, νά κοιτάζει, νά συγυρίζει τ' ἄρματα του. Κατεβαίνει στό κατώγι καί ἐξετάζει μή λείπει τίποτ' ἀπό τή σέλα τήν ὁμορφη, πού ἔχει ἀπό τό σύνταγμα τοῦ Δούκα τῆς Ἰόρκης. Δέν εἶναι ἡσυχος πιά. Συνήθιζε νά πηγαίνει ν' ἀκούει τό Μαρτελάο καί τόν Καλύβα, ὅταν ἔκαναν μάθημα. Τώρα τοῦ φαίνεται πῶς δέ λένε τίποτε. Ὀνειρεύεται ντουφέκι, σπαθί, μάχες, νίκες, θάνατο.

Μιά μέρα εἶναι στήν τάξη τοῦ Καλύβα. Τόν ἀκούει πού κάνει μάθημα. Ἀπάνου στήν ἔδρα εἶν' ἓνα χοντρό βιβλίο – μιά πολύτιμη ἔκδοσις. Ἄξαφνα τοῦ φωνάζει:

– Τί τά μαθαίνεις αὐτοῦ τά παιδιά; Νά, ἐτοῦτο νά τά μάθεις! Καί χύνεται στό βιβλίο καί θέλει νά σχίσει τά φύλλα του, γιά νά δείξει σέ δάσκαλο καί μαθητές πῶς φτιάνουν τά χαρτοῦτσα, τά φυσέκια τῆς μπαρούτης γιά τό ντουφέκι. Κι εἶδαν κι ἔπαθαν νά γλιτώσουν τό βιβλίο ἀπό τά χέρια του.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας διάλεξε νά μιήσει τόν Κολοκοτρώνη στά μυστικά της;

2. Ποιά στοιχεία δείχνουν ότι ο Κολοκοτρώνης ζούσε με τον πόθο της λευτεριάς;
3. Ποιές ήταν οι συνήθειες και η συμπεριφορά του Κολοκοτρώνη πριν από τον όρκο του και μετά από αυτόν;
4. Ο Κολοκοτρώνης είχε όλες τις προϋποθέσεις να ζήσει μία ήσυχη και εύτυχη σμένη ζωή. Τί ήταν εκείνο που σκίαζε την εύτυχία του;
5. Νά χαρακτηρίσετε τον Κολοκοτρώνη από τα λόγια, τις πράξεις και τη συμπεριφορά του απέναντι στην οικογένειά του και στους άλλους.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ: (1883-1966). Γεννήθηκε στη Ναύπακτο. Από νωρίς άφοσιώθηκε στη δημοσιογραφία και υπήρξε κατά καιρούς αρχισυντάκτης πολλών αθηναϊκών εφημερίδων. Ασχολήθηκε με όλα τα είδη του λόγου και ιδιαίτερα με το θέατρο ως θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και σκηνοθέτης. Το 1935 έγινε ακαδημαϊκός. Έργα του: α) Θεατρικά: *Τό μαύρο και τό άσπρο*, *Μιά νύχτα μιιά ζωή*, *Ίούδας*, *Ό μπαμπάς εκπαιδεύεται* κ.ά. β) Ιστορικά-βιογραφικά: *Ό Γέρος του Μοριά*, *Ό Ναύαρχος Μιαούλης*, *Ματωμένα ράσα*, *Οί Φιλικόί* κ.ά. γ) πεζά: *Σφυρίγματα*, *Κουβέντες με τόν Φορτούνιο*. Επίσης έγραψε χρονογραφήματα, ταξιδιωτικά, διηγήματα. Έκτός από τό θέατρο διακρίθηκε ως συγγραφέας μυθιστορηματικών βιογραφιών των ανδρών του ²¹.

Ήδυσσέας Ήνδρούτσος

Πρός τούς Γαλαξειδιώτες

Τό Γαλαξίδι είναι κωμόπολη, στά δυτικά του κόλπου τής Ήτίας. Στήν τελευταία περίοδο τής τουρκοκρατίας γνώρισε οίκονομική άκμή· διέθετε πολλά έμπορικά καράβια, που τότε ήταν έξοπλιόμενα, γιά νά άντιμετωπίζουν τούς πειρατές. Γι' αυτό και ή συμμετοχή του στον άγώνα είχε ιδιαίτερη σημασία.

Ό Ήδυσσέας Ήνδρούτσος, μνημένος στή Φιλική Ήταιρεία από τό 1818, είχε διοριστεί από τόν Ήλή πασά των Ήωαννίνων δερβέναγας τής ανατολικής Στερεάς Ήλλάδας. Στίς παραμονές τής επανάστασης βρισκόταν στά Ήωάννινα, πολιορκημένος μαζί με τόν Ήλή από τά σουλτανικά στρατεύματα. Κατόρθωσε όμως νά δραπετεύσει, πέρασε στά Ήπτάνησα και από κει στή Στερεά. Στίς 22 Μαρτίου 1821 γράφει τήν έπιστολή προς τούς Γαλαξειδιώτες και τούς καλεί νά πάρουν μέρος

στον αγώνα πού άρχιζε εκείνες τίς μέρες. Οί Γαλαξειδιώτες άνταποκρίθηκαν στό κάλεσμά του καί στίς 26 Μαρτίου έπαναστάτησαν.

Ηγαπημένοι μου Γαλαξειδιώτες. Ήτανε φαίνεται από τό Θεό γραμμένο ν' αδράξομε τά άρματα μία ήμέρα καί νά χυθούμε καταπάνου στους τυράννους μας, πού τόσα χρόνια άνελεήμονα μάς τυραγνεύουν. Τί τή θέλουμε, βρέ αδέρφια, αύτή τήν πολυπικραμένη ζωή, νά ζούμε από κάτω στή σκλαβιά καί τό σπαθί τών Τουρκών νά άκονιέται στά κεφάλια μας; Δέν τηράτε πού τίποτα δέ μάς άπόμεινε; Οί έκκλησίες μας γενήκανε τζαμιά κι άχούρια τών Τουρκών· κανένας δέ μπορεί νά πεί, πώς τάχα έχει τίποτε έδικό του, γιατί τό ταχιά βρίσκεται φτωχός, σάν διακονιάρης στή στρατά. Οί φαμελιές μας καί τά παιδιά μας είναι στά χέρια καί στή διάθεση τών Τουρκών. Τίποτε, αδέλφια, δέ μάς έμεινε. Δέν είναι πρέποντας* νά σταυρώσομε τά χέρια καί νά τηράμε τόν ουρανό· Ό Θεός μάς έδωσε χέρια, γνώση καί νοϋ· άς ρωτήσομε τήν καρδιά μας κι ό,τι μάς άπαντυχαίνει, άς τό βάλομε γλήγορα σέ πράξη κι άς είμεθα, αδέλφια, βέβαιοι, πώς ό Χριστός μας, ό πολυαγαπημένος, θά βάλει τό χέρι άπάνω της. Ό,τι θά κάνουμε, πρέποντας είναι νά τό κάνουμε μίαν ώραν άρχύτερα, γιατί ύστερα θά χτυπάμε τά κεφάλια μας. Τώρα ή Τουρκία είναι μπερδεμένη σέ πόλεμους καί δέν έχει άσκέρια νά στείλει καταπάνω μας. Άς ώφεληθοϋμε από τήν περίσταση όπου ό Θεός άκούοντας τά δίκαια παράπονά μας μάς έστειλε δι' έλόγου μας· μιά ώρα, πρέποντας είναι νά ξεσπάσει αύτό τό μαράζι, όπου μάς τρώγει τήν καρδιά. Στ' άρματα, αδέρφια! ή νά ξεσκαβθοϋμε ή όλοι νά πεθάνομε· καί βέβαια, καλύτερο θάνατο δέν μπορεί νά προτιμήσει κάθε χριστιανός καί Έλληνας.

Έγώ, καθώς τό γνωρίζετε καλότατα, αγαπητοί μου Γαλαξειδιώτες, ήμπορώ νά ζήσω βασιλικά, μέ πλούτια, τιμές καί δόξες. Οί Τουρκοί ό,τι καί νά ζητήσω μου τό δίνουνε παρακαλώντας, γιατί τό σπαθί του Όδυσσέα δέ χωρατεύει· έπειτα, κοντά καί σι' άλλα, ένθυμούνται τόν πατέρα μου, πού τούς έζεμάτισε. Μά σάς λέγω τήν πάσα αλήθεια, αδέλφια, δέ θέλω έγώ μονάχα νά καλοπερνάω καί τό γένος μου νά βογγάει στή σκλαβιά· μου καίεται ή καρδιά μου, σάν βλέπω καί συλλογούμαι πώς άκόμα οί Τουρκοί μάς τυραγνεύουν.

Άπό τό Μοριά μου στείλανε γράμματα πώς είναι τά πάντα έτοιμα· έγώ είμαι στό ποδάρι μέ τά παλικάρια μου, μά θέλω πρώτα νά είμαι βέβαιος, τό πώς θά μέ άκολουθήσετε κι έσείς. Άν έσείς κάμετε άρχή

είναι πρέποντας: άρμόζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θεόφιλος: *Ὀδυσσεύς Ἄνδρουῖτος*

286

από τή μιὰ μεριά κι ἐγώ ἀπό τήν ἄλλη, θά σηκωθεῖ ὅλη ἡ Ροῦμελη, γιατί ὁ κόσμος φοβᾶται· μά σάν δεῖ ἐλόγου σας, πού ἔχετε τὰ καράβια καί ξέρετε καλύτερα τὰ πράγματα, τό πώς* σηκώνετε τό μπαϊράκι, θέ νά ξεθαρρέψει καί θά τελειώσει καλύτερα τό πράγμα.

Χαιρετίσματα σέ ὅλους τούς φίλους πέρα πέρα.

Σᾶς χαιρετῶ καί σᾶς γλυκοφιλῶ
ὁ ἀγαπητός σας Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσος

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἐπιχειρήματα φέρνει ὁ Ἀνδρούτσος, γιά νά πείσει τούς Γαλαξειδιῶτες νά πάρουν μέρος στήν ἐπανάσταση;
2. Εἶναι πειστικά τὰ ἐπιχειρήματα πού προβάλλει καί γιατί;
3. Νά παρατηρήσετε πώς ἀρχίζει τήν ἐπιστολή του. Ὑπάρχει καμία σ' ὀπιμότητα σ' αὐτό;
4. Ἡ γλώσσα τοῦ κειμένου εἶναι ἀσυνήθιστη γιά μᾶς. Νά βρεῖτε ἐκφράσεις πού σήμερα δέ χρησιμοποιοῦνται καί μέ ποιές ἔχουν ἀντικαταστάθει.

Ἄνδρέας Κάλβος

Στό στρατηγό Λαφαγιέτ.

Ὁ Γάλλος στρατηγός Λαφαγιέτ (1757-1834) πῆρε ἐνεργό μέρος καί διακρίθηκε ἰδιαίτερα τόσο στήν ἀμερικανική (1775-83) ὅσο καί στή γαλλική ἐπανάσταση (1789). Σ' αὐτόν λοιπόν τό γενναῖο καί φιλελεύθερο πολεμιστή ἀπευθύνει ὁ Κάλβος τήν ἀκόλουθη ἐπιστολή πού ἀποτελεῖ τόν πρόλογο στήν ἔκδοση τῆς πρώτης ποιητικῆς του συλλογῆς, πού τυπώθηκε τό 1824 στή Γενεύη μέ τόν τίτλο *Λύρα καί περιλάμβανε 10 ὠδές.*

τό πώς σηκώνετε τό μπαϊράκι: τό ὅτι ἐπαναστατεῖτε

Ἡ ἐπιστολή εἶναι γραμμένη στὰ γαλλικά καί τή δίνουμε ἐδῶ σέ μετάφραση.

Τή μέρα πού διακινδυνεύατε τή ζωή σας στήν Ἀμερική, δέν ἀγωνιζόσαστε μόνο γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς χώρας αὐτῆς. Οἱ ἀρχές τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἠθικῆς, στίς ὁποῖες πρέπει νά στηρίζουν τήν εὐδαιμονία τους οἱ λαοί, ἦταν ἐπίσης μπροστά στά μάτια σας.

Στρατηγέ, ἀγωνιζόμαστε γιά τήν ἴδια ὑπόθεση. Ἡ ἡλικία σας σᾶς ἐμποδίζει νά δείξετε τό σπαθί σας στους βαρβάρους, πού μᾶς καταπίεζαν τέσσερις αἰῶνες. Εἶθε ὅμως ἡ ἀνάμνηση τῶν πράξεών σας νά δημιουργήσει γενναῖα αἰσθήματα στήν ψυχὴ ἐκείνου πού θά μπορούσε νά βάλει στά ἴχνη σας.

Πολύ φτωχοί γιά νά μπορέσουμε νά συντηρήσουμε τούς στρατιῶτες μας καί τὰ πλοῖα μας, στερημένοι ἀπό κάθε ὀργάνωση γιά νά στερεώσουμε τήν ἐλευθερία μας, χωρίς ὄπλα γιά νά στολίσουμε τὰ βράχια μας, πολεμώντας μ' ἓνα ἐχθρό πού πάντα νικιέται καί πάντα ξαναγεννιέται, τριγυρισμένοι ἀπό παγίδες τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων πού ἔγιναν σύμμαχοι μέ τούς ἐχθρούς τοῦ Εὐαγγελίου, δεχόμενοι ὑπουλές προσφορές προστασίας πού ὁ λαός μας δέ ζητάει, θά ὑποκύψουμε; Ὁχι, στρατηγέ! Ὁ Θεός καί ἡ ἀπελπισία μας, μᾶς κραταιώνουν. Ἐνα ἔθνος πού ὀλόκληρο βλέπει τούς ἐχθρούς του μέ περιφρόνηση, τόν τάφο του μέ ἀδιαφορία, δέν μπορεῖ νά νικηθεῖ. Ἡ Ἑλλάδα, κι ἂν ἀκόμα σκεπαστεῖ μέ στάχτες καί κόκαλα, δέ θά μείνει χωρίς ἐκδικητή. Ἡ Εὐρώπη ἀγανακτισμένη θά ἀπλώσει τό χέρι της στά ἐρείπιά μας κι ὁ ὄρκος τῆς θά κάνει νά χλωμιάσουν αὐτοί πού συνομότησαν γιά τό χαμό μας.

Ἀφήνω μέ λύπη τή Γαλλία. Τό χρέος μέ καλεῖ στήν πατρίδα μου, γιά νά προσφέρω ἀκόμη μιά καρδιά στά ὄπλα τῶν Μουσουλμάνων. Καί θά ξαναπῶ στους ξένους πού βρίσκονται ἀνάμεσά μας, πῶς ἦταν ἓνας ἀγῶνας στήν Ἀμερική κι ἓνας Λαφαγιέτ γεμάτος εὐλογίες ἀπό τό λαό πού μέ τόση ἀνιδιοτέλεια βοήθησε.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ἀγωνίζονται οἱ Ἕλληνες καί τί εἶναι ὁ ἀγῶνας αὐτός;
2. Ποιές εἶναι οἱ δυσκολίες πού ἔχει ὁ ἑλληνικός ἀγῶνας;
3. Ἀπό ποῦ ἀντλοῦν τή δύναμή τους οἱ Ἕλληνες;
4. Πῶς ἀντιλαμβάνεται τό χρέος του ὁ Κάλβος;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 90.

XIV. 'Η παλιά ζωή

Στήν 'Αθήνα τήν παλιά ξαναγουρίζω
καί ξαναβλέπω τήν παλιά μας εποχή
(παλιό τραγούδι)

Γιάννης Τσαρούχης: *Σπίτια κοντά στην όδο Πειραιώς.*

[Οί τοίχοι του σπιτιού μας]

Ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν εἶναι μιά ποιητική σύνθεση, πού γράφτηκε τό 1945. Ὅλο τό ἔργο ἀποτελεῖ ἕναν ὕμνο στήν Ἑλλάδα (αὐτή εἶναι ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν) καί στούς ἀγῶνες της γιά τή λευτεριά. Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπό τήν ἕκτη ἐνότητα.

Ἀπάνου στούς σουβάδες μένει ἀνέγγιχτος ὁ ἴσκιος
ἀπ' τίς γενειάδες τῶν παππούδων μας
ὁ ἴσκιος ἀπ' τίς χατζάρες καί τίς καραμπίνες τους
οἱ ἴσκοι ἀπ' τά χέρια τῶν παιδιῶν πού φτιάχναν μέ
τό φῶς τοῦ λύχνου
πρόβατα, γαῖδουράκια καί γοργόνες, προτοῦ πέσουνε
στό στρώμα.

Ἔτσι κι οἱ τοίχοι τοῦ σπιτιοῦ μας γίνηκαν σάν φλωροκαπνισμένα* κο-
νοστάσια –
ἐδῶ ἡ Μαρία κι ὁ Ἰωσήφ κι ὁ Γιός τους κι ὁ ἄλλος, ὁ Πατέρας,
πού 'χει χοντρά μαλλιά σάν караβόσκοινα καί πού κρατάει στά χέρια
του ἕνα τόπι
(ἕνα μεγάλο τόπι πού 'χει ἀπάνω του ζωγραφισμένη ὅλη τήν Πελοπόν-
νησο)
πιό πέρα ὁ Μεγαλέξαντρος, ἡ θεια-Παρασκευούλα κι ὁ Κολοκοτρώνης
κι Ἐσὺ ἀχνοφέγγοντας, Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν, πίσω ἀπ' τά λιόδεντρα,
πίσω ἀπ' τά κυπαρίσσια,
σταυρός, σπαθί καί δόξα, ἀγνάντια σ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν μας, μέσα κι
ἐξω, τά λεφούσια*.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές εἰκόνες ὑπάρχουν στούς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ καί τί ἀντιπροσωπεύει ἡ καθεμιιά τους;

φλωροκαπνισμένα: ἐπιχρυσωμένα.
τό λεφούσι: τό πληθος.

2. Γιατί οι τοίχοι παρομοιάζονται με «φλωροκαπνισμένα κονοστάσια»;
3. Πώς παρουσιάζεται από τόν ποιητή ή κυρά των Άμπελιών; Νά σχολιάσετε τήν εικόνα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε τό 1909 στή Μονεμβασιά. Ἡ ποιητική του προσφορά εἶναι μεγάλη σέ ἔκταση καί ἀξία. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό σημαντικούς ποιητές μας. Ἡ φήμη του ξεπέρασε τά σύνορα τῆς πατρίδας μας καί τά ἔργα του μεταφράστηκαν σέ πολλές ξένες γλώσσες. Ἔργα του: *Τρακτέρ, Πυραμίδες, Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου, Τό ἐμβατήριο τοῦ ὠκεανοῦ, Δοκιμασία, Σονάτα τοῦ Σελινόφωτος, Μαρτυρίες, Πέτρες, Ἐπαναλήψεις, Κιγκλίδωμα* κ.ἄ. Τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ἄρχισε νά ἐκδίδεται ἀπό τό 1961 σέ τόμους μέ τίτλο *Ποιήματα*. Ὁ Ρίτσος μετέφρασε ἐπίσης ξένους ποιητές.

Ἄλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Ἡ ἀποσώστρα

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔγραψε διηγήματα στήν καθαρεύουσα. Ἡ Ἀποσώστρα κατεξαίρεση εἶναι γραμμένη στή δημοτική καί εἶναι ἕνα τυπικό δείγμα ἠθογραφίας.

Οτι εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος. Κατεβαίναμε τό στενό καλδερίμι, τόν κατήφορο. Ζερβά μεριά, στό κάτω σκαλοπάτι τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γιάννου τ' Ἀγιώτη (μιά φορά ἦταν τοῦ Γιάννου τ' Ἀγιώτη, ὅταν ὁ μακαρίτης ἐζοῦσε κι ἐμεθοῦσε ἀκόμα· τώρα δέν ξέρω πλιά τίνος εἶναι, γιατί πέρασαν τόσα χρόνια!) καθόταν ἡ Μορισώ τό Γαληνάκι, μέ τή ρόκα τῆς, μέ τ' ἀδράχτι τῆς, μαζί μέ δύο ἄλλες, κι ἄλεθε ἡ γλώσσα τῆς. Τή στιγμή πού περνοῦσα, ἄκουσα νά πέσει μιά παροιμία ἀπ' τό στόμα τῆς.

Ἔλεγε: «Ὅλα τά συμβάντα τοῦ μικροῦ χωριοῦ, τά ὅσα γίνονταν, καί τά ὅσα δέν εἶχαν γίνει ἀκόμα, ἔτσι τά ἐσκόλιαζε. Δέν ἄφηνε καμιά κουβέντα, κανένα μαντάτο, κανένα «λακριντί*», πού νά μήν τ' ἀποσώσει*. Μ' αὐ-

λακριντί: κουτσομπολιό.

ἀποσώνω: συμπληρώνω, ἀποτελειώνω.

τά, και μέ τή ρόκα της, περνούσε τήν ώρα της, κι έκανε νά περάσουν και τών άλλων γυναικών οι ώρες. Άλλιώς, τί θά γινότανε σ' αυτόν τόν παλιόκοσμο;

Παραπονεμένη, πολύπαθη γυναίκα! Ό σχωρεμένος ό άντρας της πέθανε, ό άδιαφόρετος*, και τής άφησε τρία παιδιά. Ό γιός της ό μεγάλος, από τριάντα χρόνια τώρα, είχε πάρει μαύρα πέλαγα. "Άμορος" είχε γίνει, και δέν άκούστηκε πλιά. Ό άλλος, ό μικρός, άκουγόταν άκόμη κάποτε· ήταν στήν Άμέρিকা χρόνια, τής έγραφε πώς θά 'ρθει και δέν έρχότανε. Τήν κόρη της, τήν είχε καλοπαντρέψει, μά δέν είχε τύχη νά ζήσει· πέθανε στή γέννα και τό παιδί έζησε ώσπου ν' άποκτήσει τό δικαίωμα ό πατεριασμένος* του νά κληρονομήσει τά προικιά κι ύστερα, στους πέντε μήνες, ξαναπαντρεύτηκε· αυτός ήταν ό μεγαλύτερος καημός τής θεια-Μορισίνας!

Γιά νά μαλακώσει ή ταλαίπωρη τόν πόνο της, έκαμε στήν αρχή νά πέσει στά θεϊά και σέ αγαθοεργίες.

Κάμποσες φορές είχε κάμει κόλλυβα και λειτουργίες για τούς πεθαμένους. "Ύστερ' άπ' όλίγο, τά έφερε ό διάολος νά μαλώσει μέ τόν ένα, έπειτα μέ τόν άλλον παπά τής έκκλησίας· τότε κι αυτή, για νά μήν τούς τά χαραμίζει και κολάζει τήν ψυχή της, έπαψε τίς προσφορές και τά μνημόσυνα.

Μόνο επήγαινε άκόμα στήν έκκλησιά, κι έκολλούσε κεράκια στους Άγίους. Ύστερα, επειδή μέμφτηκε τόν επίτροπο πώς εκλεψε τάχα άπ' τό παγκάρι, έπαψε ν' άγοράζει άπ' τήν έκκλησιά κι έπαιρνε άπ' τόν μπακάλη. Ύπειτα ό παπάς, όπου δέν τά 'χε άκόμα καλά μαζί της, τής ειπε νά μή φέρνει νοθεμένα κεριά, μόνε νά ψωνίζει άπ' τό παγκάρι. Τότε κι αυτή έπαψε νά κολλά κεριά.

Όσοτόσο επήγαινε άκόμα στήν έκκλησία. Ύστερα, επειδή έβλεπε καμπόσες γυναίκες, όπου αυτή τίς είχε για κλεφτρίνες, νά έρχονται κοντά στό στασίδι πού άκουμπούσε και νά κάνουν μακρινούς σταυρούς και στρωτές μετάνοιες, σκανδαλίσθηκε, και δέν έπατούσε πλιά στήν έκκλησία, για κάμποσον καιρό.

Τόσο κακότυχη πού έμεινε, για νά έχει μία παρηγοριά στή μονοτονία τής ζωής της, απεφάσισε νά πάρει ένα ψυχοπαιδι. Ηύρε, αλήθεια, ένα όρφανό, πού ήταν κι από μακρινή γενιά της. Τό πήρε, τό ανάθρεψε, τό μεγάλωσε. Κείνο βγήκε πολύ θεληματάρικο, άπαιτούσε πάντοτε

άδιαφόρετος: άδιάφορος, άχρηστος.

άμορος: άόρατος, άφαντος.

πατεριασμένος: σκληρός πατέρας.

«τό δικό του νά γένει». Αὐτὴ ἦτον πολὺ ἀψίθυμη*, καὶ δὲν ἔκαναν καλὸ χωριὸ οἱ δυὸ τους. Τέλος, τὸ παιδί μπαρκάρησε, «πῆρε τὰ μάτια του κι ἔφυγε», καὶ τὸ δεύτερο χρόνο ἐπνίγη μ' ἓνα καϊκι πού ἀρμένιζε. Καὶ πάλι ἡ θειά Μορισίνα ἀπέμεινε ἔρμη καὶ μοναχῆ.

Καὶ τώρα ἐγῆραζε, κι ἐδιψοῦσε γιὰ συντροφιά, μέσα στοὺς τέσσερες τοίχους τοῦ σπιτιοῦ της. Αὐτὴν τῆ φορά, τὴν ὀρμήνεψαν νά μὴν πάρει πατριωτάκι, μὰ ξένο, γιὰ νά μὴ λάβει θάρρος μαζί της. Ἐπῆρ' ἓνα κορίτσι ἀπὸ ξένα μέρη, ἀπ' τῆ στεριά τὴν ἀντικρινή, φτωχό, ἔρμη καὶ σκοτεινό. Τὸ ἀνάστησε, τὸ πόνεσε, τὸ μεγάλωσε. Αὐτό, σάν ἔγινε δεκαπέντε χρόνων, ἀγάπησ' ἓνα νέον κι ἔκαμε ἀρραβῶνα μαζί του. «Ἡ θὰ μέ πάρεις ἢ θὰ χαθῶ».

Ἡ ψυχομάνα λύσσαξε, σκύλιασε, ἀπ' τὸ κακό της. Τῆς ἤρθεν εὐθύς νά τὴν πετάξει ὀξω, ἀφοῦ τὴν γδύσει καὶ νά τὴν ἀφήσει μέ τὸ πουκάμισο. Ἐδῶ «τά ἤυρε σκοῦρα». Οἱ δικολάβοι*, ὁπού δὲ λείπουν ἀπὸ κανένα μικρὸ χωριό, ὑπερασπίστηκαν τὴ νέα, καὶ τὴν ἐσυμβούλεψαν νά μὴν κουνηθεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἡ θειά τὸ Γαληνάκι ἐπῆγε σ' ἓνα ξάδερφό της, πού ἦτον κάπως μεγάλος καὶ τρανός, ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ γκουβέρνου*, κι αὐτός τὴν ὀρμήνεψε νά βάλει μαστόρους νά ξεσκεπάσουν τὸ σπίτι, γιὰ νά τὴν ἀφήσει νά πεθάνει ἀπ' τὸ κρῦο, κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, νά τοῦ κάμει τὸ σπίτι ἀπάνω του οἰκονομικά, καθὼς τὸ ξανάλεγε ὕστερα ἡ θειά Μορισίνα. Ἀληθινά, χωρὶς νά τὸ καλοσυλλογιστεῖ, μέ βία, ἐπῆγε καὶ τοῦ ἔκαμε τὸ ἔγγραφο τὸ «οἰκονομικό» κι ἔβαλε δύο μαστροχαλασπῆδες μισομεθυσμένους, ἓνα κοντόγιорτο*, κι ἄρχισαν νά κατεβάζουσαν τὰ κεραμίδια...

Τότε, ἔξαφνα, τὴν ἐπῆρε τὸ παράπονο, κόπηκε ἡ καρδιά της κι ἄρχισε νά χύνει τόσα δάκρυα ἀπ' τὰ μάτια της, ὡς νά εἶχε μέσα της ὀλάκερη στέρνα βουλωμένη, πού δὲν εἶχε δουλευτεῖ ποτέ καὶ τώρα μόνον ἄρχισε νά ξεχειλίζει. Λοιπόν, τὸ μετανόησε, ἔτρεξε στὸν ξάδερφό της καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νά τῆς χαλάσει τὸ ἔγγραφο τὸ «οἰκονομικό». Ὁ ξάδερφος ὁμως δὲν φαίνεται νά εἶχε πολλὰ ὕγρά* μέσα του· ἀρνήθηκε, σκληρύνθηκε κι εἶπε πῶς τὸ σπίτι ἦτον δικό του...

Ἀφοῦ εἶδε κι ἀποεἶδε ἡ γριά Μορισίνα ὅτι καμιά δουλειά, κανένα ἔργο, ὅ,τι κι ἂν εἶχε καταπιαστεῖ δὲν τῆς ἐβγήκε σέ καλὸ τέλος, στὰ

ἀψίθυμος: εὐερέθιστος, ὀξύθυμος.

δικολάβος: πρακτικὸς δικηγόρος τῶν κατώτερων δικαστηρίων (εἰρηνοδικείων, πταισματοδικείων).

γκουβέρνο: διοίκηση, κυβέρνηση.

κοντόγιорτο: μικρὴ γορτή.

δὲν εἶχε πολλὰ ὕγρά: Δὲν εἶχε αἰσθήματα (μεταφ.).

ύστερνά της βάλθηκε κι αύτή ν' άποσώνει τίς κουβέντες, τά μαντάτα καί τίς δουλειές τών άλλωνών. Κι έπέρναε τόν καιρό της νά κρένει καί νά ξεστομίζει σκόλια* γιά κάθε τι. Ή μεγαλύτερη δουλειά της ήτον νά λέει τραγουδάκια, νά βγάξει παραγκώμια* γιά τόν καθένα.

Ήμα έβγαине τό πουνρό άπ' τήν εκκλησία, από τή στερνή φορά πού είχε ξαναρχίσει νά πηγαίνει, τό έστρων' εκεί στά σκαλοπατάκια, όχι μακριά άπ' τό σπίτι της, κι έπιανε λακριντί μέ τίς γειτόνισσες. Τίς καθημερινές έκανε καί τή ρόκα της, έδούλευε κι ή γλώσσα της, σάν νά έκαναν ζευγάρι τά δύο. Τίς Κυριακές, πού έβλεπε καί πλιότερον κόσμο (γιατί τό στερνό κατηφορικό καλδερίμι ήτον πρώτο σοκάκι κατά τό γιαλό, δίπλα στην πιάτσα) άλεθε τό διπλό ή γλώσσα της.

Ήν έβλεπε κανένα μαραγκό του ταρσανά* στολισμένο μέ γαλάζια γυαλιστερή βράκα, μέ τό φέσι κατακόκκινο καί μακριά φούντα, έλεγε: «Κόρδα καί φούντα, καί τ' άσπρα*, πουν' τα;».

Ήν έπερνούσε καμιά νιόνυφη μέ όλόχρυσα κεντήματα καί ποδογύρια, πού ή κορμοστασιά της δέν τής έφαινόνταν τόσο νόστιμη: «Τί τέμπλα*, τί άνέμη, θά πώ; κουρμαντέλα*, νά μήν άβασκαθει τό κορμί της!...».

Ήν ήτον κοντή καί χωρίς μέση: «Τί κουβάρι είν' τουτο, μαθές; πώς δέν τήν έξεδίπλωσε ή μάνα της;...».

Ήν ήτον καμιά ψηλή κι άγαρμπη: «Δέ σās φαίνεται σάν μανάλι μέ τή λαμπάδα σπασμένη... πού τό πάει ό μπάρμπ' Ήναγνώστης μπροστά άπ' τόν παπά, πού θά πει τό «Σοφία, όρθοί!»;

Ήν έβλεπε κανένα κορίτσι πολύ μαυριδερό: «Τήν επάτησε στην μπογιά του Ήραμ'ς (παραγκώμι ενός βαφιά του τόπου).

Ήν έπερνούσε κανένα ψηλό ύποκείμενο: «Νύχτωσε καί δέν πρόφτασε νά χτίσει άλλο μισό. Χρειάζεται σκαλωσιά νά βάλει ό Ήριφός (παρτσούκλι του πρωτομάστορη, πού σκάρωνε τά καράβια).

Καμπόσων άνθρώπων τή ζωή καί τά πάθια τά Ήπαιρνε «κουτουριάρικα» καί τά ΄χε σχεδόν μονοπόλιο ή γριά Μορισίνα.

...Μιά χρονιά, είναι τώρα πολύς καιρός, ό καινούριος δήμαρχος πού είχε γίνει στό χωριό, θέλοντας νά νεωτερίσει, ξόδεψε όλίγες χιλιάδες

σκόλιο (άρχ. σκόλιον): έδώ: σαπρικό τραγουδάκι, πείραγμα.

παραγκώμι: παρτσούκλι.

ταρσανάς: ναυπηγείο.

άσπρα: χρήματα.

τέμπλα: βέργα, χοντρό ίσιο ξύλο.

άνέμη: όργανο στό όποιο περιτυλίγεται τό νήμα γιά νά κουβαριαστεί.

κουρμαντέλα: στειλιάρι: μτφ. άχαρη γυναίκα.

του Δήμου του φτωχοῦ, γιά νά κάμει, λέει, «άρτεσιανά φρέατα»*.

“Υστερ’ ἀπό ὀλίγους μῆνες τά ψευτοπήγαδα χάλασαν κι ἔγιναν ἄχρηστα. Ἡ θειά Μορισίνα πῆγ’ ἕνα βράδου νά γεμίσει τό κανατάκι της σ’ ἐν’ ἀπ’ αὐτά καί δέν ἤυρε νερό στάλα.

– Παλαβώσανε καί τά φτιάσανε, παλαβώσανε καί τά χαλάσανε, εἶπε.

Θαρρῶ, πῶς αὐτό ἦτον τό ἀπόφθεγμά της τό τελευταῖο. “Υστερ’ ἀπ’ ὀλίγο σχωρέθηκε.

Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ὀφείλονται οἱ φιλονικίες καί τά καμώματα τῆς γριᾶς Μορισῶς;
2. Μέ ποιά διάθεση βλέπει ὁ συγγραφέας τίς συνήθειες τῆς ἡρωίδας του;
3. Ἡ ἀπάντηση στίς δυό παρακάτω ἐρωτήσεις θά δώσει τά χαρακτηριστικά τοῦ ἠθογραφικοῦ διηγήματος: α) Ἡ γριά Μορισῶ εἶναι μοναδική περίπτωση ἢ ἕνας ἀνθρώπινος τύπος πού μποροῦμε νά συναντήσουμε καί ἄλλοῦ; β) Ὁ συγγραφέας ἀναλύει τό χαρακτήρα της ἢ περιγράφει μόνο τίς συνήθειές της;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 121.

Παῦλος Νιρβάνας

Ἡ παλιά Ἀθήνα

Γιά τό χρονογράφημα ἔχουν δοθεῖ πολλοί ὀρισμοί, πού ὁμως διαφέρουν μεταξύ τους. Θά προσπαθήσουμε, συνοψίζοντάς τους, νά δώσουμε τά κυριότερα χαρακτηριστικά του:

Ἄρτεσιανό φρέαρ: πηγάδι ὅπου τό νερό ἀνατινάσσεται μόνο του ὡς τήν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἢ καί ψηλότερα.

- 1) Τό χρονογράφημα είναι λογοτεχνικό είδος σέ πεζό λόγο.
- 2) Άντλεί τά θέματά του κυρίως από τήν κοινωνική καί πολιτική επικαιρότητα, γι' αυτό καί δημοσιεύεται σέ εφημερίδες καί περιοδικά.
- 3) Είναι γραμμένο σέ ύφος έλαφρό, πολλές φορές ειρωνικό, μέ κάποια διάθεση στοχασμού.
- 4) Σκοπός του είναι νά τέρψει τόν αναγνώστη καί συγχρόνως νά τόν διδάξει, νά τόν νουθετήσει.

Τό χρονογράφημα καλλιεργήθηκε πολύ στήν Έλλάδα. Σάν είδος λόγου, άνήκει, όπως πολλοί υποστηρίζουν, καί στή δημοσιογραφία καί στή λογοτεχνία. Από τούς παλιότερους χρονογράφους, πού ήταν καί λογοτέχνες, αναφέρουμε τούς πιά σημαντικούς: 'Ι. Κονδυλάκη, Π. Νιρβάνα, Σπ. Μελά.

Στό παρακάτω χρονογράφημα ό Π. Νιρβάνας άσχολεΐται μ' ένα επίκαιρο θέμα, τή γιορτή τής άποκριάς πού έγινε στήν Άθήνα τό 1931. 'Ο κ. Άσοφος είναι τό πρόσωπο πού συνήθως χρησιμοποιεί, γιά νά εκφράζει τίς σκέψεις του καί νά σχολιάζει τήν επικαιρότητα.

Τί άστείοι, τί θλιβερά άστείοι, πού ήσαν όλοι αυτοί οί άνθρωποι..., είπε, ακολουθώντας τή σειρά μιās άφωνης όμιλίας μέ τόν έαυτό του, ό κ. Άσοφος.

Ήταν ή ήμέρα τής Άποκριάς στήν Παλιά Άθήνα κι ό κ. Άσοφος γύριζε άπ' τόν ταχτικό, βραδινό του περίπατο.

– Ποιοί άνθρωποι, διδάσκαλε;

– Άλλά οί άνθρωποι, παιδί μου, πού είχαν τή μακάβρια* έμπνευση νά πάνε νά γλεντήσουν σ' ένα νεκροταφείο, μέ τήν άξίωση ν' αναστήσουν τούς νεκρούς καί νά στήσουν χορό μαζί τους. Πιά βέβηλο* γλέντι άπ' αυτό δέν είδα στή ζωή μου.

Δέν ήταν δύσκολο νά καταλάβει κανείς γιά ποιο γλέντι μιλούσε ό κ. Άσοφος.

– Καί όμως, διδάσκαλε, ή παλιά Άθήνα ξανάζησε σήμερα, γιά λίγες ώρες, τήν περασμένη ζωή της, στήν Πλάκα* καί στού Ψυρρή*. Μπορείτε νά τό άρνηθεΐτε αυτό; Τήν ξανάζησε μέ τήν άποκριά της, μέ τή γραφική της ταβέρνα, μέ τά τραγούδια της, μέ τήν γκαμήλα της, μέ τά ρόπαλά της καί μέ τόν ποιητή της του κάρου άκόμα. Σωστή νεκρανάσταση!

'Ο κ. Άσοφος σάλεψε λυπητερά τό άσπρο του κεφάλι.

μακάβριος: φρικιαστικός.

βέβηλος: άσεβής, άνόσιος.

Πλάκα, Ψυρρή: παλιές συνοικίες τής Άθήνας.

– Νομίζεις λοιπόν, καλό μου παιδί, πώς αρκεί νά στήσεις ένα νεκρό ὄρθιο ἀπάνω στὸν τάφο τοῦ, γιὰ νά τὸν ἀναστήσεις; Ὁ Χριστός, ὅταν θέλησε ν' ἀναστήσει τὸ φίλο του τὸ Λάζαρο, τοῦ εἶπε: «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!» Καί ὁ Λάζαρος βγήκε μόνος του ἀπ' τὸν τάφο καί περπάτησε. Δέν τὸν ἔβγαλε κανεὶς. Ἄλλ' ὁ Χριστός, γιὰ ν' ἀναστήσει τὸ Λάζαρο, τοῦ ξανάδωκε τὴν ψυχὴ του. Γιατί τίποτε στὸν κόσμο αὐτό, μιά φορά πού πεθάνει, δέν μπορεῖ ν' ἀναστηθεῖ, ἂν δέν ξαναβρεῖ τὴ χαμένη ψυχὴ του. Καί ἡ παλιὰ Ἀθήνα δέν ξαναβρήκε τὴν ψυχὴ της, γιατί κανένας δέν ἔχει τὴ δύναμη νά τῆς τὴν ξαναδώσει. Πρὸς τί νά ταραζοῦμε λοιπόν τὸν ὕπνο τῶν νεκρῶν, ὅταν δέν μπορούμε νά τοὺς ἀναστήσουμε;

Ἔμεινε λίγες στιγμὲς συλλογισμένος καί ξαναεἶπε:

– Ἐπειτα κοιμούνται τόσο ὥραϊα κάποτε οἱ νεκροί, πού εἶναι κρίμα νά τοὺς ξυπνήσει κανεὶς. Κι ἡ φτωχιά, ἡ παλιὰ Ἀθήνα κοιμότανε κι αὐτὴ τόσο γλυκά, πρὶν φτάσουν οἱ βέβηλοι! Κοιμότανε μέ τ' ὄνειρο τῆς περασμένης ζωῆς της, στά στενά ἤσυχα δρομαλάκια της, πού δέ θά ζηλέψουν ποτέ τὸ θόρυβο καί τὴ λάμψη τῆς μεγάλης, ἄψυχης λεωφόρου· στοὺς μισογκρεμισμένους τοίχους της, πού τοὺς χρυσώνει ἡ πατίνα* τοῦ χρόνου· στίς βαθιές χορταριασμένες αὐλές της, πού φυτρώνει ἀπάτητο τὸ χορτάρι· στά σκεβρωμένα παραθυρόφυλλα τῶν ταπεινῶν της σπιτιῶν, πού εἶδαν τὴ γλάστρα μέ τὸ βασιλικὸ τῆς κόρης καί τὸ κανάτι μέ τὸ δροσερὸ νερό· καί ἀκόμα στὴν παλιὰ, φτωχικὴ ταβέρνα, πού μέσα στοὺς ἴσκιους της κάποιος γεροξωμάχος, σκυφτός ἀπάνω στό πιό ἀπόμερο τραπέζι, σάν νά ξεχάστηκε ἐκεῖ ἀπὸ κάποια παρέα τοῦ σαραντατέσσερα*, ἀναθυμᾶται ἀκόμα τὰ παλιά, σάν νά εἶναι τώρα. Ποιὸς ἔδωκε λοιπόν τὸ δικαίωμα στά βέβηλα πλήθη νά ῥθουν νά ταραξοῦν τὸν ὕπνο τῆς πεθαμένης;

– Ἄν ἦρθαν ὁμως, διδάσκαλε, γιὰ νά τὴν ἀναστήσουν;

Ὁ κ. Ἄσοφος σάλεψε πάλι λυπητερά τὸ ἄσπρο του κεφάλι.

– Νά τὴν ἀναστήσουν μέ τί; Μέ μιά ξένη ψυχὴ; Ἐνας νεκρὸς ἀνασταίνεται μονάχα μέ τὴ δική του ψυχὴ. Καί μονάχα ὁ ποιητὴς ἔχει τὴ δύναμη νά ξαναδίνει στοὺς νεκροὺς τὴν ψυχὴ τους. Αὐτὸς μονάχα μπορεῖ νά ἐπαναλάβει τὸ θαῦμα τοῦ Ἰησοῦ. Μονάχα αὐτὸς μπορεῖ νά πει στό Λάζαρο: «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!» καί ὁ Λάζαρος νά βγεῖ ἀπ' τὸν τάφο του καί νά περπατήσει. Ὅταν ὁ ποιητὴς λέει:

δεῦρο ἔξω: ἔβγα ἔξω· ἡ φράση ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο.

πατίνα: μαῦρο χρῶμα πού παίρνουν τὰ ἀντικείμενα μέ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου.

τοῦ σαραντατέσσερα: τοῦ 1844. Ἐνωεὶ τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὸ Σύνταγμα.

*Υπάρχει εις ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
μικρός δρομίσκος, σκιερός καί πλήρης μυστηρίου
χλοάζει τό κατώφλιον εις πᾶσαν του οἰκίαν...**

ἀνασταίνει τήν παλιά Ἀθήνα, ἀκόμα καί μέ τήν καθαρεύουσα. Δέν τήν ἀνασταίνει ὁμως ὁ βέβηλος, πού κουβαλεῖ τό καρναβάλι τῶν λεωφόρων στό μικρό, σκιερό δρομάκι τοῦ ποιητή, καί τό αὐθάδικο κέφι τῶν κοκτέιλς* τοῦ κοσμικοῦ μπάρ στήν ντροπαλή ταβερνούλα τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, πού ἔχει μοναχὴ τῆς δόξα τό σῶμα* καί τό γιοματάρι* τῆς. Τῆς ταραίζει μονάχα τόν ὠραῖο της ὕπνο, μέ τά βάρβαρα ψυχοσάββατά του.

Ὁ κ. Ἄσοφος σέ λίγο ξαναβρῆκε τήν εὐθυμη διάθεσή του, ὅπως τήν ξαναβρίσκει πάντα.

– Ἄς εἶναι... εἶπε. Ἡ παλιά Ἀθήνα εἶδε ἓνα ἄσχημο ὄνειρο. Δέν πειράζει. Θά ξαναβρεῖ τή μακάρια γαλήνη τοῦ θεοῦ τῆς ὕπνου. Σᾶς παρακαλῶ μονάχα, νά μέ εἰδοποιήσετε πότε θά σαρωθεῖ τό τελευταῖο κομφετί* καί τό τελευταῖο σερπαντέν* ἀπό τά χώματά της, πότε θά ξεμασκαρευτοῦν οἱ ταπεινές τῆς ταβερνούλες, πότε ἡ καινούρια Ἀθήνα θά παύσει τέλος πάντων νά ἐνοχλεῖ τήν παλιά.

– Ἐνδιαφέρεσθε νά τό μάθετε, διδάσκαλε;

– Πῶς νά μὴν ἐνδιαφέρομαι, παιδί μου; Εἶμαι ὁ τελευταῖος πολίτης τῆς παλιάς Ἀθήνας. Καί μ' ἐξόρισαν οἱ βέβηλοι. Νοσταλγῶ, ἀπλούστατα, νά ξαναγυρίσω στό σπίτι μου.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ἀντίληψη πού κατακρίνει ἐδῶ ὁ Νιρβάνας;
2. Ὁ συγγραφέας στό χρονογράφημά του χρησιμοποιεῖ τό διάλογο. Κερδίζει ἔτσι τό χρονογράφημα καί γιατί;
3. Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές ἐκφράσεις πού χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας καί νά βρεῖτε τίς πραγματικές του σκέψεις.
4. Μελετήστε τόν ὀρισμό τοῦ χρονογραφήματος, πού ὑπάρχει στήν εἰσαγωγή.

Υπάρχει ... εις οἰκίαν: οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι τοῦ ποιήματος «Εἰς δρομίσκος τῶν Ἀθηνῶν», τοῦ Ἀχ. Παράσχου.

κοκτέιλ (ἀγγ. λέξη): κραμα ἀπό διάφορα γλυκά ποτά.

σῶμα: ἡ τελευταία ποσότητα κρασιοῦ πού παίρνουμε ἀπό τό βαρέλι.

γιοματάρι: τό κρασί πού παίρνουμε ἀπό βαρέλι πού μόλις ἀνοίξαμε.

κομφετί: μικρά πολύχρωμα κομμάτια ἀπό λεπτό χαρτί.

σερπαντέν: χάρτινες ταινίες χρωματιστές (σερπαντίνες).

Τό χρονογράφημα πού διαβάσατε ανταποκρίνεται σ' αυτό τόν όρισμό καί ώς ποιό σημείο;

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ (1866-1937). Φιλολογικό ψευδώνυμο τού Πέτρου 'Αποστολίδη. Γεννήθηκε στή Μαριανούπολη τής Ρωσίας. Στήν 'Ελλάδα ήρθε σέ ηλικία πέντε χρονών. Σπούδασε 'Ιατρική στήν 'Αθήνα καί ύπηρετήσε ώς γιατρός στό πολεμικό ναυτικό ώς τό 1922. Τό 1928 έγινε 'Ακαδημαϊκός. 'Ασχολήθηκε μέ όλα τά είδη τού λόγου: διήγημα, μυθιστόρημα, θέατρο, χρονογράφημα, κριτική καί ποίηση. Μέ έπιτυχία όμως καλλιέργησε τό μικρό πεζογράφημα καί ιδίως τό χρονογράφημα. Τόν διακρίνει αγάπη γιά τόν άνθρωπο καί άπαισιοδοξία. "Έργα του: 'Εξέδωσε πολλά βιβλία μέ χρονογραφήματα, τά διηγήματα: *Τό συναξάρι τού παπα-Παρθένη κι άλλες νησιώτικες ιστορίες, 'Η βοσκοπούλα μέ τά μαργαριτάρια καί άλλες μικρές ιστορίες κ.ά.*

Παῦλος Παλαιολόγος

Πρωινό Κυριακῆς στήν Κέρκυρα

Μέ τό χρονογράφημά του ό Π. Παλαιολόγος δίνει εικόνες από τή Κέρκυρα τού 1951. Μέ τή λεπτή του είρωνεία, μέ τόν κοφτό καί μικροπερίοδο λόγο του, προσπαθεῖ επίσης νά συλλάβει, στηριγμένος περισσότερο στ' άπομεινάρια, ἄψυχα κι ἔμψυχα, τού παλιού καιρού, τήν ἀτμόσφαιρα τῆς παλιάς τῆς ζωῆς καί νά ἐκφράσει τίς σκέψεις του.

Από τό παράθυρο τού ξενοδοχείου μου ζῶ τό κυριακάτικο πρωινό τῆς Κέρκυρας. Δέ διαλέξατε μόνος τήν ὥρα τῆς άφυπνίσεως. Θά σᾶς άφύπνιζαν τά πνευστά τῆς φιλαρμονικῆς, πού ετοιμάζονται γιά τή βραδινή τους συναυλία. Θά σᾶς θύμιζαν άκόμα τό πρωινό καθῆκον σας άπέναντι τῶν οὐρανῶν οἱ καμπάνες τού 'Αγίου*. Τούς πρόλαβαν ὅμως ὅλους οἱ σάλπιγγες τού στρατοῦ. Πῆγαν νά τόν ἐγκαταστήσουν στό βενετσιάνικο φρούριο, φάτσα* στά σπίτια καί τά ξενοδοχεῖα τῆς Σπιανάδας, γιά νά ξυπνοῦν από τίς ἔξι τό πρῶί μέ ἐγερτήρια καί γυμνάσια τούς παραθεριστές καί τούς κατοίκους. Γυμνάσια στήν Πλατεία Συντάγ-

τού 'Αγίου: έν. τού 'Αγίου Σπυριδωνος.
φάτσα: άπέναντι άκριβῶς (έπίρρ.)

ματος*... Καί διανύουμε ἔτος Τουρισμοῦ καί Ἀποδήμου!

Ἄν εἶχαμε, τουλάχιστο, κατακλιθεῖ στήν ὥρα μας... Θεέ μου, πόσο ξενυχτᾶ ἡ Κέρκυρα!

Στό χορό τοῦ «Φοίνικα» σᾶς βρῆκαν οἱ πρῶτες πρωινές ὥρες τῆς Κυριακῆς.

– Ἀπό τώρα γιά ὕπνο; ἀπορεῖ ἡ ὑποχρεωτική συντροφιά τῶν Κερκυραίων.

Καί σᾶς ὀδηγοῦν κάτω ἀπό τ' ἀσήμια τοῦ φεγγαριοῦ στά κρηπιδώματα* τῆς Γαρίτσας*, ὅπου αὐτόματα καί ἀπροσδόκητα οἱ σύντροφοι τῆς βραδιάς, γυμνοί ἀπό ὄργανα ὡς τῆ στιγμή ἐκεῖνη, βρίσκονται μέ κιθάρες ἀκουμπισμένες στό στήθος. Χωρίζονται μονομιᾶς σέ πρῖμα σεκόντα* καί σᾶς τραγουδοῦν σότο βότσε* τήν ἄρια* τοῦ Ἑρνάνη.

Ἐν ἤχοις σάλπιγγος, ἐν χορδαῖς καί ὀργάνοις*, ἀφήνετε τό κρεβάτι τοῦ ξενοδοχείου σας. Κουρασμένο ἀπό τήν πολυκαιρία κι αὐτό. Τό πιό παλιό ξενοδοχεῖο τῆς Κέρκυρας ὁ «Ἅγιος Γεώργιος». Καί τό πιό σίκ* στόν καιρό του. Τότε πού ἐκτεινόταν σέ τριπλάσιο χώρο ἀπό τό σημερινό καί δεχόταν ἐστεμμένους* καί εὐγενεῖς. Τά σμόκιν* καί οἱ ἔξωμες* στίς αἰθουσές του. Κρύσταλλα καί ἀσημικά στά τραπέζια του. Τώρα, ἀπό τά παλιά κλέη* δέν ἀπόμεινε παρά ὁ βενετσιάνικος καθρέφτης τοῦ τοίχου, ἓνα πιάνο γιά ν' ἀναδίδει τούς ἤχους τῶν περασμένων καί τό πατίνα* ἐκεῖνο τῆς ἀρχοντιάς, διάχυτης σ' ὅλη τήν Κέρκυρα. Κάτω ἀπό τά παράθυρα ἀπλώνεται ἡ Σπιανάδα μέ τά τόξα – τά «βόλτα» τῆς.

Σᾶς εἶναι εὐκόλο σήμερα, ἄνθρωποι πληβεῖοι*, νά περνᾶτε κάτω ἀπό

Πλατεία Συντάγματος: εἰρωνικά.

κρηπιδώμα: πέτρινος τοίχος στήν παραλία.

Γαρίτσα: ἀκρινή σουνοκία καί παραλιακή λεωφόρος τῆς Κέρκυρας.

σέ πρῖμα σεκόντα: σέ πρῶτες δεύτερες φωνές.

σότο βότσε (ἴταλ. λέξεις): μέ χαμηλή φωνή.

ἄρια: αὐτοτελές μουσικό κομμάτι μελοδράματος, πού τραγουδαί ἕνας μονάχα τραγουδιστής.

ἄρια τοῦ Ἑρνάνη: ἄρια πού τραγουδᾷ ὁ Ἑρνάνης, κεντρικό πρόσωπο τοῦ μελοδράματος τοῦ Βέρντι «Ἑρνάνης».

ἐν ἤχοις σάλπιγγος, ἐν χορδαῖς καί ὀργάνοις: Ψαλμός 150,4.

τό πιό σίκ: τό πιό κομψό, τό πιό καθῶς πρέπει.

ἐστεμμένοι: βασιλιάδες.

σμόκιν (ἀγγλ. λ.): ἐπίσημη ἀντρική ἐνδυμασία.

ἔξωμες, δηλ. τουαλέτες: φορέματα πού ἀφήνουν ἐξω τούς ὤμους.

κλέη: δόξες (ἐνικός τό κλέος).

πατίνα: ἐδῶ τό χράμα πού παίρνουν τά παλιά κτίρια (πατίνα).

πληβεῖος: αὐτός πού ἀνήκει σέ κατώτερη κοινωνική τάξη. Ἐδῶ: ἄνθρωποι πληβεῖοι: ἄνθρωποι κοινοί.

τά βόλτα μέ τά χέρια στίς τσέπες, μέ τά κοντομάνικα καί μέ τήν ξεγνοιασιά τής έποχής. Ύπῆρξαν ὅμως χρόνια, ὄχι πολύ μακρινά, πού θά περνούσατε ἀπό μεγάλη ἀπόσταση καί θ' ἀτενίζατε μέ εὐλάβεια καί δέος τό ἀρχοντολόι, μέ τίς ζακέτες, τίς μακριές φούστες καί τά ἡμίψηλα. Ἦταν ἡ έποχή πού ἡ κοντέσσα διέσχιζε τά βόλτα κρατώντας μέ τό ἓνα χέρι τήν οὐρά τής φούστας της καί ἀκουμπώντας στή χρυσή λαβή τοῦ μπαστουινοῦ της μέ τό ἄλλο. Κάθε οἰκογένεια εὐγενούς εἶχε τό τραπεζάκι της κάτω ἀπό ὀρισμένο τόξο, ὅπως εἶχε τή λότηζα* της στό θέατρο. Χειροφιλήματα καί ὑποκλίσεις. Σέ τρεῖς χρόνους ἀνασηκωνόταν τά μιραμπό* γιά τό χαιρετισμό. Ἀπό τά γιότ, πού ἦταν ἀραγμένα στήν Κοντραφόσα*, μπροστά στό Παλάτι, ἔβγαιναν οἱ λόρδοι, γιά νά πάρουν μέρος στήν κοσμική ζωή τής πόλεως. Μέ τίς βεντάγιες τους οἱ κοντέσσεσ. Ἡ πρεμιέρα τής ἰταλικῆς ὄπερας, πού εἶχε συγκεντρώσει τήν προτεραία* τούς εὐγενεῖς στό θεάτρό τους, ἐθέρμαινε τή συζήτηση. Ἐκτός ἂν ὑπῆρχε θέμα περισσότερο ἐνδιαφέρον, ὅπως τό συνταρακτικό γεγονός, ὅτι γνωστός βαρονέτος, ὁ Σπυρέτος, ναυαγισμένος οἰκονομικά, δέχτηκε – ἄκουσον! ἄκουσον! – νά διοριστεῖ σέ Τράπεζα. Πόβερο βαρονέτο*! Τίποτα πιά δέν μπορεῖ νά ξεπλύνει τήν ντροπή σου. Πᾶν ἔργον ὄνειδος*. Ἀκόμα καί ἡ ἐπιστήμη. Σπούδαζαν στό ἐξωτερικό τά παιδιά τῶν ἀρχόντων. Τόσο σπάνια ὅμως ἀσκοῦσαν ἐπάγγελμα...

Τούς καιρούς ἐκείνους ἀναπολοῦν ἄραγε τά τρία φαντάσματα πού βλέπω νά κινοῦνται σάν σκιές ἀπό τό παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου; Πρέπει νά τελειώσει ἡ λειτουργία στό ναό τοῦ Ἀγίου, γιά νά ῥθουν οἱ τρεῖς ἀποστεωμένες δέσποινες νά πάρουν τήν τσιτσιμπέρα* τους στά βόλτα τής πλατείας. Πῶς τό καταδέχτηκαν! Ἀνυμέναιες* φαίνονται καί οἱ τρεῖς. Κατάλοιπα τοῦ περασμένου αἰῶνα. Τό 1900 θά ὑπῆρξε ἡ περίοδος τής ἀκμῆς τους. Πολύ ἡλικιωμένες, πολύ ψηλές, πολύ στεγνές, πολύ ἀξιοσέβαστες. Βυθισμένες στά μαῦρα. Βαρύ πένθος γιά τούς νε-

λότζα: θεωρεῖο θεάτρου.

μιραμπό: εἶδος καπέλου.

Κοντραφόσα: Ἡ τάφος τοῦ φρουρίου τής Κέρκυρας.

προτεραία, δηλ. ἡμέρα: προηγούμενη μέρα.

πόβερο βαρονέτο: (ἰταλ. λ.) φτωχέ βαρονέτο.

Πᾶν ἔργον ὄνειδος: κάθε δουλειά εἶναι ντροπή, (εἰρωνικά) ἐδῶ παραποιεῖ τό γνωμικό τοῦ Ἠσίοδου: Ἡ δουλειά δέν εἶναι ντροπή, ντροπή εἶναι τό νά μή δουλεύεις.

τσιτσιμπέρα: ἀναψυκτικό.

ἀνυμέναιος: ἀνύπαντρος.

κρούς καιρούς. Τό μαῦρο ὡς τό πηγούνι, τό μαῦρο ὡς τόν ἀστράγαλο, τό μαῦρο ὡς τόν καρπό τῶν χειρῶν. Μεγάλα μαῦρα καπέλα στεγάζουν τήν ἀρχοντιά τους. Μακρόμισχα ὀμπρελίνα*, γιά ν' ἀκουμποῦν μέ νωχέλεια* τίς γαντωμένες παλάμες τους. Σιωπηλές παρακολουθοῦν τά πλήθη τῶν κυριακάτικων πληθειῶν, πού περνοῦν ἀδιάφοροι ἀπό μπροστά τους. Μιά συντροφιά δημοσίων ὑπαλλήλων πῆγε καί κάθισε ἀνευλαβέστατα στό διπλανό τους τραπεζάκι, γιά νά ρουφᾷ μέ πάταγο ἐξοργιστικό τόν καφέ της καί νά συζητεῖ θορυβωδῶς γιά τήν ἀπεργία τους. Πάνω στήν ὥρα καί ὁ εὐγενής. Μέ τή λευκή σφήνα*, μέ σκοῦρα ροῦχα, μέ τό βραδύ βῆμα τοῦ ἀρχοντα. Τό παρελθόν ἐν κινήσει. Ἰλαρύνονται οἱ μορφές τῶν τριῶν κυριῶν στή θέα του. Ἐπιτέλους, μία ἀδελφή ψυχή! Συγκρατημένη ὅμως ἡ ἀριστοκρατία δέν ἐπιτρέπει ξεσπάσματα στούς ἐνθουσιασμούς της. Σέ ἀπόσταση σταματᾷ καί ὑποκλίνεται ὁ πρεσβύτες. Δέ θά πλησιάσει, παρά ὅταν οἱ ἀρχαίες κόρες, ἡ μία μετά τήν ἄλλη, τοῦ τείνουν τά χέρια. Βιρτουόζος* τοῦ χειροφιλήματος, σκύβει σέ ἀσπασμό. Μιά μικρή παράσταση. Παίζουν τούς παλιούς καιρούς. Καί νά μή βρίσκεται πρόχειρος κανεῖς ὀπερατέρ*, γιά νά τούς διασώσει...

Ἑρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ἐνότητες κι ἀφοῦ τίς μελετήσετε ν' ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα. α) Σέ ποιές ἐνότητες δίνει εἰκόνες τῆς σύγχρονης Κέρκυρας καί πῶς τήν παρουσιάζει. β) Σέ ποιές δίνει εἰκόνες τῆς παλιάς Κέρκυρας.
2. Ἐχει τό κείμενο τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ χρονογραφήματος; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας (κοίταξε καί τήν εἰσαγωγή στό κείμενο τοῦ Π. Νιρβάνα: *Ἡ παλιά Ἀθήνα*).
3. Σέ ποιές περιπτώσεις ὁ συγγραφέας καταφεύγει στήν εἰρωνεία; Νά σημειώσετε τά σχετικά χωρία.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Γεννήθηκε τό 1895 στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί ἦταν κατά καιρούς συντάκτης πολλῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἐκτός ἀπό τό χρονογράφημα, στό ὅποιο κυρίως διακρίθηκε, ἔγραψε θεατρικά ἔργα καί ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

μακρόμισχα ὀμπρελίνα: ὀμπρέλες μέ μακρουλές λαβές.
νωχέλεια: ὀκνηρία, νωθρότητα.
σφήνα: ἐννοεῖ πιθανόν τό μούσι.
ἰλαρύνομαι: γίνομαι χαρωπός.
βιρτουόζος: δεξιότηχης.
ὀπερατέρ: φωτογράφος.

Τό παραστράτημα τοῦ Προέδρου

*Οἱ ἄγγελοι ἔχουν μονάχα ἀρετές καί οἱ διάβολοι ἐλαττώματα καί κακί-
ες. Οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι πλασμένοι οὔτε μόνο μέ προτερήματα οὔτε
μόνο μέ ἐλαττώματα. Ὁ δικαστής Ζαμπουνίδης π.χ., ἐνώ εἶναι ἄξιος
καί τίμιος «λειτουργός τῆς Θέμιδος», ἔχει κι αὐτός σάν ἄνθρωπος τό
ἐλάττωμά του, γύρω ἀπό τό ὁποῖο ὁ συγγραφέας πλέκει τό παρα-
κάτω χιουμοριστικό διήγημα.*

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τή δίαιτά* του. Εἶχε κι ὁ δικαστής Ζαμπουνίδης τή δική του δίαιτα. Ἦταν ὑβριστής. Ἔβριζε τούς μάρτυρες... ἔβριζε τόν κατηγορούμενο, κι ὅταν τό ἀκροατήριό εἶχε τίς γνωστές ἐκεῖνες κινήσεις κοπαδιοῦ ἀπό γίδια πού ἀλληλοσπρώχνονται κι ἔκανε τό κιγκλι-δωμά νά τρίζει, ὁ προεδρεύων δικαστής ἔβριζε καί τό ἀκροατήριό.

– Βρέ ζῶα! Γιά σάνη τό πήρατε δῶ; Θά διατάξω νά κενωθεί ἡ αἷθουσα. Κλητήρ! Τέτοιο τετράποδο πού εἶσαι, αὐτά θά γίνονται!

Ποτέ δέν τιμωρήθηκε γιά τή γλώσσα του. Ἦταν δικαστής ἀπ' τούς λίγους στήν ἐντιμότητα καί στήν ἀξία. Εἶχε λοιπόν καί τό κράτος τή λογική του. Πίστευε πῶς ἂν κόψει τό φυσικό ἐλάττωμα σ' ἕναν καλό δικαστή, θά τοῦ χαλάσει καί τά προτερήματα. Οἱ ἄνθρωποι δέν ἀκρωτηριάζονται. Κι ἐδῶ τουλάχιστον ἡ θεωρία ἦταν σωστή, ἐπειδή πραγματικά, χωρίς τό ὑβρεολογίό του, ὁ δικαστής μας οὔτε τή συνείδησή του μπορούσε νά κρατήσει ἄψογη, οὔτε τήν κρίση του κοφτερή καθώς ἦταν.

Ἦταν οἱ πολίτευόμενοι μιᾶς ἐπαρχίας παραπονέθηκαν κάποτε στόν προϊστάμενο τῆς Δικαιοσύνης καί ζήτησαν νά ἐπιβάλει στό δικαστή νά εἶναι εὐγενής, τουλάχιστον ὅταν προεδρεύει, ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε:

– Θέλετε νά τοῦ χαλάσετε τή δίαιτα, γιά νά βγάξει στραβές ἀποφάσεις;

Ἦταν οἱ πολίτευόμενοι μιᾶς ἐπαρχίας παραπονέθηκαν κάποτε στόν προϊστάμενο τῆς Δικαιοσύνης καί ζήτησαν νά ἐπιβάλει στό δικαστή νά εἶναι εὐγενής, τουλάχιστον ὅταν προεδρεύει, ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε:

– Θέλετε νά τοῦ χαλάσετε τή δίαιτα, γιά νά βγάξει στραβές ἀποφάσεις;

Ἦταν οἱ πολίτευόμενοι μιᾶς ἐπαρχίας παραπονέθηκαν κάποτε στόν προϊστάμενο τῆς Δικαιοσύνης καί ζήτησαν νά ἐπιβάλει στό δικαστή νά εἶναι εὐγενής, τουλάχιστον ὅταν προεδρεύει, ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε:

– Θέλετε νά τοῦ χαλάσετε τή δίαιτα, γιά νά βγάξει στραβές ἀποφάσεις;

δίαιτα: ἐδῶ τρόπος ζωῆς.

ή φύση τόν ἔκανε ὑβριστή, γιά νά τόν ἀνακουφίζει καί νά τόν κρατεῖ ἰσορροπημένον. «Ἐκεῖνος πού ἀνακατώνεται μέ ἀνθρώπους – ἔλεγε – καί δέν τούς βρίζει, εἶναι βόδι τῆς ὑπομονῆς πού μασᾶ τό χόρτο του (ἦταν ὁ λίβελος* του γιά τόν Ἐπίκτητο καί τή στωϊκή φιλοσοφία*)». Ἐρχονται στιγμές πού κι ἐγώ δέν τούς λέω οὔτε τά μισᾶ ἀπ' ὅσα πρέπει νά πῶ! μάλιστα! εἶμαι κι ἐγώ...» – ἔβρισε καί τόν ἑαυτό του, ὄχι βέβαια γιά μιᾶ φορά. Ὅσο συλλογιζόταν πόσο ριζωμένο τοῦ ἦταν τό ἀγιάτρευτο ἐλάττωμά του, πίστευε πώς κάθε ἄλλη θεωρία τοῦ κόσμου ἀπ' αὐτή πού εἶχε, θά ἦταν ἀνόητη καί μιᾶ φορά πού πήγαινε περίπατο μέ φίλο του συνάδελφο κι ἄκουσε ἀπ' αὐτόν τή φιλική συμβουλή νά μετριάσει λίγο τό ὑβρεολόγιο, ἐπειδὴ τελευταῖα ἐγίνε ζήτημα στόν Ἄρειο Πάγο, ὁ δικαστής σήκωσε τό μπαστούνι του καί τοῦ ἔδειξε ἕνα γάιδαρο πού ἔβασκε:

– Τόν βλέπεις;

– Τόν βλέπω.

Εἶναι τό χρησιμότερο τετράποδο ἀπ' ὅσα ξέρω, ἐπειδὴ, μαζί μέ τά βαριά πράματα, τοῦ φορτώνουμε τίς ἀνθρώπινες ἀναισχυντίες καί τίς βαστᾶ μέ ὑπονομή, ὅπως κάθε ἄλλο φόρτωμα. Μόλις τόν ὀνομάσεις, περιγράφεις ἕνα σωρό ἀνθρώπινες ιδιότητες πού αὐτός θά ἦταν ντροπιασμένος, ἂν τίς εἶχε – μολαταῦτα, τίς παίρνει ἀπάνω του. Τό ὄνομά του εἶναι μιᾶ λύση. Καί μοῦ λές νά τήν ἀφήσω! Μά τότε τί θά πῶ, ἅμα ἔρθουν μπροστά μου οἱ...

Καί ξαναβλέποντας μέσα στό νοῦ του τά ἠθικά ὑποκείμενα πού περνοῦν ἀπ' τό δικαστήριο καί τά ὅσα φτιάνουν οἱ ἄνθρωποι, γιά νά κυνηγήσουν τούς ὁμοίους των, ἐνίωσε πάλι ν' ἀνεβαίνει μέσα του τό ὑβρεολόγιό του, δῶρο σκοτεινό καί θαυμάσιο τῆς φύσεως, πού ἀπ' αὐτό, ἀλίμονο! ἐλάχιστο ἐρχόταν στήν ἐπιφάνεια, ἐπειδὴ τό ἄλλο γύριζε πάλι στά βάθη τῆς συνειδησίης του καί τό ἔχανε. Δέν ἔβρισκε τίς λέξεις πού ἠθελε... καί τίς κυνηγοῦσε ἀγανακτισμένος... κι ἂν δέν τόν βοήθοῦσε ὁ γάιδαρος, ἔμενε συχνά μουγκός. Τά παράπονα γιά τήν κατάσταση αὐτή ἔφταναν βροχή στό κέντρο. Ἐβραζαν οἱ διαδόσεις. Ἐλεγαν κάθε τόσο πώς καλεῖται σέ ἀπολογία καί πώς τόν στέλνουν σέ μιᾶ τρομερή ἐπαρχία μ' ἕνα μοναδικό καφενεῖο γεμάτο καπνοῦς, πού ὅσοι παίζουν κοντσίνα ἐκεῖ μέσα, κατεβάζουν τό τραπουλόχαρτο χτυ-

λίβελος: βιβλίο ἢ ἄρθρο ἢ λόγος μέ πολεμικό, ὑβριστικό ἢ συκοφαντικό χαρακτήρα ἐναντίον κάποιου.

στωϊκή φιλοσοφία: ἡ φιλοσοφική θεωρία πού διδάσκει τήν ὑπομονή, τήν ἀπάθεια καί τήν ψυχική ἀταραξία. Ὁ Ἐπίκτητος ἦταν στωϊκός φιλόσοφος.

πάντας τὰ δάχτυλά τους στό τραπέζι σάν ρόπαλο. Αὐτά ἔλεγαν. Μά τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά προσθέτει ὁ δικαστής στούς χαρακτηρισμούς του τό σκαντζόχερο, τούς βαθράκουσ, τήν γκαμήλα, τό χοῖρο κι ἄλλες προσωπικότητες τῆς ζωολογίας.

Ἐπιτέλους, ἦρθε μιά μέρα πού ὁ δικαστής παρουσιάστηκε στήν προεδρική ἔδρα τοῦ πλημμελειοδικείου* εὐγενής. Ἦταν ἐντελῶς μεταμορφωμένος, ὅλος ἀβρότητα κινέζικη, καί μιλοῦσε μέ θαυμαστούς ἐλιγμούς σέ ψευδομάρτυρες, σέ στρεψόδικους*, ἀπ' τό φόβο μήπως ἀγγίξει τήν εὐαισθησία τους. Θαῦμα! Τό ἀκροατήριο δέν πίστευε σ' αὐτιά του... Κανένας δέν ἔνιωθε πῶς ὁ πρόεδρος ἔβγαλε καινούριο πετσί. Καμιά ἐπίπληξη; Κανένα πρόστιμο; Τόν ἀπειλήσαν ἴσως μέ τό Καρπενήσι; Ὁχι.

Χωρίς νά τό κάμει κανένας ἐπίτηδες, ἔτσι, μέ τόν ἀνεξήγητο τρόπο πού γίνονται οἱ διαδόσεις, ἀκούστηκε πῶς ἦρθε στήν πρωτεύουσα ἕνας διάσημος Ἕλληνας, γιά νά μελετήσει τὰ ἑλληνικά δικαστήρια, καί πῶς εἶναι, λέει, τώρα δά, παρών στή συνεδρίαση, ἀνακατεμένος μέσα στό ἀκροατήριο, ἰγκόνιτο*, γιά νά πιάσει τό σφυγμό τοῦ λαοῦ καί τοῦ κράτους. Αὐτό ἔφερε τόν πρόεδρο στή σκληρή αὐτοθυσία νά δικάσει χωρίς νά βρίσει. Ἄς μή φανεῖ παράδοξο! Εἶχε γίνει τό '97*. Ἡ Ἑλλάς ἔμενε μετανωμένη καί κακομοιρασμένη. Πίστεψε λοιπόν πῶς ἡ σωτηρία τῆς ἦταν ν' ἀποχτήσει τήν ὑπόληψη τῶν ξένων. Αὐτή ἡ ἰδέα τῆς ἔγινε παραλήρημα. Ὁ τελευταῖος ξένος παραγγελιοδόχος πού περνοῦσε ἀπ' ἐδῶ, γιά νά διαδώσει κουβαρίστρες ἢ καταπότια, μᾶς φαινόταν κριτής τοῦ ἑλληνισμοῦ, καί γενικά ἦταν ἡ τρομάρα μήπως κάνομε κακή φιγούρα μπροστά του. Ὁ πανικός πῆρε στό ποτάμι του καί τό φυσικό ἐλάττωμα τοῦ προέδρου! Ἡ διάδοση, πῶς ἦρθε Ἕλληνας μελετητής τῶν δικαστηρίων, βρῆκε τόν πρόεδρο ἀπάνω στήν ἔδρα χωρίς νά προφτάσει νά τήν ἐξακριβώσει – καί ὦ τοῦ θαύματος! – κοιτάζοντας στό ἀκροατήριο, εἶδε στό βάθος νά καθεταί ἕνας μεγαλόσχημος κι ἐπιβλητικός ἄνθρωπος μέ ἄψογες χιονάτες φαβορίτες, γαλανά μάτια κι

Πλημμελειοδικεῖο: Δικαστήριο (μονομελές ἢ τριμελές) πού δικάζει τὰ πλημμελήματα (κλοπές, ἀπάτες κτλ.).

στρεψόδικος: αὐτός πού διαστρέφει τό δίκαιο παρουσιάζοντας γιά δίκιο τό ἄδικο.

ἰγκόνιτο καί ἰνκόγκνιτο: Ἰταλ. λέξη καί διεθνῆς ὄρος πού σημαίνει κρυφά, μυστικά.

Τό '97: ὁ ἀτυχῶς ἑλληνοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1897.

έναν άπίθανο λαιμοδέτη, πού έμοιαζε πολύ τού Σαλισβουρή*. Κοίταξε τó δικαστήριο σάν νά τό δικάζει. Αύτός είναι! Άμέσως ó πρόεδρος ξε-τύθηκε – μέ τί μαρτύριο! – τόν έαυτό του, καί μ' ένα έλαφρό φτερουγι-σμα στους κήπους τής κοινωνικής συμπεριφοράς τρύγησε τίς πιό σπά-νιες μαργαρίτες, γιά νά τίς προσφέρει σέ ζωοκλέφτες, ψευδομάρτυρες, κουτσαβάκηδες* κι άλλα τέτοια ύποκείμενα.

– Θά ήθελα πολύ νά μάθω, μάρτυς, εάν ύμεις ήκούσατε όντως τόν παθόντα νά ξεστομίζει τήν άνάρμοστον εκείνην φράσιν διά τόν κατη-γορούμενον, πρίν αύτός έπιτεθει... Κλητήρ! Θά παρακαλέσω, νά γίνει στό άκροατήριο όλίγη ήσυχία. "Ας παύσουν, παρακαλώ, οι ψιθυρισμοί. Έντεινάτε, σάς παρακαλώ, τήν προσοχή σας, κύριε μάρτυς. Έπιτρέ-ψατέ μοι, κύριε συνήγορε, – θά διευκρινίσω πρόπαντός αύτό τό ση-μείον. Έλέγατε λοιπόν, μάρτυς...

Τήν πρωτάκουστη αύτή μουσική τή συνόδευαν κάπου κάπου οι άβρής νότες τού κουδουνιού, πού ó πρόεδρος δέν τό τράνταζε ση-μερα όπως πάντοτε, αλλά, κουνώντας το έλαφρά μέ τά δυό σχεδόν δάχτυλα, τό είχε κάμει, από βραχνή όργισμένη καμπάνα, κουδουνάκι γιά ποιμενικό ειδύλλιο. Ό πρόεδρος μαρτύρησε καταπίνοντας τόν έαυτό του! Έτσι έβγαλε πέρα τρεις ύποθέσεις. Όταν όμως, ανοίγον-τας τόν τέταρτο φάκελο, κάλεσε τούς μάρτυρες καί διάβασε τό πρώτο όνομα: «Άναστάσιος Περλορέτος!», έξαφνα ό "Άγγλος μέ τίς άσπρες φαβορίτες προχώρησε μ' όλη τή μεγαλοπρέπεια τού έθνους του καί ήρθε μπροστά στό δικαστήριο λέγοντας:

– Παρών!

– Περλορέτος Άναστάσιος! Ξαναφώναξε ó πρόεδρος ψάχνοντας μέ τό μάτι στό άκροατήριο.

– Παρών, κύριε πρόεδρε, Ξανάπε ό "Άγγλος.

– Τί! Είσαι σύ; Ό Άναστάσιος Περλορέτος;

– Μάλιστα.

– Πώς; Τί δουλειά κάνεις;

– Υαλοπώλης.

– Από πού;

– Από τούς Παξούς.

Στήν άποκάλυψη τής άπάτης, πού γι' αύτή δέν έφταιγε βέβαια ό άνύποπτος Έπτανήσιος, επειδή δέ διατηρούσε έπίτηδες τίς θαυμάσιες

Σαλισβουρήs: πρόκειται γιά τό διάσημο Άγγλο πολιτικό Σώλσπερυ (1830-1903).

κουτσαβάκηδες: ψευτοπαλικαράδες τής έποχής, πού δημιουργούσαν συνεχώς καυγάδες.

φαβορίτες του, για να παίξει κάποτε τον Άγγλο, μά ξφταιγεν ό νικημένος κι άοπλος λαός, πού δημιουργούσε διαρκώς φαντάσματα ξένων, τινάχτηκε ό πρόεδρος και χούφτωσε μηχανικά τό κουδούνι:

– Βρέ! φώναξεν άγριεμένος.

Μανία τόν έπιασε τότε να βρίσει όλους τούς Εύρωπαϊούς, τή δύναμή τους και τόν πολιτισμό τους. Θύελλα άπό βρисиές άνέβηκε στή γλώσσα του. Μά δέν τίς είπε. Δέν τίς έβρισκε! Άνάθεμά τες! Έρχονται σάν κοπάδι, σπρώχνονται, για να μπουν και χάνονται, μόλις θελήσεις να τίς πεις! Πρόφερε κάτι άρχικά σύμφωνα, μά εύτυχώς τό άγαθό τετράποδο άπ' τά λιβάδια, σάν να 'νωσε τή σκάση του του 'στειλε άμέσως τ' όνομά του και τόν άνακούφισε.

– Μιά ώρα, φώναξε στό σαστισμένο μάρτυρα, μ' έχεις έδω και κάνω τό μαρκήσιο..., γαιδούρι!

Μόλις είπε τήν τελευταία λέξη ξαναβρήκε τό χαμένο έαυτό του κι έξακολούθησε να δικάζει. Ήταν ή πρώτη κι ή τελειωτική φορά πού ό πρόεδρος παραστράτησε.

Έρωτήσεις

1. Τό διήγημα έχει για κέντρο έναν τύπο. Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά του;
2. Πώς άντιδρούν οι άλλοι στό έλάττωμα του προέδρου και πώς άντιδρά ό ίδιος;
3. Ποιό ήταν τό παραστράτημα του προέδρου; Πρόκειται στ' άλήθεια για παραστράτημα; Τί τόν έκανε να παραστρατήσει; Πώς συμπεριφέρεται κατά τό «παραστράτημά» του;
4. Γιατί αύτή ή φροντίδα για τή γνώμη των ξένων; Τί δείχνει αυτό;
5. Τό διήγημα έχει χιουμοριστικό χαρακτήρα. Να βρείτε τά κωμικά του στοιχεία.

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 52.

Κωστής Παλαμάς

“Όσο περνάν τά χρόνια μου

Ό Παλαμάς έγραψε τό ποίημα τό 1909, όταν ήταν πενήντα χρονών. Θυμάται μέ τή νοσταλγία του ώριμου ανθρώπου χαρούμενες στιγμές άπό τήν παιδική ηλικία.

Όσο περνάν τὰ χρόνια μου
κι ὅσο περνῶ μέ κείνα
τόσο γλυκά τριγύρω μου
μοσκοβολᾶν τὰ κρίνα
τῶν πρωτινῶν ἀπρίληδων...
Τὰ παιδιακίσια χρόνια
μοῦ κελαηδοῦν, ἀηδόνια
σέ νύχτες καί σ' ἔρμιες.

Καλῶς τα τὰ χριστόψωμα
καλῶς τόν Ἄι-Βασίλη!
Παιδάκια μέ τὰ κάλαντα
στά λυγερόχη* χείλη·
σάν μυστικό* ξημέρωμα
τοῦ λιβανιοῦ οἱ ἀχνάδες.
Ἄνάψαν οἱ λαμπάδες
κι ἀστράψαν οἱ ἐκκλησιές.

Καλῶς τα τὰ σπιτιάτικα
μεθυστικά γιορτάσια!
Στά μάτια τοῦ μισόκοπου*
μαγιάτικα κεράσια
ροδίζουν καί σταλάζουνε
δροσιά καί γλύκα· ὦ! πόσο!
Πεινῶ καί πάω ν' ἀπλώσω
τά χέρια πρὸς αὐτά.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιό γεγονός κάνει τίς ἀναμνήσεις νά φαίνονται πιό ὁμορφες;
Ποιές φράσεις χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής, γιά νά δηλώσει τήν παιδική ἡλικία;
Γιατί; Τί αἰσθήματα ἐκφράζουν;
3. Ποιές εἰκόνες τῆς παιδικῆς ἡλικίας θυμᾶται; Γιατί;
4. Νά βρεῖτε τό μέτρο καί τήν ὁμοιοκαταληξία τοῦ ποιήματος.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

λυγερόχος: αὐτός πού βγάξει λεπτούς, ἀπαλούς ἤχους.

μυστικός: γεμάτος μυστήριο.

μισόκοπος: μεσόκοπος, ἄνθρωπος μέσης ἡλικίας.

['Ο Δόν Κιχώτης και οι άνεμόμυλοι]

‘Ο Δόν Κιχώτης είναι ισπανικό μυθιστόρημα πού πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1605. ‘Ο ήρωάς του Δόν Κιχώτης ντέ λά Μάντσα έγινε τό σύμβολο τού φαντασιόπληκτου ανθρώπου μέ τά εύγενικά αισθήματα, πού κυριεύεται από τό πάθος τής περιπέτειας. Ήταν πενήντα χρονών, όταν αποφάσισε νά εγκαταλείψει τήν ήσυχη ζωή του και νά γίνει πλανόδιος ιππότης, επειδή θαμπώθηκε από τή δόξα τους, όπως τή γνώρισε στά πολλά ιπποτικά μυθιστορήματα πού διάβαζε. Παρασυρμένος από τά διαβάσματά του βάζει ως σκοπό του νά διορθώσει όλες τές άδικίες, πού θά συναντούσε στό δρόμο του. Βλέπει παντού φανταστικούς αντίπαλους. Στίς περιπέτειές του τόν συνοδεύει ό πιστός ιπποκόμος του Σάντσο Πάνσα. Δέσποινά τών στοχασμών του έκανε μιά όμορφη χωριατοπούλα, πού τή μετονόμασε Δουλσινέα. Διαβάζουμε απόσπασμα από τό 8ο κεφάλαιο.

Απάνω σ' αυτά τά λόγια, αντίκρισαν τριάντα άνεμόμυλους πού βρίσκονται σέ κείνον τόν κάμπο· και μόλις τούς είδε ό Δόν Κιχώτης είπε στόν ιπποκόμο του:

–Ή τύχη μās πηγαινεί τά πράματά μας καλύτερα άπ' ό,τι θά μπορούσαμε νά επιθυμήσουμε. Γιατί κοίτα, φίλε Σάντσο Πάνσα, εκεί κάτω μās παρουσιάζονται τριάντα, ή και πάρα πάνω, θεόρατοι γίγαντες, πού μαζί τους λογαριάζω ν' ανοίξω πόλεμο και νά τούς πάρω όλωνών τή ζωή· και μέ τά λάφυρα πού θά κάνουμε, θ' αρχίσουμε νά πλουτίζουμε: γιατί τούτος ό πόλεμος είναι δίκαιος, κι είναι μεγάλη ύπηρεσία στό Θεό νά ξεκάνει κανένας τέτοια κακή φύτρα από τό πρόσωπο τής γής.

– Ποιούς γίγαντες; είπε ό Σάντσο Πάνσας.

–Έκείνους πού βλέπεις εκεί, άποκρίθηκε ό κύριός του, μέ τά μακριά χέρια· γιατί μερικοί άπ' αυτούς φτάνουν ίσαμε δυό λεύγες.

– Πρόσεξε, άφεντικό, άποκρίθηκε ό Σάντσο, γιατί αυτά πού φαίνονται εκεί κάτω δέν είναι γίγαντες, παρά μόνο άνεμόμυλοι· κι αυτά πού τούς φαίνονται σάν χέρια, είναι οι φτεροϋγες τους, πού γυρνώντας στό φύσημα τού άγέρα κάνουνε νά δουλεύει ή-μυλόπετρα.

– Πώς φαίνεσαι πού δέν ξέρεις από περιπέτειες, άποκρίθηκε ό Δόν Κιχώτης· αυτοί εκεί είναι γίγαντες, κι αν φοβάσαι, τραβήξου πέρα και πάσε νά προσευχηθείς, τήν ώρα πού εγώ θά μπαίνω μέ δαύτους σέ άγριο κι άνισο πόλεμο.

Καί μ' αὐτά τὰ λόγια, σπιρούνισε τὸ ἄλογό του, τὸ Ροσινάντε, δίχως νὰ δώσει προσοχὴ στὶς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του, πού τότε βεβαίωνα, πῶς, δίχως καμιὰ ἀμφιβολία, ἦταν ἀνεμόμυλοι κι ὄχι γίγαντες ἐκεῖνοι πού 'βλεπε καί γύρευε νὰ χτυπήσει. Ὅμως αὐτουνοῦ τοῦ εἶχε τόσο καρφωθεῖ στό κεφάλι του πῶς ἦτανε γίγαντες, πού οὔτε τίς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του Σάντσο ἀκούγε, κι οὔτε κατόρθωνε νὰ δεῖ, μ' ὅλο πού εἶχε φτάσει πιά πολύ κοντά τους, τί πράγματι ἦτανε, παρά προχωροῦσε φωνάζοντας καί λέγοντας: «Μὴ φύγετε, ἄναντρα κι ἀχρεῖα πλάσματα, γιατί ἓνας καί μόνος ἵππότης ἔρχεται καταπάνω σας». Ἐκείνη τῆ στιγμὴ σηκώθηκε λίγος ἀέρας καί οἱ μεγάλες φτεροῦγες ἄρχισαν νὰ κουνιῶνται, πού βλέποντάς τες ὁ Δόν Κιχώτης εἶπε: «κι ἂν ἀκόμη κουνήσετε περισσότερα χέρια κι ἀπὸ τὸν ἐκατόχχειρα Βριάρεο*, θά μοῦ τὸ πληρώσετε». Καί λέγοντας αὐτά τὰ λόγια καί ζητώντας μ' ὅλη του τὴν καρδιά τὴ συμπάθεια τῆς δέσποινάς του τῆς Δουλοινέας καί παρακαλώντας τὴν νὰ τότε βοηθήσει σέ τέτοιο κίντυνο, καλὰ σκεπασμένοι πίσω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα του, καί μὲ τὸ κοντάρι ἔτοιμο καταμπρός, ὄρμησε μὲ ὅλο τὸν καλπασμό τοῦ Ροσινάντε κι ἔπεσε ἀπάνω στὸν πρῶτο μῦλο πού βρισκότανε μπροστά του. Μά καθὼς τρύπησε μὲ τὴ λόγχη τοῦ κονταριοῦ του τὸ φτερό τοῦ μύλου, φύσηξε ὁ ἀέρας μεμιᾶς καί τὸ γύρισε μὲ τέτοια φόρα, πού 'κανε κομμάτια τὸ κοντάρι, ἀρπάζοντας μαζί καί τ' ἄλογο καί τὸν καβαλάρη, πού κυλίστηκε σέ κακὰ χάλια πέρα στό χῶμα.

Ὁ Σάντσο Πάνσας ἔτρεξε νὰ τὸν βοηθήσει μ' ὅλο τὸ τρέξιμο τοῦ γαϊδουριοῦ του καί ὅταν ἔφτασε, τότε βρῆκε σέ κατάσταση νὰ μὴν μπορεῖ νὰ κουνηθεῖ· τέτοιος ἦτανε ὁ βρόντος πού εἶχε φάει μαζί μὲ τὸ Ροσινάντε.

— Θεέ μου, συχώρεσέ με! εἶπε ὁ Σάντσο: δὲν τὸ εἶπα ἐγὼ στὴν εὐγενία σου νὰ προσέξεις καλὰ γιὰ κεῖνο πού ἔκανες, γιατί δὲν ἦτανε παρά μόνον ἀνεμόμυλοι, καί δὲν μπορούσε νὰ 'χει γι' αὐτὸ ἄλλη ἰδέα, παρά μόνον ὅποιος θά εἶχε ἄλλους τέτοιους μέσα στό κεφάλι του;

— Ἡσύχασε, φίλε Σάντσο, ἀποκρίθηκε ὁ Δόν Κιχώτης· γιατί οἱ τύχες τοῦ πολέμου εἶναι ὑποκείμενες περισσότερο σὺν συλλογιέμαι, κι ἔτσι θά εἶναι στ' ἀλήθεια, πῶς ἐκεῖνος ὁ μάγος ὁ Φεστῶνας*, πού μοῦ ἔκλειψε

Βριάριος: (Βριάρεως): γίγαντας τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας μὲ ἐκατὸ χέρια.
Φεστῶνας: Ὁ παπᾶς μὲ τὸν κουρέα ἔκαψαν τὰ ἵπποτικά βιβλία τοῦ Δόν Κιχώτη, γιὰ νὰ τὸν γλιτώσουν ἀπὸ τὴν τρέλα του. Ὁ Δόν Κιχώτης ἀπέδωσε τὴν καταστροφὴ στὸν φανταστικὸ ἀντίπαλό του μάγο Φεστῶνα.

τό γραφείο μου και τά βιβλία μου, ἔκανε και τούς γίγαντες νά γίνουνε μύλοι, γιά νά μου στερήσει τή δόξα νά τούς νικήσω· τόση εἶναι ἡ ἔχθρητα πού μου κρατεῖ! Μά στό τέλος τέλος, δέ θά μπορέσει ἡ καταραμένη του τέχνη νά τά βγάλει πέρα μπροστά στήν ἀξία τοῦ σπαθιοῦ μου.

–Ὁ Θεός νά δώσει, ὅπως και μπορεῖ, ἀποκρίθηκε ὁ Σάντοςος Πάνσας, και βοηθώντας τον νά σηκωθεί τόν ἔβαλε πάλι ἀπάνω στό Ροσιάντε πού εἶχε σχεδόν ξεπλατιασεῖ.

Και κουβεντιάζοντας γιά τό περιστατικό πού τούς εἶχε τύχει, ἀκολούθησαν τό δρόμο τοῦ στενοῦ τοῦ Λάπισε, ὅπου ἔλεγε ὁ Δόν Κιχώτης πώς ἦταν ἀδύνατο νά μήν ἀπαντοῦσαν πολλές και διάφορες περιπέτειες, γιὰτί τό μέρος ἦταν πολύ περαστικό. Ὡστόσο τραβοῦσε πολύ στενοχωρημένος γιά τό κοντάρι πού τοῦ εἶχε σπάσει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἰδανικά πιστεύει ὅτι ὑπηρετεῖ ὁ Δόν Κιχώτης πολεμώντας μέ τούς φανταστικούς γίγαντες;
2. Γελάσατε μέ τό πάθημα τοῦ ἱππότη ἢ τόν λυπηθήκατε; Γιατί;
3. Στήν εἰσαγωγή εἶδαμε ποιόν ἀνθρώπινο τύπο συμβολίζει ὁ Δόν Κιχώτης; ὁ Σάντος Πάνσα ποιόν τύπο συμβολίζει;
4. Τί θέλει νά σατιρίσει ὁ Θερβάντες μέ τή γελοιοποίηση τοῦ ἥρωά του;

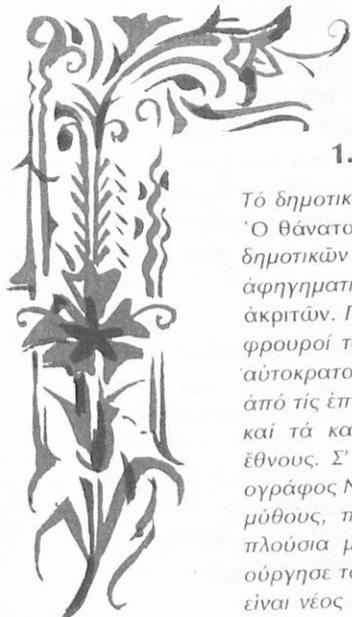
ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ (1547-1616). Μεγάλος Ἰσπανός συγγραφέας. Καταγόταν ἀπό ἀριστοκρατική, ἀλλά φτωγή οικογένεια. Ἀπόχτησε νωρίς πλατιά φιλολογική μόρφωση. Ἡ ζωή του ἦταν γεμάτη περιπέτειες και στερήσεις. Ὑπηρετήσε στόν ἰσπανικό στρατό τῆς Ἰταλίας και πῆρε μέρος στή *Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου* (1571), ὅπου τραυματίστηκε και ἔχασε τό χέρι του. Ἐπιστρέφοντας στήν Ἰσπανία αἰχμαλωτίστηκε ἀπό Ἀλγερίνους πειρατές και ἔζησε μία πενταετία τήν ἀθλια ζωή τῶν σκλάβων στά κάτεργα τοῦ Ἀλγερίου. Ὑστερα ἀπό πολλές περιπέτειες κατόρθωσε νά ἀπελευθερωθεῖ και νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του, ὅπου ἄλλαξε πολλά ἐπαγγέλματα: οἰκονομικός διαχειριστής τοῦ στρατοῦ, εἰσπράκτορας φόρων, ἰδιωτικός ὑπάλληλος. Ἔργα του: *Δόν Κιχώτης*, *Ταξίδι στόν Παρνασσό*, *Παραδειγματικές νουβέλες*, θεατρικά κ.ἄ. Ὁ Δόν Κιχώτης θεωρεῖται ὡς ἓνα ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας Λογοτεχνίας.

XV. Ἀγῶνες ἀκριτῶν - κλεφτῶν

τί πάθῃκαν, τί γίνῃκαν τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
(δημοτικό)

Σπ. Βασιλείου: *Διγενής.*

1. Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου

Τό δημοτικό τραγούδι Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου (καθώς καί Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ πῖό κάτω) ἀνήκει σέ μιά κατηγορία δημοτικῶν τραγουδιῶν, πού ὀνομάζονται ἀκριτικά. Εἶναι ἀφηγηματικά τραγούδια πού ἐξυμνοῦν τούς ἀγῶνες τῶν ἀκριτῶν. Πρόκειται δηλαδή γιά μικρά ἐπη. Οἱ ἀκρίτες ἦταν φρουροί τῶν ἀνατολικῶν κυρίως συνόρων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καί προστάτευαν τίς παραμεθόριες περιοχές ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν Σαρακενῶν (Ἀράβων). Ὁ ἥρωισμός καί τὰ κατορθώματά τους συγκινοῦσαν τήν καρδιά τοῦ ἔθνους. Σ' αὐτά τὰ κατορθώματα, λέει ὁ μέγας μας λαογράφος Νικόλαος Πολίτης, ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐπλεξε καί μύθους, πού τούς πῖό πολλούς τούς παρέλαβε ἀπό τήν πλούσια μυθική κληρονομιά τῆς ἀρχαιότητος. Ἔτσι δημιούργησε τόν ιδεώδη τύπο τοῦ ἥρωα ἀκρίτη, τό Διγενή, πού εἶναι νέος σάν τόν Ἀχιλλέα, ρωμαλέος σάν τόν Ἡρακλή καί ἔνδοξος σάν τόν Ἀλέξανδρο. Ἐκτός ἀπό τό Διγενή συναντᾶμε σ' ἀκριτικά τραγούδια κι ἄλλα ὀνόματα ἀκριτῶν (Γιάννης, Κωνσταντής, γιός τοῦ Ἄντρονίκου κ.ἄ.).

Ἡ ἀρχή τῶν δημοτικῶν αὐτῶν τραγουδιῶν βρίσκεται βέβαια στά βυζαντινά χρόνια καί ἴσως φτάνει ὡς τόν 10ο αἰῶνα. Ἐξαπλώθηκαν σ' ὅλο τόν ἐλληνικό χώρο, ἀπό τόν Πόντο καί τήν Καππαδοκία ὡς τά Ἐπτάνησα, καί μέ τόν καιρό δημιουργήθηκαν πολλές παραλλαγές.

Τά ἀκριτικά, λέει ὁ λαογράφος Στίλπων Κυριακίδης, εἶναι ἀπό τά ὑραιότερα δημοτικά τραγούδια. Τά διακρίνει δύναμη φαντασίας στίς περιγραφές καί τόλμη στήν ἐκφραση. Ἡ διήγηση εἶναι σύντομη, προχωρεῖ μέ ἄλματα καί δίνει στό ποιῆμα δραματικό χαρακτήρα. Ἡ ἥρωική πνοή πού ἐξακολουθεῖ νά τὰ διαπνέει, παρά τίς ἀλλοιώσεις πού ἔπαθαν μέ τό πέρασμα τῶν αἰῶνων, μάς μεταφέρει στά ἥρωικά καί περιπετειώδη χρόνια, πού οἱ ἀντρειωμένοι τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀγωνίζονταν ἐναντίον τοῦ μουσουλμανισμοῦ στίς ὄχθες τοῦ Εὐφράτη καί στίς κλεισοῦρες τοῦ Ταύρου.

Ο Κωνσταντῖνος ὁ μικρός κι ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος καί τό μικρό Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης*.

καστροπολεμίτης: αὐτός πού διακρίνεται στήν πολιορκία κάστρων.

5 αντίμα τρῶν καί πίνουνε καί γλυκοκουβεντιάζου,
καί ἀντάμα ἔχουν τούς μαύρους των στόν πλάτανο δεμένους.
Τοῦ Κώστα τρῶει τά σίδερα, τ' Ἀλέξη τά λιθάρια,
καί τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τά δέντρα ξεριζώνει.
Κι ἐκεῖ πού τρῶγαν κι ἔπιναν καί πού χαροκοποῦσαν,
πουλάκι πῆγε κι ἔκατσε δεξιά μεριά στήν τάβλα*.
Δέν κελαηδοῦσε σάν πουλί, δέν ἔλεε σάν ἀηδόνι,
10 μόν' ἔλαλοῦσε κι ἔλεγεν ἀθρωπινή κουβέντα:
«Ἐσεῖς τρῶτε καί πίνετε καί λιανοτραγουδάτε,
καί πίσω σᾶς κουρσεύουνε Σαρακηνοί κουρσάροι.
Πῆραν τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναῖκα
καί τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τήν ἀρραβωνιασμένη».

15 Ὡστε* νά στρώσει ὁ Κωσταντής καί νά σελώσει ὁ Ἀλέξης,
ἐβρέθη τό Βλαχόπουλο στό μαῦρο καβαλάρης.
«Γιά σύρε, σύ Βλαχόπουλο, στή βίγλα* νά βιγλίσεις*
ἂν εἶν' πενήντα κι ἑκατό, χύσου μακέλεψέ τους,
κι ἂν εἶναι περισσότεροι, γύρισε μίλησέ μας».

20 Ἐπῆγε τό Βλαχόπουλο στή βίγλα νά βιγλίσει.
Βλέπει Τουρκία Σαρακηνοῦς κι Ἀράπηδες κουρσάρους,
οἱ κάμποι ἐπρασινίζανε, τά πλάγια κοκκινίζαν·
ἄρχισε νά τούς διαμετράει, διαμετρημούς δέν εἶχαν.
Νά πάει πίσω ντρέπεται, νά πάει ἐμπρός φοβᾶται.
25 Σκύβει φιλεῖ τό μαῦρο του, στέκει καί τόν ρωτάει:
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι στό γαῖμα γιά νά πλέξεις*;
- Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι στό γαῖμα γιά νά πλέξω,
κι ὅσους θά κόψει τό σπαθί τόσους θενά πατήσω.
Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μ' ἓνα χρυσό μαντίλι,
30 μὴν τύχει λάκκος καί ριχτῶ καί πέσεις ἀπ' τή ζάλη.
- Σαῖτες μου ἀλεξαντρινές, καμιά νά μὴ λυγίσει,
καί σύ σπαθί μου διμισκί*, νά μὴν ἀποστομώσεις.

τάβλα: τραπέζι.

ῶστε: ὄσπου.

βίγλα: σκοπιά.

βιγλίζω: κοιτάζω ἀπό τή σκοπιά.

νά πλέξεις: νά πλεύσεις, νά κολυμπήσεις.

διμισκί: Δαμασκηνό, ἀπό τή Δαμασκό, πού στά βυζαντινά χρόνια ἦταν κέντρο
βιοτεχνίας. Γενικότερα τό διακοσμημένο ξίφος.

35 Βόηθα μ', εὐχή τῆς μάνας μου καί τοῦ γονιοῦ μου βλόγια*
εὐχή τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εὐχή καί τοῦ στερνοῦ μου.
Μαῦρε μου, αἶντε νά 'μπουμε, κι ὅπου ὁ Θεός τά βγάλει.

40 Στά ἔμπα* του μπῆκε σάν αἰτός, στά ξέβγα* σάν πετρίτης*
στά ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, στά ξέβγα δυό χιλιάδες,
καί στό καλό τό γύρισμα κανένα δέν ἀφήνει.
Πῆρε τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναίκα,
καί τό μικρό Βλαχόπουλο τήν ἀρραβωνιασμένη.
Προσγονατίζει ὁ μαῦρος του καί πίσω του τούς παίρνει.

45 Στό δρόμον ὅπου πήγαινε σέρνει φωνή περίσσα:
«Ποῦ εἶσαι, ἀδερφέ μου Κωνσταντᾶ κι Ἀλέξη ἀντρειωμένε;
ἄν εἶστε ἐμπρός μου φύγετε κι ὀπίσω μου κρυφτεῖτε,
τί θόλωσαν τά μάτια μου, μπροστά μου δέ σᾶς βλέπω,
καί τό σπαθί μου ἐράγισε, κόβοντας τά κεφάλια,
κι ὁ μαῦρος λιγοκάρδισε πατώντας τά κουφάρια».

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς περιγράφονται τ' ἄλογα τῶν ἀκριτῶν στούς στίχους 5-6; Τί δηλώνει αὐτή ἡ περιγραφή καί τί προαναγγέλλει; (Νά συγκρίνετε τούς στίχους 5-6 μέ τούς στίχους 1-4).
2. Σέ ποιά σχέση βρίσκεται τό Βλαχόπουλο μέ τό ἄλογό του; (Νά μελετήσετε τούς στίχους 25-30).
3. Σέ ποιούς στίχους περιγράφεται ὁ ἀγῶνας τοῦ Βλαχόπουλου; Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς περιγραφῆς;
4. Νά σημειώσετε τίς ὀνομασίες πού δηλώνουν πρόσωπα ἢ πράγματα, πού σημερα δέ χρησιμοποιοῦνται. Σέ ποιά ἐποχή ἀναφέρονται;

2. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους
νά 'ρθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νά 'ρθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου

βλόγια: εὐλογία.

ἔμπα-ξέβγα: εἶσοδος-ἐξοδος.

πετρίτης: εἶδος γερακιοῦ.

- νά 'ρθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 Κι ἐπῆγαν καί τόν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 - Σάν τί νά σ' ἠῦρε, Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις;
 - Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 Τῆς Ἀραβίνᾶς* τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυό δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
 παρά πενήντα κι ἑκατό, καί πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
 μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 Βουνά καί κάμπους ἔδειρα*, βουνά καί καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καί τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο,
 κανένα δέ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
 πῶχει τοῦ ρῆσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικῆσει ἀπὸ τοὺς δυό νά παίρνει τὴν ψυχὴ του.

Καί πῆγαν καί παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο κάνει.

Ἑρωτήσεις

1. Σέ ποιά περιοχή ἐντοπίζει τὴ δράση του ὁ Διγενής; Γιατί;
2. Τί μέρα φαντάζεται ὁ λαὸς πὼς θά πεθάνει ὁ Διγενής; Γιατί;
3. Νά βρεῖτε τὰ μέσα μέ τὰ ὁποῖα ἐξαίρεται στό τραγοῦδι ἡ ἀνδρεία τοῦ Διγενῆ.
4. Στὸ τραγοῦδι αὐτὸ ὁ Χάροντας παρασταίνεται μέ ἀσυνήθιστο τρόπο. Ποῖος εἶναι κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη ὁ ψυχοπομπὸς ἄγγελος; Βρίσκετε ὁμοιότητες στὴν ἀπεικόνισή του καί στὴν παράσταση τοῦ Χάροντα;

Ἀραβίνα: ἡ Ἀραβία.

Σύρα: ἐδῶ ἡ Συρία.

ἔδειρα: μεταφορικά: πέρασα πολλές φορές.

ρῆσος: ἄγριο σαρκοφάγο ζῶο, πού ἀνήκει στὰ αἰλουροειδή (λύγξ).

πλουμί: στολίδι.

Ὁ Διγενής Ἀκρίτας

Τό ποίημα ἀνήκει στήν ποιητική συλλογή τοῦ Κωστή Παλαμᾶ
Ἰαμβοί καί Ἀνάπαιστοι (1897).

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τό Διγενή στόν Ἄδη
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καί τούς κρατεῖ σ' ἄλογου του
δεμένους τά καπούλια,
τῆς λεβεντιάς τόν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιάς τήν πούλια.

Καί σάν νά μήν τόν πάτησε
τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχα
κοιτάει τόν καβαλάρη.

— Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δέν περνῶ μέ τά χρόνια.
Μ' ἄγγιξες καί δέ μ' ἔνωσες*
στά μαρμαρένια ἀλώνια.

Εἶμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχή τῶν Σαλαμίνων.
Στήν Ἐφτάλοφην* ἔφερα
τό σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στή ζωή ξαναφαίνομαι
καί λαούς ἀνασταίνω.

δέ μ' ἔνωσες: δέν κατάλαβες ποιός εἶμαι.
Ἐφτάλοφη: ἡ Κωνσταντινούπολη.

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς εἰκονίζεται ὁ Χάροντας στό ποίημα; Ἀπό πού πήρε ὁ ποιητής αὐτόν τόν εἰκονισμό;
2. Πῶς συμβιβάζεται ὁ χαρακτηρισμός «τ' ἀνθρώπινο κοπάδι», τῆς α' στροφῆς μέ τό χαρακτηρισμό «τῆς λεβεντιάς τόν ἄνεμο, τῆς ὁμορφιάς τήν πούλια» τῆς β' στροφῆς;
3. Σέ ποιούς στίχους ξεχωρίζεται ὁ Διγενής ἀπό τούς ἄλλους νεκρούς; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού τόν ξεχωρίζει;
4. Στά ἀκριτικά τραγούδια ὁ Διγενής εἶναι τό πρότυπο πού ἐκφράζει στόν ἀνώτατο βαθμό τό ἥρωικό πνεῦμα τῶν ἀκριτῶν. Τί ἐκφράζει μέσα στό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ;
5. Ἐξετάζοντας τό μέτρο τοῦ ποιήματος μπορεῖτε νά ἐπαληθεύσετε τόν τίτλο τῆς συλλογῆς;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

Ι. Θ. Κακριδῆς

Τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας.

Ἡ Ἰλιάδα, ὅπως ξέρομε, εἶναι ἥρωικό ἔπος. Μικρά ἔπη μέ ἥρωικό χαρακτήρα εἶναι καί τά ἀκριτικά τραγούδια. Σημαντική θέση στ' ἀκριτικά τραγούδια κατέχει τό ἄλογο. Στό παρακάτω μελέτημα θά δοῦμε πῶς παρουσιάζεται τό ἄλογο στήν Ἰλιάδα.

Κάποτε διάβασα – δέ θυμᾶμαι ποῦ – πῶς ἂν προσέξουμε τά γλυπτά τοῦ Παρθενώνα, θά ἰδοῦμε πῶς τά ἄλογα πού εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρέπει ν' ἀνήκαν σέ μιά ράτσα πιό ἄγρια ἀπό τίς ἡμερωμένες πού γνωρίζουμε σήμερα. Δέν ξέρω ἂν ἡ θεωρία αὐτή στέκει ἀκόμα· γιατί πιό σωστή μοῦ φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι γιά τίς ράτσες τῶν ἀλόγων στήν ἀρχαία Ἑλλάδα δέν μπορούμε νά κρίνουμε μέ βεβαιότητα ἀπό τίς ἀπεικονίσεις πού τυχόν μᾶς σώθηκαν ἀπό τήν παλιά ἐποχή, τή στιγμή πού τοῦ καλλιτέχνη ὁ κύριος σκοπός εἶναι νά κερδίσει ἓνα ὀρισμένο αἰσθητικό* ἀποτέλεσμα, ὄχι νά παραστήσει πιστά τή φύση.

αἰσθητικό ἀποτέλεσμα: καλλιτεχνικό ἀποτέλεσμα.

“Όπως και νά έχει τό πράγμα, τό βέβαιο είναι ότι και οί άρχαιοί “Ελληνες αγαποῦσαν τό ἄλογο περισσότερο από κάθε άλλο ζω. Ειδικά στον Όμηρο, πού αναπαρασταίνει τήν ήρωική εποχή, τό ἄλογο είναι ο σύντροφος του πολεμιστή. Σέ βαριές δουλειές δέν τό βάζουν ποτέ. “Όταν είναι γιά κουβάλημα, ζεύουν μουλάρια στό άμάξι. Γιά τό ὄργωμα χρησιμοποιοῦν βόδια. Τά ἄλογα είναι μόνο γιά νά σέρνουν τό ἄρμα τήν ὥρα τῆς μάχης, κυβερνημένα από τόν ήνίοχο, ἕνα δευτερότερο ήρωα, ἐνῶ ο κύριός τους πολεμάει πάνω από τό ἄρμα, ἐξόν ἂν προτιμήσει νά κατεβεῖ και νά χτυπηθεῖ μέ τόν αντίμαχο πεζός. Καβάλα πάνω στό ἄλόγο τους δέν πολεμοῦσαν ποτέ οί ὀμηρικοί ήρωες.

“Όπως στό μεσαίωνα, ἔτσι και στήν ὀμηρική εποχή τό ἄλογο ἀνήκει ἀποκλειστικά στον πλούσιο ἄρχοντα, γιατί οὔτε ἡ ἀπόκτησή του οὔτε ἡ συντήρησή του κοστίζει λίγο. “Όταν ο Ἅγαμέμνονας, γιά νά ἐξευμενίσει τό θυμωμένο Ἀχιλλέα, του ὑπόσχεται μέσα σέ ἄλλα δῶρα και δῶδεκα διαλεχτά ἄλογα, πρέπει νά ξέρουμε πῶς ἡ προσφορά είναι ἐξαιρετικά πολύτιμη. Ἐνας από τούς πιο πλούσιους ἀνθρώπους πάνω στή γῆ στάθηκε, λέει, ο παλιός βασιλιάς τῆς Τροίας, ο Ἐριχθόνιος, πού εἶχε τρεῖς χιλιάδες φοράδες...

Μέ τ' ἄλογά τους οί ὀμηρικοί ήρωες κουβεντιάζουν σάν μέ ἀνθρώπους, σάν νά ἔχουν και νοῦ και καρδιά και φιλότιμο. Στό Ψ, στους ἀγῶνες πού γίνονται ἀνάμεσα στους Ἑλληνες πάνω στον τάφο του Πάτροκλου, ο Ἀντίλοχος, τήν ὥρα πού παρατρέχει μέ τό Διομήδη, τό Μενέλαο και μέ ἄλλους, φωνάζει πάνω από τό ἄρμα του στ' ἄλογά του νά ξεπεράσουν τό Μενέλαο:

Ὅμπρός και σεῖς, βιασεῖτε! Γρήγορα τραβάτε ὅσο μπορεῖτε!...

Χαριτωμένος είναι ο τρόπος πού ζητάει ο ήρωας νά φιλοτιμήσει τ' ἄλογά του· ἀρσενικά αὐτά, είναι ντροπή νά νικηθοῦν από μιά φοράδα... Ὅ Ἐχτορας ὅμως, τήν ὥρα πού κυνηγάει τό Νέστορα και τό Διομήδη, θά κοιτάξει νά φιλοτιμήσει τά δικά του μέ ἄλλον ἐντελῶς τρόπο:

*Αἶθωνα, Λάμπε ἄρχοντογέννητε, και Πόδαργε και Ξάνθε,
καιρός σας τώρα νά πληρώσετε τήν τρισεγάλην ἔγνοια
πού ἔχει ἡ Ἀντρομάχη, του Ἡετίωνα του ψυχωμένου ἡ κόρη,
πού πρώτα ἐσᾶς ἀκριβοτάγιζε τό σᾶρι τό μελένιο,
γιά σᾶς κρασί, καθώς διψοῦσατε, πιο πρώτα συγκερνοῦσε,
παρά γιά μένα, λεβεντόκορμο πού ταίρι της λογιέμαι.
Ὅμπρός λοιπόν και δίχως ἄργητα τραβάτε...*

Τό σημερινό δημοτικό τραγούδι θά μᾶς δείξει από πού πήρε ο Όμη-

ρος τό θέμα αυτό. 'Απ' ὅλα τ' ἄλογα τοῦ νεώτερου ἥρωα μόνο ἓνας μαῦρος σαρανταπληγίρης δέχεται νά τρέξει νά προφτάσει τήν κυρά του, πού θέλουν νά τήν παντρέψουν μέ ἄλλον ἄντρα:

*'Εγώ εἶμ' ἄξιος κι ἀπότορμος νά φτάσω τήν κυρά μου,
γιατί μ' ἀκριβοτάγιζε κριθάρι σπὴν ποδιά της,
γιατί μ' ἀκριβοπότιζε μέσ σ' ἀργυρή λεγένη.*

'Απ' ὅλους ὡστόσο τούς ὀμηρικούς ἥρωες μοναχά ὁ 'Αχιλλέας ἔχει ἄλογα ἀθάνατα, ὅπως τοῦ ταίριαζε κιόλας. Τά εἶχε γεννήσει ἡ 'Αρπυια Ποδάργη ἀπ' τό θεό τό Ζέφυρο καί τά εἶχε χαρίσει ὁ Ποσειδῶνας στόν Πηλέα, τόν πατέρα τοῦ 'Αχιλλέα. Ὄταν ὁ 'Αχιλλέας βγαίνοντας στή μάχη γιά νά σκοτώσει τόν 'Εχτορα, θά τούς ζητήσει νά κοιτάξουν νά τόν γλιτώσουν μέσα ἀπό τή σφαγή καί νά μὴν τόν παρατήσουν στά χέρια τῶν ἀντίμαχων, ὅπως ἔκαναν μέ τόν Πάτροκλο, τότε στό ἓνα ἀπό τά δυό θά δώσει ἡ 'Ηρα γιά λίγο φωνή ἀνθρώπινη, γιά ν' ἀπαντήσει στόν κύριό του:

*Θά σέ γλιτώσουμε, μή γνοιάζεσαι, τρανέ 'Αχιλλέα, καί πάλι,
ὁμως ζυγώνει ἡ μαῦρη μέρα σου, κι οὐδέ εἶναι ἐμεῖς πού φταῖμε,
μονάχα ἡ Μοῖρα ἢ τρανοδύναμη κι ἓνας θεός μεγάλος.
Δέν εἶναι ἀπό δικιά μας ἄργητα μηδέ κι ὀκνιά καθόλου
πού οἱ Τρῶες ἀρπάξαν ἀπ' τοῦ Πάτροκλου τούς ὤμους τ' ἄρματα σου
τῆς ὠριοπλέξουδης τόν σκότωσε Λητώσ ὁ γιός, ἀπ' ὅλους
ὁ πιό τρανός θεός, καί χάρισε στόν 'Εχτορα τή νίκη.
'Εμεῖς ἀκόμα καί τό Ζέφυρο νικᾶμε, ἀπ' τούς ἀνέμους
πού λέν πῶς εἶναι ὁ γρηγορότερος. Μά ἐσένα ἡ Μοῖρα γράφει
ἀπό θνητό μαζί κι ἀθάνατο νά σκοτωθεῖς στή μάχη.*

Τό θαῦμα, νά μιλάει ἓνα ἄλογο, τό ὑπογραμμίζει συχνά καί ὁ σημερινός λαϊκός ποιητής:

Κι ὁ μαῦρος του ἦτο ἀμίλητος κι ἐκεῖ ὀμιλιά τοῦ ἐβρέθη.

Λαϊκό θέμα εἶναι καί οἱ προφητικές ἰκανότητες πού παίρνει γιά μιά στιγμή τό ἄλογο τοῦ πολεμιστή, γιά ν' ἀναγγεῖλει στόν κύριό του τό μελλοντικό του θάνατο. Τό ξαναβρίσκουμε στή δημοτική ποίηση πολλῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Τήν ἀντινομία, νά ὑπηρετοῦν ἄλογα ἀθάνατα θνητούς ἀφέντες, καί τήν τραγικότητα νά πονοῦν, ἀθάνατα αὐτά, γιά τῶν θνητῶν τίς συφορές, θά τήν τονίσει ὁ ἴδιος ὁ Δίας σέ μιά σκηνή, πού ὅποιος μιά φορά τή διαβάσει δέν τήν ξεχνάει ποτέ:

Ὁ Πάτροκλος ἔχει σκοτωθεῖ πάνω στό ἄρμα τοῦ Ἀχιλλέα. Ὁ Αὐτομέδοντας, πού κυβερνοῦσε τό ἄρμα, ζητάει τώρα νά ὀδηγήσει τ' ἄλογα στό στρατόπεδο πίσω τῶν Ἑλλήνων, μά ἐκεῖνα, βυθισμένα στό πένθος, δέν τόν ἀκοῦν. Δέ θέλουν νά κουνηθοῦν ἀπό τή θέση τους,

μόνο ὅπως ἡ κολόνα ἀσάλευτη κρατιέται, πού τή στήσαν ὀρθή στόν τάφο ἑνός πού πέθανε γιά καί γυναίκα πάνω – ἔτσι ἔμεναν κι ἐκεῖνα ἀσάλευτα, ζεμένα σ' ὦριο ἀμάξι, στή γῆ κολλώντας τά κεφάλια τους· κι ἀπό τά βλέφαρά τους ζεστά τά δάκρυα κάτω ἐτρέχανε στό χῶμα, καί θρηνοῦσαν ποθώντας τόν ἀμαξολάτη τους, κι οἱ πλούσιες τους οἱ χῆτες στά πλάγια τοῦ ζυγοῦ σκονίζονταν ξεφεύγοντας τή ζεύλα. Κι ὁ γιός τοῦ Κρόνου, ὡς τά 'δε πού 'κλαιγαν, ἐψυχοπόνεσέ τα, καί τό κεφάλι σειώντας μίλησε μέσ στήν καρδιά του κι εἶπε:
– Δυστυχησμένα! τί σᾶς χάρισα στό βασιλιά Πηλέα, πού 'ναι θνητός, μά ἐσεῖς ἀγέραστα κι ἀθάνατα λογιέστε; Τάχα κι ἐσεῖς γιά νά παιδεύετε μέ τούς θνητούς τούς ἔρμους; Πλάσμα κανένα ἀπό τόν ἄνθρωπο πιό δύστυχο δέν εἶναι ἄλλο στή γῆς, ἀπ' ὅσα πάνω της σαλεύουν κι ἀνασαιίνουν...

Στούς στίχους αὐτούς δέν εἶναι μόνο ἡ ὑπέροχη εικόνα τῶν ἀκίνητων ἀλόγων πού μᾶς μαγεύει· εἶναι καί τά λόγια τοῦ θεοῦ γιά τή σφοδρά πού δέρνει τόν ἄνθρωπο πάνω στή γῆ αὐτή. Ἀπό τ' ἀθάνατα ἄλογα, πού ὑποφέρουν δίχως λόγο, ἡ συμπόνια τοῦ ὑπέρτατου θεοῦ λές καί περνάει στούς θνητούς ἀνθρώπους, πού ἡ μοῖρα τούς ἔγραψε νά βασανίζονται ὅσο κανένα ἄλλο πλάσμα τῆς γῆς.

Τήν ἴδια σκέψη θά κάνει ἀργότερα κι ἕνας ἄλλος θεός μεγάλος, ὁ Ἀπόλλωνας, γιά νά τονίσει μίαν ἄλλη ἀντινομία, πού ὁ ποιητής τή νιώθει ἐντονα, μά δέν μπορεῖ νά τήν ξεφύγει, ἔτσι πού εἶναι δεμένος στή μακρόχρονη ἐπική παράδοση: γιατί τάχα οἱ ἀθάνατοι θεοί, πού ἡ ζωή τους κυλάει μέ τόση εὐδαιμονία πάνω στόν Ὀλυμπο – γιατί νά παθαίνουνται καί νά βασανίζονται τόσο γιά τῶν ἀνθρώπων τά συμφέροντα; Ἔτσι ὁ Ἀπόλλωνας, ὁ φίλος τῶν Τρώων, θ' ἀρνηθεῖ νά τά βάλει μέ τόν Ποσειδῶνα, πού προστατεύει τούς Ἕλληνας.

Ὑστερα ἀπό τήν παρέκβαση αὐτή ἄς γυρίσουμε στά ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέα. Θ' ἀκούσουμε ἄλλη μιά φορά γι' αὐτά ἀπό τόν ἴδιο τόν ἥρωα, τήν ὥρα πού ὀργανώνει τίς ἵπποδρομίες πάνω στόν τάφο τοῦ Πάτροκλου. Ἄν ἦταν, λέει, ὁ ἀγώνας γι' ἄλλον νεκρό κι ἔτρεχαν καί τά δικά του ἄτια, δέ θά μπορούσε κανεῖς νά τούς ἀμφισβητήσει τή νίκη, ἔτσι ἀθάνατα πού εἶναι.

Μά τώρα ἐγὼ μὲ τὰ μονόνοχα φαριά μου δὲ θά τρέξω·
τί τέτοιο ἄμαξολάτη ἐχάσανε, στὸν κόσμον ξακουσμένο,
πού μὲ νερό καθάριο ὡς τὰ 'λουζε, γεμάτος καλοσύνη
μὲ λάδι ἀκράτο τοὺς περέχυνε κάθε φορά τίς χήτες.
Τώρα τὸν κλαίνει ἀμετασάλευτα, κι οἱ χήτες τοὺς στό χῶμα
κάτω ἀκουμποῦν, καί δὲ σαλεύουνε, τέτοιο καημό πού νιώθουν.

Ἡ Ἰλιάδα τελειώνει, καί ἡ εἰκόνα τῶν ἀλόγων πού θρηνοῦν ἀκίνητα,
μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπώντας στή γῆ, ξαναγυρίζει ἐπίμονα. Παράξενο, καί
ὅμως ἀληθινό: ὁ πόνος τοῦ ζῶου συγκινεῖ πιό πολύ ἀπὸ τὸν πόνο τοῦ
ἀνθρώπου. Ἔτσι, μὲ τὸ θρῆνο τοὺς νιώθουμε ἀκόμα βαθύτερα τί συμ-
φορὰ ἦταν ὁ χαμός τοῦ Πάτροκλου. Ὡστόσο ἦταν τὰ ἴδια αὐτὰ ἄλογα
πού εἶχαν προμαντέψει καί τοῦ Ἀχιλλέα τὸ γρήγορο θάνατο. Πῶς ν'
ἀποδιώξουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ πένθος τοὺς δέν εἶναι μόνο γιὰ τὸν
ἀμαξολάτη πού χάσανε, ἀλλὰ καί γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀχιλλέα, πού σὲ λίγο
θ' ἀκολουθήσει τὸν ἀγαπημένο του σύντροφο στὸν τάφο;

Ἐρωτήσεις

1. Ποιῆς ὁμοιότητες διαπιστώνει ὁ συγγραφέας στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πα-
ρουσιάζονται τὰ ἄλογα στὴν Ἰλιάδα καί στὰ δημοτικὰ τραγούδια; Πῶς ἐρμη-
νεύει αὐτές τίς ὁμοιότητες;
2. Αφοῦ μελετήσετε τὸ ἀκριτικό τραγούδι «τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου» νά
ἐξετάσετε ἂν οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα γιὰ τὰ ἄλογα τῆς Ἰλιάδας
ισχύουν καί γιὰ τὸ ἄλογο τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τὸ 1901 στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε κλασικὴ Φιλο-
λογία στὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν, Βιέννης, Βερολίνου καί Λιψίας. Καθηγητὴς
τῆς κλασικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸ 1933-
1968, ἐκτός ἀπὸ τὸ διάστημα 1939-1945, πού ἦταν καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο
Ἀθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου (1964-1967). Ἀσχολήθηκε
ιδιαίτερα μὲ τὸ ὁμηρικὸ πρόβλημα καί δίδαξε σὲ πολλὰ ξένα Πανεπιστήμια. Ἔργα
του: *Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα*, *Περικλέους Ἐπιτάφιος*, *Ὀμηρικὲς Ἔρευνες*,
Ὀμηρικὰ Θέματα, *Μελέτες καὶ ἄρθρα* κ.π.ἀ. Ἐπίσης μετέφρασε μαζί μὲ τὸν Ν.
Καζαντζάκη τὴν Ἰλιάδα καί τὴν Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου.

Δημοτικά Τραγούδια (κλέφτικα)

Γενικά. Όπως στα βυζαντινά χρόνια οι αγώνες κι ο ήρωισμός των άκριτων συγκινοῦσαν τή λαϊκή ψυχή, μέ αποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν τά άκριτικά τραγούδια, έτσι καί στα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἡ ελεύθερη ζωή των κλεφτών, τό άδούλωτο φρόνημά τους, ἡ άνδρεία τους κι οι αγώνες τους εναντίον των Τούρκων (ἡ λεβεντιά τους μ' ἕνα λόγο) συνάρπαζαν τή λαϊκή ψυχή. Ἄπ' αὐτόν τό θαυμασμό δημιουργήθηκε ιδιαίτερος κύκλος δημοτικῶν τραγουδιῶν, τά κλέφτικα. Τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους είναι: α) Συνήθως αναφέρονται σέ ὀρισμένο κλέφτη καί σέ συγκεκριμένο περιστατικό (λίγα είναι ἐκεῖνα πού μιλοῦν γιά τή ζωή των κλεφτῶν γενικά). β) Τό περιστατικό πού παρουσιάζουν είναι τίς πιο πολλές φορές μία νικηφόρα μάχη ἢ ὁ ἔνδοξος θάνατος. γ) Κι ὅταν παρουσιάζεται ὁ θάνατος ἑνός κλέφτη, μέσα ἀπό αὐτόν τονίζεται ἡ παλικαριά του. δ) Τό τραγούδι μένει πολύ κοντά στό γεγονός καί στα ἴδια τά πράγματα. Γι' αὐτό μιλάει μέ συγκεκριμένες αναφορές, ὄχι μέ γενικότητες. ε) Ἔχει ἀκρίβεια στήν περιγραφή καί στήν ἔκφραση. στ) Τό ἰδανικό πού προβάλλεται είναι ἡ λεβεντιά.

1. Τοῦ Μπουκουβάλα

Οἱ Μπουκουβαλαῖοι ἦταν ὀνομαστή οἰκογένεια κλεφταρματολῶν ἀπό τήν Ἀκαρνανία. Ἔδρασαν κυρίως στα μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Γενάρης τους ἦταν ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας. Τό τραγούδι ἀναφέρεται σέ κάποια ἀπό τίς μάχες του, πού δέν μπορούμε νά τήν προσδιορίσουμε, γιατί χωριά μέ τά ὀνόματα πού ἀναφέρονται στό τραγούδι ὑπάρχουν ἀρκετά στήν Δ. Ἑλλάδα.

Τό τί 'ναι ὁ ἄχος πού γίνεται κι ἡ ταραχή ἡ μεγάλη;
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θηριά μαλώνουν;
Κι οὐδέ βουβάλια σφάζονται, κι οὐδέ θηριά μαλώνουν,
ὁ Μπουκουβάλας πολεμάει μέ χίλιους πεντακόσιους,
στήν μέση τοῦ Κεράσοβου καί στήν Καινούρια Χώρα.

Ξανθή κόρη* έχούγιαξεν* από τό παραθύρι
«Πάψε, Γιάννη μ', τόν πόλεμο, καί πάψε τά ντουφέκια,
νά κατακάτσει ό κουρνιαχτός*, νά σηκωθεί ή άντάρα,
νά μετρηθεϊ τ' άσκέρι σου, νά ιδουΰμε πόσοι λείπουν.»
Μετριοΰνται οί Τουρκοί τρεις βολές* καί λείπουν πεντακόσιοι
μετριοΰνται τά κλεφτόπουλα καί λείπουν τρεις νομάτοι*.

Έρωτήσεις

1. Τό τραγούδι άρχίζει μέ έρωτήσεις, στίς όποιες δίνεται άμέσως ή άπάντηση. Αύτες όνομαζονται «άστοχα έρωτήματα». Μπορείτε νά πείτε σέ τί έξυπηρετοΰν;
2. Στο στίχο: Πάψε, Γιάννη μ' τόν πόλεμο, καί πάψε τά ντουφέκια τό δεύτερο ήμιστίχο είναι έντελώς ταυτόσημο μέ τό πρώτο;
3. Μέ ποιούς τρόπους δίνεται ή άνδρεία του Γιάννη Μπουκουβάλα;

2. Του κλέφτη τό κιβούρι*

Τό θέμα του παλικαριου πού, πρίν πεθάνει, δίνει οδηγίες γιά τήν κατασκευή του τάφου του, είναι πολύ παλιό στά δημοτικά μας τραγούδια. Τό συναντοΰμε καί στον άκρικό κύκλο. 'Ο Δήμος, τό πρόσωπο του τραγουδιου, δέν ξέρομε ποιός είναι. Ίσως πρόκειται γιά τό Δήμο Μπουκουβάλα.

Ο ήλιος έβασίλευε κι ό Δήμος παραγγέλνει:
Σύρτε, παιδιά μου, στό νερό, ψωμί νά φάτ' άπόψε,
καί σύ Λαμπράκη μ' άνιψιέ, έλα κάτσε κοντά μου,
νά σου χαρίσω τ' άρματα, νά γένεις καπετάνος.

Ξανθή κόρη: συνηθισμένο θέμα (μοτίβο) των δημοτικών τραγουδιών· δέν πρόκειται γιά πραγματικό πρόσωπο.

εχούγιαξε: φάναξε.

κουρνιαχτός: σκόνη.

βολές: φορές.

νομάτοι: άτομα, άνθρωποι.

κιβούρι: τάφος.

Παιδιά μου, μή μ' αφήνετε στόν ἔρημο τόν τόπο·
για πάρτε με καί σύρτε με ψηλά στήν κρύα βρύση,
πού 'ναι τά δέντρα τά δασιά, τά πυκναραδιασμένα.
Κόψτε κλαδιά καί στρώστε μου καί βάλτε με νά κάτσω,
καί φέρτε τόν πνεματικό νά μέ ξομολογήσει
για νά τοῦ πῶ τά κρίματα*, ὅσα 'χω καμωμένα,
δώδεκα χρόνια ἀρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
Καί βγάλτε τά χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὠριό κιβούρι,
νά 'ναι πλατύ για τ' ἄρματα, μακρύ για τό κοντάρι.
Καί στή δεξιά μου τή μεριά ν' ἀφήστε παραθύρι,
νά μπαίνει ὁ ἥλιος τό πρωί καί τό δροσιό τό βράδυ,
νά μπαινοβγαίνουν τά πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδονία,
καί νά περνοῦν οἱ γέμορφες, νά μέ καλημερᾶνε.

Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ θέλει ὁ Δῆμος νά τόν μεταφέρουν; Γιατί;
2. Τί ἐκφράζουν οἱ πέντε τελευταῖοι στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ;
3. Οἱ κλέφτες πολεμοῦσαν μέ ντουφέκια. Στό τραγούδι βρήκομε τό στίχο: *νά 'ναι πλατύ για τ' ἄρματα, μακρύ για τό κοντάρι*. Πῶς θά δικαιολογήσουμε τόν ἀναχρονισμό;
4. Ἀφοῦ μελετήσετε τά δύο παραπάνω κλέφτικα τραγούδια: α) νά ἐπαληθεύσετε τά γνωρίσματα πού δίνονται στήν εἰσαγωγή μέ παραδείγματα ἀπό τά τραγούδια: β) νά βρεῖτε τό εἶδος τοῦ στίχου πού χρησιμοποιεῖται.

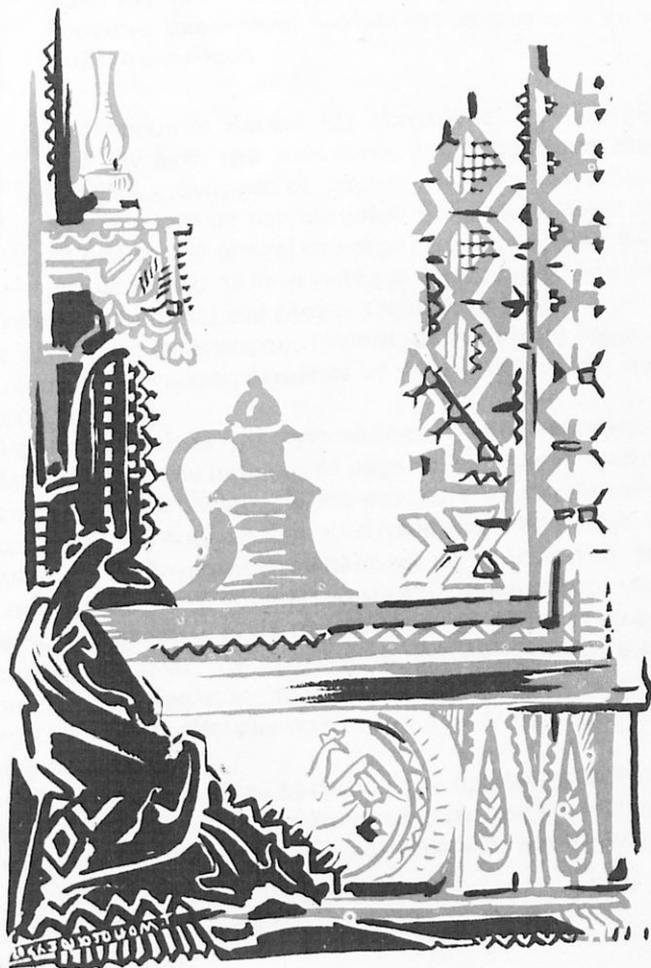
Παρατήρηση: Τά δημοτικά τραγούδια εἶναι στενά δεμένα μέ τή μουσική τους. Γι' αὐτό, ἂν ὑπάρχει δυνατότητα, νά ἀκούσετε μερικά γνήσια δημοτικά τραγούδια ἀπό δίσκο ἢ μαγνητοταινία.

κρίματα: ἁμαρτήματα.

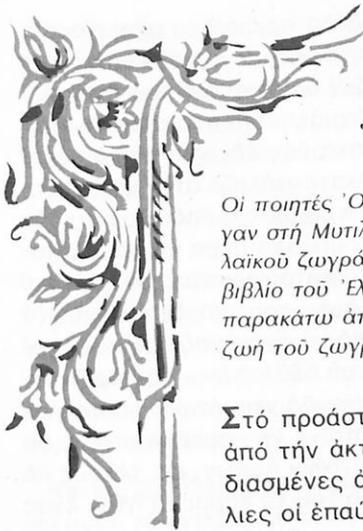
XVI. Λαϊκή Τέχνη

μέ τό γυαλί, μέ τό ψηφί, μέ τό μαργαριτάρι
(Δημοτικό)

Επισημαίνεται ότι οι σχέσεις οι οποίες είναι οι
αυτές.

‘Ο ζωγράφος Θεόφιλος

Οι ποιητές ‘Οδυσσεάς ‘Ελύτης και ‘Αντρέας ‘Εμπεirikός πήγαν στή Μυτιλήνη τό 1935, γιά νά αναζητήσουν τά ίχνη του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου. ‘Από τό ταξίδι εκείνο βγήκε τό βιβλίο του ‘Ελύτη ‘Ο ζωγράφος Θεόφιλος, όπου ανήκει τό παρακάτω απόσπασμα, πού μάς δίνει πληροφορίες γιά τή ζωή του ζωγράφου.

Στό προάστιο Βαρεία τής Μυτιλήνης, λίγο πιά έξω από τήν ακτή του ‘Ακλειδιού, όπου βρίσκονται αραδιασμένες ανάμεσα σέ βάγιες, τσιμοίρια* και μαγνόλιες οί έπαύλεις των πλουσιών του νησιού, δεξιά απ’ τό δρόμο πού οδηγεί στό σημερινό αεροδρόμιο, εκεί μιά μέρα του 1870 γεννήθηκε ο Θεόφιλος. Τόν πατέρα του, πού ήταν τσαγκάρης, τόν έλεγαν Γαβριήλ Κεφάλα. Τή μάνα του, πού ήταν κόρη ενός αγιογράφου, τήν έλεγαν Πηνελόπη Μιχαήλ, και άργότερα, όταν ο αγιογράφος αξιώθηκε νά προσκυνήσει τούς ‘Αγίους Τόπους, Χατζημιχαήλ.

Παθολογική φαίνεται νά ήταν ή άγάπη πού έδειχνε από μιάς άρχής ο μικρός Θεόφιλος γι’ αυτόν τόν παππού, τό μάγο, πού ηξερε νά παίρνει σκέτα σανίδια και νά βγάξει ‘Αγίους. ‘Ωρες καθότανε νά τόν κοιτάζει, νά τόν παρακολουθεϊ στή δουλειά του. Κι ο γέροντας, πού ηξερε νά ιστοράει* όχι μόνο μέ τίς ζωγραφιές του αλλά και μέ τά λόγια του, τόν έπαιρνε κάθε πού βράδιαζε στά γονατά του κι εκεί, μπροστά στό τζάκι, του άρχινοϋσε παλιές ιστορίες, τί γιά τόν ‘Αχιλλέα και γιά τόν ‘Εκτορα, τί γιά τό Μεγαλέξαντρο, τί γιά τόν ‘Ερωτόκριτο, ένα σωρό πράματα και θάματα. ‘Ωσου, κάποτε, σφαλοϋσε τά μάτια του ο μικρός και συνέχιζε μέσ στον ύπνο του τίς ιστορίες των παλικαριών του έλληνισμού, όλο άλόγατα και κονταρομαχιές.

Καλά καλά δέν ήταν ακόμα όχτώ χρονών, όταν άρχισε νά διαβάζει μόνος του όλες τίς φυλλάδες πού έπεφταν στά χέρια του και νά γεμίζει τά μαθητικά του τετράδια μέ σχέδια και φιγοϋρες λογιής λογιής.

τσιμοίρι: τό δέντρο πύξος, κοινώς πυξάρι.
ιστορώ: άνιστορώ, ζωγραφίζω.

αυτό τό θυμάται καλά ό Παναγιώτης*. Τ' άλλα παιδιά στό σχολείο τόν πειράζανε. Κατά βάθος ένιωθαν πώς δέν ήταν κομμένος στά δικά τους μέτρα κι αυτό τά ένοχλούσε. Στό τέλος δέν άρρησαν νά του βγάλουν καί παρατσούκλι καί νά τόν φωνάζουνε «άχμάκη», πού θά πεί «άκαμάτης», «άπραγος», «άφελής». Καί πραγματικά δέν έδειχνε νά τά καταφέρνει στά πραχτικά ζητήματα. Μιά πίκρα καταστάλαζε στήν ψυχή του. Μήτε ή σωματική του διάπλαση, μήτε τό περιβάλλον όπου ζούσε, δέν του άφήνανε πολλές έλπίδες ότι θά μπορούσε μία μέρα νά πραγματοποιήσει τά σχέδιά του γιά μεγαλοφάνταστα κατορθώματα. Όλοένα καί περισσότερο άρχισε νά κλείνεται στόν έαυτό του, νά δίνει ζωή στά διαβάσματά του, νά παίρνει γιά πραγματικά τά όσα έβάζε ως τότε μονάχα μέ τό νοϋ του. Καί μία ώραία μέρα του 1887, πάνω πού άρχινούσανε οί απόκριες, πήρε τή μεγάλη απόφαση: θά ντυνότανε φουστανελάς. Τή φορεσιά πού χρόνια τώρα δέ χόρταινε νά καμαρώνει στίς φιγούρες τών όπλαρχηγών καί τών άλλων έθνικών ήρώων, επί τέλους θά τήν έκανε δική του, θά τήν ένιωθε στό ίδιο του τό κορμί. Κι ήταν ένας έφηβος πιά.

Όμως κάποτε τέλειωσαν οί απόκριες, ό κόσμος πέταξε τά φανταχτερά ρούχα κι αυτός δέν έννοούσε μέ κανένα τρόπο ν' άποχωριστεί τή στολή του. Οί δικοί του άρχισαν ν' άνησυχούν. Όσο κι αν τόν είχανε παραδεχτεί γιά ιδόρρυθμο, δέν μπορούσαν ν' αφήσουν αυτό τό άστείο νά παρατραβήξει. «Καημένε Θεόφιλε, του φωνάζανε, τί μασκαραλίκια* είναι αυτά;» Κι εκείνος άποκρινότανε περήφανα: «Τί θέλετε νά φορέσω, φράγκικα; Έγώ Φράγκος δέν είμαι». Όσως νά του έκαναν κι από άλλες πλευρές τή ζωή μαρτύριο. Όσως νά τόν πιέζανε νά πιάσει δουλειά. Όπως καί νά 'ναι, ή άτμόσφαιρα πού δημιουργήθηκε γύρω του δέν τόν σήκωνε πιά. Ένα χρόνο άργότερα μπαρκάριζε γιά τή Σμύρνη, όπου κι εξαφανίστηκε γιά ένα διάστημα περίπου δεκαοχτώ χρόνια.

Καμιά πληροφορία δέν είχε νά μάς δώσει ό Παναγιώτης γιά τήν περίοδο αυτή. Τό μόνο πού ήξερε είναι ότι ό Θεόφιλος είχε καταφέρει νά διοριστεί καβάσης* στό Έλληνικό Προξενείο τής Σμύρνης, θέση πού του έδινε τήν εύχέρεια νά φοράει τήν άγαπημένη του στολή καί μαζί τήν ικανοποίηση ότι υπηρετεί τήν πατρίδα του. Έτσι έζησε όλα τά χρόνια τής πρώτης του νεότητας, αδιάκοπα έρωτευμένος όπως φαίνεται καί αδιάκοπα κλεισμένος στόν έαυτό του, χωρίς ν' άποχτήσει μήτε

Παναγιώτης(Κεφάλας): άδελφός του Θεόφιλου.

μασκαραλίκι: γελοιοποίηση, έξευτελισμός.

καβάσης: φρουρός προξενείου, θυρωρός.

φίλους μήτε έχθρους. Τά μόνα πλάσματα πού έβλεπε κι άγαπούσε ήτανε τά παιδιά κι άς του στήνανε πότε πότε κάτι πολύ άσχημα παιχνίδια. Τά είχε οργανώσει σέ άληθινό θίασο – έτσι λένε οί φήμες – κι έδινε παραστάσεις στό ύπαιθρο, μέ δικά του έργα, πού τά είχε όλα έμπνευστει από τά κατορθώματα του Μεγαλέξαντρου και τά μεσαιωνικά ποιητικά δράματα. Λένε ακόμα ότι φορούσε τά ίδια ρούχα χειμώνα καλοκαίρι· τά ίδια βαριά εξαρτήματα τής έθνικής στολής, πού ήταν όλα τους σέ κακή κατάσταση· και τά ίδια παλιοτσάρουχα πού, τό καθένα τους μονάχα, ζύγιζε μιάμιση ως δυό οκάδες. χώρια τό σελάχι* του μέ τά σύνεργα τής ζωγραφικής και τίς πέτρες πού κοπανούσε, γιά νά φτιάξει μόνος του τά χρώματα. Όστόσο, αν πιστέψουμε τόν άδερφό του τόν Παναγιώτη, ό Θεόφιλος είχε και μιά καλή, ολοκαινούρια φουστάνελα πού τή φύλαγε μέ μεγάλη επιμέλεια στήν κασέλα του και δέν τή φορούσε σχεδόν ποτέ.

Κανείς δέν ξέρει πότε ακριβώς, και γιά ποιούς λόγους, αποφάσισε μιά μέρα νά εγκαταλείψει τή μικρασιατική άκτή. Θά πρέπει νά ήταν εκεί γύρω στά 1907 κι έχουμε μαρτυρίες πολλές ότι τή χρονιά εκείνη κάνει γιά πρώτη φορά τήν εμφάνισή του στά μέρη τής παλαιάς Έλλάδας και συγκεκριμένα στό Βόλο και στό Πήλιο. Οί περισσότεροι πιστεύουν ότι πήγε κατευθείαν εκεί. "Άλλοι πάλι – και άνάμεσα σ' αυτούς ό συνομιλητής μας – ότι πέρασε πρώτα από τή Μυτιλήνη. Όπως και νά 'ναι, στά χωριά του Πηλίου είναι πού ό Θεόφιλος εγκαινιάζει τήν πρώτη, απ' όσο ξέρουμε, περίοδο τής ζωγραφικής του δραστηριοποιητική τής τέχνης δημιουργική, γιά μερικούς τήν πιό ίσως χαρακτηριστική τής τέχνης του, όπως μαρτυρούν τά καφενεία και τά σπίτια τής Άνακασιάς και του "Ανω Βόλου. Είναι γνωστά έξάλλου τ' άνέκδοτα πού αναφέρει ή τοπική παράδοση γιά τή ζωή του στή Θεσσαλία και γενικότερα γιά τή δράση του, πού τήν έχει παρακολουθήσει βήμα πρós βήμα, στό έξοχο βιβλιράκι πού του άφιέρωσε, ό έρευνητής Κίτσος Μακρής*.

Θά τόν ξαναβρούμε ύστερα από πολλά χρόνια στή Μυτιλήνη. Φουστανελοφόρο πάντοτε, φτωχό και μοναχικό και διψασμένο γιά επιφάνειες κατάλληλες νά χωρέσουνε τά όράματά του. Από τή ζωή δέ ζητούσε και πολλά πράγματα άλλωστε. "Ένα πιάτο φαί και τά τσαρούχια του ν' άντέχουνε. "Έφερνε βόλτα όλο τό νησί. Στήν Καρίνη, στό δρόμο πού ιαίει πρós τήν Άγιάσο, τά καφενεία, καταμεσής στά τρεχούμενα

σελάχι: δερμάτινη ζώνη πού χρησιμοποιείται ως θήκη όπλων.

Κίτσος Μακρής: λαογράφος πού άσχολείται μέ τή λαϊκή τέχνη στό Πήλιο.

*Έγραψε τό βιβλίό «Ο ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο».

νερά και στά πλατάνια, γεμίζουν από θαυμαστές τοιχογραφίες. Στα 1935 σωζόντανε ακόμη καλά, σήμερα όμως δέν απομένουν παρά ελάχιστα ίχνη. Όλοζωγράφιστοι εξακολουθούσαν επίσης να είναι οι έσωτερικοί τοίχοι ενός μικρού κτίσματος στον Παππάδο της Γέρας. Είδαμε κι άλλα έργα του στο Ντίπι, στην Παναγιούδα, και πιο κοντά, στη Νεάπολη και στο Άκλειδιού. Οι βροχές και οι άνεμοι τά ξέφτισαν σιγά σιγά και τά ξεθωριάσανε. Άλλου, ήρθανε οι άνθρωποι και τά πέρασανε από πάνω ως κάτω με καθαρό άσβέστη.

Έτσι, δέ μās απόμειναν άτόφια παρά τά φορητά έργα του, όσα έκανε πάνω σέ σανίδια, σέ κάμποι, ακόμη και σέ τενεκέδες, τούς χειμώνες πρό πάντων, όταν δέν ήτανε βολετό να παίρνει τούς δρόμους και δούλευε μ' ότιδήποτε ύλικό έπεφτε στά χέρια του. Έμεινε τότε σ' ένα φτωχό, γυμνό καμαράκι, κοντά στη συνοικία του Άγίου Παντελεήμονα. Ένα τζάκι, ένα ντουλάπι του τοίχου, δυό κασέλες κι ένα στρώμα κατάχαμα. Κι άπ' έξω ή αύλή, μικροσκοπική κι αυτή, μέ δυό άμυγδαλιές όλο όλο και κάμποσα ζαρζαβατικά. Είχε και μία γάτα πού τή φώναζε Μαρουλιώ και τή λάτρευε κυριολεκτικά. Έχουν να λένε ότι αυτή τον έσωσε κάποτε, ξυπνώντας τον μέ τό ποδαράκι της, όταν μπήκανε στο σπίτι του κλέφτες να πάρουνε όλες του τίς οικονομίες, ένα μικρό κομπόδεμα μέ χρυσές λίρες πού έκρυβε κάτω άπ' τό στρώμα του. Άργότερα, όταν ή Μαρουλιώ πέθανε, τήν έθαψε μ' ευλάβεια σ' ένα μέρος πού φρόντισε να τό σημαδέψει, για να μπορέσει μια μέρα, όπως έλεγε, να πάρει τά κοκαλάκια της και να τά κάνει χαιμαλί. Σ' αυτό τό γατάκι μονάχα έμπιστεύθηκε αυτός μεγαλόψυχος κι άκόμα σ' ένα φτωχό άνθρωπινο πλάσμα: στο μικρό κορίτσι της νύφης του, πού ήταν καθυστερημένο διανοητικά και τ' άλλα παιδιά τό κοροΐδευαν και τό 'λεγαν «ή αγαθή Άγλαΐα».

Μπαίνοντας στα 1934, ό Θεόφιλος είχε συμπληρώσει πιά τά εξήντα τέσσερα χρόνια του. Φαινότανε αδυνατισμένος και κακόκεφος. Ένα πρωί, στις είκοσιδυό Μαρτίου, πού έτυχε να 'ναι Κυριακή των Βαΐων, πήγε και χτύπησε τήν πόρτα στο σπίτι της νύφης του. Είχε τόσο θλιμμένο ύφος πού ή καλή γυναίκα, μέ τό δικιο της, ανησύχησε. «Δέ θά πās στην έξοχή;» τον ρώτησε. «Όχι, άποκρίθηκε, είμαι κομμάτι κουρασμένος». Γέμισε τό κουμαράκι* του μέ νερό, χάιδεψε τήν αγαθή Άγλαΐα και τράβηξε για τό σπιτάκι του. Πέρασαν δυό μέρες και δέ φάνηκε καθόλου. Μεγάλη Τρίτη πρωί, μία γειτόνισσα χτύπησε πάλι τήν πόρτα της νύφης του. «Τί συμβαίνει;» «Ό Θεόφιλος είναι άμπαρωμέ-

κουμαράκι: μικρό δοχείο νερού.

νος στο σπίτι του και δέν αποκρίνεται». Τρέξανε όλοι μαζί βροντήξανε τήν πόρτα· τήν ξαναβροντήξανε. Τίποτα. Τότε τή γκρεμίσανε μέ δυνατές κλωτσιές και εΐδανε: τό Θεόφιλο νεκρό καταγής, μέ τό κεφάλι κατά τό τζάκι και τά πόδια του διπλωμένα. Στο πλάι του, ύπολείμματα άπό έμετό κι ένα πιατάκι μέ δυό ψάρια. Ήταν ή 24η Μαρτίου, παραμονή τής έθνικης έορτής του Έλληνισμού.

Του΄ καναν ένα φτωχικό τάφο, μ΄ ένα καντηλάκι πού φρόντιζε ν΄ ανάβει μόνη της, ζητιανεύοντας παντού «κουματέλ΄ λαδέλ΄»* ή άγαθή Άγλαΐα. Στόν ίδιο τάφο, ένα χρόνο άργότερα, ο Άνδρέας Έμπειρικός* κι εγώ, ρίχναμε λίγα λουλούδια ώραΐα και σεμνά σάν τήν ψυχή του.

Έρωτήσεις

1. Πώς αντιμετώπιζε τά πρακτικά ζητήματα ο Θεόφιλος και πώς τόν έβλεπαν οι άλλοι άνθρωποι;
2. Ποιές ήταν οι ιδιαίτερες προτιμήσεις του (ιστορίες, συνήθειες). Εΐδατε εικόνες του Θεόφιλου, πού δείχνουν αυτές τΐς προτιμήσεις του;
3. Τί δείχνει τό γεγονός ότι ο Θεόφιλος ζωγράφιζε τΐς εικόνες του σέ κάθε επιφάνεια πού έβρισκε μπροστά του;
4. Σέ ποίο λογοτεχνικό είδος ανήκει τό άπόσπασμα;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 8.

κουματέλ΄ λαδέλ΄: λίγο λαδάκι· ιδιωματισμός τής Μυτιλήνης.
Άνδρέας Έμπειρικός (1901-1975): ύπερρεαλιστής ποιητής.

['Ο χριστιανός ζωγράφος]

Στό Χρονικό μιās πολιτείας (πρώτη έκδοση 1938) ό συγγραφέας μιλάει για τό Ρέθυμνο και για τήν προσφορά του στήν 'Ιστορία του τόπου μας. Στό έργο γίνεται λόγος και για τίς έκκλησίες και τήν εικονογράφησή τους. Μέ τήν εύκαιρία αυτή ό συγγραφέας, πού είναι και ιστορικός τής Τέχνης, μās δίνει στό παρακάτω απόσπασμα τό χαρακτήρα και τό πνεύμα τής χριστιανικής ζωγραφικής, δηλαδή τής άγιογραφίας.

Νά ζωγραφίσεις μιάν έκκλησία, ή κι ένα κόνισμα μονάχα, είναι τέχνη ιερή, όχι τέχνη σάν τίς άλλες. 'Ο χριστιανός ζωγράφος δέν ξεχωρίζει από τόν καλόγερο, κι άς ζει μέσα στίς πολιτείες, κι άς έχει πάρε δώσε μέ τόν κόσμο. 'Όπως γονατίζει ό καλόγερος και κάνει τήν προσευκή του στό Θεό, έτσι κι ό άγιογράφος καθίζει στό σκαμνί του και πιάνει τά κοντύλια του νά ζωγραφίσει. Προσευχή είναι κι αύτουνοϋ ή δουλειά, μόνο πού αντί νά μουρμουρίζει τά λόγια του, τά ζωγραφίζει. Πρέπει τό λοιπόν νά 'χει άγνή καρδιά, γλώσσα άμόλευτη από αισχρά, χέρια παστικά. Πρίν νά πιάσει τά κοντύλια του και τίς μπογιές, χρέος 'χει νά έτοιμαστει, νά νηστέψει, νά διαβάσει τό συναξάρι του άγίου πού θά στορίσει και νά μπει μέσα στή ζωή και στό μαρτύριό του. 'Η ψυχή του πρέπει νά 'ναι καθαρή σάν τό κρούσταλλο, και τότε μόνο θά πέσει άπάνω του ή θεία χάρη και θά κατέβει άπ' τό κοντύλι του ή άγια εικόνα. Δέν έχει έδω νά καυχηθει ό ζωγράφος μέ τό έργο του, ούτε νά βάλει μέσα σ' αύτό πράματα ή φροντίδες άπό τή ζωή του, όπως κάνουν άλλου. 'Έδω ή εικόνα είναι χάρισμα του Θεου, κι ό ζωγράφος είναι ό άγωγός τής πνοής Του. Μόνο ή νηστεία, ή αγιότητα κι ή ύποταγή κάνουν τό "Άγιο Πνεύμα νά έπιφοιτήσει στό κεφάλι του δούλου του Θεου και μόνο μέ τή χάρη Του γίνεται τό άξιο έργο, άπό ψυχή πού σκιρτά άπό μακαριότητα και βνωμοσύνη*. Για τουτο, ό ζωγράφος δε θά βάλει ποτέ τ' όνομά του στήν εικόνα ούτε θά διαλαλήσει μιá δόξα πού δέν είναι δική του. Κι αν γίνει εξαίρεση άπό τουτο, τ' όνομά του θά τό 'χει ταπεινά σημαδεμένο σε καμιά γωνιά όχι για τή δόξα του μέσα στον κόσμο, παρά σάν δέηση στα πόδια του Κυρίου.

'Ο δεσπότης ό 'Ιερόθεος, ό μεγάλος Ιεράρχης, πρίν νά πιάσει νά ζω-

βνωμοσύνη: εϋγνωμοσύνη.

γραφίζει τον Παντοκράτορα στο θρόνο της Άγια-Βαρβάρας, νήστεψε δύο βδομάδες και προετοιμάστηκε σαν να 'χε να μεταλάβει. Στην τρίτη βδομάδα, ανέβηκε πάνω στη σκαλωσιά, με τίς μπογιές και τὰ κοντύλια του κι έβαλε αρχή. Νά στοχαστείς ένα θεόρατο καυκί, με άνοιγμα φαρδύτερο από δυό όργιές, κι εκεί άποκάτω τον έξηντάρη δεσπότη κι άγιογράφο ξαπλωμένο ανάσκελα στη σκαλωσιά, δώδεκα μπόγια πάνω από τή γής, νά στορίζει τή φοβερή μορφή του Παντοκράτορα. Κάθε πρωί τον ανεβάζαν με τό μακαρά, δεμένον από τή ζώνη, και τον κατεβάζανε σαν νύχτωνε. Τό γιόμα του τό 'κανε κει πάνω στον ουρανό, κι άλλη ανάγκη του ανθρώπου δε θυμόταν. Κάθε πουρνό πριν ανεβει στα σανίδια, μελετούσε από κάτω τό έργο του, τό διαλογιζόταν μες στο νοού του, κι ύστερα έδινε διαταγή νά τον σηκώσουν. Όλη μέρα, ένωπιος ένωπιώ με τό Θεό του, είχε άγώνα με τήν τεράστια μορφή. Τό κεφάλι του δεσπότη δεν έφτανε νά σκεπάσει μήδε τό μάτι του Παντοκράτορα. Τά φουσκωμένα ρουθούνια Του ήταν μεγαλύτερα από τό χέρι που τά ζωγράφιζε... Ό Μεγαλοδύναμος άγρίευε ώρα τήν ώρα, τά φρύδια Του ζαρώναν, τά μάτια Του πετούσανε φωτιές, λοξοτηρώντας. Ό δεσπότης λιγότευε κοντά Του, σούρωνε, μαύριζε τό πεσί του από τήν άδυναμία. Ό άγώνας του βάστηξε έντεκα μέρες. Στη δωδέκατη, ό ταξιμάρης δεσπότης κατέβηκε στη γής, έκαμε νά περπατήσει, κουφογονάτισε. Τά νεύρα του λαιμού του είχαν πιαστεί, τά μάτια του δεν έβλεπαν στα ίσια, ή θέρμη του 'καιγε τό κορμί. Μιά βδομάδα άκόμα είχε νά κάνει με τό Θεό. Ξημέρωμα Κυριακής, σηκώθηκε από τό στρώμα, νίφτηκε, έβγαλε τούς ασβέστες από τά γένια του και πήγε νά λειτουργήσει στην Άγια-Βαρβάρα. Όμως ή καρδιά του δεν του 'λεγε νά κοιτάξει τ' άψηλου. Μόνο σαν ήρθε στο μέρος εκείνο τής άκολουθίας που ό λειτουργός βγαίνει στη βασιλόπορτα και δέεται, ό δεσπότης αναβλεμμάτισε στο έργο που ό Κύριος είχε εύδοκήσει νά έχτελέσει με τό χέρι του δούλου Του. Τό μέτωπό του παχνίστηκε*, τά χέρια του πήρανε νά τρέμουν, και τά δάκρυα πηδήσαν από τά μάτια του... Κι όλο τό έκκλησίασμα εκλαιε μαζί του, κι ήταν άνείπωτα, ριζόκορφα εύτυχημένο πλάι στο βοσκό του.

Έρωτήσεις

1. Τί διαφέρει ό χριστιανός ζωγράφος από τούς άλλους ζωγράφους;

καυκί: πλατύστομο ποτήρι, γαβάθα.

παχνίζομαι: παγώνω, τρομάζω.

2. Γιατί ή δουλειά του είναι «σάν τήν προσευχή»;
3. Γιατί ό συγγραφέας τήν όνομάζει «ιερή τέχνη»;
4. Γιατί ό χριστιανός ζωγράφος δέ βάζει τό όνομά του στό έργο του;
5. Τό παράδειγμα του δεσπότη Έρρόθεου έπαληθεύει τή θεωρία; Νά βρείτε στό κείμενο τά σχετικά στοιχεία.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ. Γεννήθηκε τό 1909 στό Ρέθυμνο τής Κρήτης. Σπούδασε στό Πανεπιστήμιο Άθηνών και στό Παρίσι. Είδικεύθηκε στην Ίστορία τής Τέχνης, τήν όποία δίδαξε στην Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών από τό 1939-1974. Παράλληλα άσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Έγραψε ποιήματα, μυθιστορήματα, δοκίμια. Διακρίθηκε ιδιαίτερα ως πεζογράφος. Στά έργα του πραγματεύεται τά μεγάλα προβλήματα που άπασχολούν τόν άνθρωπο: τήν έλευθερία και τό θάνατο. Έργα του: α) ποίηση: *Γυμνή ποίηση* κ.ά. β) πεζά: *Τό χρονικό μιάς πολιτείας*, *Παντέρμη Κρήτη*, *Ή Τριλογία του Κρητικού*, *Ό ήλιος του Θανάτου*, *Ή κεφαλή τής Μέδουσας*, *Ό άρτος των άγγέλων*, γ) θέατρο: *Τό ιερό σφάγιο*, *Ό Λάζαρος*, *Τό Ήφαιστειο*. Τό 1977 έγινε άκαδημαϊκός.

Νίκος Καζαντζάκης

[Ό ριμαδόρος]

Έκτός από τούς άνώνυμους λαϊκούς ποιητές, που είναι οι άρχικοί δημιουργοί των δημοτικών μας τραγουδιών, υπήρχαν, παλιότερα κυρίως, και λαϊκοί σιχουργοί (ριμαδόροι) που συνέθεταν πολύσιχα σιχουργήματα σχετικά μέ γεγονότα που συγκλόνιζαν τούς ανθρώπους του τόπου τους (ιδιωτικά περιστατικά, πολέμους, σεισμούς κτλ.). Μās αώθησαν τέτοια σιχουργήματα από παλιότερες έποχές.

Ριμαδόρους μπορούμε και σήμερα νά συναντήσουμε σε όρισμένες περιοχές, ιδιαίτερα στα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη και στην Κύπρο (όπου όνομάζονται «ποιητάρηδες»). Οι ριμαδόροι φαίνεται ότι συνεχίζουν μια πολύ παλιά λαϊκή ποιητική παράδοση.

Έναν τέτοιο ριμαδόρο συναντούμε και στο μυθιστόρημα του Ν. Καζαντζάκη *Καπετάν Μιχάλης*, όπου άνήκει και τό απόσπασμά μας. Ό ήρωας του έργου Καπετάν Μιχάλης πολεμάει τούς Τούρκους στα βουνά σε μια από τίς τελευταίες έπαναστάσεις τής Κρήτης, στα τέλη του περασμένου αιώνα. Ή γυναίκα του Κατερίνα κι ό γιός του, τό

Θρασάκι, μένουν στο χωριό, στο σπίτι του παππού καπετάν Σήφακα, παλιού καπετάνιου.

Βρῆκαν* τό σπίτι γεμάτο γυναῖκες, δικές τους καί Ξένες. "Όλη ἡ γειτονιά εἶχε μαζευτεῖ ν' ἀκούσει τό ριμαδόρο, τό γερο-Κριαρᾶ, πού τώρα νά ἔφτασε κι ἔμπαινε στό ἀρχοντικό τοῦ καπετάν Σήφακα· στό σπίτι αὐτό ἔβρισκε τό πιό καλό καί μπόλικο φαί καί κόνευε* πάντα. Γέρος, μακροδιχαλογένης, γαλαζομάτης, φαγάς, μπεκρῆς, Ξακουστός στά νιάτα του. Ἄμουςτακο ἀγόρι, βουκόλευε* στοῦ Μεχμέτ Ἄλῃ τά βουνά, κοντά στό Καστέλι, κι ὕστερα, σέ μίαν ἐπανάσταση, πῆρε κι αὐτός τό τουφέκι, ξέκοψε τά βόδια καί τά γελάδια πού βουκόλευε καί τά πῆγε πεσκέσι* στούς ἀντάρτες· ἔπесе πάλι στά σίδερα ἢ Κρήτη, πού νά πατήσει πιά ὁ Κριαρᾶς στό Καστέλι, γύριζε τά Ρεθεμνιώτικα. Ἔκανε τόν ἀγωγιάτη, τόν πρματευτή, τό λυράρη καί ταίριαζε ρίμες. Πῆγαινε ἀπό χωριό σέ χωριό, τραγουδοῦσε τίς ρίμες του καί γέμιζε τό ταγάρι.

Στέκουνταν οἱ χωριάτες γύρα του καί μωροθαμάζουνταν* πού τά ἔβρισκε τά λόγια καί πῶς τά ταίριαζε καί πῶς ἔκανε τά μάτια νά κλαῖνε! Ξαναζωντάνευε τό '21, ἀνέβαιναν ἀπό τά μνήματα οἱ μεγάλοι ἀγωνιστές, τινάζουνταν στόν ἀέρα τό Ἄρκάδι, ἔπιαναν οἱ γέροι τά φαρδιά πολυχρῶμα μαντίλια τους καί σκούπιζαν τά κλάματα.

«Ἄκόμα στέκει καί πολεμάει τό Ἄρκάδι συλλογίζουνταν», ἀκόμα καίγεται, θά βαστάξει ὅσο ἡ ρίμα ἐτούτη ἀθάνατο!»

Γίνονταν ἄλλοι ἄνθρωποι ὅσοι τόν ἄκουγαν, πλάταινε ἡ καρδιά τους, ἔβγαζαν τά σακούλια τους οἱ τσιγκούνηδες, ἀνοίγαν τά κελάρια τους καί δῶσ' του καί τό γέμιζαν τό ταγάρι, ἀνάκατα, κουκιά, φασόλια, ρεβίθια, κάστανα, κολοκύθια, ψωμί... Κι αὐτός ἔβλεπε νά γεμίζει τό ταγάρι του κι ὄλο τό φαρδύ του ἡλιοφρυμένο πρόσωπο γελοῦσε εὐχαριστημένο.

Τόν εἶδαν λοιπόν καί σήμερα οἱ χωριάτισσες, κάμπους καί βουνά γυρίζει ἐτούτος, θά ἔφερνε σίγουρα μαντάτα ἀπό τοὺς ἄντρες τους, τόν πῆραν ξοπίσω. Κι ἡ καθεμιά κι ὅλες μαζί τόν ζύγωσαν, τοῦ ἔπιαναν τό χέρι καί τόν ἀναρωτοῦσαν· μά αὐτός βιάζονταν, πῆγαινε γραμμῆ κατά τό σπίτι τοῦ γερο-Σήφακα· πεινοῦσε.

Τὴν ὥρα πού μπῆκε ὁ παππούς μέ τό Θρασάκι, ὁ γερο-Κριαρᾶς εἶχε

βρῆκαν: ὁ καπετάν Σήφακας καί τό Θρασάκι.

κονεύω: διαμένω προσωρινά.

βουκολεύω: βόσκω βόδια.

πεσκέσι: δῶρο.

μωροθαμάζομαι: θαυμάζω σάν ἀνόητος.

θρονιαστεῖ στό καλό σκαμνί, ὀμπρός στή φωτιά, καί πυρώνουνταν.

– Καλῶς τόν καπετάν Ριμαδόρο! ἔκαμε ὁ παππούς καλωσορίζοντας τό μουσαφίρη* του.

Ὁ ριμαδόρος ἑπροσηκώθηκε· φοβόταν καί σέβουνταν τό γερο-Σήφακα, γιατί ἔταν πιό γέρος ἀπό αὐτόν κι ἀπλοχέρης νοικοκύρης καί ξακουστός πολεμάρχος.

– Καλῶς σέ βρήκα, καπετάν Σήφακα, γέρικο λιοντάρι τῆς Κρήτης! Ὅλον ἐτοῦτον τόν καιρό σοῦ πλέκω μιά ρίμα, ἄρχοντα Σήφακα, νά σέ κάμω ἀθάνατο.

– Ἄσε νά πεθάνω πρῶτα, ἔκαμε ὁ παππούς καί τό πρόσωπό του σκοτείνιασε.

– Τί χαμπάρια μᾶς φέρνεις, γερο-Κριαρᾶ; πετάχτηκε ἡ Μαστραπά-δαινα, πού βιάζονταν νά μάθει γιά τόν ἄντρα της, τί ν' ἀπογίνεται ἐκεῖ ἀπάνω στά κατσάβραχα, ἀμάθητος ὡς εἶναι τοῦ πολέμου· ἐγώ ἔμαι ἡ γυναίκα τοῦ Μαστραπᾶ, πού κάνει τά κουδούνια.

– Νά φάω πρῶτα, ἀποκρίθηκε ὁ ριμαδόρος, νά πῶ καί μιά, νά θυμηθῶ· μελισσοκόφινο εἶναι τό κεφάλι μου, σβουρίζει ἀπό τήν πείνα.

– Φέρτε του νά φάει! πρόσταξε ὁ παππούς· γεμίστε του ἕνα λαγήνι κρασί· ἀπατή ἔναι ἡ κοιλιά τοῦ ριμαδόρου, βάζεις, βάζεις, δέν ἔχει γεμισμό – σάν τόν Ἄδη.

Γέλασε ὁ ριμαδόρος, τοῦ ἔφεραν τό σοφραδάκι*, διπλογονάτισε μπροστά ἀπό τή φωτιά κι ἄνοιξε τό πηγαδόστομά του. Ὅρθιες οἱ γυναῖκες τόν ἀποκαμάρωναν ν' ἀδειάζει τά σκουτέλια*, νά κάνει πάστρα τό σοφρά, κάθισε κι ὁ παππούς ἀντίκτρα του καί τόν κοίταξε. Κάμποση ὥρα σῶπαιναν ὄλοι κι ἀκούγονταν μονάχα τά δόντια καί τά χεῖλια τοῦ γερο-Κριαρᾶ πού καταχτυποῦσαν κι ὁ λαιμός του πού κακάριζε, κάθε πού ἀνάγερνε τό λαγήνι κι ἔπινε.

Τέλειωσε, σφούγγιξε τά γένια του, ἤπιε ἀκόμα μιά, στράφηκε κι εἶδε μπροστά του τό γερο-Σήφακα καί γύρα ὀρθό, λαχταριστό τό γυναικοθέμι*.

– Ρωτᾶτε δά! εἶπε κι ἄπλωσε τίς ποδάρες του στή φωτιά.

Χύθηκαν ἀπάνω του οἱ γυναῖκες· ἡ καθεμιά εἶχε καί τόν πόνο της, τόν ἄντρα, τόν ἀδερφό, τό γιό της – τόν εἶδες; Δέ λαβώθηκε; Ζεῖ; Καί κρέμουνταν ὅλες ἀπό τά χεῖλια του. Κι αὐτός δέν εἶχε δεῖ κανένα, πού νά σκαρφαλώσει μέ τέτοια χιόνια στά βουνά, τί γυρεύει αὐτός μέσα

μουσαφίρης: ἐπισκέπτης (τούρκικη λέξη).

σοφραδάκι: (ὑποκοριστικό τοῦ *σοφράς*): χαμηλό στρογγυλό τραπέζι.

σκουτέλι: ἄγγειό, πιάτο.

γυναικοθέμι: συγκεντρωμένο πλῆθος γυναικῶν (γυναικομάνι).

στό κρύο, στήν πείνα καί στό τουφεκίδι, ή ρίμα θέλει άσφάλεια καί καλοπέραση, δέν είδε κανένα, μήτε άδερφό, μήτε άντρα, μήτε γιό, μά τώρα πού γέμισε ή κοιλιά του ψυχοπόνεσε τόν κόσμο, λυπόταν τίς γυναίκες, στρέφουνταν κι έλεγε στήν καθημιά κι από έναν καλό λόγο κι έφευγε ή γυναίκα αναπαμένη κι έρχουνταν άλλη... Καί σάν πιά παρηγόρησε όλο τό γυναικολό κι άδειασε τό σπίτι, στράφηκε στόν παππού, του χαμογέλασε:

– Καλομελέτα κι έρχεται, του κάνει: εγώ λέω έναν καλό λόγο, κάνω τό χρέος μου: άς τόν βγάλει αληθινό ό Θεός. Παραπέρα δέν ανακατεύομαι: άς κάνει κι αυτός τό χρέος του.

– Μέ ψευτιές παρηγοράς τούς άνθρώπους, είπε ό παππούς αύστηρά.

– Είμαι ριμαδόρος, άποκρίθηκε ό γερο-Κριαράς, πάει νά πει: καλομαντατάς: αύτή 'ναι ή δουλειά μου.

– Τώρα πού άπομείναμε οί άντρες, έμεις οί δυό κι ό έγγονός μου, μολόγα τήν αλήθεια! Γυρίζεις χώρες καί χωριά, τό αύτί σου μαζώνει όλην τή βουή – τί άκουσες; Τό μάτι σου γαρίδα, πουλί πετούμενο δέ σου ξεφεύγει – τί είδες; Θά λευτερωθει, γερο-Κριαρά, ή Κρήτη; 'Εσείς οί ριμαδόροι, έχουν νά πουν, σάν άπομείνετε μοναχοί, κουβεντιάζετε μέ τό Θεό: τί λέει ό Θεός; Θά τή λευτερώσει πιά τήν Κρήτη;

"Εσκυψε τή χοντρή κεφάλα του ό Κριαράς, αναδεύτηκαν μέσα στό στήθος του τά λόγια, άνέβηκαν πατείς με πατώ σε στό λαιμό του, στάθηκε νά ξεδιαλέξει.

– Γερο-Σήφακα, είπε, είμαστε μόνοι, θά σου φανερώσω ό,τι σέ άνθρωπο ώς τώρα δέν ξεφάνέρωσα. Έκατό χρονών είσαι, τήν αλήθεια δέν τή φοβάσαι...

– Όχι, δέν τή φοβάμαι, είπε ό παππούς.

– Άκου, τό λοιπόν: "Όταν γεννήθηκε ό Χριστός, ήρθαν όλα τά έθνη – άσπρα, μαύρα, κίτρινα – νά τόν καλωσορίσουν: τήν ώρα πού πέθαινε, πήγαν πάλι όλα τά έθνη νά τόν άποχαιρετήσουν. Πήγε κι ή Κρήτη. Μαυρομαντιλωμένη, χαροκαμένη, μεγαλομάτα. Άπόμεινε παράμερα, τελευταία: πού νά προβάλει αύτή μέ τά μεγάλα έθνη; Μέ τήν Άγγλία, μέ τή Ρουσία, μέ τήν Άμερική; Περίμενε νά φύγουν όλα, για νά ζυγώσει, νά προσκυνήσει κι αύτή τά αίματωμένα πόδια. Βράδιαζε πιά: όλη τή μέρα ό ήλιος έσκιζε τίς πέτρες: τό δειλινό μαζώχτηκαν σύννεφα, σκοτείνιασε ό ούρανός, άρχισαν νά πέφτουν ζεστές, χοντρές στάλες, δέν ήταν στάλες, ήταν δάκρυα.

καλομαντατάς: αυτός πού φέρνει καλά μαντάτα, καλές ειδήσεις.

“Άνοιξε ὁ Θεός τὰ μάτια, ξεχώρισε, μέσα στό σύθαμπο καί στή βροχή, μιά μαυροφόρα, θάρρεψε πῶς ἦταν ἡ Παναγιά: «Μάνα!» φώναξε. Ἡ Κρήτη σήκωσε τό κεφάλι, ἀστραπή ἔσκισε τόν οὐρανό, τό πρόσωπό της φωτίστηκε. «Χριστέ μου, φώναξε ἀνοίγοντας τήν ἀγκάλη, δέν εἶμαι ἡ Παναγιά, εἶμαι ἡ Κρήτη».

Κι ἀκούστηκε εὐτύς ἡ φωνή τοῦ Χριστοῦ: «Ἐλα!»

»Ζύγωσε ἡ Κρήτη τρεμάμενη, ἀγκάλιασε τό σταυρό, φίλησε τά καρφωμένα πόδια, τό στόμα της γέμισε αἵματα. «Χριστέ μου, μουρμούρισε, ποῦ μέ ἀφήνεις;»

Κι ἀκούστηκε πάλι ἡ φωνή ἀπό τό Σταυρό: «Μήν κλαῖς· σήκωσε τό δεξό χέρι σου, κοίτα!»

Σήκωσε ἡ Κρήτη, μέσα στίς ἀστραπές, τό δεξό χέρι – καί τί νά δεῖ; στό πιό ἀρχοντικό της δάχτυλο, στό δαχτυλιδά, ἔλαμπε ἕνας χαλκός. «Ἄρραβώνας*, Χριστέ μου, φώναξε κι ἡ καρδιά της ἔτρεμε, ἀρραβώνας, Χριστέ μου, γιά χαλκός ἀλυσίδας;»

Ἵ Χριστός χαμογέλασε, ἔγειρε τό κεφάλι, ἔβγαλε μίαν ψιλή φωνή: τί εἶπε; ἡ Κρήτη δέν ἄκουσε. «Ἄρραβώνας, Χριστέ μου, γιά χαλκός ἀλυσίδας;» ξαναφώναξε. Κανένας δέν ἀποκρίθηκε. Ξαναφώναξε· κανένας!

Σώπασε μιά στιγμή ὁ γερο-Κριαρᾶς· καί σέ λίγο:

– Ἀκόμα στέκεται, μέσα στούς ἡλιους καί στίς βροχές, μέσα στά σκοτάδια, ἔρμη, μαυροφορεμένη, ὀλομόναχη, σάν χήρα ἡ Κρήτη καί φωνάζει. Ἰκόμα, γερο-Σήφακα!

Ἵ γερο-Κριαρᾶς ἀναστέναξε· κοίταξε, εἶχε μιά ρουφιά κρασί ἡ λαγήνα, ἔβρεξε τό λαιμό του.

– Ἐ, κατακαημένη Κρήτη... μουρμούρισε καί σηκώθηκε.

Σηκώθηκε κι ὁ παππούς, φώναξε τή νύφη του, τήν κυρα-Κατερίνα.

– Γέμισέ του τό ταγάρι, παιδί μου, εἶπε· καλά δούλεψε τό μεροκάματό του.

Στράφηκε στό γερο-Κριαρᾶ:

– Ἐχεις ἀκόμα γερά δόντια; ρώτησε.

– Ἐνα μονάχα μοῦ λείπει, ἀποκρίθηκε ὁ ριμαδόρος καί γέλασε, ἕνα, τό βγαλα μοναχός μου μέ τήν τανάλια· ὁ φρονιμίτης.

– Βάλ' του καί δυό φοῦχτες καρύδια καί μύγδαλα, εἶπε ὁ παππούς.

Τόν ξεπροβόδισε ὡς τήν ξώπορτα, σάν νά 'ταν μεγάλος ἄρχοντας.

– Ἰντε στό καλό, τοῦ πε καί τοῦ ἄπλωσε τό χέρι· κι ἂν εἶναι νά ξαναπείς τό παραμῦθι σου, βάλε τό Χριστό – τί ἔχεις νά χάσεις; βάλ'

ἄρραβώνας: τό δαχτυλίδι τοῦ ἄρραβώνα δηλώνει ὑπόσχεση. Ἰδώ: ὑπόσχεση λευτεριάς.

τον ν' ἀποκριθεῖ: « Ἀρραβῶνας!» Τό ἴπες καί μοναχός σου: Καλομελέτα κι ἔρχεται!

–“Ἐγνοια σου, καπετάν Σήφακα. ἔκαμε ὁ τετραπέρατος ριμαδόρος ἔγνοια σου, καί δέ λέω ἐγώ τό παραμύθι τό ἴδιο σέ ὅλους· κατέχω τή δουλειά μου· στόν καθένα σύφωνα καί μέ τή δύναμή του. Ἔχε γειά!

Ἵρθιος στό κατώφλι ὁ παππούς, ἔβλεπε τό ριμαδόρο νά τσαλαβουτάει καί νά κατηφορίζει μέσα στά χιόνια. Τό Θρασάκι κρατοῦσε τό χέρι τοῦ παπποῦ, κοιτάζε κι αὐτό τόν παράξενο μουσαφίρη νά χάνεται. Καί σάν πιά ἀφανίστηκε ὁ γερο-Κριαράς, στράφηκε ὁ παππούς στόν ἐγγονό του:

– Κατάλαβες ἐσύ; τόν ρώτησε. Ὁ Χριστός, ἡ Κρήτη, ὁ ἀρραβῶνας...

– Δέν μου ἀρέσουν ἐμένα τά παραμύθια, ἔκαμε τό Θρασάκι· μεγάλησω.

– Ἰμα μεγαλώσεις ἀκόμα πῶς πολύ, θά σου ἀρέσουν, μουρμούρισε ὁ παππούς καί μαντάλωσε τό στόμα.

Ἐρωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό ριμαδόρο τοῦ κειμένου μέ τούς γνωστούς σας ἀπό τόν Ὅμηρο ἀοιδούς (τό Φῆμιο ἢ τό Δημόδοκο) καί νά βρεῖτε τίς ὁμοιότητες: α) στόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, β) στήν ἐντύπωση πού προκαλοῦν γύρω τους.
2. Πῶς βλέπει τήν ἀποστολή του ὁ ριμαδόρος;
3. Στή διήγησή του ὁ ριμαδόρος λέει πῶς ὁ Χριστός κοιτάζοντας ἀπό τό σταυρό του τήν Κρήτη «θάρρεψε πῶς ἦταν ἡ Παναγιά». Τί θέλει νά πει;
4. Τί ἐννοεῖ ὁ καπετάν Σήφακας, ὅταν λέει στό Θρασάκι: «ἴμα μεγαλώσεις ἀκόμα πῶς πολύ, θά σου ἀρέσουν τά παραμύθια»;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 144.

Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ

Τό κέντημα ἦταν ὡς τίς ἀρχές τοῦ αἵωνα μας ἀπό τούς πῖο χαρακτηριστικούς καί πλούσιους κλάδους τῆς ἑλληνικῆς χειροτεχνίας. Καλλιεργήθηκε μέ μεγάλη ἐπιτυχία καί καλαισθησία σέ ὅλες τίς περιοχές τῆς Ἑλλάδας ὡς οἰκιακή κυρίως τέχνη γιά ἀτομική χρήση. Ὅπως οἱ γυναῖκες τῆς ὀμηρικῆς ἐποχῆς ἐργάζονταν στόν ἀργαλειό, ἔτσι καί οἱ νεώτερες Ἑλληνίδες περνοῦσαν τίς ὥρες τους σχεδιάζοντας πολύμορφες χρωματιστές διακοσμῆσεις μέ ἀριστοτεχνικές «βελονίες». Στό ποίημα τοῦ Κρυστάλλη περιγράφεται παραστατικά τό κέντημα ἐνός μαντιλιοῦ πού προοριζόταν γιά γαμήλιο δῶρο στό γαμπρό.

Στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθῆ κάθεταί κόρη
κι ὠριόπλομο λευκό χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τῆ θάλασσα κεντάει μέ τά νησιά τῆς ὅλα,
κεντάει τόν οὐρανό μέ τά λαμπρά του ἀστέρια,
τή γῆ μέ τά πολλά καί τά ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνό ψηλό ψηλό καί μέγα·
τό χάραμα γλυκά προβάλλει στήν κορφή του
καί βάφεται ἡ κορφή καί τ' οὐρανοῦ ἡ λουριῖδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τά διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἴσκιωμένα ὀρμάνια*,
κεντάει στές λαγκαδιές μέ πράσινο μετάξι.
Στούς ὄχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καί φαίνονται βοσκοί καί στ' ὄμορφο κεντίδι
φλογέρες λές κι ἀκούς, λές καί γρικᾶς τραγοῦδια,
βελάσματα βραχνά καί ἡχούς ἀπό τρουκάνια*.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μέ καλαμιές χρυσές. Ἐνας ψαράς στήν ἄκρη

κανίσκι: δῶρο.

ὀρμάνι: δάσος.

τροκάνι καί τρουκάνι: βαρύ κουδούνι γιά πρόβατα.

πεζόβολο*κρατεῖ καί δόλωμα ἐτοιμάζει.
Κάμπο πλατύ πλατύ μέ σμαραγδένιο νῆμα
ὀλόγυρα κεντάει. Στήν μέση ἀπό τόν κάμπο
ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει*
μέ δάφνες, μέ μυρτιές καί μέ δασιά πλατάνια,
μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καί στό πανώριο ξόμπλι
τό φλοισβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τό μύρο τῆς μυρτιάς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαινεῖς,
πῶς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
πῶς νιώθεις τό ἀπαλό τῆς φυλλουριάς μουρμούρι.
Στήν ἀκροποταμιάν ἀλάφι ζωγραφίζει
πού σκύφτει τά νερά νά πιεῖ τά κρυσταλλένια
καί ξάφνου σαῖτιά στήν πλάτη τό λαβώνει·
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τήν πληγή του,
πάσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ δέν δύνεται τό μαῦρο,
κι ἀπό τόν οὐρανόν, ἀπό τά δέντρα γύρα
βοήθεια λές ζητάει.

Ὅλουρα ἀπό τόν κάμπο
πληθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μέ ὀλόχρυσά σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἀλώνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια
κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καί τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριό πλουμίζει
μέ νύφη, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα*, μέ ψίκι*.
Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καί λάμιες* καί νεραίδες,
κεντάει κι ἓνα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια·
στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τήν ἴδια τή θωριά της
ὀλόφαντη ἴστορεῖ ἀπό ἔμορφιά καί νιότη
καί πλοῦτο καί ἀρχοντιά καί στά λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
Ἄνάρια τό κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγοῦδια.

πεζόβολο: εἶδος διχτυοῦ γιά ψάρεμα σέ ρηχά νερά.

ξομπλιάζω: κεντῶ, στολιζῶ.

φλάμπουρο: λάβαρο.

ψίκι: γαμήλια πομπή.

λάμιες: τερατώδεις γυναικεῖες μορφές τῆς μυθολογίας μας.

Ερωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό ποίημα σέ ένότητες καί νά βρείτε τί περιγράφει ή καθεμιά.
2. Γιατί ή κόρη κεντάει μέ τόση φροντίδα τό μαντίλι;
3. Μπορείτε από τίς σκηνές πού κεντάει ή κόρη νά καταλάβετε τήν κοινωνική της προέλευση;
4. Ποιό τμήμα του ποιήματος σχετίζεται άμεσότερα μέ τή φροντίδα τής κόρης νά έτοιμάσει τό μαντίλι;
5. Η δομή του ποιήματος είναι κυκλική. Νά εξηγήσετε πώς συνδέει ό ποιητής τό τέλος μέ τήν άρχή του.
6. Νά συγκρίνετε τήν περιγραφή του μαντιλιού μέ τήν περιγραφή τής άσπίδας του Άχιλλέα (Ίλιάδα Σ): Τί κοινό υπάρχει;

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ (1868-1896). Γεννήθηκε στό Συράκο της Ήπειρου καί εβγαλε τό γυμνάσιο στά Γιάννενα. Τό πρώτο του ποίημα τό δημοσίευσε σέ ηλικία δεκαοχτώ χρονών ήταν ένα πατριωτικό καί ρομαντικό ποίημα μέ τίτλο *Αίσκιά του Άδου*. Αυτό στάθηκε άφορμή νά τόν καταδιώξουν οί Τούρκοι. Έτσι κατέφυγε στήν Άθήνα, όπου άναγκάστηκε νά γίνει τυπογράφος γιά νά ζήσει. Άρρώσθησε καί πέθανε φυματικός στήν Άρτα. Ο θάνατός του έδωσε άφορμή νά προσεχτεί τό έργο του, ιδίως τό ποιητικό, είναι γραμμένο στό πρότυπο των δημοτικών τραγουδιών καί διακρίνεται γιά τή νοσταλγία καί τήν άγάπη στή ζωή της ύπαίθρου. Έργα του: α) ποιήματα: *Άγροτικά, Τραγούδια του βουνού καί της στάνης*, β) πεζά: *πεζογραφήματα*.

Πληροφορίες γιά τά βασικά γνωρίσματα του διηγήματος στή σελ. 100
Πληροφορίες γιά τά βασικά γνωρίσματα του χρονογραφήματος στή σελ. 296.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

I Η ΘΑΛΑΣΣΑ

1. Τό τρελοβάπορο (ποίημα), Όδ. Έλύτη: Ό ήλιος ό ήλιότορας	7
2. Ό θάλασσα (πεζό, άπόσπασμα), Άνδρ. Καρκαβίτσα: Λόγια τής Πλώρης	9
3. Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς (πεζό), Κ. Ούράνη: Άποχρώσεις	13
4. Ό σφουγγαράς (πεζό, άπόσπασμα), Γ. Μαγκλή: Τά παιδιά του ήλιου και τής θάλασσας	17
5. Οί άκόλουθοι τής τράτας (πεζό), Θ. Ποταμιάνου: Έδω βυθός	22
6. Μιά πίκρα (ποίημα), Κ. Παλαμά: Καημοί τής λιμνοθάλασσας	25

II ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ Η ΖΩΗ

1. Τά δεκατέσσερα παιδιά (ποίημα, άπόσπασμα), Ν. Βρεττάκου: Όδοιπορία	29
2. Ό έκδρομή του Δημητρου (πεζό), Κ. Παπα: Στή σουκαμιά άπό κάτω	32
3. Σελίδα γραπτού (ποίημα), Ζάκ Πρεβέρ: Κουβέντες (μετ. Μ. Μείμαρμ)	37
4. Πώς έγίνα δάσκαλος (πεζό, άπόσπασμα), Άλέξ. Δελμούζου: Μελέτες και Έργα, Β'	39
5. Τά σκολεία χτίστε (ποίημα, άπόσπασμα), Κ. Παλαμά: Πολιτεία και Μοναξιά	42

III ΠΟΛΗ - ΥΠΑΙΘΡΟΣ

1. Ό πέρδικα τής Σκύρας (πεζό), Έ. Άλεξίου: Καί ύπέρ των ζώντων	47
2. Ρούμελη (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου: Θεία δώρα	51
3. Διακοπές (πεζό, άπόσπασμα), Μ. Κρανάκη: Contre-temps	55
4. Τό φτάσιμο (ποίημα), Γ. Δροσίνη: Θά βραδιάζει	60
5. Άποχαιρετισμός (πεζό), Γαλ. Σαράντη: Περιοδ. Φιλολογική Πρωτοχρονια 1959	61

VI Τό '40 - Η ΚΑΤΟΧΗ

1. Χειμώνας (πεζό), Γ. Α. Βλάχου: Έφημ. Καθημερινή (Δεκέμβριος 1940)	71
2. Θά ρθει ώρα (πεζό, άπόσπασμα), Ά. Βλάχου: Τό μνήμα τής γριάς	74
3. Κατοχή (ποίημα), Κ. Ούράνη: Ποιήματα	77
4. Έπεισόδιο (πεζό), Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: Άφρικανική περιπέτεια	78
5. Φύλλα κατοχής - 26 Φλεβάρη 1943 - (πεζό), Ιωάννα Γσάτσου: Φύλλα κατοχής	82
6. Άνάσταση (ποίημα), Ά. Σικελιανού: Λυρικός Βίος, Γ'	85

347

V ΟΙ ΝΕΟΙ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Είς τόν ιερόν λόχον (ποίημα, απόσπασμα), Ά. Κάλβου: <i>Ώδαί</i>	89
2. Excelsior (ποίημα), Λ. Μαβίλη: <i>Σονέτα</i>	90
3. Παύλος Μελάς (ποίημα), Κ. Παλαμά: <i>Πολιτεία και Μοναξιά</i>	92
4. Στούς σκοτωμένους σπουδαστές του Νοεμβρίου (ποίημα), Λένας Παπά: <i>Περιοδ. Εύθνη</i> , τεύχος 35	95

VI Η ΑΓΑΠΗ

1. Παίζει απόψε τό φεγγάρι (ποίημα), Μ. Μαλακάση: <i>Ώρες</i>	99
2. Οί γλάροι (πεζό), Ή. Βενέζη: <i>Αίγαίο</i>	102
3. Μιά μυγδαλιά (ποίημα), Ν. Βρεττάκος: <i>Όδοιπορία</i>	109
4. Ό μικρός πρίγκιπας και ή άλεπού (πεζό, απόσπασμα), Σαιντ-Έξυπερύ: <i>Ό μικρός πρίγκιπας</i> (μετ. Σ. Τσίρκα)	110

VII ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στην Παναγίτσα στό Πυργί (ποίημα), Α. Παπαδιαμάντη: <i>Άπαντα, Ε΄</i> (Βαλέτα)	119
2. Θεϊον όραμα (πεζό), Ά. Καρκαβίτσα: <i>Λόγια τής πλήρωης</i>	121
3. Τό μοιρολόγι τής Παναγίας (τραγουδι δημοτικό)	128
4. Μαριάμ (πεζό), Αίμ. Δάφνης: <i>Τ΄ αγαπημένα μου διηγήματα</i> , τόμος Γ΄	130
5. Τό Πάσχα (πεζό), Κ. Ρωμαίου: <i>Κοντά στις ρίζες</i>	133
6. Ή ήμέρα τής Λαμπρής (ποίημα), Διον. Σολωμού: <i>Άπαντα</i>	139
7. Τό φύτεμα του χωριού (πεζό, απόσπασμα), Ν. Καζαντζάκη: <i>Ό Χριστός ξανασταυρώνεται</i>	141

VIII ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ

1. Περάσαμε κάβους πολλούς (ποίημα, απόσπασμα), Γ. Σεφέρη: <i>Μυθιστόρημα</i>	147
2. Στό Αίγαίο, ένώ ή συμφωνία τελειώνει (πεζό, απόσπασμα), Ή. Βενέζη: <i>Αίολική Γή</i>	148
3. Τό τέλος τής αιχμαλωσίας (πεζό, απόσπασμα), Σ. Δούκα: <i>Ίστορία ενός αίχμαλώτου</i>	155
4. Έξοδος (πεζό, απόσπασμα), Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ: <i>Τρίπολη του Πόντου</i>	160

ΙΧ Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

1. Ό ζωντανός ό χωρισμός (τραγουδι δημοτικό), Συλλογή Γ. Χασιώτη	167
2. Βαρύτερη ή ξενιτιά (τραγουδι δημοτικό), Φ. Παπανικολάου: <i>Λαογραφικά Δυτ. Μακεδονίας Α΄</i>	168
3. Μάνα, πολλά μαλώνεις με (τραγουδι δημοτικό), Α. Jeannarakis: <i>Άσματα Κρητικά</i>	168
4. Χωρισμός (τραγουδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: <i>Έκλογαί</i>	169
5. Ή λαχτάρα του γερο-Άνέστη (πεζό), Ά. Έφταλιώτη: <i>Νησιώτικες ιστορίες</i>	170
6. Άληθινό παραμύθι (πεζό), Ά. Έφταλιώτη: <i>Νησιώτικες ιστορίες</i>	173
7. Έπιστροφή (ποίημα), Νικ. Βρεττάκου: <i>Όδοιπορία</i>	178

8. Πατρίδα (ποίημα), Λ. Μαβίλη: *Σονέτα* 179
 9. 'Ο γυρισμός του Ξενιτεμένου (ποίημα, απόσπασμα), Γ. Σεφέρη: *'Ημερολόγιο Καταστώματος Α'* 180

Χ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ

1. Ποσειδωνιάτα (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη: *'Ανέκδοτα ποιήματα* 183
 2. Στά 200 π.Χ. (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη: *Ποιήματα* 185
 3. 'Αρχαίοι άνθρωποι τής 'Ανατολής (πεζό), Φ. Κόντογλου: *Τό 'Αιβαλί, ή πατρίδα μου* 187
 4. 'Ένα έθνος νεόφτωχο (πεζό, απόσπασμα), Γ. Θεοτοκά: *Λεωνής* 194
 5. 'Από τή Χίο στήν 'Αλεξάνδρεια (πεζό, απόσπασμα), Στ. Τσίρκα: *'Η νυχτερίδα* 198

ΧΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

1. Τό πέραμα (πεζό), Κ. Παρορίτη: *Βασική Βιβλιοθήκη*, τόμ. 32 205
 2. 'Ο έναέριος (πεζό), Π. Γλεζος: *Τό σπίτι μέ τά περιστέρια* 212
 3. Τό τέλος (πεζό), Γ. Σαράντη: *Νά θυμάσαι τή Βίλνα* 218
 4. Τό παιδί μέ τά κεράκια (πεζό), 'Α. Τερζάκη: *Προσανατολισμός στόν αιώνα* 223
 5. Παραμονή Χριστούγεννα (πεζό), Φ. Κόντογλου: *Τό 'Αιβαλί, ή πατρίδα μου* 227
 6. Νυχτερινές επισκέψεις (πεζό, απόσπασμα), Λ. Νάκου: *Γη τής Βοιωτίας* 231
 7. 'Ένα παλιό μήνυμα γιά τό σύγχρονο κόσμο, (πεζό) μετ. Ζ. Λορεντζάτου: *Τό Βήμα* 237

ΧΙΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ

1. Σούνιο (ποίημα), Γ. Γκούλμπεργκ (μετ. Ι.Θ. Κακριδή): *'Εγκυκλοπαίδεια Σύγχρονης Λογοτεχνίας* 243
 2. Προσκύνημα στό Μεσολόγγι (πεζό), Κ. Ουράνη: *Ταξίδια στήν 'Ελλάδα* 244
 3. Τό 'Άγιον Όρος (πεζό), Γ. Θεοτοκά: *Ταξίδια στή Μέση 'Ανατολή καί τό 'Άγιον Όρος* 249
 4. Στίς έρημιές τής Λαπωνίας (πεζό), Θ. 'Αθανασιάδη-Νόβα: *'Ένα μήνα στό Βόρειο Πόλο* 252
 5. Δίπλωμα ανθρώπου (πεζό), Ν. Καζαντζάκη: *'Αγγλία* 258

ΧΙΙΙ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΑ

1. Θούριος (ποίημα, απόσπασμα), Ρήγα Βελεστινλή: *Θούριος* 265
 2. Σχολειά πρώτα (πεζό, απόσπασμα), Θ. Πετσάλη-Διομήδη: *Μαυρόλυκοι* 266
 3. 'Επέσανε τά Γιάννενα (ποίημα), 'Α. Βαλαωρίτη: *'Εργα* 271
 4. 'Η Σουλιωτοπούλα (πεζό), Γ. Βλαχογιάννη:- *Μεγάλα χρόνια* 273
 5. Τά νησιά τής 'Ελλάδας (ποίημα, απόσπασμα), Μπάιρον: *Δόν Ζουάν* (μετ. 'Α. 'Εφταλιώτη) 274
 6. 'Από τόν Όμνο εις τήν 'Ελευθερία (ποίημα, απόσπασμα), Δ. Σολωμού: *'Απαντα* 277
 7. 'Ο Κολοκοτρώνης μέλος τής Φιλικής (πεζό, απόσπασμα), Σ. Μελά: *'Ο γέρος του Μοριά* 278

8. Πρός τούς Γαλαξειδιώτες (πεζό), 'Ο. 'Ανδρούτσου: <i>Άνθολογία τῆς δημοτικῆς πεζογραφίας</i> (Βαλέτα)	283
9. Στό στρατηγό Λαφαγιέτ (πεζό, μετάφραση), 'Α. Κάλβου: <i>Ἔδαί</i>	287

XIV Η ΠΑΛΙΑ ΖΩΗ

1. Οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας (ποίημα, ἀπόσπασμα), Γ. Ρίτσου: <i>Ἡ Κυρά τῶν Ἄμπελιῶν</i>	291
2. Ἡ ἀποσώστρα (πεζό), 'Α. Παπαδιαμάντη: <i>Ἄπαντα, τ. Δ'</i> (Βαλέτα)	292
3. Ἡ παλιά Ἀθήνα (πεζό), Π. Νιρβάνα: <i>Περιοδ. Νέα Ἐστία</i> , 1931	296
4. Πρωινό Κυριακῆς στήν Κέρκυρα (πεζό), Π. Παλαιολόγου: <i>Ἀγάπη μου Κέρκυρα</i>	300
5. Τό παραστράτημα τοῦ Προέδρου (πεζό), Ζ. Παπαντωνίου: <i>Διηγήματα</i>	304
6. Ὅσο περνᾶν τά χρόνια μου (ποίημα), Κ. Παλαμά: <i>Πολιτεία καί Μοναξιά</i>	308
7. Ὁ Δόν Κιχώτης καί οἱ ἀνεμόμυλοι (πεζό, ἀπόσπασμα), Μ. Θερβάντες: <i>Δόν Κιχώτης</i> (μετ. Κ. Καρθαίου)	310

XV ΑΓΩΝΕΣ ΑΚΡΙΤΩΝ-ΚΛΕΦΤΩΝ

1. Τοῦ μικροῦ βλαχόπουλου (τραγουῦδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: <i>Ἐκλογαί</i>	315
2. Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ (τραγουῦδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: <i>Ἐκλογαί</i>	317
3. Ὁ διγενῆς Ἀκρίτας (ποίημα), Κ. Παλαμά: <i>Ἰαμβοί καί Ἀνάπαιστοι</i>	319
4. Τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας (πεζό), Ι.Θ. Κακριδῆ: <i>Ὀμηρικά θέματα</i>	320
5. Τοῦ Μπουκουβάλα (τραγουῦδι δημοτικό), <i>Τό δημοτικό τραγουῦδι: Κλέφτικα</i> (ἐπιμ. Ἄλ. Πολίτη)	325
6. Τοῦ κλέφτη τό κιβούρι (τραγουῦδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: <i>Ἐκλογαί</i>	326

XVI ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

1. Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος (πεζό, ἀπόσπασμα), Ὁδ. Ἐλύτη: <i>Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος</i>	331
2. Ὁ χριστιανός ζωγράφος (πεζό, ἀπόσπασμα), Π. Πρεβελάκη: <i>Τό χρονικό μᾶς Πολιτείας</i>	336
3. Ὁ ριμαδόρος (πεζό, ἀπόσπασμα), Ν. Καζαντζάκη: <i>Καπετάν Μιχάλης</i>	338
4. Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη: <i>Ὁ Τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης</i>	344
Περιεχόμενα	347

Πρόσβαση στο περιεχόμενο της έκδοσης αυτής και των επόμενων
επιπέδων μέσω της ιστοσελίδας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
και διαθέσιμη στην ιστοσελίδα της Επιστημονικής Επιτροπής
ΕΠΕΚΕΠ Α.Ε. (www.ipek.gov.gr) και της Επιστημονικής Επιτροπής
ΕΠΕΚΕΠ Α.Ε. (www.ipek.gov.gr)

Έξωφυλλο και Κοσμήματα: Τάσος Μουσταφέλλος

Τά αντίτυπα του βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιοσημο γιά άπόδειξη
της γνησιότητας αυτών.

Άντίτυπο στερούμενο του βιβλιοσήμου τούτου θεωρείται κλεψίτυπο.
Ό διαθέτων, πωλών ή χρησιμοποιών αυτό διώκεται κατά τις διατάξεις του
άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (Έφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΗ ΕΣΤ'. 1982 (Ι) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 160.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3731/19 - 1 - 82

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΘΡ. ΚΕΔΙΚΟΓΛΟΥ Α. Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΦΟΙ ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΟΥ & ΣΙΑ Ε. Ε.

0020556132

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εγκυκλοδοξικής Πολιτικής

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

